कॉन्फरन्स मिशन.

१ श्री सुकृत भंडार फंड.

(તા. ૪-૧-૧૭ થી તા. ૫-૨-૧૭, સંવત ૧૯૭૩ના પોષ સુદ ૧૧ થી માહા સુદ ૧૩ સુધી.) વસુલ આવ્યા રૂ. ૩૩૪-૦-૦

ગયા માસ આખરના બાકી ૫૮૬-૮-૦

(૧) ઉપદેશક મી. વાડીલાલ સાંકળચંદ—ઉત્તર ગુજરાત.
સીપોર-બાઇજડાવ ૬, સીપોર શ્રીસંઘ ૧૩, ઉણાદ ૪, ઉંદાઇ ૫,
સીદ્ધપુર શેઠ રવચંદ ટોકરશી ૭. કુલ. રૂ. ૩૫-૦-૦

(૨) ઉપદેશક મી. અમૃતલાલ વાડીલાલ—સુરત જીલ્લો.
બીલીમોરા ૧૭ાા, વલસાડ ૨૦. કુલ રૂ. ૩૭-૮-૦

(३) उपदेशक मी. पुंजालाल प्रेमचंद—राजपुताना वगेरे.
ग्वालीअर रु. २ २।।।, सीपरी १८।, सीकंद्राबाद यु. पी. शेठ
जवाहरलाल जैनी १२, आगरा ८६।।।, हाथरस-जैनधर्मवर्द्धनी सभा,२१
हाथरस श्री संघ ७९।।।. कुल रु. २५०—८—०

(૪) પોતાની મેળે મોકલ્યા:—
મુંબઇ—શેઠ દેવચંદ ભગવાનજી ૬, ગોધાવી-શેઠ છગનલાલ લક્ષ્મીચંદ—
(દશમી જૈન શ્વે. કોન્ફરન્સ વખતના) ૫. કુલ ૧૧—૦—૦

૯૨૦—૮—૦

२ उपदेशक प्रवास.

(દરેક પત્રનો ટુંક સાર.)

ઉપદેશક મી. વાડીલાલ સાંકળચંદ.

૧ સતલાસણા--ધાર્મિક વિષયો, સંપ, શિયળ વગેરે બાબતો ઉપર ભાષણો આપતાં તમામ વર્ગને સંતોષ થયો છે. શિયળ પાળવા સ્ત્રીઓને સારો બોધ આપ્યો હતો.

૨ લુણવા—કેસરીઆજીનો સંઘ કાઢનાર સંઘપતિ વગેરે-પાલના ઠાકોર સાહેબને ભેટણું આપવા જતાં ઉપદેશકે ધર્મ કોને કહેવો, ક્ષત્રી કોને કહેવા, દેવી નિમિત્તે હિંસા ન કરવી વગેરે બાબતો ઉપર ભાષણો આપતાં ઠાકોર સાહેબે પાપ ન કરવા કબુલ્યું છે.

श्री जैन श्वेताम्बर कॉन्फरन्स हेरॅल्ड.

Jaina Shvetambara Conference Herald.

પુ. ૧૪. અંક ૩. વીરાત્ ૨૪૪૩ ફાગણ, સં. ૧૯૭૩. માર્ચ, ૧૯૧૭.

ધર્મઠગને ચાબકા.

લેખકઃ—શા. શ્રી ડાહ્યાભાઇ ધોળશાજી ઝવેરી.

(સવૈયા એકત્રીસા)

ચોડો ચાંદલો કરી કપાળે, પ્રભુ નામ મુખથી જાપે,
રામ, શીવ, અર્હંત કહીને, નામ ભગતમાં નિજ થાપે;
કહે "ઉથાપે વીરવચન જે, નિશ્ચે તે નરકે જાયે,"
ધિક્ક ધિક્ક તે ધર્મઠગોને ભોળા ભરમાવી ખાયે— ૧

'પરનારી પર નજર ન કરીએ', કહે કદાપિ સાધુજી,
'અહો અહે.' તે કહી અધર્મી, મોઢથી બોલે 'જીજી'
મનમાંહિ તો કરે વિચારો, પેલી જો મારી થાયે,
ધિક્ક ધિક્ક તે ધર્મઠગોને ભોળા ભરમાવી ખાયે— ૨

ચોમાસામાં છત્તર ધારી, સાંજે દેવાલય પાસે,
ઉભારે જઈ ઉંટ સરીખા, નારી જ્યાં ભીજી નાસે;
'આવો બા આવો બા' કેશે પરોપકારીની ચાહે,
ધિક્ક ધિક્ક તે ધર્મઠગોને, ભોળા ભરમાવી ખાયે— ૩

છીનાળામાં છેક છકેલા, પૂજામાં સૌથી પહેલા,
વખાણમાં પણ આગળ સૌની, હો હો કરી બનતા ઘેલા;
બાધા આદરવા પણ આગળ, ચિત્ત જેથી જગ જન ચાહે,
ધિક્ક ધિક્ક તે ધર્મઠગોને, ભોળા ભરમાવી ખાયે— ૪

આરૂ વેશ ધરી ચંડાળો, ટાણે ટચકે ઘૂમ ઘુમે;
ઇજ્જત લે લુચ્ચા અબળાની, કાળ-સ્થાન પણ ના જુએ.
સોબત તેથી તમે તપાસી, કરજો ઇજ્જત આશાએ;
ધિક્ક ધિક્ક તે ધર્મઠગોને, ભોળા ભરમાવી ખાયે— ૫

ફાગ રાગ ગાયે ફૂલીને, કરે આખના અણુસારા;
જરાતરા મોં મલકાવીને, ભાવ ભાવતા હિલકારા,
અણાવતા ચેષ્ટાએ ચતુરા, ગાજી રાજી થૈ ગાયે;
ધિક્ક ધિક્ક તે ધર્મઠગોને, ભોળા ભરમાવી ખાયે— ૬

મુખ માટે મુરતિની સામે, અબળાગમ ફેરતિ આંખો,
તુંહિ તુંહિ કરતાં રામ સ્મરતાં, રાખ્યા હૃદય મહિ રાખો.
ખરે અરે ચંડાળ તમારી, ક્રીડાઓ પડશે કાયે;
ધિક્ક ધિક્ક તે ધર્મઠગોને, ભોળા ભરમાવી ખાયે— ૭

અવનિમાં એવાથી અળગા, રે'શે ચેતીને મનમાં,
જરૂર તે જનનો જશ જામે, ઠામે ઠામે જગ જનમાં.
ધોખાઓ ધંધો છોડીને, અબળા પાછળ અટવાયે;
ધિક્ક ધિક્ક તે ધર્મઠગોને, ભોળા ભરમાવી ખાયે— ૮

[૧૯૦૧ ઑગસ્ટ સ. અને વિ.]

પ્રેમપત્રિકા.

[ચામરછંદની ચાલમાં.]

નેટ લેટ નેમ આ લખી છે પ્રેમપત્રિકા,
સ્વીકારજે વિશેષ ચાર રે'મ રાખી સર્વથા;
વિના વિચાર ખાર તેં કિધો શું સાર ખોળવા,
ભેટ ભીડી બાથ તું ઉદાસી દૂર ટાળવા— ૧
અનાથ નાથ તું ઉધાર ધાર સૂત્રધાર તું,
માનિનીના મુખનો શુકાન કાન ધાર તું;
શું ચકોર ચિત્તચોર વેરી કોઇ જાગીઓ;
હાય ! પોપટાનું દીલ ખેંચી ગીધ જાગીઓ— ૨
લાગી શુ લગન કોથી કહેને દીલ ખોલીને,
સુધાનું પ્યાલું હા બતાવી નાખે શું તું ઢોળીને;
પ્યારની છે રીત ન્યારી ન અજાણી તું થકી,
ઠહાપણે તું રોળ છોડી ધોળ પત્રિ મેં લખી— ૩

દોહરા.

માનીને તું માનવી, મળજે રાખી મે'ર;
સુધા સુધા તેં મુકીને, અર્પ્યું શું જઈ ઝેર— ૪

ધરી ગુમાન ગમાર નર, આંખો છોડી આક
ચાહે ચિતમાં પણ રૂએ, દેખી રૂડી શાખ- ૫

મુકી માનવી ! માન માન્ય, માન માન સુજાણ !
ધારે છે પણ તું હવે, આ છે છેલ્લું જાણ- ૬

વાર, વાર નાદાર તું કકળાવે છે કેમ ?
વાર વાર આ વિધનને, વારે' ચઢ ધરી રે'મ- ૭

જેમ જેમ હું કરગરૂ, કઠણ થાય તું કેમ;
ઠાઠ પણ રાખી જો મળે, ખેર ખેર છે ખેમ- ૮

૧૨-૫-૮૫. ડા. ધી. ઝવેરી

કૉન્ફરન્સ અને જૈનસમાજ.

ભવિષ્યનુ માર્ગસૂચન.

૧.

સમાજ પ્રત્યે પ્રાર્થના.

પરિસ્થિતિઓના ઉંડા વિચાર કર્યા વગર અને એ ઉંડા વિચારને પરિણામે જણાતા સાચા માર્ગ નિડરતાથી જણાવ્યા વગર કોઇ પણ સમાજની ખરી ભક્તિ થઇ શકેજ નહિ એ સત્ય તરફ અમે આપણા બધુઓનું લક્ષ ખેચીએ છીએ.

જ્યારે અમારા અભિપ્રાયો અને સૂચનાઓમા તમને ન રૂચે એવુ કાંઇ તત્વ અમારા વાચકમાંના કોઇને કદાચિત્ જોવામા આવે ત્યારે ઉતાવળે મત બાંધી બેસવા કરતાં તેમના વિશ્વાસપાત્ર હિતચિંતક તરફથી તે વચનો આવે છે એટલુ યાદ રાખી શાંતિથી તે ઉપર ઉંડો વિચાર કરશો.

મહાન્ જૈન ધર્મ અને સકળ હિંદના જૈન સમાજની ઉન્નતિ કરવાના ગભીર કામ માટે કૉન્ફરન્સની બેઠકો થઇ છે તે બેઠકોમાં થયેલ કામ સંપૂર્ણપણે પાર ઉતરવા પામે એટલા માટે શરૂઆતથી જ અમારે વાચક બધુઓના લક્ષપર આ બાબત લાવવાની જરૂર છે

સંમેલનની મહત્તા. જૈન ફિલસુફી અને પૂર્વના જૈનો.

વાચકો ! તમારી સમક્ષ આપણી પૂર્વની જાહોજલાલીના બ્યુગલ ફુંકવાથી કાર્ય સરશે નહિ, પણ એટલું જ યાદ રાખજો કે, અગાધ શક્તિવાળા પુરૂષોના આપણે અનુયાયી છીએ અને ત્રિલોકમા આપણુ સ્થાન સર્વોત્તમ અને અદેખાઇ ઉત્પન્ન કરે એવું મહાન્ છે દેવો પણ મનુષ્ય સ્થિતિને માટે તલસે છે એવી મહત્તા મનુષ્યસ્થિતિમાં રહેલી છે, અને મનુષ્યોમા સૌથી ઉચ્ચપદ —કોઇના કહેવા કે આપવાથી નહિ પણ સ્વાભાવિક રીતેજ જૈનોનુ છે, કે જે જૈન શબ્દ 'જય' વાચક છે, અને શુ એ કહેવાની જરૂર રહે છે કે મનુષ્ય ગણમા સૌથી શ્રેષ્ઠ પદ જય કરનારાઓનેજ સ્વભાવથી મળે છે ? દુનિયાનાં દુખોથી હેરાન થતા મનુષ્યો એ દુખથી છૂટવા માટે ભિન્ન ભિન્ન ફિલસુફીઓ ઉત્પન્ન કરે છે.

મંદગતિ.

આપણે જેમ એકાંત નિરાશાવાદી (Possimistic) થવું નથી જોઇતું તેમતેમ એકાંત આશાવાદી (Optimistic) એટલે કે જે કાંઇ થાય છે તે બધું સારૂંજ થાય છે એવા વિચારના પણ થવું નથી જોઇતું. એતો કબુલ કરવું પડશે કે જેટલા જોરથી આપણે કુચ કરવી જોઇતી હતી—એક પ્રબલ શક્તિવાન્ કોમના વંશજોને છાજતી જે ઝડપથી આપણે કુચ કરવી જોઇતી હતી—તેવી કુચ આપણે કરી શક્યા નથી. ફલોધી, મુંબઇ, વડોદરા, પાટણ અમદાવાદ, ભાવનગર, પુના, મુલતાન, સુજાનગઢ-મુંબઇ એમ દશ સ્થળે આપણે આપણા ઉત્કર્ષ માટે એકઠા મળ્યા, વિચારો કર્યા, ઠરાવો કર્યા, ફંડો પણ કર્યાં. પરંતુ કાર્યની કિંમત એના ફળ ઉપરથી થવી જોઇએ એ ન્યાય જો સાચો હોય તો, અમારે કહેવું પડશે કે આપણે લીધેલા શ્રમ અને કરેલા ખર્ચના પ્રમાણમાં આપણે બહુ થોડા આગળ વધ્યા છીએ. આવા સમેલનમાં, એટલા માટે, પહેલી જરૂર એ વાતની છે કે આપણે આપણી ધીમી પ્રગતિનાં કારણો શોધવાં અને ભવિષ્યમાં ત્વરિત પ્રગતિ કેમ થાય તેના રસ્તા શોધવા. સકળ હિંદના જૈન સંમેલનો થયાં છતાં તેની અપ્રકટતી તારીફ કરવી એ જેમ અમને છાજે નહિ તેમ ખામીઓપર તટસ્થ તરીકે ટીકાજ કર્યા કરવી એ પણ અમને છાજે નહિ. જ્યારે ખરી વસ્તુસ્થિતિ ખુલ્લા શબ્દોમાં તમારી સમક્ષ કહી બતાવીને **ભવિષ્યનું માર્ગસૂચન** કરવું એજ યોગ્ય છે. તંત્રી.

તંત્રીની નોંધ.

૧

પ્રાકૃત ભાષાનો ઉદ્ધાર.

પ્રાકૃત ભાષાના ઉદ્ધાર (Revival) ની જરૂર છે કારણ કે તે જૈનોની શાસ્ત્રભાષા છે તેથી તે સબંધે તેની ઉત્પત્તિ, આગમોની ભાષા—તેની સાથે પ્રાકૃતનો સંબંધ, આગમો પછીના પ્રાકૃત ગ્રંથોની ભાષા, પછી સસ્કૃત ગ્રંથોનો ઉદ્ભવ—તેના કારણ વગેરે તરફ શોધ ખોળની પૂરી આવશ્યક્તા છે. તે શોધખોળ થયે ઘણો પ્રકાશ પાડી શકાશે એટલુંજ નહિ પણ પ્રાકૃતભાષાનો ઉદ્ધાર તેદ્વારા થઇ શકશે. ભાષા જે લોકો તે બોલે છે તેમનો સ્વભાવ અને બુદ્ધિનું આબાદ પ્રતિબિમ્બ (embodiment) છે. ભૂતકાળમાં સમાજ કેવી સ્થિતિમાં છે, હાલ કઇ સ્થિતિમાં છે અને રહેવા માગે છે અને ભવિષ્યમાં કેવી સ્થિતિમા રહેવા નિર્માયલી છે તે સર્વ તે સમાજની ભાષાના સાવચેતી ભર્યા અભ્યાસથી જાણી શકાય છે. પ્રાકૃતભાષાના ઉદ્ધાર માટે સસ્કૃત ભાષાનો ઉદ્ધાર પહેલો થવો જોઇએ કારણકે સામાન્યરીતે સસ્કૃત પ્રાકૃતની માતૃભાષા ઘણાઓ ગણે છે—સ્વીકારે છે; અને તેમ કરવા આપણી હાઇસ્કૂલમા ભણતા દરેક જૈન તેમજ હિંદુ વિદ્યાર્થીને સસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ ફરજીઆત રાખવો જોઇએ આમ થશે તો તે વિદ્યાર્થીઓ કે જે

સ્કૂલમાંથી ભણી યુનિવર્સીટીની કૉલેજમાં ભણી ગ્રેજ્યુએટ થશે અને રાજ્યની ઉપયોગી જગ્યાઓ પૂરશે, તે સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃતનો સબંધ વિચારી સુગમતાથી તેનો પણ અભ્યાસ કરી શકશે; આથી સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતમાંના શાસ્ત્રો, ગ્રંથો, ફિલસુફીઓથી જ્ઞાત થઇને આપણી પ્રાચીન સંસ્થાઓ અને આદર્શોપ્રત્યે આદરભાવ રાખશે અને સમસ્ત દેશને મહા લાભ આપી શકશે કેટલાક એમ કહે છે કે સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત મૃત ભાષાઓ છે; પણ ખરી રીતે મૃતભાષાઓ તો તે ગણી શકાય કે જેનો ઉત્તમ પ્રયત્નોથી ઉદ્ધાર અશક્ય હોય. તે બને ભાષાઓ ગંભીર પ્રયત્નો કર્યા પછી ઉદ્ધારી ન શકાય એ માનવું યોગ્ય નથી, આ પર આપણી પાઠશાળાઓ ખરેખરો ધડો લઇ કંઇ કરી બતાવે તો ભાષાના ઉદ્ધાર સાથે તેમની સફલતા ગણાય.

અમોને જણાવતાં આનંદ થાય છે કે પવિત્ર કાશીમાં જૈન વિવિધ સાહિત્યશાસ્ત્રમાલા (અંગ્રેજી કોઠી) નીકળી છે અને તેણે પ્રાકૃત ગ્રંથ નામે 'સુરસુંદરી ચરિયમ્' વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના સહિત બહાર પાડેલો છે. હાલ 'હરિભદ્રસૂરિ' એ નામનો સસ્કૃતમાં નિબંધ પુસ્તકાકારે છપાય છે. શેઠ દેવચંદ લાલભાઇ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી છપાયેલ શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિકૃત શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચય પંડિત હરગોવિન્દદાસથી સંશોધિત થઇને છપાયેલ છે તેની અંદર ઉક્ત નિબંધ મૂકવા માટે તેજ પંડિત મહાશયે લખ્યો હતો, પણ કેટલાક સંયોગોને લીને તે વખતે તેની અંદર આપવાનું મુલતવી રહ્યું હતું તે હમણાં ઘણા વખત પછી અલગ છપાવવાનું ઉક્ત શાસ્ત્રમાલાએ ઉચિત ધાર્યું છે તે માટે તેમને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ. બીજું મોટું પુસ્તક હાલમાં 'સુપાસનાહ ચરિઅ' તેણે હાથમાં લીધું છે. તે પરમાર્હત કુમારપાલ રાજાના રાજ્યમાં રચાયેલું છે અને તેના કર્ત્તા લક્ષ્મણગણિ છે કે જેઓ પોતાને મલધારી હેમચંદ્રાચાર્યના શિષ્ય તરીકે ઓળખાવે છે. ગ્રંથ મોટો પણ પ્રાકૃતના સાહિત્ય માટે ઘણો સારો પ્રકાશ પાડે તેવો છે અને તેથી તેની સંસ્કૃત છાયા સાથેજ તેને છપાવવા યોગ્ય ધારેલ છે તે જાણી વિશેષ પ્રમોદ થાય છે. આની પ્રેસ કોપી તૈયાર થઇ જવા આવી છે. હાલતો આ બે પુસ્તકોનું કામ ઉક્ત શાસ્ત્રમાલામાં ચાલે છે, પણ અમોને જણાવવામાં આવે છે કે બનતાં સુધી ઉક્ત શાસ્ત્રમાલાનો ઉદ્દેશ પ્રાકૃત ભાષાના સાહિત્યને અગ્રસ્થાન આપવાનો છે, અને તેથી તે ભાષાના મળી આવતા પ્રાચીન ગ્રંથો તેઓ મુખ્યત્વે કરી બહાર પાડશે. તેના સંચાલકો તેવા ગ્રંથોની શોધમાં છે અને એવું ઇચ્છે છે કે કોઇ સજ્જન મહાશયના ધ્યાનમાં તેવો કોઇ નાનો કે મોટો પ્રાકૃત ગ્રંથ હોય અને તે છપાવવા લાયક જણાતો હોય તથા તેનાં પ્રાચીન મેનસ્ક્રિપ્ટ (પ્રતિઓ) સુલભ હોય તો તે લખી જણાવવા કૃપા કરશે કે જેથી તે માટે ગોઠવણ કરી શકાય.

નામમાલાની સમાલોચના લેતાં કંઈક લખી ગયા છીએ) એટલી બધી નિષ્ણાતતા-દક્ષ સિદ્ધતા મેળવી છે કે પ્રાકૃત કોષ કરવામાં તેઓ અદ્‌ભુત રીતે મહાન્ સેવા બજાવી શકે તેમ છે. વિશેષમાં અમને અત્યંત હર્ષ થવાનું કારણ એ છે કે પંડિત હરગોવિન્દદાસ સાહિત્ય તરફના અનુરાગને લીધે મન્દમન્દ પ્રવૃત્તિ યથોદય કર્યા કરે છે એટલુંજ નહિ પણ હાલમાં ખાસ કરીને બચતા અવકાશમાં પ્રાકૃત-કોષ તૈયાર કરે છે. કાર્ય ઘણું મોટું પણ આવશ્યક છે. પહેલાં હજુ શબ્દો એકત્રિત કરે છે, સામગ્રી બધી નહિતો ઘણી મેળવી લીધી છે અને બીજી મેળવતા જાય છે. જૈન ગ્રંથોમાંથી પ્રાકૃત શબ્દો લેવાના છે એટલુંજ નહિ પણ અન્ય જૈનેતર ગ્રંથોમાંથી પણ પ્રાકૃત શબ્દો એકત્રિત કરી એક સપ્રમાણ સર્વ દેશીય કોષ બનાવવાના છે. આથી જૈનોને તેમજ અન્યને પણ તે ગ્રંથ તેટલોજ ઉપયોગી થશે અને વ્યાપક બનશે. આમ પ્રાકૃતભાષાનો ઉદ્ધાર કરવાની જરૂર સમજાઇ છે એટલુંજ નહિ પણ તે ઉદ્ધારનાં ચોક્કસ અને કાર્યકર પગલાં સતેજ લેવામાં આવે છે.

૨

અંગ્રેજી ભાષામાં જૈનધર્મ—

જૈનધર્મ અને દર્શનની ખુબીઓ જ્યાં સુધી અંગ્રેજી ભાષા કે જે આપણી રાજ ભાષામાં છે તેમાં બહાર પાડી આપણે જગત સમુખ નહિ મૂકીએ ત્યાં સુધી જૈન દર્શન સંબંધે અજાણપણું રહેશે અને અનેક ગેરસમજૂતિઓ ઉભી થશે. અત્યાર સુધીમાં બહુજ લુલો લંગડો પ્રયાસ આ દિશાએ થયો છે; જર્મન પ્રોફેસર જેકોબીએ આચારાંગ, ઉત્તરાધ્યયન, કલ્પસૂત્ર અને સૂત્રકૃતાંગ એ ચાર સૂત્રોનું અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કર્યું એથી આ દિશામાં પ્રારંભ થયો. લંડનમાં જૈન લિટરેચર સોસાયટી સ્થપાઇ. સ્વર્ગસ્થ વીરચંદ રાઘવજીનાં ભાષણો-લખાણો પ્રસિદ્ધ થયાં. રા. લઠેએ, રા. બરોડીઆએ, રા. ઝવેરીએ અને શ્રીયુત જૈનીએ એક એક પુસ્તક બહાર પાડયું. આગરામાં શ્રીયુત દેવેન્દ્રકુમાર જૈને ધી સેંટ્રલ જૈન પબ્લીશીંગ હાઉસ સ્થાપી જુદી જુદી સીરીઝ બહાર પાડવાનું ઉપાડી લીધું, જૈન લીટરેચર સોસાયટીના સેક્રેટરી મી. હર્બર્ટ વૉરને જૈનધર્મ પર પુસ્તક બહાર પાડયું, અને બીજાં પ્રામાણિક ગ્રંથોનાં ભાષાંતર ઓરીએન્ટલ સ્કૉલરો પાસે કરાવવાનું તે સોસાયટીને સોંપવામાં આવ્યું,

હમણાં સ્થપાયેલી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય નામની સંસ્થાએ સ્યાદ્વાદમંજરી નોટ્સ સહિત તૈયાર કરવા માટે પાંચસેં રૂપીઆનું ઇનામ આપવા માટે ઠરાવ કર્યો છે. પણ તે પુસ્તક મુંબઇ સરકારે પ્રથમ સ્વ. પ્રોફેસર મણિલાલ નભુભાઈ દ્વિવેદીને અને તેમના મૃત્યુ બાદ પ્રોફેસર આનંદશંકર બાપુભાઇ ધ્રુવને તૈયાર કરવાનું સોંપ્યું હતું અને અમોને ખબર મળી તે પ્રમાણે પ્રો. ધ્રુવે તે પુસ્તક તૈયાર કરી મુંબઇ સરકારને આપી દીધું છે. આ સંબંધમાં તપાસ કરી તે પુસ્તક જલદી બહાર પડે એવો પ્રયાસ થવાની જરૂર છે, મહાવીર જૈન વિદ્યાલય હવે બીજું પુસ્તક તૈયાર કરાવવા લક્ષમાં લેશે.

રાજકોટ સ્થપાયેલ મહાવીર સોસાયટી એ જૈનધર્મની સુંદરતાઓ (Beauties of Jainism) એ વિષયપર અંગ્રેજીમાં ઇનામી નિબંધ માગ્યા છે તે માગણી અનુસાર અત્યાર સુધીમાં પાંચ સજ્જનો તરફથી નિબંધ લખાઇ આવ્યા છે તે પરીક્ષકો તપાસે છે.

આમ ટુંક રૂપરેખા કરી હવે કયાં પુસ્તકો અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરવા યોગ્ય છે તે પર

ઓળવીશું. અમારા મત પ્રમાણે શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિને પ્રથમ પદ આપવા યોગ્ય છે. તેમનાં શાસ્ત્ર વાર્ત્તા સમુચ્ચય, અનેકાન્ત જયપતાકા, ષડ્દર્શન સમુચ્ચય, ધર્મ સંગ્રહિણી ખાસ ભાષાંતર કરવા લાયક છે. ત્યારપછી સિદ્ધસેન દિવાકરનું સમ્મતિતર્ક ભૂલવાનું નથી. તે સિવાય સૌથી પ્રથમ પદ જેને આપવું યોગ્ય છે તે ઉમાસ્વાતિનું તત્ત્વાર્થ સૂત્ર છે, કારણકે તે જૈનદર્શનનો કોષ છે. તેનું જર્મન ભાષામાં ભાષાંતર થયું છે પણ અંગ્રેજીમાં થયું નથી. તેનું ભાષાંતર નોટ્સ વિવેચન, સમજૂતિ અને સર્વ પ્રકારની માહિતી સાથે થાય તો જૈનદર્શનનો ખાસ વ્યાપક ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે. આ સાથે પ્રાચીન અને નિત્ય ૭ કર્મગ્રંથ, અનેકાન્ત વાદ પ્રવેશ, દ્રવ્યાનુયોગતર્કણાની ભલામણ કરીએ છીએ. દિગંબર ભાઇઓએ કુંદકુંદાચાર્યનાં ગ્રંથ ત્રયનાં ભાષાંતર કરવા માટે ખાસ લક્ષ આપવાનું છે.

૩.

ઇ૦ સ૦ પૂર્વે ચોથા સૈકામાં મૂર્ત્તિપૂજા—હતી તેની અચૂક અને અસંદિગ્ધ ખાત્રી શિલાલેખના અભ્યાસથી મળી આવે છે. હમણાં આપણા ગૂર્જર સાક્ષર રત્ન શ્રીયુત કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે 'સાચું સ્વપ્ન' એ નામનું ભાસ કવિકૃત 'સ્વપ્નવાસવદત્ત'નું ગૂજરાતી ભાષાંતર રચી બહાર પાડયું છે તેમાં એક પ્રતિભાશાલી ઉપોદ્ઘાત કર્યો છે. તેનું મથાળું આદિશુંગ પુષ્ય મિત્ર છે-તેમાં જૈન મહારાજા ખારવેલનો ઉલ્લેખ છે તે અમો જાન્યુઆરીના અંકમાં આપી ગયા છીએ-તેમાં જણાવેલું છે કે " આદિ તીર્થંકર ઋષભદેવની મૂર્તિ નંદરાજ ઉપાડી ગયો હતો, તે આ સવારીમાં પાટલીપુત્રથી રાજગૃહ પાછી આણી જૈન વિજેતાએ (ખારવેલે) નવા ભવ્ય પ્રાસાદમાં ભારે ઉત્સવ સમારંભથી તેની સ્થાપના કરી...... ખારવેલ યુદ્ધ વીરની સાથે દાનવીર અને ધર્મવીર પણ હતો. તેણે અપૂર્વ હસ્તિદાનથી રાજગૃહમાં ઋષભદેવ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠાનો ઉત્સવ ઉજવ્યો હતો," આના સમર્થનમાં ફુટનોટમાં ઉદયગિરિની હસ્તિ ગુફાના શિલા લેખમાંનો એક ભાગ આ પ્રમાણે મૂકેલો છેઃ—बारसमं च वसं...सहस......हि वितासयंतो उत्तरापधराजानो......मगधानं च विपुलं भयं जनेंतो हथिसथं गंगायं पाययति । मगधं च राजानं बहु पटि सासिता पादे वंदापयति । नंदराजनितस अगजिनस..... राजगहे रतनपडि हारेहि थ मगधे वसितु नयरिं......विजाघरु लेखि अंबरानि सिहरानि निवेसयति । सतवस दान परिहारेस अभनमकरियं हथिनं दानपडिहारे.....आहारापयति । इध सतस......उतरापथवासिनो वसि करोति । અહીં ડૉ. ભગવાનલાલના પાઠ जने तो, हथिस, मगधं, वंदापयति, परिहार हि, वसितु, विजाघरुलेखिलंबरानि અને आहारापयति છે.

આ લેખ મેળવી ઉકેલવાનું પ્રથમ માન ગૂજરાતી પંડિત સ્વ૦ ભગવાનલાલ ઇંદ્રજીને ઘટે છે. તે લેખ યૂરોપના એક જર્નલમાં છપાયો હતો, ને પછી તે મેળવી તેનું ગૂજરાતી ભાષાંતર બહાર પાડવાનું માન સાક્ષર મુનિ મહારાજ શ્રીજિનવિજયજીને ઘટે છે. (જુઓ આત્માનંદપ્રકાશના આ એક વર્ષના અંકો)

આ રીતે પુરવાર થાય છે કે મગધના નંદરાજાએ અગ્ર જિન-ઋષભદેવની મૂર્તિ એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે પ્રતિષ્ઠીત કરી, તો નંદરાજા કે જે ઇ૦ સ૦ પૂર્વે ચોથા સૈકામાં થઇ ગયા તેના સમયમાં જૈનોમાં મૂર્તિપૂજા હતી એટલુંજ નહિ પરંતુ તે પૂર્વે ઘણા વખત થયાં ચાલતી આવી હોવી જોઇએ. ખારવેલે તે મૂર્તિ પાછી લઇ આવી પ્રતિષ્ઠિત કરી તો

તેના સમયમાં-ઇ૦ સ૦ પૂર્વે બીજા સૈકામાં મૂર્તિપૂજા હતી એ કહેવાની જરૂરજ રહેતી નથી. 'ખારવેલે ગાદીએ આવ્યાને બીજે વરસે વિદર્ભ અને મહારાષ્ટ્રમાં જૈનધર્મના પ્રસારના ઉપાય લીધા હતા' એ વાત પણ તેજ લેખમાંથી સિદ્ધ થાય છે. આ પરથી જૈન ધર્મનું જોર ઇ૦ સં૦ પૂર્વે જેટલા પ્રાચીન સમયમાં કેટલુ જબરૂં હતું તે કળી શકાય છે.

૪

આયુર્વેદિક ઔષધાલય (દવાશાળા)—અફસોસની વાત છે કે પશ્ચિમ સાથેના સંબંધથી આપણી પ્રકૃતિને અનુકુળ એવી આયુર્વેદિક દવાઓને તિલાંજલી આપી છે—તેને 'બાયકોટ' કરી છે અને આપણી પ્રકૃતિને પ્રતિકૂળ એવી વિદેશી દવાઓએ આપણા શરીરમાં ઘર ઘાલીને તેની વ્યવસ્થા બગાડી નાંખી છે. જૈન શ્રીમતો નવી નવી ઇસ્પીતાલો કરવા માટે હજારો રૂપીઆનું દાન કરે છે પણ તેમને માલુમ તો હશે કે તે ઇસ્પીતાલોમાં ટીંકચર-સ્પીરિટ વગેરે કેટની ધર્મથીજ તેમજ આપણા દેશમા ઉછરેલી આપણી પ્રકૃતિથી પણ વિરુદ્ધ દવાઓ છુટથી વપરાય છે એટલુજ નહિ પરંતુ તે જબરી ખર્ચાળ પણ છે અને તેથી લાભ જોઇએ તેવો અને જોઇએ તેટલો લેવાતો નથી. સામાન્ય રીતે જે મનુષ્ય જે ગામની આબો હવાથી ઉછર્યો હોય તેજ આબો હવામાં ઉગેલી વનસ્પતિની ઔષધી અદ્‌ભૂત ગુણ કરે છે.

પુનામાં હમણાંજ આયુર્વેદિક સમેલન ભરવામા આવ્યું હતું, તેમાં મહાશય તિલકે એવા ઠરાવને પુષ્ટી આપી હતી કે દરેક મ્યુનિસીપાલીટીએ પોતાની હકુમતમાં એક આયુર્વેદિક ઔષધાલય સ્થાપી લોકોને તેનો લાભ આપવો ઘટે છે. ભારતમાં હવે રાષ્ટ્રીય ચેતન આવ્યું છે તેથી આપણા દેશના ઔષધશાસ્ત્રનો ઉદ્ધાર કરવા સ્થલે સ્થલે સમેલન ભરાય છે. ઉપરોક્ત પુનાના સમેલનમાં આયુર્વેદિક સ્કૂલ (શાળા) કાઢવાના, આયુર્વેદપરનાં પ્રાચીન પુસ્તકો પ્રકટ કરવા, તેનાં ભાષાંતર દેશી ભાષામાં બહાર પાડવા, પ્રયોગોમાં તથા કેટલીક ઔષધની બાબતોમાં વિરોધ હોય તે પ્રવીણ વૈદ્યોને હાથે દૂર કરાવવા અને દેશી તથા વિદેશી વૈદક પદ્ધતિઓની તુલનાથી તેનો અભ્યાસ કરવા માટે ઉત્તેજન આપવાના ઠરાવ કરવામાં આવ્યા છે.

મદ્રાસમાં સી. કજન અને સી. રામાનુજ ચેટીઆર નામના બે શ્રીમંતોએ ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચી જાહેરલાભ માટે એક મોટી સર્વ જાતનાં દેશી ઓસડો અને સાધનો વાળી આયુર્વેદિક ડિસ્પેન્સરી (દવાશાળા) સ્થાપી છે; આયુષ્ એટલે જીવનને જાણનારૂં-પરખી સાજું કરનારૂં આપણું શાસ્ત્ર અસંખ્ય વર્ષોથી ટકી રહ્યુ છે તેમાં મુખ્યત્વે વનસ્પતિ અને ધાતુમાંથી બનાવેલાં ઓસડો વપરાય છે. યુનાનીનો પણ તેમાં સમાવેશ થાય છે કે જે મુસલમાન બંધુઓના હાથે તેમના સંસર્ગમાં દેશ આવ્યો ત્યારથી વિકસિત થયેલ છે.

આપણા જતિઓ વૈદકશાસ્ત્રમાં એટલા બધા નિપુણ હતા કે તેમની પ્રસિદ્ધિ તેથી ઘણી પ્રૌઢ હતી. દુર્ભાગ્યે કુશલ વૈદો નાશ પામ્યા છે અને અગાઉના કુશલ વૈદ્યો પાસે જે જે શાસ્રો હતા અને અનુભવ હતા તે તે લુપ્ત થયા છે છતાં પણ હજુ ઘણું રહ્યુ છે. સરોડા શોધાય તો ઘણું ખોવાયેલું મળી શકે તેમ છે. પૂર્વના જતિઓના હાલના સંતાનો વૈદકશાસ્ત્રનું સાહિત્ય બહાર પાડે તો કેટલો બધો લાભ મળી શકે ?

ઓપરેશનાદિ શસ્ત્રક્રિયામાં આપણું વૈદક પાછળ છે એથી તે માટે વિદેશી વૈદ્યો-ડાક્ટરોનો આશ્રય લીધા વગર છુટકો નથી, પરંતુ તે સિવાય બીજા ઘણા દરદોમાં આયુર્વે-

દનો ઉપયોગ છૂટથી કરવા યોગ્ય છે અને તેટલા માટે જૈનો કે જે અહિંસા પરમોધર્મના સૂત્રને ખાસ પાળનારા છે અને મુખ્ય ભાગે વણિક છે તેને તો એ આવશ્યક અને અર્થની નજરે તેમજ લાભની નજરે નફો આપનારૂં છે કે દેશી દવાનો પ્રયોગ કરવો. દેશીવૈદ્યોને ઉપજાવવા, વનસ્પતિમાંથી બનાવેલાં નવાં નવાં ઓસડોનો સંગ્રહ કરાવવો, તે માટેની દવા શાળાઓ સ્થાપવી અને જાહેર લાભ માટે ખૂલી મૂકવી.

આપણા સાધુઓ જ્યાં જ્યાં વિહાર કરે ત્યાં તેમણે દેશી દવાશાળાને માટે ઉપદેશ આપવો ઘટે છે. આથી સોંઘા ખર્ચમાં ઘણો લાભ આપી શકાય છે,

દેશી રાજ્યો આ સંબંધમાં ઘણું કરી શકે તેમ છે; જાણી આનંદ થાય છે કે વૈદ્યશાસ્ત્રી જીવરામ કાલીદાસે ગોંડલમાં રસશાળા ઔષધાશ્રમ કાઢ્યું છે તેને પંદર વર્ષ થયાં છે. હાલમાં તેને મોટા પાયાપર લઇ જવા માટે રાજ્યાશ્રય સેવવામાં આવ્યો છે ને સર ભગવતસિંહજી આયુર્વેદિક વિદ્યાલય ફંડ ઉઘાડયું છે. આ વિદ્યાલય અનેકને દેશી વૈદ્યકશાસ્ત્ર શિખવશે અને તે માટે શિક્ષણક્રમ વગેરે સર્વ ગોઠવવામાં આવ્યું છે. અમો આ સંસ્થાનો વિજય ઇચ્છીએ છીએ.

માસિક સમાલોચના.

આત્માનંદ પ્રકાશઃ—પુ. ૧૪ અંક ૭ માઘ વીરાત્ ૨૪૪૩. આ માસિક ભાવનગરની આત્માનંદ સભાનું વાજિંત્ર છે અને તેના તરફથી લગભગ ૧૪ વર્ષ થયાં ચાલે છે. છેલ્લાં એક બે વર્ષથી કષાયસ્વરૂપ, મિથ્યાત્વસ્વરૂપ, કર્મમીમાંસા, ચારિત્રગઠન, વગેરે રા. અધ્યાપીના તેમજ અન્ય લેખકના જૈન ફિલસુફી સમજાવનારા ઉત્તમ લેખો આવે છે. એક નવીન અને ઉપયોગી તત્ત્વ વિદ્વાન્ મુનિ મહારાજ શ્રી જિનવિજયજીની પ્રેરણાથી દાખલ થયેલું છે તે 'જૈન ઐતિહાસિક સાહિત્ય' છે. તે મથાળા નીચે એક પછી એક ઘણી રસપ્રદ અને જાણવા જેવી બાબતો આવે છે એથી અમને ઘણો સંતોષ થાય છે. આ અંકમાં ખંડિત મળી આવેલ જ્ઞાનવિમલ સૂરિ-નિર્વાણરાસ આપેલ છે. તે પરથી જે કંઇ નવીન પ્રાપ્ત થાય છે તે એ છે કે તેમના ગુરૂ કવિ ધીરવિમલ ઓસવંશીય ભિન્નમાલના મૂલ રહીશ હતા. તેમનો જન્મ સં. ૧૬૯૪માં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ સાહ વાસા, અને માતાનું નામ કનકા હતું. ગોત્ર વાસવ અને મૂલનામ નાથુ. તેમની પાસે નયવિમલે સં. ૧૭૦૨માં દીક્ષા લીધી હતી. નયવિમલે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરી અમૃતવિમલ કવિ પાસે કાવ્ય તર્કન્યાયની શિક્ષા લીધી હતી. વિજયપ્રભસૂરિએ સં. ૧૭૨૭ મહા શુદ ૧૦ ને દિને નયવિમલને ધાણેરા નગરમાં પંડિતપદ આપ્યું હતું. ધીરવિમલ ગુરૂ સં. ૧૭૩૯માં સ્વર્ગસ્થ થયા. નયવિમલે અનેક શિષ્યને વિજયપ્રભસૂરિ પાસે દીક્ષા દેવરાવી, અને તે ગચ્છપતિની આજ્ઞામાં રહ્યા. સં. ૧૭૪૭માં ફાગણ શુદિ પાંચમે પાટણ આવી ક્રિયોદ્ધાર કર્યો. તે વખતે મુનિમાં શિથિલાચાર દેખાતો હતો. ત્યાં કેટલાક ગીતાર્થ મુનિઓએ મળી વિચાર્યું કે નયવિમલ કવિ સૂરિપદને યોગ્ય છે. સં. *૧૭૪૮ની ફાગણ શુદ પાંચમને

---

* આનંદ કેવલીરાસ (જ્ઞાનવિમલસૂરિકૃત)ની પ્રશસ્તિમાં સૂરિપદનું વર્ષ સં. ૧૭૪૯ આપ્યું છે.

ગુરવારે પાટણ પાસે સાંડેરા (કે જે પરથી સાંડેરક ગચ્છ થયો છે) ગામમાં મહિસાગર સૂરિથી ઉપસંપદાએ સૂરિમંત્ર આદી નયવિમલનું જ્ઞાનવિમલ સૂરિ એ નામ સ્થાપિત થયું. સૂરિ મહોત્સવ પારેખ નાગજીએ કર્યો. (ત્યારપછી ૨૧ કડીઓ મળતી નથી. અમારા સાંભળવા પ્રમાણે આ રાસની પ્રત અમદાવાદમાં પંન્યાસ શ્રી ગુલાબવિજયજી પાસે છે, તો તેઓની પાસે વિનતી કરવામાં આવશે તો આપવાની કૃપા કરશે એમ અમે આશા રાખીએ છીએ.) સ્વર્ગવાસ ખંભાતમાં વિજયપ્રભસૂરિના રાજ્યમાં થયો. આ નિર્વાણ રાસ એમના શિષ્યેજ રચ્યો છે એટલે વિશ્વસનીય છે.

બીજો લેખ ચારિત્ર ગાન ગતાંકના અનુસંધાનમાં છે. બીજા લેખો સામાન્ય છે. ઉ. ત્તમ લેખકો હસ્તે ઉત્તમ લેખો મેળવવાનો પ્રયત્ન સેવવામાં આવશે તો માસિક ભવ્ય બનશે.

બુદ્ધિપ્રભા—અકટો૦ થી ડીસેંબર ૧૯૧૬નો સાનટો અંક હમણાં બહાર પડયો છે. આમાં પ્રશ્ન વ્યાકરણ નામના આપણા એક પવિત્ર આગમ સંબંધી પ્રોફે૦ સતીશચંદ્રનો વિસ્તૃત અંગ્રેજી લેખનો અનુવાદિત લેખ રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇનો ગત કૉન્ફરન્સ વખતે બહાર પડેલા બુદ્ધિપ્રભાના અંકથી શરૂ થઇ પૂર્ણ થાય છે તે ખાસ મનન કરવા યોગ્યછે. એવીજ રીતે દરેક સૂત્ર અને આગમ પર આચાર્યશ્રી બુદ્ધિસાગરજી કે આગમોદય સમિતિના ખરા કાર્યસંચાલક મુનિશ્રીઓ લખે તો કેટલું બધું અજવાળું ઝ્રાસાહિત્યપર પડી શકે ! હર્બર્ટ સ્પેન્સરની અજ્ઞેય મીમાંસા એ નામનો અપૂર્ણ લેખ એ હીંદી માસિક સરસ્વતીમાં આવેલા એક લેખનો અનુવાદ છે એમ અમારી યાદ પ્રમાણે અમારૂં માનવું છે. તે લેખ વિચારવા યોગ્ય છે. વિશેષ નવીન હકીકતમાં ગૂજરાતી ભેટ તરીકે 'પાટણની પ્રભુતા' નામના બહાર પડેલા પુસ્તક સંબંધી અમોએ ચર્ચા ઉઠાવી હતી તેના સંબંધમાં અમુક ગૃહસ્થને કર્તા પાસેથી ખુલાસો મેળવવાનો હતો—જે કર્તા તરફથી લખાઇ ગયો હતો કે જેની નકલ પણ અમારી પાસે છે, પણ કોણ જાણે કયા કારણથી તે બહાર પાડવામાં વિલંબ થયો છે—વિલંબ એ-ટલો બધો કે હવે તે બહાર પડે કે નહિ તેમાં મોટો સવાલ છે. જ્યાંસુધી તેમાં કર્તા અથવા પ્રકટકર્તાની સંમતિ ન મળે ત્યાં સુધી અમારી પાસેની નકલનો ઉપયોગ થઇ શકે તેમ નથી. જ્યારે આ પત્રમાં તેના સંબધીનું પ્રકટકર્તાનું વ્યકતવ્ય એક પત્રરૂપે દર્શન દેછે. તેમાં યતિ અને મહેરામણજીની ચર્ચા સંબંધે પણ કહેવામાં આવ્યું છે. અમે તે પત્ર એમનો એમ ઉતારી મૂકીએ છીએ:—

ગૂજરાતીના પ્રકાશક અને તંત્રી રા. મણિલાલ ઇચ્છારામ મહેતા લખે છે કે:—

" પાટણની પ્રભુતાના સંબંધમાં આપે ધ્યાન ખેંચ્યું તેથી આભાર થયો. + + મારા સ્વર્ગસ્થ પિતાશ્રીએ દેશ સેવા કરી શકાય એ હેતુથી ગુજરાતીની ભેટ તરીકે પ્રતિ-વર્ષે ઐતિહાસિક નવલકથા આપવાનો ઠરાવ કર્યો કે જેથી પ્રાચિન ઇતિહાસનું લોકોને ભાન થાય—જાગૃતિ થાય. ગુજરાતિઓના સબંધમાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અને જાતિય ભાવનાની દૃષ્ટિયે ઘણો હલકો અભિપ્રાય છે; ગુજરાતીઓની સારી બાજુ દર્શાવવાને 'પા-ટણની પ્રભુતા ', લખાઇ, તેમાં કોઇ પણ ધર્મ વિરૂદ્ધ કે કોઇ વિરૂદ્ધ કંઇ પણ લખાય તેની ખાસ સંભાળ રખાઇ હતી, છતાં તમારા કહેવા પ્રમાણે જૈન કોમમાં બહુ ખળભ-ળાટ થયો છે એ જાણી મને દિલગીરી થાય છે. 'પાટણની પ્રભુતા'માં જૈન ધર્મના કયા

હય, ફીર દેખ લેગા. એશોસીએસનની ફરજ છે કે આ બાબતમાં તેણે ઘટતો ખુલાસો ઘટતે ઠેકાણેથી માગવો, અને પોતાથી બનતી દરેક હીલચાલ કરવી.

ચારૂપ જૈન કેસ. બાદ પાટણવાલા મી. લ્હેરચંદ ચુનીલાલે જણાવ્યું કે-પાટણ (ચારૂપ) જૈન કેસમાં પાટણના એક અગ્રેસર શેઠ પુનમચંદ કરમચંદ કોટાવાલાએ લવાદ તરીકે હમણાં ચુકાદો આપ્યો છે. આ ચુકાદાના સંબંધમાં પાટણમાં કેટલીએક ચર્ચા ચાલી રહી છે, અને તે ચુકાદો જૈન ધર્મ અનુસાર છે કે કેમ તે બાબતમાં કાંઇક મતભેદ ઉભો થાય છે. આ ચુકાદાની નકલ મે. શેઠ દેવકરણભાઇ તેમજ આ એશોસીએસનના સેકરેટરી શેઠ રતનચંદ ભાઇને આપી છે તો મને ઉમેદ છે કે તેઓ પોતાની મેનેજીંગ કમીટીમાં આ લવાદ રજુ કરશે, અને તે લવાદ જૈનધર્મ અનુસાર છે કે કેમ તે જાહેર રીતે જણાવશે.".

પાટણમાં બાબુ સાહેબનું દવાખાનું. બાદ મી. લ્હેરૂભાઇ એ જણાવ્યું કે આ એશોસીએસનની છેલ્લી ડીરેકટરીમા પાટણમા ચાલતા કેટલાએક જૈન ખાતાઓની ટીપ આપવામા આવી છે. આ ટીપમાં એમ જણાવવામાં આવ્યું છે કે પાટણમાં બાબુ સાહેબ પન્નાલાલ પુનમચંદની સખાવતમાથી રૂ. ૫૦૦૦૦ ના ખરચે એક દવાખાનું ચાલે છે, હું પોતે પાટણનો રહીશ છુ અને પાટણ જવું આવું છુ અને મારી રીતે જાણું છું કે પાટણમાં બાબુ સાહેબનુ કોઇ પણ દવાખાનુ છેજ નહિ. એશોસીએસન જેવી મોભાદાર સંસ્થાની ડીરેક્ટરીમાં આવી તદન પાયા વગરની બીના રચાય એ ખેદજનક છે આવી નાપાયાદાર વાતો પ્રગટ થતી ખાસ અટકાવવાની જરૂર છે. બાદ મી. શીવલાલ વરધમાન મી. બરોડીઆ વિગેરે ગૃહસ્થોએ કેટલુએક વિવેચન કર્યું હતું, જે બાદ સભા બરખાસ્ત થઇ હતી."

વળી આ માસિકમાં લેખોની સાથે વચમાં વચમાં જાહેર ખબરો છાપવાનું કરવામાં આવ્યું છે તે ઘણુંજ બેહુદું લાગે છે. દૈનિકપત્રમાં કદાચ શોભતું હોય તો દૈવ જાણે !

તંત્રી.

સ્વીકાર અને સમાલોચના.

Jainism by Herbert Warren Hon. Secretary The Jaina Literature Society, London–Price Re. 1. published by the Central Jaina Publishing House. Arrah 2nd · Edition.) The first edition of this useful book was out in 1912 and its stock being exhausted the publishers have favoured the public with the second edition. It is written in an easy flowing style and its subject though somewhat abstruse has been placed in such an understandable form as it can he safely digested by any layman ignorant of Jaina philosophy. We recommend that every English-knowing Jaina should read and possess it

and every inmate of our Jaina Boarding Houses or Hostels *should study it.*

The author is an original thinker and evidently an ardent student of Jaina Philosophy and the theme seems to suit his pen. The book reminds one of the recollections of our worthy brother and philosopher the late Virchand Raghavji Gandhi whose desciple the author admittedly was and it is in the fitness of things that the book is dedicated to him.

Science of Thought—Or Nyaya by Champat Rai Jain Bar-at-Law. published by Kumar Devendra Prasada. The Central Jain Publishing House p. 604 Price ans. 8.) The author has based his book on two small treatises, the Pariksha Mukha and Nyaya Dipika both Digambara works on logic. The book is divided into 26 chapters, index whereof is not given. The subject teems with technical words a vocabulary of which should have been appended. The book therefore lacks in the two necessary parts. The author is well known for his masterly book ' the Key of Knowledge ' and needs no introduction. He has handled the theme of this book in a plain introductory way by which he has rightly hoped that the book may succeed in attracting to the field of research more competent hands who may be able to bring out the excellence of the Jain view better than he has been able to do. We are of the opinion that the author is fully capable of furnishing a larger Volume on the subject and doing full justice to Jaina logic an important department of knowledge, after going through Sammati-tarka, Pramana-mimansa, and various other Swetambara works on logic. No doubt will this book prove to be of great value to a student of logic by way of supplying a primer and introduction to the Jaina logic.

The Jaina Law—(Bhadrabahu Samhrita) by J. L. Jaini M. A. Bar-at-Law, published by the Same. pp. 129 11. Price Re. 1-4-0) It is stated in the introductory portion of the book that the author of the book, Bhadrabahu Swami flourished about 365 B. C.—162 years after Lord Mahavira's Nirvana. The book consists of 12000 s'lokas. Its manuscript is

preserved in Jhalarapatana. Mr. Jaini has translated only the chapters on Inheritance and Partition. Now according to the evidence of the book so diligently and elaborately gleaned in a review taken by Mr. Mukhtyar in the issues of the well-knownHindi magazine ' Jaina Hitaishi ', it is palpably clear that the name of the book is a misnomer, and its alleged author is not Bhadrabahu a contemparary of Chandragupta, but it is a very recent production brought about by an unscrupulous hand by interpolating numerous quotations from Varahmihir Samhita, and other later non Jaina books in the subject. In face of this the antiquity of the book vanishes. Irrespective of this if we look to the labor Mr. Jaini has spent over the materials he had, it cannot but be said that he has expounded the subject ably by making introductory remarks on the old tradition of the book, general characteristics and relations of Jaina and Hindu Law and furnishing text with translation on Inheritance and partition and appendices containing the text of Shri Indra-nandi-Jina Sanhita and full text of the eloborate judgment given by the author as the Judge in a Jaina Case.

સમ્યગ્દર્શન.

જૈનશાસ્ત્રમાં સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર એ ત્રણ હોય ત્યારેજ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ જણાવેલું છે. આમા સમ્યગ્દર્શનની વ્યાખ્યા આપતાં ઉમાસ્વાતિ પોતાના તત્વાર્થસૂત્રમાં જણાવે છે કે 'तत्त्वार्थश्रद्धान सम्यग्दर्शनम्'–તત્વાર્થમાં શ્રદ્ધાન તે સમ્યગ્દર્શન.

આ સંસારમા સર્વ પ્રકારનાં દુઃખના બીજભૂત મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન, અને મિથ્યા ચારિત્ર છે, જ્યારે તે સર્વને બાળી સુખ આપનાર—સુખના ઉચ્ચતમ સ્થાને લઇ જનાર સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, અને સમ્યક્ ચારિત્ર છે. મિથ્યાદર્શન ટળી જતાં જ્ઞાન અને ચારિત્રનું મિથ્યાપણું નાશ થઇ જવુંજ જોઇએ એ નિયમ છે, તેથી સમ્યગ્દર્શનને પ્રથમ સ્થાન આપવામાં આવેલું છે. સમ્યગ્દર્શન એ મોક્ષનું બીજ છે; તે વગર જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપી જળનું ગમે તેટલું સિંચન કરવામાં આવે તે નકામું છે. એક સમય માત્રનો સમ્યગ્દર્શનનો સ્પર્શ આપણી ઇચ્છા હોય કે અનિચ્છા હોય તોપણ વધારેમાં વધારે અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન કાળમાં મોક્ષમાં લઇ જાય છે એવું જૈનશાસ્ત્રમાં જણાવેલું છે.

વ્યાખ્યા.

સમ્યગ્દર્શનનો પ્રતિપક્ષી શબ્દ મિથ્યાદર્શન છે. આ જીવને અનાદિ કાળથી જે કર્મ સંબંધ છે તે કર્મ પૈકીના 'દર્શન મોહ' નામના કર્મના ઉદયથી જે અતત્ત્વશ્રદ્ધાન થાયછે તેને 'મિથ્યાદર્શન' કહેવામાં આવે છે. પદાર્થ જેવા રૂપે અવસ્થિત છે તેવારૂપે તેનો નિશ્ચય થવો એ 'સમ્યગ્દર્શન' છે. અને જેવા રૂપે પદાર્થ અવસ્થિત નથી તેવા રૂપે તેનું દર્શન થવું-શ્રદ્ધાન થવું-વિપરીત અભિનિવેશ થવો તેને—મિથ્યા દર્શન—અતત્ત્વશ્રદ્ધાન ' કહેવામાં આવે છે. ' દર્શન ' શબ્દનો અર્થ સામાન્ય રીતે અવલોકન થાય છે, પરંતુ આ સ્થળે તેનો અર્થ શ્રદ્ધાન એવો થઇ શકે, કારણ કે સામાન્ય અવલોકનરૂપ ક્રિયા કાંઇ સંસારના મોક્ષ જેવા મહત્ત્વના વિષયમાં કારણ રૂપ હોવી ઘટતી નથી. તત્ત્વાર્થ શ્રધ્ધાનમાં ' તત્ત્વ ' નો અર્થ, જે અવસ્થામાં પદાર્થ અવસ્થિત છે તેવા પ્રકારે હોવાપણું છે અને તેનો જે નિશ્ચય કરવામાં આવે તે ' અર્થ ' અને તે બંનેની સંજ્ઞા જણાવવા ' તત્ત્વાર્થ ' કહેવામાં આવે છે.

શ્રદ્ધાન એ માનીનતા નહિ.

તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન ઉપર જૈન દર્શને અત્યંત ભાર મૂકયો છે. ખ્રિસ્તીધર્મમાં તેને faith, બૌદ્ધમાં તેને ' બોધી ' કહે છે, તેમજ અન્ય સર્વ શાસ્ત્રોએ પ્રકારાંતરે તેનું મહત્વ બતાવ્યું છે. તેના ઉપરજ મોક્ષમાર્ગનો આધાર છે એમ જૈનદર્શન કહે છે. આ કાળે શ્રદ્ધાનનો અર્થ માનીનતા (belief) એવો થતો જોવામાં આવે છે પરંતુ તેમ નથી. શ્રદ્ધા અને માનીનતા એ જોકે એકજ વસ્તુની કળાઓ છે, તથાપિ પ્રથમ ઉત્કૃષ્ટ અને બીજી નિકૃષ્ટ પંકિતની છે. શ્રદ્ધાન એ માનીનતાનો પરિપાક છે; તે મનુષ્યમાંથી દેવત્વ અને દેવત્વમાંથી ઇશ્વરત્વ પ્રકટ કરી શકે છે; જ્યારે માનીનતા ફકત મનુષ્યના મનનો અમુક પ્રકારનો ભાવજ (attitude of mind) સૂચવે છે, અને કાઇપણ પ્રકારના સ્પષ્ટ ફળને પ્રકટ કરી શકતી નથી. માનીનતા પ્રાય: સર્વકાળ એક સરખીજ રહે છે જ્યારે શ્રદ્ધાનનું રૂપાંતર અને અનુરૂપ કાર્ય વહેલું મોડું થાયજ છે. વસ્તુ સ્વરૂપ જે પ્રકારે શાસ્ત્રકારે કહ્યુ છે તે પ્રમાણે શ્રદ્ધવામાં અને માનવામાં વિશાળ અંતર છે. શ્રદ્ધાન થતાંની સાથેજ પર્યાયદૃષ્ટિ નાશ પામી સ્વરૂપદૃષ્ટિમાં સ્થિતિ થાય છે, અર્થાત્ ' હું શરીર નહિ, પણ આત્મા છુ' એવું અંતરના મર્મ ભાગમા પ્રતીત થાય છે. મન, બુદ્ધિ ઇંદ્રિયો વગેરેમાંથી મમત્વ બુદ્ધિનો વિલય, શ્રદ્ધાનના ઉદયની સાથે થવોજ જોઇએ.

'હું આત્મા છું, જડથી અસંગ છું, મારૂં અને પુદ્‌ગલનું સ્વરૂપ એક બીજાથી અત્યંત ભિન્ન છે' એમ આપણને શાસ્ત્રકાર શ્રધ્ધાન કરાવે છે અને એ વાતનું જો આપણને શ્રદ્ધાન થાય તો આપણા જીવનનો ક્રમ આ ક્ષણથીજ તદ્દન ફરી જઇ નવજીવનમાં પ્રવેશ થવો જોઇએ. જે મમત્વ બુદ્ધિ શરીર, મન, બુદ્ધિ, ઇંદ્રિયાદિકમાં હોય તે ઉઠી જાય અને આત્માના સ્વરૂપમાં અવાય. પરંતુ જો ઉપરોક્ત વાતની માન્યતાજ બંધાય તો તેથી આપણા જીવનમાં કશો મહત્ત્વનો ફેરફાર થતો નથી મનુષ્યોનો મોટો ભાગ વસ્તુ સ્વરૂપને પોતાની બુદ્ધિના ધોરણ ઉપર કલ્પી તેનો તેવે પ્રકારે નિશ્ચય કરે છે, પરંતુ સંસાર મોક્ષ જેવા અગત્યના વિષયમાં આવી સમજણથી જેમ બને તેમ ત્વરિત મુક્ત થવું એ દરેક જૈનને આવશ્યક છે.

જ્ઞાન-સમ્યકત્વ.

આ સ્થળે એવી શંકા સંભવિત છે કે વસ્તુ સ્વરૂપનો સંપૂર્ણ નિશ્ચય તો કેવળજ્ઞાન-સર્વજ્ઞતા વિના થઇ શકે તેમ તો નથી તો પછી મિથ્યા-દર્શનનો ત્યાગ અને વસ્તુ સ્વરૂપનો સદ્‌નિશ્ચય કેમ થઇ શકે ?

આનું સમાધાન આ રીતે છે. જૈનશાસ્ત્ર કહે છે કે પદાર્થનું જ્ઞાન, અજ્ઞાન અથવા વિપરીત જ્ઞાન તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમ ઉપર આધાર રાખે છે, પરંતુ સમ્યગ્દર્શનનો આધાર તો 'દર્શન મોહનીય' નામના 'મોહનીય' કર્મના ક્ષયોપશમ અને ઉપશમ ઉપરજ રહેલો છે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી પ્રકટ થયેલું જ્ઞાન—એનું નામ સમ્યગ્દષ્ટિ નથી, પરંતુ પ્રયોજનભૂત પદાર્થોનું જ્ઞાનજ સમ્યગ્દષ્ટિ કહેવાય છે. અલબત સમ્યક્ તત્ત્વપ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમની અપેક્ષા છે, પરતુ તેટલો ક્ષયોપશમ તો. સર્વ પંચેંદ્રિય જીવોને હોય જ છે; તોપણ તે ક્ષયોપશમ સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ માટે સાક્ષાત, હેતુભૂત થતો નથી. શાસ્ત્રોના શાસ્ત્રો મુખ પાઠે કરવાથી પ્રાપ્ત કરેલુ જ્ઞાન પ્રયોજનભૂત પદાર્થોના શ્રદ્ધાન રહિત હોય તો મિથ્યા જ છે, અને સંજ્ઞી તિર્યંચાદિકના જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ ન્યૂન હોય તોપણ પ્રયોજનભૂત પદાર્થોના શ્રદ્ધાન સહિત હોવાના હેતુથી તે સમ્યગ્દર્શનના હેતુભૂત જ છે. આ ઉપરથી જૈનશાસ્ત્ર કહે છે કે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમને અનુસરીને શ્રદ્ધાનની પ્રાપ્તિ નથી, પરતુ દર્શનમોહ નામના મોહનીય કર્મના ઉદયથી જ મિથ્યાદર્શન અને તેના નાશથી પ્રયોજનભૂત પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન અથવા સમ્યક્ત્વ –સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રયોજનભૂત પદાર્થ. સપ્ત યા નવ તત્ત્વ.

આ જગતમા પ્રયોજનભૂત પદાર્થ માત્ર એકજ અને તે એ જ છે કે સુખનો યોગ અને દુઃખની આત્યંતિક નિવૃત્તિ. તે સિવાય અન્ય સર્વ કોઇ પદાર્થ અપ્રયોજનભૂત અને નિષ્ફળ છે. તે પ્રયોજનભૂત વસ્તુની સિદ્ધિ માટે જીવ-અજીવ આદિના સત્ય શ્રદ્ધાનની જરૂર છે, કારણ કે જ્યાં સુધી પોતે કોણ છે અને પર કોણ છે ? એ જણાયું નથી ત્યાં સુધી સુખનો ઉપાય કોને વાસ્તે શોધાય ? મિથ્યાત્વના યોગે આત્મા અને કર્મનો સંયોગ તે 'બંધ', અને બંધનું કારણ 'આસ્રવ' અને આસ્રવનો અભાવ તે 'સંવર' અને કથંચિત્ કર્મનો અભાવ તે 'નિર્જરા' અને સર્વ કર્મની નિર્જરા તે 'મોક્ષ'-એમ પરસ્પર અવલંબનભૂત ઉત્તરોત્તર સાત તત્ત્વોનું જ્ઞાન એજ પ્રયોજનભૂત જ્ઞાન છે અને તેનું સત્ય શ્રદ્ધાન તે સમ્યગ્દર્શન છે. સર્વ દુઃખની નિવૃત્તિનો એકજ ઉપાય છે અને તે ઉપર જણાવ્યા તે પ્રયોજનભૂત તત્ત્વોનું સત્ય શ્રદ્ધાન છે તે વિનાનું જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમજન્ય જ્ઞાન અને જુદા જુદા દુષ્કર ચારિત્ર (તપાદિ) અંકરહિત શૂન્ય જેવા નિષ્ફળ છે. 'પુણ્ય' અને 'પાપ' નામના તત્ત્વવિશેષ બંધ તત્ત્વમાં સમાય છે, તે જીવ, અજીવ, બંધ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ એ સાત તત્ત્વમાં ઉમેરતાં નવ તત્ત્વ થાય છે, અને તેથી તેનું પણ જ્ઞાન પરંપરાએ પ્રયોજનભૂત ગણી શકાય, કેમકે સામાન્ય કરતા વિશેષ અધિક બળવાન તેમજ સત્વર ફળને ઉત્પન્ન કરનાર એ પાપ પુણ્યનો નિયમ છે.

ભ્રાંતિનો નાશ એ સમ્યકત્વ.

ઉપરોક્ત પ્રયોજનભૂત જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અર્થે સર્વ સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય જીવો અને તિર્યંચોને જે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું ક્ષયોપશમ હોય છે તે કરતાં વિશેષની કશી અગત્ય નથી; અને

તે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે અમુક પ્રકારની ભ્રાંતિ નિવારવા સિવાય બીજું કશું જ કરવાનું નથી. હું કોણ છું ? મારૂં સ્વરૂપ કેવું છે ? હું જેના વિષે મારાપણાનો દાવો રાખુ છું તે ખરી રીતે મારૂં છે કે કેમ ? આ કર્મવર્ગણા કોના સબંધે છે ? તે રાખવા યોગ્ય છે કે પરિહરવા યોગ્ય છે ? ઇત્યાદિ વસ્તુ શાસ્ત્ર દ્રષ્ટિએ વિચાર કરતાં પ્રયોજન ભૂત જ્ઞાન ઉપરના આવરણ રૂપ 'ભ્રાંતિ' નો તુરત વિલય થાય છે, અને તે ભ્રાંતિ રહિત સ્વરૂપ દશાજ શાસ્ત્ર દ્રષ્ટિએ સમ્યક્ત્વ છે. જે કાંઇ કર્તૃત્વ ભાસે છે તે આપણો દ્રષ્ટિ દોષ છે. અત્યંત શાંતિ, અકર્તૃત્વ, અચળતા અને તેવાજ નિષ્ક્રિયભાવને સૂચવનાર વિધાનોનું મોક્ષ ક્રમમાં આદિસ્થાન છે. ક્રમમાં પ્રયોજનભૂત પદાર્થોનું જ્ઞાનજ પરંપરાએ સર્વજ્ઞત્વને આપનારૂં અને સર્વ પ્રકારની ઉચ્ચતમ સિદ્ધિના પદમાં સ્થાપનારૂં થાય છે.

શાસ્ત્રબોધ અને સર્વ શ્રુતનું સાફલ્ય તે સપ્ત (નવ) તત્ત્વના શ્રદ્ધાનમાં જ છે. વિવેક દ્રષ્ટિનો ઉદય થતાં સર્વ પ્રકારની ભ્રાંતિ આપો આપ સમાઇ જાય છે.

ભ્રાંતિ.

આ જગતમાં ભ્રાંતિથીજ એક વસ્તુમા અન્યત્વનો આરોપ થાય છે આત્મામાં અનાત્માનો અને અનાત્મામાં આત્માનો આરોપ તેમજ તે આરોપના અનેક પ્રકારનાં સ્વરૂપો માત્ર ભ્રાંતિને લઇને જ પ્રકટે છે. આત્મા ઉપરથી ભ્રાંતિનું આવરણ ન્યુન અંશમા ખસી જવું તેજ સમ્યક્ત્વ છે પછી આ ભ્રાંતિ રહિત થયેલ ન્યુન અંશ આત્માના સર્વાંશને ભ્રાંતિ રહિત પદ—કૈવલ્યની કોટિમા લાવી મૂકી છે. જેમ બીજનો ચંદ્રમા ક્રમે ક્રમે પૂર્ણિમાના ચંદ્રમાં રૂપાંતર પામે છે તેમ ભ્રાંતિના વિલયજન્ય બીજજ્ઞાન ક્રમે ક્રમે કૈવલ્યને—સર્વજ્ઞતાને પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે; અને એટલા જ માટે 'સમ્યક્ત્વ'ને શાસ્ત્રકારે 'બીજજ્ઞાન' એ યોગ્ય રહસ્યમય નામ આપેલ છે.

ભ્રાંતિ તે શું અને કેવા પ્રકારની છે ?

અનાદિકાળથી કર્માવૃત્ત જીવ કર્મના નિમિત્તથી અનેક પર્યાય ધારણ કરે છે અને પ્રતિ સમય પૂર્વ પર્યાયને છોડી નવિન પર્યાય પરંપરાને ધારણ કરતો જાય છે× અને તે આ રીતે કે—અનંત પુદ્ગલ પરમાણુવાળા શરીરમાં આત્મા પોતાપણાનો આરોપ કરે છે; પુદ્ગલના સ્વાભાવિક ધર્મને—વર્ણગંધરસ સ્પર્શાદિકને પોતાના ધર્મ માની લઇ હર્ષ શોક અને રાગદ્વેષના દ્વંદ્વમાં લપટાય છે, પુદ્ગલના તે ધર્મ પલટે છે, હાનિવૃદ્ધિ પામે છે વગેરે જે ક્રિયા કરે છે તેને પોતાની સ્વરૂપ અવસ્થારૂપ માની લે છે. શરીર અને આત્માના નિમિત્ત નૈમિત્તિક સંબંધને સ્વરૂપ સબંધ માની લઇ ઉભયની સંયોગરૂપ ક્રિયાને પોતાની માને છે. દરેક ઇંદ્રિય જે કાર્ય કરે છે તે પોતે તે વડે કરે છે એમ માને છે, અર્થાત્ કર્મના નિમિત્તથી પ્રાપ્ત થયેલી ઇંદ્રિયોના ધર્મોને પોતાના ધર્મો માને છે એમ અનેક જૂદા જૂદા પર્યાયમાં પોતાની સ્વબુદ્ધિનો આરોપ કરે છે. આથી આત્મા રાગદ્વેષથી રંગાઇ સંસાર પ્રવૃત્તિથી છૂટી શકતો નથી

મિથ્યા શ્રદ્ધાનથી—મિથ્યાત્વથી નિત્ય વસ્તુને અનિત્ય અને અનિત્યને નિત્ય માને છે. પોતાથી ભિન્નને પોતાથી અભિન્ન માને છે, સુખના કારણને દુઃખનું કારણ અને દુઃખના

× બૌદ્ધોમાં આત્મા દરેકક્ષણે બદલાય છે એવું માનવામા આવે છે પરંતુ જે રીતે તેઓ માની આત્માનો નિષેધ કરે છે તે રીત તેમજ આત્માનો નિષેધ જૈનો તેમજ અન્ય દર્શનો સ્વીકારતાં નથી.

હેતુને સુખનો હેતુ માને છે. આવા અયથાર્થ શ્રદ્ધાનથી ઉપજતા મોહના ઉદયથી ઉદ્‌ભવેલા કષાય ભાવને આત્મા પોતાનો સ્વભાવ માને છે. કષાયભાવ પોતાના જ્ઞાન-દર્શનોપયોગથી ભિન્ન ભાસતો નથી તેનું કારણ એ જ છે કે મિથ્યાત્વનો આશ્રવ, જ્ઞાન અને દર્શન એ ત્રણેનો આધારભૂત આત્મા છે અને એ ત્રણેનું પરિણમન એકજ સમયે થતું હોવાથી તેનું ભિન્નપણું તેને જણાતું નથી. આજ મિથ્યા દર્શન છે. આ મિથ્યાત્વજન્ય કષાય ભાવની આકુળતાને લીધે આ જીવને વર્ત્તમાન સમયે નિમિત્તભૂત પદાર્થોમાં સુખ દુઃખ દાતૃત્વનું ભાન થયા કરે છે. પોતાના મિથ્યાત્વ કષાય ભા 'થે ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખનો આરોપ, પોતાની ઇચ્છાનુસાર ન પ્રવર્ત્તનાર પદાર્થમાં કરે છે. વસ્તુતઃ દુઃખ તો ક્રોધથી થાય છે, પરંતુ પોતાના ક્રોધ કષાયથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખનો હેતુ— ક્રોધનાં હેતુ ક્રોધનો નિમિત્તને માની લે છે; દુઃખ તો લોભ કષાયથી થાય છે, પરંતુ તે કષાયજન્ય દુઃખનો આરોપ, અપ્રાપ્ય વસ્તુમાં કરે છે. વસ્તુતઃ તે અપ્રાપ્ય વસ્તુ તેને દુઃખ આપવા આવતી નથી, છતાં ભ્રમિત મનુષ્ય તેને પોતાના દુઃખનો હેતુ માને છે. એવીજ રીતે અન્ય કષાયો— માન, માયાથી ઉત્પન્ન થતાં દુઃખને નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થયેલા માની નિમિત્ત ઉપર ક્રોધ કરે છે. દુઃખનું સ્થાન તો કષાય છે તેના ઉપર પ્રતિકષાય કરવાને બદલે અર્થાત ક્રોધ ઉપસ્થિત થતાં તે પ્રત્યે ક્રોધસ્વભાવતા દર્શાવવાને બદલે, માનની સામે દીનપણાનુંમાન દર્શાવવાને બદલે, માયા વિરૂદ્ધ મોયા દર્શાવવાને અને તે સિવાયના કષાયો પ્રત્યે પ્રતિકષાય દર્શાવવાને બદલે મૂર્ખ મનુષ્ય પોતાના ઉપર લાકડાનો પ્રહાર કરનારને નહિ કરડતાં જેનાથી પ્રહાર થયો છે તેવી નિમિત્તભૂત લાકડીને કરડવા દોડનાર શ્વાનનાં જેવી ચેષ્ટા પ્રતિપળ દર્શાવે છે.

સમ્યક્ત્વ.

આવી ભ્રમવાળી સ્થિતિ શાસ્ત્રજન્ય વિવેકથી નિવારવી તેજ મુમુક્ષુ જીવનું પ્રથમ કર્ત્તવ્ય છે; અને તે ક્રમનો વિલય થતાં સમ્યક્ત્વનો લાભ અવશ્ય થવા યોગ્ય છે. આ કાળને વિષે દુર્લભ એવું સમ્યક્ત્વ વિવેક દૃષ્ટિએ વિચારતાં સાવ સુલભ છે અને ક્રમે તે પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે. સંક્ષેપમાં ભ્રાંતિનો વિલય એજ સમ્યક્ત્વ અને તેને જૈનશાસ્ત્રકારે 'ચતુર્થગુણસ્થાન' કહ્યું છે. તે હોય તો જ વ્રતાદિ ફલદાયક છે.

સમ્યક્ત્વ સંબંધે ૬૭ બાબતો.

આને સમ્યક્ત્વના ૬૭ 'બોલ' કહે છે: તે આ પ્રમાણે છેઃ—

(૪) સદ્દહણા (સત્શ્રદ્ધા) રાખવી-૧ પરમાર્થ સંસ્તવ-પરમ રહસ્ય પરિચય. જીવાદિ તત્ત્વ-પરમાર્થનો વારંવાર વિચાર કરવો, ૨ પરમાર્થ જ્ઞાત સેવના-તે પરમાર્થને જાણનારાની સેવા, ૩ વ્યાપન્ન દર્શન વર્જન-જેનું દર્શન મલીન થયું હોય યા હોય તેવા કુગુરૂનો ત્યાગ, ૪ કુદર્શન વર્જન-અયથાર્થ દર્શન-ધર્મનો ત્યાગ.

(૩) લિંગ—જેનાથી સમ્યક્ત્વ અમુકમાં છે કે નહિ તે વર્ત્તી શકાય—ચિન્હ. ૧. શુશ્રૂષા-ધર્મશાસ્ત્ર સાંભળવાની અત્યંત રૂચિ, ૨ ધર્મરાગ-ધર્મ પ્રાપ્ત કરવાની અત્યંત અભિલાષા, અને ૩ વૈયાવૃત્ય-શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરૂનું વૈયાવૃત્ય (સેવાભક્તિ) અત્યંત પ્રેમથી સર્વ પ્રમાદ તજીને કરવી તે.

(૧૦) પ્રકારનો વિનય—૧ રાગદ્વેષાદિ રહિત અરિહંતનો ૨ સર્વકર્મ મળ રહિત સિદ્ધનો ૩ જિન ચૈત્ય-દેરાસરનો કે જ્યાં શાંતરસયુક્ત જિન મુદ્રા હોય તેનો, ૪ શ્રુત-સિદ્ધાંતનો ૫ યતિધર્મનો, ૬ સાધુ વર્ગનો, ૭ આચાર્ય મહારાજનો, ૮ ઉપાધ્યાયનો, ૯ પ્રવચન—

સંધનો; ૧૦ સમ્યક્ત્વીનો વિનય, ભક્તિ (બાહ્ય ઉપચાર—ઔષધાદિ વડે તથા વંદનનમસ્કાર વડે), હૃદય પ્રેમ (બહુમાન), ગુણસ્તુતિ, અવગુણ ઢાંકવા, આશાતના ત્યાગ (મલીનતાજનક—નહિ કરવા યોગ્ય કામ તજવા) એ પાંચ પ્રકારે કરવો.

(૩) શુદ્ધિ ૧ મનઃશુદ્ધિ (સર્વજ્ઞ અને સર્વજ્ઞની આજ્ઞા સત્ય માની મન શુદ્ધ રાખવું), ૨ વચન શુદ્ધિ—ઇષ્ટ સિદ્ધિ માટે સર્વજ્ઞ દેવની ભક્તિ છે એમ સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવું, ૩ કાયા શુદ્ધિ—સર્વજ્ઞ દેવને જ નમવું.

(૫) દૂષણ ૧ શંકા—સર્વજ્ઞનાં પદાર્થાદિ સંબંધે વચનમાં સંદેહ, ૨ કાંક્ષા—અસત્ દર્શનીના રાગી થવું ૩ વિચિકિત્સા—દાન શીલ તપ ભાવનારૂપ ધર્મ કૃત્યના ફલનોજ સંદેહ (શંકા એ પદાર્થ સંબંધે છે અને વિચિકિત્સા ક્રિયાના સંદેહ સબંધે છે) ૪ મિથ્યામતિ ગુણ વર્ણના—ઉન્માર્ગીના વખાણ કરવાં, ૫ મિથ્યામતિ પરિચય—ઉન્માર્ગીનો પરિચય.

(૮) પ્રકારે પ્રભાવના—વિશેષ પ્રકારે ધર્મને દીપાવવો તે પ્રભાવના. તે જૂદી જૂદી આઠ રીતે થાય છે અને તે કરનારને પ્રભાવક કહે છે. ૧ પ્રાવચનિક—શાસ્ત્ર પારગામી થવું, ૨ ધર્મકથી—ધર્મોપદેશક થવું, ૩ વાદી—તર્કશાસ્ત્રમાં નિપુણ થવું, ૪ નૈમિત્તિક—અષ્ટાંગ નિમિત્ત શાસ્ત્રમાં કુશળતા પ્રાપ્ત કરવી, ૫ તપસ્વી થવું, ૬ વિદ્યાસાધક થવું,—પવિત્ર આમ્નાય યુક્ત મંત્ર વિદ્યાની સિદ્ધિ મેળવવી ૭ સિદ્ધ—અંજન આદિ યોગમાં નિપુણપણું પામવું. ૮ કવિ—ધર્મ રહસ્યયુક્ત ચમત્કૃતિવાળાં કાવ્ય રચવામાં કુશલ થવું.

(૫) ભૂષણ—જેથી સમ્યક્ત્વ શોભે તે. ૧ દેવગુરૂવંદન, વ્રત પ્રત્યાખ્યાનમાં કુશળતા, ૨ તીર્થસેવા ૩ દેવગુરૂ ભક્તિ, ૪ ધર્મ નિશ્ચળતા, ૫ પ્રભાવના—શાસનની ઉન્નતિ કરવી છે.

(૫) લક્ષણ—૧ શમ (ઉપશમ)—અપરાધી જીવનું પણ અહિત નહિ કરતાં બની શકે તો તેનું હિતજ કરવાનો પરિણામ. ૨ સંવેગ—મોક્ષ સુખનીજ અભિલાષા, ૩ નિર્વેદ—ભવ વૈરાગ્ય, ૪ અનુકંપા—દુઃખીજનોને સહાય આપવાની—ઉદ્ધરવાની બુદ્ધિ, ૫ આસ્તિકતા સર્વજ્ઞ કથિત તત્ત્વો પર પ્રતીતિ. આ સમ્યક્ત્વનાં લક્ષણ છે.

(૬) યત્ના—(સંભાળ). કુદેવ કુગુરૂને ૧ વંદન (હાથ જોડીને નમસ્કાર), ૨ નમન (મસ્તક નમાડીને નમવુ), ૩ ગૌરવ ભક્તિ (ઇષ્ટ અન્નાદિક આપી ભક્તિ દેખાડવી), ૪ અનુપ્રદાન (વારંવાર તેવું દાન આપવું), અને તેની સાથે ૫ આલાપ (અણબોલાવ્યા વાતચીત કરવી), ૬ સંલાપ (વારંવાર વાતચીત કરવી) કરાય નહિ તે માટે સંભાળ રાખવી.

(૬) આગાર (છૂટ)—સમ્યક્ત્વમાં હૃદયથી રહ્યા છતાં બાહ્યથી તેની વિરૂદ્ધ આચરણ ૭ જાતનાં કારણ થાય તો કરવાની છૂટ આપેલી છે ૧ રાજાભિયોગ—રાજાના હુકમથી ૨ ગણાભિયોગ—ઘણા લોકોના કહેવાથી ૩ બલાભિયોગ—ચોર પ્રમુખના ભયથી ૪ દેવાભિયોગ—ક્ષેત્રપાલાદિ દેવોના કારણથી ૫ ગુરૂનિગ્રહ—માતપિતાદિ વડિલોના અતિ આગ્રહથી ૬ ભીષણ કાંતારવૃત્તિ—આજીવિકાનો અન્ય રસ્તો ન હોવાથી અન્યથા આચરવું પડે તો મિથ્યાત્વ ન લાગે.

(૬) ભાવના ૧ સમ્યક્ત્વ મૂલ ભાવના-સમ્યક્ત્વ એ ધર્મવૃક્ષનું મૂળ છે ૨ સમ્યક્ત્વ દ્વાર ભાવના તે ધર્મનગરનું દ્વાર છે, ૩ સમ્યક્ત્વ પીઠભાવના—તે ધર્મ મહેલનો પાયો છે, ૪ સમ્યક્ત્વ નિધાન ભાવના-તે સમસ્ત ગુણનું નિધાન છે, ૫ સમ્યક્ત્વ આધાર ભાવના-તે સમસ્ત ગુણનો આધાર, ૬ સમ્યક્ત્વભાજન ભાવના—

તે સમ્યકત્વ શ્રુત-શીલાદિક ધર્મનું ભાજન છે—આમ હૃદયમાં ભાવી સમ્યકત્વ ગુણનું મહાત્મ્ય વિચારવું.

૭ સ્થાનક ૧ આત્મા (ચેતના લક્ષણવંત) છે. ૨ આત્મા નિત્ય છે, ૩ આત્મા (કર્મનો) કર્તા છે, ૪ આત્મા (કર્મનો) ભોક્તા છે, ૫ મોક્ષ છે અને ૬ મોક્ષનો ઉપાય છે.

આ છેલ્લાં ૭ સ્થાનકમાં આખો આત્મવાદ છે અને તે આ પછીના પ્રકરણમાં ઘણા વિસ્તારથી ચર્ચ્યો છે.

[ગયા અંકમાં અમારા અપ્રકટ ઇનામી નિબંધનો નવતત્વ સંબંધીનો ભાગ આવી ગયા છીએ. આ અંકમાં બીજો એક ભાગ મૂક્યો છે. નિબંધ ઘણા વિસ્તારવાળો છે અને તેના ઘણા ભાગ છે. તંત્રી.]

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડની મળેલી મીટીંગનું કામકાજ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ હસ્તકની જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડના સ્થાનિક મેંબરોની એક મીટીંગ તા. ૨૫-૨-૧૭ ના રોજ રાત્રે શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સના ઓફીસમાં મળી હતી તે વખતે નીચે જણાવેલા ગૃહસ્થો હાજર હતા.

રા. રા. મકનજી જુઠાભાઇ મહેતા, રા. રા. મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ, રા. રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ, રા. રા. સારાભાઇ મગનલાલ મોદી, રા. રા. ચુનીલાલ વીરચંદ.

પ્રમુખ સ્થાને રા. રા. મકનજી જુઠાભાઇ મ્હેતા બૅરીસ્ટર-એટ-લૉ. બીરાજ્યા હતા. શરૂઆતમાં આગલી મીનીટ વાંચી મંજુર કરવામાં આવી. બાદ નીચે મુજબ કામકાજ સર્વાનુમતે થયું હતું

૧. મી ભગવાનદાસ મીઠાભાઇ કે જે મેહસાણાના શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ હસ્તક ચાલતા કેળવણીખાતામાં પાઠશાળાના ઇન્સ્પેકટર છે, તેઓએ અગાઉ પાંચમા ધોરણમાં પરીક્ષા આપી છે. અને તેઓ પહેલા ધોરણમાં બેસે અને પહેલે નંબરે આવે અને ઇનામ લઇ જાય એ સ્વાભાવિક છે, અને તેમ થાય તો બીજા ઉમેદવારોને ઇનામમા ધક્કો પહોંચશે એવો પત્ર બે ઉમેદવારોનો આવતાં તે પર વિચાર કરતાં એવું ઠરાવ્યું કે:—

તે પત્રમાં ધારવા પ્રમાણે મજકુર મી. ભગવાનદાસ પહેલે નંબરે આવે છે, અને તેઓ અગાઉ પાંચમા ધોરણમાં બેઠેલા હોવાથી તેમના જેવી પદવી ધરાવતા ગૃહસ્થે પહેલા ધોરણની હરીફાઇની પરીક્ષામાં એમીને ઇનામ લેવું ઠીક નથી, તેથી તેમને હરીફાઇનું ઇનામ ન આપતાં પાસ થયેલાનું પ્રમાણપત્ર આપવું.

૨. હવે પછી જે ઉમેદવાર પરીક્ષામાં બેસે તે દરેકની પાસે નીચેની વિગતો ધરાવતું ફાર્મ ભરાવી મંગાવવું, અને ત્યાર પછી પરીક્ષામાં ઉમેદવાર તરીકે દાખલ કરવો.

નામ, વતન તથા ઠેકાણું, ઉમર, વ્યાવહારિક શિક્ષણ, ધાર્મિક અભ્યાસ, અગાઉ કોઇ ધોરણમાં પરીક્ષા આપી છે કે નહીં તેની વિગત તથા પરિણામ, ધંધો, હાલ કયા ધોરણમાં

કયા પેટાવિભાગમાં બેસવા માગે છે? કયે સ્થળે, ઉમેદવારની સહી.

૩ હવે પછી ધાર્મિક પરીક્ષાના નિયમોમાં નીચે મુજબ ઉમેરો કરવો. ધાર્મિક શિક્ષકો, સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ, પરીક્ષકો તથા પંડિતો પહેલા તથા બીજા ધોરણની હરિફાઇની પરીક્ષામાં બેસશે તો તેમને પસાર થયે માત્ર પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવશે. ઇનામ તેમને મળી શકશે નહીં.

૪ બન્ને ધાર્મિક હરીફાઇની પરીક્ષાનું પરિણામ નક્કી કરવામાં આવ્યું અને તે પેપરોમાં પ્રગટ કરવા મોકલવા નક્કી થયું.

૫ ચાલુ પાઠશાળાઓ તથા વિદ્યાર્થીઓને અપાતી મદદ બીજા ૭ માસ આપવા નક્કી થયું.

૬ પાઠશાળાઓ તથા વિદ્યાર્થીઓની નવી અરજીઓ ઉપર વિચાર કરવામાં આવ્યો. નીચે જણાવ્યા મુજબ ૭ માસ માટે મદદ આપવા મંજુરી આપવામાં આવી.

વઢવાણવાળાની પાઠશાળાને માસિક રૂ. ૨, વાંકાનેર તથા ટાણાની પાઠશાળાને મદદ આપવાની જરૂર છે પણ ત્યાંના શ્રીસંઘ તરફથી શ્રીસુકૃત ભંડાર ફંડના રૂપીઆ આવેલ નહીં હોવાથી તે અરજીઓ ઉપર વિચાર કરવાનું મુલતવી રાખ્યું.

પાઠશાળાની હવે પછી અરજી આવે તો તે રાખી તેવી બીજી અરજી તેમાં તે પ્રાંતના પ્રોવિન્સિયલ સેક્રેટરી માર્ફતે તેમના અભિપ્રાય સાથે મંગાવવી, અને ત્યાંથી સુકૃત ભંડાર ફંડ ઉઘરાવવા તથા તે માટે બીજે સ્થળે પ્રયત્ન કરવા વિનતિ કરવી.

વડોદરા કળાભુવન સીવીલ ઇજીનીયર પહેલા વર્ષમાં અભ્યાસ કરનાર ભી ગોપાળજી રામજીને માસિક રૂ. ૬] સ્કોલરશીપ આપવા નક્કી થયું.

મુળીના રહીશ અને મોરબી હાઇસ્કૂલમાં ઇંગ્રેજી છઠ્ઠા ધોરણનો અભ્યાસ કરનાર ભી. ઠાકરસી મેઘજી કોઠારીની પાસેથી ફોર્મ ભરી મંગાવવું, ને તે માટે મોરબીના રા૦ રા. મનસુખલાલ કીરચંદ મહેતા પાસેથી તેના સંબંધમાં તેના અભ્યાસ સંબંધી હકીકત મંગાવવી.

૭ તારંગાજી તીર્થના ટ્રસ્ટી સાહેબે ત્યાંની પહોંચ બુકમાં કેળવણી ફંડની કૉલમ વધારી આપવાથી તેમનો આભાર માનવામાં આવ્યો.

૮ ચાલુ વર્ષમાં બને ધાર્મિક હરીફાઇની પરીક્ષા આવતા ડીસેમ્બર માસમાં એજ્યુકેશન બોર્ડ તરફથી લેવા નક્કી થયું, અને તેનો અભ્યાસક્રમ બંને સેક્રેટરીઓએ નક્કી કરી આવતા માર્ચ મહીનાની આખરીએ બહાર પાડવો.

૯ ગઇ પરીક્ષાઓના પરીક્ષકો પાસેથી રીપોર્ટ મગાવવો.

૧૦ શેઠ કાનજી રવજી મેમ્બર તરીકે રહેવા ના પાડે છે તેથી તેમનું નામ કમી કરવું તેમજ પંડિત બહેચરદાસને ઑનરરી મેમ્બર રાખવા.

૧૧ ડોકટર નાનચંદ કસ્તુરચંદ મોદી તથા સૌભાગ્યચંદ પી. દેસાઇને એજ્યુકેશન બોર્ડના મેમ્બર તરીકે દાખલ કરવા નક્કી થયું.

૧૨ દરેક જૈન તેમજ બીજા પેપરોમાં આ પ્રોસીડીંગનું તથા હવે પછી જે કામકાજ થાય તે નિયમિતપણે મોકલતા જવું.

૧૩ હવેથી જે કાર્ય મૂકવામાં આવે તે સર્વની તપસીલ સરકયુલર સાથે ફેરવવી.

બંને ધાર્મિક પરીક્ષાનાં પરીણામ.

(નીચેનાં ગામનાં નામ ટુંકાક્ષરે લખ્યાં છે તેમાં અ=અમદાવાદ, પા=પાટણ, પાલી=પાલીતાણા, મે=મેહસાણા, ચા=ચાણસમા, ધી=ધીણોજ, લીં=લીંચ, સુ=સુરત, મા=માણુસા, ઝીં=ઝીંઝુવાડા, ભા=ભાવનગર, વ=વઢવાણસીટી, ક=કપડવંજ, ખં=ખંભાત, પે=પેથાપુર,

પુરૂષવર્ગ ધોરણ ૧ લું. તપગચ્છ. ૧ ભગવાનદાસ મીઠાભાઇ મે. ૯૫, ૨ મનસુખલાલ મયાચંદ પા. ૯૪ શ. ૧૯, ૩ ભાઇલાલ જગજીવનદાસ ધી. ૯૪ શ. ૧૯, ૪ લાલચંદ કંકુચંદ સુ. ૯૩ શ. ૧૫, ૫ ખુશાલચંદ તારાચંદ સુ. ૯૧ શ. ૧૦, ૬ બખલચંદ ચતુરચંદ ચા. ૯૧ શ. ૧૦, ૭ ઓડીદાસ ચુનીલાલ ચા. ૮૯ શ. ૭, ૮ શીવલાલ તારાચંદ લીં. ૮૮ શ. ૫, ૯ ભગવાનજી ગોબર પાદરા ૮૭।। શ. ૩, ૧૦ અમૃતલાલ ખીમચંદ સુ. ૮૭ શ. ૭, ૧૧ ચંદુલાલ જેઠાલાલ સુ. ૮૫ શ. ૨. ૧૨ ચીમનલાલ વાડીલાલ ચા. ૮૪, ૧૩ ગોરધનદાસ ગીરધરલાલ સુ. ૮૩, ૧૪ કેશવલાલ ગૌત્તમચંદ લીં. ૮૦, ૧૫ વિઠ્ઠલદાસ પોપટલાલ પા. ૮૦, ૧૬ મણીલાલ મોતીલાલ સુ. ૭૩, ૧૭ નેમચંદ ડાહ્યાભાઇ પા. ૬૯, ૧૮ મણીલાલ મહીજીભાઇ સુ. ૬૭, ૧૯ સાકરચંદ અમથાલાલ મા. ૬૫, ૨૦ હીમતલાલ લલ્લુભાઇ અ. ૬૨, ૨૧ ભાઇલાલ નાનશા અ ૫૬, ૨૨ વનેચંદ ઉકાજી સુ. ૫૪, ૨૩ નગીનચંદ ડાહ્યાભાઇ સુ. ૪૬, ૨૪ વાડીલાલ નાથજી અ. ૪૬, ૨૫ વાડીલાલ મગનલાલ અ. ૪૫, ૨૬ કેશવલાલ વીરચંદ અમરેલી ૩૯.

ધોરણ ૧ લું વિધિપક્ષ. (બધા ઉમેદવારો મુંબઇના છે.) ૧ નરશી વીસનજી ૫૭ શ. ૩ ૨ નરસી હંસરાજ ૫૬ શ. ૨. ૩ વિશનજી કેશવજી ૫૨, ૪ પ્રેમચંદ વેલજી ૪૯, ૫ ગોવીંદજી કુંવરજી ૪૮, ૬ લાલજી મેઘજી ૪૬, ૭ શામજી હંસરાજ ૪૫, ૮ મેઘજી નરવાર ૩૪, ૯ પુનશી સુરજી ૩૪.

ધોરણ ૨ જું અ વિભાગ.

૧ ફોદર પુરશોતમ મે. ૭૭ શ. ૨૧, ૨ અમૃતલાલ પુરશોત્તમ મે. ૭૩ શ ૧૫, ૩ મંગળદાસ મનસુખભાઇ અ. ૬૯ શ. ૯, ૪ રાજસિંહ હરજી મે. ૬૮ શ. ૫, ૫ આલમચંદ ડાહ્યાભાઇ સુ. ૬૭ શ. ૭, ૬ લાલચંદ દેવરાજ પાલી. ૬૬ શ. ૩, ૭ રાયચંદ આલમચંદ ચા. ૬૬ શ. ૩, ૮ પ્રેમચંદ અભેચંદ પાલી. ૬૫ શ. ૨, ૯ નહાલચંદ ઠાકરસી લીં. ૬૩, ૧૦ અંબાલાલ જગજીવન અ. ૬૨, ૧૧ હીંમતલાલ કેશવલાલ સુ. ૬૨, ૧૨ ઉજમશી ત્રીભોવનદાસ સુ. ૬૧. ૧૩ મણીલાલ કરમચંદ પા. ૬૧, ૧૪ સુખલાલ રવજીભાઇ ઝીં. ૬૧, ૧૫ નાગજી પાનાચંદ મે. ૫૯, ૧૬ હીરાલાલ કેવળદાસ અ. ૫૮, ૧૭ ભોગીલાલ લલ્લુભાઇ પા. ૫૮, ૧૮ વાડીલાલ અંબાલાલ સુ. ૫૫, ૧૯ લાલચંદ ગણેશ પાલી. ૫૫, ૨૦ પાનાચંદ જયમલદાસ સુ. ૫૪, ૨૧ હીરાચંદ સોમચંદ ભા. ૫૪, ૨૨ જેસીંગભાઇ સુંદરજી અ, ૫૩, ૨૩ ભોગીલાલ શીકરચંદ અ. ૫૨, ૨૪ નરોતમદાસ જીવાભાઇ અ. ૫૨, ૨૫ મોહનલાલ હેમચંદ અ. ૫૧, ૨૬ બાલાભાઇ જેસીંગભાઇ અ. ૫૧, ૨૭ ચીમનલાલ ત્રીભોવનદાસ અ. ૫૧, ૨૮ રતીલાલ મનસુખરામ અ. ૫૦, ૨૯ ભોગીલાલ મોહનલાલ ધી. ૫૦, ૩૦ ડાહ્યાભાઇ સાકલચંદ અ. ૪૯, ૩૧ હીંમતલાલ ભીખાભાઇ અ. ૪૯, ૩૨ રતીલાલ નાથાલાલ અ. ૪૯, ૩૩ ચંદુલાલ નાગરદાસ અ. ૪૮, ૩૪ છોટાલાલ નથુભાઇ ધી. ૪૮, ૩૫ માણેકલાલ ભુરાભાઇ અ. ૪૮, ૩૬ પ્રેમચંદ લક્ષ્મિચંદ ભા. ૪૮,

૩૭ માણેકલાલ મોતીલાલ અ. ૪૭, ૩૮ હીરાલાલ મણીલાલ અ. ૪૭, ૩૯ હીરાલાલ માણેકલાલ અ. ૪૭, ૪૦ અમરચંદ ડોસાભાઇ અ. ૪૭, ૪૧ કેવળચંદ પુરૂષોત્તમદાસ પા. ૪૭, ૪૨ રમણીકલાલ છગનલાલ અ. ૪૬, ૪૩ કસ્તુરચંદ ચુનીલાલ અ. ૪૬, ૪૪ પોપટલાલ ઘેલાભાઇ અ. ૪૬, ૪૫ જમનાદાસ જેસીંગભાઇ અ. ૪૬, ૪૬ ખીમચંદ મુલચંદ અમરેલી ૪૬, ૪૭ બાલચંદ હેમચંદ અ. ૪૫, ૪૮ નગીનદાસ કચરાભાઇ અ. ૪૫, ૪૯ મણીલાલ જસરાજ પાલી. ૪૫, ૫૦ વીરચંદ મણીલાલ અ. ૪૪, ૫૧ ચુનીલાલ ત્રીભોવનદાસ અ ૪૪, ૫૨ પોપટલાલ શીવલાલ અ. ૪૪, ૫૩ ત્રીકમલાલ પીતાંબરદાસ ધી. ૪૪, ૫૪ ડાહ્યાભાઇ ચુનીલાલ અ. ૪૩, ૫૫ લાલભાઇ સારાભાઇ અ. ૪૩, ૫૬ ચીમનલાલ મણીલાલ અ. ૪૨. ૫૭ કેશવલાલ ગીરધર મે. ૪૨, ૫૮ ચમનલાલ વાડીલાલ અ. ૪૧,૫૯ મંગનલાલ રોકરશી સુ. ૪૧, ૬૦ સારાભાઇ પ્રેમચંદ અ. ૪૦, ૬૧ રતીલાલ મનસુખરામ અ. ૪૦, ૬૨ અમૃતલાલ ખેમચંદ અ. ૪૦, ૬૩ ભોગીલાલ ત્રીકમલાલ અ. ૩૯, ૬૪ ચંદુલાલ લલ્લુભાઇ અ. ૩૯, ૬૫ વાડીલાલ દલસુખભાઈ અ. ૩૯, ૬૬ મોહનલાલ જેચંદ અ. ૩૭, ૬૭ સાંકલચંદ કાલીદાસ અ. ૩૫, ૬૮ કેશવલાલ જીવરાજ અ. ૩૫, ૬૯ છોટાલાલ વીરચંદ મે. ૩૫.

ધોરણ ૨ જું ચ વિભાગ. ૧ આણંદજી દેવશી મે. ૮૭ રૂ. ૨૧, ૨ રતીલાલ ત્રીભોવન ભા. ૭૮ રૂ. ૧૨, ૩ કસ્તુરચંદ ભવાનદાસ આ. ૭૮ રૂ. ૧૨, ૪ ત્રીભોવનદાસ દલીચંદ આ. ૭૬ રૂ. ૫, ૫ કેશવલાલ અમથાલાલ લી. ૭૫ રૂ. ૪, ૬ ઉમેદભાઇ અમથાલાલ લી. ૭૦, ૭ સોભાભાઇ રાયજી મે. ૬૦, ૮ કાનજી કલ્યાણજી પાલી. ૫૧, ૯ અમૃતલાલ મોહનલાલ ધી. ૪૭, ૧૦ મણીલાલ કસ્તુરદાસ મે. ૩૪.

ધોરણ ૩ જું. ૧ લક્ષ્મિચંદ હરજીવન પાલી. ૬૭ રૂ. ૨૫, ૨ દેવશી વેરશી મુબાઇ. ૫૫ રૂ. ૧૫.

ધોરણ ૪ થું. ૧ સોભાભાઇ હાથીભાઇ મે. ૮૦ રૂ. ૩૦, ૨ મણીલાલ કાનજી મે. ૭૫ રૂ. ૨૦

ધોરણ ૫ મું. ચ. ૧ દુલભદાસ કાળીદાસ મે. ૯૬ રૂ. ૨૦. ખીમચંદ ફુલચંદ ભા. ૫૦ રૂ. ૫, ૩ ગગનલાલ વર્ધમાન વ ૫૦ રૂ. ૫.

ધોરણ ૫ મું ક. ૧ સૌભાગ્યચંદ મુળચંદ પા. ૯૩ રૂ. ૨૦, ૨ શાંતિલાલ માણેકચંદ ધી. ૭૪ રૂ. ૧૦, ૩ શાંતિલાલ હરગોવિંદદાસ મા. ૬૦ રૂ ૫.

ધોરણ ૫ મું ઈ. ૧ કસ્તુરચંદ ભીખાચંદ ધી. ૯૨ રૂ. ૨૦, ૨ મુલચંદ હરજીવન મા. ૫૬ રૂ. ૫.

ધોરણ ૫ મું જી. ૧ પુનમભાઇ નારભાઇ મે. ૮૦ રૂ ૨૦, ૨ ખેતસી જીનેન્દ્રસાગર સુરીશ્વરજી મે. ૭૦ રૂ. ૧૦, ૩ પુરૂષોત્તમ જયમલદાસ સુ. ૫૦ાા રૂ ૫.

કુલ ૧૨૯ વિદ્યાર્થીઓ પાસ થયા છે અને ઇનામના રૂ. ૪૨૭ અપાયા છે.

અવિવાહિત કન્યાઓનું ધોરણ ૧ લું. ૧ હીરા લેહરચંદ પા. ૮૩ રૂ. ૧૫, ૨ ધારી ચુનીલાલ ક. ૮૦ રૂ. ૮, ૩ ભીખી ચુનીલાલ પા. ૭૮ રૂ. ૭, ૪ શાંતી મંગળચંદ પા. ૭૭ રૂ. પાા, ૫ ગજી લલ્લુચંદ પા. ૭૭ રૂ. પાા, ૬ રમણગૌરી નાનાભાઇ સુ ૭૫ રૂ ૪, ૭ ચંપા સુરજમલ પા. ૭૨ રૂ. ૨, ૮ મણી કસ્તુરચંદ બાપુભાઇ પાદરા ૭૨ રૂ. ૨, ૯ ચંપા ચુનીલાલ અ. ૭૨ રૂ. ૨, ૧૦ સાકરી વાડીલાલ અ. ૭૧ રૂ. ૧, ૧૧ અંબા ત્રીભોવન ખં. ૬૯

રૂ.૧, ૧૨ શકરી નથુભાઇ મા.૬૯ રૂ.૧, ૧૩ મેણી પુનમચંદ ક. ૬૬ રૂ.૧, ૧૪ ચંપા વાડીલાલ અ. ૬૫,૧૫ જીવી દુલભજી પાલી.૬૨, ૧૬ જીવકોર રતનચંદ ક. ૬૨,૧૭ પાર્વતી સરૂપચંદ પે. ૬૨,૧૮ મોતી સ્વરૂપચંદ પા.૬૧, ૧૯ રેવા અંબાલાલ ખં.૬૦, ૨૦ મગુ દેવચંદ મા. ૫૯, ૨૧ કાંતા ફુલચંદ અ. ૫૯, ૨૨ લીલી કેશવલાલ અ. ૫૮, ૨૩ ચપા હરીલાલ અ. ૫૭, ૨૪ પ્રેમકુંવર ધરમશી પાલી. ૫૭, ૨૫ લીલી ચમનલાલ અ. ૫૭, ૨૬ હીરી ડાહ્યાભાઇ અ. ૫૫, ૨૭ રતન લાલભાઇ અ. ૫૫, ૨૮ ચંદ્રાવતી ઠાકોરભાઈ સુ. ૫૫, ૨૯ શની નગીનદાસ ખં. ૫૪,૩૦ સીતા કેવળદાસ અ.૫૪, ૩૧ મોતી કસ્તુરચંદ પાદરા. ૫૪,૩૨ લીલી પ્રેમચંદ અ.૫૩, ૩૩ કમળા ચીમનલાલ અ. ૫૩, ૩૪ પ્રેમકુંવર નારણ ભા. ૫૨, ૩૫ મહાલક્ષ્મી લાલભાઇ અ. ૫૨, ૩૬ રતન ચુનીલાલ અ. ૫૨, ૩૭ વીજકોર દેવચંદ સુ. ૫૧, ૩૮ અજવાળી કુંવરજી પાલી. ૫૧, ૩૯ કંચનગૌરી નાનચંદ સુ. ૫૦, ૪૦ હેમી મેરાજ પાલી. ૫૦, ૪૧ મોંઘી મુળજી ભા. ૫૦, ૪૨ ચંપા જેઠાદાસ ઝીં. ૫૦, ૪૩ દેવકુંવર પાનાચંદ ભા. ૪૯, ૪૪ માણેક ચકુભાઇ અ. ૪૯, ૪૫ મેના છગનલાલ ખં. ૪૯, ૪૬ જાસુદ કચરાભાઇ અ. ૪૮, ૪૭ રતન મણીલાલ અ. ૪૭, ૪૮ હીરી મહાસુખરામ અ. ૪૭, ૪૯ હીરા વેણીચંદ મા. ૪૭, ૫૦ સાંકુ છોટાલાલ અ. ૪૭, ૫૧ કેશર તારાચંદ ખં. ૪૭, ૫૨ શારદા લાલભાઇ અ. ૪૭, ૫૩ રમણગૌરી સાકરચંદ સુ. ૪૬, ૫૪ મંગળા ડાહ્યાલાલ પાલી. ૪૫, ૫૫ કમળા સાંકળચંદ અ. ૪૫, ૫૬ ભીખુ બાલુભાઇ સુ. ૪૫, ૫૭ મોતી સ્વરૂપચંદ અમરેલી ૪૪, ૫૮ જસી રણછોડ પાદરા ૪૩, ૫૯ કલાવંતી માધવજી ભા. ૪૩, ૬૦ ચંપા રામચંદ અમરેલી ૪૩, ૬૧ સુભદ્રા દોલાભાઇ અ. ૪૩. ૬૨ હીરા માણેકચંદ ધી. ૪૩, ૬૩ મેની ગીરધરભાઇ ક. ૪૩, ૬૪ અંબા માણેકચંદ ભા. ૪૨, ૬૫ ગુલાબ અનુપચંદ સુ ૪૨, ૬૬ જાસુદ મણીલાલ અ. ૪૨, ૬૭ શાંતિ સ્વરપચંદ અમરેલી ૪૨, ૬૮ લીલી ભીખાભાઇ અ. ૪૧, ૬૯ ચંપાવતી મંગુલાલ સુ. ૪૦, ૭૦ સતોક જાદવજી અમરેલી ૪૦, ૭૧ મુળી હરખાજી અ. ૩૯, ૭૨ શકરી હરીલાલ અ. ૩૯, ૭૩ ચંચળ પ્રેમચંદ ભા. ૩૮, ૭૪ લીલી પ્રેમચંદ અ. ૩૮, ૭૫ ગંગુ કસ્તુરચંદ પાદરા ૩૮, ૭૬ હીરી ચુનીલાલ અ. ૩૮, ૭૭ હીરી સારાભાઇ અ ૩૮, ૭૮ રૂખી લીલાચંદ ધી. ૩૮, ૭૯ અજવાળી નાનચંદ પાલી ૩૭, ૮૦ સુરજ ભીખાભાઇ ભા. ૩૭, ૮૧ જયકુંવર તારાચંદ અમરેલી ૩૭, ૮૨ કમળા ડાહ્યાભાઇ પાદરા ૩૬. ૮૩ રતન નરોતમ ભા. ૩૬, ૮૪ ગુલાબ મંછુભાઇ સુ. ૩૬, ૮૫ હીરાગૌરી નરોતમદાસ સુ. ૩૬, ૮૬ રમણ નગીનદાસ સુ. ૩૬, ૮૭ મહાલક્ષ્મી મણીલાલ અ. ૩૫, ૮૮ વિજયા પરશોતમ ભા ૩૫, ૮૯ માણેક ખાલચંદ ખં. ૩૫, ૯૦ રંભા કપૂરચંદ અમરેલી ૩૫, ૯૧ માણેક લાલભાઇ અ. ૩૪, ૯૨ જાસુદ વાડીલાલ અ. ૩૪, ૯૩ ભુખી ચમનલાલ અ. ૩૪, ૯૪ પરમન દામોદર ભા. ૩૪, ૯૫ કમુ અમીચંદ સુ. ૩૪, ૯૬ ફીકી છગનલાલ સુ. ૩૪, ૯૭ હીરાકોર ઝવેરચંદ સુ. ૩૪, ૯૮ સુભદ્રા કાળીદાસ અ. ૩૪, ૯૯ ચંપા મણીલાલ અ. ૩૪, ૧૦૦ લીલી બુધાભાઇ અ. ૩૪, ૧૦૧ મંગુ હરજીવનદાસ ખં. ૩૪, ૧૦૨ અજવાળી ઝવેરચંદ અમરેલી ૩૪, ૧૦૩ કસુંબા વશરામ અમરેલી ૩૩, ૧૦૪ સાંકળી હેમચંદ અમરેલી ૩૩, ૧૦૫ પાર્વતી જેઠીદાસ ઝીં. ૩૩, ૧૦૬ રંભા છોટાલાલ ભા. ૩૩, ૧૦૭ લખમી નાથુભાઇ સુ. ૩૩, ૧૦૮ મંગુ સાગભાઇ ખં. ૩૩, ૧૦૯ મોતી મોહનલાલ ખં. ૩૩, ૧૧૦ વિમળા અમૃતલાલ અ. ૩૩, ૧૧૧ જશી ચુનીલાલ અ. ૩૩, ૧૧૨ જશી વાડીલાલ અ. ૩૩.

અવિવાહિત કન્યાઓનુ ધોરણ ૨ જું. ૧ મંજુ લલ્લુભાઇ પા ૮૦ ૩. ૧૫, ૨ પ્રધાન પ્રેમચદ ક. ૭૧ રૂ. ૭, ૩ ચદન ચુનીલાલ ક. ૬૨॥ રૂ. ૫, ૪ મણી ફુલચદ ખં. ૪૬॥, ૫ જસી નાથાલાલ અ ૪૫॥, ૬ જાસુદ ભીખાચંદ પા. ૪૪॥, ૭ માણેક પુંજાભાઇ અ. ૪૪॥, ૮ ગાંડી નાથાલાલ ખં. ૪૩॥, ૯ રતન પોપટલાલ અ ૪૩॥, ૧૦ કાંતા સકરચંદ અ. ૪૧॥, ૧૧ રેવા પાનાચદ ખ. ૩૭॥, ૧૨ વિમળા ત્રીકમલાલ અ. ૩૬.

સ્ત્રીઓનુ ધોરણ ૧ લું. ૧ સાકળી બલાખીદાસ પે ૯૩ ૩. ૨૧, ૨ બબુ ચુનીલાલ પા. ૮૫ રૂ. ૧૭, ૩ આધી દલીચદ લી. ૮૨ રૂ. ૧૫, ૪ કાતા બહેચરદાસ અ. ૭૩ ૩ ૧૧. ૫ શ્રીમતી ભાઇલાલ સુ ૬૮ રૂ. ૯, ૬ તારાગૌરી ફતેહચંદ સુ ૬૩ રૂ. ૭, ૭ મંછી નથુભાઇ ધી. ૬૨ રૂ ૫, ૮ ચપા જમનાદાસ અ ૬૦ રૂ. ૩, ૯ હીરાકોર પુનમચંદ પે ૫૯ રૂ. ૨, ૧૦ ઉજમ અમેચંદ સુ ૫૯ રૂ. ૨, ૧૧ હરકોર નરોતમદાસ સુ. ૫૮, ૧૨ મણી જેઠાલાલ અ ૫૪, ૧૩ મમુ રૂપચદ સુ. ૫૩, ૧૪ ગજી કાળીદાસ અ. ૫૨, ૧૫ ચચળ ખેચરદાસ. અ. ૪૯, ૧૬ પાર્વતી હરજીવન અ. ૪૬, ૧૭ બબુ વીરચંદ અ. ૪૪, ૧૮ મેના જેચદ મા. ૪૪, ૧૯ નાની ચુનીલાલ સુ. ૪૨, ૨૦ કાતા વરજીવનદાસ અ ૪૨, ૨૧ ઝમક વ્રજલાલ અ ૩૮

સ્ત્રીઓનુ ધોરણ ૨ જું. ૧ મોતી રણછોડ ક. ૬૬ રૂ. ૩૧, ૨ શાંતા ફતેહચંદ અ ૬૨ રૂ. ૨૫, ૩ કમળા દેવચદ સુ. ૫૭ રૂ. ૧૩॥, ૪ ગજરી માનચંદ ધી. ૫૭ રૂ ૧૩॥, ૫ શકરી સાંકળચદ ધી ૫૫.

સ્ત્રીઓનું ધોરણ ૩ જું. ૧ કીકી નાનચદ સુ. ૭૪ રૂ. ૨૫, ૨ ચપા ચુનીલાલ ક. ૬૨ રૂ ૧૫, ૩ જોઇતી લલુચદ ચા. ૬૧ રૂ. ૧૦, ૪ સકરી મછારામ અ. ૫૬, પ્રધાન ઝવેરચદ અ ૫૫, ૬ પ્રભાવતી રતનચદ અ ૫૪, ૭ સીતા અમીચદ અ. ૩૫

સ્ત્રીઓનું ધોરણ ૪ થું. ૧ બેન પૂરી ઉમેદચદ અમદાવાદ ૬૮ રૂ ૨૫.

સ્ત્રીઓનુ ધોરણ ૫ મું. નેમકોર કસ્તુરચદ સુરત ૬૯ રૂ. ૨૫.

નોટ—કુલ ૧૫૯ ઉમેદવાર પાસ થયા છે અને ઇનામના રૂ. ૭૫૭ આપવામાં આવ્યા છે,

---

कॉन्फरन्स मिशन.

૧ શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ.

(તા ૬-૨-૧૭ થી તા. ૧૨-૩-૧૭, સ. ૧૯૭૩ ના માહા સુદ ૧૪ થી ફાગણ વદ ૪.)
વસુલ આવ્યા રૂ. ૭૩-૨-૦

ગયા માસ આખરના બાકી રૂ. ૯૨૦-૮-૦

(૧) ઉપદેશક મી. વાડીલાલ સાંકળચંદ—મારવાડ.
ધુલેવા—ધુલેવાના શ્રી સંઘ તરફથી ૩૧॥॥=, તથા ઇડરના
શેઠ નેમચદ રેવાજી ૫, ઉદેપુર ૨૩ — કુલ રૂ. ૫૯-૧૪-૦

(૨) મી. પુંજાલાલ પ્રેમચંદ—રાજપુતાના. ભરતપુર ૧૩. — કુલ રૂ. ૧૩-૦-૦

(૩) શોલાપુરના શેઠ કલ્યાણભાઇ છગનલાલ મારફત ૦।. — કુલ રૂ. ૦-૪-૦

એકંદર કુલ રૂ. ૯૯૩-૧૦-૦

નોટ—નવો ઉપદેશક રજા ઉપર ગયેલ છે, વસુલાત નથી.

श्री जैन श्वेतांबर एज्युकेशन बॉर्ड.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ ધાર્મિક હરીફાઈની બંને પરીક્ષા.-તેના નિયમો અને અભ્યાસક્રમ.

સ્થળ-એજંટ વગેરે.

૧. મજકુર બને પરીક્ષા શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બૉર્ડે નિમેલ નીચેનાં સ્થળોએ અને નીચે જણાવેલ એજંટોની દેખરેખ નીચે દરેક વર્ષના ડીસેમ્બર મહીનાના છેલ્લાં રવીવારે બપોરના ૧ થી ૪ વાગ્યા સુધી લેખિત લેવામાં આવશે અને તેનાં પરિણામ ત્યાર પછી દોઢ બે મહીને બહાર પાડવામાં આવશે

	સ્થળ	એજંટ.
૧	મુંબઇ	શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બૉર્ડ.
૨	સુરત	રા. ચુનીલાલ છગનચંદ શરાફ તથા રા. મગનલાલ પી. બદામી.
૩	અમદાવાદ	રા. હીરાચંદ કકલભાઇ તથા રા. મણીલાલ નથુભાઇ દોશી.
૪	માંગરોળ	શ્રી આત્મારામજી જૈન પાઠશાળા.
૫	મેહસાણા.	શ્રી મેહસાણા જૈન પાઠશાળા.
૬	પાલીતાણા	ઝવેરી લક્ષ્મિચંદ ઘેલાભાઇ તથા રા. કુંવરજી દેવશી
૭	ભાવનગર	શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા.
૮	યેવલા	શેઠ દામોદર બાપુશા તથા શેઠ બાલચંદ હીરાચંદ
૯	બનારસ	શ્રી યશોવિજયજી જૈન પાઠશાળા.
૧૦	જયપુર	શેઠ ધાંસીલાલ ગુલેચ્છા.
૧૧	ગુજરાનવાલા	શ્રી આત્મારામજી જૈન પાઠશાળા.
૧૨	રાજકોટ	રા. ચત્રભુજ જેચંદ
૧૩	રતલામ	શેઠ વર્ધમાનજી વાલચંદજી તથા શેઠ રતનલાલજી સુરાના.
૧૪	બોટાદ	દેશાઇ લક્ષ્મિચંદ ભવાન
૧૫	વઢવાણ	શા ગોવીંદભાઇ મકન તથા શા મગનલાલ ડાહ્યાભાઇ.
૧૬	લીંચ	શેઠ હઠીસંગ રતનચંદ.
૧૭	અમરેલી	શેઠ સુંદરજી ડાહ્યાભાઇ વકીલ.
૧૮	લીંબડી	શેઠ હીરાચંદ લાલચંદ તથા શા સુખલાલ કપુરચંદ.
૧૯	ધીણોજ	શા. ચુનીલાલ હાથીચંદ.
૨૦	મોરબી	વકીલ ધનજીભાઇ રાયચંદ તથા શા પ્રભાગમ હરખચંદ.
૨૧	ઝીંઝુવાડા	શેઠ તેજપાળ વીકમ તથા વોરા સવચંદ ધરમચંદ.
૨૨	વડસમા	શા મયાચંદ સાંકલચંદ તથા શા ભાયચંદ ખીમચંદ
૨૩	ચાણસ્મા	વકીલ રવચંદ આલમચંદ.

૨૪	ખંભાત	શેઠ ચીમનલાલ પુરૂષોતમદાસ તથા રા. ચુનીલાલ મુલચંદ કાપડીઆ
૨૫	પાટણ	શેઠ સેવંતીલાલ નગીનદાસ તથા શેઠ વાડીલાલ સાંકલચંદ.
૨૬	કપડવંજ	પરિ પ્રેમચંદ રતનચંદ.
૨૭	બોરસદ	રા. છોટાલાલ બાપુભાઇ પરીખ તથા શા કીલાભાઇ જેઠાભાઇ.
૨૮	પાદરા	વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ
૨૯	પેથાપુર	નગરશેઠ ફતેચંદ રવચંદભાઇ.
૩૦	માણસા	શેઠ હાથીભાઇ મુલચંદ તથા શા ગફાલાલ જેચંદ.

નોટ—બીજાં સેન્ટરો યોગ્ય સંખ્યા આવ્યે બૉર્ડ તરફથી ઉઘાડવામાં આવશે.

અભ્યાસક્રમ.

(૧) પુરૂષ જૈન ધાર્મિક હરીફાઇની પરીક્ષામાં નીચે મુજબ પાંચે ધોરણની પરીક્ષા લેવામાં આવશે.

ધોરણ ૧ લુંઃ—પંચ પ્રતિક્રમણ મૂળ, અર્થ, વિધિ અને હેતુ સહિત (૧) તપ ગચ્છીય માટે શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ તરફથી પ્રગટ થયેલ પુસ્તક. (૨) વિધિ પક્ષવાળા ઉમેદવારો માટે શેઠ ભીમસીંહ માણેકનું છપાવેલ વિધિપક્ષ પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર મોટું (૩) સિવાયના ગચ્છ વાળાઓની પરીક્ષા તે તે ગચ્છના પ્રમાણભૂત પુસ્તકના અનુસાર લેવામાં આવશે.

ધોરણ ૨ જું (अ અને व એ બેમાંથી કોઇપણ વિભાગ):—**अ. જીવવિચાર તથા નવતત્વ પ્રકરણ** (શેઠ ભીમશી માણેકવાળાં પુસ્તકો), **ધર્મબિંદુ** (શ્રાવક ધર્મ સંબંધી વિભાગ આત્માનંદ જૈન સભાનું છપાવેલું) અથવા **व નવતત્વ, નવસ્મરણ** અર્થ સહિત (શેઠ ભીમસિંહ માણેકવાળાં પુસ્તક), **ત્રણ ભાષ્ય** (શેઠ વેણીચંદ સુરચંદ અથવા શેઠ ભીમસિંહ માણેકવાળું પુસ્તક) અર્થ અને સમજણ તથા હેતુપૂર્વક

ધોરણ ૩ જુંઃ—૧ જ્ઞાનસાર-(રા. દીપચંદ છગનલાલવાળું), **૨ મહાવીર ચરિત્ર** ભાષાંતર હેમચંદ્રાચાર્ય કૃત દશમુ પર્વ (શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલું), અને **૩ આનંદઘનજીની ચોવીશી** (જ્ઞાનસારના ટબાવાળી)

ધોરણ ૪ થુંઃ—આગમસાર દેવચંદજી કૃત (શેઠ ભીમસિંહ માણેક તરફથી છપાએલ). અને **સભાષ્ય તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર**—(સમજણ સાથે રોયલ એશિયાટીક સોસાયટીવાળું.)

ધોરણ ૫ મું—નીચેના સાત વિભાગમાંથી કોઇપણ એક વિભાગ.

૧ ન્યાય વિષયમાં—**સ્યાદ્વાદ મંજરી** (રાયચંદ્ર જૈન શાસ્ત્રમાળામાંથી) અને **આઠ દ્રષ્ટિની સજ્ઝાય** (પ્રકરણ રત્નાકરના ભાગ પહેલામાંથી ૪૧૩ થી ૪૩૮ પાનાં)

૨ દ્રવ્યાનુયોગ વિષયમાં-**છ કર્મ ગ્રંથ** (ભીમસિંહ માણેક તરફથી છપાએલ)

૩ અધ્યાત્મ વિષયમાં-**અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ** (રા. રા. મોતીચંદ કાપડીઆ તરફથી બહાર પડેલું) અને **દેવચંદજીની ચોવીશી** (શેઠ ભીમસિંહ માણેક તરફથી વિવેચન સાથે છપાએલ..)

૪ પ્રકીર્ણ વિષયમાં-**ઉપદેશ પ્રાસાદ પાંચે ભાગ** (શ્રી જૈન ધર્મ

છપાએલ) તેના પર વિવેચન વિચારપૂર્વક કરેલ અવલોકન સાથે.

૫ ઇતિહાસ વિષયમાં—**ત્રિષષ્ઠિ શલાકા પુરૂષ ચરિત્ર પર્વ થી ૧ થી ૧૦નું ભાષાંતર સંપૂર્ણ** (શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા તરફથી છપાએલ) ઐતિહાસિક તથા તત્વ દ્રષ્ટિએ વિદ્યાર્થીઓએ અવલોકન કરવાનું.

૬ તત્વજ્ઞાન વિષયમાં—**સટીક-ષડ્દર્શન સમુચ્ચય.**

૭ પ્રાકૃત ભાષા— **પ્રાકૃત માર્ગોપદેશિકા** (પંડિત બહેચરદાસ કૃત) અને **ઉપદેશમાળા** (ધર્મદાસ ગુણિકૃત)

(૨) **શ્રી જૈન ધાર્મિક હરીફાઇની પરીક્ષામાં** નીચે મુજબ અવિવાહિત કન્યાઓ માટે બે ધોરણની અને કન્યાઓ તથા સ્ત્રીઓ માટે પાંચ ધોરણની પરીક્ષા લેવામાં આવશે

(અ) માત્ર અવિવાહિત કન્યાઓ માટે

બાળ ધોરણ ૧ લુ—(૧) સામાયિક તથા **દેવવંદન વિધિનાં સૂત્ર** તથા **નવઅંગ પૂજાના દોહા** સમજણ સહિત મુખ પાઠે, (૨) **જીવવિચારની પચીસ ગાથાના છુટા બોલ** સામાન્ય સમજણ સાથે તથા (૩) **પુત્રીશિક્ષા** (ગુજરાતી પ્રેસ.)

બાળ ધોરણ ૨ જું (૧) **જીવવિચાર*** તથા **નવતત્ત્વનો સાર** (શેઠ ભીમસિંહ માણેકવાળાં પુસ્તકો) (૨) **ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાગ ૧ લો** (પ્રગટ કર્તા—શ્રી જૈન ધર્મ પ્ર. સભા) તથા (૩) **હિતશિક્ષા છત્રીસી** (વીરવિજયજી કૃત) સમજણ સાથે કે જે જૈન કાવ્ય પ્રવેશમાં આપેલી છે.

(બ) કન્યાઓ તથા સ્ત્રીઓને માટે

ધોરણ ૧ લું:—(૧) **બે પ્રતિક્રમણ**—અર્થ સમજણ પૂર્વક મુખ પાઠે (તપગચ્છ માટે જૈન શ્રેયસ્કર મંડળનું તથા વિધિપક્ષ માટે શેઠ ભીમસિંહ માણેકવાળું પુસ્તક) (૨) **જીવવિચાર પ્રકરણનો સાર** (ભીમસિંહ માણેકવાળી બુક), (૩) **સજ્ઝાયો**—ઉદયરત્નની ચાર ક્રોધ, માન, માયા, લોભની સજ્ઝાયો, તથા ગહુંલીઃ—૧ શીયલ સલુણી સુંદરી, (૨) બ્હેની સંચરતાંરે સંસારમારે (એ છએ જૈન કાવ્ય પ્રવેશમાંથી)

ધોરણ ૨ જું:—તપગચ્છ માટે **પંચપ્રતિક્રમણ** તથા **નવસ્મરણ** (જૈન શ્રેયસ્કર મંડળવાળું) સમજણ પૂર્વક મુખપાઠે. વિધિપક્ષ માટે **પંચપ્રતિક્રમણ** (બે પ્રતિક્રમણ સૂત્રો સિવાય પ્ર૦ ભીમસિંહ માણેક) **ભક્તામર** તથા **કલ્યાણમંદિર**. અન્ય ગચ્છ માટે તેઓનું પંચપ્રતિક્રમણ અને નવસ્મરણ.

ધોરણ ૩ જું:—(૧) **નવતત્ત્વ** તથા **ત્રણ ભાષ્યનો સાર** [ભીમસીંહ માણેકવાળું પુસ્તક), (૨) **ઉપદેશ પ્રાસાદ ભા. ૧ લો.** (પ્ર. જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા) અર્થ સહિત તથા (૩) **૭ સ્તવનો**—૧ જબલગે સમકિત રતન પાયા નહિ, ૨ સમકિતદ્વાર ગભારે પેસતાંજી, (૩) દોડતાં દોડતાં પંથ કપાય તો (૪) તાર હો તાર પ્રભુ મુજ સેવક ભણી, (૫) જાત્રા નવાણું કરીએ વિમલગિરિ, (૬) પ્રભુ પાસજી પ્રગટ પ્રભાવી. (જૈન કાવ્ય પ્રવેશમાંથી.) અથવા તે ૭ સ્તવનોને બદલે સમકિતના ૬૭ બોલની સજ્ઝાય સમજણ સાથે. (જૈનકાવ્ય પ્રવેશમાંથી)

---

* નોટ—જીવવિચાર તથા નવતત્ત્વના વિદ્યાર્થીએ ગાથાઓ કંઠે કરીને ભાવાર્થ કરવો પડશે.

ધોરણ ૪ થું:—આગમસાર દેવચંદ્રજી કૃત પ્રકરણ રત્નાકરમાંથી, (૨) ગુણસ્થાનક ક્રમ (જૈન તત્ત્વાદર્શ—પરિચ્છેદ છઠ્ઠો અથવા અનોપચંદ મલુકચંદના પ્રશ્નોત્તર રત્ન ચિંતામણી પ્રશ્ન ૫૨ થી ૫૪ કે જેમાં આ હકીકત આવી જાય છે.), (૩) શિલોપદેશમાળા (જૈન વિદ્યાશાળાવાળી) (૪) જ્ઞાને શિખામણ (કર્તા—ડૉ. ત્રીભોવનદાસ મોતીચંદ.)

ધોરણ ૫ મું:—નીચેના अ, ब, क, ड, અને ई એ પાંચ વિભાગમાંથી ગમે તે એક.

अ. (૧) તત્ત્વાર્થ સૂત્ર (રાજચંદ્ર જૈનશાસ્ત્ર માળામાંથી) અને (૨) આનંદઘનજી ચોવીશી (તેનાં પ્રથમનાં ૧૯ સ્તવનો સમજણ સાથે શ્રાવક ભીમસિંહ માણેકવાળું પુસ્તક) અથવા

ब. ચારકર્મ ગ્રંથ તથા ઉપમિતિ ભવપ્રપંચ સંક્ષિપ્ત (પ્રકરણ રત્નાકર ભાગ ૪ થો—પ્ર૦ ભીમસીંહ માણેક) અથવા

क. જ્ઞાનાર્ણવ અને આઠ દ્રષ્ટિની સજ્ઝાય. અથવા

ड. યોગબિંદુ, આઠ દ્રષ્ટિની સજ્ઝાય અને દેવચંદ્રજી ચોવીશી અથવા

ई. ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાગ ૨ થી ૫

૩ ઇનામો:-આ પરીક્ષાઓમાં ઉંચે નંબરે આવનાર ઉમેદવારોને તેની લાયકાત પ્રમાણે નીચેમુજબ બોર્ડ તરફથી ઇનામો પરીક્ષા લેવાયા પછી આશરે બે મહિને આપવામાં આવશે.

(૧) પુરૂષ જૈન પરીક્ષામાં:—ધોરણ ૧ લું—ઇનામ દશ કુલ રૂ. ૯૨ નાં તેમાં ૧ લું રૂ. ૨૧, બીજું રૂ. ૧૭, ત્રીજું રૂ. ૧૫, ચોથું રૂ. ૧૧, પાંચમું રૂ. ૯, છઠ્ઠું રૂ. ૭, સાતમું રૂ. ૫, આઠમું રૂ. ૩ નવમું અને દશમું રૂ. ૨.

ધોરણ ૨ જું. अ વિભાગમાં ઇનામ ચાર કુલ રૂ. ૫૦ નાં તેમાં ૧ લું રૂા. ૨૧, બીજું. ૧૫, ત્રીજું ૯, ચોથું ૫, અને ब વિભાગમાં ચાર ઇનામ કુલ. રૂા. ૫૦ નાં જેમાં ૧ લું. રૂા. ૨૧, બીજું ૧૫, ત્રીજું ૯, ચોથું ૫.

ધોરણ ૩ જું.—પાંચ ઇનામો રૂ. ૬૩ નાં તેમાં ૧ લું રૂ. ૨૫, બીજું ૧૫, ત્રીજું ૧૦, ચોથું ૮, પાંચમું ૫.

ધોરણ ૪ થું—ત્રણ ઇનામો રૂ ૬૦ નાં તેમાં ૧ લું રૂ. ૩૦, બીજું ૨૦ ત્રીજું ૧૦

ધોરણ પાંચમું—સાત વિભાગમાંના દરેક વિભાગમાં રૂ. ૨૦ સાત ઇનામો રૂ. ૧૪૦નાં.

(૨) સ્ત્રી જૈન પરીક્ષામાં—બાળ ધોરણ ૧ લું ઇનામ આઠ કુલ રૂ. ૫૦ નાં તેમાં ૧ લું રૂ. ૧૫, બીજું ૭, ત્રીજું ૭, ચોથું ૬, પાંચમું ૫, છઠ્ઠું ૪, સાતમું ૩, આઠમું ૨. બાળ ધોરણ ૨ જું—સાત ઇનામો રૂા. ૩૮ નાં તેમાં ૧ લું રૂ. ૧૫, બીજું ૭, ત્રીજું ૫, ચોથું ૪, પાંચમું ૩, છઠ્ઠું અને સાતમું ૨.

કન્યા તથા સ્ત્રીઓનું ધો. ૧ લું. દશ ઇનામો રૂા. ૯૨ નાં તેમાં પહેલું રૂ. ૨૧, બીજું ૧૭, ત્રીજું ૧૫, ચોથું ૧૧, પાંચમું ૯, છઠ્ઠું ૭, સાતમું ૫, આઠમું ૩, નવમું તથા દશમું ૨.

ધો. ૨ જું—ચાર ઇનામો રૂ. ૮૩નાં તેમાં ૧ લું રૂ. ૩૧, બીજું ૨૫, ત્રીજું ૧૭, ચોથું ૧૦.

ધો. ૩ જું—ત્રણ ઇનામો રૂ. ૫૦નાં તેમાં ૧ લું રૂ. ૨૫, બીજું ૧૫, ત્રીજું ૧૦.

ધો. ૪ થું—ત્રણ ઇનામો રૂ. ૫૦નાં તેમાં ૧ લું રૂ. ૨૫, બીજું ૧૫, ત્રીજું ૧૦.

ધો. ૫ મું—પંચ ઇનામો રૂ. ૧૦૦નાં-પાંચ વિભાગમાંના દરેક વિભાગમાં રૂા.૨૦.

૪ પ્રકીર્ણ સૂચના:—કોઇ પણ વિદ્યાર્થી એકી વખતે એકજ ધોરણમાં પરીક્ષા આપી શકશે, પણ તેમા તે નિષ્ફળ જશે તો તે ધોરણમાં તે બીજે વરસે બેસી શકશે. બીજા તથા પાચમા ધોરણમાં એકથી વધારે વિષયો છે તેથી દરેકમાં જુદે જુદે વરસે પરીક્ષા આપી શકશે અને પાસ થનારને લાયકાત પ્રમાણે ઇનામ અને અચૂક પ્રમાણપત્ર મળશે.

એક તૃતિયાંશ માર્ક મેળવનારને જ પાસ થયેલ ગણવામાં આવશે પણ ઇનામને લાયક થવા માટે ઓછામા ઓછા પચાસ ટકા માર્ક મેળવવાજ જોઇશે.

પાંચમાં ધોરણમાં હાલ તુરત ઇનામ નાનાં દેખાય છે પણ જે વિભાગમાં બેસનાર નહિ હોય તેનાં ઇનામો અન્ય વિભાગમાંના ઇનામની રકમ અથવા સંખ્યા વધારવા માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવશે.

દરેક પેટા વિભાગમાં ઇનામો એક બીજાથી સ્વતંત્ર છે તેથી તે ધોરણના વિભાગોમાં અંદર અંદર હરીફાઇ રહેશે નહીં.

આંખે અપંગ હોય તેને માટે લખનારની વ્યવસ્થા કરી લેવામાં આવશે તો તેની યોગ્યતાનું પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવશે પણ તેને ઇનામ મળશે નહીં.

આ પરીક્ષાના ધોરણ વિગેરે સંબંધમાં ખુલાસો પુછવો હોય તે નીચેના શીરનામે પુછી મગાવવો.

પુરૂષ પરીક્ષામાં બીજા ધોરણમાં અને ત્યાર પછીના ધોરણમાં નવ સ્મરણ સિવાય કોઇ પણ વિષયમાં મુખ પાઠના સવાલો પરીક્ષામાં પૂછવામાં આવશે નહીં.

ધાર્મિક શિક્ષકો, સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ, પરીક્ષકો તથા પંડિતો પહેલા તથા બીજા ધોરણની પરીક્ષામાં બેસશે તો તેમને પાસ થયે માત્ર પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવશે, ઇનામ તેમને મળી શકશે નહિ.

અવિવાહિત કન્યાઓના બને ધોરણમાં સવાલો બહુ સાદા પૂછવામાં આવશે અને પરીક્ષકો નરમ રહે તેવી સૂચના કરવામાં આવશે.

કન્યા તથા સ્ત્રીઓના સર્વ સવાલ પત્રકોના સબંધમાં અઘરા સવાલો ન પૂછાય તે માટે મોડરેટરોની નિમણુંક બૉર્ડ કરશે.

૫ ઉમેદવારોએ ભરવાનું ફૉર્મ:—

આ પરીક્ષામાં બેસનાર ઉમેદવારોએ નામ, ઠેકાણું, ગામ, ઉમર, જન્મતારીખ, જન્મ ભૂમિ, કયા ધોરણમાં, કયા પેટા વિભાગમાં, કયા સ્થળે પરીક્ષા આપવી છે તેમજ તેની વ્યાવહારિક કેળવણી, તથા ધાર્મિક અભ્યાસ કેટલો છે અને ધંધો-શું છે તથા અગાઉ કોઇ ધોરણમાં પરીક્ષા આપી છે કે નહિ તેની વિગત તથા પરિણામ છાપેલા ફૉર્મમાં ભરીને વિદ્યાર્થીની સહી સાથે એજંટ દ્વારા અથવા સીધા નીચેના શરનામે ચોખ્ખા અક્ષરે દરવર્ષની તારીખ ૩૦ મી નવેમ્બર પહેલાં લખી મોકલવું.

પાયધુની પોસ્ટ નં. ૩
મુંબઇ.

મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ.
મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ.
ઑનરરી સેક્રેટરીઓ.
શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડ.

श्री जैन श्वेताम्बर कॉन्फरन्स हेरॅल्ड.

Jaina Shvetambara Conference Herald.

પુ. ૧૩. અંક ૪. વીરાત્ ૨૪૪૩ ચૈત્ર, સં. ૧૯૭૩. એપ્રીલ, ૧૯૧૭.

પ્રભુસ્તુતિ.

(ભૈરવી-પ્રભુ એકજ અમ આદર્શ તુ એ રાહમા)

*નમું એકજ શ્રી અરિહંતને,
તીર્થંકર ! જિનરાજ ! તને—નમું.
[જગદીશ્વર ! જગનાથ ! તને]—નમું.
દેવ દિવ્ય તું ગુરૂ ગુણમય તું,
ધર્મબોધદાતાર મને—નમું.
દયા ધર્મમાં સુદૃઢ રખાવી,
સુશ્રાવક પદ આપને—નમું.
[શુદ્ધ મજૈન પદ આપને]—નમું.
દાન શિયળ તપ ભાવ ભરી પ્રભુ !
કાપ પાપ ત્રણ તાપને—નમું.
માત તાત ગુરૂ દેવ સેવ કરૂં,
એ મુજ ચિત્તમા સ્થાપને—નમું.
[નરભવ ભણતર તોજ સફળ જો,]
વિનયવંત વિદ્વાન્ બનું જયમ,
ત્યમ મમ વર્તન રાખને—
[નમું એકજ શ્રી જગતાતને]—નમું.

માણેકજીવન મોરારજી શાહ.

* રાષ્ટ્રિય શિક્ષણમાં ધાર્મિક શિક્ષણ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. ધાર્મિક શિક્ષણમાં અભ્યાસ શરૂ કર્યા પહેલાં સર્વ વિદ્યાર્થીઓએ એક સગાથે એકજ સૂરમાં પ્રભુની સ્તુતિ કરવી એ આવશ્યક છે એમ અનુભવી શિક્ષણશાસ્ત્રીઓએ સ્વીકાર્યું છે. આ સ્તુતિ રાજકોટની જૈન બોર્ડિંગ માટે ખાસ રચાયેલી હોય તેમાં હમેશા ગવરાવવામાં આવે છે, ને તે

કૉન્ફરન્સ અને જૈન સમાજ.

ભવિષ્યનું માર્ગ સૂચન.

૨

મંદગતિનાં કારણો અને ઇલાજો.

ત્યારે જૈન બંધુઓ ! આપણી ધીમી પ્રગતિનાં કારણો કયાં છે ? બાર પંદર વર્ષ સુધીમાં આપણે કાંઇ નક્કર (Solid) ઉન્નતિ ન કરી શક્યા તેનાં ખરાં કારણો શું છે ? અમે ધારીએ છીએ કે (૧) સમાજમા વ્યાપી રહેલી અજ્ઞાનતા, (૨) સહયોગ (Cooperation) એટલે સાથે જોડાઇને કામ કરવાની લાગણી-નો અભાવ, અને (૩) ખરા અર્થમાં 'આગેવાનો'ની ન્યૂનતા. આ ત્રણ કારણો ઉંડો વિચાર કરતાં અમને મુખ્ય લાગે છે, માટે એ ત્રણેના સ્વરૂપનો વિચાર આપણે અત્રે કરવો ઘટે છે, કે જેથી તેનો ઇલાજ પણ કરવાનુ બની શકે.

અજ્ઞાનતા.

એક જૈન તરીકે સર્વને યાદ હશે—કરોડો વર્ષો ઉપર—આ યુગની શરૂઆતમાં મનુષ્ય વધારે પ્રાથમિક સ્થિતિમાં હતો ત્યારે તેને કુદરતનાં મૂળતત્ત્વોની પિછાન કરાવવાનો પ્રથમ ઉપકાર આપણા આદિ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનથી જ થયો હતો. અસિ, મસિ, અને કૃષિ આદિથી સમાજરચના, વિદ્યાકલા વગેરે સર્વ બાબતના જ્ઞાનનો પ્રકાર કરવા સાથે જ તે પરમ પુરૂષે સૂક્ષ્મવિદ્યાનુ-બુદ્ધિની પેલી વારનુ અર્થાત્ આત્માને લગતુ જ્ઞાન પણ આપ્યું હતું, દુનિયાને સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ બંને પ્રકારનાં જ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરાવનાર અને આગળ વધારનાર મહાન્ પુરૂષના આજના સંતાનો-આપણે-કઇ દિશામાં છીએ ? અધ્યાત્મજ્ઞાનને સમજી શકે એવા જૈનો આજે કેટલા થોડા હશે ? યોગના ચમત્કારો જેને વર્યા હોય એવા કેટલા હશે ? શાસ્ત્ર ગ્રંથોનું રહસ્ય વિચારી શકે એવાની વાત જ શી કરવી પણ શાસ્ત્ર ગ્રંથોનો સંગ્રહ કરવાની અને વાંચવાની પણ દરકાર કે ફુરસદ ધરાવતા જૈનો આજે કેટલા થોડા છે ? સાયન્સ અથવા પદાર્થ વિજ્ઞાન શાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ જૈનમાં કેટલા થોડા છે ? અરે એ બધી મોટી વાતો તો બાજુએ રહી, પણ માત્ર લખી-વાંચી જાણવા જેટલું જ્ઞાન પણ જૈનોમાંના સેંકડે થોડા ટકા પુરૂષોમાં અને સેંકડે તેથી ઓછા ટકા સ્ત્રીઓમાં જ જોવામા આવતું હોય તો આપણા સમાજની ઉન્નતિની આશા કેવી રીતે રખાય ? જ્યાં સુધી આવું ગાઢ અજ્ઞાન તિમિર કાયમ છે ત્યાં સુધી આપણો કોઇપણ પ્રયાસ યથાર્થ સિદ્ધિને પામી શકે જ નહિ. બાર પંદર તો શુ પણ સો વર્ષ સુધી આપણે કૉન્ફરન્સના મેળાવડા કરીએ અને ભાષણો કર્યા કરીએ તે છતાં—જો

સફળ પ્રયત્ન નિવડયો છે. આવી રીતે મહાવીર વિદ્યાલય, તથા બીજી બોર્ડિંગો તેમજ જૈન શિક્ષણ સંસ્થાઓ આનો કે આવી સ્તુતિનો ઉપયોગ કરશે તો ઘણું ઉચિત થશે. વાજિંત્રના સુર સાથે ગવરાવવાનુ અમલમાં મૂકી શકાય તો અતિ ઉત્તમ કૌંસમાં મૂકેલ ચરણનાં ખરો સાથે સાથે વાપરી પણ શકાય યા જેમ અનુરૂપ લાગે તેમ એક એકને બદલે પણ યોજી શકાય એમ છે. તંત્રી.

અવિદ્યા ચાલુ હશે તો—આપણે કાંઇ પણ સંગીન પ્રગતિ કરી શકવાના નહિજ. એટલા માટે **સઘળી દવાઓની દવા-સઘળા ઇલાજોનો ઇલાજ** એકજ છે કે, સમાજમાંથી અવિદ્યાને દૂર કરવામાં આપણાં તમામ સાધનોનો ખર્ચ કરવો. બે ચાર બોર્ડિંગહાઉસોથી કે પાંચ પચીસ સ્કોલરશિપો સ્થાપવાથી કાંઇ લાખોની સંખ્યા ધરાવતી કોમમાંથી અવિદ્યા દૂર થશે નહિ.

એકી વખતે એકજ કામ—વિદ્યાપ્રસાર.

આપણે સ્થાપેલા 'એજ્યુકેશનબોર્ડ' ને વધારે મજબુત પાયા ઉપર મુકી એની દ્વારા લાખો રૂપિયા ખર્ચવા આપણે તૈયાર થવું જોઇએ છે. એક પણ જૈન અશિક્ષિત ન રહેવા પામે, અને ઉચ્ચ શિક્ષણને લાયક હોય એવો એક પણ જૈન સાધનના અભાવે અટકી જવા ન પામે, એટલા માટે ગામોગામ અને શહેરે શહેર- 'એજ્યુકેશનબોર્ડ' ના પ્રતિનિધિઓ મારફત મદદ પહોંચાડવાને આપણે તૈયાર રહેવું જોઇએ. આ હિસાબે આપણને મોટી રકમની જરૂર પડે, પણ જો આપણે વિવેકી થઇ થોડાં વર્ષો માટે બીજાં ખાતાંઓ પાછળ કરાતું ખર્ચ મોકુફ રાખી આ એક જ ખાતા તરફ આપણું સઘળું બળ વહેવા દઇએ તો દશેક વર્ષમાં આખો જૈનસમાજ કાંઇ જૂદોજ દેખાવ ધારણ કરવા પામે એવો અમને વિશ્વાસ છે. સવાલ માત્ર પૈસાનો છે અને પૈસા ખર્ચવામાં આપણે કંજુસ છીએ એમ પણ કોઇ કહી શકે તેમ નથી. માત્ર ઘણી દિશાઓમાં આપણો પૈસો વહી જતો હોવાથી એક પણ કાર્ય પરિપકવ થતું નથી, એજ ખામી છે જે સઘળાં દુઃખોનું ઔષધ એક માત્ર વિદ્યાદાન જ હોય તો એ સર્વોત્તમ ઉપકાર કરનારી બાબત ખાતર બીજાં ઓછાં ઉપકારી કામો અને ખર્ચો તરફ આપણે થોડા વખતને માટે દુર્લક્ષ આપવા પણ તૈયાર થવું ઘટે છે. આપણા સમાજનેતાઓ અને મુનિવરોએ લોકગણના મગજ પર આ સૌથી વધારે જરૂરતો પાઠ ઠસાવવા પુરતો-પ્રયાસ કરવો જોઇએ અને એ એક સિવાયનાં બીજાં કામો પાછળ ખર્ચ કરવાની લાલચ જ્યારે પણ ઉભી થાય ત્યારે તે લાલચ સામે વફાદારીથી યુદ્ધ કરવા બહાર પડવું જોઇએ.

સુકૃતભંડાર ફંડ.

જૈન સમાજમાં વિદ્યાપ્રચાર કરવા માટે જોઇતા દ્રવ્ય સંબંધમાં જે એક સામાન્ય સલાહ હમણાં જણાવાઇ ગઇ તે ઉપરાંત બીજા માર્ગનું પણ સુચન થઇ શકે તેમ છે. 'સુકૃતભંડાર ફંડ' ને નામે મનુષ્ય દીઠ ચાર આના દર વર્ષે ઉઘરાવવાનો જે ઠરાવ આપણે કરેલો છે તેને વધારે લોકપ્રિય કરવા કૉન્ફરન્સ ઓફિસે હમેશ કરતાં વધારે શ્રમ સેવવાની જરૂર છે. પાંચ લાખની સંખ્યા ધરાવતી આપણી કોમમાંથી માણસ દીઠ ચાર આના ઉઘરાવતાં સંવત્ ૧૯૭૦ માં માત્ર રૂ. ૪૧) ની આવક થઇ હતી, ૧૯૬૨ માં રૂ. ૧૦૦૭) ની થઇ ને વળી ૧૯૬૩ માં માત્ર રૂ, ૪૪૨ ની રકમ સુધી આપણે નીચે ગબડી પડયા હતા ! સં. ૧૯૭૧ માં સૌથી વધારે એટલે રૂ, ૪૩૬૫ ની આવક થઇ હતી. પરંતુ લાખ રૂપીઆની જગાએ ચાર હજાર થવા એ આપણે માટે અભિમાન લેવા જેવું તો ખચિત નહિ જ ગણાય. આ રકમ વિદ્યાદાનમાં અને કૉન્ફરન્સ ઑફિસના નિભાવમાં જ ખર્ચાય છે તે છતાં આટલો નબળો દેખાવ કેમ થાય છે ! કેટલાંક શેહેર ને ગામમાં આ ફંડ સામે વિરોધ હોય તો તેથી નાહિંમત પણ થવું જોઇતું નથી, એ વિરોધ દૂર કર-

ગઇ તા. ૪-૩-૧૭ના જૈન પત્રના અંકમાં શેઠ સાહેબે કરેલ 'એવોર્ડ' પ્રસિદ્ધ થયેલ છે તે વાંચક વર્ગે ધ્યાન દઇને વાંચી જોયો હશે અને જો ન વાંચ્યો હોય તો ફરીથી વાંચી જોવાની અને આપણી કોઇ રીતે વિરૂદ્ધ જાય તેવી હકીકત છે કે કેમ અગર કંઇ શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ લખાયું છે કે કેમ તેની ખાત્રી કરવા ભલામણ કરીએ છીએ. અમને લાગે છે કે એ એવોર્ડ-ચુકાદો ઘણો કુનેહથી સંતોષકારક અને બંને પક્ષોને ન્યાય મળે તેવી રીતે કરેલો છે અને તેમાં કોઇપણ જાતની વિરૂદ્ધતા કરવી એ અમને તો અયોગ્ય અને અપ્રમાણિક લાગે છે. એવું કાંઇ નથી કે જે જૈન ધર્મથી કે જૈન શાસ્ત્રથી વિરૂદ્ધ હોય. અમે તો જે નિષ્પક્ષપાત અને ન્યાય શેઠ સાહેબે વાપર્યો છે તેને માટે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

સમાધાનીથી સાંસારિક ઝઘડા પતાવવા એ જેટલું ઇષ્ટ છે તેના કરતાં ધાર્મિક ઝઘડા આપસમાં સુલેહ સંપથી યાતો આગેવાનોના લવાદમાં પતાવી સમાવવા અને તેથી અરસ્પરસ એખલાસ વધારવો એ અસંખ્યગણો ઇષ્ટ અને લાભકારક છે. જો તેમ ન થાય તો ધર્મનું એક પ્રાધાન્ય સૂત્ર 'મૈત્રી ભાવના' પર છરી મૂકાઇ પ્રભુની આજ્ઞાના ભંગનો આરોપ આપણે શિરે આવે છે. કોઇપણ ધર્મ એમ કહેતો નથી કે ક્લેશ કરવો. સર્વ ધર્મ કહે છે કે ક્લેશમાં અવનતિ છે-ક્લેશ પાપસ્થાનક છે તો કૃતજ્ઞ થઇ સર્વ શાંતિપ્રદ યોજનામાં દરેક જૈન બંધુ જોડાશે અને વીર પ્રભુએ પ્રરૂપેલ મૈત્રીભાવના—સાર્વત્રિક બંધુભાવ સર્વદા પ્રસારશે. જૈનો દેવદેવીઓને માને છે કે નહિ તથા માનવા માટે શાસ્ત્રનું પ્રમાણ છે કે નહિ તે માટે દાખલા દલીલવાળો લેખ જરૂર પડશે તો મૂકવા અમે તૈયાર છીએ.

૨.

ક્યાં પુસ્તકો નવીન ઢબમાં લખાવા યોગ્ય છે.

૧ જૈન દર્શનમાં કર્મનો સિદ્ધાંત એટલો બધો લાક્ષણિક અને મહત્વનો ભાગ ભજવે છે કે જૈન ધર્મને કેટલાક 'કર્મવાદી' કહે છે. કર્મની ગુંથણી, તેના ભેદ, પ્રભેદ તેનો બંધ ઉદય જેથી થાય છે તે તેની પ્રકૃતિઓ વગેરેની સૂક્ષ્મતાઓ ઘણી ભરી છે અને તે પર અનેક ગ્રંથો લખાયા છે. મુખ્ય પ્રાચીન અને નવ્ય કર્મ ગ્રંથો છે અને તેમાં સામાન્ય રીતે નવ્ય કર્મ ગ્રંથો દરેક મોટી જૈન પાઠશાળાઓમાં અભ્યાસવામાં આવે છે. તે દેવેંદ્રસૂરિકૃત કર્મગ્રંથો પર અનેક ટીકાઓ થઇ છે તેમાંની કેટલીક છપાઇ ગેઇ છે. કર્મ સંબંધી ગ્રંથો સંબંધે જૈન સાહિત્ય પરિષદ્‌માં શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ લખેલો નિબંધ ઘણી માહીતી આપશે. છ કર્મગ્રંથને જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડ માર્ફતે લેવાતી ધાર્મિક પરીક્ષાના અભ્યાસક્રમમાં મૂકવામાં આવેલ છે તો તેના વિષયની કઠિનતા અને ગહનતા ઘણી છે તે સરલ કરવા માટે ઉક્ત શેઠ કુંવરજી આણંદજી એક સ્વતંત્ર સાર તથા વિસ્તૃત સમજુતિ આપનાર ગ્રંથો લખે અને તેથી ગાથાઓ સમજાવે તો એક સારો ઉમેરો જૈન સાહિત્યમાં થઇ શકે તેમ છે.

૨ જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાએ હરિભદ્રસૂરિકૃત 'યોગબિન્દુ' મૂળ છપાવ્યું છે અને તેનું ભાષાંતર ટીકાના સારવાળું ગાયકવાડ સરકાર તરફથી સ્વ. મણિલાલ નભુભાઇ દ્વિવેદીએ કર્યું હતું પરંતુ તેની પ્રતો બધી ખપી ગઇ છે અને હાલ તે મળી શકતું નથી, તેથી તેમાંની અશુદ્ધિઓ દૂર કરાવી તેમાં જ્યાં સમજુતિની જરૂર હોય ત્યાં મૂકાવી યાતો તદ્દન

સ્વતંત્ર ભાવાનુવાદવાળું ભાષાંતર તેજ સભાએ સત્વર કરાવવું યોગ્ય છે. આ પણ ઉક્ત ધાર્મિક પરીક્ષાના અભ્યાસક્રમમાં મૂકેલું છે.

૩ જ્ઞાનસારનું ભાષાંતર સ્વ૦ દીપચંદ છગનલાલ બી. એ. એ કર્યું હતું પરંતુ હાલમાં તેની-જુજજ પ્રતો મળે છે તો તેને ઉપરના ધોરણ પ્રમાણે છપાવી સસ્તી કિંમતથી બહાર પાડવા અમો આત્માનંદ સભાને વિનવીશું.

૪ સભાષ્ય તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર—કલકત્તાની રૉયલ એશિયાટિક સોસાયટીએ મૂળ અને ટીકા સહિત બહાર પાડેલ છે અને તેસહિત હિંદીભાષાંતર પરમશ્રુત પ્રભાવક મંડળ તરફથી છપાયેલું છે પરંતુ તેમાં ભૂલો-દોષો કોઇ સ્થળે રહેલ છે એવું કેટલાકનું માનવું હોવાથી માત્ર સૂત્ર અને તેનું ભાષાંતર-એમ એક ગ્રંથ જૈનશ્રેયસ્કર મંડળ, મહેસાણા તરફથી બહાર પડેલ છે. પણ આટલાથી સંતોષ પકડવાનો નથી. સૂત્ર ગહન હોય ત્યાં તેના પર પૂર્ણ પ્રકાશ પાડનારી ટીકા અને સમજુતિ હોવી જોઇએ. આ ગ્રંથ ઉપરની ધાર્મિક પરીક્ષામાં અને મુંબઈના મહાવીર જૈન વિદ્યાલયમાં ટેક્સ્ટબુક તરીકે મૂકવામાં આવેલ છે. વિદ્યાલયમાં શાસ્ત્રી વ્રજલાલજી સારી સમજુતિ સહિત એક વર્ગ થયાં તે ગ્રંથ વિદ્યાર્થીઓને હિંદીમાં ભાષણ આપી શિખવે છે તો અમે ઇચ્છીશું કે તે ગ્રંથ, તે પર હરિભદ્રસૂરિકૃત ટીકા તેમજ અન્ય ટીકાઓનો આધાર લઇ મૂળ સૂત્ર લઇ વિસ્તૃત વિવેચન સહિત હિંદીમાં મજકુર શાસ્ત્રીજી લખે તો ઘણુંજ ઉપકારક કાર્ય શિક્ષક ગુરુના કાર્ય ઉપરાંત કરી શકે તેમ છે. તેમ થયા પછી ગૂજરાતી વગેરેમાં તેનો અનુવાદ કરાવી શકાશે.

૩.

ધાર્મિક પરીક્ષા.

જૈન એજ્યુકેશન બૉર્ડ તરફથી લેવાતી પુરૂષ વર્ગ અને સ્ત્રી વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ માટે જૂદાં જૂદાં સ્થળે અગાઉથી નિર્ણીત કરેલાં ધોરણોમાં દરેકમાં યોગ્ય પરીક્ષકો નીમી તે દ્વારા સવાલ પત્રો કઢાવી ધાર્મિક પરીક્ષા લેવાની યોજના છેલ્લાં પાંચ છ વર્ષ થયાં અમલમાં મૂકી છે અને તે ઘણી ફત્તેહમંદ, ફલદાયી અને શુભદાયક નિવડી છે. પસાર થનારને પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવે છે અને તેમાં ઉંચે નંબરે આવનારને ઇનામ આપવામાં આવે છે.

આ યોજનાનો વિશેષ સંખ્યામાં ભાગ લેવાય તે માટે એક પરીક્ષક મહાશય નીચે પ્રમાણે લખી જણાવે છે તે પર અમો સર્વ પાઠશાળાઓ, માબાપો, અને જૈન સંસ્થાઓનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએઃ—

" આવી અગત્યની ધાર્મિક અભ્યાસના અંગેની હરીફાઇની પરીક્ષામાં અને તે પણ તદન છેલ્લા વર્ગમાં એટલે પહેલા ધોરણમાં ફક્ત ૨૬ ઉમેદવારો જ જૈન વસ્તીથી ભરચક ગુજરાત પ્રાંતના મ્હોટા મ્હોટા શહેરોમાંથી બહાર આવે તે આશાજનક કહી શકાય નહિ-મ્હોટા મ્હોટા શહેરોમાં અનેક સ્થળે પાઠશાળાઓ હયાતી ધરાવે છે તે જોતાં સેંકડો ઉમેદવારો બહાર પડવાની આશા રાખી શકાય તેને બદલે ઉપલો આંકડો તદન નિરાશા જ ઉપજા કરે છે. આ સંબંધમાં ખાસ કરીને જુદી જુદી પાઠશાળાના કાર્યવાહકો તરફ વિનંતિ પત્રો લખી વધારે મોટી સંખ્યામાં ઉમેદવારો બ્હાર પાડી-નિર્ણીત થયેલ અભ્યાસક્રમનાં પુસ્તકોનો સરળતાથી અભ્યાસ કરવાનું તેમને (ઉમેદવારોને) બની શકે તે માટે પ્રબંધ કરવાની જરૂર છે ફક્ત 'પરીક્ષા પ્રસંગેજ આ બાબત તેમનું લક્ષ્ય ખેંચી સંતોષ નહિ માની લેતાં-વખતો વખત ધ્યાન ખેંચવું-અને તેમને આપવામાં આવતી મદદનું ધોરણ આવી પરીક્ષાના પરિણામ ઉપર બંધાવું જોઇએ. કાઠીઆવાડ પ્રદેશના

કોઇ શહેરના (અમરેલીનો ફક્ત એકજ વિદ્યાર્થી છે) જૈન ઉમેદવારો બહાર આવતા નથી તેથી અત્યંત દીલગીર થવા જેવું છે."

અમે આ સાથે સંપૂર્ણ મળતા થઇએ છીએ, અને ઇચ્છીએ છીએ કે એજ્યુકેશન બૉર્ડ તે તરફ બરાબર લક્ષ આપશે.

વિશેષમાં અમારે એ કહેવાનું છે કે અભ્યાસક્રમ ઘણા વિચારપૂર્વક ઘડાયો છે પણ તેમાં મૂકેલાં પુસ્તકો જેવાં છે તેવા જ સ્વરૂપમાં વિદ્યાર્થીઓ તેનો જોઇએ તેવો લાભ લઇ શકતા નથી, તેથી તેમાંના કેટલાકને નવીન શૈલીએ વિવેચનપૂર્વક લખાવવાની અત્યંત જરૂર છે. દાખલા તરીકે **શ્રાવક ધર્મ સંહિતા** જે કે હરિભદ્રસૂરિના ધર્મ બિંદુનો પૂર્વભાગ છે તેમાં કેટલીક એવી બાબતો છે કે જે કાઢી નાંખવાની જરૂર છે, કેટલીક એવી છે કે એકદમ સમજી શકાય તેમ નથી તેથી તેને સરલ કરવાની જરૂર છે, તો તેને એક સારા અને યોગ્ય ઇબારતમાં મૂકવાની જરૂર છે. આના પ્રમાણમાં બીજા એક પરીક્ષક મહાશય જણાવે છે કે—

"શ્રાવક ધર્મ સંહિતાનુ પુસ્તક ભાગ્યે કોઇક વિદ્યાર્થીઓ વાંચતા હશે અને જેઓ વાંચતા હશે તેમાંથી ઘણા થોડા સમજતા હશે. જે વય અને અનુભવવાળા વિદ્યાર્થીઓ આ પરીક્ષામાં બેસે છે તેમની તરફ નજર કરતાં એ પુસ્તકને બદલે શ્રાવકનાં બારવ્રત અને આચાર વિચાર દર્શાવનારૂં સારૂં પુસ્તક જો ભણવામાં આવે તો તે વધારે પસંદ કરવા યોગ્ય થશે. હું ધારૂં છું કે વંદિતા સૂત્ર અને પાક્ષિક અતિચાર એક જુદા વિષયરૂપે વિવેચન, સમજ અને અર્થ સહિત રાખવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓને શ્રાવકના આચાર વિચાર સંબંધી સામાન્ય જ્ઞાન મળવામાં ઠીક પડશે."

એક ધોરણ બંને પરીક્ષામાં સામાયિક સૂત્ર–મૂળ, શબ્દાર્થ, હેતુ અને વિવેચન સહિત કાઢવાની જરૂર છે, અને તે વિષય માટે એજ્યુકેશન બોર્ડે મી. મોહનલાલ દ. દેશાઇ કૃત સામાયિક સૂત્ર માટે ભલામણ કરી છે તો તેવું એક ધોરણ રખાય તો ઘણું યોગ્ય થાય. બે પ્રતિક્રમણ કે પંચ પ્રતિક્રમણ એકદમ મોઢે રાખી શકાય નહિ તેમ કરતાં ઘણો વખત જાય, જ્યારે તેનો અગાઉનો સામાયિક સૂત્રનો ભાગ હેતુ અને વિવેચન સહિત રખાય તો સમસ્ત પ્રતિક્રમણના વિષયને માટે પ્રવેશક અને મૂળ તત્ત્વરૂપ થશે અને તેથી પ્રતિક્રમણ વિષય ઘણો સુતરો થઇ શકશે.

શાસન વીરો ક્યાં છે ?

એવા શાસન વીરો ક્યાં છે ?

અહોનિશ અંતર ભાવે રમતા, બાહિર ભાવ નિવારી
સત્પથ સદ્ગુણમાં ચિત્ત રાખે, રાગ દ્વેષ સંહારી. એવા.

શ્રાવક ધર્મ ફરજને સમજી, જૈને નામ દીપાવે
સાધુ સુધારસ પાન કરે નિત્ય, આતમ બલપ્રગટાવે. એવા.

જ્ઞાન દાનમાં સૂર બનાવી, શ્રાવક ક્ષેત્ર સુધારે
સાચો પાયો મજબુત નાંખે, કીર્તિ ભૂખ ન ધારે. એવા.

પ્રાચિન જૈન સ્થિતિને વિચારી, અર્વાચીન અવધારે.
અમૃતપદની વાંછા રાખી, શુભ સદ્ભાવ વિચારે. એવા.

—અમૃતલાલ માવજી.

વાયડા જ્ઞાતિનો પ્રાચીન વૃત્તાન્ત.

मलयाद्रौ यथा सर्वे चन्दनन्ति महीरुहः ।
ब्राह्मणा वणिजश्चात्र तथासन्वायटाख्यया ॥
अभूज्ज्ञातिः स्फुरज्ज्ञातिपुष्पसौरभनिर्भरा ॥
सरसालिभिराराध्या तन्नाम्ना सर्वमूर्द्धगा ॥

-प्रभावकचरित.

જેવી રીતે મલયગિરિ ઉપર સર્વે વૃક્ષો ચંદન હોય છે, તેવી રીતે અહીં પણ બ્રાહ્મણો અને વણિકો વાયડ નામના હતા. વાયડનામની જાતિ બહાર દેતા પુષ્પની સુગંધથી પૂર્ણ સર્વ જાતિના શિરોરૂપ અને સરસ-સજ્જન રૂપી મધુકરોથી આરાધવા યોગ્ય હતી

(ઉપક્રમ)

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૭૩ ના માઘ શુકલ પક્ષમાં વાયડમાં, વાવના જીર્ણોદ્ધાર સાથે નવા બંધાવેલા શ્રી કુલદેવતાના મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ થવાનો છે, તે ઐતિહાસિક પ્રસંગે, સ્વજ્ઞાતિના ઇતિહાસ સંબંધી મળી શકે તેટલી હકીકત એકત્ર કરી, જ્ઞાતિબંધુઓના ચરણમાં નિવેદન કરવાનો વિચાર મને સ્ફુર્યો હતો આથી, વાયડ જીર્ણોદ્ધાર કમિટિના કામનો હેવાલ (રિપોર્ટ) છપાવવાનો છે એ વાત જાણવામાં આવતાં, તેના સેક્રેટરી રા. કચરાલાલ જેઠાલાલ ગાંધીને મારો વિચાર જણાવ્યાથી, તેમણે તેમાં અનુમતિ દર્શાવી અને મારો લેખ પણ તે રિપોર્ટની સાથેજ છપાવવાની સૂચના કરી આથી બે માસના અરસામાં મળી તેટલી હકીકત એકઠી કરી, તેનું ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સંશોધન કરી આ લેખમાં પ્રકટ કરવામાં આવી, છે.

મારા લેખના હું મુખ્ય બે ભાગ કરવા માગું છું. પ્રથમ ભાગમાં આપણી ઉત્પત્તિ સંબંધી જે પૌરાણિક હેવાલ મળે છે તે દર્શાવી બીજા ભાગમાં ઐતિહાસિક હકીકત રજુ કરીશ. અહીં ઐતિહાસિક હકીકત ઉપયોગી હોવાથી તેજ રજુ કરવામાં આવે છે. તંત્રી.

ઐતિહાસિક વૃત્તાન્ત.

વાયુપુરાણ ઉપરથી આપણી ઐતિહાસિક હકીકત નહિ જેવી જ મળે છે. તે સમયના વૈદિકોના લખેલા વાયડ સંબંધી બીજા ગ્રંથો હાથ લાગતા નથી. માટે તે હકીકત વાસ્તે આપણે બીજી જ દિશામાં તપાસ કરવાની જરૂર છે. વિદ્યાવિલાસી જૈનોએ ભારત વર્ષના ઇતિહાસની સામગ્રીમાં મોટો હિસ્સો અર્પણ કર્યો છે; એટલુંજ-નહિ પણ જ્યારે વૈદિકોએ બેદરકારીથી પોતાના ઘણા સાહિત્યનો નાશ થવા દીધો છે, ત્યારે જૈનોએ પોતાનું ઘણુંખરૂં સાહિત્ય સંભાળપૂર્વક સાચવી રાખ્યું છે વૈદિકોનું પણ ઘણું સાહિત્ય જૈન ભંડારોમાં જળવાઇ રહ્યું છે. આપણા વાયડ સંબંધી હકીકત પણ નીચેના જૈન ગ્રંથોમાંથી મળી શકે છે. (૧) વિ. સં. ૧૨૭૯ ના અરસામાં જિનદત્તસૂરિએ રચેલો વિવેકવિલાસ (૨) વિક્રમની તેરમી શતાબ્દીના અંતરમાં અમરચંદ્રસૂરિનું રચેલ બાલભારત કાવ્ય (૩) વિ સં. ૧૩૩૪ માં પ્રભાચંદ્રસૂરિએ લખેલું પ્રભાવક ચરિત તથા (૪) વિ સં. ૧૪૦૫માં રાજશેખરસૂરિ પ્રણીત પ્રબંધ કોષ. કે જે ગ્રંથ મૂળ સંસ્કૃતમાં છપાયો નથી

પણ તેનું ભાષાન્તર પ્રો૦ મણિલાલ નભુભાઇનું કરેલું, શ્રીમન્ત ગાયકવાડ સરકાર તરફથી 'ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ' એ નામથી છપાયું છે. આ ચાર પ્રકટ થયેલા ગ્રંથો ઉપરાન્ત મુનિશ્રી જિનવિજયજીએ, અમરચંદ્રસૂરિકૃત (અપ્રસિદ્ધ) પદ્માનન્દ કાવ્યની પ્રશસ્તિ ઉતરાવી મોકલી છે તે, અને બીજાં ઐતિહાસિક સાધનોથી આ લેખ લખવામાં આવ્યો છે. બાલભારતના ઉપોદ્‌ઘાતમાં પ્રબન્ધકોષમાંથી અમરચન્દ્ર પ્રબન્ધ ઉતાર્યો છે, તે પણ આપણા ઇતિહાસ માટે ઉપયોગી છે.

વાયડ.

પ્રથમ, 'વાયડ' નામ શા ઉપરથી પડ્યું હશે, તેનો વિચાર કરીએ. જૈનોના સંસ્કૃત ગ્રંથોમા તેનું નામ वायट છે. વા૦ પુ૦ માં એમ હકીકત છે કે વાડવાદિત્ય ઋષિએ પહેલાં એક વાટિકામાં (વાડીમાં) તપ કર્યું હતું અને ત્યાં વાસુદેવનો જન્મ થયો હતો, 'આ ઉપરથી હું એમ અનુમાન કરૂં છું કે, તે ગામનું નામ वायुवाट ઉપરથી પડયું હશે. આપ્ટેના સંસ્કૃત કોષમાં वाटનો અર્થ A garden=બાગ આપેલો છે મારા અનુમાનને વનરાજના સં. ૮૦૨ ના તામ્રપત્રથી ટેકો મળે છે. તેમાં वायुवट શબ્દ છે. આ તામ્રપત્ર 'બુદ્ધિપ્રકાશ' ના ઇ. સ. ૧૮૮૧ ના નવેંબરના અંકમા પ્રકટ થયું છે.*

પૌરાણિક આખ્યાયિકા ઉપરથી એમ જણાય છે કે અનાદિ કાળથી આપણું નિવાસ સ્થાન વાયડમાં જ હશે. પણ તે ઐતિહાસિક સત્ય નથી. ઇતિહાસ-પુરાણના ગ્રંથોમાં આપણી જ્ઞાતિ સંબંધી કંઇ ઉલ્લેખ નથી. વિક્રમના પાંચમા શતકમાં રચાયેલા મૂળ વાયુપુરાણમાં (વિન્સેન્ટ સ્મિથ પ્રમાણે) પણ કંઇ હકીકત નથી. ગુજરાતનાં વિવિધ ગામોનાં નામ ઉપરથી બ્રાહ્મણો અને વણિકોની જ્ઞાતિઓના નામ પડેલાં છે, એજ હકીકત સૂચવે છે કે તેઓ ગુજરાતના મૂળ વતની નહિ હોય, પણ પાછળથી આવીને વસ્યા હશે. જે જે ગામોમાં આવીને વસ્યા હશે તે તે ગામોના નામ ઉપરથી તેમની જ્ઞાતિનાં નામ પડેલાં હશે. આ જ્ઞાતિઓનો વસવાટ ક્યારે થયો હશે ? તે વિષે બે સમય બતાવી શકાય એમ છે એક તો એમ કે વલભી વંશનો સ્થાપક સેનાપતિ ભટાર્ક જે વખતે, ગુજરાતમાં આવ્યો હશે તે વખતે તેની સાથે બ્રાહ્મણ અને વાણીઆનાં કુટુંબો આવ્યાં હોય, અને જુદાં જુદાં ગામમાં વસ્યા હોય. (ઇ. સ. ૫૦૪). આથી પણ તેઓ કદાચ વહેલા આવ્યા હોય. ગુર્જરો રાજસ્થાન અને ઉત્તર ગુજરાતમાં આવ્યાનો સમય ઇ. સ. ૩૦૦ મનાય છે. (ગુજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ભા. ૧) ઉત્તર ગુજરાતનું પ્રાચીન નામ આનર્ત્ત હતું. પછી ગુર્જરો જેમ જેમ આવીને વસેલા તેમ તેમ થોડે થોડે તેનું નામ ગુર્જરદેશ પડેલું. પ્રથમ, ભિન્નમાલની આસપાસનો પ્રદેશ, કે જ્યાં ગુર્જરો રાજ્યધાની કરીને રહ્યા હતા, તે ગુર્જરદેશ કહેવાતો હશે. પછી તેમાં ઉત્તર ગુજરાતનો પણ સમાવેશ થયો હશે અને ભરૂચમાં ગુર્જરોનું રાજ્ય

---

* श्रीमाली उसपालाश्च पौरवालाश्च नागरा ।
दिक्पाला गुर्जरा मोढा ये वायुवटवासिनः ॥११॥

આ શ્લોકમાં વાયડાની સાથે, શ્રીમાળી, ઓસવાળ, પોરવાડ, નાગર, દિસાવાળ (दिक्पाल વા૦ પુ૦ માં ડિસાને દિક્પાલપુર કહ્યું છે), ગુર્જર, મોઢ, વગેરે વાણીઆની ન્યાતો ગણાવી છે. (આ તામ્રપત્રની નકલ રા. કે૦ હ૦ ધ્રુવે શોધને છપાવી હતી. કેટલાકો એને હવે કોઈ બ્રાહ્મણે બનાવટી બનાવેલું માને છે, પણ તેમ માનવાનું મને કોઇ કારણ જણાતું નથી.)

સ્થપાયું (ઇ. સ. ૫૮૦) ત્યારે દક્ષિણ ગુજરાત પણ લાટદેશ મટી ગુર્જરદેશ થયો હશે. પશ્ચિમ રાજસ્થાન અને ઉત્તર ગુજરાત એકજ દેશ તરીકે ઘણા લાંબા સમયથી ઓળખાતા આવ્યા છે. પશ્ચિમ રાજસ્થાન (મારવાડ) દિલ્હી અને પાટણના રસ્તાની વચ્ચે આવેલું હોવાથી તે બે વચ્ચે સંબંધ તો લાંબા કાળ સુધી રહ્યો હતો અને બાધા તો વિક્રમના સોળમા શતકનો અંત સુધી એકજ હતી. આ ઉપરથી ગુજરાતના ઘણાખરા વાણીઆ બ્રાહ્મણોનાં નામ પશ્ચિમ રાજસ્થાન અને ઉત્તર ગુજરાતમાં આવેલાં ગામો ઉપરથી પડયાં છે, જેમકે શ્રીમાળી, ઝારોલા, સાચોરા, દિસાવાળ, વાયડા, મોઢ, નાગર, વગેરે, વગેરે.

વાયડામાં બ્રાહ્મણ-વાણીઆઓ ક્યારે આવીને વસ્યા હશે તે નક્કી નથી, પણ બીજાઓ પોતાનાં સ્થાનકમાં આવ્યા હશે તે અરસામાંજ હશે પરંતુ તે જાતિ સામાન્ય વૈશ્ય વર્ણમાં-થીજ ઉદ્‌ભવી હશે. ગુજરાતની કેટલીક વાણીઆની ન્યાતો રજપૂત જાતોમાંથી થઇ છે, એમ પણ કેટલાક વિદ્વાનોનું માનવું છે. (શ્રીયુત દેવદત્ત ભાંડારકરનો લેખ-Chahamans of Marwar, Epigraphica Indica vol. XI, No. 4, p. 61). મારું અનુમાન તો એમ છે કે જે જાત પ્રથમ ગુર્જરો સાથે આવી હશે, તે વૈશ્ય વર્ણની હશે અને તેનું નામ **માહેશ્વરી** હશે, જે ઉપરથી હાલનો 'મેશરી' શબ્દ થયો છે. મારવાડમાં તો હાલ પણ 'મહેસરી' નામની એક વાણીઆની નાત છે (ઉક્ત લેખ). આ **માહેશ્વર**નો વલભી રાજાઓ સાથે કંઇ સંબંધ હશે ? પણ વલભી રાજાઓ પોતાને પરમમાહેશ્વર લખતા હતા અને ચીનના મુસાફર હ્યુમાનસંગે લખ્યું છે કે વલભીના રાજાનો કાકો કનોજનો શિલાદિત્ય વૈશ્ય જાતિનો હતો (સ્મીથ, પૃ ૩૨૫). બ્રાહ્મણોનું કંઇ વિશિષ્ટ નામ નહિ હોય એમ લાગે છે. આ પ્રમાણે માહેશ્વરી-વૈશ્ય જાત અને તેમની સાથેના બ્રાહ્મણો જે જે સ્થળમાં રહ્યા, તે ઉપરથી ઓળખાવા લાગ્યા.

વાયડ કેટલું પ્રાચીન છે, તેનો નિર્ણય થઇ શકતો નથી, પણ એટલું તો ખરુંજ કે તે અણહીલવાડ પાટણ વસ્યા પહેલાંનું છે કારણ કે ઉપર દર્શાવેલા વનરાજના તામ્રપત્રમાં શ્રીમાલી, ઓસવાળ, પોરવાડ, નાગર, દિસાવાળ ઝારોળા, મોઢ, વગેરે વાણીઆઓની સાથે વાયુવટવાસીનું નામ પણ લીધું છે. વડનગર, મોઢેરા, ગાંભુ, વગેરે ગામો તો પાટણ પહેલાંનાં છે, તે બાબતનો બીજો પણ પુરાવો મળી શકે છે.

વાયડ એ મોટું નગર હશે એમાં શક નથી. વા૦ પુ૦ માં તેને ચાર યોજનના વિસ્તારવાળું તથા દરવાજાથી યુક્ત કહેલું છે. જૈન ગ્રંથોમાં પણ તેને **દેશે સતીર્થસાર્થ महास्थान, सारस्वत श्रीधाम** (धा. मा.) **गुर्जर अवनिमण्डन** (प्र. च.) **चतुरशीतिस्थानानामन्यतम** (प्र. को.)—ચોરાશી સ્થાનોમાં ઉત્તમ-એમ કહેલું છે. તે વહેપારવાળું તથા આબાદીવાળું નગર પણ હશે. કેમકે દિલ્હી તરફનો પાટણથી જે અસલ ધોરી રસ્તો મારવાડમાં થઇને જતો હતો, તે રસ્તા ઉપર તે આવેલું છે. તેને છેક રાજગૃહ (બીહાર પ્રાંતમા) સાથે પણ વહેપારનો સંબંધ હતો એમ પ્ર૦ ચ૦ ઉપરથી જણાય છે. (શ્લોક ૨૫) લક્ષ નામના કોઇ શેઠીઆએ સૂર્યગ્રહણ પર્વ વખતે લાખ રૂપિયાનું દાન આપવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો,' એ વાત પણ તેમાંથી નીકળે છે.

વાયડમાં વિશાળ મકાનો પણ હશે. વાયુપુરાણમાં વાવ અને ચાર કુંડનો ઉલ્લેખ છે. આ કુંડ તો હાલ જણાતા નથી પણ વાવ તો હજુ સુધી છે. ગામના એક ઉજ્જડ ખંડમાં

પાણીની અંદરના એક થાંભલા ઉપર એક લેખ છે, તે વાવનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો તે વખતે વાંચવામાં આવ્યો હતો, પણ વાંચનારને સ્પષ્ટ ઉકલી શક્યો નહોતો. પણ એટલી મતલબ સમજાઇ હતી કે સં. ૧૨૯૨ માં તેને संस्कारापित-એટલે સમરાવી હતી. આ લેખ સંબંધી મી. બર્જેસે પણ ગુજરાતનાં પુરાતન કામો સંબંધીના પોતાના પુસ્તકમાં ઇશારો કર્યો છે. ત્યાર પછી વાવ એક વખત સમરાઇ હશે એમ લાગે છે કારણ કે મી. બર્જેસ લખે છે કે એમાં જે ચોરસ થાંભલા છે, તે ઇ. સ. ની ચૌદમી સદી પછીની શીલ્પકામની તરેહના છે. હું પણ ધારૂં છું કે જે આરસનાં પગથીઆં તથા થાંભલા છે એ પાછળથી નાંખેલા છે. વા. પુ. માં લખ્યુ છે કે આ વાવમાં માતાનું સ્થાનક છે. તેમાં જે માતા છે તેનું નામ, સ્વરૂપ, વગેરે કંઇ આપ્યુ નથી. શેઠ અંબાલાલભાઇ ધારે છે, તેમ તે કદાચ समीरीकामहादेवी હશે. વાવ કે કુંડ સંબંધી જૈનોના ગ્રંથોમાં કંઇ સૂચન જોવામાં આવતું નથી, તેનું કારણ કદાચ એમ હશે કે વાવની માતાને વૈદિકો માનતા હશે, જૈનો નહિ માનતા હોય. વા ભા. માં જીવદેવસૂરિની પ્રશંસાનો એક શ્લોક છે, તેમાં આપણા દોલોત્સવ અને વાવ સંબંધી ગર્ભિત ઇશારો હોય એમ જણાય છે. જુઓ પ્રશસ્તિનો શ્લો. ૮

> वयस्य क्रियाभिः खलु सह कलाभिर्गुणगणाः
> सहेलं खेलन्तो बहुमतिलते य-तनुवने ।
> यशः श्रीपुष्पस्रक्चयसुरभयःसंशयमयीं
> महादोलां मुक्त्वा सुकृतरसवापीषु विहृताः ॥

જેમ માતા કુલદેવી હતી તેમ શ્રી વાયુદેવ વાયડના આમદેવ હતા એમ જૈનોના ગ્રંથો ઉપરથી જણાય છે. આ લેખના આરંભે મુકેલો વા. ભા. નો શ્લોક તેમની સ્તુતિનો છે.* આથી વાયુદેવનું જુદું મંદિર હશે, એમ લાગે છે. પાટણના મંદિરમાં વાયુદેવ તથા બીજા દેવોની જે મૂર્તિઓ છે, તે વાયડથી આવેલી છે, એમ વૃદ્ધ જનો કહે છે. આથી વાયુદેવનું જુદું મંદિર પણ હોવું જોઇએ.

આ ઉપરાંત જૈનોના ગ્રંથો ઉપરથી જણાય છે કે એક महाशाला પણ હશે. વા. ભા. ઉપરથી જણાય છે કે તેમાં જીવદેવસૂરિએ वाडयादित्यने (મૂળમાં वायटादित्यदेव

> *किञ्चित्संचलितेऽपि वस्तुनि भृशं यत्संभवान्मन्महे
> विश्वं यन्मयमीश्वरादिमयतस्पष्टप्रमाणेप्सितम् ।
> संसारःप्रसरः परस्तनुमतां यस्यानुरोधेषु च
> स्तंरोधेषु शिवं स यच्छतु सतां श्रीचारुतां मारुतः ॥२॥*
>
> —बाल भारत.

ભાવાર્થ—જેના સંભવથી સર્વ વસ્તુઓ ચલાયમાન થાય છે, એમ અમે માનીએ છીએ, વિશ્વ જેનાથી ભરેલું છે, જેની ઇશ્વરતા સ્પષ્ટ પ્રમાણોથી સ્થાપિત છે, જેની અનુકૂળતાએ કરીને પ્રાણીઓનો શ્રેષ્ટ સંસારનિર્વાહ થાય છે અને જેના સંરોધથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે તે શ્રી વાયુદેવ સત્પુરૂષોને સૌન્દર્યનું દાન કરો.

એમ છે પણ તે પાઠની અશુદ્ધિ હશે) મોટા ઠાઠ સાથે સુવર્ણનું યજ્ઞોપવીત પહેરાવ્યું હતું. પાટણના શ્રી વાયુદેવતાના મંદિરમાં એક પત્થરની 'ઋષિની મૂર્તિ' તરીકે ઓળખાતી મૂર્તિ છે. તે સં૦ ૧૩૭૪ માં સમસ્ત ગામે કરાવી હતી, એવો તેના ઉપર લેખ છે. આ મૂર્તિ કદાચ વાહડાદિત્યની હશે.

આ સિવાય વાયડમાં એક મહાવીરચૈત્ય પણ હતું, એમ જૈન ગ્રંથો ઉપરથી જણાય છે. આ જૈન દેરાસર વિક્રમના નિમ્બ નામના કોઇ મન્ત્રીએ વિ૦ સં૦ ૭માં બાંધ્યું હતું, એમ ઉલ્લેખ, પ્ર૦ ચ૦ તથા પ્ર૦ કો૦ માં છે, પણ તે વાત સપ્રમાણ જણાતી નથી. કેમકે તે બાબત વિષે ધા. મા. મા કંઇ ઉલ્લેખ નથી ઉલટું, તેમા તો એમ છે કે તે 'વાણીઆઓની કીર્તિ રૂપે પ્રકાશે છે,' એ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે તે વાયડના વાણીઆઓના પૈસેજ બંધાયું હશે. વળી તેમાં એમ છે કે તેમાં પ્રતિષ્ઠા જીવદેવસૂરિએ કરાવી હતી. હવે જીવદેવસૂરિ તો વિક્રમના તેરમા શતકમાં થયેલા એમ સિદ્ધ થાય છે. આથી વિક્રમ સંબંધી વાત ઐતિહાસિક લાગતી નથી.

વાયડ તથા તેના મકાનોનો નાશ અલાઉદ્દીન ખૂનીના લશ્કરે કર્યો હશે (વિ૦ સં૦ ૧૩૫૩-૫૪). મુસલમાનોએ તે વખતે આખા ગુજરાતમા રોળ વર્તાવ્યો હતો અને પાટણની સાથે, મોઢેરા, સિદ્ધપુર, વડનગર, સોમનાથ વગેરે સ્થળોના ગૌરવનો છેલ્લીવારે અંત આણ્યો હતો એટલે વાયડ પણ બચ્યું નહિ હોય; વળી તે તો જુના ધોરી રસ્તા ઉપરછે, એટલે તેને વિશેષ સહન કરવું પડયું હશે. આ નાશ પછી ત્યાંના વતનીઓ વેરાવા માંડયા હશે અને તે વખતની સહીસલામત જગાઓ કચ્છ, ઉના, માળવા તથા ચુંવાળમાં પ્રથમ ટોળાં ગયાં હશે. ત્યાંથી બીજે વેરાયેલાં. એ ખરૂં છે કે આ સમય પહેલા પણ વેપાર, રાજસેવા, વગેરેના કારણથી વાયડાઓ પરદેશ રહેતા હશે ખરા. પ્રબન્ધચિન્તામણિ તથા કુમારપાલ પ્રબન્ધમાં એમ છે કે સિદ્ધરાજના બાપ કર્ણનો મન્ત્રી ઉદો (ઉદયન) જ્યારે શ્રીમાળમાંથી વખાનો માર્યો ગુજરાતમાં આવ્યો, ત્યારે તેને પહેલવહેલો કર્ણાવતીમા વાયડા જ્ઞાતિએ બંધાવેલા અજીતનાથના દેરામાં આશ્રય મળ્યો હતો. કર્ણનો સમય સ.૧૧૨૦ થી ૧૧૫૦છે.

આ પ્રમાણે વાયડ ગામ સંબંધી પ્રાચીન માહીતી મળે છે. હવે આપણે તેમાં રહેલા માણસોનો ઇતિહાસ જોઇશુ. આ ઇતિહાસ વિક્રમની બારમી શતાબ્દીના અંત સુધી કંઇ મળતો નથી.

જૈન સંપર્ક.

આપણા ઇતિહાસની જવનિકાચ્છાદિત રંગભૂમિનો પડદો વિક્રમના તેરમા શતકના આરંભમાં ઉપડે છે અને પ્રથમ જૈન આચાર્ય રાશિલ્લસૂરિ દેખા દે છે. ગુજરાતમા વિક્રમનો તેરમો સૈકો જૈન ધર્મના ઉત્કર્ષનો છે. તે સમયે તે ધર્મનો બહુ પ્રચાર થયો હતો. હાલ જે વાણીઆઓ જૈન ધર્મ પાળતા નથી, તેઓની જ્ઞાતિઓનો એક ભાગ પ્રથમ જૈન ધર્મમા ગયો હશે. એ બિના જુદી જુદી જ્ઞાતિઓના માણસોએ કરાવેલી જૈન પ્રતિમાઓ ઉપરના લેખ ઉપરથી, તેમજ બીજાં ઐતિહાસિક સાધનો ઉપરથી જણાય છે. મોઢ, નાગર, મોરાળા, દિસાવાળ, વગેરેની સાથે આપણી ન્યાતના માણસોએ પણ તૈયાર કરાવેલી પ્રતિમાઓ પાટણ, રાધનપુર, સાણંદ, વડોદરા, સુરત વગેરે સ્થળોએ જોવામા આવે છે આપણી જ્ઞાતિમાં તો તે ધર્મનો વિશેષ પ્રચાર થયો હશે એમાં શક નથી, કેમકે આપણા નિવાસસ્થાન ઉપરથી એક 'વાયડ ગચ્છ' થયેલો છે, અને તેમા સમર્થ આચાર્યો થયેલા છે. આપણી

ઇતિહાસ જે કંઇ સચવાઇ રહ્યો છે, તે પણ આ સંપર્કનું ફળ છે. વા. ભા. માં રાશિલ્લસૂરિને વાયડ ગચ્છના પટ્ટોધીધર કહ્યા છે, એટલે તેજ પ્રથમ આચાર્ય હશે. ત્યાર પછી, અનુક્રમે જીવદેવસૂરિ તથા **જિનદત્તસૂરિ** થયેલા છે. તેમના વિષે ઐતિહાસિક વૃત્તાન્ત બહુ ઓછો મળે છે. જીવદેવસૂરિના નામ સાથે પરકાયપ્રવેશ, આદિ યોગવિદ્યાના ચમત્કારની કથાઓ જોડાયેલી છે, પણ તે આપણા ઐતિહાસિક ઇતિવૃત્ત માટે ઉપયોગી નથી પ્ર. ચ. તથા પ્ર. કો. માં એમ છે કે રાશિલ્લસૂરિ તથા જીવદેવસૂરિ પૂર્વાવસ્થામાં સગા ભાઇ હતા. જિનદત્તસૂરિનો **વિવેકવિલાસ** નામનો વ્યવહાર જ્ઞાનનો ગ્રંથ મળી આવે છે. એ ગ્રંથ તેમણે મારવાડમાં આવેલા જાબાલિપુર (ઝાલોર) ના [1]ઉદયસિંહ રાજાના સમયમાં (સં. ૧૨૬૨ થી ૧૩૦૬) રચ્યો હતો. એમ તેની પ્રશસ્તિ ઉપરથી જણાય છે.

અમરચન્દ્રસૂરિ

' વાયડ ગચ્છ ' મા અમરચન્દ્રસૂરિ મહાકવિ થયેલા છે. તેઓ જિનદત્તસૂરિના શિષ્ય હતા. પ્ર૦ કો૦ ઉપરથી જણાય છે કે તેમણે કવિરાજ અમરસિંહ નામના પોતાના કલાગુરૂ (સાહિત્યાચાર્ય) પાસે કાવ્યશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો હતો તેમની પાસેથી 'સિદ્ધ સારસ્વત' મંત્ર લેઇ, એકવીસ દિવસ સુધી આહાર નિદ્રાનો ત્યાગ કરી તેનું અનુષ્ઠાન કર્યું અને મોટો હોમ કર્યો ત્યારે મધ્ય રાત્રે ચન્દ્રબિમ્બમાંથી ઉતરીને, સાક્ષાત સરસ્વતીએ પોતાના કમંડલમાંથી જળ પાયું હતું. એવી દંતકથાનો પ્ર૦ કો૦ મા ઉલ્લેખ કર્યો છે; તેમની કીર્તિ સાંભળીને ધોળકાના રાજા (પાછળથી પાટણના) વીસલદેવે પોતાની પાસે તેડાવ્યા હતા. આ વિદ્યાવ્યવસાયી રાજાની સભામાં સોમેશ્વર, નાનાક, સોમાદિત્ય, કમલાદિત્ય, આદિ સમર્થ પંડિતોએ પૂછેલી ૧૦૮ સમસ્યાના ઉત્તરો અમરચન્દ્રે આપ્યા હતા. ... પ્રસન્ન થઇને રાજાએ તેમને ' કવિ સાર્વભૌમ અમર ' એમ કહ્યું હતું. અમરચન્દ્રના શીઘ્રકવિત્વનો એક બીજો રમૂજી પ્રસંગ, રત્નમંદિરગણિએ પોતાના **ઉપદેશતરંગિણી** માં નોંધ્યો છે. એક વખત અમરચન્દ્ર સભામા પોતાના કરેલા નવા શ્લોકોની વ્યાખ્યા[2] કરતા કરતાં નીચે પ્રમાણે એ પદ બોલ્યા —

अस्मिन्नसारे संसारे सारं सारंगलोचनाः ।

—આ અસાર સંસારમાં મૃગનયની (સ્ત્રી) સાર રૂપ છે.

આ વખતે વંદના કરવાને મંત્રી વસ્તુપાલ આવ્યો હતો, તેણે બારણામા આવતાં આ પદો સાંભળ્યા તેથી 'અહો આ મુનિ તો સ્ત્રીકથામા આસક્ત થયેલા છે,' એમ ધારીને નમન કર્યું નહિ. તેનો અભિપ્રાય જાણીને અમરચન્દ્રે નીચે પ્રમાણે ઉત્તરાર્ધ કહ્યો—

---

૧ વીરધવલ રાજાના મોટા પુત્ર વીરમદેવનો સસરો—જુઓ વસ્તુપાલપ્રસંધ—પ્ર૦ કો૦ ૨૨૬-૨૨૭ તંત્રી.

૨ ' પોતાના કરેલા નવા શ્લોકોની વ્યાખ્યા કરતાં,' તેને બદલે 'પોતાના તેજ વખતે (શીઘ્ર) કરેલા નવા શ્લોકોથી વ્યાખ્યાન (ભાષણ) આપતા' એમ જોઇએ કારણ કે તે સંસ્કૃત મૂલ ' तत्कालकृतनव्यश्लोकैर्व्याख्यानं कुर्वन्ति ' એમ છે. વ્યાખ્યાન (કે જેને જૈનો 'વખાણ' એ નામના અપભ્રષ્ટ શબ્દથી હમણા કહે છે) તેનો અર્થ વ્યાખ્યા નથી પણ ભાષણ છે. તંત્રી.

तत्कुक्षिप्रभवा एते वस्तुपाल ! भवादृशाः ॥

—હે વસ્તુપાલ ! તારા જેવા તેની કુખે જ જન્મ્યા છે.[૩]

આ સાંભળીને વસ્તુપાલે તેમના પગમાં પોતાનું શિર ઝુકાવ્યું. વસ્તુપાલ પણ એક સમર્થ કવિ હતો; વિક્રમની તેરમી તથા ચૌદમી શતાબ્દી ગુજરાતના સંસ્કૃત સાહિત્યનો મધ્યાન્હ યુગ છે, તેમાં અમરચન્દ્રનું સ્થાન પણ ઉચ્ચ છે, જેમ કાલિદાસ दीपशिखा कालिदास, માઘ. घंटामाघ, હર્ષ अनंगहर्ष કહેવાય છે, તેમ અમરચન્દ્રે પણ बा. भा. માં સ્ત્રીની વેણીને કામદેવની કૃપાણ (તલવાર) ની ઉપમા આપી છે, તેથી તે પણ वेणीकृपाणोऽमरः એમ કહેવાયો છે.[૪] बा. भा. રચવાનું કારણ તેની પ્રશસ્તિમાં એમ આપ્યું છે કે, વાયડના બ્રાહ્મણોએ અમરચન્દ્રના ગુરૂ જિનદત્તને કહ્યું કે અમારા દાતા શ્રી વાયુદેવ, તેમના બે પુત્રો ભીમ અને હનુમાનનો સંયોગ જેમાં છે એવી મહાભારતની મોટી કથા અમે થોડા દિવસમાં સાંભળીએ એમ કરો. એ ઉપરથી તેમણે પોતાના શિષ્યને તેમ કરવાની આજ્ઞા કરી. बा. भा ઉપરાંત અમરચન્દ્રે [૫]काव्यकल्पलता, छन्दोरत्नावली, मुक्तावली, कलाकलाप. पद्मानन्दकाव्य આદિ[૬] પણ રચેલા છે. છેલ્લો ગ્રંથ પદ્મમંત્રીના માટે રચાયો હતો,

અમરચન્દ્ર પૂર્વાવસ્થામાં કોણ હતા અને ક્યાંના રહેવાશી હતા, તે જણાયું નથી, પરંતુ તેમણે बा० भा० માં વૈદિકોના દેવ તરફ પૂજ્ય બુદ્ધિથી જોયું છે; બ્રાહ્મણોને માનવાચક વિશેષણોથી સંબોધ્યા છે તથા વ્યાસમુનિની સર્ગે સર્ગે સ્તુતિ કરી છે, તેથી તેઓ પૂર્વાવસ્થામાં બ્રાહ્મણ હશે એમ સમજાય છે. વળી તેમણે વાયડ પ્રત્યે બતાવેલા નૈસર્ગિક

---

૩ આ શ્લોકની આ રીતે રચના વસ્તુપાલ પ્રબંધમાં મલ્લવાદીસૂરિએ ખંભાતમાં કરી છે એવું પ્ર૦ કો૦ જણાવે છે. ભાષાન્તર પૃ. ૨૨૮ —તંત્રી.

૪ આ અર્થ સુઘટિતરીતે જણાવ્યો છે. પ્રો. મણિલાલ નભુભાઈએ એવો અર્થ કર્યો છે કે, "દીપિકા કાલિદાસ જેવી, ઘંટા માઘ જેવી એમ કવિત્વ સિદ્ધ કર્યું." (જુઓ પ્ર૦ કો૦ ભાષાંતર પૃ ૧૧૦) કે જે અર્થ યોગ્ય નથી લાગતો તંત્રી.

૫ કાવ્યકલ્પલતા મૂળ તેમના સહાધ્યાયી અને મિત્ર (જુઓ પ્ર૦ કો૦) અને સુકૃત સંકીર્તનના કર્તા કવિ અરિસિંહે બનાવેલી હતી પણ તે અધૂરી હતી તે અમરસિંહે પૂરી કરી એટલુંજ નહિ પરન્તુ તે પર પોતે વૃત્તિ રચી કે જેનું બીજું નામ 'કવિશિક્ષા' આપવામાં આવ્યું. સંવત્ ૧૪૫૫ (સન ૧૩૯૯) આની પ્રશસ્તિ માટે જુઓ ડાક્ટર ભંડારકરનો હસ્તપ્રતોનો રિપોર્ટ સન ૧૮૮૩-૮૪ પૃ. ૩૧૨ અને આ ગ્રંથ સંબંધી નોટ્સ માટે તેનુંજ પૃ. ૬. આ ગ્રંથ ખાસ પ્રકટ કરવા યોગ્ય છે કારણકે તેની સાથે હાલમાં વડોદરા સરકાર તરફથી પ્રકટ થયેલ રાજશેખરકૃત કાવ્યમીમાંસાને સરખાવી શકાશે અને તેનાથી સાહિત્યને લગતી ઐતિહાસિક અનેક બાબતોનું જ્ઞાન થશે. તે પાટણના ભંડારમાં છે તંત્રી.

૬ આદિ શબ્દમાં અન્ય ગ્રંથો નામે સ્યાદિ શબ્દ સમુચ્ચય, હૈમ શબ્દ સંચય, ધનદત્ત કથા, આદિનાથ ચરિત્ર (પ્રાકૃત), સમ્યક્ત્વ કુલક, અને શ્રીજિનેંદ્ર ચરિત્ર અથવા પદ્મનાભકાવ્યનો સમાવેશ થાય છે. શ્રીજિનેંદ્રચરિત્ર સંબંધી ડા. પીટર્સને પોતાના પહેલા રિપોર્ટ ૧૮૮૨-૩ ના પૃ ૫૮ માં ખંભાત ભંડારના એક ગ્રંથ તરીકે નોંધ લીધી છે. જેમાં તે કાવ્યને અંતે પ્રશસ્તિસર્ગ મૂકેલ છે તેમાંથી કર્તા સંબંધી ઉપયોગી બાબત મળી

સ્નેહથી પણ એમ અનુમાન થઇ શકે કે તેઓ વાયડનાજ વતની હશે. વાયડ પ્રત્યેનો તેમનો સ્નેહ નીચેના શ્લોકમાં ઉભરાઇ જાય છે.

देशे सन्तीर्थसार्थमुदुदुरिते श्रीहनुमत्तनूजो–
त्पत्तौ तेन मतेने भुजगदिव महास्थानमस्थानमाधेः ॥
स्वारव्यांकक्षातिनाम्ना मरकतमणिकामिश्रमुक्ताफलस्रग्
भूपावत्तद्मृगाक्ष्या द्विजपटलमिहास्थापी सार्क वणिग्भिः ॥२॥

અમરચન્દ્રની સં૦ ૧૩૪૯ માં કોઇ મદનચન્દ્ર નામના પંડિતે કરાવેલી એક આરસની મૂર્તિ, પાટણના ટાંગડીઆવાડાના નવા દેરાસરમાં છે, એમ મને ખબર મળી છે.

દેવપાલ અને ધનપાલ

વાયડમાં થયેલા આચાર્યોની વાત થઇ, હવે આપણે ગૃહસ્થવર્ગ પ્રતિ દૃષ્ટિ કરીશું. વિ૦ વિ૦ ની પ્રશસ્તિમાં જાબાલિપુરના **ઉદયસિંહ**ના **મહામાત્ય દેવપાલ**નો ઉલ્લેખ છે. (તેના વિશ્વાસના ગૃહરૂપ) તેના કોષની રક્ષા કરવામાં વિચક્ષણ, બુદ્ધિરૂપ નંદનવનના ચંદન જેવો, સર્વ ધર્મોનો આધાર ગ્રા (દા) ન શાસ્ત્રીઓમાં અવધિ રૂપ, સર્વ પુણ્યોના આસ્થાન જેવો અને સર્વ સંપત્તિઓની ખાણ જેવો કહ્યો છે. આ દેવપાલ વાયડા જ્ઞાતિનો હતો કે કેમ તે સ્પષ્ટ લખ્યું નથી પણ તેનો માનેલો પુત્ર (प्रतिपन्नात्मज) પવિત્ર અને બુદ્ધિમાન્ **ધનપાલ** કે જેના મનને સંતોષ કરવાને ઉક્ત ગ્રંથ રચાયો હતો, તેને તો સ્પષ્ટ રીતે वायडान्वय संभवः—એટલે વાયડા વંશમાં થયેલો—એમ લખ્યું છે.

પદ્મમંત્રી.

पद्मानन्द કાવ્યમાં **વિસલદેવ** રાજાના મંત્રી પદ્મનો ઉલ્લેખ છે. આ પદ્મના વંશનું વર્ણન તેમાં આપેલું છે. પ્રથમ **वायट प्रवणवंशमणि वासुपूज्य** થયો. તે મંત્રી (પ્રધાન) હતો અને અણહીલપુરવાસીઓનું ઉપરીપણું કરતો હતો. તેનો પુત્ર **રામદેવ** થયો અને તેની સ્ત્રી પદ્મિનીથી શાન્તડ નામનો પુત્ર થયો. (આ શાન્તડ તે કર્ણનો પ્રધાન શાન્તુ હશે ?) તેને સહજી નામની ભાર્યાથી આસલ નામનો પુત્ર થયો. તેને **અહિદેવી** નામની ગૃહલક્ષ્મીથી ઇંદ્રના જેવો પદ્મમંત્રી થયો. આ પદ્મમંત્રીના ગુણોનું બહુ ગૌરવ ભરેલું વર્ણન કવિએ કર્યું છે અને લખ્યું છે કે તેના પદ્મ (કમળ) જેવા ઘરમાં રહીને આ ગ્રંથ રચ્યો છે. પ્ર૦ કો૦ માં એમ છે કે પદ્મના વિશાળ સદનના એક ભાગમાં રહીને અમરચન્દ્રે 'સિદ્ધસારસ્વત' મંત્રનું અનુષ્ઠાન કર્યું હતું. પદ્મના કુટુંબનું પણ અમરચન્દ્રે સુંદર વર્ણન કર્યું છે, તેને **ચમ્પલા, પદ્મલા** અને **પ્રલ્હાદનદેવી** એ નામની ત્રણ સ્ત્રીઓ હતી. તેમાં પદ્મલાની કુખથી તેને **વિક્રમાદિત્ય** નામનો પુત્ર થયો હતો. પદ્મને સૌભા-

આને તેમ છે. તે કાવ્યનું બીજું નામ પદ્મનાભ કાવ્ય છે, જ્યારે તેજ ડાક્ટર પીટર્સને ચોથા રિપોર્ટમાં કર્તાની અનુક્રમણિકામાં અમરચંદ્રસૂરિ સંબંધે લખતાં તેના એક ગ્રંથ તરીકે આનું નામ આપતાં શ્રીજિનેંદ્રચરિત્ર અથવા પદ્માનંદકાવ્ય એમ લખ્યું છે. જિનેંદ્રચરિત્ર હેમચંદ્રના ત્રિષષ્ટીશલાકા પુરૂષ ચરિત્રના ધોરણે લખાયું છે અને પદ્માનંદકાવ્ય પદ્મમંત્રીને લગતું છે તેથી તે બંને ભિન્ન જણાય છે અને જિનેંદ્રચરિત્રનું અપર નામ પદ્મનાભકાવ્ય હોવું સંભવિત છે. તંત્રી.

ણદેવી નામની ગંગા જેવી નિર્મલ બ્હેન હતી તે બ્હેનને મોપાક નામના પતિથી **મહણ, મહીદેવ દેવસિંહ** અને ઉદાક નામના પુત્રો થયા હતા એમાં મહણને મંત્રી લખ્યો છે વીસલદેવ પછી થયેલા **અર્જુનદેવના** મહામાત્યનું નામ મ'નદેન હતું તે કદાચ ઉપરનો મહદેવ હશે વીસલદેવનો સમ. સં૦ ૧૩૦૦ થી ૧૩૧૮ (જુઓ ગુર્જર દેશ ભૂપાવલિ આદિ) મનાય છે વીસલદેવનો પ્રારંભનો મહામાત્ય **વસ્તુપાલ** હતો અને છેવટનો **નાગડ** હતો આથી પદ્મ એ એના વખતમાં પ્રધાન થયો હશે કદાચ મોઢા માન્ય નહિ હોય પણ મિત્રમંડળમાં હશે પ્ર૦ કૌ૦ મા તો કોષ્ઠાગારિક (કોઠારી) લખ્યો છે, પણ પદ્માનન્દ કાવ્યમાં તો તેને સચિવેન્દ્ર લખ્યો છે અને જણાવ્યું છે કે તે નૃપ અને પ્રજા એ બન્નેનું શાસ્ત્રાનુસાર હિત સાધતો હતો જેથી તેણે મહામાત્ય પદ ભોગવ્યું તો હશે, એમ લાગે છે*

આ પ્રમાણે જેમ વણિકોની બીજી જ્ઞાતિઓએ ગુર્જરેશ્વરોના મહામાત્યો ઉત્પન્ન કર્યા છે, (પોરવાડોએ તેજપાલ અને વસ્તુપાલ, શ્રીમાળીઓએ ઉદયન, વગેરે) તે પ્રમાણે વાયડા જ્ઞાતિને પણ તે ઉત્પન્ન કરવાનું માન છે §

આ સિવાય બીજા પણ વાયડા વણિકોના નામ મળે છે ન. નામના ધનાઢ્ય શેઠીઆનું નામ આવી ગયું છે. અમરચન્દ્રસૂરિના **અમરસિંહ** પણ પ્ર૦ કો૦ માં ઉલ્લેખ છે પણ આ અમરસિંહ વણિક હોય એમ હું ધારતો નથી. તે 'कविराजा' નું બિરુદ ધરાવતો હતો તથા વીસલદેવે તેના શીઘ્રકવિત્વથી પ્રસન્ન થઇ તેનો 'ગ્રાસ' બમણો કરી આપ્યો હતો, એ ઉપરથી તે ભાટ જાતિનો હશે, એમ લાગે છે

---

*श्रीमद्विश्वलदेवमोदिनीश्वरकृतप्रौढप्रसादादसौ
व्यापारानधिगम्य कानपि कदाप्युत्सेकदावाम्बुदः ।
श्रीपद्मो नृपतिप्रजायुगली कृत्वार्थगास्त्वार्थतः
स्वार्थम् सारपरोपकारकरणव्यापारमेवाकरोत् ॥८०॥

(આમા વ્યાપાર શબ્દે કરીને વ્હેપાર અર્થ નથી લેવાનો તે અર્થમાં તો વ્યવહાર અથવા વાણિજ્ય શબ્દ વપરાતો હતો અહિં તો શ્રીકરણાદિમુદ્રાવ્યાપાર (મહોર છાપ કરવાનો અધિકાર) કે જે મહામાત્યો ધરાવતા હતા, તે અર્થમાં આ શબ્દ યોજેલ જણાય છે)

§ 'ઉનેવાન અભ્યુદય' નામના માસિકના પુસ્તક ૪ થા, અંક છઠ્ઠામાં જણાવ્યું છે કે, સંવત્ ૮૮૮ ની સાલમાં ઉનાના બ્રાહ્મણ રાજા ચંદ્રબળના વખતમાં મોતીચંદ નામનો એક વાયડો દિવાન હતો, તેને મારૂ નામના ચારણે દ્રવ્ય આપીને ફોડયો, તેથી તેણે દગાથી રજપૂતોને ગામમાં દાખલ કર્યા, અને બ્રાહ્મણોના રાજ્યનો અંત આવ્યો—આ વાતને કંઇ ઐતિહાસિક પ્રમાણની પુષ્ટિ નથી, તે ભાગના ચોપડા તથા દંતકથા ઉપરથી લખી છે વાયડાઓ એટલા વહેલા કાઠીઆવાડમાં ગયા હોય તેમ જણાતું નથી તથા 'મોતીચંદ' એ નામ પણ એટલું પુરાણું જણાતું નથી તેથી એ હકીકત હું ઐતિહાસિક અને પ્રમાણ માનતો નથી

સામાજિક સ્થિતિ.

વાયડના પ્રાચીન વતનીઓની સામાજિક સ્થિતિ વિષે કંઇક ઝાંખો ઝાંખો પ્રકાશ મળે છે. ધર્મ સંબંધમાં, બ્રાહ્મણો તો સ્પષ્ટ રીતે વૈદિકો હતા જ. વણિકોમાં પણ બધા જૈનો નહોતા. કેટલાકનું એમ માનવું છે કે ગુજરાતમા શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યના વૈષ્ણુધર્મનો પ્રચાર થયો તે પહેલાના બધા વાણીઆ જૈન હતા, પણ આ અનુમાન ખોટું છે, એ સહેજે સાબીત કરી શકાય એમ છે. હાલના વૈષ્ણવો 'મેશરી' કહેવાય છે. એ શબ્દ ઘણો પ્રાચીન છે. શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યના પ્રાદુર્ભાવ પહેલાં ત્રેવીસ વર્ષ ઉપર રચાયેલા કાન્હડદે પ્રબન્ધમાં 'મહેસરી' શબ્દ જોવામાં આવે છે. વલ્લભાચાર્ય પહેલાં પણ ગુજરાતમાં વૈષ્ણવ ધર્મનો પ્રચાર હતો. સારંગદેવ રાજાના વખતનો સં૦ ૧૩૪૮ નો એક કૃષ્ણ-મંદિર સંબંધીનો શિલાલેખ પાટણમા મળી આવ્યો હતો, તે મેં 'ગુજરાતી' ના દિવાળીના અંકમાં પ્રકટ કર્યો હતો (ઇ૦ સ૦ ૧૯૧૦)

મારૂ અનુમાન તો એમજ છે કે ગુજરાતમા આવેલી વૈશ્ય જાતિનુ મૂળ નામ 'મહેસરી' (માહેશ્વરી=દેવીપૂજક; વાણીઆઓની દરેક ન્યાત ને એકેકી કુલદેવી હોય છે) હશે, પણ પાછળથી જેમણે જૈન ધર્મ સ્વીકાર્યો હશે, તે જૈનો કહેવાયા હશે અને વૈદિકોનું મૂળ 'મહેસરી' નામ કાયમ રહ્યું હશે. વાયડમાં પણ ગચ્છની સ્થાપના અને જૈનધર્મનો પ્રસાર વિક્રમના તેરમા શતકના પ્રારંભમાં થયેલો છે અને વાયડની સ્થિતિ તો વનરાજના તામ્રપત્ર ઉપરથી સં૦ ૮૦૨ પહેલાંની ઠરે છે. આથી વાયડાઓ પ્રથમ વૈદિકો હશે એમાં શક નથી. એ ખરૂં છે કે 'વાયડગચ્છ' ની સ્થાપના થયા પહેલાં પણ થોડાક જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો હશે, પણ માત્ર થોડાએજ× વાયડ ગચ્છની સ્થાપના પછી પણ બધા જૈનો થયા હોય એમ માની શકાતું નથી. કારણ કે લલ્લ નામના ધનાઢ્ય શેઠીઆએ એક મોટો યજ્ઞ કર્યો હતો એમ પ્ર૦ ચ૦ તથા પ્ર૦ કો૦ મા સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે. લલ્લને પ્ર૦ ચ૦ માં મહામાહેશ્વર (મોટો મેશરી) પણ ગણેલો છે. લલ્લે પાછળથી જૈન મતનો સ્વીકાર કર્યો હતો, એમ જણાય છે* વૈદિકો અને જૈનો વચ્ચે સંપ સારો હશે, કેમકે અમરચંદ્રસૂરિએ બા૦ ભા૦ મા બ્રાહ્મણોને દાનમાનસરમા ઇત્યાદિ બહુમાન વિશેષણોથી સંબોધ્યા છે અને તેમના દેવો પ્રત્યે પૂજ્યભાવ બતાવ્યો છે જિનદત્તસૂરિએ સર્વ ધર્મના મનુષ્યોને ઉપકારક થાય તેવો

× આપણી જ્ઞાતિમા જે ભાગે જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો હતો તે ગુજરાતમાં પુષ્ટિમાર્ગના પ્રસાર પછી પાછો વૈદિક ધર્મમાં આવ્યો હશે અથવા તો જૈનોની જ્ઞાતિઓમાં ભળી ગયો હશે. આપણી વસ્તી ઘટી જવાનું કારણ, કદાચ છેલ્લી બીના હોય. માળવા (રતલામ તરફ) અને કાઠીઆવાડની આપણી જ્ઞાતિના માણસો તો થોડા વરસ ઉપર પણ જૈનધર્મ પાળતા હતા એ જાણીતી વાત છે.

*લલ્લે ધર્માન્તર કર્યાના કારણમા પ્ર૦ ચ૦ તથા પ્ર૦ કો૦ માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે યજ્ઞના ધુમાડાથી વ્યાકુળ થઇને આંબલીના ઝાડ ઉપરથી એક સર્પ નીચે પડયો, તે બ્રાહ્મણના કોઇ તોફાની છોકરાએ યજ્ઞમાં હોમી દેવાથી, તેને વૈરાગ્ય થયો હતો. પરન્તુ, આ વાત સપ્રમાણ જણાતી નથી, કેમકે જો એમ બન્યું હોય તો, તે વાયડના વતની અમરચન્દ્રસૂરિના જાણવામાં હોય, અને તેથી તે પોતાના બા૦ ભા૦ કે અન્ય કાવ્યમાં તેનો ઉદ્ઘોષ કર્યા વિના રહે નહિ પણ તેણે તે સંબધી ઇસારો સરખોએ કર્યો નથી.

ગ્રંથ (વિ૦ વિ૦) લખ્યો છે અને તેમાં નથી જૈનધર્મની બહુ પ્રશંસા કે નથી અન્ય ધર્મની નિન્દા. ઉલટું તેમણે ધર્મની બહુ ઉદાર વ્યાખ્યા કરી છે. તેમણે લખ્યું છે કે જેમ ઘણા વર્ણોની ગાયોનું દુધ એકજ રંગનું હોય છે, તેમ બધા ધર્મોનું તત્વ એક જ છે. (ઉ. ૧૧ શ્લો૦ ૭૩) વૈદિકોએ પણ વાડવાદિત્યને સુવર્ણનું યજ્ઞોપવિત જૈન આચાર્યના હાથે પહેરાવી, તે સમભાવનો પ્રતિઘોષ કર્યો હશે.'

સાંસારિક જીવનની વિશેષ માહીતી મળતી નથી. વા૦ પુ૦ ઉપરથી જણાય છે કે તે વખતે હાલની માફક કન્યાના બાપને બહુ ચિન્તા થતી હશે. વિ૦ વિ૦ તથા વા૦ પુ એ બંને ઉપરથી જણાય છે કે તે વખતે બાળલગ્નનો પણ પ્રચાર હશે વિ૦ વિ૦ માં એવું છે કે આઠથી અગીઆર વર્ષની કન્યાને પરણાવી દેવી અને વા૦ પુ૦ માં રજસ્વલા કન્યાનું બહુ પાતિક લખ્યું છે. પરંતુ, વિ૦ વિ૦ મા એમ છે કે ૨૫ વર્ષથી ઓછી ઉમરનો પુરૂષ અને સોળથી ઓછી ઉમરની કન્યાનો સંયોગ થવા દેવો નહિ, (ઉ૦ ૫૦ શ્લો૦ ૧૯૫ થી ૨૦૪). એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે તે વખતે સંયોગ મોડો થતો હશે. બને ગ્રંથો ઉપરથી જણાય છે કે કન્યા આપવામા શરીર, શીલ, કુલ, પૈસો, વય અને વિદ્યા જોવાતાં હશે. હાલ આપણી ન્યાતમાં બે સ્ત્રી કરવાનો રિવાજ નથી, પણ પ્રથમ હશે કેમકે પદ્મમંત્રીને ત્રણ સ્ત્રીઓ હતી કદાચ એમ પણ હોય કે, તે મોટા પદે હતો તેથી તેનો દાખલો અપવાદરૂપ હોય, અને સામાન્ય રિવાજ અનેકપત્નીત્વના વિરૂદ્ધનો હોય.

દશા—વિશાનો ભેદ.

હવે આપણી ન્યાતમાં દશા—વિશાનો ભેદ ક્યારે અને કેમ પડયો હશે, તે સબંધી મારા વિચારો દર્શાવીશ. એ વાત ધ્યાનમા રાખવાની છે કે આ ભેદ બ્રાહ્મણોમાં નથી અને વાણીઆની સર્વ ન્યાતોમાં છે. આ ભેદ પડવાનાં કારણો સબંધી વિધવિધ અનુમાનો કરવામાં આવે છે. જેઓ એમ ધારે છે કે વૈસ્ય ઉપરથી વીસા થયા અને દસ્યુ (શુદ્ર) ઉપરથી દસા થયા, એમનો મત તો હસનીયજ છે તેમા વિક્રમના તેરમા શતક પહેલા આ ભેદ હતોજ નહિ, અને સર્વ વણિક જ્ઞાતિઓ અખંડ જ હતી. જૈન પ્રતિમાઓના લેખો ઉપર વૃદ્ધશાખા અને લઘુશાખા એ નામો હોવાથી રા મણિલાલ બકોરભાઇ વ્યાસ એવું અનુમાન કરે છે કે, વૃ૦ શા૦ ઉપરથી વિસા અને લ૦ શા૦ ઉપરથી દસા એમ થયેલાં. વૃ૦ શા૦ ઉપરથી વિસા થાય એમ કદાચ માનીએ. પણ લ૦ શા૦ ઉપરથી દસા શીરીતે થાય ? એ કાંઇ પ્રાચીન ગ્રંથોમાં લખેલા અક્ષરો નથી કે લહિયાની ચૂકથી ફેરબદલ થઇ જાય ? તે તો ચાલુ વપરાશના શબ્દો છે. મારૂં અનુમાન તો એમ છે કે એ શબ્દો વિસા અને દસાના સંસ્કૃતીકૃત Sanskritized રૂપો છે. રા૦ મણિલાલનું અનુમાન સત્ય હોય તો પણ તેનું કારણ સમજાતું નથી. આ માટે હું બે અનુમાન મારા તરફથી રજૂ કરૂં છું.—પ્રથમ તો એ કે આ ભેદ સર્વ જ્ઞાતિઓમાં સામાન્ય છે, તેથી સામાન્ય કારણથી જ તેમાં ભેદ પડેલા હોવા જોઇએ. ગુજરાતના રાજા વિસલદેવનું નામ નાગરોમા ભેદ પાડનાર તરીકે જાણીતું છે. વાણીઆના ભેદ પાડવામાં તેનો હાથ નહિ હોય ? કદાચ તેણે સર્વ ન્યાતોના લોકોને જમવા કે બીજા કામે નોતર્યા હોય અને થોડા ગયા હોય. આ જવુ બીજાને પસંદ ન હોય, તેથી તેઓ જૂદું તડ પાડીને બેઠા હોય અને જમવા ગયેલાને વીસલદેવના નામ ઉપરથી 'વીસા' એવું વિશેષણ આપ્યું હોય. કાળે કરીને આ ભેદનું

પરિમિતપણાને લીધે, છૂટે હાથે ઉપયોગ કરી શકયો નથી. તેથી આપણા ઇતિહાસનું ચિત્ર સંપૂર્ણ તો નથીજ થયું. માત્ર રેખા દર્શન જેવું થયું છે. રેખાચિત્ર પણ સુરેખ બન્યું હોય એમ હું ધારતો નથી. આપણા ઇતિહાસ માટે કઇ દિશામાં શોધ કરવી, તેનો માત્ર અંગુલિનિર્દેશ કર્યો છે.

છેવટે, આ લેખમા મદદ કરનારનો પણ આભાર માનવો જોઇએ. પ્રાચીન સમયમાં જૈનો અને વૈદિકો વચ્ચે જે ઉચ્ચ પ્રતિનો સમભાવ વર્તતો હતો તેના પ્રતિધ્વનિ રૂપે જૈન આચાર્ય મુનિશ્રી જિનવિજયજીએ મને અનેક રીતે અમૂલ્ય સહાય આપી છે. તે ઉપરાંત મારા જૈન વિદ્વાન મિત્રો રા. રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઇ તથા ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઇ દલાલ, સુપ્રસિદ્ધ સાક્ષરવર્યો રા. રા કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ તથા તનસુખરામ મનસુખરામ ત્રિપાઠી અને સન્મિત્રો રા. રણછોડરામ વાવાભાઇ તથા રા. હીરાલાલ ત્રીભોવનદાસ—એઓએ વિવિધ સાધનો મેળવી આપવામાં મને જે મદદ આપી છે, તે કૃતજ્ઞ રીતે મારે સ્વીકારવી જોઇએ ટુંકામાં એટલુ કહું તો અતિશયોક્તિ નથી કે, જો તેમની ઉત્સાહ ભરેલી મદદ ન હોત તો, આ લેખ આવા સ્વરૂપમા પ્રકટ થયો હોત નહિ.

પાટણ-મોનીવાડા.
તા. ૭-૧-૧૯૧૭

રામલાલ ચુનીલાલ મોદી.

સત્કાર અને સમાલોચના.

વિજ્ઞપ્તિ ત્રિવેણિ:—૫, ૮, ૯૬, ૭૦, ૨ મળી કુલ ૧૭૦ પૃષ્ઠ છે. સંપાદક મુનિ જિનવિજય-પ્રં૦ આત્માનંદ સભા. ભાવનગર લક્ષ્મીવિલાસ પ્રેસ-વડોદરા. મૂલ્ય સાદુ પુઠું ચૌદ આના, પાકું પુંઠું રૂ ૧] આ પ્રવર્તક કાન્તિવિજય જૈન ઇતિહાસમાલાનુ પ્રથમ પુષ્પ છે. તેમાં એક વિસ્તૃત સંસ્કૃત ઐતિહાસિક પત્ર છે. પૂર્વે આચાર્ય મહારાજને શિષ્ય વર્ગ તરફથી પર્યુષણ દિને ક્ષમાપત્ર-વિજ્ઞપ્તિ પત્ર મોકલવામાં આવતા હતા તેમાંના કેટલાક મોકલનારની વિદ્વત્તા પ્રમાણે સુંદર કાવ્ય, તીર્થવર્ણન અને અનેક જાતની રસમય ઘટનાઓથી પૂર્ણ આવતા. તેમાં ચિત્રો પણ ચિતરવામાં આવતા હતાં. આમાના કેટલાક કાવ્યદૃષ્ટિએ અને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ખાસ ઉપયોગી હોવાથી તેમાંથી એક મ્હોટો વિજ્ઞપ્તિ પત્ર મુનિશ્રી જિનવિજયજીએ શોધી સંશોધિત કરી પ્રજા સંમુખ મૂકયો છે એટલુંજ નહિ પંણ વિજ્ઞપ્તિ પત્રોનો ઇતિહાસ, કેટલાક વિજ્ઞપ્તિ પત્રોનું સમાલોચન, તેની વિધવિધતા સમજાવવા ઉપરાંત પ્રસ્તાવનામાં આ વિજ્ઞપ્તિ ત્રિવેણી નામના વિજ્ઞપ્તિપત્રનુ સંપૂર્ણ અવલોકન તેમાંના ઐતિહાસિક પાત્ર અને સ્થલ સંબંધી હકીકત વિગતવાર જૂદે જૂદે સ્થલેથી શોધીને આપી છે તે માટે મુનિ—સાક્ષર મુનિમહારાજ શ્રી જિનવિજયજીને તેમની વિદ્વત્તાને માટે ધન્યવાદ આપ્યા વગર રહી શકાય તેમ નથી.

ઉક્ત મુનિશ્રી એક તરૂણ, સંસ્કૃત, મર્મજ્ઞ વિચારક, સૂક્ષ્મતાથી સંશોધક, ઇતિહાસરસિક અને આત્મરચિત સાધુવર્ય છે અને હમણાં હમણા જૈન ઇતિહાસ પર તેઓ। એટલો

બધો પ્રકાશ નાંખતા જાય છે કે તેઓને તેમ કરવામાં સમય કેમ મળતો હશે? એ વિચારે આશ્ચર્ય ચકિત થવાય છે.

વિજ્ઞપ્તિ ત્રિવેણિમાં ત્રણ ખંડ કરી પહેલાને પહેલી, બીજાને બીજી અને ત્રીજાને ત્રીજી વેણિ એ નામ આપ્યું છે. તે સં. ૧૪૮૪ ના મહાશુદ ૧૦ ને દિને સિંધ દેશના મલિક વાહણ નામના સ્થાનેથી ખ૦ જયસાગર ઉપાધ્યાયે આચાર્ય જિનભદ્રસૂરિ કે જે તે વખતે અણહિલપુર પાટણમાં બિરાજતા હતા તેમના પર ગદ્યપદ્ય લખવામાં આવેલ છે. તેમાં વાપરેલી ગિરિ આદિની વર્ણનાત્મક શૈલિ કુદરતનું સુંદર ભાન કરાવે છે. આમાં મુખ્ય અને નવી વાત એ માલૂમ પડે છે કે નગરકોટ્ટ મહાતીર્થ અતિપ્રાચીન જૈન તીર્થ છે. ઘણા સમયથી તેની યાત્રા કરવાનું વિસરાઇ ગયું હતું અને તેવું તીર્થ કોઇને ખબર ન હતી, (હમણાં સુધી પણ આપણને ખબર નહોતી) તે તીર્થના સમાચાર હોવાની લેખક જયસાગર ઉપાધ્યાયને એક પથિક તરફથી મળતાં તે શોધી તેની યાત્રા કરવાનો તેમણે નિશ્ચય કર્યો અને આખરે મહાશ્રમે કંગડ પહાડ આદિ ઓળંગી જાત્રા કરવાનો મનોરથ સિદ્ધ કર્યો. નગરકોટ્ટને હમણાં કાંગળાં અથવા તો કોટ કંગડ કહે છે. તે કાગડાને પહેલાં પ્રાચીનકાલમાં જાલંધર યા ત્રિગર્ત દેશ કહેવામાં આવતો હતો. અને નગરકોટ્ટનું બીજું નામ સુશર્મપુર પણ હતું. કાલની કુટિલતાથી અને જૈનોની બેદરકારીથી આ તીર્થ હવે વિદ્યમાન નથી. સંવત પંદરમા સૈકામાં એ સુદૃઢ જળવાઇ રહ્યું હતું. યાત્રા કરનાર જયસાગરજીનું તથા તેમના ગુરૂથી પટ્ટધર ખરતર ગચ્છીય-આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રસૂરિનું ચરિત્ર-તેમની પરંપરા સહિત બહુજ અચ્છી રીતે ચીતર્યું છે. ખરેખર આ પુસ્તક પ્રથમથી તે અંત સુધી અવલોકવા જેવું છે કે જેથી જૈનની ભવ્યતા-તીર્થ માટેનો અનુરાગ વગેરે સ્પષ્ટ માલૂમ પડે. સંશોધક મહાશયશ્રીને અંતઃકરણપૂર્વક અભિનંદન સાથે અભિવંદન કરીએ છીએ. તેમનાં બીજાં પુસ્તકો નામે કૃપારસ કોશ અને શત્રુંજય તીર્થોદ્ધાર સંબંધી હવે પછી કહીશું. ઢીલ માટે તે મહાશયની ક્ષમા યાચીએ છીએ.

નીતિમય જીવન અને ગૃહસ્થ ધર્મ—લેખક પન્યાસ કેશરવિજય ગણિ. પ્ર. શા. સોમચંદ ભગવાનદાસ-પાનકોર નાકા અમદાવાદ પાકું પૂંઠું પૃ. ૨૧૪ કિંમત છ આના) આમાં બે ભાગ છે, પહેલાનું નામ નીતિમય જીવન આપ્યું છે, અને તેમાં માર્ગાનુસારીના પાંત્રીશ ગુણનું વિવેચન સાદી અને જમાનાને યોગ્ય ઇમારતમાં કર્યું છે અને તેનું નામ નીતિમય જીવન યથાર્થ આપ્યું છે. બીજા ભાગ નામે ગૃહસ્થ ધર્મમાં શ્રાવકને યોગ્ય ભૂમિકા શરૂ કરવા માટે સવારમાં વહેલા ઉઠી નવકાર મંત્રનું સ્મરણ, પથારીનો ત્યાગ, વસ્ત્રની પવિત્રતા, નવકારનો જાપ, આવશ્યક, દેવદર્શન વિધિ, વ્યાખ્યાનશ્રવણ, એ વિષે સામાન્ય બોધ આપી વિશેષ બોધ માટે ખારમતની સમજણ વિવેચન સહિત આપી છે. દેવદર્શનની વિધિ હેતુ સાથ સમજાવી અષ્ટ પ્રકારીપૂજાની હકીકત તથા તેનું રહસ્ય સમજાવ્યું છે. માનસિક પૂજન પર પણ ટુંક કહેવામાં આવ્યું છે. પછી ભોજન સંબંધી વિચાર જણાવી તે માટે સૂચના કરેલ છે. બપોરે ફુરસદ વખતે પુત્રાદિકને બોધ અને વિવિધ સદ્ગુણો ખિલાવવાની દિશા જણાવી ધન કમાવા માટે પ્રયત્ન કરવા સૂચવ્યું છે અને છેવટમાં સંધ્યા સમયની ક્રિયા નિદ્રાવશ થવાય ત્યાં સુધીની બતાવી છે. બંનેના વિષયની અનુક્રમણિકા આપવી જોઇતી હતી. શૈલિ સાદી અને સમજી શકાય તેવી સરલ ભાષામાં છે. ગ્રંથ ઉપયોગી અને દરેક શ્રાવક શ્રાવિકાએ મનન કરવા યોગ્ય છે.

માર્ગાનુસારીની પ્રથમ ભૂમિકા છે. તે ભૂમિકા સાધી બીજી ભૂમિકા શ્રાવક–શ્રાવિકાની સિદ્ધ કરવા દરેકે પ્રયત્ન કરવો ઘટે છે. તે હસ્તગત કરવામાં શ્રદ્ધા આવશ્યક છે. શ્રદ્ધાનું સુંદર સ્વરૂપ સમ્યગ્દર્શન છે. તે શું છે તે જાણવા માટે પંન્યાસવર્યે જૂદો ગ્રંથ લખ્યો છે.

સમ્યગ્દર્શન (ઉપર મુજબ પૃ. ૧૫૨ કિ. બાર આના) સમ્યગ્દર્શનની વાત સમજવામાં જરા ઉંચો અધિકાર આવશ્યક છે છતાં સામાન્યરૂપે વ્યાવહારિકનયે સમ્યક્ત્વના ૬૭ બોલ આચાર્યોએ જણાવ્યા છે તે જાણવા ઉપયોગી છે. તેનું વર્ણન આ પુસ્તકમાં કર્યું છે. સમ્યગ્દર્શન એટલે બોધિ–આત્મ અને જડ (અનાત્મ)નો વિવેક. વિવેક પરજ મનુષ્યના મનુષ્યત્વની ગણના થાય છે. મનુષ્યના દૈવી અંશો ખિલવવામાં વિવેકનીજ જરૂર છે. વ્યવહાર ભાષામાં જે 'વિવેક' વપરાય છે–'વિવેકો દશમો નિધિ એમ કહેવામાં આવે છે તે વિવેક–વિનય-સમર્યાદશીલતા–કોમલ હિતકારી વાણી સહિત વૈયાવૃત્ત્ય એ અને આત્માનાત્મનો 'વિવેક' જૂદા છે. આ બીજા વિવેકને જૈન પરિભાષામાં સમ્યક્ત્વ–સમ્યગ્દર્શન કહેવામાં આવે છે અને તેના નિશ્ચયસ્વરૂપ પર આત્માના સ્વરૂપની ઝાંખી, દર્શન, અને પ્રાપ્તિ નિર્ભર છે. આ સમ્યગ્દર્શનના વ્યવહાર સ્વરૂપ સંબંધે કર્તાએ ઠીક પ્રયાસ લઇ વિષયને સારો છણ્યો છે અને અમો આશા રાખીશું કે તેના નિશ્ચય સ્વરૂપનું સ્વરૂપ બહાર પાડી પરમાત્માની પ્રકાશને ફેલાવશે. આત્માનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવું સહેલું નથી–તેમાં વિવેકની જાગૃતિ અને મનની એકાગ્રતા–ચિત્તનો નિરોધ–ધ્યાનની ખાસ જરૂર છે. ધ્યાન માટે કર્તાએ એક બીજો પ્રયાસ બહાર પાડેલ છે અને તેનું નામ આ છેઃ—

ધ્યાન દીપિકા—(ઉપર મુજબ, પૃ. ૨૫૦ કિંમત સવા રૂ.) આમાં મૂળગ્રંથ તપગચ્છીય સકલચંદ્રજી ઉપાધ્યાયકૃત લઇ તે પર વિવેચન લેખકે કર્યું છે. મૂળકર્ત્તાએ સં. ૧૬૨૧ માં હરિભદ્રસૂરિના ધ્યાનશતક, હેમાચાર્યકૃત યોગશાસ્ત્ર, અને શુભચંદ્રના જ્ઞાનાર્ણવ પર આધાર રાખી ગ્રંથ રચેલ છે અને તેમાં ભાવના, ધ્યાન અને ધ્યાનીનું સ્વરૂપ, કુધ્યાનનો વિચાર, ધર્મધ્યાન, યોગના અષ્ટાંગ અને શુક્લધ્યાન સંબંધી સારો ખ્યાલ આપ્યો છે અને તેમાં આસન, આલંબન, સાધન, વગેરેનો સમાવેશ કર્યો છે. વિવેચનકારે સરલ ગુજરાતીમાં આ ગહન વિષયને સમજાવવામાં સારો પરિશ્રમ સેવ્યો છે.

નીતિ વાક્યામૃત—(ઉપર મુજબ પૃ. ૧૮૦ કિં. ૭ આના) આમાં શિક્ષારૂપ સાધવચનોનો સંગ્રહ છે કે જેમાં પંન્યાસ વર્યે સમયે સમયે હૃદયને રૂચતા જૂદા જૂદા ગ્રંથોમાંથી ઉતારી લીધેલા તે, હૃદયના ઉદ્‌ગારરૂપે લખેલા હોય તેનો સમાવેશ થાય છે. આ વચનો અવબોધવા લાયક છે.

ઉપરોક્ત ચારે પુસ્તકોમાં 'પ્રુફ'ની અશુદ્ધતા, જોડણીમાં અશુદ્ધિ, સંસ્કૃત શ્લોકોમાં યોગ્ય પદચ્છેદનો અભાવ, 'ટાઇપો'ની યોગ્ય ચુંટણીનો અભાવ વગેરે રહેલ છે તો ભવિષ્યમાં દૂર કરવાની જરૂર છે. વિશેષમાં દર પૃષ્ઠમાં વિષયનું મથાળું મૂકવાની જરૂર છે.

નવજીવન—લે. અને પ્ર. મણીલાલ મોહનલાલ પાદરાકર. પૃ. ૧૮૦ કાચું પુઠું મૂલ્ય બાર આના) આમાં સર્વ મળી સાત નિબંધનો સંગ્રહ છે તેનાં નામ પ્રેમમિમાંસા, શરીરતત્ત્વજ્ઞાન, મહાકવિ ડેન્ટે, કાલિદાસ અને ભવભૂતિ, કાબરેલીનો દરબાર, મહાકવિ ફિરદૌસી અને ભરતખંડ કે આર્યાવર્ત્ત છે. આ સાતેના સંગ્રહનું 'નવજીવન' એ નામ અન્વર્થક કઇ રીતે હોઇ શકે તે માટે સૌ॰ શારદા મહેતા ઉપોદ્ઘાતમાં લખે છે કે 'તે દરેકના

વાચનથી કાંઇક નવો સંસ્કાર 'વાચકના મનમાં જાગૃત થશે એ આશાથી તેનું નામ નવ (વન એ છાપાની ભૂલ છે) જીવન આપ્યું છે.' વિષયોને ઉર્દુ અને ગૂજરાતી કાવ્યના ઉલ્લેખ કરી પોષવામાં આવ્યા છે અને નવીન જમાનાની ઝળક અહીં તહીં ઉડે છે. ગંભીરતા, સૂક્ષ્મદર્શિતા અને પકવતા આ વિષયોમાં હોવાની વાચકો ઇચ્છા રાખે—લેખક ઉછરતા અને યુવાન છે તેથી તેમના આલેખનમાં કલ્પના, શબ્દસમાર, અને વિચારવમળ હોય તે સ્વાભાવિક છે. લેખકનો પ્રયાસ સ્તુત્ય છે, અને પરિશ્રમે અને અધ્યયને તેઓ એક સારી આશા આપનાર લેખક નિવડશે.

પાટા બાંધવા વિષેનાં મૂળતત્ત્વો-તથા જખમની સારવાર—(ભાષાંતરકર્તા ધનજીશા નસરવાનજી ભરૂચા L. M. & S. આવૃત્તિ બારમી. ટાઇમ્સ ઑફ ઈંડિયા પ્રેસ. પૃ. ૨૭૮ કિંમત જણાવી નથી.) મૂળગ્રંથ અંગ્રેજીમાં પાઇસ સાહેબે રચ્યો છે અને તેનું ભાષાંતર ગુજરાતીમાં મુંબઇ ઇલાકાની નર્સિંગ એસોસીએશને કરાવી પ્રકટ કરાવ્યું છે તે માટે તેને ધન્યવાદ ઘટે છે.

ગો. લલિતના શબ્દોમાં 'દુઃખ હરવવા ત્રાસ જીતવા એકલી શરી લ્હડનારી! જય કીર્તિ કે લાભ અર્થે તે યુદ્ધ કદી ન મચવનારી!, પણ દિલ, રહેમ, દયા ને દાન ને દાન તણાં શસ્ત્રોને ધરનારી,...આરાધન સેવા નરવરનાં સ્વીકૃરતી સંચરનારી!' એવી પ્રકૃતિથી બનેલી સ્ત્રીઓ નર્સો બને તો જગતનાં રોગ અને દુખો મટાડવા અને દૂર કરવા માટે કેટલી બધી સહાયભૂત બની શકે એ સહેજે કલ્પી શકાય તેમ છે. 'નર્સ' ની સંસ્થા યૂરોપાદિ દેશમાં એટલી બધી ખીલી છે કે દરેક ઇસ્પિતાલમાં તેઓનું એક જૂથ કાયમ હાજર રહે છે, રોગી અને ઘાયલની સારવાર કરે છે એટલું જ નહિ પરંતુ તેઓનાં માનસિક દુખોમાં સહાનુભૂતિ દર્શાવી દિલાસો આપે છે-રણક્ષેત્રમાં 'રેડક્રૉસ સોસાયટી' નામની સંસ્થા નીકળી છે તેમાં ઘાયલ—જખમીને ઇસ્પિતાલમાં લઇ આવી તેમની સુશ્રુષા કરે છે

આ ગ્રંથમાં જખમોને કેવી રીતે મલમપાટા બાંધવા, મલમપાટાના પ્રકાર, દરેકની ક્યાં ક્યાં ઉપયોગિતા રહેલી છે, તેનાથી રોગ અને જખમ સુધારવા-સાજા કરવા માટેના ઇલાજો, અકસ્માત વેળાની તાત્કાલિક માવજત, ભાંગેલાં હાડકાં, લોહીનું વહી જવું, ચકરી આવતા શરીરનાં અંગોને થતું નુકશાન, ઝેરના ક્રમો, ડૂબી જવાથી યા બીજાં કારણથી થતો ગુંગળાટ, વગેરેના સંબંધમાં શું શું કરવું-સારવાર કેવી રીતે કરી લંબાવવી, વગેરે ઉપયોગી સૂચના કરી છે એટલુંજ નહિ પણ તેને આકૃતિઓથી બતાવી બરાબર સમજ પાડી છે, વળી દરદીના કેમની નિત્યની નોંધણી કેવી રીતે કરવી તે પણ બતાવ્યું છે. આ સર્વ જોતા અમને ખાત્રી છે કે નર્સ તરીકેના અભ્યાસ માટે આ ગ્રંથ ખરેખર અગત્યનો અને માર્ગસૂચક થઇ પડશે

જૈન કોમમાં અનેક વિધવાઓ ગરીબ અને દુઃખી હાલતમાં પોતાનો નિર્વાહ કરે છે અને તેમાંની કેટલીક શિક્ષિત પણ કૌટુંબિક યાતનામાં રહેલી હોય છે તેઓ પૈકી 'નર્સ' નો વ્યવસાય લેવા તેનો અભ્યાસ કરી તે તરીકે જીવન ગુજારે તો ઘણી પીડા ઓછી થાય તેમ છે.

એક દરે આ પુસ્તક ઉપયોગી અને જરૂરી છે અને પ્રકટ કરનારને તે માટે અભિનંદન આપીએ છીએ.

સાબરમતી ગુણ શિક્ષણ કાવ્ય—રચનાર, શ્રી બુદ્ધિસાગર સૂરીશ્વરજી પ્ર. અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ, રોયલ સોળ પેજી પૃ. ૧૬૧ કિંમત ૭ આના) આમાં હૃદયના ઉદ્‌ગારો જેમ જેમ નીકળતા ગયા તેમ તેમ રચનાર ગુજરાતી કાવ્યમાં મૂકતા ગયા છે; સાબરમતીના કાંઠે બેસી ઉપજતી લહરીઓનું જૂદા જૂદા વિષયપર ઠીક વર્ણન કર્યું છે. તેમાના એક બે નમુના આપીશું.

> યુદ્ધો સમાવે ધર્મના ને દેશ ભેદે ગર્વનાં,
> સ્વાર્પણ કરીને જીંદગી કલ્યાણ સાધે સર્વના,
> એ ધન્યવાદોથી સદા પૂજાય છે પ્રભુતા લહી,
> આનન્દ ધરતો દૃષ્ટિનું તેનેજ પૂજું ગહગહી.
>
> સેવા સેવા વણ નહિ કશા વિશ્વમા અન્ય મેવા,
> સેવા દેવા અનુભવ ખરો જીવડે મિષ્ટ સેવા
> સેવામાંહી જીવન સઘળું ગાળવું ધર્મ સાચો,
> સેવા કીધા વણ જગ અહો અન્ય છે ધર્મ કાચો.

મુખ્યત્વે કરી હરિગીત અને મંદાક્રાન્તા છંદનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

વિવિધ જ્ઞાન.

આતે ખરૂં સ્રીયા રાજ્ય !

મધ અનેક રોગોમાં કામ આવે છે. એની બનાવવાવાળી મધમાખીઓ હોય છે. એમાં ત્રણ પ્રકાર હોય છે. રાણી મધમાખ, પુરૂષ મધમાખ, અને દાસી મધમાખ. રાણી ઇંડા મૂકે છે. એનો જીવનકાળ ત્રણ કે ચાર વર્ષથી વધુ હોતો નથી. એમાં ચાર હજાર ઇંડા મુકવાની શક્તિ હોય છે. દાસી મધમાખ પુડાની રચના કરે છે. એનો વચલો ભાગ મોટો હોય છે. તેમાં ઇંડા રહે છે. પુરૂષ પ્રાયઃ પરાગનો સંચય કરે છે પુરૂષો ઉપર રાણીનું પ્રભુત્વ ચાલે છે. જો રાણી તથા પુરૂષોમા ખટપટ જાગે તો દાસીઓ તેને પુડામા પુસવા દેતી નથી.

પૂર્વ જન્મની વાત.

ફ્રાંસમા મિ. ફીલ્ડીંગહામ નામનો એક માણસ છે એને સાત વર્ષનો એક છોકરો છે તે પૂર્વ જન્મની પોતાની કથા કહે છે કે, મારે ચાર સ્ત્રીઓ હતી, એમાં ત્રીજીએ મને મારી નાખ્યો હતો. તે કહે છે કે હું તાર ઉપર ખેલ કરી કમાતો હતો. મેં મારા માતા, પિતા, ભાઇ વગેરેને પણ તારના ખેલો બતાવ્યા હતા. એની વાતોની લોકોએ તપાસ કરી તો તે સત્ય છે એમ માલુમ પડયુ હે. એને મારનારી એની ત્રીજી સ્ત્રી હજી જીવે છે. એણે એનુ પૂર્વ જન્મનુ નિવાસસ્થાન તથા કુટુંબ પરિવારનું નામ બતાવ્યાથી તપાસ કરવામા કાંઇ પીડા પડી ન હતી.

વાચનથી કાંઇક નવા સંસ્કાર 'વાચકના મનમાં જાગૃત થશે એ આશાથી તેનું નામ નવ (વન એ છાપાની ભૂલ છે) જીવન આપ્યું છે.' વિષયોને ઉર્દુ અને ગૂજરાતી કાવ્યના ઉલ્લેખ કરી પોષવામાં આવ્યા છે અને નવીન જમાનાની ભભક અહીં તહીં ઉડે છે. ગંભીરતા, સૂક્ષ્મદર્શિતા અને પકવતા આ વિષયોમાં હોવાની વાચકો ઇચ્છા રાખે—લેખક ઉછરતા અને યુવાન છે તેથી તેમના આલેખનમાં કલ્પના, શબ્દભાર, અને વિચારવમળ હોય તે સ્વાભાવિક છે. લેખકનો પ્રયાસ સ્તુત્ય છે, અને પરિશ્રમે અને અધ્યયને તેઓ એક સારી આશા આપનાર લેખક નિવડશે.

પાટા બાંધવા વિષેનાં મૂળતત્ત્વો-તથા જખમની સારવાર—(ભાષાંતરકર્તા ધનજીશા નસરવાનજી ભરૂચા L. M. & S. આવૃત્તિ બારમી. ટાઇમ્સ ઑફ ઇંડિયા પ્રેસ. પૃ. ૨૭૮ કિંમત જણાવી નથી.) મૂળગ્રંથ અંગ્રેજીમાં પાઇસ સાહેબે રચ્યો છે અને તેનું ભાષાંતર ગુજરાતીમાં મુંબઇ ઇલાકાની નર્સિંગ એસોસીએશને કરાવી પ્રકટ કરાવ્યું છે તે માટે તેને ધન્યવાદ ઘટે છે.

રા. લલિતના શબ્દોમાં 'દુઃખ હરવવા ત્રાસ જીતવા એકલી શરી લ્હડનારી! જય કીર્તિ કે લાભ અર્થે તે યુદ્ધ કદી ન મચવનારી!, પણ દિલ, રહેમ, દયા ને દાન ને દાન તણાં શસ્ત્રોને ધરનારી,...આરાધન સેવા નરવરના સ્વીસ્ફુરતી સંચરનારી!' એવી પ્રકૃતિથી બનેલી સ્ત્રીઓ નર્સો બને તો જગતનાં રોગ અને દુઃખો મટાડવા અને દૂર કરવા માટે કેટલી બધી સહાયભૂત બની શકે એ સહેજે કલ્પી શકાય તેમ છે. 'નર્સ' ની સંસ્થા યુરોપાદિ દેશમાં એટલી બધી ખીલી છે કે દરેક ઇસ્પિતાલમાં તેઓનું એક જૂથ કાયમ હાજર રહે છે, રોગી અને ઘાયલની સારવાર કરે છે એટલું જ નહિ પરંતુ તેઓનાં માનસિક દુઃખોમાં સહાનુભૂતિ દર્શાવી દિલાસો આપે છે-રણક્ષેત્રમાં 'રેડક્રૉસ સોસાયટી' નામની સંસ્થા નીકળી છે તેમાં ઘાયલ—જખમીને ઇસ્પિતાલમાં લઇ આવી તેમની સુશ્રુષા કરે છે

આ ગ્રંથમાં જખમોને કેવી રીતે મલમપાટા બાંધવા, મલમપાટાના પ્રકાર, દરેકની ક્યાં ક્યાં ઉપયોગિતા રહેલી છે, તેનાથી રોગ અને જખમ સુધારવા-સાજા કરવા માટેના ઇલાજો, અકસ્માત વેળાની તાત્કાલિક માવજત, ભાંગેલાં હાડકાં, લોહીનું વહી જવું, ચકરી આવતા શરીરના અંગોને થતું નુકશાન, ઝેરના કેસો, ડૂબી જવાથી યા બીજા કારણથી થતો ગુંગળાટ, વગેરેના સંબંધમાં શું શું કરવું-સારવાર કેવી રીતે કરી લબાવવી, વગેરે ઉપયોગી સૂચના કરી છે એટલુંજ નહિ પણ તેને આકૃતિઓથી બતાવી બરાબર સમજ પાડી છે, વળી દરદીના કેસની નિત્યની નોંધણી કેવી રીતે કરવી તે પણ બતાવ્યું છે. આ સર્વ જોતાં અમને ખાત્રી છે કે નર્સ તરીકેના અભ્યાસ માટે આ ગ્રંથ ખરેખર અગત્યનો અને માર્ગસૂચક થઇ પડશે

જૈન કોમમાં અનેક વિધવાઓ ગરીબ અને દુઃખી હાલતમાં પોતાનો નિર્વાહ કરે છે અને તેમાંની કેટલીક શિક્ષિત પણ કૌટુંબિક યાતનામાં રહેલી હોય છે તેઓ પૈકી 'નર્સ', નો વ્યવસાય લેવા તેનો અભ્યાસ કરી તે તરીકે જીવન ગુજારે તો ઘણી પીડા ઓછી થાય તેમ છે.

એકંદરે આ પુસ્તક ઉપયોગી અને જરૂરી છે અને પ્રકટ કરનારને તે માટે અભિનંદન આપીએ છીએ

સાબરમતી ગુણ શિક્ષણ કાવ્ય—રચનાર શ્રી બુદ્ધિસાગર સૂરીશ્વરજી પ્ર અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ, રોયલ સોળ પેજી પૃ ૧૬૧ કિંમત ૭ આના) આમા હૃદયના ઉદગારો જેમ જેમ નીકળતા ગયા તેમ તેમ રચનાર ગુજરાતી કાવ્યમા મૂકતા ગયા છે, સાબરમતીના કાંઠે બેસી ઉપજતી લહરીઓનુ જૂદા જૂદા વિષયપર ઠીક વર્ણન કર્યું છે તેમાના એક બે નમુના આપીશું

સુહો સમાચે ધર્મના ને દેશ જેે ગર્વના
સ્વાર્પણ કરીને જીંદગી કલ્યાણ સાધે સર્વના,
એ ધન્યવાદોથી મદા પૂજાય છે પ્રભુતા લહી
આનન્દ ધરતો દૃષ્ટિનું તેનેજ પૂજુ ગદગદી

સેવા સેવા વણ નહિ કશા વિશ્વમા અન્ય ગો,
સેવા દેવા અનુભવ ખરો જીવને મિષ્ટ મેવા
સેવામાહી જીવન સઘળુ ગાળવુ ધર્મ સાચો,
સેવા કીધા વણ જગ અહો અન્ય છે ધર્મ કાચો

મુખ્યત્વે કરી હરિગીત અને મંદાક્રાન્તા છંદનો ઉપયોગ કરવામા આવ્યો છે

વિવિધ જ્ઞાન.

આતે ખરૂં ત્રીયા રાજ્ય !

મધ અનેક રોગોમાં કામ આવે છે એની બનાવવાવાળી મધમાખીઓ હોય છે. એમા ત્રણ પ્રકાર હોય છે રાણી મધમાખ, પુરૂષ મધમાખ અને દાસી મધમાખ રાણી ઇંડા મૂકે છે એનો જીવનકાળ ત્રણ કે ચાર વર્ષથી વધુ હોતો નથી એમા ચાર હજાર ઇંડા મુકવાની શક્તિ હોય છે. દાસી મધમાખ પુડાની રચના કરે છે એનો વચલો ભાગ મોટો હોય છે તેમાં ઇંડા રહે છે પુરૂષ પ્રાય પરાગનો સંચય કરે છે પુડાનો ઉપર રાણીનુ પ્રભુત્વ ચાલે છે જો રાણી તથા પુરૂષોમા ખટપટ જાગે તો દાસીઓ તેને પુડામાં ઘુસવા દેતી નથી.

પુર્વ જન્મની વાત.

ફ્રાંસમા મિ. ફીલીંગહામ નામનો એક માણસ છે એને સાત વર્ષનો એક છોકરો છે તે પૂર્વ જન્મની પોતાની કથા કહે છે કે, મારે ચાર સ્ત્રીઓ હતી, એમા ત્રીજીએ મને મારી નાખ્યો હતો. તે કહે છે કે હુ તાર ઉપર ખેત કરી કમાતો હતો ને મારા માતા, પિતા, ભાઇ વગેરેને પણ તારના ખેલ બતાવ્યા હતા એની વાતોની લોકોએ તપાસ કરી તો તે સત્ય છે એમ માલુમ પડયુ છે એને મારનારી એ સ્ત્રી હજી જીવે છે એણે એનુ પૂર્વ જન્મનુ નિવાસસ્થાન તથા કુટુંબ પરિવારનુ નામ બતાવ્યાથી તપાસ કરવામા કાંઇ પીડા પડી ન હતી

Historical Authorities as to Jagatseth's House.

(*Continued from page p. 110 of the last year.*)

(8) STEWART'S HISTORY OF BENGAL.

" The Nawab was, however, so much alarmed that the day after he moved his camp several miles distant and desired Ranjit Roy, the agent of the Seats, who attended him on his expedition, to write to Colonel Clive that he was writing to enter into a negotiation, in consequence of this communication, several messages were brought and carried by Omi Chand and Ranjit Roy; and on the 9th of February a treaty was concluded." P. 320.

" On the 11th, the Nawab removed a few miles further off, and sent Khellaats or dresses of honor to the Admiral and Colonel Clive and through his agents Ome Chand and Ranjeet Roy, proposed an alliance, offensive and defensive against enemies. This proposal was acceded without hesitation, and the treaty was ratified and sent back the same day."-Ibid.

" This circumstance was taken hold of by the partisans of the English, and the other enemies of the Nawab to work up his fears, and to prevent him from doing that which was obviously his own interest, for, at this time, Mir Jaffer Khan, Roy Durlab the Diwan, the Seats, and Gheseety Begum were all so disgusted with Suraj ud-Dowala's conduct, that they were anxious for an opportunity of deposing him." P.

" The person first employed in this negotiation was named Yakub Latteef Khan, an officer who commanded 2000 horse in the service of Suraj ud-Dowalah, but who received a monthly allowance from the Seat, to defend them against any act of oppression even from the Nawab. This overture seems to have been made merely to sound the disposition of the English, but it was soon followed by a specific proposal from Mir Jaffer Khan. It stated, that being in daily fear of his life he was, from self defence, compelled to take measures for deposing the Nawab; that he was well supported by the

Dewan Roy Durlab, Gheseety Begum, the Seats and many principal officers of the army: and have no doubt of success if the English would join him; and that for such assistance, he would recompense them in the most ample manner, and grant them every privilege, with regard to trade, that they might desire." P. 323.

APPENDIX

1 Scott.

History of the Deccan Bengal.

"The Nawab displeased his officers and they, with Jagatseth being in fear of their lives, resolved in order to save themselves to effect his destruction Vol VI. P. 366.

"With this view (i. e. that of deposing Suraj-ud-dowlah with the aid of the English) Jagatseth employed Ameenchand (the same as Omi Chand, Oma Chand or Amee Chand) a principal merchant of Calcutta, Doorlub Ram, some other person, and Jaffir Khan, Ameer Beg, who had some connection with the English to whom he had been of service when their factory was taken. These persons represented the outrageous conduct of the Nawab to their principals, and the general desire of the province for his removal. They even produced a written request to the English that they would march for this purpose, and by a little trouble deliver a world from tyranny and oppression for which they should receive three crores of Rupees, and other favors The particulars of the Nawab's cruelties to Gooseity Begum and others were also displayed, and the paper was attested under the seals of those persons who suffered injuries." Ibid.

"On his way, he (Meer Cossim) put to death the two Bankers, Jagat seth and Raja Suroop Chand." P. 427.

Proceedings of the Council at Calcutta under date 10th March, 1760

"Received letter from the Chief and Council at Dacca, under date the 5th instant, requesting at immediate supply

of money, or to permit them to take up money from Jagat Seth's house otherwise the Company's investment will be at a stand, their treasury being reduced so low that they have not sufficient for the monthly expenses."

Long's Selections from the unpublished Records of Government, Vol. I. P. 437, No. 847. Jagat Seth's treatment.

Proceedings April 14' 66.

"Letter from Lord Clive, General Carnac and Mr. Sykes at dated the 6th instant read acquainting us that the two Seths, sons of those who were cut off by Cassim Ally Khan, and fell sacrifice to their attachment to the English Company, have laid before them a claim amounting to between 50 or 60 lakhs of Rupees, 30 lakhs of which having been lent to the Jemindar, they do not think the Government answerable for, but that their claim of 21 lakhs which were lent to the Nawab Meer Jaffir for the support of his and the English army they are of opinion is just and reasonable; however, as it would be inconsistent with equity now that the revenues of the country are appropriated to the Company to propose that the Nawab should pay the whole, they had thought proper to agree, provided we have no objection, that the said sum shall be discharged by the Company and by the Nawab in equal payments within the space of 10 years."

Introduction page 41 (XLI).

"The sons (Khoshal Chand and Awal Chand) tried to rally in business, but we find the British government borrowing 5 lakhs of Rupees from them in 1764."

In 1768, the Court of Directors remarked "that family, (Seth family) who have suffered so much in our cause, are particularly entitled to our protection."

(Page 37 XXXVII).

"In 1748 there were Armenian ships, and the Government threatened in consequence of a quarrel to prevent their passing

the fort, the English had seized two Armenian ships in the Persian Gulf; the Armenians appealed to the Nawab who stopped the English trade in consequence, and wotee them a menacing letter charging them with piracy. The English required them to sign a document to the Nawab that they were satisfied; they of course refused on which they were threatoned with expulsion from Calcutta in two months, it ended in the English having to pay through the Seths to the Nawab Rs. 1,200,000. The fact was, the Armenian ships were taken by king's ships, over which the president had no control, though he had to pay for damages."

4. Sir W. Hunter's Statistical account of Bengal Vol. IX.

" A Khilut was never sent to the Nazim of Bengal, without a similar favor being also conferred on Jagat Seth." P. P. 254-5.

It also deserves to the mentioned, in illustration of this point, that it is firmly believed to this day by the natives of Bengal that the Seths advanced large sums of money to the English priorto battle the of Plassey; and that the Rupees of the Hindu Banker equally with the sword of the English Colonel contributed to the overthrow of the Mohomedan power in Bengal. P. 250.

" In 1749, when the Nawab blockaded the factory of Kashimbazar, to enforce satisfaction for wrongs suffered by the Armenian merchants, the English only got off by paying through the Sethos Rs. 1,200000 to the Nawab." Ibid.

" 'On the 23rd November, the Council, who were still at Fulta instructed Major Kilpatrick to write again to Jagat Seth to let him know that their dependence lies upon him and upon him alone, for the they had, of resettling in an amicable manner" P. P. 25-9-60.

" In the following year (1766) the Seths laid a claim before the English for between 50 and 60 lakhs of Rupees, of

which the sum of 21 lakhs had been advanced to Meer Jaffir for the support of his own and the English army. For this latter sum Lord Clive accepted the liability, and suggested that it should be repaid in equal moieties by the company and the Nawab. In the same year it is incidentally recorded that the Council had been under the necessity of applying to the Seths for a loan of $1\frac{1}{2}$ lakhs of Rupees." P. 263.

"It is said that he refused an annual stipend of three lakhs of Rupees which was offered to him by Lord Clive, and that his own expenses were at the rate of one lakh per month. Ibid.

"He (Khoshal Chand) adoped his nephew Huruck Chand upon whom the title Jagat Seth was conferred by the English without any reference to Delhi." P. 264.

N. B. Sir W. Hunter makes mention of the Jain temples in the Hill of Parasnath Consecrated by the Jagut Seths and still maintained by the family.

શ્રીમાન્ માનતુંગાચાર્ય.

[એક ઉપયોગી પત્ર. વડોદરા.

શ્રીમાન્ ધ્રુવ મહાશય, તા. ૨૮-૧—૧૭.

આપના બન્ને પત્રો મળ્યાં. હર્ષ અને કુમારપાળ વિષે આપે જે ઐતિહાસિક સાધનો માંગ્યા તેમાં, પ્રથમનાને માટે તો બહુજ અલ્પ સામગ્રી પ્રાપ્ત થાય છે. બીજાના વિષયમાં યથેષ્ટ પ્રમાણે મળી આવશે.

હર્ષ ને માનતુંગાચાર્યે પ્રતિબોધ કર્યો, એવો ઉલ્લેખ ફક્ત **પ્રભાવક ચરિત્ર**માંજ દષ્ટિગોચર થાય છે. મ્હારા વાંચનમા, અન્યત્ર કોઇ ઠેકાણે એ હકીકત આવી નથી. હર્ષનું નામ પણ બીજે કયાંએ જોવામા આવ્યુ નથી. જૈનો તેને, કુમારપાળની માફક પરમાર્હત ગણે છે એ વિચારો હજી સુધી બ્હાર આવ્યા નથી.

માનતુંગાચાર્ય ન્યારે થયા એજ હજી પૂર્ણ અનિશ્ચિત છે. પ્રભાવક ચરિત્રકાર તેમને **હર્ષ**ના સમયમા જણાવે છે; પ્રબંધચિન્તામણિ અને ભક્તામરસ્તોત્રની ટીકાઓમાં, ભોજના સમકાલીન લખેલા છે જ્યારે, મુનિસુંદરસૂરિની ગુર્વાવલી તથા અન્ય બીજી પટ્ટાવલીઓમાં ભગવાન્ મહાવીરની ૮ **મી સદી** પૂર્વાર્દ્ધમા તેમનુ અસ્તિત્વ લખ્યુ છું. મુનિરત્નસૂરિએ પોતાના **અમમચરિત્ર**માં તેમને **શાતવાહનના** સેવ્ય ગણાવ્યા છે આ તો એકલા શ્વેતાંબર પક્ષનુ કથન છે દિગંબરો તેમને દિગંબરાચાર્ય તરીકે માને છે અને વૃત્તાન્તો પણ જૂદા જ આપે છે

શ્વેતાંબર સંપ્રદાયના સાહિત્યનો મ્હોટો ભાગ અગ્યારમા સૈકા પછીનો બનેલો છે. તેથી પહેલાના જે છે તે આગમો અને ૫—૧૦ બીજા ગ્રંથો જ છે. તેમાં ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો બહુજ થોડા— નહિ જેવાજ છે. મન્દિરો અને પ્રતિમાઓની પ્રશસ્તિઓ પણ, હજી સુધી તે સમયની ઉપલબ્ધ થઇ નથી. આવી દશામાં, પ્રાચીન વ્યક્તિઓ સંબંધે નિર્ણય યા અનુમાન કરવામાં મ્હોટી કઠિનતા પડે એ સ્વાભાવિક જ છે.

માનતુંગાચાર્યનો સત્તા-સમય, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ભિન્ન ભિન્ન ઉપલબ્ધ થાય છે. તેમાં સાધકબાધક પ્રમાણોનો વિચાર કરીએ તો પ્રભાવક ચરિત્રમાં આપેલો સમય કાંઇક સત્ય જણાય છે. તેમના સંબંધમા લખવામા આવેલા જુદા જુદા વૃત્તાન્તોમાંથી એક વાત સર્વમાં વ્યાપકરૂપે જણાઇ આવે છે અને તે બાણભટ્ટની સમકાલીનતા છે. પ્રભાવક ચરિત્રમાં, પ્રબંધચિંતામણિમા અને ભક્તામર વ્યાખ્યામાં-ત્રણેમાં બાણભટ્ટનો ઉલ્લેખ તો કરેલો છેજ. એથી તેઓ બાણભટ્ટની વિદ્યમાનતામાં તો વિદ્યમાન હતાજ. ભોજપ્રબંધ વિગેરેમાં બાણને ભોજની સભાનો પંડિત ગણાવેલો છે એ તો વિશ્રુતજ છે. ભોજના પ્રબંધો જૂના વિશેષ વંચાતા તેથી લોકોમા બાણની પ્રસિદ્ધિ પણ તેની સાથેજ થતી રહી. પ્રબંધચિંતામણિકારે અને ભક્તામર વ્યાખ્યાકારે એજ પ્રબંધાનુસાર, માનતુંગાચાર્ય (કે જેઓ બાણની સાથેના વિદ્વાન્ હતા) ને પણ ભોજકાલીન ગણાવ્યા હોય તેમ લાગે છે. ગુર્વાવલી અને અમમચરિત્રના લેખકોને, ભોજનો સમય અર્વાચીન જણાયો હશે અને માનતુંગાચાર્યનુ અસ્તિત્વ, ગુરુપરંપરાથી તેથી વધારે પ્રાચીન જણાયો હશે એથી તેમણે હર્ષ કરતા પણ તેમને પહેલા મૂકયા લાગે છે. કારણ કે હર્ષની માહિતી તો તેમને મળેજ ક્યાંથી ?

ગુર્વાવલી અને પટ્ટાવલિઓમાંની હકીકતમાંથી એક વાત તારવી કાઢી શકાય છે. એ ગ્રંથોમાં, માનતુંગાચાર્યના ગુરૂ માનદેવસૂરિ ગણાવ્યા છે. પટ્ટાવલિઓમાં તેમજ માનદેવ નામના આચાર્યો પણ એક કરતાં વધુ ગણાવ્યા છે. આમાંના એક માનદેવ સુપ્રસિદ્ધ હરિભદ્રસૂરિના મિત્ર જણાવ્યા છે. એક નામના અનેક આચાર્યો થઇ ગએલા હોવાથી, એક બીજાની શિષ્ય પરંપરા સંબંધે ગોટાળો થયો હોય-અને તે તે સ્વાભાવિક છે અને માનતુંગસૂરિના ગુરૂ માનદેવના બદલે બીજા માનદેવને હરિભદ્રના મિત્ર લખી દીધા હોય એ પણ બહુ સંભવિત છે. અને જો તેમ હોય તો, હરિભદ્રના મિત્ર તેજ માનતુંગના ગુરૂ એમ ધારીને કાંઇક વિચાર કરવામાં આવે તો, પ્રભાવક ચરિત્રના સમય સાથે, આમ બીજી રીતે પણ માનતુંગાચાર્યનું બંધ બેસતું થઇ જાય છે. વિચાર શ્રેણિ વિગેરેમાં આપેલા પુરાતન ગાથાઓ અનુસાર હરિભદ્રસૂરિ, વિક્રમ સંવત્ ૫૮૦માં સ્વર્ગસ્થ થયા. એટલે ૭મા સૈકાની શુરૂઆતમાં માનદેવના શિષ્ય માનતુંગ થયા ગણી શકાય. આ સમય હર્ષ અને બાણની લગભગ આસ્રી જાય છે. ગુર્વાવલીમાં, તેમને મહાવીર પછી ૮ માં સૈકામાં જણાવીને પણ બાણના સમકાલીનતો જણાવ્યા છેજ. એટલે મૂળ તો બધે કાયમ રહે છે. શાખાઓને ઉંચીનીચી કરવામાં, મ્હોટી મહેનત કે સ્થાનભ્રષ્ટ જેવું થતું નથી.

હવે રહી વાત હર્ષને પ્રતિબોધ કર્યાની. તેના માટે તો પ્રભાવક ચરિત્ર સિવાય અન્ય કોઇ આધાર નથી. એટલું તો ખરૂં છે કે ઉક્તચરિત્રકારે કેટલીક વાતો વિચારપૂર્વક લખેલી છે. જો કે કલ્પિત ભાગ પણ કાંઇ અલ્પ નથી પરંતુ તેના માટે તે ઉપાલંભને પાત્ર પણ નથી. આપણે તો, આપણને આટલું પણ તે પુરૂં પાડે છે તેના માટે ઉપકાર જ માનવાનો છે. કદાચ, તેના સમયમાં આવા બીજા પ્રાચીન પ્રબંધો વિદ્યમાન હોય અને તેમાં, માનતુંગાચાર્યે હર્ષને બોધ કર્યાનો અને હર્ષે તેમનું મન સન્તુષ્ટ કર્યાનો-કે, જે પ્રાચીન આર્ય રાજાઓનો એક પ્રકારે રાજ્યધર્મ કે સ્વભાવ હતો—ઉલ્લેખ હોય કે જેથી પ્રભાચંદ્રે પણ પોતાના ગ્રંથમાં તે રૂપે ઉતારી લીધું હોય તો ના નહીં. ઉદાહરણ તરીકે બપ્પભટ્ટિને લઇએ. પ્રભાવક ચરિત્રમાં બપ્પભટ્ટિ અને વાક્પતિરાજના વિષયમાં જે ઉલ્લેખ છે તેને હજુ સુધી બીજા કોઇ લેખથી ટેકો મળતો નથી. પરંતુ પાટણના ભાંડાગારમાં, એક પ્રાચીન પ્રાકૃત પ્રબંધ તાડપત્ર ઉપર મળી આવ્યો છે કે જેમાં બધી હકીકત પ્રભાવક ચરિત પ્રમાણેજ ઘણે અંશે આપવામાં આવી છે. આમ, માનતુંગાચાર્યના સંબંધમાં પણ હોય તો નિષેધ નહિં. તો પણ, હર્ષના સંબંધમાં, જેટલું સાહિત્ય બ્હાર આવ્યું છે તેનાથી, તે જૈન થયો હોય એમ તો માની શકાય નહિં.

હર્ષનાં રચેલા સ્તોત્રો કે જે આપે પોતાના પત્રમાં જણાવ્યા છે તે મ્હેં જોયા નથી.

કુમારપાળના વિષયમાં, હર્ષ જેવી દશા નથી. તેના માટે પ્રમાણો પુષ્કળ વિદ્યમાન છે. જૈનો તેને પરમાર્હત, તેની વિદ્યમાનતામાંજ, તેની સમક્ષજ, કહેતા હતા. એ માટે અનેક પ્રમાણો છે. ખુદ તેના ગુરૂ શ્રી હેમચંદ્રે તેને અનેક જગોએ પરમાર્હત લખ્યો છે. તો પછી બીજાઓ લખે તેમાં વિશેષતા શી? આપની ઇચ્છો સ્પષ્ટ જણાવા ઇચ્છું છું કે કેવાં પ્રમાણો અને કેવા દસ્તવેજો હોય તો તે પરમાર્હત માની શકાય.

આપની નિષ્પક્ષબુદ્ધિ કોઇને પણ બલાત્કાર અન્ય ધર્મી કહેવાની નથી એ હું જાણું છું. તેમજ મ્હારે પણ જણાવવું જોઇએ કે હું ઐતિહાસિક બાબતમાં ધાર્મિક મોહ રાખવો તે અનુચિતજ નહિં પરન્તુ દુરાગ્રહ અને સત્યવિઘાતક તરીકે લેખું છું. આ લાંબા પત્રથી હવે આપને વિશેષ કંટાળો નહિં આપતાં આજે વિરમું છું. કુમારપાળના વિષયમાં આપનો પત્ર આવેથી વિશેષ લખીશ.

આપનો—મુનિ જિનવિજય.

તંત્રીની નોંધ.

૧.

આપણી કેટલીક સંસ્થાઓ.

(૧) **જૈન સાહિત્ય પરિષદ્**— જોધપુરમાં જે જૈન સાહિત્ય પરિષદ્ શ્રીમાન્ શ્રીવિજયધર્મસૂરિના પ્રયાસથી ભરવામાં આવી હતી, તેમાં જે ઠરાવો થયા હતા તે કાગળપરજ ગયા લાગે છે તે પરિષદ્‌માં આવેલા લેખો પ્રસિદ્ધ કરાવવાનું જે વચન તેના સંચાલકો આપી ચૂક્યા હતા તે વચન પણ ઘણાં વર્ષો થયાં પાળ્યા વગરનું રહ્યું છે. જૈનોના હાથે થતા કાર્યોની દશા શી થાય છે એનું આ શું દૃષ્ટાંત છે ? ઠરાવો અને તેનો અમલ કેવો થયો છે તે સંબંધમાં અમે કંઇ પણ લખીએ તેના કરતાં હાલ તો અમે એટલું ઇચ્છવાનું વધારે પસંદ કરીએ છીએ કે આ પરિષદ્‌નો રિપોર્ટ તેમાં આવેલા લેખો સહિત પ્રગટ કરવામાં તેના સંચાલકો બીલકુલ વાર નહિ લગાડે.

(૨) **દશમી જૈન કૉન્ફરન્સ**—૧૯૧૬ના એપ્રિલ માસમાં મુંબઇમાં ભરાયેલી આપણી મહા કૉન્ફરન્સનો રિપોર્ટ છપાય છે-તે થોડા દિવસમાં બહાર પડશે. એક વર્ષ સુધીનો લાંબો વખત રિપોર્ટ તૈયાર કરવામાં જાય એ તાજુબીની વાત છે. અત્યાર સુધીમાં કૉન્ફરન્સે કરેલા ઠરાવો સંબંધી કૉન્ફરન્સ ઑફીસે અમલ કરવા પગલાં ભરવા માટે હજુ સુધી ઉત્સુકજ રહેવું જોઇએ છે એટલુંજ નહિ પરન્તુ તે કૉન્ફરન્સને એક defunct સંસ્થા જેવી નજરે જોઇએ તે કરતાં તેને કામ કરતી, જાગ્રત અને પળે પળે કાર્યો હાથ ધરી ઉકેલતી જોવામાં લોકો આનંદ માનશે.

(૩) **જૈન પ્રાચીન વસ્તુઓનું પ્રદર્શન**-આવું પ્રદર્શન રાખવાનું મોહનલાલજી જૈન સેંટ્રલ લાયબ્રેરીના ટ્રસ્ટડીડમાં ખાસ જણાવવામાં આવ્યું છે છતાં તે પ્રત્યે એક નાનો-નજીવો પણ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો નથી એ ઘણી દિલગીરી ભરેલી વાત છે આ બાબત પર અમે વારંવાર લક્ષ ખેંચેલ છે અને તે સંબંધી શું શું થઇ શકે તેમ છે તે માટે સૂચના પણ કરેલ છે, પણ તે પર તદન દુર્લક્ષ્ય અને બેદરકારી તેના સંચાલકો તરફથી બતાવાય એ જોઇ અમને ખેદ ઉત્પન્ન થાય છે. ખિન્ન હૃદયથી ઉદ્‌ગારો નીકળે એથી જે ચળવળાટ લાગતા વળગતામાં જાગે તે અમો હાલ જગાડવા ઇચ્છતા નથી.

(૪) **જૈન કેળવણી ફંડને મદદ**—જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડ ચાહે તો ઘણું ઉત્તમ કાર્ય કરી શકે તેમ છે. તેનામાં કાર્ય કરવાનો જીવ-આત્મા છે, પણ ધનરૂપી લોહી નથી. આ

મોહી આમેજ કરવામાં આવે તો શરીરની કર્મેન્દ્રિયો સચેત થઇ જ્ઞાનેન્દ્રિયથી આત્મા વિકાસ કરી શકે તેમ છે અમને જણી આનંદ થાય છે કે જે જૈન એજ્યુકેશન (કેળવણી) ફંડની યોજના ગઇ કૉન્ફરન્સમાં કરવામા આવી હતી તેમાં જે જૈન દર વર્ષે પાચ રૂપીઆ આપે તેમને સહાયક ગણવા રૂપે હતી આથી તે બૉર્ડના સેક્રેટરીઓ રા. મો. ગિ. કાપડિયા તથા રા. મો. દ. દેશાઇએ સહાયક માટેના ફૉર્મ કાઢી તે ભરી મોકલવા માટે નીચે પ્રમાણેનો વિનંતિ પત્ર કાઢયો છે કે જે પ્રમાણે અમારા વાચકો દર વર્ષે પાચ રૂપીઆ મોકલાવી સહાયક તરીકેનું યા એક સામટા રૂ. ૧૦૦ સો આપી લાઇફ મેંબર તરીકે પોતાનુ મુબારક નામ નોધાવશે અને બીજા મિત્રોને પ્રેરી તેમનાં નામો પણ મોકલાવી આપશે. ફૉર્મ જૈન એજ્યુકેશન બૉર્ડના સેક્રેટરીને (પાયધુની, મુંબઇ) લખવાથી મળી શકશે.

"જયજિનેંદ્ર સહિત વિનંતિ કે:–આપને માલૂમ છે કે ઉપરનુ બૉર્ડ જૈન સમાજમાં કેળવણીના પ્રસાર અર્થે જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ નીચે સ્થપાયેલુ છે. તેનો ઉદ્દેશ સાતમી જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સના ઠરાવ પ્રમાણે કેળવણી સંબંધી યોજનાઓ તથા તમામ પ્રકારનાં કાર્યો કરવાં એ છે અને ગત મુંબઇની દશમી કૉન્ફરન્સની બેઠકમાં તે માટે નીચે પ્રમાણે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે —

બૉર્ડને આ ઠરાવમાં જણાવેલ કાર્યો કરવા આ કૉન્ફરન્સ સત્તા આપે છે:—કાર્યો-

(૧) જૈનમાં હસ્તી ધરાવતી ધાર્મિક તેમજ વ્યાવહારિક કેળવણીની સંસ્થાઓ સંબંધે વિગતવાર હકીકત મેળવવી અને તે સારા પાયાપર મૂકાય તેવા પ્રયાસો કરવા.

(૨) દરેક ધાર્મિક પાઠશાળામાં એક જ જાતનો અભ્યાસક્રમ ચલાવવામાં આવે તેવી ગોઠવણ કરવી.

(૩) જૈન વાચનમાલા તૈયાર કરવી.

(૪) જીવવિચાર, નવતત્ત્વ, દંડક, ક્ષેત્રસમાસ, સંગ્રહિણી, કર્મગ્રંથ તેમજ પ્રતિક્રમણાદિ પુસ્તકો સરલ અર્થ સહિત હાલની શિક્ષણ પદ્ધતિપર તૈયાર કરવાં યા કરાવવાં.

(૫) ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે એકજ જાતનો અભ્યાસક્રમ જે જે શાળામાં ચાલે તે તેની વાર્ષિક પરીક્ષા એકી વખતે લેવી.

(૬) તેની વાર્ષિક પરીક્ષામાં પાસ થનાર વિદ્યાર્થીઓને પ્રમાણપત્ર (સર્ટીફિકેટ) ઇનામો વગેરે આપવાં.

(૭) ગરીબ તથા સામાન્ય સ્થિતિના વિદ્યાર્થીઓને વ્યાવહારિક શિક્ષણ લેવા માટે સ્કોલરશીપો તથા પુસ્તકો ફી વગેરેની મદદ આપવી.

(૮) આવા વિદ્યાર્થીઓને જે જે સ્થળે જૈન બોર્ડિંગ હોય તેમાં દાખલ કરાવવા પ્રયત્ન કરવો.

(૯) જૈન તીર્થ સ્થળો વિગેરેમાથી જૈનોને આપવાની પહોંચની બુકમાં જૈન કેળવણી માટેનુ એક જૂદું કોલમ રાખવા માટે પ્રયત્ન કરવો તેમજ બીજી અનેક રીતે કેળવણીનું ફંડ એકઠું કરવા પ્રયાસ કરવો.

આ સર્વને પહોંચી વળવાને માટે એક યોજના તેજ કૉન્ફરન્સની બેઠકમાં એવી રીતે કરવામાં આવી છે કે દર વર્ષે પાંચ રૂપીઆ આપનારને 'સહાયક' તરીકે લેવા. તેવા સહાયકો દરેક શહેરમાંથી અને ગામમાંથી અસંખ્ય મળી શકે તેમ છે કારણ કે દર વર્ષે કેળવણી જેવા ઉત્તમ કામમાં પાંચ રૂપીઆ જેવડી જીજ રકમ આપવામાં ભાગ્યેજ કોઇ આનાકાની કરે. આવી સરલ યોજનાથી સેંકડો નહિ બલ્કે હજારો સજ્જનોની સંખ્યા મળી આવશે એવી અમારી ખાત્રી છે, અને તેથી આપને તેવા એક સહાયક થવાની આ વિનંતિરૂપે આગ્રહ કરીએ છીએ તો આ સાથેનું ફૉર્મ ભરી મોકલાવી જૈન સમાજમાં કેળવણીના પ્રચાર જેવા ઉત્તમ કાર્યમાં નિમિત્તભૂત થશો કે જેથી અનેક જૈન વિદ્યાર્થીઓની શુભ આશીષ મેળવી શકશો.

બૉર્ડે પોતાના કામકાજના રિપોર્ટો છપાવેલા છે અને વિશેષમાં તે સંબંધીની હકીકત જૈન કૉન્ફરન્સ હેરલ્ડમાં તેમજ અન્ય જૈન અને જૈનેતર જાહેર પત્રોમાં બહાર પડે છે તેથી આપને તે સંબધી માહિતી હશેજ, છતા ટુંકમાં અત્રે જણાવીએ છીએ કેઃ—

(૧) દર વર્ષે પુરૂષ અને સ્ત્રી ધાર્મિક હરીફાઇ અને ઇનામી પરીક્ષાઓ લેવાય છે.

(૨) ફંડ તરફ નજર રાખી જૈન વિદ્યાર્થીઓને માસિક સ્કોલરશિપો આપવામાં આવે છે.

(૩) જૈન પાઠશાળાઓને માસિક મદદ આપવામાં આવે છે.

આટલુ કરવામાં આવે છે તે પૂરતુ નથી એટલુજ નહિ પણ ઘણુજ ઓછું છે. અને ગત કૉન્ફરન્સમાં આ બૉર્ડે જે કરવુ જોઇએ તે સંબધી ઉપર જણાવેલો જે ઠરાવ કર્યો છે તે પ્રમાણે દરેક કાર્ય કરવા માટે બૉર્ડની ઉમેદભરી ધારણા છે અને તેટલા જ માટે આપને આ વિનતિ કરવામા આવી છે.

આપ સહાયક તરીકે આપનું મુબારક નામ સાથેના ફાર્મ કે જેની પાછળ જૈન એજ્યુકેશન ફંડની યોજના મૂકેલી છે તે ભરી નોધાવશો એવી આશાભરી ખાત્રી રાખી પત્રના ઉત્તરની રાહ જોઈ આટલેથી અટકીએ છીએ."

દરેક મદદ આપનારને તેની સેક્રેટરીની સહીવાળી પહોંચ આપવામાં આવશે.

બીજી સંસ્થાઓ સંબધી હવે પછી લખવાની તક લઇશુ.

૨.

જતિઓનો ઇતિહાસ—હાલના જોઇએ છીએ તે જતિઓની ઉત્પત્તિ આપણામાં પંદરમા સોલમા સૈકામાં થઇ તથા ગોરજીઓ સૂરિ હોઇ શકેજ નહિ એ અમારૂં વ્યકતવ્ય જો એકના કહેવા પ્રમાણે 'ઢોંગ' હોય તો અમારે એ સવાલો પૂછવાના છે કે હાલના જતિઓને અને જૂના ચૈત્યવાસી સાધુઓને કાર્ય કારણનો સંબંધ છે કે નહિ? હોય તો કઇ રીતે? અને તેના મળથી તે અત્યાર સુધી કોઇ ઇતિહાસ આપી શકશે કે? —જતિઓએ જૈન સાહિત્યની જ નહિ પરંતુ જૈનોની અને જૈન ધર્મની અનેક પ્રકારે સેવાઓ બજાવી છે. તેઓમાં વૈદક, જ્યોતિષ, મંત્રશાસ્ત્ર, તંત્ર, આદિનું જ્ઞાન એટલુ બધું પ્રબળ હતું કે તેથી જૈનેતર પ્રજા અને રાજાઓમાં તેમણે ચમત્કાર્યો [illegible] ખતાવ્યા છે અને પ્રભાવ દેખાડયો છે છતા, આ સર્વના ઇતિહાસ ન હોવાથી તેમની ઉપકારક સેવા જૈન સમા-

જથી ભૂલાઇ ગઇ છે, અને જૈનેતર સમાજ તો તેઓની પ્રત્યે એટલી બધી ઘૃણા બતાવેછે કે જતિ કે ગોરજી તેમને મન અપ્રિય-અકારા થઇ પડયા છે જતિના મથાળા નીચે વૉટસન સાહેબે કાઠિયાવાડ ગેઝેટીયર અંગ્રેજીમા લખી બહાર પાડયુ છે તેનુ ભાષાતર કવિ નર્મદાશંકર લાલશંકરે કર્યુ છે તેમાં પૃ ૧૦૮ જણાવ્યુ છે કે –

"જતી તે જૈન સાધુ તેઓ કાઇ માલમતા રાખતા નથી ભિક્ષા લેવાને જતા હોય ત્યારેજ માત્ર ઘરમાંથી બહાર નિકળે છે તેઓ કોઇ જીવજતુ મોમા પેશી મરે નહિ એટલા માટે મ્હોડે કપડુ બાધે છે ને જયા બેસે ત્યા સાફ કરવાને બકરાના વાળનો ઓઘો રાખે છે એમના અગ ને કપડા બને બહુ મેલા ને કીડાથી ભરપૂર હોય છે ચોમાસામા કોઈ કોઇ જતી સથાર (અપવાસ કરીને મરવાનુ) વ્રત લે છે કોઇએ એ વ્રત લીધાની ખબર પડતા જ વ્રત લેનારના દર્શન કરવાને ગામ ગામના શ્રાવકો આવે છે પદર દહાડા લગી તો તેનામાં બેસવાની શક્તિ રહે છે, પછી સૂઇને રહે છે સેવકો તેને અન્ન વગેરેનો કાઇ આધાર આપતા નથી પણ તેના તાવવાળા શરીરને ભીના કપડા લગાડયા કરે છે વ્રત લીધાના દિવસથી જ તેને આખર મજલ પહોંચાડવાની સઘળી તૈયારી થવા માડે છે મરતી વેળા વ્રત લેનારને ડોળીમા બેસાડે છે ને મુવા પછી તેને વાજિંત્ર સાથે લઇ જાય છે બૈરા પોતાની ઇચ્છા પૂરી પાડવાને શબના વાહન તળે પગે પડે છે તેના પહેરેલા કપડાના કકડા માટે તેના સેવકો ઘણા આતુર રહે છે "

આ કેવુ અને કેનુ ચિત્ર છે? મુહપત્તિ બાધનાર સ્થાનકવાસી સાધુનુ ચિત્ર સામાન્ય રીતે હોય એમ જણાય છે ગમે તેમ હોય પણ જૈન સાધુના એક ચિત્ર તરીકે કેવુ નિરસ, હેતુ સમજ્યા વગરનું અને બેડોળ ચિત્ર છે તે સહેલથી સમજી શકાય છે હમણા જૈન સાધુઓ અને જૈન જતિઓ એ બે નોખા નોખા વર્ગ છે સાધુઓ કચન કામિનીના ત્યાગી છે—તેમને માટે પચ મહાવ્રત છે અને તેથી માત્ર દેહના પોષણ અર્થે દેહસહિત જે સયમાદિ ક્રિયા થઈ શકે છે તે કરવા પોતાનુ જીવન ગાળવુ જોઇએ એ આશય લક્ષમા રાખી તેઓ પોતાનુ વર્તન યથાશક્તિ અને યથામતિ રાખે છે અને તેમની ભાવના ઉદાર અને શુદ્ધાચારવાળી છે પૂર્વે શિથિલાચાર બહુ જ પ્રવર્ત્યો હતો જૂદે જૂદે વખતે પ્રવર્ત્યો હતો એમ ઇતિહાસ જણાવે છે ને તે તે વખતે શિથિલાચાર દૂર કરવા અર્થે મહાત્માઓ ઉત્પન્ન થયા હતા જગચ્ચદ્ર સૂરિ, આનદવિમલ સૂરિ, સત્ય વિજય પન્યાસ, યશોવિજય ઉપાધ્યાય વગેરે તેના દૃષ્ટાતો છે, અને તેમાથી છેવટે 'સવેગી' એવુ સાધુનું વિશિષ્ટ નામ ધારણ કરાયુ છે પીળા કપડાનો આદર પણ મૂળ શિથિલાચારી સફેદ કપડામાથી જૂદા ઓળખાવવા માટે કરવામા આવ્યો હતો હાલ જે જતિઓનો બીજો વર્ગ છે તેમાના કેટલાક પૈસા રાખે છે—રેલ્વે વિહાર કરે છે શ્રાવકને ત્યા જઇ જમી આવે છે—જ્યોતિષ વૈદકાદિ કરે છે મારવાડમા જતિઓની સાથે જતણીઓની સખ્યા પણ જોવામા આવે છે કોઇ સ્થળે દુરાચાર પણ દેખાય છે આમ અનેક હકીકતોમા મૂળ ઉત્પત્તિ ક્યારે થઇ, ધીમે ધીમે શિથિલાચાર કેમ અને ક્યારે પેસતો ગયો વગેરે મળવી ખાસ ઇતિહાસની જરૂર છે

હાલ જતિઓ કે જે શબ્દનું મૂળ યતિઓ છે અને જેના 'દશવિધ ધર્મ શાસ્ત્રમા કહ્યા છે તેમનો વર્ગ જો સુધારવામા આવે તો સમાજને અનેક લાભ થઇ શકે તેમ છે

યતિની કૉન્ફરન્સ થોડાક વર્ષો પહેલા થઇ હતી તેને માટે પાઠશાળા નીકળી હતી હમણા તે વિષે નહિ કહેતાં એટલુ તો જણાવવુ છેવટમા ઉપસહાર કરતાં આવશ્યક છે કે શ્રીમાન્ માણેકચદજી યતિ (ઇદોરવાલા), બાલચદ્રજી, નાનચદજી વગેરે પ્રસિદ્ધ યતિવર્યો જો યતિનો ઇતિહાસ સાગોપાગ પ્રમાણ સહિત લખી લખાવી પ્રકટ કરશે તો અદ્ભૂત પ્રકાશ પડશે એ નિસદેહ છે.

૩.

જૈન પ્રતિમા લેખ સંગ્રહ—અમોને જણાવતા આનદ થાય છે કે શ્રીમાન્ બુદ્ધિસાગર સૂરિજીએ ધાતુઓની પ્રતિમાપરના લેખોનો એક સગ્રહ કરી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ-દ્વારા પ્રકટ કરવા આપ્યો છે તેમા ડભોઇ, ગાભુ, ચવેલી, વડાવતી, ચાણસમા, અમદાવાદ, ઉઝા, પાટણ, માણસા, વિજાપુર, લાડોલ, બામણવાડા, સડેસર, કરબગીયા, વાલમતીર્થ, વીસનગર, વડનગર, અહમદનગર સુરત, સાદરા, ઓરાણ, છારા, અલુવા, વામણા ધડકણ, રાયપર, સાણદ, પામોલ, ગવાડા, કોલવડા, ગેરીતા, પ્રાતીજ, ઓરાણ, પેથાપુર, રાધેજા, કલોલ, કડી, ભોયણી, ઇદરોડા, ખેરાળુ વલાદ, કુબા (કોબા), પોર, ઉવારસદ, અડાલજ, ઝુડાળ, અમદાવાદના અનુક્રમે પ્રસિદ્ધ થઇ ગયા છે. હજુ બીજા પ્રસિદ્ધ થવાના છે આ પરથી બોધ એ લઇ શકાય તેમ છે કે દરેક સાધુ મુનિરાજ આવી રીતે ગ્રામાનુગ્રામે વિહાર કરી શોધખોળ કરી કેટલુ બધુ મેળવી જૈનધર્મ અને તેના અનુયાયીઓની પૂર્વ મહત્તા બહાર પાડી શકે તેમ છે વિહાર તો સફળ ત્યારે જ થાય છે. એક બાજુ સાક્ષરશ્રી જિનવિજયજી મુનિ મહારાજ દેહેરાઓ અને જુદા જુદા તીર્થોપર આવેલા શિલાલેખો બહાર પાડે છે, ત્યારે બીજી બાજુ ગૂજરાતના ગામ અને શહેરોમા વિહાર કરી મેળવેલા ધાતુપ્રતિમાપરના લેખો શ્રીબુદ્ધિસાગરજી બહાર પાડે છે આ આનદદાયક બિના છે શ્રાવકો સુપ્તાવસ્થામા છે, જ્યારે સાધુઓ જાગ્રત રહી શ્રાવકોને જગાડે તેમ છે, છતા સાથે જણાવવુ પડશે કે સાધુઓને આવો સગ્રહ કરવામા અને પ્રકટ કરાવવામા જેટલી અનુકૂલતા છે તેટલી શ્રાવકોને નથી હવે આ સગ્રહ પૂરો બહાર પડે તે પહેલા અમો નમ્ર સૂચનાઓ કરીએ છીએ તે પ્રકાશક ને સગ્રાહકશ્રી ધ્યાનમા લેશે આમા જૂદી જુદી જાતની પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર સાધુના ગચ્છના નામવાર, શ્રાવકની જ્ઞાતિવાર, સવતવાર અનુક્રમણિકા હોવાની જરૂર છે તેમા લેખનો અક મૂકવાથી કાર્ય સરશે બીજુ સમગ્રપર આલોચના કરવાની પણ આવશ્યકતા છે

વિષયમા અમારા સાભળવા પ્રમાણે શ્રીમાન્ વિજયધર્મસૂરિએ મારવાડ મેવાડ કે જ્યા દહેરાઓ અને પ્રતિમાઓ બેસુમાર છે ત્યા વિહાર કરી અનેક લેખોનો સગ્રહ કર્યો છે, એ વાત સત્ય હોય તો તે ત્વરિત પ્રકટ કરવા અમો તેમને વિનવીશુ. મુનિમહારાજશ્રી જિનવિજયજીની પાસે પણ પાચસો ઉપરાત ધાતુની પ્રતિમાપરના લેખો સ્વસગ્રહિત છે પણ તે દ્રવ્યદ્રવ્યના અભાવે અપ્રકટ રહેલ છે આ જાણી અમને ખેદ થાય છે અમો શ્રીમત શ્રાવકોને ભલામણ કરીશુ કે દ્રવ્યની સહાય આપી આ અતિ ઉપયોગી અને પ્રમાણ દેનારૂ કાર્ય સત્વર પ્રકાશમા લાવવામા નિમિત્તભૂત થશે.

૪.

ઐતિહાસિક ગ્રથો અને સાધનો પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર—બૃહત્ તીર્થકલ્પ,

પ્રબંધામૃત દીર્ઘિકા, ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ, દરેક ગચ્છની પટ્ટાવલિઓનો સંગ્રહ, બીજા પ્રબંધો, ઐતિહાસિક કાવ્યો વગેરે મૂલ સંશોધિત કરી પ્રગટ કરવાની અત્યંત જરૂર છે. શેઠ દેવચંદ લાલભાઇ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ, યશોવિજય ગ્રંથમાલા, જૈનધર્મ પ્રસારક સભા, આત્માનંદ સભા વગેરે પુસ્તકપ્રસારક સંસ્થાઓ આ કાર્ય ઉપાડી નહિ લે ?–તેમણે ઉપાડી લેવુંજ જોઇએ.

૫.

જૈન કેળવણી ફંડનું કૉલમ—આપણાં તીર્થોમાં જે જે પહોંચ રાખવામાં આવે છે તેમાં આ કૉલમ રાખવાથી તીર્થે જતા જાત્રાળુઓ ઘણા નીકળશે કે તે ફંડમાં આપવા તૈયાર રહેશે અને આથી ઉત્પન્ન થતા ફંડથી કેળવણીનાં ઘણાં કાર્યો થઇ શકશે. આ માટે જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડ તરફથી દરેક તીર્થના વહીવટદારોને તેમ કરવા વિનતિ કરીછે. હજુ તે વિનતિ સ્વીકારવાની મહેરબાની કરવાનું એક બે તીર્થના મેનેજરોએ કબૂલ્યુ છે. બીજા તરફથી પણ તે પ્રમાણે બનવાની ખાત્રી ભરી આશા રાખી શકાય છે. આ સંબધી શું બન્યુ તેની વિગત હવે પછી અમો પૂરી પાડીશુ. બધાં તીર્થોમાં આમ થાય ને તેથી જે ફંડ આવે તે જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડને મોકલાવી આપવાથી તેમાથી બૉર્ડે હસ્ત ધરેલાં કામો સહેલાઇથી પાર પડી શકશે.

૬.

લગ્નાદિ પ્રસંગોએ કેલવણી તથા બીજાં ખાતાંને મદદ—

હમણાં અમદાવાદમાં આપણા પ્રખ્યાત શેઠ મોહનલાલ હેમચંદે પોતાના પુત્ર ભોળાભાઇના લગ્ન પ્રસંગે ન્યાત જમણ વગેરે કરવા ઉપરાંત કેલવણી અને બીજાં ખાતાને ભૂલી ન જઈ તેમને જૂદી જૂદી જાતની રકમો મોકલાવી છે એ માટે તેમનો અને તેમના સુપુત્રો રા. ચીમનલાલ તથા મણિલાલનો સમાજે ઉપકાર માનવો ઘટે છે. જે રકમો જે જે ખાતાંને મોકલાવી તેની ટીપ આ પ્રમાણે છેઃ—

- ૨૧૦૦ અમદાવાદ વિશા ઓસવાલ જ્ઞાતિના છોકરાઓને કેળવણીમાં—બાઇ જાસુદ તે શેઠ મોહનલાલ હેમચંદની મર્હુમ પત્નીના નામથી,
- ૧૦૦ મહાવીર જૈન વિદ્યાલય મુબઇ, ૫૦, જૈન એસોસીએશન ઑફ ઇંડિયા–મુંબઇને નિરાશ્રિત તથા કેળવણી ફંડમાં,
- ૨૫ મુંબઇ માંગરોળ જૈન સભાને સ્ત્રી અને કન્યા કેળવણી ફંડમાં,
- ૭૫ લલ્લુભાઇ રાયચંદ જૈન બોર્ડિંગ–અમદાવાદને;
- ૫૦ અમદાવાદ પાંજરાપોળ. ૧૫ મહિપતરામ રૂપરામ અનાથાશ્રમ,
- ૧૦ અમદાવાદ અંધશાળા, ૧૦ નડિયાદ અનાથાશ્રમ,
- ૫ ફત્તેસિંહરાવ અનાથાશ્રમ વડોદરા, ૧૦ અમદાવાદ શ્રાવિકાશાળા,
- ૨૫ અમદાવાદ ગંગાબાઇ જૈન શાળાની કન્યાને ઇનામ આપવા,
- ૨૫ જૈન કૉન્ફરન્સ નિભાવ ફંડમાં,

આ રીતે ૨૪૫૦ રૂપીઆની રકમ કાઢી આપવી ને તે પરમાર્થપર લક્ષ રાખીને તે માટે શેઠ મોહનલાલે બીજા શ્રીમંતોને અનુકરણીય દૃષ્ટાંત પૂરૂં પાડયુ છે. અમારો પરગજુ અને શ્રીમંત શેઠીઆઓ આ પ્રમાણે ઉત્તમ ખાતાંઓને પોતાના ઉત્સવના પ્રસંગોએ સંભારશે તો તેમની કીર્તિમાં વધારો થવા સાથે જૈનસમાજની પ્રગતિ થશે.

આ સાથે બીજી નોંધ લેતાં આનંદ થાય છે કે રંગુનના ડૉકટર પ્રાણજીવનના પુત્રના લગ્ન રાજકોટ થતાં ત્યાં તેમના તરફથી તે પ્રસંગે શેઠ રેવાશંકર જગજીવન ઝવેરીએ નીચેની સખાવત જાહેર કરી હતી:—

૫૦૧ દશા શ્રીમાળી વણિક તથા જૈન બોર્ડિંગમાં,

૨૫૧ પાંજરાપોળમાં, ૧૫૧ કાઠિયાવાડ બાલાશ્રમ,

૧૦૧ દશા શ્રીમાળી સુભિક્ષ ફંડ (કે જેમાંથી ફી તથા ચોપડીઓ ગરીબ વિદ્યાર્થીને આપવામાં આવે છે.)

૭૫ સ્થાનકમાં ૫૧ જૈનશાળામાં—કુલ ૧૧૩૦

તેજ પ્રસંગે શેઠ રતિલાલ મોતીચંદ ઓધવજીએ પોતાની પુત્રીનાં લગ્ન નિમિત્તે ૨૫ તે બોર્ડિંગમાં ને ૨૫ પાંજરાપોળમાં આપ્યા હતા;

મહેતા એંડ કંપની લીલાંઉવાળા ગ. ખીમચંદ અનોપચંદ મહેતાએ પોતાના લગ્ન પ્રસંગે ઉપરોક્ત બોર્ડિંગમાં ૧૦૧, પાંજરાપોળમાં ૫૧, અને સ્થાનકમાં ૫૧ આપ્યા હતા.

આ રીતે જમાનો સુધરતો જાય છે અને જમાનાને યોગ્ય પગલાં કેળવણીના પ્રસાર અર્થે ખાસ કરીને લેવાશે તો પ્રજાની ઉન્નતિ સારી રીતે સાધી શકાશે એ વાત નિ:સંદેહ છે. બીજાં ખર્ચો કોઇને ફજૂલ લાગે છે અને કોઇને વ્યવહાર નજરે પ્રતિષ્ઠા વધારનાર હોઇ આવશ્યક લાગે છે. તો તેવાં ખર્ચો કરવાં કે ન કરવાં એ સૌ સૌની મુનસફી પર મૂકીએ છીએ, પણ તે સાથે કેળવણી ખાતાંને વિસારવા ન જોઇએ. કેટલાક સુધારકો અમુક ખર્ચો ફજુલ છે એમ કહી તે ન ખરચતાં પૈસાનો બચાવ કરે છે અને સાથે બીજાં ઉપયોગી ખાતાંને પણ મદદ આપતા નથી તેથી બંને જાતની બાબતને ઉડાડી દે છે એ તો કોઇ રીતે તેમને શોભાસ્પદ નથી—બલ્કે સુધારક નામને કલંક આપનાર છે. સુધારો, સુધારો કરો એમ માત્ર મોટાં લાંબા લચ ભાષણો કરવાથી અને કંઠ બેસી જાય એટલા સાદથી પોકારવાથી સુધારો થઇ શકશે નહિ પણ કૃતિમાં સુધારો મૂકવાથી જ સુધારાની ગતિ વધારી શકાશે. નહિતો માત્ર દંભ, બડાઇ, બકબકાટજ છે. બીજું એ કે સખાવતનો માર્ગ ખરી દિશામાં વાળવાની જરૂર છે, અને તે હવે અહીં તહીં સમજાવા લાગ્યું છે એ જાણી અમોને આનંદ થાય છે. છેવટે અમે ઇચ્છીશું કે આપણા શેઠીઆઓ દાન આપવામાં ઉપરના ગૃહસ્થોનું અનુકરણ કરશે.

રસમય ચુંટણી.

ગુજરાતી એકતા—ધર્મો સંબંધી કથન.

સમાલોચકના ફેબ્રુઆરી ૧૭ ના અંકમાં રા. ગ. રણજીતરામ વાવાભાઇ મહેતાએ બહુ લાગણી અને પરિશ્રમથી ગુજરાતની એકતા સંબંધી લેખ લખ્યો છે ને અતિશય મનનીય છે તેમાંથી નીચેનો ધર્મો સંબંધી ઉલ્લેખ ઉપયોગી ધારી અત્ર નિવેદન કરીએ છીએ.

"ગુજરાતમાં જેટલા જુદા ધર્મો છે એટલા કોઇ સ્થળે નહીં હોય. દુનીઆના સર્વે મોટા ધર્મો—બૌદ્ધધર્મ સિવાય—ગુજરાતમાં પ્રચલિત છે. હિન્દુ, જૈન, પારસી, મુસલમાન, ખ્રિસ્તી. આમ ધર્મની એકતા નથી. એક કાળ એવો હતો કે ધર્મની એકતા હોય તો જ

રાષ્ટ્રનું ચેતન જળવાતું અને પોષાતું. પણ હવે રાષ્ટ્રભાવના પોષનારાં બીજાં એટલાં બધાં બળો ઉત્પન્ન થતાં જાય છે કે ધર્મની ભિન્નતા અંતરાય રુપ-નીવડતી નથી. ઇંગ્લંડમાં રોમનકેથોલીક અને પ્રોટેસ્ટંટ વસે છે છતાં સ્વદેશપરની પ્રીતિ બંનેની સરખી છે. બંગાળામાં હિન્દુ અને મુસલમાનો છે, છતાં બન્ને વચ્ચે સારો એખલાસ છે. પણ ધર્મો પરસ્પરના વિરોધી હોય ત્યારે પંચાતી પડે છે. આપણે ત્યાં છે એવું જ. હિન્દુ, ઇસ્લામ, ખ્રિસ્તી ધર્મ પરસ્પરના વિરોધી અને વિઘાતક છે. જૈન અને પારસી ધર્મ હિન્દુ જેવા એકમાર્ગી છે, તેમની સાથેનો ઇસ્લામ અને ખ્રિસ્તી ધર્મનો વિરોધ પણ જેવો તેવો નથી. સત્યનું મૂલ સ્થાન ઇશ્વર હોવાથી વિરોધો શમાવનાર પ્રયત્નોની પ્રેરણા પણ ત્યાંથી આવે છે. હિન્દુ અને જૈન ધર્મનો, હિન્દુ અને ઇસ્લામનો, હિન્દુ, ઇસ્લામ અને ખ્રિસ્તીનો, હિન્દુ, જૈન, પારસી, ઇસ્લામ અને ખ્રિસ્તી ધર્મોનો એકરાગ અને એકમેળ કરવા પ્રયત્નો થયા હતા અને થતા જાય છે. અકબર અને કબીર, રામમોહનરાય અને કેશવચંદ્રસેન, દયાનંદ સરસ્વતી, રાજચંદ્ર, મેડમ બ્લાવટસ્કી અને મિસિસ બેસંટે ઉદ્દેશ સાધવા કરેલા પ્રયત્નો મશહૂર છે. આ ઉપરાંત દેશ માટેનો પ્રેમ, સરખી કેળવણી અને તેમાંથી જન્મતી સરખી સંસ્કારિતા, એકભાષા અને સાહિત્યનો પરિચય, એકરાજ્યવ્યવસ્થા, સરખી આર્થિક વ્યવસ્થા, ધર્મોના વિરોધો શાંત પમાડી દે છે

આ ધર્મો ધારે તો ગુજરાતની એકતા એમના વિરોધો છતાં સાધી શકે. દરેક ધર્મના સેવકો ગુજરાતમાં છિન્નભિન્ન વેરાયલા હોય છે. ધર્મને લીધે એમના મેળાવડા, ઉત્સવો, વગેરે થાય ત્યારે સ્થળે સ્થળેથી એકત્ર થઇ હરિભજન કરતી વખતે અમે ગુજરાતીઓ છીએ એવી ભાવના ધારે તો કેળવી શકે. શંકરજયંતિ સ્થળે સ્થળે ઉજવાય ત્યારે માત્ર અદ્વૈતવાદનું સમર્થન થાય કે બ્રાહ્મણોની એકતા અનુભવાય એમ નહીં પણ સાથે ગુજરાતની અને ગુજરાતીઓની એકતા પણ અનુભવાય. આવું જ વૈષ્ણવ અને જૈન અને આર્યસમાજની પરિષદોના સંબંધમાં બની શકે. ધર્મનાં મંદિરો બંધાય ત્યારે માત્ર ધાર્મિક લાગણીનો આવિર્ભાવ થાય એટલુ જ નહીં પરંતુ સાથે ગુજરાતનુ રાષ્ટ્રીય ચેતન પ્રગટ કરવું જોઇએ. સ્થાપત્યની કલા તેની છાપથી અંકિત હોવી જોઇએ, મંદિરોની ક્રિયાઓ* અને સદાવ્રતો ગુજરાતને જોમ આપે, ગૌરવ વધારે, સુખી કરે, બળ આપે એવાં થવાં જોઇએ. કોઇ મંદિરથી કે ધાર્મિક ક્રિયાઓથી ગુજરાતીઓને પોતાના અથવા પરદેશમાં શરમાવું પડે તો ગુજરાતને લાંછન લાગે માટે એવી વસ્તુઓ ફેરવવી જોઇએ.

ધર્મોમાં અવારનવાર સંમાર્જન થતુ રહે-ચડેલા મળ ઉતારી નાંખવામાં આવે અને ચેતનપ્રદ સ્વચ્છતા અને કૌવત લાવવામાં આવે તો આ પ્રજાનું કલ્યાણ થાય છે. અસંમાર્જિત ધર્મથી માણસની બુદ્ધિ અને હૃદય ગુલામ થઇ જાય છે. જે દેશના માણસોનાં બુદ્ધિ હૃદય ગુલામ હોય તેમનો ઉત્કર્ષ સંભવતો નથી અને તેમના ધર્મનો પણ હ્રાસ થાય છે. આ સંસારમાંથી મોક્ષ અપાવવો, સ્વર્ગ અપાવવું એ ધર્મના ઉદ્દેશ છે તો આ સંસારનાં જ બંધનો વધારે દૃઢ એનાથી ન થવાં જોઇએ. બુદ્ધિ અને હૃદય સ્વતંત્ર રીતે વિકાસ પામતાં રહે તો ધર્મને, દેશને, રાષ્ટ્રને સૌને લાભ છે. આપણે ત્યાં ઘણી જ આછી આછી રીતે ધર્મમાં વળી ગયેલાં બંધનો છૂટતાં જાય છે, જ્યારે તે જલદી છૂટશે, લોકોનાં બુદ્ધિ અને

---

*ડાકોરનું મંદિર ગુજરાતીઓની લક્ષ્મી અને ભક્તિના પ્રમાણમાં ભવ્ય નથી; ત્યાં થતી ક્રિયાઓમાં સૌંદર્ય, પ્રતાપ, રહસ્ય નથી એ ગુજરાતીઓને ઓછું લજ્જાસ્પદ છે?

હૃદય ખરેખરી મુક્તિ અનુભવશે ત્યારે ધર્મનો ખરો ઉદ્દેશ સિદ્ધ થશે. ધર્મોની વચ્ચે રહેલી આકસ્મિક ભિન્નતા દૂર થશે અને એકરાષ્ટ્ર તરિકે સંઘમાં હરિસેવા કરીશું. પ્રભુની સેવામાં ભેદભાવ ભૂલી જઇશું, એકયથી મળતા સામર્થ્યથી સુખી થઇશું. આપણા દેશબંધુઓ સાથે ચેતનમય સમાગમમાં આવવાથી એકબીજાની શક્તિ ખીલશે અને ઉન્નત શ્રેય પ્રાપ્ત કરવા આત્માની વાંચ્છનાઓ પ્રગટ થશે. વીર, પુણ્યશાળી, પ્રતિભાશાળી સ્ત્રીપુરૂષો અને પરાક્રમ, ભક્તિ, પ્રતિભા, સેવાનાં યશોગાન ગવાશે એટલું જ નહી પણ એમને પ્રેરણા કરનાર ભાવનાઓની પૂજા થશે. પરિણામે રાષ્ટ્રના સમગ્ર જીવનમાં એ ભાવનાઓ ઓતપ્રોત બળી જશે. રાષ્ટ્રનો આત્મા ખીલશે અને એક જમાનાની ભાવના, એક જમાનાનાં સ્વપ્નાં બીજા જમાનામાં કૃત્યો રૂપે પ્રગટ થશે. ”

ધાર્મિક શિક્ષણનો ક્રમ.

(અગાઉના એક અંકથી સંપૂર્ણ.)

(૪)—કોલેજનો સમય.

(ઉમ્મર ૧૭-૨૧ વર્ષ.)

ધર્મની તત્ત્વદષ્ટિએ પર્યેષણા કરવાનો આ સમય છે.

(અ)—પ્રીવિયસ.

૧. ધર્મસંગ્રહ[૧] તથા યોગશાસ્ત્ર

૨. શ્રી યોગદષ્ટિ સ્વાધ્યાય.

(બ)—ઇન્ટરમીડિએટ.

૧. શ્રી તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર[૨] તથા આગમસાર.[૩]

---

૧. ધર્મસંગ્રહનો વિષય ઘણે ભાગે યોગશાસ્ત્રમાં ટુંકામાં આવી જાય છે. ધર્મસંગ્રહમાંથી માત્ર શ્રાવકધર્મને લગતા વિભાગનો અત્રે અભ્યાસ કરવાનો છે.

૨. શ્રી તત્વાર્થસૂત્ર ઉપર દિગમ્બર પંડિત શ્રી સદાસુખદાસજીની ' અર્થ પ્રકાશિકા' નામની હિન્દુસ્તાની ભાષામાં લખેલી સરળ ટીકા આવે છે કે જે જિજ્ઞાસુને માટે અતિ ઉપયોગી છે. તેમાં ગુણસ્થાનકોનો ક્રમ તથા કર્મગ્રંથોમાંની ઘણી ઉપયોગી બાબતો આવી જાય છે. તેનો ત્રીજો તથા ચોથો અધ્યાય ગણિતાનુયોગને લગતો હોઇ પ્રથમ વાચન વખતે મૂકી દેવામાં હરકત નથી. એ પુસ્તક ઘણે ભાગે શ્વેતામ્બર તથા દિગમ્બર બન્ને સંપ્રદાયોને સામાન્ય છે. કયાંઇક કોઇ કોઇ ખાસ દિગમ્બર સિદ્ધાન્ત આવે છે તે વિષે વિદ્યાર્થીએ વિવેક કરવાનો છે શરૂઆતમાં જ કહેલુ છે કે કોલેજના સમયમાં શાસ્ત્રીય મંડન કે ખંડનની દષ્ટિએ –Critically– ધર્મનો અભ્યાસ કરવાનો છે. એટલે પછી શ્વેતામ્બર, દિગમ્બર, મા જોઇએ તે અન્ય દર્શની રચિત ગ્રંથ હોય તેનું અવલોકન કરવામાં કાંઇ બાધ નથી. જો કોઇ સિદ્ધાન્ત પોતાને અનુકૂળ નહિ હોય તો શાસ્ત્રીય રીતે તેનું ખંડન કરવામા કાઇ હરકત નથી. એજ દષ્ટિએ અમે જુનિઅર બી એ. મા 'જ્ઞાનાર્ણવ' મૂકેલ છે. એ ગ્રંથનું અપર નામ 'યોગાર્ણવ' છે; અને તેના નામાનુસાર તે ખરેખર જ્ઞાનનો–યોગનો મહાસાગરજ છે. યોગપ્રદીપ ધ્યાનદીપિકા, અને મરહુમ મી. વીરચંદ રાઘવજીએ જે 'સમીર ધ્યાન ', લખેલ છે તથા મી. [illegible] જે 'શુધ્ધોપયોગ' લખેલ છે તે વગેરે એ ગ્રંથના અંશમાત્ર છે.

૩. આગમસાર એ શ્રી તત્ત્વાર્થના સારરૂપ હોઇ અત્રે ફરી મૂકેલ છે.
૨. શ્રી આનંદઘનજીની ચોવીસી.

(क)—જુનિઅર બી. એ.

૧. જ્ઞાનાર્ણવ.[1]
૨. સમાધિશતક તથા સમતાશતક.

(ड)—સીનિઅર.

૧. સ્યાદ્વાદ મંજરી[2] તથા આત્મસિદ્ધિ.[3]
૨. દેવચંદ્રજીની ચોવીસી.

(ई)—એમ. એ.

૧. ૭ કર્મગ્રંથ.
૨. સમયસાર નાટક.

જેમણે હાઇસ્કુલમાં ધર્મનું કાંઇ પણ શિક્ષણ લીધું ન હોય તેમણે પ્રીવિયસનો અભ્યાસ કરતી વખતે યોગશાસ્ત્રને બદલે નવતત્ત્વ, મોક્ષમાળા[4] તથા પુરૂષાર્થસિદ્ધિ ઉપાયનું[5] અધ્યયન કરવું. આ પુસ્તકો નાનાં છે એટલે વિદ્યાર્થીમાં ખંત તથા ઉત્સાહ હશે તો એક વર્ષમાં તે બધાં પૂરાં થઇ શકશે. યોગશાસ્ત્રનો વિષય, આગળ જ્ઞાનાર્ણવમાં આવી જશે એટલે તેને મૂકી દેવામાં કાંઇ હરકત નથી.

---

૧. જુનિઅર બી. એ. માં સૂચવેલ ગ્રંથોને બદલે જોઇએ તો ઉપમિતિ ભવપ્રપંચ તથા ૭ કર્મગ્રંથનું અધ્યયન કરવું, અને એમ. એ માં કર્મગ્રંથોને બદલે સમ્મતિ તર્કનું અધ્યયન કરવું.

૨. સ્યાદ્વાદ મંજરીની સાથે સાથે ષડ્દર્શન સમુચ્ચયનું અવલોકન કરવાની વિદ્યાર્થીને ખાસ ભલામણ છે.

૩-૪-૫. અહિંસાનુ રહસ્ય સમજવા માટે 'પુરૂષાર્થસિદ્ધિ' અતિ ઉપયોગી છે, 'આત્મસિદ્ધિ' પુનરાવર્ત્તન રૂપે વિશેષ વિચારાર્થે અત્રે રાખેલ છે. ધર્મનાં ઉંડાં રહસ્યો નવીન શૈલીએ સરળપણે સમજાવવા ઉપરાંત, આધુનિક કેળવણી પામેલા વિદ્યાર્થીઓને ધર્મથી ચ્યુત થવાનાં જે કારણો છે અથવા ધર્મમાં શંકા પામવા જેવા જે વિષયો છે, જેવા કે, સાધુએ સ્નાન કરવું નહિ, રાત્રી ભોજન કરવું નહિ જિનેશ્વરની ભક્તિ કરવી, સામાયિક પ્રતિક્રમણાદિ આવશ્યકો કરવાં, વિગેરે—તેમનો 'મોક્ષમાળા' માં બહુ યુક્તિપુરઃસર ખુલાસો કરેલ છે. આત્માનું આસ્તિત્વ, નિત્યત્વ, કર્તૃત્વ વગેરેની સિદ્ધિ કરી નાસ્તિકતા તથા જડવાદનો ઉચ્છેદ, કોઇપણ અન્ય દર્શનીનુ મન ન દુઃખાય એવી માધ્યસ્થ તથા નિર્પેક્ષ શૈલીથી 'આત્મસિદ્ધિમાં' કરેલ છે. સારી સમજ શક્તિવાળા જિજ્ઞાસુને ધર્મમાં પ્રવેશ કરાવવા માટે, સમકિતના 'સ્થિરીકરણ' નામના અંગને પુષ્ટ કરવા માટે તથા કદાગ્રહરહિત તત્ત્વદૃષ્ટિ પમાડવા માટે શ્રી મોક્ષમાળા તથા આત્મસિદ્ધિ એ અદ્વિતીય ગ્રંથો છે એમ આ લેખકની માન્યતા છે એ બન્ને ગ્રંથોના અવલોકનથી ધર્મમાં Rational faith ભાવશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે.

કોલેજમાં critical study કરવાનો છે એમ ઉપર કહેવામાં આવ્યું છે; એટલે કોઇપણ વિચાર યા સિદ્ધાંતની કસોટી કરવામાં વિદ્યાર્થીને કાંઇ બાધ નથી. વળી આપણા સિદ્ધાન્તોની વિરૂદ્ધ કેટલીએક બાબતો સરકારી વાંચનમાળામાં આવે છે છતાં આપણાં

આ પ્રમાણે અમે અમારી અલ્પમતિ અનુસાર ધાર્મિક શિક્ષણના ક્રમ સૂચવેલ છે. અત્રે જે પુસ્તકોના નામ આપ્યા છે તે વિદ્યાર્થીની અપેક્ષાએ છે. શિક્ષકે પોતે, યોગ્ય રીતે શિક્ષણ આપી શકે તે માટે, તદ્ ઉપરાંત અન્ય ઘણા ગ્રંથો અવલોકવાની જરૂર છે એ દેખીતું છે. કૉલેજ છોડયા પછી પણ, post-graduate studies અથવા second interest in life તરીકે, ધર્મનો અભ્યાસ ચાલુ રાખવાનો હોય છે, એ પ્રસંગવશાત્ અત્રે જણાવીએ છીએ. કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓને માટે ઉપર સૂચવેલ અભ્યાસક્રમ આપણી બૉર્ડિંગોમાં અમલમા મૂકવાનો છે. તે માટે પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાન તથા ષડ્દર્શનના જ્ઞાતા એવા તત્ત્વરસિક અનુભવી પુરૂષની 'વાચક' તરીકે યોજના થવી જોઇએ.

*   *   *   *

આપણા શ્વેતામ્બરોમાં હાલ ક્રિયાજડતા—અજ્ઞાન ક્રિયા બહુ વધી ગઇ છે અને જ્ઞાન પ્રાયેઃલુપ્ત થઇ ગયેલ છે. જ્યારે દિગમ્બરોમા જોશો તો ઘણાખરા શ્રાવકો તત્ત્વના સારા જાણકાર માલમ પડશે-શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રનું અધ્યયન તો તેમણે ઘણે ભાગે કર્યુંજ હશે. તેમના પંડિતોની સાથે આપણા ઘણાખરા સાધુઓ પણ જ્ઞાનમા તુલના કરી શકશે નહિ. આવી વિષમ વસ્તુસ્થિતિ છે, જે નિરખી અમારૂં હૃદય દ્રવ્ય ઉકળાવા લાગ્યું છે અને હવે અમે તે કરૂણાજનક સ્થિતિ વધુવાર જોઇ શકતા નથી. દિગમ્બરો માટે જેમ ક્રિયાઉદ્ધારની આવશ્યકતા છે તેમ આપણા માટે જ્ઞાનોદ્ધારની અત્યંત આવશ્યકતા છે.

વિવેકદીપ હૃદયે પ્રકટયા વિના, કુમતિનો ત્યાગ થયા વિના, વિરતિરૂપી દૂતીનો આશ્રય લીધા વિના અનાદિ કાળથી રીસાઇ ગયેલી સમતા સુંદરી મનાવાની નથી એવો શ્રીમાન્ આનંદઘનજીના પદોનો આશય છે. પરંતુ એ વિરતિ તે દુ:ખગર્ભિત કે મોહગર્ભિત નહિ પણ જ્ઞાનગર્ભિત હોવી જોઇએ અને એટલા માટેજ જ્ઞાનોદ્ધારની અમે જરૂર કહીએ છીએ. વિરતિ અને ક્રિયા, એ બન્ને ભિન્ન વસ્તુઓ છે, વિરતિ એ જ્ઞાનનું-સમ્યક્જ્ઞાનનું-ફળ છે,

બાળકોને આપણે તે શીખવા દઇએ છીએ એસ્પ્લાનેડ તથા ગોકુલદાસ તેજપાળની હાઇ સ્કુલોમાં આપણા વિદ્યાર્થીઓને હિંદુ ધર્મ શીખવવામા આવે છે તે માટે આપણે કાંઇ વાંધો લેતા નથી, વિલ્સન કોલેજમા ક્રિશ્ચિયન ધર્મ ફરજીયાત શીખવવામા આવે છે છતાં આપણે આપણા છોકરાઓને ત્યા મોકલીએ છીએ યુનિવર્સિટિના અભ્યાસક્રમમાં ઋગ્વેદ તર્કસંગ્રહ આદિ અન્ય દર્શનીઓના ગ્રંથો તથા કૉમ્ટ આદિ જડવાદીઓના સિદ્ધાન્તોનો અભ્યાસ કરાવવામા આવે છે અને તે આપણા વિદ્યાર્થીઓ કરે છે તેમા આપણને હરકત આવતી નથી. આમ છતા શ્રીમાન રાજચંદ્ર જેવા ઉત્તમ શ્રાવક તથા તત્વજ્ઞાનીના આ દેશકાળને ખાસ અનુકૂળ પુસ્તકો માટે આપણને વાંધો હોય એ અમને તો એક પ્રકારનો મિથ્યા કદાગ્રહ—સાનુબંધ કલેશના મૂળરૂપ અભિગ્રહ મિથ્યાત્વ યા અભિનિવેશ મિથ્યાત્વ—જણાય છે. એક બાળકની પાસેથી પણ હિતશિક્ષા ગ્રહણ કરવી એવો શાસ્ત્રનો આદેશ છે તો જ્યાથી સત્ય પામી શકાય ત્યાથી તે ગ્રહણ કરવામા કોઇને અંતરાય પાડવો એ ભવભીરૂ જીવને બીલકુલ યોગ્ય નથી

આશા છે કે આપણા બંધુઓ દોષદૃષ્ટિ તજી રાજહંસની માફક અમારા કહેવાનું તાત્પર્ય ગ્રહણ કરશે.

જ્યારે ક્રિયા[1] તે જ્ઞાનની દાસી છે પુરૂષ ને પતિ વચ્ચે અથવા પાણી ને પતાસા વચ્ચે જેવો સબંધ છે તેવોજ જ્ઞાન ક્રિયા વચ્ચે સબધ છે. માટેજ શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ કહ્યું છે કે—" ક્રિયા જ્ઞાન દોઉ મિલત રહતુ હૈ જ્યો જલરસ જલમાંહી"

એજ મહાનુભાવના શબ્દોમા કહીએ તો—

"સ્યાદ્વાદ પૂરન જો જાને, નયગર્ભિત જસ વાચા,
ગુન પર્યાય દ્રવ્ય જો બુઝે, સોઇ જૈન હૈ સાચા,
ક્રિયા મૂઢમતિ જો અજ્ઞાની, ચાલત ચાલ અપૂઠી,
જૈન દશા ઉનેમે હી નાહી, કહે સો સબહી જૂઠી.
પર પરનતિ અપની કર માને, કિરિયા ગર્વે ઘેહેલો,
ઉનકું જૈન કહો કયુ કહિયે, સો મૂરખમે પહિલો."
" જ્ઞાન સકલ નય સાધન સાધો, ક્રિયા જ્ઞાનકી દાસી,
ક્રિયા કરત ધરતું હૈ મમતા, યાહિ ગલેમે ફાસી "
"તત્વબુદ્ધિ જિનકી પરનતિ હૈ, સકલ સૂત્રકી કુંચી,
જગ જસવાદ વદે ઉનહીકો, જૈન દશા જસ ઉંચી "

આપણા પૂર્વાચાર્યોએ સાધુવર્ગને શિથિલાચારી થઇ ગયેલા જોઇ જેમ ક્રિયાનો પુન ઉદ્ધાર કર્યો હતો તેમ આપણા પૂજ્ય પવિત્ર મુનિરાજો તથા શાણા-શિષ્ટ શ્રાવકો સમયને ઓળખી જ્ઞાનોદ્ધાર કરવા પોતાના તન મન ધન સમર્પણ કરશે તોજ જૈનોનો ઉત્કર્ષ થવા સંભવ છે. જ્ઞાનોદ્ધાર થશે તોજ ક્રિયામા અવંચકપણું આવશે, એટલે જ્ઞાનોદ્ધારના પરિણામે પુન: યથાર્થ ક્રિયાઉદ્ધાર થઇ જશે.

પરતુ પ્રો. આનન્દશકરે[2] કહે છે તેમ આપણા દેશનો ધાર્મિક ઉદ્ધાર કરવાનું બળ તો ખરેખર ત્યારેજ આવશે કે જ્યારે આપણા ગ્રેડયુએટો આપણા પ્રાચીન ગ્રથોનો અભ્યાસ કરશે, તે ઉપર અન્તરના તેજ અને ઉત્સાહથી ભર્યા વ્યાખ્યાનો આપશે, શુદ્ધ શ્રદ્ધા તથા ભક્તિવડે શ્રી વીરના નામને પોતાના જીવનનો મત્ર કરી જપશે તથા જપાવશે, સાદુ જીવન ગાળશે, અને પ્રતિદિન પોતાનો ધાર્મિક અનુભવ વધારે ઉચ્ચ, ગભીર અને વિશાળ કરતા જશે ગ્રેડયુએટ વગ ધીજ આપણા સનાતન ધર્મનો ખરેખર ઉદ્ધાર થઇ શકશે જગતના વર્તમાન જીવન તેઓજ જાણે છે; અને સનાતન ધર્મને અજ્ઞાનના કૂપમાથી કાઢી ક્યા મૂકવો એનુ ખરૂ સ્થાન તેઓ સમજે છે

અમે ઇચ્છીએ છીએ કે આપણા ગ્રેડયુએટો પોતાનુ આ કર્તવ્ય ઝટ સમજી પ્રમાદ ત્યજી સન્માર્ગે સત્વર પ્રયાણ કરશે અને પોતે ધર્મનો મર્મ પામી આપણા ધાર્મિક ઉદ્ધાર માટે આત્મવીર્યની સ્ફુરણા કરશે, અને સૌજન્યતા, ઉદાર દૃષ્ટિ, અખૂટ ઉત્સાહ તથા અડગ નિશ્ચયના બળથી પૂર્ણ પ્રેમે સ્વાર્પણ કરવામા પોતાનુ શૌર્ય દાખવશે.

વર્તમાન વિદ્યાર્થીઓ એજ ભવિષ્યના ખરા ગુરૂઓ બનશે માટે એમના ધાર્મિક

---

૧ ' ક્રિયા ' શબ્દનો ઉપયોગ હાલના પ્રચલિત અર્થમા અત્રે કરેલ છે,

૨ જુઓ, વસન્ત, ફાલ્ગુન, ૧૯૬૬, દિગ્દર્શન પ્રો આનન્દશકરના એ વિચારો પ્રત્યેક ગ્રેજ્યુએટે ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે.

શિક્ષણનો ક્રમ નકી કરવો એ મ્હોટી જવાબદારીની વાત છે તેમ કરવામા સૂક્ષ્મ વિવેક, પરિપક્વ વિચાર તથા દીર્ઘ કાળના મનન—પરિશિલનની જરૂર છે એ અમે જાણીએ છીએ; છતાં પ્રસગ પ્રાપ્ત થયે પોતાની ફરજ બજાવવી એ અમારૂ કર્તવ્ય સમજી અમે આજે લગભગ ૭ વર્ષે અમારા આ વિચારો જાહેરમા મૂકીએ છીએ કાંઇપણ ઉતાવળ કે સાહસ કર્યા વિના, શાન્તિપૂર્વક નિર્પક્ષપણે સૂક્ષ્મદષ્ટિથી તે અવલોકવા વિવેકી વાચકવર્ગને વિનતિ છે. આપણા ધાર્મિક ઉદ્ધારનો મહા યત્ન સાધવામા અમે સૂચવેલ અભ્યાસક્રમ કોઈ પણ રીતે થોડો ઘણો પણ સ્હાયકારી નિવડશે તો અમે અમને કૃતકૃત્ય માનીશુ—ઓમ શાતિ ! શ્રી શિવમસ્તુ !

—સ્વ૦ ગોવિન્દજી મૂલજી, મહેપાણી. બી એ. એલ્ એલ્ બી.

સાત નયનો રાસ.

શ્રી ગુરૂચરણ કમલ અનુસરી, શ્રી શ્રુતદેવી રીદય ધરી
તત્વરૂચીનઇ બોધન કાજિ, કરૂં નયવિવરણ ગુરૂ સાહાજિ. ૧
સૂત્ર અર્થ સવિનય સમતિ, સદરભિત છઇ શ્રી જિનમતિ,
આવશ્યક નિર્યુક્તિ અરયુ, દેખી કહિવા મન ઉછરયુ. ૨
નયે કરીને સયલ પયત્થ, વિચારવા બોલ્યા છે તત્થ,
નય વિચાર કરવો તે માટિ, જિમ પામો સમકિતની વાટિ ૩
જો એણે ન વિચારે અર્થ, તો તસ સૂત્ર ભણ્યા સવિ વ્યર્થ.
યુગતાયુગતિ ભાસે વિપરીત, મહાભાષ્યે માહી કહી રીતિ ૪
સૂત્રે કહ્યુ ષડવિધ વ્યાખ્યાન, તેહમા એહવી પદાદિક બાન,
ગ્રંથ વિશેષાવશ્યક અરયુ, તે પડિત જન રીદયે વરયુ. ૫
શ્રુતજ્ઞાન ઇતિ એહને અધીન, એહથી હુઇ નિજમતિ પીન,
એ ચઉથો અનુયોગ દુઆર, એહનો છે બહુલો વિસ્તાર ૬
ચરણ કરણ જે ધરતો સદા, સ્વસમય સભાસે નહિ કદા,
નિજપર સમય વિવેચન કરી, આતમતત્વ ન નિહાળે ફિરી ૭
ચરણ કરણ તસ જાઇ વહી, સમતિ ગ્રથમાહિ ઇમ કહી,
નય વિચારથી તેતો હોય, તે માટિ અભ્યાસો સોય. ૮
ભાવન ગાને એહથી મિટે, શુદ્ધ મારગિ દુરમતમતિ ટલે,
વિસવાદ વરજીત હુઇ બુદ્ધિ, સકલ તત્વની પામે શુદ્ધિ ૯
નય લખ્યણ દ્દષ્ટાત સ્વરૂપ, જાણી માહોમાહિ નિરૂપ,
અનેક નયપરો આદરો, મિથ્યામત દૂરે પરિહરો ૧૦
મહાભાષ્ય તત્વાર્થ ભાષ્ય, સમતિ પ્રમુખની લેઇ સાખિ,
શ્રી ગુરૂ વચન થકી પણિ લહી, નયપરમાર્થ કહુ ગહગહી ૧૧

ઢાલ રાગ આશાવરી.

(નમો નમો શ્રી શત્રુંજ ગિરવર એ દેશી.)

પ્રસ્તુત વસ્તુ તણો અંશગ્રાહી, અનિરાકૃત પ્રતિપખ્યરે,
અધ્યવસાય વિશેષ જે એહવો, તે નય કહીઇ લખ્યરે.
શ્રી જિનપ્રવચનશું રંગ કીજે, જિય મિથ્યા મત ખીજેરે,
રાગ દ્વેષનો નાશ કરીજે, કેવલગ્યાન લહીજેરે. શ્રી જિન. આંચલી ૧૩
જે પ્રતિપખ્ય તણો પ્રતિખેપી, તેહનેં દુરનય જાણોરે,
ઇમ નય દુરનય જાણી પટંતર, જિનમત કીજે પ્રમાણોરે. શ્રી ૧૪
નય, પ્રાપક, સાધક, નિરવરતક, નિરભાસક ઇતિ ભાષરે,
ઉપલંભક, વ્યંજક, એક અર્થા, ઇતિ તત્વાર્થ ભાખ્યરે. શ્રી ૧૫
દ્રવ્યાર્થિક પર્યાયાર્થિક ઇતિ, મૂલ ભેદ તસ દોયરે.
દ્રવ્યજ અરથ વિષય છે જેહને, તે દ્રવ્યાર્થિક હોયરે. શ્રી. ૧૬
એ પરમાર્થે દ્રવ્યજ વંછે, પજ્જયને ઉપચારિરે,
સામાન્ય રૂપેં અનવસ્થાનેં, નહીં અરથાંતર કયારિરે. શ્રી. ૧૭
આવિર્ભાવ તિરોભાવ માત્રેં, પરિણામે દ્રવ્યજ નાન્યરે,
ઉતફણ કુંડલિતાદિ અવસ્થા નહી અહિ દ્રવ્યથી અન્યરે. શ્રી. ૧૮
જો દ્રવ્યથી પર્યાય ભિન્ન તો, હુઇ અવયવ નિજમાત્રરે
તથા ભિન્ન વેદશે પણ લહીએ, ઇયતે કલ્પિત માત્રરે. શ્રી. ૧૯
બીજો પજ્જય વિષયી માને, લયપખ્ય પરકાશનિ વૃત્તિરે,
તદભાવે દ્રવ્ય ઉપચારી, ગુણસંતાનેં નિત્તિરે. શ્રી. ૨૦
પજ્જયથી નહીં દ્રવ્ય અનેરો, તહ ઉવલંભ અભાવેરે,
જીવાદિકનેં નાના હિકગુણ તૈલ ધારયરિં થાવેરે. શ્રી. ૨૧
કલ્પિતમાત્રે પષ્ટી સંભવ, રાહુના શિરયરિ વેદરે,
કારણ કાર્યે નિત્યાનિત્યે, સતતિ ગુણનેં ભેદરે. શ્રી. ૨૨
કોઇ કહે દવ્વ પજ્જવ નયરે, સંમત દોવિ પયત્થરે,
પણ આદિમ એકાંત અભેદે, ભેદે અતિમ તત્થરે. શ્રી. ૨૩
તેહ મૃષાગ્રણ ગુણિ દોય હોવે, પર્યાય માત્ર અભેદે રે,
તેહેં અંત્યનયે દ્રવ્ય ગ્રહતે, દ્રવ્યાર્થિક કુણ વેદેરે. શ્રી. ૨૪
તેહ વિશેષાવસ્યક ગ્રંથિં ભાખ્યો માર વિચારરે,
સૂત્ર સદ્દહણા ધરતા, લહીએ માન ઉદારરે. શ્રી. ૨૫

ઇતિ દ્રવ્યાર્થિક પર્યાયાર્થિક નયસ્વરૂપં.

અથ ઉત્તરભેદ કથનં.

ચાલ રાગ સામેરી ચાલિ.

એક દ્રવ્યાવશ્યક ભાખી, ઋજુસૂત્ર સૂત્રેં ઇતિ સાખી,
ઋજુસૂત્ર વિના નય તીન, સિદ્ધસેન મતે દ્રવ્ય લીન. ૨૭
એ સદાવશ્યક પર્યાયેં, દ્રવ્યપદ ઉપચાર કહાયેં.
શબ્દ સમભિરૂઢ એવંભૂત પર્યાયાર્થિકેં અનુસ્યુત. ૨૮
સિદ્ધસેન મતે નય ચ્યાર, પર્યાયાર્થિકના પ્રકાર,
એ ઉત્તર ભેદ છે સાત, તત્ત્વાર્થ પમુહથી ખ્યાત. ૨૯
એકત્વં અંતિમ નય તીન, શબ્દ નામે અંતરલીન,
આદેશંતરિ તવ પંચ; એહનો છે બહુલ પ્રપંચ. ૩૦
ભેદાભેદ તણી વિવખ્યાઇ, પ્રત્યેકેં નય તસ થાઇ.
સપ્ત ભંગી જો અભ્યાસે, તો સમકિત વાસના વાસે. ૩૧
મુખ્યવૃત્તિ દ્રવ્યાર્થિક, ગુણગુણિને અભેદ કથક,
અન્યોન્યેં જે તસ ભેદરે, ઉપચાર વલે તે વેદ, ૩૨
પર્યાયાર્થિક મુખ્ય વૃત્તિં, ભેદ માને તેહનો નિત્તિં,
ઉપચારેં તાસ અભેદ, મનિ ધારો ધરી ઉમેદ ૩૩
ગ્રહે મુખ્ય અમુખ્ય પ્રકાર, નય જે હોય ધર્મપ્રચાર,
કલ્પી જે તે અનુસારરે, તસ વૃત્તિ અને ઉપચાર. ૩૪
ભિન્ન વિષય ન ભાખ્ય જેહ, નય જ્ઞાનમાં સર્વથા તેહ,
પરનય નિરપેખી માટિ, જાવે મિથ્યામત વાટિ. ૩૫
એહ છે મહાભાષ્યેં વિચાર, સંમતિ સંમતિ પણિ ધાર,
સ્યાદ્વાદ મતેં અનુસરે, જિમ શિવ વધુલીલા વરે. ૩૬

ઇતિ મૂલ નય જાણીતિ ભેદકથનં.

અથ સપ્ત નય દષ્ટાંત કથનં.

ઢાલ ૪ રાગ મારૂણી. રાયપદ મરથ એ દેશી.

એ નય સપ્તતક હુઈ, વિશુદ્ધ યથા ક્રમેરે પ્રસ્થકવસતિ પ્રદેશ
દષ્ટાંતે કરી ભાવો નિજ અનુભવ કરીરે નિસુણી શાસ્ત્રનો લેશ. ૩૭
ભવિજન સાંભળોજી નય સમુદાય, આયતી સમુદયનો કારકોરે—આંચલી
વનગમ દારૂ છેદન છોલન કોરવેરે, મૃદુ કારણે ફલભેદ.
એહસ્થલે નૈગમ વ્યવહારહ નય તણારે, સુદ્ધ યથાન્તર ભેદ— ભ૦ ૩૮
સંગ્રહ ચિતમિત ધાન્યાદિક ભૂતનેં કહેરે, નહી ન્યૂનાધિક રિત્ત;
માન્ય મેયો મયને ઋજુસૂત્ર કહે નહીરે, એક માનો પત્તિ— ભ૦ ૩૯
પ્રસ્થક ભાવે પરિણત આતમ પ્રસ્થકોરે, શબ્દાદિક મત એહ;
પ્રસ્થક જ્ઞાયક પ્રસ્થક કરતક જ્ઞાનથીરે, નહી અતિરિકત કો તેહ—ભ૦ ૪૦
લોક પ્રભૃતિ ગૃહ કોણ્ડ ઘરેં નિવસન કહેરે, નયનૈગમ વ્યવહાર;
સંગ્રહ સંથારો વ્રત પ્રદેશ કેરે, અન્ય સકલ ઉપચાર. ભ૦ ૪૧

જે આકાશ પ્રદેશે સ્વય અવગાઢ છેરે, ઋજુસુત્ર માને તિહાંય,
તેહ પણ વર્તમાન સામાયિકી જાણુવીરે, પ્રતિષ્યણુ પિરતા કિહાંય. ભ૦ ૪૨
આતમભાવે આતમ વસતિ ન પર દ્રવ્યેરે, ઇમ શબ્દાદિક ભાવ;
વિણુ સબધે નહિ અન્યનો અન્યરયલેરે, આધારાધેય ભાવ. ભ૦ ૪૩
પચાસ્તિકાયને દેશ એ છનો પ્રદેશ છેરે, ઇમ નૈગમ કહણાર,
દેશ વિના પચનો હુઇં કહે સગ્રહ નયેરે, પણુવિહ ઇતિ વ્યવહાર. ભ૦ ૪૪
પ્રત્યેકે પણુવિધની હુઇ પ્રસજનેરે, ઇતિ ઋજુસુત્ર કહેય,
તે માટે પચનો ભજનાઇ ભાખવોરે, હવે શબ્દ વદેય. ભ૦ ૪૫
તેહને વિષે તથા તેહજ તેહનો પ્રદેશકારે, અન્યથા ન હુઇ નિર્દેશ,
સમભિરૂઢ વદે હુઇ સપ્તમી ભેદિકારે, તેહજ તેહનો પ્રદેશ. ભ૦ ૪૬
એવભૂત મતે સવિ દ્રવ્ય અખંડકારે, નહિ દેશાદિ પ્રકાર;
ઇમ દષ્ટાંત ઘટાદિક દ્રવ્યે ભાવતારે, હુઇ સુમતિ વિસ્તાર. ભ૦ ૪૭

ઇતિ સપ્તનય દષ્ટાત દર્શન.

અથ નૈગમ સ્વરૂપ કથનં.

ઢાલ ૫ રાગ સારિંગ મલ્હાર.

ઇડ રે આબા આબલીરે—એ દેશી.

હવે નૈગમાદિક નયતણારે, લક્ષણુ વિવરી કહીશ,
વિણુ લક્ષણુ કિમ જાણીએરે, વસ્ત સ્વરૂપ નિશેષ ૪૮

ચતુર નર નિસુણોશ્રી જિનવાણી,
એતો સવિનય રયણુ નિશાણી ચતુર આંચલી

નિગમ નામ સકલ્પકારે, તદ વિષયી અભિપ્રાય,
તે નૈગમ નામ ભાખીએરે, ક્રમ વિશુદ્ધ બહુ થાય. ચતુર ૪૯
સામાન્ય ને વિશેષ નેઉ, માને યુક્તિ તસ એહ,
નિત્ય અખડ અનેક ગ રે, હુઇ સામાન્યહ તેહરી ચતુર ૫૦
એકાકાર પ્રત્યય તણોરે, હેતુ દ્રવ્યાદિક વૃત્તિ,
નહિતોભિન્ન વિલક્ષણેરે, કિમસત ઇતિ અનુવૃત્તિ. ચતુર ૫૧
ઇતિ ગોત્વાદિક માનવારે પણુ સામાન્ય વિશેષ,
સ્વજાતીય વિજાતીએરે, વૃત્તિ વ્યાવૃત્તિ વિશેષ. ચતુર ૫૨
તુલ્ય સસ્થાનાદિક છતેરે; હુઇ વ્યાવૃત્તિ બુદ્ધિ,
તમ કારણુ પરમાણુએરે, વરતી વિશેષની શુદ્ધિ. ચતુર ૫૩
હવે સિદ્ધાંતી વદે યદારે, સામાન્ય બુદ્ધિનુ હેતુ
સામાન્ય તો ગોત્વાદિકેરે, તદ વિશેષે લહેત. ચતુર ૫૪
જો જેણે વિશેષીએરે, બુદ્ધિ વચન તે વિશેષ,
તો પર અપર સામાન્યનેરે, માન્યો જોઇએ વિશેષ. ચતુર ૫૫

તે માટે જે વસ્તુનેરે, હુઇ સમાન પરિણામ,
તે સામાન્ય જે વિસદૃશેરે, તેહ વિશેષતું નામ. ચતુર ૫૬
અનુવૃત્તિ વ્યાવૃત્તિ બુદ્ધિનોરે, હેતુ તેહજ પર્યાય,
ઇતિ અસ્યાત વસ્તુથીરે, કિમ એકાંતે કહાય. ચતુર ૫૭
એહ વિશેષાવસ્યકેરે, છે સઘલો વિસ્તાર,
નૈગમ નિક્ષેપા તણારે, માન એ ચાર પ્રકાર. ચતુર ૫૮
ઘટ ઇતિ નામ તે ઘટજ છે રે, વાચ્ય વાચકને અભેદિ,
હુઇ નિયતપદ શક્તિનોરે, એકાંત ભેદિ ઉચ્છેદ ચતુર ૫૯
તુલ્ય પરિણામ પણા થકીરે, ઘટાકાર ઘટ એવ,
મૃત પિંડાદિક દ્રવ્ય ઘડોરે, તે પણિ ઘટજ કહેવ. ચતુર ૬૦
પરિણામ પરિણામી ભાવનીરે, અન્યથા ન હુઇ ઉપપત્તિ,
ભાવ ઘટે ઘટ પદ તણીરે, અસદિગ્ધપણે વૃત્તિ. ચતુર ૬૧
ભાવ નિક્ષેપો માનને પણ, નહિ દ્રવ્યાર્થિક હાણિ,
પરતને પજ્જય ગહે એ, શ્રી ભદ્રબાહુની વાણિ. ચતુર ૬૨
પ્રત્યેકે નામાદિકારે, સામાન્યગ્રાહી એક,
વછે વિશેષગ્રાહી તથારે ભિન્ન વિગતિ અનેક. ચતુર ૬૩

ઇતિ નૈગમ નય લક્ષણ સ્વરૂપ કથનં
અથ નામાદિ નિક્ષેપા સ્વરૂપ કથન

ઢાલ ૬ રાગ પરજીઓ.

સીત હણી રાવણ જવ આવ્યો, એ દેશી.

ઇહાં પ્રસંગે વિવરી કહીઇ, નિક્ષેપાનો વિચારરે,
જેહનો અનુયોગદ્વારે બોલ્યો, સવિ વસ્તુઇ અધિકારરે. ૬૪
સુણો પ્રાણીરે જિનવાણી ગુણની ખાણીરે. આંકણી
નામ જે વસ્તુતણું અભિધાનક, થાપના તસ આકારરે,
ભૂતભાવી ભવનું જે કારણ, તેહ દ્રવ્ય મનિ ધારિરે. સુ. ૬૫
કાર્યાપન્ન તે ભાવ કહીજે, એ ચઉ વસ્તુના ધર્મરે,
વાચ્યવાચક ભાવે સબંધ, નામતણો એ મર્મરે. સુ. ૬૬
થાના સમપરિણામ પણે કરી, પરિણામિતાઇ દ્રવ્યરે,
એમ વિશેષ પરસ્પરિ ભાવી, કીજે નિજ મતિ ભવ્યરે. સુ. ૬૭
નામને વંછે શબ્દ નયવાદી, વસ્તુસ્વરૂપ પ્રશસ્તરે,
તત્ પ્રત્યય હેતુ માટે પરમમનિ, નામ રહિત નહી વસ્તુરે સુ ૬૮
લક્ષે લક્ષણ વ્યવહાર શબ્દથી, ક્રિયા સવિ તદધીનરે,
શબ્દ નયે એમ નિજમત થાપે, થાપના નય વદે પીનરે. સુ. ૬૯
શબ્દ વસ્તુ ક્રિયા ફલ સંજ્ઞા, મત્યાદિક સવિ ભાવરે,
છે આકાર રૂપ જગમાંહી, નિરાકાર અભાવરે સુ. ૭૦
વર્દતિ દ્રવ્ય નય સ્વપરિણામથી, કોણ અનેરો આકારરે,
ઉત્તરફણ વિક્ષ્પ કુંડલિતા કૃતિ યુત, અહિપરિ તે અવિકારરે. સુ ૭૧

ઉદભવલયને કાર્યોપચારે, કલ્પિત હેતુતા એહને રે,
નટ પરિ નિત્ય ઇનિ હેતુજ માનો, કાર્ય નહીં ત્રિભુવનેરે. સુ. ૭૨
અહ ભાવનય બોલે ક્ષણવાદી, ભાવવિના નહિ દ્રવ્યરે,
..............પ્રતિક્ષણ ભાવજ ઉપજે વિણસે, હેતુ વિના જગે ભવ્યરે. સુ ૭૩
પ્રતિ સમયે અપરાપર રૂપે, થાવાથી સવિ વસ્તરે. સુ ૭૪
તત્ર સંવિનયમય જિણમય બોલે, મૂકો નિજમત કૂપરે;
શબ્દ અર્થ બુદ્ધિ પરિણતિ ભાવે, સવિય પર્જ્જવ રૂપરે. સુ. ૭૫
એહ વિલક્ષણ નિજ આશ્રયને, ભેદ અભેદના કારરે;
પ્રત્યે કે દ્રવ્યાદિ વિકલ્પે, આશ્રય ભેદ અપારરે. સુ ૭૬
જવ એકે વસ્તુએ ચઉની વિવક્ષા હોએ, અભેદક ત્યારેરે,
એમ નય સમુદયથી સવિ લહીએ, શાસ્ત્ર અર્થ સુવિચારેરે. સુ. ૭૭

ઇતિ નિપેક્ષા સ્વરૂપઃ

અથ સંગ્રહ નય સ્વરૂપ કથન.

ઢાલ ૭ રાગ કેદારો ગોડી.

રૂપગ હોએ અતિ ઉજલુરે. એ દેશી.

નૈગમાદિક અંગીકર્યારે, અર્થ સકલ વિસ્તાર,
સામાન્યરૂપે સંગ્રહેરે, તે સગ્રહ નય સારરે. ૭૮
ભવિજન ધારો ગુરૂ ઉપદેશ,
એહથી નાશે કુમત કલેશરે. ભ. આંચલી.
કેવલ સત્તા માત્રનેરે, અંગીકરે નય એહ
સકલ વિશેષ સત્તા રૂપેરે, અંતર્લીના લેહરે. ભ ૭૯
વૃક્ષાદિકના પ્રતીતિકારે, કોઇ વનસ્પતિજન્ય,
જેણે જેહ પતીજીએરે, તેહથી તે નહીં અન્યરે. ભ ૮૦
અંગુલ્યાદિક હસ્તથીરે, જિમ કાંઇ ભિન્ન ન હોય,
વનસ્પતિ સામાન્યથીરે, તિમ વૃક્ષાદિક જોયરે. ભ ૮૧
ઇમ દૃષ્ટાંતે બાનીએરે, શત શબ્દે અવિભાન,
તહ દ્રવ્યત્વાદિક રૂપેરે, સવિ દ્રવ્યાદિક ગ્યાનરે. ભ. ૮૨
એ પણિ નિક્ષેપા ચઉરે, માને પ્રત્યેકે એક,
કોઇ કહે એ થાપનારે, વંછે નહી સુવિવેકરે. ભ. ૮૩
નામ સંકેત વિશેષ છેરે, તે થાપનાએ સંત,
તે માટે નામ નિક્ષેપરે, થાપના સંગ્રહ હુંતરે. ભ. ૮૪
તેહ જેસા પિતાદિકેરે, વિહિત સંકેત વિશેષ.
શબ્દ પુદ્ગલ રૂપ નામ છેરે, થાપના આકૃતિવિશેષરે. ભ. ૮૫
તે માટે નામાદિકેરે, બહુ સખ્યાએ જેહ,
નિજ નિજ જાતિ એકતારે, ગ્રહીએ સગ્રહ તેહરે. ભ. ૮૬

ઇતિ સંગ્રહ નયઃ

અથ વ્યવહાર નયઃ

ઢાલ ૮ રામગ્રી. (છાનોને છપીરે કાતા૦ એ દેશી.)

જે અનુયાયી લોક વ્યવહારનેરે, અધ્યવસાય વિશેષ,
તે વ્યવહાર કર્યો નય સૂત્રમારે, માને એહ વિશેષ. ૮૭
શ્રી જિન વાણી પ્રાણી આદરોરે, હરખી પરખીરે ચિત્તિ;
નય અંતર નિરપેખા દેખા ઉવેખીએરે,સવિ મિથ્યામત્ત નિત્તિ.શ્રી જિન૦ આંચલી.
ઘટપટ પ્રમુખ વિશેષથી અન્યનેરે, નહીં લોકે વ્યવહાર;
વાર્તા માત્ર પ્રસિદ્ધ સામાન્ય છેરે, ખકુસુમ પરિ તે અસાર. ૮૮ શ્રી
જલ આહારણાદિક ઉપયોગિયારે, ઘટપટ આદિ વિશેષ;
અર્થે ક્રિયા અનિમિત્ત સામાન્યનેરે; માન્યાનો સ્યો કિલેશ. ૯૦ શ્રી.
જે સમૂહે દષ્ટાંતે વનસ્પતિ દાખીએરે, તે પણિ મુઝ અનુકૂલ;
કુણ વૃક્ષાદિ વિશેષથી અન્ય છેરે, વનસ્પતિનુરે સ્તૂલ. ૯૧ શ્રી
સંગ્રહ સંગૃહીત અર્થ વિભાજકોરે, જિમ સત્ દ્રવ્ય પર્યાય,
જીવ અજીવ દુવિધ દ્રવ્યા ભાવીએરે, એમ પજ્જય પણિ થાય. ૯૨ શ્રી.
સહભાવી ક્રમભાવી ઇતિ દુવિધા કહ્યારે, રૂપાદિક સહભાવી;
નવીન પુરાણાદિક ક્રમ ભાવીયારે, ઇમ બહુ વિધ મનિ ભાવિ. ૯૩ શ્રી.
પજ્જયની ગુણ વિગતે ભિન્નત દાખવ્યોરે, સંમતિ ગ્રંથેરે જોઇ;
જો પુણ ત્રીજો પદાર્થ પામીએરે, તો ત્રીજો નય હોઇ. ૯૪ શ્રી.
નિશ્ચયથી પંચ વર્ણે ભમરે કાલિમારે, અંગીકરે સવિશેક;
તિમ એહ નય પણિ અંગીકરે સુદારે, ઇતિ લૌકિક સમરોક. ૯૫ શ્રી.
કુંડી શ્રવે વાટ જાઈ ઇત્યાદિકે તથારે, પ્રાયે છે ઉપચાર;
એ નય ઇતિ ઇતિ તત્ત્વાર્થ ભાષ્યમારે, માને નિક્ષેપાચાર. ૯૬ શ્રી.

ઇતિ વ્યવહાર નયસ્તુતીયઃ

અથ ઋજુસૂત્ર.

ઢાલ ૯ રાગ સારિંગ

(પ્રવચન હવે સાંભલો જાતિસ્મરણ યોગેરે—એ દેશી.)

નિજ અનુકૂલ અર્થ જિકે, વર્તમાનકાલીનરે;
તસ્માહી અભિપ્રાયકો, તે ઋજુસૂત્ર અદીનરે. ૯૭
સવિ નય સવિ નય ધારીએ,
વારીએ સ્વાભિનિવેશરે. સવિ. આંચલી.
એ નય માને નહીં કદા, અતીત અનાગત વસ્તરે,
ઉપના ભાવે કરી, ગગન કુસુમ પરિ અસ્તરે. સવિ. ૯૮
પરકીય વસ્તુને પણિ નહીં, માને પ્રયોજના ભાવેરે;
પરધન પરિ કુણ કામનું, નિજથી નિજ ફલ પાવેરે. સવિ. ૯૯
વ્યવહારવાદીમેં નહે, જો વ્યવહાર ભાવેરે,
અંગદ મંમન પણિ નહીં, સામાન્ય નિજ ભાવેરે. સવિ. ૧૦૦

અતીત અનાગત પારકું, તો કિમ માનેં વસ્તુરે
વ્યવહારાભાવ તુલ્યતા, નિષ્ફલતા પણ જીસ્તુરે. સવિ. ૧૦૧
સાદશ અર્થનો વાચકો, કિમ માને અભિધાનરે;
તથા તથાવિધ અર્થનું, વિપયી પણિ કિમ જ્ઞાનરે. સવિ. ૧૦૨
પરમાર્થ એ નયતણો નિજ સપ્રતિ કાલીનરે;
નામાદિક ચઉ નિક્ષેપા, પ્રત્યેકં એક લીનરે. સવિ. ૧૦૩
તહ પર્યાય અનેકનો અર્થ અભિન્નજ મૂલરે,
સૂક્ષ્મ ક્ષણિક પજ્જય કહ્યો, મનુષ્યાદિક સ્થૂલરે. સવિ. ૧૦૪

ઇતિ ઋજુસૂત્રશ્ચતુર્થઃ

અથ શબ્દનયઃ

ઢાલ ૧૦ રાગ. સુણો બ્હેની પીઉડો પરદેશી. એ દેશી.

જેમ્રુ વિશેષિત ઋજુસૂત્ર સંમત, અર્થગ્રાહી અભિપ્રાયેરે,
તે નય શબ્દ કહ્યો એહ માને, ભાવ રૂપ પરયાયરે.
શ્રી જિનમત, ધારી એકાંતે,
જિહાં સવિ નય અનેકાંતેરે. શ્રી. આંચલી ૧૦૫

નામાદિક ઘટ ત્રયને માને, તત કાર્ય અણુકરવેરે;
પટાદિ ઇતિ પ્રત્યક્ષ વિરોધેં, તહ લિંગને અણુધરવેરે. શ્રી. ૧૦૬
કહે ઋજુસૂત્રનેં અતીત અનાગત, જે ઘટતું નવિ માનેરે,
તુલ્ય પ્રયોજનના ભાવેં હુંતે, નામાદિ કિમ વાનેરે. શ્રી. ૧૦૭
બહુ પર્યાયિં અર્થ એક વંછે, પણિ લિંગ વયણને નય ભેદેરે;
ભિન્ન અર્થ માને ઇતિ ઋજુથી, શબ્દ વિશેષિત વેદેરે. શ્રી. ૧૦૮
સપ્ત ભંગ ભાખ્યા જિનશાસને, તેમાંહિ લે કોઇ ભંગેરે;
સુવિશેષિત ઘટ સંમત એહને, અવિશેષિત ઋજુ અંગેરે. શ્રી. ૧૦૯
સપ્તભંગી ઇહાં કહીએ વિવરી, પ્રથમેં છતો ઘટ દેખોરે;
ઉર્ધ્વગ્રીવાદિક નિજ પર્યાયેં, સદ્ભાવે સવિશેષ્યોરે. શ્રી. ૧૧૦
પર પર્યાયેં અસદ્ભાવેં કરી, વિશેષિત નહીં કુંભરે;
સ્વપરોભય પર્યાયેં સત્તા, અસત્તાએં કુંભરે. શ્રી. ૧૧૧
યુગપદ વિશેષિત હોઇ અવાચ્યો, એકદા એકાદેશરે,
અસંકેતિક દોષ અર્થ કહે નહીં, એ ત્રણ સકલાદેશરે. શ્રી. ૧૧૨
તહ એકદેશેં નિજ પર્યાયેં, સદ્રૂપે સવિશેષરે;
અપરે પરભાવેં અસતેં, અસ્તિ નાસ્તિ ઇતિ રેખ્યોરે. શ્રી. ૧૧૩
એકદેશેં નિજભાવેં સતેં, વિશેષ્યો અન્ય દેશેરે;
યુગપદ અછતે ઘટત બહુતેં, અસ્તિ અવાચ આદેશરે. શ્રી. ૧૧૪
પરભાવેં એકદેશે સત્વે, અપરેં યુગપદ કહવેરે;
અર્પિત નાસ્તિ અવાચ્ય કહીજે, સપ્તમે સ્થાન પદ લહેરે. શ્રી. ૧૧૫

સદ્ભાવે એકદેશે સ્વભાવે, એક પર પર્યાયેરે;
અસતે અન્યદેશે યુગપદ, વિશેષિત કહવાયરે. શ્રી. ૧૬
ઘટ અસ્તિનાસ્તિ અવાચ્ય આદેશે, એ સપ્તભંગી પૂરીરે:
સ્યાદ્વાદ મત લીના માને, શબ્દાદિક અધૂરીરે. શ્રી ૧૭
એહ વિશેષ કહ્યા મહાભાષ્યે, સપ્તભંગીનુ બીજરે;
તે અલ્પસી પરમાર્થ સાધો, વીજાડી નિજ મીજરે શ્રી ૧૮

ઇતિ શબ્દ નય પંચમ

અથ સમભિરૂઢ

ઢાલ ૧૧ રાગ સામેરી.

પર્યાય બહુનો અર્થરે એકલે ઇછે વ્યર્થરે,
અર્થરે પ્રત્યેક સવિ શબ્દનોરે. ૧૯
એહવો અધ્યવસાયરે, તે સમભિરૂઢ કહાયરે,
ધાયરે પૂરવથી પણિ સૂક્ષ્મ સોરે ૨૦
કહે શબ્દવાદી વેદીરે, લિંગને વયણને ભેદીરે,
ભેદ રે માને જો તુ અર્થનોરે. ૨૧
સજાતરે તો ક્રમરે, માને નહી ભેદ એમરે,
તેમ રે ઇહા પણિ ધ્વનિ ભિન્નતારે ૨૨
તે માટે સજ્ઞાભેદીરે, અર્થનો માનો ભેદરે,
ઉચ્છેદરે અન્યથા હુઇ નિયતિનોરે. ૨૩
ઘટકુંભ કુટ ઇત્યાદિરે, થભાદિ પરે અન્યવાદિરે,
નાદિરે ભિન્ન પ્રતિનિમિત્તથીરે. ૨૪
ઘટ કહીએ ચેષ્ટા યોગિરે, કુટ શબ્દ કૌટિલ્યયોગિરે,
લોગિરે કુંભ કુસ્થિતિ પૂરવેરે ૨૫
ઘટકારથી અભિન્નરે ઘટકરણ ક્રિયા વિન્નરે,
ભિન્નરે હોયે તે ઘટ કર્મથીરે. ૨૬
પર્યાયસંકર દોષરે, અન્યથા હુઇ ઇતિ રોષરે,
કોષરે વસ્તુ નિજનિજ ધર્મનોરે. ૨૭
ઇતિ હતક્રિયા હરમિરે, સંક્રમે નહિ ત્યજી ભ્રમરે,
મરમરે, એ ઘટ કુંભાદિકરે. ૨૮
એહ યુક્તિનો વિસ્તારરે, વિશેષાવશ્યક સારરે,
પ્યારરે એહને પણિ ભાવશુરે. ૨૯

ઇતિ સમભિરૂઢ ષટ

અથ એવંભૂત નય

ઢાલ ૧૨ રાગ ગોડી ઇણીપુરિ રાજ કરતરે એ દેશી

અર્થવ્યાપાર વિશેષે વ્યંજન અર્થનોં, જેહ નિયમ અનેનોએ ૩૦

એવંભૂત નય તેહરે સૂત્રેં દાખીઓ, ક્રિયા પરિણુત માનતોએ. ૩૧
દીપનક્રિયા શન્યરે, જિમ દીપકે નહી, દીપશબ્દ વાચક નહીં એ. ૩૨
શબ્દ વશેં અભિધેયરે, અભિધેય વશે શબ્દ ઇમ ઉભયથી વિશેષીએ એ. ૩૩
સ્રી મસ્તકે આરૂઢ જલ આહરણાદિ ક્રિયા યુતને ઘટ કહીએ એ. ૩૪
ગ્રહ કોણાદિકે થાપ્યોરે તેહ ઘડો નહી ચેષ્ટા વિણુ એ નય મતેં એ. ૩૫
સમભિરૂઢને ભાખેરે ઘટપદ વ્યુત્પત્તિ અછતો જો કુટપદ તણી એ. ૩૬
માને અર્થ તુ ભિન્નરે તો ચેષ્ટા વિણુ કાલેં ઘટ પણુ કિમ ઘડો એ ૩૭
વ્યુતપત્તિ અર્થ અભાવરે બેહામેં તુલ્ય મૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ ઇમ કીજીએ એ. ૩૮
ઇમ સંસારી જીવરે પ્રાણુધરણુ માટિ સિદ્ધ જીવ નહીં એ મતે એ. ૩૯
એ મહાભાષ્યે ભાવરે એ અનુસારથી કહ્યું શ્વેતાંબર પ્રક્રિયા એ, ૪૦
જીવ નોજીવ અજીવરે, તેહનો અજીવ કીધે એમ આકારણેં એ. ૪૧
જીવ પ્રત્યે પણુ ભાવરે આહી નૈગમ પમુહ જીવ પણુ ગતિ વંછે એ. ૪૨
નોજીવ ઇતિ આહવાનેંરે, અજીવ કે જીવના દેશ પ્રદેશ પ્રત્યે વદે એ. ૪૩
આંકારિત અજીવેં પુદ્ગલ દ્રવ્યાદી તેહનો અજીવ આકારિતેં એ. ૪૪
જીવ દ્રવ્ય પતીજેરે કેતો અજીવના દેશ પ્રદેશ હવે એ નયો એ. ૪૫
જીવ પ્રતિ ઊદયિક ભાવગ્રાહક એહ જીવ વદેં સંસારીનેએ. ૪૬
નોજીવ ઇતિ અજીવરે, કે સિદ્ધહ પ્રતંઇ અજીવ ઇતિ આકારિતેએ. ૪૭
પુદ્ગલાદિકે સિદ્ધરે નોઅજીવ ઇતિ આ કારણુ કીધે હું તે એ. ૪૮
ગ્રહે સંસારી જીવરે, દેશ પ્રદેશની કલ્પનતો એહનય નહી એ. ૪૯
એવંભૂતા ભિપ્રાયેરે, સિદ્ધજ જીવ છે ભાવ પ્રાણુને ધારવેએ. ૫૦
ઇતિ કોઇકતે મિથ્યારે, જીવ પ્રતે એહ તુરિય ભાવગ્રાહક કહ્યોએ. ૫૧
આયુ કર્મોદય રૂપરે, જીવન અર્થનો છે સદ્ભાવ સંસારીએએ. ૫૨
સિદ્ધનેં જીવત્વ દાખ્યુરે, મલયગિરિ મુખે તેતો નૈગમાદિક મતેંએ. ૫૩
એહ નયાભિપ્રાયેરે, પન્નવણાદિકે જીવન પજ્જુય સુતપણે એ. ૫૪
જીવ અશાશ્વતો દાખ્યોરે, ઇમ સવિ ગ્રંથને મંમત અર્થ વિભાવીએએ. ૫૫
એ નયમતેં પણિ સિદ્ધરે, સત્તેને આતમ એ વ્યપદેશ લહે સહીએ. ૫૬
એ નયનઇ પણિ છઠરે ભાવ નિક્ષેપક, ઇતિ નય સપ્તક દાખીયાએ. ૫૭

ઇત્યેવંભૂત નયઃ સપ્તમ.

ઢાલ ૧૩ રાગ મલ્હાર. વીરમાતા પ્રીતિકારણી—એ દેશી.

મૂલ નય જાતિ ભેદેં કહ્યાં, નૈગમાદિ સ્વરૂપ;
સૂક્ષ્મભેદ એહના હુએ, પ્રત્યેકે સતરૂપ. ૫૮

શ્રીજિનવર મત નિર્મલું, જિહાં સવિ નય ભાસેં;
અર્થ નય આદિમ ચઉ યદા, નિર્ણયે શબ્દ નય એક;
મૂલ નય પંચના પંચમે, આદેશાંતરિ છેક. ૫૯
સંગ્રહ ને વ્યવહારથી નૈગમ કિહાં એક ભિન્ન;
એહ કારણિ પરિભાષિકા સૂત્રે માનની ચિત્ર. ૬૦

ભેદ અસંખ્ય પણિ સંભવે, ઇતિ ભાષ્યમાં ભાખ્યું;
તે સવિ સમુદિત જે ધરે, તેણે સમકિત ચાખ્યું. ૬૧

એકેક અંશ ગ્રહી અંધકા, કહે જિમ ગજ પૂરો;
તિમ અહંકાર નયવાદીને, જાણે અંશ અધૂરો. ૬૨

ચક્ષુસ્પર્શી જિમ હાથીઓ, જિમ પૂરણ દેખે;
સમકિતી તિમ નય સકલસ્યું પૂરણ વસ્તુ વિશેષે. ૬૩

યોગ વૈશેષિક વિચરિયા, નૈગમ અનુસારે;
સંગ્રહ રંગી વેદાંતીયા, કાંપીલ વ્યવહારે. ૬૪

બૌદ્ધ ઋજુસૂત્ર સુખ નય થકી, મીમાંસક નય ભેલે;
પૂરણ વસ્તુ જૈના વદે, ષટ દર્શન મેલે. ૬૫

છુટ કરતન માલા ઇતિ વ્યપદેશને પામે;
એકદોરે તેહ સંકુલ્યાં, માલા સંપજે નામે. ૬૬

તિમ સવે દર્શન સાચલાં, એકેકાં ન કહાય;
સાર સ્યાદ્‌વાદ સૂત્રે કરી, ગૂંથ્યા સમકિત થાય. ૬૭

નિત્ય અનિત્ય પક્ષ પાતીયા, માંહો માંહે તે દૂષે.
જિમ બેહુ કુંજર ઝૂઝતા, કર દંતને મૂષે. ૬૮

સાધક સ્યાદ્‌વાદક તિહાં, લક્ષે ભિન્ન સ્વરૂપ;
દોયને સમવડિ લેખવે; ન હારે નિજરૂપ ૬૯

ઢાલ ૧૪ રાગ ધન્યાશ્રી.

કહણી કરણી તો વિણુ સાચી. એ દેશી.

સુર નર તિરજગ જે નમે, નરક નિગોદ ભમંત:
મહા મોહકી નીંદસોં સોએ, ઇમ વિરોધ પરસ્પરે દેખી
સવિ નયને નિજ રૂપેરે;
જે સંદેહ ધરે મનિ બુડે તે મિથ્યામત કૂપરે. ૭૦

શ્રી જિનવાણી અમૃત સમાણી, પીજે લીજે સ્વાદ રે;
જિન મત જાણી થિરતા આણી; ત્યજીએ આગ્રહવાદરે. ૭૧ શ્રી

સદ્દહે દુઇ સમય આ સાયણ, ઇતિ મહાભાષ્યે ભાખ્યુંરે;
તેહ કારણે સમુન્તિ અભ્યાસો: જો વાંછા શ્રુત રાખ્યુંરે. ૭૨ શ્રી

શ્રુત પરિશીલન એ વિણુ ન હુએ, એ શ્રુત જલનિધિ પોતજી;
એહ થકી ઘટિ પરગટ હોઇ, નિર્મલ જ્ઞાન ઉદ્યોતજી. ૭૩ શ્રી.

ભિન્ન ભિન્ન વિષયક નય લવથી, હોવે સુનિશ્ચિત જ્ઞાનીજી;
બૃહત્ કલ્પે ભાખ્યું એતે ભાખ્યો કેવલ મમ શુભ ધ્યાનીજી. ૭૪ શ્રી.

એહ અનોપમ ચિંતામણી સમ શાસ્ત્ર પરકયા હેતજી.
પ્રાકૃત બાથબંધે ગૂંથ્યો, અવિરી એહમાં શાસ્ત્ર વિપરીત;
કહવાયું હોય, તેહતું સુજનઇ મિછામિ દુક્કડ હુયો; સોધયો સંત ગીતાર્થ સોય ૭૫ શ્રી.
ભણતાં સુણતાં હોઇ સમકિત નિરમલું એહ સુરમણિ સમો નય વિચાર,
સતત અભ્યાસતા હોઇ સમતા ગુણો,
એહ અનંત કલ્યાણકાર. ૮૦ શ્રી.

ઇતિ શ્રી માનવિજયગણિ કૃત નયવિચારનો રાસ, સંપૂર્ણઃ ॥ શ્ર. ૨૪૦ છા. ॥

M. D. DESAI. (તંત્રી.)

જૈન એજ્યુકેશન બૉર્ડનું કામકાજ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બૉર્ડની એક મીટીંગ તા. ૧૫-૪-૧૭ ને સોમવારે રાત્રે (મું. ટા.) ૭ાા વાગે શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ ઑફીસમાં મળી હતી તે વખતે નીચેના ગૃહસ્થો હાજર હતા:—

રા. રા. મકનજી જુઠાભાઇ મ્હેતા. રા. રા. મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ
,, મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ ,, સારાભાઇ મગનભાઇ મોદી
શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ શેઠ મણીલાલ સુરજમલ

પ્રમુખસ્થાને રા. રા. મકનજી જુઠાભાઇ મ્હેતા બારીસ્ટર બીરાજ્યા હતા. શરૂઆતમાં આગલી મીનીટ વાંચી મંજુર કરવામાં આવી. બાદ નીચે મુજબ કામકાજ થયું હતું.

૧. બન્ને ધાર્મિક હરીફાઇની પરીક્ષામાં બેસનાર ઉમેદવારોને ભરવાનું ફૉર્મ તૈયાર કરવામાં આવ્યું અને તે મુજબ છપાવવા નક્કી થયું.

૨. નવી અરજીઓ ઉપર વિચાર કરતાં નીચે પ્રમાણે નિર્ણય થયો.
મોરબીના મી. મણીલાલ ચાંપસી મ્હેતાને માસિક રૂ. ૫ સ્કોલરશીપ માસ જુનથી મે સુધી બાર માસ સુધી આપવી.
દેહેગામની પાઠશાળાને માસિક રૂ. ૪ આપવા માટે એક વરસ સુધી નક્કી થયું સદરહુ પાઠશાળાનું કામ સારૂં થાય તો. અને તે બાબતમાં પ્રોવીન્સીયલ સેક્રેટરીને તે પાઠશાળાની વીઝીટ સગવડે લેવા લખી જણાવવું.

૩. સહાયક તરીકે નીચેના મેમ્બરોને દાખલ કરવામાં આવેલ છે.
શા લલ્લુભાઇ જેઠાભાઇ, શા ચુનીલાલ ધર્મચંદ, રા. વાડીલાલ દોલતચંદ બરોડિઆ, ગ. તુલસીદાસ મોનજી કરાણી, તથા વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ. તથા શા કુરપાળ હરશીની કુંપનીના પ્રતીનીધીનું નામ મળે એટલે તે દાખલ કરવું.

૪. લાઇફ મેમ્બર તરીકે વેરાવળવાળા શેઠ ઉત્તમચંદ હીરજીને નીમવામાં આવ્યા અને બાબુ સાહેબ જીવણલાલજી પનાલાલજી તરફથી લાઇફ મેમ્બર તરીકે જોડાવા બાબત પત્ર આવે એટલે તેમને લાઇફ મેમ્બર તરીકે નીમવા નક્કી થયું. લાઇફ મેમ્બરને બોર્ડના મેમ્બર તરીકે ગણવા.

૫. ધાર્મિક સંસ્થાનોની વિગત મગાવવાનું ફૉર્મ નક્કી કરવામાં આવ્યું. તે છપાવી દરેક પાઠશાળા તેમજ કેળવણીની સંસ્થાને મોકલી આપવું.

૬. અભ્યાસક્રમ માટે નીચેના ગૃહસ્થોની એક કમિટી નીમવામાં આવી.
૧ શેઠ અમરચંદ ઘેલાભાઇ, ૨ રા. મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ,
૨ રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ, ૪ પંડિત બહેચરદાસ.
આ કમિટીએ અભ્યાસક્રમ હેતુ, વિવેચન સહિત જુન મહિનાની આખરે તૈયાર કરી બૉર્ડ સમક્ષ મુકવો. બૉર્ડમાં મુક્યા પછી વિદ્વાનો પાસેથી અભિપ્રાયો મંગાવવા અને છેવટે તે બૉર્ડ સમક્ષ મુકી પસાર કરાવવો.

૭. જીવવિચાર, નવતત્વ, દંડક, ક્ષેત્રસમાસ, સંગ્રહિણી, કર્મગ્રંથ તેમજ પ્રતિક્રમણાદિ પુસ્તકો સરળ અર્થ સહિત હાલની શિક્ષણ પદ્ધતિપર તૈયાર કરવાં યા કરાવવાં— એ કાર્ય બાબતમાં ખૂબ ચર્ચા થઇ; છેવટે નીચે મુજબનાં પુસ્તકો ઑનરેરીઅમ આપી તૈયાર કરાવવાં.

રૂ. ૧૦૦ જીવવિચાર ૭૫ દંડક
રૂ. ૨૦૦ નવતત્વ ૧૫૦ બૃહદ્ સંગ્રહિણી
રૂ. ૩૦૦ કર્મગ્રંથ ૨૦૦ ક્ષેત્રસમાસ.

જૈન પેપરો તથા ચોપાનીઆમાં આ થયો માટે ઉપર મુજબ આ ઓનરરી કામ કરવા બાબત જાહેર ખબર આપી તેને માટે નમુના મગાવવા. કર્મગ્રંથ માટે શેઠ કુંવરજી આણંદજીનું ખાસ ધ્યાન ખેંચવું

૮. કૉલેજો તથા સ્કુલોના અધિકારીઓનું લક્ષ ખેંચવું કે ડીરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન તરફથી કેટલા જૈન વિદ્યાર્થીઓ પ્રાઇમરી સ્કુલમાં, સેકન્ડરી સ્કૂલમાં, સ્પેશીયલ સ્કૂલમાં તથા કૉલેજોમાં છે તેની સંખ્યા જુદી મુકાય સરકારના કેળવણીના રિપોર્ટમાં આપવામાં આવે છે માટે મહેરબાની કરી જૈન વિદ્યાર્થીઓની કુલ સંખ્યા છે તે નામ સહિત મોકલવા કૃપા કરશો. તેમાં તેમનું ખાસ ધ્યાન ખેંચવું કે હિંદુઓના કોલમમાં ઘણા જૈન વિદ્યાર્થીઓને હિંદુ તરીકે મુકવામાં આવે છે પણ તેને જૈન તરીકે ખાસ મુકવામાં આવતા નથી તો જેઓ જૈન વિદ્યાર્થી છે તેઓની તે તરીકે જ ખાસ કૉલમમાં ગણના કરવી.

૯. મુંબઈ સરકારના ખાતાઓનો રિપોર્ટ વેચાતો લેવાની મંજુરી આપવામાં આવી

૧૦. જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયા, જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ, જૈન સહાયક મંડળ અમદાવાદ, તથા બીજા જે કેળવણી સહાયક ફંડોના અધિકારીઓને પત્ર લખી પુછી મંગાવવું કે આ વરસમાં કેટલાને કયા વિદ્યાર્થીઓને શું શું મદદ કરી તેનું વિગતવાર લિસ્ટ મોકલી આપવાની મહેરબાની કરે

૧૧. ગયા ડીસેમ્બર મહીનામાં લેવાયેલ ધાર્મિક હરીફાઇની પરીક્ષામાં મુંબઈમાં ફતેહમંદ નીવડેલા ઉમેદવારોને ઇનામ તથા પ્રમાણપત્રો મેળાવડો કરી વહેંચી આપવા નક્કી થયું અને તે માટે જાહેરાત વગેરેનો ખર્ચ બોર્ડ તરફથી કરવો

कॉन्फरन्स मिशन.

श्री सुकृत भंडार फंड

(તા ૧૪—૪—૧૭ થી તા. ૫—૫—૧૭, સંવત ૧૯૭૩ ના ચૈત્ર વદિ ૭ થી વૈશાખ સુદ ૧૩ સુધી).

વસુલ આવ્યા રૂ ૨૬૪-૧૦—૦ ગયા માસ આખરના બાકી રૂ. ૧૧૩૮-૨-૬

૧ ઉપદેશક મી. વાડીલાલ સાંકળચંદ—ઉત્તર ગુજરાત.
ભાલુ ૮॥, ખરમત ૧૨॥, બોકરવાડા ૧૦. કુલ રૂ ૩૧—૦—૦

૨ ઉપદેશક મી પુંજાલાલ પ્રેમચંદ
*રૂપાલના શેઠ કસ્તુરચંદ નાનચંદ તરફથી મળેલા રૂ ૨૦૧) કુલ રૂ. ૨૦૧—૦—૦

૩ ઉપદેશક મી. અમૃતલાલ વાડીલાલ—માળવામાં ગયા છે

૪ આગેવાન ગૃહસ્થોએ પોતાની મેળે મોકલાવ્યા —
કરાચી શેઠ કાળા ગના મારફત રૂ ૨૦।, અમદાવાદ
શેઠ હીરાચંદ કકલભાઇ મારફતે રૂ ૧૨-૬-૦ કુલ રૂ ૩૨—૧૦—૦

એકંદર કુલ રૂ ૧૪૦૨—૧૨—૬

*રૂપાલના શેઠ કસ્તુરચંદ નાનચંદે પાલીતાણાનો શ્રી સંઘ કાઢી મહાન પુણ્ય ઉપાર્જન કરવા સાથે આપણી સંસ્થાને સારી સહાય આપવાના હેતુથી શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડમાં રૂ ૨૦૧) બસે એક રૂપીઆની નાદર રકમ આપી ઘણો આભાર કર્યો છે મજકુર શેઠે પોતાની સુકમાઇના પૈસાનો સદુપયોગ કરી ઉત્તમ લાવો લીધો છે. સદરહુ શેઠની મુંબઇમાં તાંબા કાંટા ઉપર મોટી પેઢી ચાલે છે પૈસા પાત્ર ગૃહસ્થો આપણી કોમમાં ઘણા છે પણ તેનો સદુપયોગ કરનારા શેઠ કસ્તુરચંદ નાનચંદ જેવા બહુ થોડા નીકળે છે પરમાત્મા સર્વ જૈન બંધુઓને સદ્બુદ્ધિ આપે અને આવા ઉત્તમ ખાતાને પોતાનો હાથ લંબાવી મદદ આપવાનું મન ઉપર લે.

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય.

મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષા પસાર કરેલા અથવા તેથી આગળ વધેલા વિદ્યાર્થીઓ મુંબઇમાં વ્યાપારી, આર્ટ, મેડીકલ કે સાયન્સનો અભ્યાસ મુંબઇની કોઇ પણ કોલેજમાં કરવા ઇચ્છતા હોય તથા જેઓ વીક્ટોરીઆ ટેકનીકલ જ્યુબીલી ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં અથવા આર્ટ સ્કુલમાં જોડાવા ઇચ્છતા હોય તેમણે મે માસની આખર સુધીમાં દાખલ થવાની અરજીનું ફોર્મ ભરીને મોકલવું.

આ વરસથી દરેક ટર્મના રૂ. ૧૦૦) લઇને પેઈંગ વિદ્યાર્થીનો નવો વર્ગ ઉઘાડવાનો ઠરાવ કમીટીએ કર્યો છે. આ નવા વર્ગના પેઈંગ વિદ્યાર્થીને બોર્ડીંગ, મુકામ ફરનીચર, લાઇટનો માત્ર લાભ મળશે. ફી, પરીક્ષા ફી, કપડાં, પુસ્તક વિગેરેનો ખર્ચ તેમને માથે રહેશે. ધાર્મિક શીક્ષક અને ડીસીપ્લીનનો લાભ તેમને સારી રીતે મળશે આંતર વહીવટમા પેઈંગ અને ફ્રી વિદ્યાર્થી વચ્ચે કાંઇ પણ તફાવત રહેશે નહિ.

આ સંસ્થાને ખર્ચે લાયક વિદ્યાર્થીને પૂને ઇન્જીનીઅરીંગ તથા એગ્રીકલ્ચરનો અભ્યાસ કરવા મોકલવામા આવશે. સંપૂર્ણ વિગત સાથે અરજી તા. ૩૧ મી મે પહેલાં મોકલો, ફોર્મ મંગાવો. મેટ્રીક્યુલેશનમાં આ વરસે પસાર થનારની અરજી તા. ૧૫ મી જુન સુધી લેવામાં આવશે.

સેમીંગ્ટન રોડ, મુંબઈ. } મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ. ઓનરરી સેક્રેટરી.

જૈન વિદ્યાર્થીઓને ખબર.

આવતી તા. ૧૦ જુનથી, નીચે સહી કરનારાઓ તરફથી જૈનના ત્રણે ફીરકાના વિદ્યાર્થીઓની સગવડ ખાતર અમદાવાદ તથા મુંબઇ ખાતે બે બોર્ડીંગ હાઉસો ખોલવામાં આવનાર છે.

અમદાવાદ ખાતેની બોર્ડીંગમાં અંગ્રેજી છઠ્ઠા સાતમા ધોરણના તથા આર્ટસ કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓને, ૩૫ સુધીની સંખ્યામાં દાખલ કરવામાં આવશે.

મુંબઇની બોર્ડીંગમાં હાઇસ્કુલના વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવામા આવશે નહિ. તેમજ બીજી લાઇનો માટે તૈયાર થતા વિદ્યાર્થીઓને આર્ટસ લાઇન કરતાં પહેલી પસંદગી મળશે. મકાનની સગવડ પ્રમાણે ૨૫ થી ૩૦ વિદ્યાર્થીઓને જગા મળશે.

વિદ્યાર્થીઓ પોતપોતાના ફીરકામા દ્રઢ રહે અને તેજ ફીરકાનું ધાર્મિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે—તે સાથે સમસ્ત જૈન વર્ગની સેવા બજાવવાને તત્પર થાય એવું શિક્ષણ આપવાની ગોઠવણ થશે.

સાત્વિક ખોરાક અને સખ્ત ડીસીપ્લીન માટે ખાસ કાળજી રાખવામાં આવશે. મહેનતુ અને સાધન રહિત વિદ્યાર્થીઓ માટે લોનની પદ્ધતિપર મદદ આપવામાં આવશે.

દાખલ થવા ઇચ્છનાર વિદ્યાર્થીઓએ તા. ૨૦ મી મે સુધીમાં અરજીનાં ફોર્મ મગાવી લેવાં. જે વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવાનું ઠરશે તેમને તા. ૧ લી જુનના દિવસે તેની ખબર પહોંચાડવામાં આવશે.

પત્રવ્યવહાર
વાડીલાલ મોતીલાલ શાહ.
નાગદેવીસ્ટ્રીટ—મુંબઇ.

સમસ્ત જૈન સંઘના સેવકો
વાડીલાલ મોતીલાલ શાહ.
મણીલાલ મોહોકમચંદ શાહ.
(મી. મણીલાલ કું. ના માલેક)

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ.

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ.

આ ફંડમાં કંઇ આપી સુકૃત કરો.

પ્રિય બંધુઓ અને બ્હેનો ! યાદ રાખજો કે આ ફંડમાંથી અર્ધો ભાગ કૉન્ફરન્સના નિભાવ ખાતે અને અર્ધો ભાગ કેળવણીના પ્રચારે અર્થે ખર્ચાય છે

કૉન્ફરન્સ દેવીએ અત્યાર સુધી જૈન સમાજના ઉદ્ધાર અર્થે જે કર્યું છે તે કોઇ પણ કરી શક્યું નથી. તો તેના કાર્યને હમેશાં નિભાવો. કેળવણી કે જેનાપર સમગ્ર દેશ, જ્ઞાતિ, કોમ અને વ્યક્તિના અભ્યુદયનો આધાર છે, તેને પુષ્ટ બનાવો. આવી રીતે કૉન્ફરન્સ અને કેળવણીને સ્થાયી પાયા પર મૂકવા માટે આ ફંડમાં યથાશક્તિ મદદ કરો. મદદ કરી અનેક બાળકોના શુભ આશીર્વાદ મેળવો અને આત્માનું કલ્યાણ કરો શ્રીમતિ કૉન્ફરન્સની દશમી બેઠક મુંબઇમાં હાલ થઇ ગઇ છે. આ પ્રસંગે નીચે મુજબનો ૧૩ મો ઠરાવ થયો છે —

ઠરાવ ૧૩ મો-સુકૃત ભંડાર ફંડ (Sukrita Bhandar Fund).

આ કૉન્ફરન્સ દ્રઢતાથી આગ્રહ કરે છે કે દરેક વર્ષે દરેક શ્રાવક શ્રાવિકાએ ઓછામાં ઓછા ચાર આના શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડમાં દેવા જ જોઇએ કે જે ફંડની આવક કેળવણી અને કૉન્ફરન્સના નિભાવમાં વપરાય છે અને જે ફંડની ઉપર કૉન્ફરન્સની હયાતી તથા કૉન્ફરન્સે ઉપાડેલા કામનો આધાર રહેલો છે.

(૧) આ ફંડમાં અત્યાર સુધી જે જે મહાશયોએ પૈસા ભરી પોતાની સહાનુભૂતિ દર્શાવી છે તેને આ કૉન્ફરન્સ ધન્યવાદ આપે છે. (૨) જે જે સ્થળના સંઘોએ આ ફંડ એકઠું કરી કૉન્ફરન્સ ઑફીસપર મોકલાવવાનો પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો તે સર્વેનો આ કૉન્ફરન્સ આભાર માને છે. (૩) પોતપોતાના ગામમાંથી સંવત ૧૯૭૨નું સુકૃતભંડાર ફંડ એકઠું કરીને જેમ બને તેમ જલદી કૉન્ફરન્સ ઑફીસપર મોકલાવી આપે એવી પ્રત્યેક ગામ અને શહેરના સંઘને આ કૉન્ફરન્સ આગ્રહપૂર્વક વિનતિ કરે છે "

શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડમાં દરેક સ્ત્રી પુરૂષોએ એક વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા ચાર આના આપવાના છે ચાર આના જેવી રકમથી કોઇને કશો બોજ પડવાનો નથી ચાર આના જેવી રકમ વરસ દિવસે આપવી તે કાંઇ વિસાતમાં નથી દરેક માણસ પોતાની સુકમાંથી અઠવાડીઆમાં એક પાઇ શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ માટે જુદી કાઢે તો એક વર્ષે તે રકમ ચાર આનાની થાય આવી જુજ રકમ દરેક જૈન બંધુઓ પોતાના ઉમંગથી મોકલી આપે તો આપણી શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ તરફથી કેળવણી ખાતામાં પાઠશાળાઓ વગેરેમાં અપાતી મદદમાં વાંધો આવે નહિ તેમજ આપણી મહાન સંસ્થા (કૉન્ફરન્સ) ને નિભાવવામાં કશી અડચણ આવે નહિ

પાયધુની, પોસ્ટ નં. ૩
મુંબઇ.
સં. ૧૯૭૩ સને ૧૯૧૭

લી૰ શ્રી સંઘના સેવકો.
મણીલાલ સુરજમલ જવેરી
સારાભાઇ મગનલાલ મોદી
ઑનરરી સેક્રેટરીઓ શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ

आ हेरॅल्ड मासिकमां जाहेर खबर आपनाराओने अमूल्य तक.

आ मासिकनो हिंदुस्तानना जुदा जुदा भागोमां तेमज झांझीबारमां वसती जैन कोममां वधोळो फेलावो थयेलो छे, तेमां जाहेर खबर आपनाराओ माटे नीचे मुजब घणा ओछा भावो राख्या छे.

	एक पेज.	अर्धु पेज.	पा पेज.	चार लाइन.
एक वर्ष माटे.	३०	१८	१०	५
छ मास माटे.	२०	१०	६	४
त्रण मास माटे.	१२	६	[illegible]	३
एक वखत माटे.	५	३	२	१

जाहेर खबरो, हिंदी, गुजराती या इंग्रेजी भाषामां लेवामां आवशे. जाहेर खबरनां नाणां अगाउथी मळ्या सिवाय जाहेर खबर दाखल थशे नहीं. आ मासिकनी मार्फत छुटां हेन्डबीलो वहेंची शकाशे नहीं. पण मासिक साथे बंधावी वहेंची आपवाना भाव रुबरु मळवाथी के पत्रव्यवहारथी नकी थशे.

पायधुनी, मुंबई नं. ३ — आसीस्टंट सेक्रेटरी, श्री जैन श्वेतांबर कॉन्फरन्स.

धी जैन एज्युकेशन फंड.

[मुंबइमां आ वर्षे भरायेली दशमी कॉन्फरन्समां आ फंडनी स्थापना करवामां आवी छे, अने ते संबंधीनी विगत नीचे प्रमाणे छे:—]

आपणी कॉन्फरन्स तरफथी जैन एज्युकेशन बॉर्ड नामनुं मंडळ आपणी जैन कोममां केळवणीनो बहु फेलावो करवाना हेतुथी स्थापवामां आव्युं छे. आ फंडने अंगे नाणांनी मोटी मददनी जरुर छे. ते केटलेक अंशे पुरी पडे एवी धारणाथी धी जैन एज्युकेशन फंड ए नामनी योजना करवामां आवे छे.

मेंबर १. एज्युकेशन बोर्डना दरेक सभासदे दर वर्षे रुपीआ पांच लवाजमना आपवा, अने एकी वखते रुपीआ १०० सोनी रकम आपनार लाइफ मेंबर गणी तेने लवाजममांथी मुक्त करवो.

२. लाइफ मेंबरना जे रुपीआ आवे ते कायम फंड तरीके राखवामां आवशे, ने ते सारी सीक्युरीटीमां सेक्रेटरीओना नामे मुकवामां आवशे, अने ते नाणांनुं व्याजज मात्र खरचवामां आवशे.

सहायक-मेंबर सिवायना अन्य सद्गृहस्थ दर वर्षे रुपीआ पांच आपनारने सहायक गणवामां आवशे.

श्री जैन श्वेताम्बर कॉन्फरन्स हेरॅल्ड.

Jaina Shvetambara Conference Herald.

પુ. ૧૩. અંક ૬. વીરાત્ ૨૪૪૩. જેઠ, સં. ૧૯૭૩. જુન, ૧૯૧૭.

घात प्रतिघात.*

બળે દીવો ન જ્યા સુધી, પતંગો ક્યા પડી બળશે;
હમોને બાળવા જાતા, પ્રથમ બળવુ તૂને પડશે.
સબંધ શરીર જીવનો તે ત્હમારા ને હમારામાં,
ન કરશો ઘાવ નિજપર ત્યા સુધી હમને નહી અડશે,
હમે આશક થયા ત્હાના ગણાઇ ત્યારથી માશુક;
હમે એ નામ આપ્યુ છે હમારી સાથ એ ટળશે.
કરો છો આજ આ નખરાં, ફરો છો આખ ખેંચીને;
તમારાં તીર એ પાછા હમો વિણ તમ ઉપર વળશે.
હમે તો તું હમે નહી તો-નહી તું, જાણજે નિશ્ચે;
નહી જો બીજ ક્યાંથી વૃક્ષ ફળ કોના ઉપર ફળશે.
પ્રજા છે ત્યાસુધી રાજા, પ્રજા નહી તો નહી રાજા;
પ્રજા વિણ રાજ્ય શુ જંગલ અને પથ્થર ઉપર કરશે ?
હમારી હસ્તીમા હસ્તી રહી ત્હારી અજબ રીતે,
હમોપર ઘાવ કરતા ઘાવ આવી તમ ઉપર પડશે.

દિવાનો.

---

* આ કાવ્યમાંથી અમારા મુખપૃષ્ઠ પર આવતી 'હમે તો તુ' એ કડીઓ લીધેલ છે અને તેથી તે સબંધીનો સમગ્ર ભાવાર્થ કર્તાના વિચાર સહિત આપવા તેને ગમે મૂકેલ છે. તંત્રી.

તંત્રીની નોંધ.

૧ સાધુશાળા માટે થતો પ્રયાસ.

અમને જણાવતા ઘણો આનંદ થાય છે કે સાધુશાળા જેવી સસ્થા સ્થાપવા માટે એક મુનિમહારાજશ્રી પ્રયાસ કરી રહ્યા છે અને તેમા શરૂઆતના ખર્ચ માટે જોઈતી મદદના વચન પણ મેળવી શક્યા છે તેમનો આશય એ છે કે—"આપણો મુનિવર્ગ, શાસનની ઉત્તમ પ્રકારે સેવા બજાવે, અને આપણને સારા નિસ્પૃહ વિદ્વાન્ ઉપદેશકોની જરૂર છે તેની ઘણે અશે પૂરતી થાય, તેમ આપણા સર્વની ઇચ્છા છે, પરન્તુ તે વર્ગને તેવા પ્રકારની યોગ્ય કેલવણી આપવાને આપણે બિલકુલ તૈયાર થયા નથી તેમજ આ દિશામા આપણાથી સ્વલ્પ પણ પ્રયત્ન થઇ શકયો નથી તેથી આપણી તે ઇચ્છા સફલ ન થાય તે સ્વાભાવિક છે આ સબધે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવાનુ સ્ફુર્યું છે કાર્યની શરૂઆત વિચાર પૂર્વક થવી જોઇશે કે જેથી કાઇક ફલની આશા રાખી શકીએ" આ પ્રમાણે ઉદ્દેશ ઘણો સ્તુત્ય અને બુદ્ધિપૂર્વક રાખ્યો છે તે જાણી આનંદ થાય છે

"હવે માત્ર પ્રશ્ન એ છે કે આ કાર્ય કેવા ક્રમથી થવુ જોઇએ? સાધુઓને કેવા પ્રકારની કેલવણી મળવી જોઇએ? અભ્યાસ ક્રમમા કયા કયા વિષયના પુસ્તકો દાખલ કરવા જોઇએ? સસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષાનો અભ્યાસ, સ્વપર દર્શનનુ જ્ઞાન, ઉપરાત જમાનાને અનુકૂલ બીજી કઇ બાબતની કેલવણી મળવી જોઇએ? તેને માટે કેવા શિક્ષકોની જરૂર છે? અગ્રેજી ભાષાના જ્ઞાનની જરૂર છે કે નહિ?, અને એ શિવાય બીજુ વ્યાવહારિક જ્ઞાન કેટલા પ્રમાણમા, કેવા રૂપમા આપવાની જરૂર છે? તે સર્વ પ્રશ્નો ઉત્તરરૂપ તેમજ એ સિવાય આ યોજનાને લગતી હકીકતના ખુલાસા રૂપ" વિચાર કરી જણાવવાની અમને આજ્ઞા થઇ છે તો અમે કઇ યથા શક્તિ અમારા વિચાર પ્રદર્શિત કરીએ તે પહેલા જૈન સમાજમાંના અગ્રણી વિદ્વાન્ મુનિઓ તથા શ્રાવકો આ સબધમા પોતાના વિચાર પ્રકટ કરશે તો આ ઉપયોગી વિષયનો ઉકેલ સારી રીતે થઇ શકશે આ માટે તેમને પોતાના મત પ્રદર્શિત કરવા વિનતીએ છીએ

૨ એક શોકજનક મૃત્યુ—

શ્રીયુત રણછોડલાલ ઉદયરામ ... મહેતા બી એ ના મૃત્યુની નોંધ લેતા અમને અત્યત ખેદ થાય છે અને તેમના સ્વર્ગગમનથી પડેલી ખોટ ગૂજરાતી સાહિત્યમા પૂરાતા ઘણા વર્ષો જોશે એ વાતથી તો થતો શોક શબ્દોમા મૂકી શકાય તેમ નથી પોતે જૈનેતર હોવા છતાં જૈન સાહિત્ય અને સસ્થાઓની પ્રગતિ જોવા, તેમા સહાયભૂત બનવા અને તે માટે સર્વ પ્રકારના પ્રયત્નો પ્રેમથી આદરવા હમેશા તત્પર રહેતા તેમની પ્રવૃત્તિઓ જેટલી વિધવિધ હતી તેટલી રસપ્રદ અને નવજીવન રેડનારી હતી સમાલોચના પ્રયોગ—કાવ્યો આદિની ક્ષમામા તેમની માર્મિક અને ઉડી વિવેચક શક્તિ એટલી બધી હતી કે રા૦ નરસિંહરાવભાઇને માટે કરાવતી ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદનો વિચાર ઉત્પન્ન કરી તેને કાર્યમા મૂકનાર તેઓશ્રી હતા

ત્યારપછી રાજકીય વિષયોની ચર્ચા ગુજરાતમાં ઉભા થયેલાં જાહેર મંડળોમાં અન્ય સ્થલનાં તેવાં મંડળોની સુંદર અને હિતકારક યોજના અને ચેતન પ્રેરવા માટે જે ઉત્સાહ દાખવના હતા તે ખરે અનુકરણીય હતો. ગૂજરાતી સાહિત્યનાં અન્ય ક્ષેત્રો પોષાય, ખીલાવવામાં આવે તે માટે અન્ય દેશની સાહિત્ય તપાસી તેમાંથી જે અનુકરણીય અંશો લાગના તે અંશો આપણા સાહિત્યમાં કેમ ખીલે તે પર ધ્યાન ખેંચતા.

જૈન સાહિત્યમાં શું શુ કરવા યોગ્ય છે તે તેમજ જૈનોએ કેવા કાર્યો હાથ ધરવા યોગ્ય છે તે તેમણે જૈન ધર્મપ્રસારક સભાના જ્યુબિલિ અંકમાં આપેલા લેખમાં સ્પષ્ટ બતાવી આપ્યુ છે. વિશેષમાં મુબઇ માંગરોલ જૈન સભાના જ્યુબિલિના ખાસ અંક કે જે થોડા દિવસો પછી પ્રગટ થશે તેમાં જૈન સમાજને કેટલાંક મનનીય દૃષ્ટિબિન્દુ આપ્યાં છે તે પર જૈનો લક્ષ આપશે. હમણાં જૈન શિલાલેખ સંગ્રહ તથા જૈન પ્રતિમા લેખસંગ્રહ છપાય છે તેના છપાયેલાં ફાર્મો અમારી પાસેથી મંગાવી ખાસ જોઇ ગયા હતા-અને તેમાં ૧૨-૧૩ મા સૈકા પહેલાના પ્રાચીન લેખો કેમ નથી તે માટે કારણ પૂછાવ્યાં હતાં અને તે સંગ્રહ માટે અમુક જાતની અનુક્રમણિકાઓ કરવા પર તેમણે લક્ષ ખેંચ્યું હતું. ગૂજરાતનો ઇતિહાસ તેઓ અખંડ લખવા માગતા હતા અને તે માટે જૈન પુસ્તકોનો સંગ્રહ પણ સારો તેમણે કર્યો હતો. અનેક પ્રવૃત્તિઓ વ્હોરી લીધી હતી અને તે બધી તેમના આયુષ્યે યારી આપી હત તો ઘણે અંશે પૂરી થાત. હાલ તો અત્યંત ખેદ સાથે નિરાશા પ્રાપ્ત થઇ છે અને ગૂજરાતી સાહિત્યના દૌર્ભાગ્ય સિવાય તેમનો વિયોગ હોઇ ન શકે. પરમાત્મા અખંડ શાંતિ જ્યા તેમનો આત્મા હોય ત્યાં આપો.

૩ **શ્રી મહાવીર વિદ્યાલય**—આ સંસ્થા ઘણી ઉપયોગી અને કાર્યસાધક નિવડી છે તે માટે તેમના કાર્યવાહકોને ધન્યવાદ ઘટે છે. પ્રસિદ્ધ વક્તા મુનિ મહારાજ શ્રીમન્ વલ્લભવિજયજીને આ સંસ્થાના ઉત્પાદક કહીએ તો ખોટું નથી. તેમણે મુબઇમાં ચાતુર્માસ કરી જૈન સમાજને ઉપયોગીમા ઉપયોગી સંસ્થા કેવા પ્રકારની હોવી જોઇએ તે સંબંધમા અગ્રણી પુરુષો સાથે ઊહાપોહ કરવા માંડયો. જૈન ગુરૂકુલ નામની સંસ્થા પ્રત્યે પ્રથમ તેમને ઘણો આદર હતો. આર્યસમાજના હરદ્વાર ગુરૂકુલ તથા તેવી બીજી સંસ્થાઓનો પરિચય તેમને સારો હતો અને તે સંસ્થાઓ ઘણું ઉત્તમ અને દેશ હિતકારક કાર્ય જબરી મહેનત ઉઠાવી કરે છે એ પણ નિઃસંદેહ છે. આવી સંસ્થાઓ વિશેષ નહિ તો એક પણ જૈન સમાજમાં હોય તો કેટલુ બધું સારૂ ! આ વિચાર ઉચ્ચ હતો પરંતુ ઊહાપોહ કરતાં જણાયું કે આર્યસમાજમાં જે જે સ્વાર્થત્યાગી વીરો છે તેવા જૈનોમાં ઉદ્ભવવા માટે હજુ ઘણી વાર છે. સમગ્ર જૈન કોમમાથી એવા એકાદ બે જ દેખાય તેમ છે. વળી મુબઇની વસ્તીમાં ગૂજરાતી, મારવાડી અને એવો ભાગ તે હમેશાં વણિગ્ બુદ્ધિથીજ વિચારી શકે અને તેથી ગુરૂકુલ જો યુનિવર્સિટી અને તેથી સરકાર ન સ્વીકારે તો તેમાં નીકળતા રત્નોને નોકરી ક્યાંથી મળે ? ! આવો મહત્ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો. તેથી સમગ્ર જૈન કોમમાં વ્યવહારિક અને તેની સાથે સાથે ધાર્મિક શિક્ષણ આપવા માટે મોટું ફંડ એકઠું કરી સ્કોલરશિપો આપવાની યોજના તૈયાર કરવામાં આવી. આ યોજના અમે હેરલ્ડના આગાઉના એક અંકમા આપી ગયા છીએ. આ યોજના ઘણી સરસ, અને અનેક રીતે શુભ રીતે બહોળા વિસ્તારમાં આપનારી છે. અને તેને ઉપાડી લેનાર મંડળ થોડાં

વર્ષોમાં એટલુ બધું કાર્ય બતાવી શકે તેમ છે કે ભવિષ્યમાં જૈન સમાજનો દહાડોજ ઘણો જૂદો અને ઉજ્વળ આવે. પણ તેમાં ફંડની જરૂર—વળી વાંધો એ આવ્યો કે એવી રીતે સ્કૉલરશિપ આપી દેવાથી ધાર્મિક શિક્ષણનો સીધો પ્રબંધ રહેતો નથી તેવી તેવું શિક્ષણ સ્કૉલરશિપ લેનાર લે છે કે નહિ તે ચોકસ કરી શકાતું નથી. આમ થયા પછી આ પત્રના તંત્રી તરફથી સૂચવાયું કે ગોકળદાસ તેજપાલ બોર્ડિંગ જેવી સંસ્થા પૂના જેવા સ્થળમા થાય તો ઘણું સારૂં આ વિચાર પસંદ પડયો અને તે ધોરણ પર આ સંસ્થા સ્થાપવાનો નિર્ણય થયો. હવે નામ શુ આપવું એ પર વિચાર થતાં આપણા આસન્ન ઉપકારી છેલ્લા તીર્થંકર પરમાત્મા શ્રીમન્ મહાવીર પ્રભુનુ નામ આપવામાં દીર્ઘદૃષ્ટિ વપરાઇ ફંડનો સવાલ ઉપસ્થિત થતાં હાલમા જૈન સમાજની જે સ્થિતિ છે તે તરફ ધ્યાન આપતાં જોકે શ્રીમંતો ખર્ચી શકે એવા ઘણા છે છતાં એવા શ્રીમંતો નથી કે આવી સંસ્થાનું મહત્ત્વ સમજી એકદમ લાખો કે હજારોની નવાજીશ કરે. હોંશીલા જબરદસ્ત આગેવાનોની ખોટ છે. આથી વચલા વાંધાના વર્ગ પર મદાર બાંધ્યા વગર છૂટકો નહોતો. તેથી દશ વર્ષના વચનો દરેક પાસેથી લેવાનું ઠર્યું અને ઓછામાં ઓછી વાર્ષિક રકમ એકાવનની ઠેરવવામાં આવી તેટલી મદદ દશ વરસ આપવાનું વચન આપનાર દરેક વ્યક્તિને મેંબર તરીકે ગણી તેની જનરલ કમિટી કરવામાં આવી અને તેમાંથી યોગ્ય અને કાર્યદક્ષ પુરૂષોની ચુંટણીથી મૅનેજીંગ કમિટી નીમવામા આવી.

વ્યવસ્થાપક મંડળ અત્યાર સુધી ઘણું દેખતું અને વ્યવસ્થિત કાર્ય નિયમિત રીતે કર્યે જાય છે. મુખ્ય મંત્રી-રા. મોતીચંદ ગિરધર કાપડીઆ ગ્રેજ્યુએટ મોભાદાર અને પ્રમાણિક ગૃહસ્થ હોઇ, સહાયક મંત્રી રા. મૂળચંદ હીરજી હિસાબી કામમાં કુશલ હોઇ, વ્યવસ્થાપક મંડળ કાર્યદક્ષ અને સમજુ હોઇ આ સંસ્થાનું કાર્ય વ્યવસ્થિત અને નિયમિત ચાલે છે એ જોઇ આનંદ ઉપજે છે. આ સંસ્થા પૂનામાંજ ઉપસ્થિત થવાની હતી પણ ત્યાં આવું વ્યવસ્થાપક મંડળ નજ મળી શકે અને તેથી સીધી દેખરેખ ન રાખી શકાય તેટલા માટે મુંબઇ જોકે ખર્ચાળ છે અને તદ્દન અનુકૂળ આબોહવાવાળું નથી છતાં પસંદ કરવામાં આવ્યુ તે ડહાપણ કર્યું છે

વ્યાવહારિક કેળવણી મુંબઇની કૉલેજોમાં વિદ્યાર્થીને મોકલી આપવામાં આવે છે અને ધાર્મિક કેળવણી પંડિત વ્રજલાલજી જેવા જૈન શાસ્ત્રવેત્તા શિક્ષક તરીકે રાખી તેમના દ્વારા આપવામાં આવે છે તે પણ ઘણું ઉત્તમ છે. આશા રહે છે કે તત્ત્વાર્થ સૂત્ર જેવો પરમ તાત્વિક ગ્રંથ સ્વતંત્ર ટીકા અને વિવેચન સહિત ભાષામાં તે પંડિતજી લખી પૂરો પાડશે કે જેથી આ સંસ્થાના વિદ્યાર્થીઓને તે સમજવાનું વિશેષ અનુકૂળ થશે.

સ્થાયી ફંડની બહુજ જરૂર છે અને મકાનની પણ પૂરી અગત્ય છે મુંબઇમાં પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયાદિ સહિત ઉક્ત મુનિવર્ય શ્રીવલ્લભવિજય પધારેલ છે. તેમના સદુપદેશનો લાભ જૈનો લઇ આ ખાતાને સર્વ પ્રકારની મદદ આપવા ચૂકશે નહિ એવી અમે જીગરથી ભલામણ કરીએ છીએ.

૪ સંયુક્ત જૈન વિદ્યાર્થી ગૃહ—અમદાવાદ અને મુંબઇ એમ બે સ્થલે શ્રીયુત વાડીલાલ મોતીલાલ શાહે હમણાં ઉઘાડવામાં પરમ સ્વાર્થ ત્યાગ બતાવેલ છે. શ્રીયુત વાડીલાલ સમગ્ર જૈન આલમમાં પત્રકાર તરીકે જ્ઞાત અને પરિચીત છે, તેથી તેની ઓળખ

માણ આપવાની જરૂર નથી. અમારા વાચકોએ પણ તેમની જોસદાર, તીખી અને વેગીલી કલમનો સ્વાદ ચાખ્યો છે. તેમણે કુમત મગ્યા કેવા સ્વરૂપ પર કાઢેલ છે અને તેની શું હકીકત છે તે પર અમે હવે પછી બોલીશુ. એટલું તો અત્યારે કહ્યા વગર ચાલે તેમ નથી કે પત્રકાર હમેશાં ટીકા કરતો રહે છે અને જણાવે છે કે ધનવાનોએ આમ કરવું જોઇએ, અને તેમ કરવું જોઇએ, આમ ન કરવુ જોઇએ, તે પત્રકારજ જ્યારે પોતાને કાંઇ પણ પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે પોતાનીજ ટીકા પોતાના શિરે ધરી તેનો અમલ કરે એ જોઇ અમો પત્રકારને આનંદ થાય છે એટલુંજ નહિ પરંતુ પત્રકાર તરીકે તે પત્રકાર શ્રીયુત વાડીભાઇને અનેકશ ધન્યવાદ આપીએ છીએ. અન્ય પત્રકારો તેમનું અનુકરણ કરશે અને ખાસ કરીને જે ઉદરભરી પત્રકારો છે તેઓ 'ભેંસ પાધડી તાણી ગઇ' એવુ બોલનાર આપણી જનકથાના ન્યાયાધીશ તરીકેનુ વર્તન ન રાખતા જનસમૂહના કલ્યાણ તરફજ પોતાની કલમ શક્તિનો ઉપયોગ કરશે.

૫ સસ્તા ભાડાની ચાલીઓ—જૈનો માટે મુંબઇ જેવા શહેરોમાં હોવાની ઘણી જરૂર છે એ વાત હવે સિદ્ધ થઇ ચૂકી છે. હવે માત્ર એટલુંજ બાકી રહ્યું છે કે તે વાત શ્રીમંતો કે ટ્રસ્ટફંડોના અધિકારીઓના કાનમાં બરાબર ઉતરી અને તેનો અમલ કરે. મી. નરોતમદાસ બી. શાહે આને માટે વિગતોવાળું એક ચોપાનીયું કાઢી તે માટેની યોજના મૂકી છે તે માટે તેમને શાબાશી આપીએ છીએ અને પૂછીએ છીએ કે તે પર લક્ષ આપશો શ્રીમંતો તેમજ ટ્રસ્ટફંડોના અધિકારીઓ આપે અમારા જાણવા અને માનવા મુજબ ર ા મ મ સમાં વ્યવહારૂ યોજના ઘડી તેને કાર્યમાં મૂકવા માટે એક કમીટી જૈન એસોસીએશન ઑફ ઇંડિયા નામની સંસ્થાએ નીમી છે અને તે કમીટીની કેટલીક મીટીંગો પ ા જાગઇ ચૂકી છે આ વાતને ઘણો સમય થઇ ગયો છે પણ અમે દિલગીર છીએ કે તેનો રિપોર્ટ હજુ પ્રજા સમક્ષ મૂકાયો નથી. જૈન એસોસીએશન ઑફ ઇંડિયા એ નામ પણ મોટું છે અને તેના મેમ્બરોમાં પણ વગવાળા અને ધનાઢ્ય ગૃહસ્થો છે વળી તેને મુંબઇ સરકારે માન્ય ગણેલ છે. આથી તે સંસ્થા તરફથી આવા કાર્યને ઘણી મદદ મળી શકે તેમ છે એ નિર્વિવાદ છે—તો અમે ખાત્રી ભરી આશા રાખીએ કે આ સંસ્થા તરફથી આ સંબંધે કાંઇ 'લીલું' કરવામાં આવશે અને તે પણ નજીકના ભવિષ્યમાં, તો તેની આશા નિરર્થક છે યા રમુજી છે એમ કોઇ ભાગ્યેજ કહી શકશે 'જાગો મુજ વ્હાલા ભાઇ, પંખી વન બોલે. સૂર્ય તણો ઉદય થયો, રાત્રી તણો અંધકાર ગયો, ભમર ગુ ગું કરી રહ્યો, કમળ પત્ર ખોલે'—એ કાવ્ય અત્યારે યાદ આપીએ છીએ.

પ્રકરણ ગ્રંથો તૈયાર કરવા માટે ઇનામો.

જૈન એજ્યુકેશન બૉર્ડે તા ૨૩-૬-૧૯૨૭ ને દિને નીચે પ્રમાણે ઠરાવ કર્યો છે—જૂદા જૂદા વિદ્વાનો પાસે નીચેનાં પુસ્તકો તેની સામે મૂકેલા રૂપીઆનું ઑનરેરિયમ ( ) આપી કાર્યની શિક્ષણપદ્ધતિએ તૈયાર કરાવવા

જીવવિચાર રૂ. ૧૦૦, નવતત્ત્વ રૂ. ૨૦૦, કર્મગ્રંથ રૂ. ૩૦૦, દંડક રૂ. ૭૫, બૃહદ્ સંગ્રહિણી રૂ. ૧૫૦, ક્ષેત્રસમાસ રૂ. ૨૦૦.

આ માટે નીચેના નિયમો ઘડવામાં આવ્યા છેઃ—

૧ જે જે હરીફાઇમાં ઉતરવા માગતા હોય તેમણે ઉપરના ગ્રંથ પૈકી એક યા વધારે ગ્રંથો પોતે ચૂંટી તે માટે આઠ ફૂલસકેપ કાગળ જેટલું મેટર નમુના રૂપે લખી તા. ૧૫ મી નવેમ્બર ૧૯૧૭ સુધીમાં સેક્રેટરી પર મોકલાવી આપવું આવશ્યક છે. તેની સાથે પોતે કેવી રીતે કાર્ય કરવા માગે છે તેનું માર્ગસૂચન સ્પષ્ટાકારે કરવું.

૨ તે મેટર ફતેહનુ આવ્યે બૉર્ડ સમક્ષ યા બૉર્ડ જે કમિટી નીમે તે સમક્ષ મૂકી તેમાંથી જે જે યોગ્ય જણાશે તેમને આખા ગ્રંથનું કાર્ય સોંપવામાં આવશે.

૩ તે પ્રમાણે જે ગ્રંથ તૈયાર થશે તે બૉર્ડ પોતાના દ્વારા યા બીજી સંસ્થા યા વ્યક્તિદ્વારા છપાવશે તેની લગભગ પડતર કિંમત રાખવામાં આવશે. તેનો કોપી રાઇટ બૉર્ડને સ્વાધીન છે એમ સમજવાનું છે.

૪ નમુનાનું મેટર મોકલનારે પોતાનું નામ પોતાના મુદ્રાલેખ સહિત જૂદા કાગળમાં જણાવવું જ્યારે તેમનો માત્ર મુદ્રાલેખ મેટરના લેખ પર મૂકવો.

મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીઆ.
મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ.
ઓનરરી સેક્રેટરીઓ.
જૈન શ્વેતામ્બર એજ્યુકેશન બૉર્ડ.

જન સેવા અને જૈનો.

" મારો જન્મ જૈન કુટુંબમાં થયો હતો. મારા દાદાને અહિંસામાં અત્યંત શ્રદ્ધા હતી કોમમાં માતબર માણસ ગણાતા. તેમના ભાઇ સાધુ થયા હતા. પોતાના પંથમાં પ્રતિષ્ઠાશાળી ગુરૂ હતા. મારા દાદા જુદી જ પ્રકૃતિના પુરૂષ હતા. તે અહિંસા-વિકૃત અહિંસા ધર્મ પાળતા તે પોતે પોતાના ધંધાને અનુસરતા જે જે પ્રપંચ ખેલવા પડતા તે સર્વ પ્રપંચ વ્યાજબી ગણતા પોતાના ધંધાના વ્યવહાર શાસ્ત્રાનુસાર એ પ્રપંચ તેમને મન છુટ આપી શકાય તેવા હતા. જુ પક્ષી અને એવાં બીજાં પ્રાણીઓ મૃત્યુના મુખમાં આવી પડતાં હોય તો, તેને બચાવવામાં બજારો રૂપિઆ ખર્ચી નાખે પણ સગીર કે વિધવા સાથે લેવડ દેવડ કરવામાં-તેમનો હિસ્સો કાળીઓ ઝુટાવી લે એવા, એ મતને માનનારાં ઘણાં મનુષ્યો મેં જોયાં જાણ્યાં છે."

લાલા લજપતરાય.

સૃષ્ટિના નિયમની સાથે રમતો-ખેળતો કાળ ચક્ર ફરે છે. જડ ચૈતન્યના ઉન્નત પ્રદેશમાં, અગર અવનતિના ઘનઘોર અંધકારમાં-સૃષ્ટિ લીલાના સ્વર્ગીય વિલાસમાં કે પ્રલયના દારૂણ સમશાનમાં, કાળ અનાદિ અનંત સર્વવ્યાપિ છે. સૃષ્ટિ લીલાની સર્વ સત્તા પર

દ્રવ્યો પર ચાલે છે. તેની સાથે ચૈતન્ય સ્ફુર્તિ-સંયોગિ છે. પૃથ્વી, જળ, તેજ વાયુ, આકાશમાં ચૈતન્ય રહ્યું છે. તેથી જરા ઉચ્ચ સ્થિતિએ બે, ત્રણ-ચાર વિકલેંદ્રિય ઇંદ્રિય જીવો છે. તેનાથી ઉચ્ચ કોટિના પંચેંદ્રિય પ્રાણિમાં જળ-સ્થળ, આકાશ-વિહારિણિ ઘણીજ જાતિ છે તે સમગ્ર પ્રાણીમાં, મનુષ્ય જાતિ ઉચ્ચિષ્ટ કોટિની છે. પ્રાણી માત્રમાં જ્યારે, સ્વ પોષણ પુરતીજ શક્તિ રહી છે, ત્યારે મનુષ્યમાં અસંખ્ય જીવોનાં દુઃખની વિદારક-જીવન્નોતિકારક શક્તિ રહિ છે. જીવન, મૃત્યુ, આહાર, વિહાર, સુખ-દુઃખ, આદિ ક્રિયા પ્રત્યેક પ્રાણીમાં છે, પરંતુ બુદ્ધિ વિકાસ, ચારિત્ર-જ્ઞાનની અનંતતા તો મનુષ્યમાંજ છે. જે મહાનિયમને અનુસરીને જગતનું સામ્રાજ્ય ચાલે છે, તે મહાશક્તિનો ખરો ઉપાસક મનુષ્ય છે. આથી આપણે કબુલ કરીશું કે પશુ, પક્ષી, અને ઇતર જીવો કરતાં મનુષ્ય જન્મ એ ઉચ્ચત્તમ છે. તો પછી મનુષ્ય જાતિના ઉદ્ધાર અર્થે-તેમની આધિ, ઉપાધિ, અજ્ઞાન ટાળવા માટે સામાજીક ધર્મથી, પ્રત્યેક મનુષ્ય બંધાએલ છે. દિવ્ય પ્રેમના સજાતિય દોરથી,-મનુષ્ય માત્રનાં હૃદયો વણાયલાં છે. તેને લઇને પરસ્પર ખેંચાવું એ નૈસર્ગિક છે. વ્યક્તિગત દુઃખો એજ પરિણામે સામાજીક મહાસંકટો બને છે ! ! સબળ મનુષ્યો, સમાજના નિર્બળ ભાગ પ્રતિના ધર્મનો ધ્વંસ કરીને, સ્વાર્થાંધતાની પરાકાષ્ઠાએ પ્હોંચે છે, ત્યારે તે આક્રંદ ટાળવા,-રાષ્ટ્રીય સુચેતનતા ઉત્પન્ન કરવા, કોઇ મહાપુરૂષ જનસેવા અંગીકાર કરે છે.

ઇ. સન પૂર્વે ૬૦૦ વર્ષના અરસામાં સામાજીક નિયમોનો ભંગ થતાં, અત્ર-તત્ર, વ્યક્તિ સ્વતંત્રતા લુંટાઇને અવ્યવસ્થા થઈ હતી; જ્ઞાન-સ્વામિત્વનો ઇજારો, ફક્ત બ્રાહ્મણો પાસેજ હતો; વૈશ્યો વણિજ્ય અને ખેતીમાં મચતા હતા; બિચારા ક્ષુદ્રોનું જીવન તો અતિ પાપિષ્ટ મનાતું—બ્રાહ્મણોની તુચ્છતા તેઓ પ્રતિ અસીમ હતી, એટલે કે તેઓ કેવળ ક્ષુદ્ર-કર્મો કરીને કાળ પસાર કરતા. જીવન—મુક્તિ અર્થે યજ્ઞોનો પ્રચાર બહુ હતો. પશુ મેધયજ્ઞ,—અશ્વમેધ યજ્ઞ,`નરમેધ, ના નામે યજ્ઞની પ્રચંડ વેદીમાં, પશુ, પક્ષિઓ, હોમાતાં, અરે ! મનુષ્યનું બળી પણ અપાતું, પ્રાણી માત્રની સાથે જનસમાજની આવી સ્થિતિ હતી. તે ભયંકરતાનો નાશ કરી, સામાજીક સુવ્યવસ્થા કરવા, ભગવાન શ્રી મહાવીરે મહા પુરૂષાર્થ સેવ્યો સામાજીક દુઃખથી દુખિત થઇને, ક્ષત્રી ધર્મ,-રાજ્યસત્તા-વૈભવ,-ત્યાગી સેવાધર્મ અંગિકાર કરીને, ભારત વર્ષનું વાતાવરણ "અહિંસા પરમો ધર્મઃ" થી ભરી નાખ્યું. પરોપકારના સિદ્ધાન્તનું જ્ઞાનામૃત રેડીને, જનસેવા કરવા સંઘશક્તિ ઉત્પન્ન કરી-ભગવાન શ્રી મહાવીરના જીવનને અનુસરીને, રાજ્ય વિલાસ, ક્ષત્રી ધર્મ ત્યજી-મહાપુરૂષ બુદ્ધ પણ જન સેવા કરવા, ત્યાગ લઇ. મૈત્રી-કરૂણા-પ્રમોદ-માધ્યસ્થ, ભાવના જનસમાજમાં આરોપિત કરીને, અહિંસા સિદ્ધાન્તનો વિશાળ ફેલાવો કર્યો. !

અહિંસાના સિદ્ધાન્તથી સુપ્રસિદ્ધ આ બે મહા ધર્મોના લીધે સ્થળે સ્થળે વિહાર, ગુરૂકુળ, ઔષધશાળા, જ્ઞાનશાળા નિરાશ્રિતાશ્રમ, આરોગ્ય ભુવન, અને પારમાર્થિક-જીવનાસક્ત મુનિ મંડળની મબળ સંખ્યા હતી-સ્થિતિ આમ હોઇને પણ સખેદ કહેવું જોઇએ કે કોઇ મહાશક્તિની ન્યુનતાવશ, બૌદ્ધ ધર્મની તે ઉપકારક જાહોજલાલી જૈનધર્મ જેટલી ટકી રહિ નહિં. જૈનોની તે પ્રાચિન પ્રણાલિકામાં પણ કાળક્રમે આજે રૂપાન્તર સ્થિતિ-દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. જૈનસમાજ પાંજરા પોળોમા લાખ્ખો રૂપિઆ આપે છે. કબુતરોને દાણા, કીડીઓને ચારો થોંપ પણ પક્ષિઓ-ઢોરોને, અંતે વિકલેંદ્રિય જીવોની સાથે એક ઇંદ્રિય-ન-

નગ્પતિ પર્યંત પણ આહાર, વિહાર, કાર્ય-વ્યાપારમાં રક્ષા, યોજાય છે. આ બધી ક્રિયા "પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત"ના નામના મહાવ્રત કે અણુવ્રત-સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ-રૂપે, આચરવામાં આવે છે જીવન રક્ષક આ નિયમનું કાર્યક્ષેત્ર, ભલે વધુ વિશાળ બનો! પરંતુ ખેદનો વિષય એજ કે જનસેવા પ્રતિ જૈનો ગૌણુતા બતાવે છે. તેને લઇને જૈનસમાજની અવનતિ થતી ચાલી છે! ઈ. સ. ના પૂર્વે આર્યાવર્તમાં જૈનોની સંખ્યા કરોડોની હતી એવો મત પ્રાચિન ઇતિહાસકાર બાબુ ભગવાનલાલ અને શિવપ્રસાદ વિગેરે વિદ્વાનોનો છે. વર્તમાન કાળે જૈનોની સંખ્યા પંદર લાખની અંદર ગણાય છે! આમ જૈન સમાજનાં ઉપાગ કપાતાં ચાલ્યાં છે! તો પછી બિચારા જૈનેતર બન્ધુઓને જૈન શાસનરસિક કોણુ કરી શકે? દક્ષિણમા અત્યારે ઓળખાતી "લિંગાયત" ના નામે એક મોટી જાતિ અગાઉ જૈન હતી! જૈન ધર્મનો વિજયિ વાવટો જ્યાં જોરથી ઉડી રહ્યો હતો—તે તિર્થંકર શ્રી મહાવીરની જન્મભૂમિ મગધ (બંગાળ) માં અત્યારે જૂજ જૈનો છે. તેવીજ સ્થિતિ પંજાબ-સંયુક્ત પ્રાન્ત વિગેરેમાં છે. આવી ભયંકર ઘટના કેમ બની હશે તે વિચારી-તપાસી ચિકિત્સા કરવાની ફરજ શું જૈન સમાજની નથી? અત્યારે જૈનોની પારમાર્થિક પ્રવૃત્તિ તાત્વને અનુસરીને નહિં પણ રૂઢિને તાબે હોય એમ લાગે છે. દુકાળો, અને પ્લેગ, વિગેરે સંકટોથી અનેક મનુષ્યો અન્ન વસ્ત્રથી કુટુંબપોષણ નહિં કરી શકતા હોવાથી, કેવળ કાળને શરણે રહે છે! સેંકડે પચીસ ટકા જેટલુ પણ જ્યા લખવા વાંચવા પુરતું જ્ઞાન નથી, ત્યાં કેવળ અજ્ઞાન અંધકારમાં અથડાઇને હડધુત થતા લોકો મિશનરીઓ વિગેરેને શરણે જાય છે. અગર પશુ જીવન પસાર કરે છે! આવા સંકટમાં સપડાયલાઓની સ્થિતિ તરફ આંખમીંચાં કરીને, સ્વામિ વાત્સલ્ય અને મૃત્યુ-ક્રિયાના નામે મિષ્ટાન ઉડાવવામાં આવે, મહોત્સવો ઉજમણામાં વધુ પડતો ધનવ્યય થાય, લાખ્ખો કરોડો રૂપિઆ દેવ દ્રવ્યના નામે સંગ્રહવામાં આવે, તેની વ્યવસ્થાની ભાંજગડમાં કલેશ જઘડા થઇ, કોર્ટમાં વકીલ બેરિસ્ટરોના તડાકાનું નિમિત્ત તે દ્રવ્ય થઇ પડે, તે કાર્ય-વ્યાપારને જો ધર્મની પરિસમાપ્તિ સમજવામાં આવતી હોય તો, તે માન્યતા અસ્થાને છે. તાત્વિક દ્રષ્ટિએ ભલે પ્રાણી સેવા, ધાર્મિક ક્રિયાકાન્ડ કરવામાં આવે પણ જન સેવાનો વિષય પ્રધાન હોવો જોઇએ. નિરાશ્રિત બાળકો માટે બાળાશ્રમો, રોગીજનો માટે હોસ્પીટાલો, ગરીબો માટે સસ્તાભાડાનાં સ્વચ્છ ઘરો-સેનેટેરિયમ શિક્ષણ પ્રચાર અર્થે શાળા, કન્યાશાળાઓ, સ્કોલરશિપો, બોર્ડીંગો, વાંચનાલયો અને હુન્નર ઉદ્યોગની સંસ્થાઓ વિગેરે, અનેક જનોપયોગી ખાતાઓથી સ્થાપી જનસેવા કરવા પુરૂષાર્થ કરવો ઘટે છે. ભગવાન શ્રી મહાવીરે ભગીરથ પુરૂષાર્થ સેવ્યો છે. તેમના જીવનનો મુદ્રાલેખ "સેવા" હતો. તેમણે વ્યષ્ટિ-સમષ્ટિ વચ્ચે એકાકાર ભાવના-ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપે પણ એકજ દ્રષ્ટિબિંદુથી જનસેવા કરી પરમાનંદ મેળવ્યો. જૈનોને તે શાસ્ત્રના વારસામાં મળેલી હોઇને તેનો જો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, તપાસી ઉપયોગ કરવામાં આવે તો લાલા લજપતરાયે મૅાર્ડર્ન રિવ્યુમાં જૈનોને ઉદ્દેશીને "સત્ય કે ઘેલછા" ? ના નામે જે ટોંચ લખ્યું છે, તેવા આક્ષેપો જૈન બન્ધુઓ સહજ ટાળી શકે. જૈન બન્ધુઓ! આર્યાવર્તના ઉદયના ઉષઃકાળમાં જાગૃત થશો કે ઉંઘશો?

ઓલ્ફીન્સ્ટન રોડ
ઝવેરી બિલ્ડીંગ
તા. ૭—૬—૧૭.

પદમશી નથુ શાહ

૧૪ ગુણસ્થાન સ્તવન.

સુમતિ જિણંદ સુમતિ દાતાર, વંદુ મનેં શુદ્ધ વારોવાર,
આણી ભાવ અપાર ચૌદે ગુણ થાનક સુવિચાર,
કહિશું સૂત્ર અરથ મન ધાર, પામે જિમ ભવ પાર ૧
પ્રથમ મિથ્યાત્વ કહ્યા ગુણ ઠાણો, બીજો સાસ્વાદન મન આણો,
ત્રીજો મિશ્ર વખાણો, ચોથો અવિરત નામ કહાણો,
દેશ વિરતિ પંચમ પરિમાણો છઠો પ્રમત્ત પિછાણો ૨
અપ્રમત્ત સત્તમ લહીજે, અઠમ અપૂર્વ કરણ કહીજે,
અનિવૃત્તિ નામ નવમ્મ, સૂક્ષ્મલોભ દશમ સુવિચાર
ઉપશાંત મોહ નામ અગ્યારમ, ક્ષીણ મોહ બારમ્મ ૩
તેરમ સયોગી ગુણ ધામ, ચૌદમ થયો અયોગી નામ,
વરણું પ્રથમ વિચાર, કુગુરૂ કુદેવ કુધર્મ વખાણ
તેહ લક્ષણ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે તેહના પાંચપ્રકાર ૪

(ઢાલ સફલ સંસારની)

જેહ એકાંત નય પક્ષ થાપી રહે, પ્રથમ એકાંત મિથ્યામતિ તે કહે,
સૂત્ર ઉથાપી થાપે કુમત આપણી, કહે વિપરીત મિથ્યામતિ તે ભણી ૫
જૈન શિવ દેવ સહુ નમે સારિખા, કૃતિમતે વિનયમતિ મિથ્યામતિ પારિખા,
સૂત્ર નવિ સદ્દહે રહે ચિત્ત ક્ષશે, સંશયી નામ મિથ્યાત્વ ચોથો ભણે ૬
સમજ નહિ કાંઇ નિજ ધર્મ રાતો રહે, એહ અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ પંચમ કહે,
એહ અનાદિ અનંત અભવ્યને, કદીય અનાદિ સ્થિતિ ભવ્યને ૭
જેમ નર ખીર ધૃત ખંડ જમીને વમે, સરસ રસ પાય વળિ સ્વાદ કરો નામે,
ચોથ પંચમ છઠે ઠાણ ચઢને પડે, ભિણુકી કષાય કર આય પહિલે અડે ૮
રહે વચ્ચે એવુ સમ આય પર આવલિ, સહીય સ્વાસ્વાદિની થિતિ છસી સાંભલી,
દ્વેષરહિત મિન ગુણ ઠાણુ ત્રીજે કહે, જેહ ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત રહે ૯

(ઢાલ બે કરજોડી)

પહિલા ચ્યાર કષાય સમ કર સમ કિતી કેતો આદિ મિથ્યામતિ એ,
મેરિ જૈન દે મિશ્ર સત્ય અસત્ય જિન્હા સદ્દહ્યા મિશ્ર છતી એ ૧૦
મિશ્ર ગુણા ઠાણ માંહે મરણ લહે નહિ આયુ ગબંધ પડે ન તજે,
કેતો નહિં મિથ્યાત કે સમકિત નહી મતિ સરિખા ગતિ પર ભવે એ ૧૧
ચ્યાર અપ્રત્યાખ્યાન કે પ કરી સહે નંત વિણું ગ્રંથ સમકિતપણો એ,
તે અવિરતિ ગુણ ઠાણુ તેત્રીસ સાગર સાધિક થિતિ એહની ભણો એ. ૧૨

કઇક સમકિત પાઇ, પુદ્ગલ અરધના ઉત્કૃષ્ટા ભવમા રહે એ,
કઇક ભેદી ગ્રથી અતર મુહુરતે ચઢતે ગુણ શિવ પદ લહે એ ૧૪
ચાર કષાય પ્રથમ ત્રણ વલી મોહની મિથ્યા મિશ્ર સમ્યકત્વની એ,
સાતે પરિકૃત જાસ પરહી ઉપશમે તે ઉપશમ સમકિત ઘણું એ. ૧૫
જિણ સાતે ક્ષય કીધ તે નર ક્ષાયકી તિણહિજ ભવ શિવ અનુસરે એ,
આગળ બાધ્યો આય તો તે તિહા થકી તીજે ચોથે ભવ તરે એ. ૧૬

ઢાલ ઇણ પરિ કંબલ.

પચમે દેશ વિરતિ ગુણ ઠાણુ, પ્રગટે ચૌકડી પ્રત્યાખ્યાન,
જિણે તજે બાવીસ અભક્ષ, પામ્યો શ્રાવકપણુ પ્રત્યક્ષ ૧૭
ગુણ એકવિશતિ પણ ધારે, સાચા બારે વ્રત સભારે,
પૂજાદિક ષટ કારિજ સાધે અગ્યાર પ્રતિમા આરાધે ૧૮
આર્ત રૌદ્ર ધ્યાન હોય મદ, આવ્યો મધ્ય ધર્મ આણદ,
આઠ વરસ ઉણી પૂરવ કોડિ, પચમ ગુણ ઠાણે થિતિ જોડી ૧૯
હવે આગે સાતે ગુણ સ્થાન, એક એક અતર મુહુરત માન,
પચ પ્રમાદ વસે જિણ ઠામ, તેહ પ્રમત્ત છઠો ગુણધામ ૨૦
સ્થવિર કલ્પ જિન કલ્પ આચાર, સાધે ષટ આવશ્યક સાર,
ઉપત ચોથા ચાર કષાય, એમ પ્રમત્ત ગુણઠાણ કહાય ૨૧
સુધી રાખી ચિત્ત સમાધિ, ધર્મ ધ્યાન એકાત આરાધી,
જ્યા પ્રમાદ ક્રિયા વિધ નાસે, અપ્રમત્ત સત્તમ ગુણ ભાસે ૨૨

ઢાલ શ્રી સંખેસર પાસ જિણેસર.

પહેલે અશે અઠમ ગુણ ઠાણા તણે, આરભે દોય શ્રેણી સક્ષેપે તે ભણે,
ઉપશમ શ્રેણિ ચઢે જે નર ઉપશમી, ક્ષપક શ્રેણી ક્ષાયક પ્રકૃતિ દશ ક્ષય ગમી ૨૩
જ્યા ચઢતા પરિણામ પૂરવ ગુણ લહે, અઠમ નામ અપૂર્વ કરણ તિણે કહે,
શુકલ ધ્યાનનો પહેલો પાયો આદરે, નિર્મલ મન પરિણામ અડગ ધ્યાને ધરે ૨૪
હવે અનિવૃત્તિ કરણ નવમો ગુણ નાણિયે, જ્યા ભાવ સ્થિર રૂપ નિવૃત્તિ ના આણિયે,
ક્રોધ માન ને માયા સજ્વલનરહેણુ, ઉદય નહિ જિહા વેદ અવેદપણે તિણે ૨૫
જિહા રહે સૂક્ષ્મ લોભ કાઇક શિવ અભિલખે, તે સૂક્ષ્મ સપરાય દશમ પંડિત દખે,
શાત મોહ ઇણ નામ ઇગ્યારમ ગુણ કહે, મોહ પ્રકૃતિ જિણ ઠામ સહૂ ઉપશમ લહે ૨૬
શ્રેણિ ચઢયો જો કાલ કરે કિણહી પરે, તો થાયે અહમિન્દ્ર અવર ગતિ આદરે,
ચાર વાર સમશ્રેણિ ચઢે સસારમા, એક ભવે કોઇ વાર અધિક ન હુવે કિમે ૨૭
ચઢી અગ્યારમી ઉપશમી પહેલી પડે, મોહ ઉપર ઉત્કૃષ્ટ અરધ પુદ્ગલ રહે,
ક્ષપક શ્રેણી અગ્યારમ ગુણ ઠાણે નહિ, દશમ થકી બારમ ચઢે ધ્યાને રહી ૨૮

ઢાલ.

ઘાતીય ચોકડી ક્ષય ગઈ ગ્રહીય અઘાતી તેમ, પ્રકૃતિ પચાશી જેહની જૂના કપ્પડ જેમ,
દરશન જ્ઞાન વીર્ય સુખ ચારિત પાચ અનંત, કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થયો વિચરે શ્રી ભગવંત ૩૦
દેખે લોક અલોકની છાની પરગટ વાત, કિમાવત અઢાર દૂષણ રહિત વિખ્યાત,
આઠ વરસે ઉણી કહી એક પૂરવ કોડિ, ઉત્કૃષ્ટી તેરમ ગુણઠાણે એ થિતિ જોડી ૩૧
કરી શૈલેશી કરણી નિરુંધ્યા મન વચ કાય, તેણુ અયોગી અંત સમે બહુ પ્રકૃતિ ખપાય,
પચૈ લઘુ અક્ષર ઉચરતા જેહનો માન, પચમગતિ પામે સુખ સૌ ચૌદમ ગુણસ્થાન ૩૨
ત્રીજે બારમે તેરમે માહિ ન મરે કોઇ, પહેલો બીજે ચોથો પરભવ સાથે હોઇ,
નારક દેવની ગતિમા લાભે પહિલા ચાર, ધુરિલા પાચ તિરિયમે મણુ એ સરવ વિચાર ૩૩

કલશ.

એમ નગર બાહડમેરમડણ સુમતિ જિન સુપસાઉલે
ગુણઠાણ ચૌદ વિચાર વર્ણ્યો જે આગમને બલે,
સવત સતર ઓગણીસે શ્રાવણ વદિ તેરસી,
વાચક વિજયહર્ષ સાનિધ કહે એમ ધરમસી

શ્રીમદ્ રત્નશેખરસૂરિ.

શ્રીમદ્ રત્નશેખરસૂરિ તપાગચ્છની પટ્ટાવલિમા પરમા પટ્ટધર છે, તેમણે સ્તભતીર્થમા વિખ્યાત બામા નામના ભટ્ટ તરફથી 'બાલ સરસ્વતિ' એ નામનું બિરૂદ મેળવ્યુ હતું તેમનો જન્મ સવત્ ૧૪૫૭ (કેટલેક સ્થાને ૧૪૫૨ એમ જણાવેલ છે), મુનિવ્રત એટલે દીક્ષા ૧૪૬૩, પડિતપદ ૧૪૮૩, વાચકપદ ૧૪૮૩ સૂરિપદ ૧૫૦૨ મા, અને સ્વર્ગવાસ સવત્ ૧૫૧૭ ના પોષ વદિ ૬ ને દિને થયો હતો

તેઓ ૫૧ મા શ્રી મુનિસુદરસૂરિની પાટે આવ્યા તેઓ પોતાની સપૂર્ણ પ્રશસ્તિ શ્રાદ્ધ વિધિ નામના પોતાના પુસ્તકમા આ પ્રમાણે આપે છે—

विख्यात तपेत्याख्या जगति जगचंद्रसूरयोऽभुवन् ।
श्री देवसुंदर गुरूत्तमाश्च तदनुक्रमाद्विदिताः ॥ १ ॥

—આ જગતમા તપા એવુ પ્રખ્યાત નામ ધારણ કરનાર શ્રી (૪૪મા) જગચ્ચદ્રસૂરિ થયા, તેમના પછી અનુક્રમે (એટલે દેવેન્દ્ર ધર્મઘોષ, સોમપ્રભ સોમતિલક (જ્યાનદ), અને સાર પછી) દેવસુદર ગુરુવર્ય થયા

અહીં દેવસુંદર સૂરિ સબધી એ જાણવાનુ છે કે—જન્મ સ ૧૩૯૩, વ્રત ૧૪૦૪ મહેશ્વ ગામમા સૂરિપદ અણહિલપુર પત્તનમા સ ૧૪૨૦ ગચ્છાધિપતિ પ૰ ૧૪૪૨, અને સ્વર્ગવાસ ૧૪૫૭ દેવસુદર એ નામના કર્તાની બે કૃતિઓ નામે ભક્તામર સ્તોત્ર વૃત્તિ, અને પ્રાકૃત યુક્તિ માલૂમ પડે છે પછી તે દેવસુંદર અને આ દેવસુદરસૂરિ એક હોય કે નહિ એ પ્રશ્ન છે

पंच च तेषां शिष्या स्तेष्वाद्या ज्ञानसागरा गुरवः ।
विविधावचूर्णिलहरि प्रकटनतः सान्वयाह्वानाः ॥

—શ્રી દેવસુંદર ગુરૂવર્યના પાંચ શિષ્યો હતા, તેમાં પ્રથમ શિષ્ય શ્રી જ્ઞાનસાગર ગુરૂ થયા. તેમણે વિવિધ પ્રકારની અવચૂર્ણિ (અવચૂરિ) રૂપ લહેરો પ્રકટ કરી પોતાનુ જ્ઞાન સાગર (જ્ઞાનના સમુદ્ર) એ નામ યથાર્થ કર્યું છે.

જ્ઞાન સાગર—જન્મ સં. ૧૪૦૫, દીક્ષા ૧૪૧૭, સૂરિપદ ૧૪૪૧ સ્વર્ગવાસ ૧૪૬૦. તેમના ગ્રંથો આવશ્યક સૂત્ર સં. ૧૪૪૦, ઉત્તરાધ્યયન સં. ૧૪૪૧, ઓઘનિર્યુક્તિ, સંસ્કૃત ક્ષેત્ર સમાસ સં. ૧૪૬૫ એ ચાર પર અવચૂરિઓ, ધન્ય ચરિત્ર (ગદ્ય) ?, રત્નચૂડ કથા ?, શ્રી મુનિ સુવ્રત સ્તવ, ઘનૌઘ (ઘોઘા) નવ ખંડ પાર્શ્વનાથસ્તવ ઇત્યાદિ છે

श्रुतगत विविधालापक समुद्धृतः समभवं श्च सूरींद्राः ।
कुलमंडना द्वितीयाः श्रीगुणरत्नास्तृतीयाश्च ॥ ६ ॥

—બીજા શિષ્ય શ્રી કુલમંડન નામે સૂરીંદ્ર થયા, તેમણે શાસ્ત્રમાં રહેલ વિવિધ આલાપ (આલાવા) નો ઉદ્ધાર કર્યો, અને ત્રીજા શ્રી ગુણરત્ન થયા;

કુલ મંડન—જન્મ સં. ૧૪૦૯, વ્રત ૧૪૧૭, સૂરિ પદ ૧૪૪૨, સ્વર્ગવાસ ૧૪૫૫ ના ચૈત્ર માસમાં તેમના ગ્રંથો પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર અવચૂરિ, પ્રતિક્રમણ વૃત્તિ અવચૂરિ, કલ્પાંતર્વાચ્ય (એક સ્થલે રત્ન શેખર કૃત તથા જિન હંસ કૃત લખેલ છે અને તે ખરૂં જણાય છે), નવ તત્વ વૃત્તિ, કાય સ્થિતિ સ્તવ, વિચારામૃત સંગ્રહ સં. ૧૪૪૩, મુગ્ધાવબોધ ઔક્તિક સં. ૧૪૫૦, છે અને આ સિવાય સિદ્ધાંતાલાપકોદ્ધાર, વિશ્વ શ્રીધર, અષ્ટાદશારચક્ર બંધ સ્તવ, મોટો હારબંધ સ્તવ છે. વિચારામૃત સંગ્રહ નામની સામાચારી માટે બૃહત્ ટિપ્પનિકામાં એ ઉલ્લેખ છે કેઃ—

'प्रवचनपाक्षिकादि पंच विंशत्यधिकारगतिबद्धा आलापकाः .
१४४३ वर्षे श्री कुलमंडन सूरिणाः ।

પ્રવચન પાક્ષિક આદિ ૨૫ અધિકારવાળા આલાપ (આલાવા) સં. ૧૪૪૩ માં શ્રી કુલમંડન સૂરિએ કર્યા.

षड्दर्शनवृत्ति क्रियारत्नसमुच्चयविचार निचयसृजः ।
श्री भुवनसुंदरादिषु भेजुर्विद्यागुरुत्वं ये ॥ ७)

—ને ત્રીજા શિષ્ય શ્રી ગુણ રત્ન ગુરૂ વર્ય ષડ્દર્શનસમુચ્ચયવૃત્તિ અને ક્રિયા રત્ન સમુચ્ચય [સં. ૧૪૬૬] એ ગ્રંથના રચનાર હતા અને શ્રી ભુવન સુંદર આદિ આચાર્યોના વિદ્યા ગુરૂ થયા.

श्री सोमसुंदर गुरु प्रवरास्तुर्या अहार्यमहिमानः
येभ्यः संततिरुच्चैः स्म्भून्नुद्रिग सुधर्मेभ्यः ॥

—ચોથા શિષ્ય શ્રી સોમસુંદર ગુરુતર્યં ઉત્કૃષ્ટ મહિમાવાળા થયા. તેઓ દ્રવ્યથી તથા ભાવથી એમ બે રીતે સુધર્મવાળા હોઇ તેઓમાંથી ઘણી શિષ્ય સંતતિ વૃદ્ધિ પામી

સોમ સુંદર—જન્મ સં ૧૪૩૦ માઘ વદિ ૧૪ શક, વ્રત ૧૪૩૭, વાચક પદ ૧૪૫૦, સૂરિ પદ ૧૪૫૭, સ્વર્ગવાસ ૧૪૯૯. તેમનો સાધુ પરિવાર ૧૮૦૦ હતો. તેમણે રચેલા ગ્રંથોના નામ આ છે—ચૈત્ય વંદન ભાષ્ય પર અવચૂરિ, મ્હપાત વર્ણન ?, અષ્ટાદશ સ્તોત્ર, જિન ભવ સ્તોત્ર, યુગાદિ દેવ સ્તુતિ, સુષમદ સ્મદ્ સ્તવ. આ સિવાય યોગ શાસ્ત્ર, ઉપદેશ માલા, ષડાવશ્યક, નવ તત્ત્વ ઇત્યાદિ પર બાલાવબોધ કર્યો છે. આમનો સર્વ ઇતિહાસ 'સોમ સૌભાગ્ય કાવ્ય' માંથી મળી શકે છે

यतिर्जीतकल्प विवृत्त श्च पंचमा साधुरत्न सूरिवराः ।
यैर्मादृशोऽप्यकृष्यत करमयोगेण भवकूपात् ॥ ६ ॥

—પાંચમા શિષ્ય શ્રી સાધુ રત્ન સૂરિવર થયા કે જેમણે યતિજીતકલ્પ પર વૃત્તિ [સ ૧૪૫૬] લખી છે, અને ભવ રૂપી કુવામાંથી મારા જેવાનો ઉદ્ધાર કર્યો છે.

સાધુ રત્ન—ઉક્ત ગ્રંથ સિવાય નવ તત્ત્વપર અવચૂરિ લખી છે

આ પાંચે શિષ્યમાંથી દેવ સુંદર સૂરિની પાટે સોમસુંદર બેઠા તે કહે છેઃ—

श्री देवसुंदर गुरोः पट्टे श्री सोमसुंदरगणेंद्राः ।
युगवरपदवीं प्राप्तास्तेषां शिष्याश्च पंचैते ॥ ७ ॥

—શ્રી દેવ સુંદર ગુરુની પાટે શ્રી સોમ સુંદર ગુરૂ થયા તે સોમ સુંદર સૂરિના યુગ પ્રધાન એવા પાંચ શિષ્યો થયા. [નામે મુનિસુંદર, જયચંદ્ર, ભુવન સુંદર, જિન સુંદર, અને જિન કીર્તિ.] તે અનુક્રમે કહે છે

मारीत्यवमानिराकृति सहस्रनामस्मृति प्रभृति कृत्य ।
श्री मुनिसुंदरगुरव श्चिरंतनाचार्य महिमभृतः ॥ ८ ॥

—પહેલા શ્રી મુનિ સુંદર ગુરુ = મારિ ઇત્યાદિ પ્રમુખ ઉપદ્રવનું નિવારણ, તથા જિન સહસ્ર નામ સ્મરણ ઇત્યાદિ વડે ચિરંતન આચાર્યના મહિમા ધારણ કરનારા થયા

મુનિ સુંદર—જન્મ સં. ૧૪૩૬, વ્રત ૧૪૪૩, વાચક પદ ૧૪૬૬, સૂરિપદ ૧૪૭૮, સ્વર્ગવાસ ૧૫૦૩, કાર્તિક શુદિ ૧ તેઓ સહસ્રાવધાની હતા. દક્ષિણ દેશના કવિયો તરફથી, કાલિ સરસ્વતિ એ બિરૂદ અને મુઝ ફરખાન બાદશાહ તરફથી "વાદિ ગોકુળષંઢ" નામનું બિરૂદ તેમણે મેળવ્યું હતું તેમના ગ્રંથો—ત્રૈવેદ્ય ગોષ્ઠી સં ૧૪૫૫ [ન્યાય અને સાહિત્ય બંનેને લાગુ પડતો], અધ્યાત્મ કલ્પ દ્રુમ, ઉપદેશ રત્નાકર, ગુર્વાવલી [બીજું નામ ત્રિદશ તરંગિણીનો ત્રીજો ભાગ.] સં. ૧૪૬૬, જયાનંદ ચરિત્ર, નરવર્મ ચરિત્ર (?), મિત્ર ચતુષ્ક કથા સં. ૧૪૮૪, ચતુર્વિંશતિ જિન સ્તોત્ર, રત્ન કોશ [એમાં 'અનેક સ્તો-

= 'રોહિણી નગરમાં મરકી રાગવાથી તેના રાજાએ શિકારનો ત્યાગ કર્યો હતો અને દેવકુલ પાટક નગરમાં 'શાંતિકર સ્તોત્રથી મહા મારીના ઉપદ્રવનો નાશ કર્યો હતો

ત્રનો સંગ્રહ છે], શાંતિકર સ્તવ, સીમંધર સ્તુતિ વગેરે છે. આ સિવાય સમહિમ શાંત સ્તવ, તપાગચ્છ પટ્ટાવલી, શાંત રસ રાજ છે.

श्री जयचंद्रगणेंद्रा निस्तंद्राः संघगच्छकार्येषु ।
श्री भुवनसुंदर वरा दुरविहारै र्गणोपकृतः ॥ ९ ॥

—બીજા શિષ્ય શ્રી જયચંદ્ર આચાર્ય થયા કે જે સંઘ અને ગચ્છનાં કાર્યોમાં પ્રમાદ કરતા નહોતા, તથા ત્રીજા શ્રી ભુવન સુંદર સૂરિ થયા કે જે દૂર વિહાર કરીને સંઘ ઉપર ઉપકાર કરતા હતા.

જયચંદ્ર—(કેટલાક જય સુંદર કહે છે), તેમના ગ્રંથો પ્રતિક્રમણ ક્રમ વિધિ [પ્રતિક્રમણ હેતુ વિધિ] સં. ૧૫૦૬, પ્રત્યાખ્યાન સ્થાન વિવરણ, સમ્યકત્વ કૌમુદિ છે. આના શિષ્ય શ્રી જિન હર્ષ ગણિ હતા કે જેણે સં. ૧૫૦૨ માં વિંશતિ સ્થાન વિચારામૃત સંગ્રહ રચ્યો છે, તેમજ બીજા ગ્રંથ નામે પ્રતિક્રમણ વૃત્તિ સં. ૧૫૨૫, વસ્તુપાલ ચરિત્ર સં. ૧૪૯૭, રત્ન શેખર કથા (પ્રાકૃત), સમ્યક્ત્વ કૌમુદિ સં. ૧૪૫૭, અનર્ઘ્ય રાઘવ (અથવા મુરારિ નાટક) આદિ છે. આ **શ્રી** જયચંદ્ર સૂરિના સમયમાં પ્રખ્યાત શ્વેતાંબરાચાર્ય ક્ષેમંકર વિદ્યમાન હતા. તેઓ ષટ્ પુરૂષ ચરિત્ર અને સિંહાસન દ્વાત્રિંશિકા કથાના રચનાર છે જયચંદ્રે ' કૃષ્ણ સરસ્વતિ ' નું બિરૂદ ધારણ કર્યું હતું.

ભુવન સુંદર—તેઓ પરબ્રહ્મોત્થાપન સ્થળ, મહા વિદ્યા વિડંબના વૃત્તિ અને તે પર ટિપ્પનના કર્તા હતા. આના સંબંધમાંજ એ કહે છે કેઃ—

विषममहाविद्या तद्विडंबनाब्धौ तरीव वृत्ति यैः ।
विदधे यज्ज्ञाननिधिं म्दादि शिष्या उपाजीवन् ॥ १० ॥

—તેમણે વિષમ મહા વિદ્યાના અજ્ઞાનથી વિડંબણા રૂપ સમુદ્રમાં પડેલા લોકોને નાવ સમાન એવી મહા વિદ્યા વિડંબના વૃત્તિ કરી અને તેમના જ્ઞાનના ભંડાર પ્રત્યે મારા જેવા શિષ્યો પોતાનો નિર્વાહ કરી રહ્યા.

एकांगा अप्येका दशांगिनश्च जिनसुंदराचार्याः ।
निर्ग्रंथा ग्रंथकृता श्रीमज्जिनकीर्तिगुरवश्च ॥ ११ ॥

—ચોથા શ્રી જિન સુંદર સૂરિ કે જેઓ એક અંગ-શરીર ધારણ કરનાર છતાં અગિયાર અંગ-સૂત્ર ધારણ કરનારા હતા, તથા પાંચમા શ્રી જિન કીર્તિ ગુરૂ થયા કે જે નિર્ગ્રંથ—પરિગ્રહ રૂપી ગ્રંથ વગરના છતાં ગ્રંથ રચના કરનારા થયા.

જિન સુંદર સૂરિ—હુતાશિની કથા, અને દિપાલિકા કલ્પ સં. ૧૪૮૩ ના કર્તા હતા.

જિન કીર્તિ—પુણ્ય પાપ કુલક, ધન્ના—ધન્ય કુમાર ચરિત્ર [આનુ બીજું નામ દાન કલ્પ દ્રુમ છે] સં. ૧૪૯૭, નવકાર સ્તવ (પંચ પરમેષ્ટી) ટીકા સં. ૧૪૯૪, ચંપક શ્રેષ્ઠી કથા, શ્રીપાલ ગોપાલ કથા, પંચજિન સ્તવના કર્તા હતા.

હવે શ્રી રત્નશેખર સૂરિ કહે છે કેઃ—

एषां श्री सुगुरूणां प्रसादतः षट्ख तिथि मिते वर्षे ।
श्राद्ध विधि सूत्र वृत्ति व्यधित श्री रत्नशेखरसूरि. ॥ १२ ॥

—શ્રી રત્ન શેખર સુરિએ ઉપર કહેલા શ્રી ગુરૂઓના પ્રસાદથી વિ. સંવત્ ૧૫૦૬ મા શ્રાદ્ધ વિધિ સૂત્રની વૃત્તિ કરી. આ વૃત્તિનું નામ વિધિ કૌમુદિ આપ્યું છે.

આ ગ્રંથમાં જિન હંસ ગણિએ મદદ કરી તે કહે છે.

अत्र गुणसम्विज्ञावतं जिन हस गणिवर प्रमुखैः
शोधन-लिखनादि विधौ व्यधायि सांनिध्यमुद्युक्तैः ॥ १३ ॥

પરમ ગુણવંત અને વિદ્વત્ત શ્રી જિન હંસ ગણિ પ્રમુખ વિદ્વાનોએ આ ગ્રંથ રચનાં શોધતાં લખવા વગેરે કાર્યમાં પરિશ્રમ લઈ સહાય કરી.

જિન હંસ ગણિ—આ ખરતર ગચ્છના હોય એમ જણાય છે, તેમણે સં. ૧૫૮૨ માં આચારંગ' સૂત્ર પર દીપિકા, અને ભાવ છત્રીશી લખેલ છે.

રત્ન શેખર સૂરિની કૃતિઓ—ષડાવશ્યક વૃત્તિ (અર્થ દીપિકા) સં, ૧૪૯૬, લક્ષણ સંગ્રહ, આચાર પ્રદીપ સં. ૧૫૧૬, ઉક્ત શ્રાદ્ધ વિધિ અને તે પર વૃત્તિ સં. ૧૫૦૬, હૈમવ્યાકરણપર અવચૂરિ, પ્રબોધ ચંદ્રોદય વૃત્તિ, છંદઃ કોશ-પ્રાકૃતઃ—

આજ નામના બીજા રત્ન શેખર સૂરિ હતા કે જે નાગપુરીય શાખાના. હેમ તિલક સૂરિના શિષ્ય અને વજ્રે સેન સરિના પ્રશિષ્ય હતા. તેમણે ગુરૂ ગુણ ષટ્ ત્રિંશિકા, સંબોધ સત્તરી, અને શ્રીપાલ ચરિત્ર—પ્રાકૃત સં. ૧૪૨૮, તથા ગુણસ્થાન ક્રમારોહ અને તેપર સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ સં. ૧૪૪૭ રચેલ છે.

अभेद मार्गमां प्रयाण.

(લેખક—ગોકુલદાસ નાનજીભાઇ ગાંધી—રાજકોટપુરા.)

પ્રકરણ ૧ લું.

જૈનના ગુણસ્થાનકો અને વેદાંતીઓની ભૂમિકાઓની એકતા.

સૂચના:—'અભેદ માર્ગમાં પ્રયાણ' એ નામવાળો એક મહાન ગ્રંથ લખાય છે. આ ગ્રંથમાં જગતમાં ચાલતા મહાન પંથો, સંપ્રદાયો અને ગચ્છોની એકતા બતાવવામા આવશે અને દરેક સંપ્રદાયવાળાઓ છેવટે આત્માનંદમાં એટલે અભેદમાર્ગમાં પ્રયાણ કરે છે એવુ સિદ્ધ કરવામાં આવશે. શબ્દભેદને તજીને વિચાર કરવામાં આવે તો અનુભવમાં દરેક ધર્મ સરખો બોધ આપે છે એમ અનુભવાય છે પણ જ્યા સુધી તેવી સમજ ન થઇ હોય ત્યાં સુધી માણસો શબ્દભેદ વડે લડીને દેશનુ સત્યાનાશ કાઢી નાખતા ભૂલતા નથી. દેશનો મુખ્ય આધાર ધર્મ ઉપર રહેલો છે. ધર્મના બહાના વડે તો માણસો ગમે તે કૃત્યને તૈયાર થઇ જાય છે. આ ગ્રંથમાં દરેક ધર્મની એકતા અને દરેક ધર્મ આત્મજ્ઞાનને જ ઉપામે છે એવું સચોટ અનુભવપૂર્વક સિદ્ધ કરવામાં આવશે.

શરૂઆત:—

આત્માભિમુખ વૃત્તિ અને સ્વરૂપ સ્થિતિ એ જ્ઞાનનુ લક્ષણ છે અને જગદભિમુખ વૃત્તિ તથા સ્વરૂપ ભ્રષ્ટતા એ અજ્ઞાનનું લક્ષણ છે. જે મહાત્મા અહોનીશ આત્મસ્વરૂપમા જ રમે છે તેને રાગ દ્વેષનો દ્વંદ્વ ન હોવાથી તેનામા અંતરનો નર્તન ચમત્કાર રહે છે

પણ જે બહિર્દષ્ટિ જીવો છે તેમણે તો અનાત્મપદાર્થોમાં આત્મપણું માનેલું હોય છે માટે એ સ્વરૂપભ્રષ્ટ જીવોમાં મહામોહ પ્રવર્તતો હોય છે. આવા સ્વરૂપભ્રષ્ટ સંયોગોમાં સદા અજ્ઞાનત્વ હોય છે. જે અવસ્થામાં કેવલ આત્માનું જ્ઞાન વિદ્યમાન હોય છે એટલે કે આત્માનંદનો અનુભવ થાય છે તે અવસ્થાને સ્વરૂપસ્થિત અવસ્થા કહે છે. જ્યારે અહંતાનો નાશ અને ભેદની શાન્તિ થાય છે એટલે કે રાગ અને દ્વેષ જતા રહે છે ત્યારે આત્માનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે એ અનુભવવાળી સ્થિતિ તે સ્વરૂપાવસ્થિતિ કહેવાય છે વાસ્તવતો દરેક આત્માઓ સ્વરૂપાવસ્થિત જ છે પણ વિભાવનો આરોપ માત્ર હોવાને લીધે તે સ્વરૂપાવસ્થિત દશામાં અજ્ઞાનનો પણ માત્ર આરોપ જ છે. જ્યારે સમ્યગ્જ્ઞાનનો ઉદય થાય છે ત્યારે તે અજ્ઞાનની વિલયતા થઈ જાય છે. વિભાવમાંથી સ્વભાવમા આવવું તેનું નામ સમ્યગ્જ્ઞાન. વિભાવ કાંઇ વસ્તુ નથી માત્ર ઉપચારિક છે. પૂર્ણ સત્યમાં તો આત્મા સ્વરૂપસ્થિત સદાને માટે દરેકનો છે. સ્વરૂપભ્રષ્ટ સ્થિતિની એટલે અજ્ઞાનની સાત ભૂમિકા છે. બીજ જાગ્રત, જાગ્રત, મહાજાગ્રત, જાગ્રત્સ્વપ્ન, સ્વપ્ન, સ્વપ્ન જાગ્રત, સુષુપ્તક. આત્મસ્વરૂપ તો સર્વદા આનંદમય જ છે પણ ઔપચારિક નયની અપેક્ષાએ એટલે કે વિભાવની દષ્ટિએ જોઇએ તો સ્વભાવમાંથી વિભાવમાં જવાથી જ આ સકલ જન્મ મૃત્યુરૂપ પ્રપંચનો ઉદ્ભવ જણાય છે. વિભાવ એ માત્ર કલ્પના છે અને કલ્પના પ્રમાણે જ જન્મ મૃત્યુ છે. કલ્પનાને મળતા અધ્યવસાય, લેસ્યા, પરિણામની ધારા, વગેરે શબ્દો છે. એ શબ્દોની એકંદર વ્યવસ્થા કલ્પનામાં જ થાય છે. એ સર્વ કલ્પના જ છે. વિભાવ એટલે સ્વભાવથી ખસવું તે. સ્વભાવથી ખસવાની સાથે જ અધ્યવસાય—સૂક્ષ્મ વિચાર કે કલ્પના ઉદ્ભવે છે કે જે અધ્યવસાયમાથી આ સંસારવૃક્ષ ઉગેલુ છે. તે અધ્યવસાય એટલે સૂક્ષ્મ અને સૌથા પ્રથમની કલ્પના તે **બીજ જાગ્રત** છે. નિર્મળ આત્મસ્વરૂપમાંથી જે પ્રથમનુ વિભાવની કલ્પનાનુ સ્ફુરણ તે બીજ જાગ્રત છે. અધ્યવસાયરૂપ સૂક્ષ્મ સંકલ્પ થવા પછી બહિર્દષ્ટિ થઇ જવાથી વિભાવીપુરૂષની સામે કલ્પના પ્રમાણે પદાર્થો દષ્ટિગોચર થાય છે. એ પ્રપંચાત્મક દસ્ય પદાર્થોમાં વિભાવને લીધે 'હું તથા મારું' એવી અહંમમત્વની પ્રતીતિ થાય છે. આવી જે અહંમમત્વની પ્રતીતિ થવી તેનું નામ જ **જાગ્રત** છે. દસ્ય પદાર્થોમાં દઢ પ્રતીતિ થવાથી વિશેષ વિશેષ કલ્પનાઓ; અધ્યવસાયો, લેસ્યાઓ, ઉદ્ભવતી જાય છે અને તે પ્રમાણે કર્માવરણરૂપ અવિદ્યા વધતી જવાથી નવા નવા જન્મમૃત્યુ લેસ્યા પ્રમાણે અનુભવમાં આવતા જાય છે અને 'આ હું અને આ મારૂં' એવી જે વિભાવરૂપ કલ્પના તેની દઢતા થતી જાય છે. આવા પ્રકારના પૂર્વાપરના જન્મના સંસ્કારથી જાગ્રત થએલા દઢ વિશ્વાસને **મહાજાગ્રત** કહે છે. જાગ્રત અવસ્થામા પણ મનમાં નવા નવા સંકલ્પો અને ઘાટો ઘડાયા કરે છે એ જે જાગ્રદવસ્થાનું માનસિક રાજ્ય છે. તેને **જાગ્રત્સ્વપ્ન** કહેવામાં આવે છે. જાગ્રત્સ્વપ્ન અવસ્થા એટલી બધી સામાન્ય છે કે દરેક વિભાવી પુરૂષ તેનો દરરોજ ઘણી વખત અનુભવ કર્યા કરે છે ક્ષણે ક્ષણે મનમા નવીન ઘાટ ઘડાય છે અને નાશ થાય છે. જાગ્રદવસ્થામાં આવા જે સ્વપ્નતુલ્ય ઘાટ થવા અને નાશ થવો તેજ અવસ્થા તે જાગ્રતસ્વપ્ન અવસ્થા છે. કેટલાક માણસો તો જાગ્રતવસ્થામાં કોઇ એવી કલ્પનાની જાળ રચવામાં ગુંથાઇ જાય છે કે તેને પડખેથી કોઇ માણસ ચાલ્યો જાય તેની પણ ખબર પડતી નથી આ પણ જાગ્રત્સ્વપ્ન છે. જાગ્રત

દશામા અનેક પ્રકારના સ્વપ્નાં આવે છે. રજ્જુમાં સર્પની ભ્રાંતિ, છીપમાં રૂપાની ભ્રાંતિ, આકાશમા બે ચંદ્રની પ્રતીતિ, મૃગજલ, વગેરે પણ જાગ્રતસ્વપ્નોના ભેદો જ છે. નિદ્રાવ-સ્થામાં જે દૃશ્ય પ્રતીત થાય છે અને નિદ્રામાથી જાગ્રતમાં આવ્યા પછી તે દૃશ્યનું કશું હોતું નથી તે દૃશ્ય તે સ્વપ્ન છે. આ સ્વપ્ન મહા જાગ્રત વિષે, સ્થૂલ શરીર ને કંઠથી હૃદય સુધીની નાડીના ભાગમા થાય છે આ વાત નિર્વિવાદ છે. જેવી રીતે જાગ્રતમા સ્વપ્ન દશા વરતે છે તેવી જ રીતે સ્વપ્નમા પણ જાગ્રતદશા વરતે છે ત્યારે તે **સ્વપ્ન** જાગ્રત દશા કહેવાય છે ક્ષતદેહમા તથા અક્ષતદેહમાં જાગ્રદવસ્થાની પેઠે જ્યારે સ્વપ્નમાં દૃઢ નિ-શ્ચય થાય છે ત્યારે તે સ્વપ્નજાગ્રત કહેવાય છે જીવ જ્યારે અજ્ઞાનમા લીન થઇ જાય છે ત્યારે તે દશાને **સુષુપ્તિ** કહેવાય છે ગાઢ નિદ્રા તે **સુષુપ્તિ** છે ભવિષ્યત્ દુઃખના બોધથી મુક્ત જીવની જે જડ સ્થિતિ તે **સુષુપ્તિ** સુષુપ્તિ અવસ્થામાં રાજ મહેલો, ઘાસ, ઢેફા, પહાડો દેવ લોક એ સર્વ માત્ર પરમાણુ રૂપજ છે. સુષુપ્તિવાળાને પરમાણુની રચનાનો ભિન્ન ભિન્ન અનુભવ નથી હોતો માટે સુષુપ્તિ અવસ્થાની અપેક્ષાએ માત્ર પરમાણુનો સમૂહજ ભર્યો છે, પણ મહા જાગ્રતની અપેક્ષાએ તો પર્વત, નદી, દેવ લોક, ઘાસ, ઢેફાં વિગેરે ભિન્ન ભિન્ન ધારો છે, આ સર્વ અવસ્થાઓ અજ્ઞાનની છે અને તે વિભાવને લીધેજ છે, વિભાવ જેમ ઔપચારિક એટલે કહેવા માત્ર છે તેમજ આ અવસ્થાઓ પણ ઔપચારિક છે છતાં પણ અજ્ઞાન દશામાં તે જણાય છે માટે તે જાણવી જરૂરની છે. આ સાતે અવસ્થાઓનું સ્ફુરણ અધ્યવસાયમાથી કે સૂક્ષ્મ કલ્પનામાથી છે. દરેક અવસ્થામા પણ અનેક ભેદો થઇ શકે છે. જાગ્રત્ સ્વપ્નાવસ્થા ઘણી દૃઢ થવાથી તે જાગ્રતમાં મળી જાય છે અને મહા જાગ્રત્ દશા વિકાશ પામે છે. જેમ સમુદ્રની ઘુમરીમા વહાણો ગોથાં ખાય છે તેમ મહા જાગ્રત દશામા પણ જીવો અનેક મોહ રૂપ ઘુમરીમાં ગોથા ખાય છે અને અનેક પ્રકારના જન્મ મૃત્યુને કર્માનુસાર પામ્યા કરે છે આ પ્રમાણે કેટલીક સંસૃતિ જાગ્રતપણે, કેટલીક સ્વપ્નપણે, કેટલીક જાગ્રત સ્વપ્નપણે અને કેટલીક સ્વપ્ન જાગ્રત રૂપે રહેલી છે. આ સાતે અવસ્થા અજ્ઞાનની હોઇ ત્યાગવા યોગ્ય છે આ સાતે અજ્ઞાનની અવસ્થા મિથ્યા હોવાથી ત્યાગવા યોગ્ય હોવાથી તે મિથ્યાત્વ ગુણ સ્થાનકમા હોય છે એમ કહેવાય છે મિથ્યાત્વ રૂપ આ સાતે અવસ્થાના મૂળ રૂપ વિભાવનો ત્યાગ થાય ત્યારેજ આ મિથ્યાત્વ રૂપ સાતે અજ્ઞાનાવસ્થાઓનો ત્યાગ થઇ શકે. વિભાવનો ત્યાગ તો સ્વરૂપમાં—આત્મ સ્વરૂપમા આવ-વાથી થાય છે માટે વિભાવ અને તજ્જન્ય અજ્ઞાનની સાતે ભૂમિકા રૂપ મિથ્યાત્વ ગુણ સ્થાનકથી ઉપર ચઢવું હોય એટલે કે આત્મજ્ઞાન તરફ પ્રયાણ કરવુ હોય તો નિર્મળ [illegible]ગાનો મનોહર વિચાર કરી આત્મ જ્ઞાન મેળવ્યા પછી તે મિથ્યાત્વ રૂપ અજ્ઞાનાવસ્થા ઓને તરી શકાશે. જેમ અજ્ઞાનની સાત ભૂમિકાઓ કહી તેજ પ્રમાણે જ્ઞાનની પણ સાત ભૂમિકાઓ છે. અજ્ઞાનની સાત ભૂમિકાઓ ત્રીજે ગુણ સ્થાનકથી ચૌદમા ગુણ સ્થાનક સુધીમાં ઉત્તરોત્તર સમાઇ જાય છે. જ્ઞાનની સાત ભૂમિકાનું જ્ઞાન થયેથી તે આત્મા ફરીથી મોહ રૂપિ કીચડમાં અર્થાત્ જન્મ મૃત્યુમા ફસાતો નથી ભલે એવો જ્ઞાની સંસારમા રહેતો હોય તોપણ જલકમલ ન્યાયે તે સંસારથી મુક્તજ છે. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનુ ફરમાન છે કે—' जहा पउम जले जायं, नेव लिप्पई वारीणा। एवं अलित्त कामेयं तंवूय नूम माहणं ॥ જેવી રીતે કમળ જળમાં રહે છે અને જળમાંજ જન્મે છે છતા

જલથી તે લેપાતું નથી તેમ આત્મનિષ્ઠ મહાત્મા પુરૂષો પણ સંસારમાં જન્મ્યા છતા તથા અનેકના સંબંધમાં રહ્યા કહેવાતા છતાં પણ તે પુરૂષો નિષ્કામ હોવાથી સાંસારિક કલ્પિત ઇચ્છાઓમાં ફસાતાજ નથી. માટે આત્મ જ્ઞાનની શ્રેણી રૂપ જ્ઞાનની સાત ભૂમિકાઓ કે ચૌદ ગુણ સ્થાનકોનું જે સમ્યગ્ જ્ઞાન તેનું નામજ અવબોધ છે. આ અવબોધરૂપ જ્ઞાનથી જ્ઞેય જે આત્મા અર્થાત્ મુક્તિ તે તો પર છે. સત્યાવબો ધનું નામ જે મોક્ષ છે. જે આત્માને સત્યાવબોધ થાય છે તેને સો પછી બીજા કોઇ તરફથી કાંઇ કહેવાનુજ રહેતું નથી. ભગવાન સૂત્રકારે પણ ફરમાવ્યું છે કે ' उद्देसो पास गस्सणत्थि ' આત્મ તત્વ જાણનાર—અનુભવનારને કાંઇ કહેવું જરૂરનું નથી કારણ કે જે જાણવા યોગ્ય છે તે તો તેણે જાણ્યું છે. સત્યાવ બોધ થવા માટે જ્ઞાનની સાત ભૂમિકા જાણવી અને તે ઉપર ઉત્તરોત્તર આરૂઢ થવું જરૂરનું છે. જે પુરૂષો એ સાત ભૂમિકાને સમજીને તે પ્રમાણે અનુભવ મેળવતો જાય છે તે પુરૂષ નિર્વાણ પદને મેળવે છે. ખરૂં જોતાં એ સાત ભૂમિકાઓ અનુભવગમ્ય થયા સિવાય યથાર્થ સમજી શકાતીજ નથી, તેમજ જગતમાં જેટલું જેટલું જ્ઞાન છે તે સર્વ અનુભવ વગરનું નકામું છે. અનુભવ વગરનો કોઇ જીવ માત્ર વાંચીનેજ કે સાંભળીનેજ તે વાતને યથાર્થ સમજી શકેજ નહિ, યથાર્થ તો અનુભવીજ સમજી શકે છે અને મોક્ષ પણ અનુભવીનો થાય છે. અનુભવ વગરનું વાંચવું કે સાંભળવું તે ઠીક છે પણ કાંઇ રૂપ તો ખરૂંજ. જગત્ અનાદિ કાળથી વાંચતું અને સાંભળતું આવ્યું છે અને અનંતકાળ સુધી તે કલ્પનાઓ ચાલશે પણ જે અનુભવીઓ છે તેમની તો બલીહારી છે. જગતમાં પૂજનીય પણ અનુભવીઓ જ છે માટે જ્ઞાનની સાત ભૂમિકા એટલે ગુણસ્થાનકો સાંભળી કે વાંચીને તે પ્રમાણે તેનો સદ્‌ગુરૂદ્વારા અનુભવ મેળવતા જવો. જેમ જેમ જ્ઞાનની ભૂમિકાઓનો અનુભવ મળતો જશે તેમ તેમ આત્માનંદની પ્રાપ્તિ અને અભિવૃદ્ધિ થતી જશે. છેવટે અનંત તત્વરૂપ આત્માને સિવાય બીજુ કશું જણાશે જ નહિ. માટે અનુભવ જ્ઞાન મેળવવાની ખાસ જરૂર છે. જે જીવને સત્યાવબોધરૂપ અનુભવ થયો તે જીવ ફરીથી સંસારની કલ્પનામાં ભટકશે નહિ. શુભેચ્છા, વિચારણા, તનુમાનસા, સત્વાપત્તિ, અસંસક્તિ, પદાર્થાભાવની, અને તુર્યગા એ જ્ઞાનની સાત ભૂમિકાઓ અનુક્રમે છે. એ એ સાત ભૂમિકાને અંતે મુક્તિ રહેલી છે. હું કોણ છુ ? આ જગત્ શુ છે ! વગેરે બાબતોનો હું શાસ્ત્ર તથા સંતપુરૂષના સમાગમ વડે વિચાર કરૂં આવા પ્રકારની વૈરાગ્ય પૂર્વકની ઇચ્છા થવી તેને **શુભેચ્છા** કહે છે. શુભેચ્છામાં મિશ્ર તથા સાસ્વાદન ગુણસ્થાનકનો સમાવેશ થાય છે. કારણ કે મિથ્યા દૃષ્ટિ એટલે દેહ દૃષ્ટિ કે જગદભિમુખવૃત્તિ તો છે જ. તેમાં હું કોણ છુ એવી શુભેચ્છા ઓપશમિક ભાવે થઇ પણ તે ઇચ્છાની પ્રવૃત્તિ થઇ નથી તેથી આ સ્થળે અંતર્બહિર્વૃત્તિમાં સામ્ય હોય છે તેથી તે મિશ્રગુણ સ્થાન કહેવાય છે. જગદભિમુખવૃત્તિ પણ છે અને હું કોણ છું તે જાણવાની જીજ્ઞાસા પણ છે. માટે મિશ્ર ઇચ્છા થયા પછી તે પાછી સમાઇ જાય તો સાસ્વાદન ભાવ કહેવાય. માટે શુભેચ્છા નામની જ્ઞાન ભૂમિકામાં સાસ્વાદન તથા મિશ્રગુણ સ્થાનકોનો સમાવેશ થાય છે સત્પુરૂષો એટલે આત્માનુભવી પુરૂષોએ પ્રરૂપેલાં શાસ્ત્રોના તથા સંતપુરૂષના સમાગમ વડે વૈરાગ્ય અને અભ્યાસપૂર્વક સદાચારમાં એટલે આત્માનુભવ તરફ પ્રવૃત્તિ તે વિચારણા. વિચારણા

નામની જ્ઞાન ભૂમિકાનેજ અવિરત સમ્યકત્વ-નામનું ચોથું ગુણસ્થાનક કહેવામાં આવે છે. ઔપશમિક કે ક્ષયોપશમિક ભાવે સમ્યકત્વ નામનું ચોથું ગુણસ્થાન તો શુભેચ્છા નામથી પહેલી જ્ઞાન ભૂમિકામાં પણ છે, પરંતુ ક્ષાયક સમ્યકત્વ એટલે શુદ્ધ ચૈતન્યનું જ્ઞાન જેમાં હોય છે એવું ઉત્તમોત્તમ ચોથું સમ્યકત્વ ગુણસ્થાન તથા દેશ વિરતિ એટલે અમુક હદમાં રહીને જ, જેમાં આત્મધ્યાન કરાય છે એવું પાંચમુ દેશ વિરતિ ગુણસ્થાન તથા અહોનીશ જેમાં આત્મ ધ્યાન કરવાનું હોય છે. જેવું છઠું સર્વ વિરતિ ગુણસ્થાન એ બીજી વિચારણા નામક ભૂમિકામાં સમાઇ જાય છે. સત્શાસ્ત્ર અને સત્પુરૂષના સમાગમ વડે સતની સત્ રૂપ પ્રતીતિ થાય છે પછી સતમાં પ્રવેશ કરવા માટે કે સતનો આનંદ ભોગવવા માટે અમુક અમુક વખતે આત્મધ્યાન ધરવામાં આવે છે. અને કેટલાક ઉત્તમ અધિકારીઓ રાત્રિ દિવસ આત્મધ્યાન ધર્યા કરે છે તે સર્વ આમાં સમાય છે જે લોકો દરરોજ થોડો વખત આત્માનંદ મેળવવા પ્રયાસ સેવે છે તે શ્રાવકો કહેવાય છે અને જે લોકો અહોનીશ આત્માનંદ મેળવવા પ્રયાસ કરતા હોય તે સાધુ કહેવાય છે. સાધુ એટલે શ્રવણ. આ સુક્ષ્મ વિચાર કહો સ્થૂળ અને સરળ રીતે જોતાં સાસ્વાદન, મિશ્ર તથા અવિરત સમ્યકત્વ ગુણ સ્થાનકનો સમાવેશ પહેલી શુભેચ્છા ભૂમિકામા થાય છે અને દેશવિરતિ તથા સર્વ વિરતિ નામના પાંચમા અને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકનો સમાવેશ બીજી વિચારણા નામક જ્ઞાન ભૂમિકામા સમાવેશ થાય છે. વિચારણામા સદાચારમા પ્રવૃત્તિ હોય છે પછી તે દેશથી પણ હોય અગર સર્વથી પણ હોય. વિચારણા તથા શુભેચ્છાને લીધે મનની વિક્ષમતા થવાથી ઇંદ્રિયોના અર્થને વિષે આસક્તિ ન થતી તેને **તનુમાનસા** નામક જ્ઞાનની ત્રીજી ભૂમિકા કહેવામાં આવે છે. આ ભૂમિકામાં મનની એકાગ્રતા હોય છે. સર્વ વિરતિ ગુણસ્થાનક ઉપરાંત પ્રમત્ત, અપ્રમત્ત, અને ઔપશામિક શ્રેણીવાળાના અગ્યારમા ગુણસ્થાનક સુધીનો સમાવેશ થાય છે, આ સાધકની છેલ્લી જ્ઞાન ભૂમિકા છે. તનુમાનસા ભૂમિકા ઓળંગ્યા પછી તે સિદ્ધદશામાં એટલે ચરમ શરીરીમા કે તદ્ભવ મોક્ષ ગામીમાં જાય છે. મનની એકાગ્રતામા કાંઇક ન્યુનતા રહી જાય તો પ્રમત્તગુણસ્થાને કહેવાય. પ્રમત્ત ગુણસ્થાન એટલે આત્મધ્યાન ધરતાં ધરતાં વચ્ચે વચ્ચે પ્રમાદ થઇ જવો કે બહિર્વૃત્તિ થઇ જવી તે અપ્રમત્ત ગુણસ્થાન એટલે જેમાં અંતર્મુખ ઉપયોગ જ અડોલ પણે રહ્યા કરે અર્થાત્ અહોનીશ મન એકાગ્ર રહ્યા કરે તે ક્ષપક શ્રેણિવાળો તો સિદ્ધ દશામાં જાય છે કારણ કે ક્ષપકશ્રેણીવાળાને આત્માનો સતત ઉપયોગ વર્તતો હોવાથી તે તો મુક્તસ્થિતિમાં સમાય છે. ઔપશમિકવાળો પરાણે પરાણે મનને દબાવી રાખતો હોવાથી તેને પડવાનો ભય છે પણ ક્ષપક શ્રેણિવાળો કે જેને આત્માનો અનુભવ છે તેથી તેને પડવાનો ભય નથી. તેને આત્મજ્ઞાન થવાથી તે અભય છે. ક્ષપક શ્રેણીવાળાનો સમાવેશ **સત્વાપત્તિ** નામક ચોથી જ્ઞાનની ભૂમિકામા સમાવેશ થાય છે. સાધકની ત્રણ ઉપર કહેલી ભૂમિકાના અભ્યાસને લીધે શુદ્ધ વૈરાગ્ય. દ્વારા સત્ય આત્મામાં જે સ્થિતિ થવી તેને સત્વાપત્તિ કહે છે. આ દશામાં જગતનો અભાવ અને આત્માનો સદ્ભાવ છે. આ જ્ઞાન ભૂમિકામાં ક્ષપકશ્રેણિવાળો નવમા ગુણસ્થાનકે હોય છે. અપૂર્વકરણના અને કે આઠમા ગુણસ્થાનકે ઔપશમિક અને ક્ષપકશ્રેણિઓ હોય છે પણ ત્યાં સુધી મોહનીય કર્મ એટલે જગતનો સદ્ભાવહોય છે અને ક્ષપકશ્રેણિવાળો આત્માનો તથા જગતનો અનુભવ કરતો હોય છે માટે સાધક તથા સિદ્ધ બનેમા ગણાય છે અને અભ્યાસમાં વધતાં જગતનો અભાવ થતાં તે સત્વાપત્તિ ભૂમિકાને પામે છે. સત્વાપત્તિમાં અનિવૃત્તિબાદર ગુણસ્થાન

તથા ક્ષપક સૂક્ષ્મ સંપરાય નામક નવમા ગુણસ્થાનકનો સમાવેશ થાય છે. ઉપશાંત મોહ-વીતરાગ છદ્મસ્થ અગ્યારમું ગુણસ્થાનક છે પણ તેનો મોહ ઉપશાંત છે ક્ષાયક નથી તેથી તે પડે છે માટે ઔપશમિકવાળો તો અગ્યારમા ગુણસ્થાનક સુધી પહોંચે છે તો પણ તે સાધક દશામાં છે. ક્ષપકશ્રેણિ એટલે આત્માનંદની શ્રેણિવાળો દશમા ગુણસ્થાનકમાં આવે છે ત્યારે તે અત્યંત આત્માનંદી હોય છે. આ દશમું ગુણસ્થાનક અને જ્ઞાનની અસંસક્તિ નામક પાંચમી ભૂમિકા એ બંને એકજ છે. જ્ઞાનની ચાર દશાના અભ્યાસ વડે આત્માનંદમય સમાધિ થવાથી ચિત્તને અંદરના તથા બહારના કલ્પિત આકારોનું જ્ઞાન ન રહે તેવી જાતના અસંસંગ રૂપી ફળ વડે ચિત્તમાં નિરતિશયાનંદ નિત્ય અપરોક્ષ આત્માનંદના સાક્ષાત્કારરૂપી ચમત્કાર થવો તેને **અસસક્તિ** કહે છે. આ અસંસક્તિ નામક જ્ઞાનની પાંચમી ભૂમિકા એટલે દશમે ગુણસ્થાનકે જે ક્ષપકશ્રેણિવાળો મહાત્મા હોય છે તે દશમે ગુણસ્થાનકેથી પાધરો બારમે ગુણસ્થાનકે જાય છે. આત્માનંદની ખરેખરી લીજત દશમે ગુણસ્થાનકે ક્ષપકશ્રેણિવાળાને અનુભવમાં આવવા માંડે છે. દશમે ગુણસ્થાનકે જે ક્ષપકશ્રેણિવાળો હોય તે નિયમથી બારમે જાય-અને બારમા વાળાને અંતર્મુહૂર્તમાં કેવળજ્ઞાન થાય જ. ક્ષપકશ્રેણિ એ આત્માનંદના અનુભવની શ્રેણિ છે અને ઉપશમશ્રેણિ એ મનના ઉપશમભાવની શ્રેણિ છે એટલે બધો તફાવત ક્ષપક અને ઉપશમ શ્રેણિમાં છે. ક્ષપકશ્રેણિવાળો નિયમથી કેવલજ્ઞાનને પામે છે.

નવમા ગુણસ્થાનકમાં માત્ર સ્થૂલ કષાય હોય છે. દશમામાં માત્ર સૂક્ષ્મલોભજ હોય છે. સૂક્ષ્મ લોભનો નાશ થતાં તે દશમેથી અગ્યારમે નહિ જતાં પાધરો બારમે ગુણસ્થાનકે જાય છે આ ગુણસ્થાનકે સર્વ કષાય ક્ષીણ થએલા હોવાથી તે ક્ષીણ કષાય વીતરાગ છદ્મસ્થ ગુણસ્થાન કહેવાય છે અને માત્ર અંતર્મુહૂર્તમાં-તેના જગતનો વિલય થઇ તે કેવલી એટલે નિર્વિઘાત અખંડ આત્મજ્ઞાની બને છે. આ ક્ષીણમોહ નામના બારમા ગુણસ્થાનકનો સમાવેશ **પદાર્થાભાવની** નામની છઠ્ઠી ભૂમિકામાં થાય છે. આ ભૂમિકામાં કેવલઆત્માપણાએ રહેવાય છે અને જગતની અંદર અને બહારની ભાવનાઓ ઉડી જાય છે માટેજ આને પદાર્થાભાવની ભૂમિકા કહેવાય છે જગત્ સંબંધી અંદર અને બહારની ભાવના ઉડી જવી તેનેજ ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનક કહેવામાં આવે છે માટે જ્ઞાનની છઠ્ઠી ભૂમિકા અને બારમુ ગુણસ્થાનક તે એકજ છે. ક્ષીણમોહીને જેમ કોઈ પ્રેરણા કરે તોજ તે ક્રિયામાં જોડાય છે તેમજ છઠ્ઠી ભૂમિકાવાળાનું પણ સમજવું કારણ કે બનેમાથી પદાર્થનો અભાવ છે માટે જે છઠ્ઠી જ્ઞાન ભૂમિકામાં છે તે બારમે ગુણસ્થાનકે છે એમ સમજવું. છઠ્ઠી ભૂમિકા એટલે બારમા ગુણસ્થાનકવાળો કેવલ અભેદમય બને છે એટલે કે સર્વત્ર એક આત્માનંદ સિવાય તેને બીજું કશું જણાતું તેમ અનુભવાતુ નથી ત્યારે તે તેરમે ગુણસ્થાનકે અથવા તે તુર્યાવસ્થા નામક સાતમી જ્ઞાન ભૂમિકાએ પહોંચ્યો છે એમ કહેવાય. કેવલનિજ સ્વભાવમાં-રમણતા તેનું નામ તુર્યગા છે. આ તુર્યાવસ્થા તે જીવનમુક્તની અવસ્થા છે. જેને તુર્યાવસ્થા કહેવામાં આવે છે તેનેજ કેવલજ્ઞાન નામનું તેરમુ ગુણસ્થાન કહેવામાં આવે છે. કેવલી એટલે જીવન મુક્ત માટે સાતમી જ્ઞાન ભૂમિકા અને કેવલજ્ઞાન એટલે એક ફક્ત આત્મજ્ઞાન તે બને એકજ છે. જે કેવલી છે તે સાતમી ભૂમિકાએ છે અને જે સાતમી ભૂમિકાએ છે તે કેવલી છે આ સાત ભૂમિકા એટલે ચૌદગુણસ્થાનકથી પર વિદેહ મુક્તિનો વિષય છે જેને તુર્યાતીતપદ

અથવા સિદ્ધસ્થાન કે સિદ્ધપદ કહેવામાં આવે છે આ તુર્યાતીત એટલે સિદ્ધપદ સર્વોપરિ, સર્વોત્કૃષ્ટ કે લોકમાં છેવટની વસ્તુ છે માટે તેને લોકાંતે પણ કહેવામાં આવે છે.

જે મહાત્મા પુરુષો સાતમી ભૂમિકા એટલે કેવલજ્ઞાનમાં આવે છે તે મહત્પદને પામેલા છે જીવનમુક્તને જગતની કોઇ પણ ક્રિયા કયારેય પણ સુખદુઃખરૂપ થતીજ નથી તેમ તેના રાગદ્વેષનો સમૂળો અભાવ થએલો હોવાથી તે વીતરાગ કહેવાય છે. જીવનમુક્ત ગમે તે ક્રિયા કરતો જણાય તો પણ તેને કાંઇજ નથી. આ સાત ભૂમિકા અર્થાત્ ચૌદ ગુણસ્થાનકમાંથી કેટલાક જીવો સર્વ ભૂમિકા એટલે ચૌદ ગુણસ્થાનકમાં ગયા છે, કેટલાક એક બે ભૂમિકામાં ગયા છે, કેટલાક છઠ્ઠી સુધી ગયા છે, કેટલાક સાતમીજ ભૂમિકામાં રહેલા છે. કેટલાક ત્રણ ભૂમિકા સુધીજ પહોંચેલા છે કેટલાક ચોથી કે પાંચમી ભૂમિકામાં રહેલા છે. કેટલાક તો માત્ર ભૂમિકાના અંશનેજ પ્રાપ્ત થએલા છે. જે પુરુષો જ્ઞાનની ભૂમિકાઓને જાણીને ઉત્તરોત્તર ચઢતા જાય છે તેમને શતશઃ ધન્ય છે!!! ધન્ય છે!!! ધન્ય છે!!! જે મહાત્મા સાતમી ભૂમિકા એટલે તેરમે ગુણસ્થાનકે પહોંચેલ છે તે સર્વ ચક્રવર્તિનો પણ ચક્રવર્તિ છે અને પરમ પૂજનીય, પરમવંદનીય અને પરમ માનનીય છે સાતમી ભૂમિકાવાળા મહાત્માના દર્શનથી પણ જગત્ પાવન થઇ જાય તેવો એનો મહિમા છે. ખરેખરો પૂર્ણ મહાત્મા તે સાતમી ભૂમિકાવાળો છે. શ્રી યોગવશિષ્ટમાં કથન છે કે,

ये तासु भूमिषु जयंति हि ये महांतो वंद्यास्त एव हि जितेंद्रिय शत्रवस्ते ।
सम्राड्विराडपि च यत्र तृणायते वै तस्मात्परं जगति ते समवाप्नुवंति ॥

અર્થઃ—ઇંદ્રિયોરૂપિ શત્રુને જીતનારો જે કોઇ જ્ઞાનની સાતે ભૂમિકામાં સર્વોત્કર્ષપણે રહે છે તે મહાત્મા વંદન કરવા યોગ્ય છે. જે ભૂમિમાં ચક્રવર્તિપણું તથા વિરાટ્ પણ તૃણ સમ ગણાય છે કારણ કે સામ્રાટ્ અને વિરાટથી પણ ઉત્તમ જે કેવલમુક્તિ તેતો તે મહાત્મા પુરૂષને આ જગત્-માંજ મળે છે.

ઉપર પ્રમાણે મોક્ષમાર્ગમાં સાત ઓરડાવાળો મહેલ કહ્યો તે અને ચૌદ પગથીઆ વાળી સીડી કહી તે બંને સમાનજ છે. ચૌદ પગથીઆંવાળી ગુણસ્થાનરૂપ સીડી ઉપર ચડીને જૈનો જે કેવલજ્ઞાન અને સિદ્ધપદમાં પ્રવેશ કરે છે તેજ કેવલજ્ઞાન અને સિદ્ધપદમાં સાત ભૂમિકા ઉપર ચડીને વેદાંતીઓ પ્રવેશ કરે છે. જૈનો જેને કેવલજ્ઞાન એટલે આત્માનો અખંડ અનુભવ કહે છે, વેદાંતીઓ તેનેજ તુર્યાવસ્થા નામક સાતમી ભૂમિકા કહે છે. સાત ભૂમિકા છે તેજ ચૌદ પગથીઆ વાળી સીડી છે અને ચૌદ પગાંવાળી સીડી છે તેજ સાત ભૂમિકા છે. ભલે જૈનો ચૌદ પગાંવાળી સીડી પર ચડે અને વેદાંતીઓ ભૂમિકાઓ ઉપર ચડે પરંતુ સત્ય જોતાં તો તે બંને એકજ રસ્તે એકજ રીતે અને એકજ સ્થળે જાય છે. માત્ર શબ્દોની રચનાજ ભિન્ન છે. વસ્તુ ભિન્ન નથી. જેમ એકજ વસ્તુને સુવર્ણ, હેમ, સોનું, કુંદન, કંચન, વગેરે ભિન્ન ભિન્ન નામોથી ઓળખવામાં આવે છે તેમજ મોક્ષમાર્ગને પણ ભિન્ન ભિન્ન શબ્દોથી ઓળખવામાં આવે છે. જૈનોને પહેલેથી ચૌદે ગુણસ્થાનકે ચડતાં ચડતાં જે શાંતિનો ભિન્ન ભિન્ન અને વધતો વધતો અનુભવ થાય છે તેજ અનુભવ તેજ પ્રમાણે વેદાંતીઓને સાતે ભૂમિકા ઉપર ચડતાં ચડતાં થાય છે છેવટનું લક્ષ જે જન્મ મૃત્યુના ભવમાંથી મુક્ત થવું અર્થાત્ અખંડ

થવું તેતો સાતમી ભૂમિકા અને તેર ચૌદમા ગુણસ્થાનકે થવાય છે નિર્વાણ પદ પણ બંને માટે એકજ છે. આ પ્રમાણે વેદાતીઓનુ સાત ભૂમિકા દ્વારા અને જૈનોનુ ચૌદ ગુણસ્થાનક દ્વારા જે પ્રયાણ છે તે કેવલ આત્માનુભવમાંજ છે એટલુજ નહિ પણ અભેદતામા છે માટે જૈન અને વેદાતના ગુણસ્થાનક અને ભૂમિકાનું છેવટનું એકજ લક્ષ્ય સિદ્ધ થાય છે તેથી તે બનેનુ અભેદ માર્ગમા પ્રયાણ છે અને તે સાર્થક છે.

અનુભવ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે જૈન અને વેદાતની તકરાર નકામી છે જ્યા સુધી જૈનો ગુણસ્થાનકે ચડવાનો પ્રયાસ નહિ કરે અને વેદાતીઓ ભૂમિકાઓ ઉપર ચડવાનો પ્રયાસ નહિ કરે ત્યા સુધીજ તે તકરારો રહેશે. માટે સૌથી સારી વાત તો એ છે કે નકામા શાબ્દિક વિવાદો ગમે તેવા હોય તો પણ છોડી દઇને જૈનોએ ગુણસ્થાનકો ઉપર અને વેદાતીએ ભૂમિકાઓ ઉપર ચડવાનો પ્રયાસ કરવો. જ્યારે જૈનો તેરમે ચૌદમે ગુણસ્થાનકે પહોચશે અને વેદાતીઓ સાતમી ભૂમિકાએ પહોચશે અને પછી પોત પોતાનો અનુભવ સામા પક્ષ સાથે સરખાવશે તો તેમા જૈનો અને વેદાતીઓને ચોક્કસ અનુભવ થશે કે અમે બને એકજ સ્થળે એકજ વખતે અને એકજ રસ્તે આવ્યા છીએ. અનુભવમા ભેદ નથી. ભેદ માત્ર શબ્દોમાં છે. માટે શબ્દભેદ તજીને અનુભવજ્ઞાન મેળવવા પ્રયાસ કરો-અનુભવમા એકતાજ છે-બે પણ હતું નહિ, છે નહિ અને હશે પણ નહિજ!!!

इत्यलम् ॐ शान्तिः शान्तिः

શ્રી આચારાંગ સૂત્રની ગહુલી.

"કેશરીઆજી અરજ સુણોને અમારી" (એ દેશી)

સુણો ભવી એહ આચારાગ વાણી,
અતિ હિતકારી વળી ગુણ ખાણી-સુ-ટેક
ભાખ્યા જિન શાસને અગ તે બાર, તેમાં પહેલુ આચારાગ ઉદાર,
જે વરણવે સાધુ શુદ્ધ આચાર. સુણો ભવિ૦-૧
જંબુને સ્વામી સુધર્મા ભાખે, યથાવિધ સાંભળ્યું શ્રી વીર પાસે,
ભવિકજન હિતકારણ એ પ્રમાણે સુણો ભવિ૦-૨
પ્રથમ મોટા બે વિભાગ તે જાણો, 'શ્રુતસ્કંધ' પહેલુ બીજુ પ્રમાણો
તેના અધ્યયન નવ સોળ વખાણો. સુણો ભવિ૦-૩
પ્રથમ શસ્ત્રપરિજ્ઞા અધિકાર, જીવ તણું અસ્તિત્વ દાખણહાર,
હિંસાપરિહાર ને વિરતિ વિચાર. સુણો૦-૪
બીજું લોકવિજય અધ્યયન ધારે, વધે શોક આઠ કરમને ભારે
દાખે અર્થ લાગના તે શા પ્રકારે. સુણો૦-૫
પછી શીતોષ્ણ અધ્યયન નામ, કષાય જીતી રહે સમ પરિણામ,
અનુકૂળ પ્રતિકુળ ઉપસર્ગ કામ સુણો૦-૬

ચોથું સમ્યક્ત્વ ચતુર તુમે પેખો, ઐશ્વર્યાદિ અભિલાષાને ઉવેખો,
ટાળી મૂઢતા શુદ્ધતાને ગવેખો. સુણો૦-૭
હવે પાંચમાં લોકસારે વિચાર, રત્નત્રય જગમાંહી એક સાર
. કરો યત્ને આરાધન ભવપાર. સુણો૦-૮
છઠ્ઠું ધૂત નામે અધ્યયન ધ્યાવો, નિસંગતા સહિત ચારિત્રને ભાવો
અપ્રતિ બદ્ધપણું દિલ લાવો સુણો૦-૯
પછી મહાપરિજ્ઞા અર્થ વિચારો, સંજમ ધરતા કદી પરિગ્રહ પ્રચારો
સહે તે સાધુ રૂડે પ્રકારો. સુણો૦-૧૦
સુણો વિમોક્ષે જે રીત દાખી, સકલ ગુણયુક્ત ચરિત્રને રાખી,
અંતક્રિયા શુદ્ધ તે કરવી ભાખી. સુણો.-૧૧
કહો અર્થ આઠે અધ્યયન દ્વાર, વર્ણવે ઉપધાન શ્રુત મનોહાર,
વીરે આચર્યો સુંદર સુખકાર સુણો -૧૨
સાધુને ઉત્સાહ કારણ જાણી, સંજમની પુષ્ટી ભરી આ વાણી
આદર કરો આત્માર્થી ભાવે પ્રાણી સુણો૦-૧૩
બીજે શ્રુતસ્કંધે ચૂલિકા પાંચ, કરી પાંચમીની **નીશીથે** વાચ
માટે અત્ર ચાર, ચૂલિકા સાચ સુણો૦-૧૪
પ્રથમ બેમા અધ્યયન સાત સાત, ત્રીજી ચોથીમા એક એક નિપાત
બીજે સ્કંધે સવિ મળી સોળ વિખ્યાત સુણો૦-૧૫
સોળેનું સામાન્ય એક અભિધાન, આચારાંગ આચારમાં જે પ્રધાન,
અહો અર્થ ભવ્ય થઇ સાવધાન સુણો૦-૧૬
અનુભાગ્ય ભાનુ ઉદય આજ મેરો, મળ્યો મનોહર સુગુરૂ જોગ તેરો,
ફળ્યો સવિ વાંછિત અમ મન કેરો સુણો૦-૧૭
સુણી સૂત્રવાણી અર્થ અચ્છેરો, રસિકજન રસ ઝીલી અધિકેરો
અનુભવે હર્ષ આનંદ ઘણેરો સુણો૦-૧૮
ગતિ સિદ્ધિરીદ્ધિ દર્શને એક પ્રેરો, દયામગ્ન ગુરૂ વચને મનધેરો,
આતિમરત્ન બોધે સફળ આ ફેરો. સુણો -૧૯

સં. ૧૯૫૬ના માગશર સુદી ૧૧. **C. C. Shroff.**

ચર્ચાપત્રો.

૧.

રા. "શ્રી જૈ. શ્વે કૉ- હેરલ્ડના" તંત્રી

સાહેબ,

આપે આપના માસિકના એપ્રિલના અંકમાં 'વાયડ' જ્ઞાતિનો પ્રાચીન વૃત્તાન્ત એ લેખમાંથી ઐતિહાસિક વિભાગ પ્રગટ કર્યો અને કેટલીક જગાઓએ ટિપ્પણીમાં ઉપયોગી

પ્રકાશ પાડ્યો છે, તે માટે આપનો ઉપકાર માનું છું. માત્ર એક બે સ્થળે કંઇક ખુલાસાની અપેક્ષા છે, તે સબધી ટુકામાં નીચેની હકીકત લખી છે, તે આશા છે કે આપના માસિકમા પ્રકટ કરશો.

૧. વ્યાખ્યાનને બદલે વ્યાખ્યા પાઠ કલ્પવાનુ કારણ એ છે કે વસ્તુપાલ આવ્યો, તે વખતે જો અમરચન્દ્ર વ્યાખ્યાન (ભાષણ) કરતા હોય તો વસ્તુપાલ શ્લોકનો પૂર્વાર્ધ અમરચન્દ્રનો છે એમ સહસા કલ્પના કરી લે નહિ, કારણ વ્યાખ્યાનમા તો બીજાના શ્લોકો અને સુભાષિતોનો પણ ઉપયોગ થાય અમરચન્દ્ર વ્યાખ્યાનમા માત્ર પોતાના શ્લોકો જ વાપરે છે, એમ વસ્તુપાળ જાણતો હતો એવુ આપણે શી રીતે ધારવુ ? વસ્તુપાલ એવો મૂર્ખ નહોતો કે વ્યાખ્યાનમા વાપરેલા શ્લોક ઉપરથી અમરચન્દ્ર વિષે અન્યથા અભિપ્રાય બાધી લે આથી અમરચન્દ્ર વ્યાખ્યાન નહિ પણ પોતાના શ્લોકોની વ્યાખ્યા (વિવેચન) કરતા હશે એમ હું માનુ છુ श्लोकैः ને બદલે श्लोकानां પાઠાન્તર આવી માગી લે છે.

૨ આપ प्रबन्धकोष ઉપરથી અરિસિહને અમરચન્દ્રના સહાધ્યાયી અને મિત્ર માનો છો, પણ તેમા આવેલો अमरचन्द्र प्रबन्ध કે જે बालभारतनी મુદ્રિત પ્રતના ઉપોદ્ઘાતમા ઉતારવામા આવ્યો છે તેમાથી તે હકીકત હું તો જોઇ શકતો નથી. વળી, આપ कविशिक्षा અમરસિંહની રચેલી ધારો છો, પણ પીટર્સનના રિપોર્ટમા અને રા મણિલાલ બકોરભાઇ વ્યાસ પાસે તેની હસ્તપ્રત છે તેમા, તો તે અમરચન્દ્રે રચેલી એમ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે.

૩. पद्मानन्दकाव्य અને जिनेन्द्रचरित આપ જૂદા ધારો છો, પણ તે જૂદા નથી, બને એક જ છે મુનિ શ્રી જિનવિજયજી મહારાજે તે કાવ્યના આરભના અને અન્તના શ્લોકો ઉતારી મોકલ્યા છે. તે ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે पद्मानन्दकाव्यनु અપર નામ जिनेन्द्रचरित છે. તેનો વિષય પણ ચોવીસ તીર્થકરોના ચારિત્રોનો જ છે, માત્ર આરભના શ્લોકોમા અને અન્તના પ્રશસ્તિ સર્ગમા પદ્મમત્રીની હકીકત છે તે ગ્રંથ પદ્મમત્રીના આનન્દને માટે રચેલો તેથી તેનુ અપરનામ पद्मानन्दकाव्य પણ રાખેલુ જણાય છે ભાડારકરના રિપોર્ટમા તેનું નામ पद्मनामकाव्य હોય તો તે પાઠાન્તરની અશુદ્ધિજ હશે, એમ હું ધારૂ છુ

૫ રા રા મણિલાલ વ્યાસના "હેરલ્ડ" ના ઇતિહાસ સાહિત્ય અકમા આવેલા લેખ ઉપરથી મે લખ્યુ હતુ કે તેઓ દસા અને વીસા લઘુશાખા અને વૃદ્ધશાખા રૂપ રહેલા થયેલા માને છે, તે અભિપ્રાય આપ આપના અનુભવ પ્રમાણે ખરો અને બરાબર માનો છો, પરન્તુ રા વ્યાસ મને ખાનગી પત્રમા જણાવે છે કે તેઓ એવો અભિપ્રાય હમણાં ધરાવતા નથી પણ એ લેખમા પણ તેમના કહેવાનો આશય એવો નહોતો તેઓ એ શાખાગત નામો તડના નામો સમજે છે અને દસા વીસાની ઉત્પત્તિ તેથી ભિન્ન રીતે જ માને છે આ વાત તેઓ તેમના થોડા વખતમા પ્રકટ થવાના શ્રીમાળી જ્ઞાતિ સબધી પુસ્તકમા સપ્રમાણ સિદ્ધ કરવાના છે

પાટણ
તા ૧૨—૫—૧૭

લી સેવક,
રામલાલ ચુનીલાલ મોદી

૨

जैन तत्व संबंधी प्रश्नो.

વિ વિ પૂર્વક, મારા ચિત્તમા કેટલાક તત્વ સબધી પ્રશ્નો ઉદ્ભવેલ તેના સમાધાનાર્થે વિદ્વાનો તરફથી ન્યાયપૂર્વક સતોષકારક ઉત્તરો મળશે એ હેતુથી આપશ્રીની સેવામાં આ પ્રશ્નો મુકયા છે

(૧) મોક્ષ નગરે પહોચવા માટે કયા રથમાં બેસવુ લાયક છે અને તે રથના બે ચક્ર કયા ? અને તે બે ચક્ર કયા ગુણસ્થાનથી શરૂ કરાય

(૨) ગ્રેયાર્થ પરિણમન ક્રિયા, અને જ્ઞપ્તિ ક્રિયાનુ સ્વરૂપ શુ ?

(૩) મોક્ષરૂપ કાર્ય સિદ્ધ કરવા માટે કયા છ કારક છે અને તેની યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કેવી રીતે ?

(૪) સાધ્ય સાપેક્ષ, અને સાધ્ય નિરપેક્ષક્રિયાનુ સ્વરૂપ તથા ફલ શુ ?

(૫) સિદ્ધ જીવને ધર્માસ્તિકાયનું શુ પ્રયોજન તે સહેતુ લખશોજી

(૬) પાસ ત્થા, કુશીલીઆ, અહિછદા, સંસત્થા, અને ઉસન્ના એઓ જિન આગમમાં અવદનીક કહ્યા છે, તો તે પાસત્થાદિનુ સ્વરૂપ શુ અને તેઓ અવદનીક કેમ ? અને તેઓને વદે પૂજે તેને શુ ફળ થાય ?

(૭) વદનીક મુનિનુ સ્વરૂપ શુ અને તે સ્વરૂપ કેમ ઓળખાય ?

(૮) સમ્યક્ જ્ઞાન વગરની ક્રિયા કરનાર કેટલામે ગુણસ્થાને હોય, અને ક્રિયા વગરનો પૂર્ણ સમ્યક જ્ઞાની કેટલામે ગુણસ્થાને હોય ?

(૯) શ્રી તત્વાર્થ સૂત્રમા " सम्यक्ज्ञान दर्शन चारित्राणि मोक्ष मार्ग " એમ કહ્યુ છે અને વળી બીજા શાસ્ત્રોમા ' दसण भट्ठा भट्ठा दंसण भट्ठस्स नत्थि निव्वाण सिझ्झंति चरणरहिआ, दसणरहिया न सिझ्झंति એવા વચનથી માત્ર સમ્યક દર્શનની અપેક્ષા રાખી છે અને ચારિત્રની અપેક્ષા રાખી નથી એનો શો હેતુ ?

(૧૦) અધ્યાત્મ કેટલામે ગુણ સ્થાનેથી શરૂ થાય અને કયા સુધી હોય તે હેતુ દૃષ્ટાંતપૂર્વક લખશોજી

(૧૧) અધ્યાત્મ, દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, દેવ, નરક, નિગોદ, આત્મા અનત, અને, અનેકાંત એ શબ્દોનો વ્યુત્પત્તિપૂર્વક સ્પષ્ટ અર્થ લખશોજી

(૧૨) અન્યલિગીઓ જૈન શાસ્રોક્ત આવશ્યકાદિ ક્રિયાઓ તથા આશાતનાદિના દોષો જાણતા નથી. તેથી તે પ્રમાણે આચરણ પણ ન હોય તો તેઓ શી રીતે મુક્તિ પામી શકે છે ?

(૧૩) જેઓ જૈનાગમ પ્રમાણે મુનિ વેશ ધારે છે તેઓ સર્વ સમકીત સહીત હોય કે કેમ ? સમકીત વિના માત્ર બાહ્યવેશ આચરણથી પણ છઠું ગુણસ્થાન કહી શકાય કે નહી ?

(૧૪) સજમનુ ફળ મોક્ષ છે એમ મનામા કહેલ છે તો શ્રી નદીની ગાથામા पुव्व तवेण पुव्वसंजमेण देवलोय उववज्जन्ति એમ શા હેતુએ કથન છે ? અને સજમ સહીતજ છઠ્ઠા સાતમા ગુણસ્થાને આહારક શરીરનો બધ, કેમ છે ?

(૧૫) સમકીત વિના, શ્રાવક કહી શકાય કે કેમ? અને શ્રાવક કેટલામે ગુણ સ્થાને હોય?

(૧૬) નવા જીવો ઉપજી શકતા નથી. ભવ્ય જીવો આઠ કર્મથી મુક્ત થઇ મોક્ષે જાય છે. અને ભવિષ્ય કાલ અનંત છે તથા સંસારમાં-કોઇ કાલે ભવ્ય રાશીનો અભાવ થઇ જાય એમ સંભવે છે તેનો શુ ખુલાસો?

આશા છે કે કોઇશ્રી ઉપરોક્ત પ્રશ્નોના યથાર્થ સંતોષકારક ઉત્તરેઃ જેમ બને તેમ અતિ ત્વરાએ આ પત્રદ્વારાએ કે "જૈનપત્ર" દ્વારાજ આપવા કૃપાવંત થશો જેથી મારા જેવા બીજા તત્વ જિજ્ઞાસુઓને ચિત્ત પ્રસન્નતા તેના સમાધાનના નિમિત્તરૂપ થાય. બીજા પણ કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરોની અભિલાષા છે પણ આટલા ઉત્તરો પ્રાપ્ત થયા પછી આપશ્રીની સેવામા મૂકવા અભિપ્રાય છે.

—ગુલાબચંદ સોભાચંદ.

ઉપદેશકના ગુણો.

૧.

સુજ્ઞ મુનિવર્યો!

આ ચિત્રિત અખિલ સૃષ્ટિમાં—એક ગ્રહસ્થ પોતાના એક ગૃહમાં, એક કૌટુંબિક સ્વકુટુંબમાં, એક જ્ઞાતિ અગ્રેસર પોતાની જ્ઞાતિમાં, એક રાજા સ્વદેશમાં, તેમજ શાણી શાંતિ પ્રીય બ્રીટીશ સરકાર હિંદુસ્થાનમા બાદશાહ મહારાજા તરીકે સત્તા ધરાવે છે. તથાપિ સાંપ્રતિક સર્વોપરી સાર્વભૌમ બ્રીટીશ સરકાર તે પણ પ્રખર સત્ય ધર્મોપદેશકની અચલ સત્તાને સ્વીકાર શુ નથી કરતી?

બાંધવો! વળી આ વિશ્વમા કોઇ અધિકારથી, કિંવા ધનથી, વા વિદ્યા વિલાસથી, અથવા કોઇ પ્રકારની કલાકલાપથી, મનુષ્ય પ્રાણી **પ્રભુત્વ** મેલવવા પ્રયત્નશીલ બને છે, તથાપિ જે ઉપદેશક પોતાની ઉત્તમ વાણીના શુદ્ધ પ્રવાહથી, જે **પ્રભુત્વ** મેલવી શકે છે, તે અવર્ણનીય-અલૌકિકજ છે. ઉપદેષ્ટા સકલ પ્રાણીની પૂર્ણ કર્તવ્ય પ્રણાલિકાની દોરી સ્વહસ્તગત કરી, સન્માર્ગ પ્રતિ વલણ કરાવવા સમર્થ બની શકે છે. અતિ હિંસક અન્યાય પ્રીય પ્રાણીને, પરમ કરૂણાશીલ બનાવી, પરમ પ્રમાણિકતાના ઉચ્ચ શિખર પ્રત્યે આરોહણ કરાવી શકે છે.

આટલી ભૂમિકા વિરચીને, હવે મૂલવિષય તરીકે **"ઉપદેશકના ગુણો"** એ વિષય પરત્વે લેખક સ્વલેખિનીને આગલ ચલાવવા પ્રયત્નશીલ બને છે. પ્રથમતઃ ઉપદેશક અને તેમનાં ગુણો વિષે પ્રયક્કરણ કરતાં, ઉપદેશક કિંવા ઉપદેષ્ટા, વ્યાખ્યાતા, વ્યાખ્યાન કર્તા, ભાષણ કરનાર (કારક) એ પર્યાયવાચી શબ્દો છે, ત્યારે ઉપદેશકત્વ શક્તિ પ્રાપ્ત કરવા ક્યા ગુણોની જરૂર છે? **યથાર્થજ્ઞાન, સાહજિક મનીષા, ઉપદેશ પદ્ધતિ.** એ ત્રિપુટીની પ્રથમ અત્યાવશ્યકતા છે. એ ત્રિપુટીમાં અન્યતમ (બુદ્ધિ જ્ઞાન કિંવા પદ્ધતિ)નો અસ્વીકાર કરવાથી, વ્યાખ્યાતા યથાર્થ ઉપદેશકત્વ શક્તિ મેલવી શકતો નથી, દાખલા તરીકે અન્ય

વિષયક/જ્ઞાનવાન વાચાલ પરંતુ ઉપદેશક વિષય પરત્વે અજ્ઞાત મનુષ્ય સામાન્ય પાંચ સાત શબ્દો, પૂર્વાપર સંબંધ વિશિષ્ટ શિષ્ટક્રમપૂર્વક સ્પષ્ટ આશયને વાણી દ્વારા પ્રકાશિત કરી શકતો નથી, પરંતુ તે વિષયનું સામાન્ય જ્ઞાન ધરાવતો હોય તે-પુરૂષ, વાક્ ચાતુર્ય, શબ્દ અર્થ અલંકાર સહિત વાણીની પાટવતા પુરસર ચિત્તાકર્ષક ભાષણ-ઉપદેશ સભા સમક્ષ કરવા સમર્થ બને છે, સ્વાનુભવથી વિચારતા નિશ્ચય થવા પામે છે કે ઉપદેશકત્વશક્તિ એ કુદરત તરફથી બક્ષીસ મળે છે, એ અનુભવ લોક પ્રસિદ્ધ છે. જ્યારે જ્ઞાન છે તે બાહિરનો ખોરાક છે અને બુદ્ધિ છે તે ખોરાક પચાવવાની ચુલિકા છે-અર્થાત શાસ્ત્રીય જ્ઞાન છતે પણ સાથે બુદ્ધિનું મિશ્રણ થાય તોજ શાસ્ત્રીય જ્ઞાનની વિશેષતા છે.

તથા ચાર્ષ "શ્રુતંમતિપૂર્વમ્" મતિપૂર્વક શ્રુત છે-બુદ્ધિના મિશ્રણથીજ શાસ્ત્રજ્ઞાન થવા પામે છે.—ત્યારે બુદ્ધિ અને જ્ઞાન એ બન્નેની ખાસ આવશ્યકતા સાથે, ઉપદેશ પદ્ધતિની પણ તેટલી જરૂર છે. જો તે ઉપદેશકલાની ખામી હોય તો ઉપદેશ વાગ્ વ્યાપારનો અતિ પ્રવાહ ચલાવતો હોય, તથાપિ તે પ્રયાસ અસ્થાને થવા પામે છે પ્રત્યુત ઉપહાસી દાખના ઉપદેશકો સાધુઓ ઉઠાવે છે. અત સામાન્યત વિચારતા વિદિત થાય છે કે ઉપદેશકની અફલતા શામાં છે?–ત્હેમની વ્યાખ્યાન કરવાની કળામાં, કે વ્યાખ્યાન વિષયક જ્ઞાનમાં, કિંવા બુદ્ધિમાં,-વક્તા બુદ્ધિને અભાવે શ્રોતૃવૃંદ પ્રતિ સચોટ અસર કરાવી શકતો નથી, જ્ઞાનના અભાવે પરસ્પર વિરોધિત વાણીના ઉચ્ચારથી કલહાદિક ઉત્પન્ન કરાવે છે, કળાના અભાવે અસ્તવ્યસ્તતા-ગ્રામિણતાદિ દોષ કોશનો અનુભવ આપે છે અત પૂર્વોક્ત ત્રિપુટી (જ્ઞાન-મનીષી, પદ્ધતિ) ને એકત્ર કરવા વિના ઉપદેશક બની શકતો નથી નથી તે નથીજ અત જ્હેમનું જ્ઞાન સત્ય પદાર્થ નિર્ણાયક, અને સત્ય પ્રમાણ પુરસર યુક્તિ સહ સહાયક નથી થતું, તે પુરૂષ ઉપદેશક બની શકતો નથી. જ્હેમની બુદ્ધિ તથ્ય તત્ત્વ શોધી કાઢનાર પ્રસ્ફુટ -વિશદ અને વિશાલ દૃષ્ટિવાલી ન હોવાથી તેમ જ જ્હેમની બુદ્ધિ અને જ્ઞાનને ઉત્તેજક-ઉપદેશ પદ્ધતિ (કળા) સભાસદોના ચિત્તને આકર્ષક-અંત કરણમાં પ્રતિધ્વનિત કરાવનાર, અને હૃદયને પીગળાવનાર, સંપૂર્ણ સાધનવતી ન હોઇને, તે ભાષણમારક-ઉચ્ચ વ્યાખ્યાતા થઇ શકતો નથી માટે ઉત્તમ ઉપદેશકોએ યોગ્ય જ્ઞાન યોગ્ય બુદ્ધિ અને યોગ્ય પદ્ધતિ એ ત્રિપુટીને અવશ્ય સ્વીકારવા પ્રયત્નશીલ બનવાની અત્યાવશ્યકતા છે, દાખલા તરીકે-દીપકકૃત પ્રકાશના આપણે કયા પદાર્થના ઉપકૃત છીએ? દીવાના તેલના કે વર્તિકા (વાટ)ના? તેલ વિના દીપક પ્રકાશિત થતો નથી, દીવા વિના તેલ કાંઈ સેવા બજાવી શકતો નથી અને વાટ વિના દીપક મૃતક પ્રાય. થવા પામે છે. અત દીપકને તેલ વિગેરેની ખાસ જરૂર છે. તેમજ ઉપદેશકને પણ પૂર્વોક્ત ત્રિપુટી સ્વીકારી તે સાથે કતિપય ગુણોમાંના પૈકી ' ગુણો દીર્ઘદૃષ્ટિ, સમાનતા, નિર્ણયશક્તિ, તુલનાત્મકજ્ઞાન, યોગ્યવ્યવસ્થા, શૌર્યતા, પદ સંકલનાદિ સહચારી ગુણો સ્વીકારવાની આવશ્યકતા છે. પ્રાયસ્તુ એ સહચારી ગુણો આજન્મત. હોવા જોઇએ એ ગુણો જેમ જેમ ખીલતા જશે તેમ તેમ ઉત્તમ ઉપદેશ સરસ-બોધક, સત્ય છાપ પાડનાર, સ્વીકૃત વિષયને સાક્ષાત્કાર કરાવનાર, ઘણા કાલ પર્યંત સ્મૃતિ પથમાં સ્મરણ કરાવનાર, તલસ્પર્શી બનાવનાર, થવા પામે છે એતાવતા પૂર્વોક્ત ઉપદેશકત્વ શક્તિ અર્પનાર અનેક સાધનો છતે પણ અતિ ઉપયોગિભૂત એક વિશેષ ગુણ તરીકે આત્મશ્રદ્ધાની ખાસ જરૂર છે તે વિના શિષ્ટ ઉપદેશક ઉપદેશ ભાષણ પ્રસંગે સ્ખલતા, લજ્જા, વ્યગ્રતાલક્ષ સભાક્ષોભ દાખવે છે સ્વચ્છ આત્મશ્રદ્ધા દ્રઢ પ્રકાશિત હોવાથી શ્રોતૃવર્ગનું લક્ષ પોતાની તરફ આકર્ષણ કરવા ભાગ્યશાળી બની શકે છે.

પછી તે પુરૂષ **જ્ઞાનવાન્** હો **બુદ્ધિવાન્** કિંવા **કલાવાન્** હો. કારણ કે **આત્મશ્રદ્ધા** એ માનવ જાતિનો સ્વાભાવિક વિશેષ ગુણ છે. એ આત્મશ્રદ્ધા, માનવના અંતરિક-માનસિક બલને અનુલક્ષી કહેવામા આવેલ છે, તથાપિ ભાષણકાર-વ્યાખ્યાતાને એક મહાન સુભટ તરીકે, ચિતાર આપતાં, તે ઉપદેશક સ્વશરીર રચનાપર અત્યંત આધાર રાખી શકે છે. જો કે હેમનો સ્વર અનુદાત્ત (નિસત્વ યુક્ત) અરૂચિકારક અનાલ્હાદકારક હોય, તેમજ હેમના વાણીસ્થાન અપૂર્ણ હોય, સાથે સાથે **મુખમુદ્રા** પણ અશોભુનિક-ચિત્તાનાકર્ષક, અને હેમનુ **શરીર** તદન બેડોલ-વામન (શોર્ટ) હોય, અને ચેષ્ટા (એક્ટીંગ) હાવભાવ અસ્થાને હોય, તો તે **ઉપદેશક** પદને લાયક બની શકતો નથી. અતઃ ઉત્તમ ઉપદેષ્ટાએ શારીરિક-માનસિક શક્તિને ખીલવવા કાલજી કરવાની અતિશય જરૂર છે. કદાચ ઉપદેશક અન્યની હરીફાઈ (અનુકરણ) કરવા પ્રયત્નશીલ થશે તો તે ઉપદેષ્ટા, અનાદરતા સાથે ઉપહાસ્યસ્પદ થઈ, છેવટે મૌન ધારણ કરવાનો પ્રસંગ મેળવશે. સાથે સાથે મારે કહી લેવું જોઇએ કે,-બાહ્ય સામર્થ્ય **ચેષ્ટાદિ** કદાચ સામાન્ય રૂપમા હોઇને પણ વક્તા ઉપદેશકે શ્રોતૃવર્ગપર વિજય મેલવવા, જ્ઞાન બુદ્ધિ અને પદ્ધતિ કરતાં, અથવા વક્તા તથા કર્તા, સરલ હૃદયી, સત્યવાદી હોઇને, **સદ્વર્તન** (કેરેક્ટર) પ્રતિ દત્તચિત્ત થવાની ખાસ જરૂર છે, તેજ **વિજયી ઉપદેશક** બની શકે છે સદ્વર્તન **સદ્વિવેકને** જાગૃતિ અર્પે છે, સદ્વિવેક સહૃદયતાની શિક્ષા આપે છે, સહૃદયતા **વાણી વિલાસમાં** પ્રસ્ફુરતી ઉપજા કરે છે, અને શુદ્ધ વિચારમાં અલૌકિકતા અસ્ખલિતતા પ્રાપ્ત કરાવે છે. આ સ્થલે મારે ભાર દઇને જણાવવાની જરૂર છે કે ઉપદેશકોએ **સદાચારનુ** શિક્ષણ લેવા કટીબધ્ધ થવાની બહુજ જરૂર છે, સાથે સાથે સત્યને વલગી રહી. હેમનીજ સેવા બજાવવા સ્વયં પ્રયત્નશીલ બની અન્યને કોશીશ કરવા ઉદ્યુક્ત રહેવું જોઇએ **સત્યનેજ** સર્વસ્વ તરીકે સ્વીકારવાથી સત્યોપદેષ્ટા બની શકાય છે અન્યથા ઉપદેશકનુ જ્ઞાન સર્વને **આશિર્વાદને** બદલે **શાપરૂપ** ગ્રહ પડવા સંભવ છે ! , સત્કીર્તિને બદલે અપયશ સમુદ્રમા ડુબકી મારવી પડશે અને તત્સમયે જે પ્રયાસ તે પણ નિર્થક થવા પામશે. વિશેષત ઉપદેશક માટે એક વિદ્વાન કવિ કહે છે કે

> प्राज्ञः प्राप्तसमस्तशास्त्रहृदयः प्रव्यक्तलोक स्थितिः
> प्रास्ताशः प्रतिभापरः प्रशमवान् प्रागेवदृष्टोत्तरः ।
> प्रायः प्रश्नसहः प्रभुः परमनोहारीपरानिंदया—
> ब्रूयाद्धर्म-कथां गुणी गुणनिधिः प्रस्पृष्टमिष्टाक्षरः ॥ ?
>
> (આત્માનુશાસન)

ઉપદેશક મુનિમહાશયો !

વ્યાખ્યાતા થવા માટે ઉપરોક્ત શ્લોકમા દર્શાવેલ ઉપદેશક **ગુણમાલા** જો નિરંતર કંઠમાં ધારણ કરશો ત્યારેજ ઉત્તમ ઉપદેષ્ટા પદવીને યોગ્ય-રીતીએ શોભાવી શકશો, ગુણ માલામાં રહેલા ગુણ પુષ્પોમાના પ્રથમ પુષ્પ તરીકે પ્રાજ્ઞ—પ્રજ્ઞાશીલ બનીને, દ્વિતીય પુષ્પ તરીકે વર્તમાન કાલિક ધાર્મિક શાસ્ત્રો, નૈતિક તત્રો, તાર્કિક સિદ્ધાંતો, આર્થિક પારમાર્થિક ગ્રંથો, વિશ્વનિયમ પ્રદર્શક પુસ્તકો, પદાર્થવિજ્ઞાન (દ્રવ્યાનુયોગ) ના શાસ્ત્રોનુ મહત્ત્વતાપૂર્વક, અભ્યાસ (ઉપલક દ્દષ્ટીએ નહિ) કરી તલસ્પર્શી થવાની ખાસ જરૂર છે. સક

ગ્રંથકારોના આશય, ઉદ્દેશ, હેતુ, પૂર્વાપર સંયોગો, (દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલભાવ)નો અનુભવ મેળવીને ઉપદેશક થવાની જરૂર છે નહિ કે એક શૂંઠનો ગાંઠીઓ મેળવી ગાંધી બનવું એ જહેમ હાસ્યાસ્પદ થવા બરાબર છે, તેમ શાસ્ત્ર હૃદય જાણ્યાવિના ઉપદેશક બનવું તે શું હાસ્યાસ્પદ, નથી ?, શાસ્ત્રસમુદ્રનું ગાંભીર્ય તલસ્પર્શી થવા વિના કેવા પ્રકારના અનીષ્ટ ન ઇચ્છવા લાયક પરિણામો આવ્યા ? નથી આવતા ?, દાખલા તરીકે, ગચ્છ, ઉપગચ્છ, સંપ્રદાય, ઉપસંપ્રદાય, થવાનું પણ જો કાંઇ મુખ્ય કારણ હોય તો તે કેવલ શાસ્ત્રોનું યથાર્થ રહસ્ય-જાણવા વિનાજ !, મારે સખેદ જણાવવું જોઇએ કે, શાસ્ત્રોના યથાર્થ પરીશીલનના અભાવે પરસ્પર નિંદા, ઇર્ષા, અસૂયા (ગુણમાં દોષારોપણ) સ્વમન-મંડન પરમત ખંડન વિગેરે પ્રવૃત્તિઓ થવા શું નથી પામી ? નથી પામતી ? અતઃ આત્મબંધુ સન્મુનિવર્યો ! દ્વિતીય પુષ્પ શાસ્ત્ર પરિશીલન કરવા આત્મભોગ આપી ઉદ્યુક્ત બની, ઉચ્ચ ઉપદેશકત્વશક્તિ મેળવી પ્રખર ઉપદેષ્ટા થવાની જરૂર છે શાસ્ત્રોનું પરિશીલન કરવાથીજ તૃતીય પુષ્પ **પ્રવચન લોકસ્થિતિ** વિશિષ્ટ ઉપદેશક બની શકે છે. ઉપદેષ્ટાઓને લોકગત પણ ખાસ જાણવાની ફરજ છે. જ્યાંસુધી વક્તાજન સમૂહની રૂચી પ્રત્યે બેદરકાર રહે છે, ત્યાંસુધી ઉપદેશક પોતાના અમૂલ્ય વચનામૃતને વિષનું રૂપ આપવા પ્રયત્ન શું નથી સેવતો ? વ્યાખ્યાતાએ અવશ્ય વિચારવું જોઇએ કે અત્યારે લોકોને કયા ઉપદેશની જરૂર છે, કારણકે હાલે પાશ્ચિમાત્ય પવનના અતિ પ્રચારથી, અતલસ્પર્શી લોકોમાં જડવાદની ઉંડી જડ સજ્જડ પ્રવેશ કરી ગએલ છે-પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે હેમને, ચૈતનવાદમાં લાવવા માટે, પદાર્થવિજ્ઞાન દ્રવ્યાનુયોગ પ્રદર્શક શાસ્ત્રોના વ્યાખ્યાનથી,-કર્મની થીઓરી પુનર્જન્મ પ્રતિપાદક પ્રત્યક્ષ, પરોક્ષ, સપ્રમાણ યુક્તિઓ બતાવી, આત્મવિદ્યાના શોકિન બનાવવાની આવશ્યકતા છે. ચોકશ ધારજો કે જે આત્મઉન્નતિના ગુપ્ત ખજાનો પ્રાચીન આર્ય શાસ્ત્રોમાં છે તે અર્વાચીન વિજ્ઞાન (સાયન્સ) શાસ્ત્રોમાં શું મળી શકશે ?, અરે ! સાંપ્રતિક ચાલતી શુષ્ક નીરસ કંટાલાજનક વ્યાખ્યાન પદ્ધતિને હજુ કેટલાક દહાડા માન આપવાનું પસંદ કરશો ? ઉપદેશ મુનિવર્યો ? જરા વિશ્રામ દૃષ્ટિ કરો કે લોકમાન્ય બાબુ સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી, અરવિંદ ઘોષ, મી. લાલન, સ્યાદ્વાદ વારિધિ ગોપાલદાસ બરૈયા, મી. વાડીલાલ વિગેરે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને પોતાના વ્યાખ્યાનની શ્રોતૃવૃંદપર કેવી સચોટ છાપ પાડી શકે છે. ત્યારે ત્યાગી મુનીઓએ પણ જમાનો ઓલખવો ન જોઇએ ? યાવત્ આધુનિક રૂઢીનેજ કેવલ માન આપીનેજ વ્યાખ્યાતા કોઇ પણ રીતે ઉત્તમ ઉપદેશ પદને શોભાવી શકશે નહિ. આ પ્રસંગે મારે જણાવવું જોઇએ કે, અધુના જૈન વર્ગમાં ચાલતી રૂઢીએ નિરંતર એક યાતો બે વખતે અપાતાં વ્યાખ્યાનો પણ સાંપ્રતિક સંયોગો નિહારતાં શું યોગ્ય ગણી શકાશે ?, એ પદ્ધતિથી અમૂલ્ય સમય (વક્તા શ્રોતા) નો વ્યય કરવા સિવાય અન્ય લાભપ્રદ કાર્ય થવા પામે છે ?, અતઃ લોકમન કેળવી અર્થાત્ લોકસ્થિતિનો યોગ્ય અનુભવ મેળવી ઉચ્ચતમ ઉપદેષ્ટા બનવાની જરૂર છે પ્રાચીનકાલમાં પણ પૂરણ લોકસ્થિતિનો અનુભવ મેળવીનેજ રૂષિ મહર્ષિ પૂર્વાચાર્યોએ ઉપદેશની પ્રણાલિકા ચલાવી છે. જ્યારે જ્યારે લોકો કેવલ જ્ઞાન વિના અધિક તમ કુળ રૂઢ ક્રિયાકાંડના પ્રબલ પ્રવાહમાં તણાવા લાગ્યા, ત્યારે ત્યારે પૂર્વ મહર્ષિઓ આંતરિક જ્ઞાન પ્રાસાદનું અવલંબન આપતા ગયા. જ્યારે કેવલ શુષ્ક જ્ઞાનમાંજ મગ્ન થવાથી ક્રિયા તરફ ઉદાસીનતા સહ ઉપેક્ષા કરવામાં લોકો તત્પર થવા પામ્યા, ત્યારે પ્રચંડ ક્રિયાકાંડ પ્રત્યે ભાર આપવામાં આવ્યો, દાખલા તરીકે જ્યારે યજ્ઞાદિક ક્રિયાકાંડમાં પ્રચંડ હિંસા

થવા પામી ત્યારે શ્રીમન્મહાવીર પિતાએ **અહિંસા પરમોધર્મ** રૂપ ધ્વજાને અખંડ ફર કાવી તેમજ શ્રીશંકરાચાર્યે પણ જ્ઞાન માર્ગનો પ્રચાર કરી યજ્ઞાદિકનો નિષેધ કર્યો. અનેક વખતે અમુક વિષય તરફ લોકો ખેંચાણા કે તરત તેથી પ્રતિપક્ષ વિષયને સન્મુખ કરતા એ વિષયનો નિર્ણય પ્રાચીન ધર્મ શાસ્ત્રો ઇતિહાસ વૃત્તાંતથી થવા પામે છે. માટે સત્ય વકતા લોકમત સ્થિતિના અનુભવી થવાથીજ **પ્રાસ્તાશ** થવા પામે છે. વ્યાખ્યાતાને આશા રહિત રહેવાની જરૂર છે અન્યથા લોક સ્થિતિ સાનુકુલ હોઇને પણ જો વકતા વ્યાખ્યાતા આશા પાશમાં સપડાઇ જવાથી શું અનીષ્ટ પરિણામ નથી લાવ્યા? નથી લાવતા? વિવેક દૃષ્ટિ પુરઃસર સદ્વિચાર શ્રેણીમાં આરોહણ કરતાં સુવિદિત **થશે** કે **ભકિત** માર્ગ સંબધે જૈન વૈષ્ણવો, કેવા પ્રકારની કોટીમા ગણના કરાવવા લાગ્યા છે! એ વિચાર સભ્ય વાચકવૃંદ સ્વયં કરી લેશે. **જ્ઞાન** માર્ગ સબધે જો અનુભવ કરવામાં આવે તો નિશ્ચય થશે કે, આધુનિક શુષ્ક વેદાંતિઓ જ્ઞાનીઓ, આશા પિશાચણીથી વંચિત થઇ, ઉન્મત્તવત અતિ ગાભીર્ય મહદર્થ સૂચક **અહંબ્રહ્માસ્મિ શિવોહં તત્ત્વમસિ, : સિદ્ધાત્માપર સોહં, સોહં સો પરમેશ્વર;** ઇત્યાદિક મહાવાકયોનો ઉપયોગ કેવલ વાણી વિલાસમાં બતાવવા પ્રયાસ નથી આચરતા! તેમજ **કર્મ** માર્ગ પરત્વે, અવલોકન વિચારતા પણ જણાશે કે "**स्वकार्यं साधयेद्‌धीमान्**" એ સૂકિતને ખાસ માન આપવામાજ સ્વકર્તવ્યની પરાકાષ્ટા સ્હમજાય છે!!' અદ્યાપિપણ કતિપય ઉપદેશકોએ એજ માર્ગનો આશ્રય કરેલ છે.

એક મુનિ.

વ્યર્થ પ્રયત્ન.

કવ્વાલી.

અમે વૈરાગ વેત્તાઓ વિરાગી સહુ પદાર્થોથી;
ફસાશું ના હવે ફંદે તમારા તે પ્રયત્નોથી. ૧
બધા જોયા તમારા તે છુપા હા! સ્વાર્થના પડદા;
હવે ના ભોળવાઇશું તમારા તે પ્રયત્નોથી. ૨
તમારા પ્રેમનો જાદુ નજરબંદી અહિં કરવા;
હવે તાકાદ ના ધરશી તમારા તે પ્રયત્નોથી. ૩
તમારી આંખનાં આંસુ અમારાં દિલને દ્રવવા;
હવે ના કાર્ય કે કરશી તમારા તે પ્રયત્નોથી. ૪
મુઝાયા મોહમા ઝાઝું તમારા મુખને મટકે,
હવે તો ના મુઝાઇશું તમારા તે પ્રયત્નોથી. ૫
અમારી છંદગાનીઓ ફના કીધી હજારોએ;
હવે તે ના ફના કરશું તમારા તે પ્રયત્નોથી. ૬

ભલે ચાહે કરી લ્યો તે જુને રસ્તે ભુલવણીના;
હવે તો ના ભુલા પડશુ તમારા તે પ્રયત્નોથી. ૭
તમારા સ્વાર્થને માટે તમે આજીજી હા ! કરશો;
અમે કાને નહિ ધરશુ તમારા તે પ્રયત્નોથી. ૮
અમારે ને તમારે શું અમારા રાસ્ત ન્યારા છે,
અમારા રાસ્ત ના તજશુ તમારા તે પ્રયત્નોથી. ૯
વફાદારી બતાવીને નિયોજો મ્હોબતે મરવા;
નહિ એ મ્હોબતે મરશુ તમારા તે પ્રયત્નોથી. ૧૦
અરેરે ! એ વફાદારી નહિ સત્યે ભરેલી છે;
ફસીએ સત્ય શુ માની ? તમારા તે પ્રયત્નોથી ૧૧
ભલે બાજી ખરે અંતે તમે ખેલો ખૂબીથી તે,
સધારો દાવ ના તોએ તમારા તે પ્રયત્નોથી. ૧૨

મુનિ-પથિક.

कॉन्फरन्स मिशन.

१ श्री सुकृत भंडार फंड.

(તા. ૬-૫-૧૭ થી તા. ૩-૬-૧૭, સં. ૧૯૭૩ ના વૈશાખ સુદ ૧૪ થી જેઠ સુદ ૧૩ સુધી)

વસુલ આવ્યા રૂ. ૧૫૫-૦-૦

ગયા માસ આખરની બાકી રૂ. ૧૪૦૨-૧૨-૬

૧ ઉપદેશક મી. વાડીલાલ સાંકળચંદ—ઉત્તર ગુજરાત.
લણુવા ૧૯॥, પીંડારપુર ૫, ગાંભુ ૨૧, રણુજ—શેઠ સ્વરૂપચંદ લક્ષ્મીચંદ તરફથી રૂ. ૬, રણુજ ૯॥, કંથરાવી ૯, મઉેર ૪, વસઇ ૬. કુલ રૂ. ૭૭-૪-૦

૨ ઉપદેશક મી. અમૃતલાલ વાડીલાલ—માળવા.
ઇંદોર ૪૨. કુલ રૂ. ૪૨-૦-૦

૩ ઉપદેશક મી. ફુલચંદ પ્રેમચંદ—કાઠીઆવાડ.
ખુટવડા ૬।, કુંભણ ૨, ગાધકડા ૩, ગોધા ૭।, કોળીવાડ ૬।, ખાડસલીઆ ૧॥, ખદડપર ૧, જસપરા ૮॥ કુલ રૂ ૩૫-૧૨-૦

એકંદર કુલ રૂ. ૧૫૫૭-૧૨-૬

૨ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની મીટીંગનું કામકાજ.

સ્ટેન્ડીંગ કમિટીના સ્થાનિક મેમ્બરોની એક મીટીંગ તા. ૧૫-૫-૧૭ સં. ૧૯૭૩ ના વૈશાખ વદ ૪ મંગળવારે ગત્રે-ભા વાગે (મુ ગ) શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ ઑફીસમાં મળી હતી તે વખતે નીચેના ગૃહસ્થો હાજર હતા.—

શેઠ કલ્યાણચંદ શોભાગચંદ	શેઠ. જીવણચંદ ધરમચંદ
રા. રા. મકનજી જુઠાભાઇ મ્હેતા	,, હીરાચંદ વસનજી
,, મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ	,, લલ્લુભાઇ કરમચંદ દલાલ
,, મોહનલાલ ક્લીચંદ દેશાઈ	,, મુલચંદ હીરજી
,; ઉમેદચંદ દોલતચંદ બરોડીઆ	,, શાંતિદાસ સાશકરણ
શેઠ મણીલાલ સુરજમલ	રા રા. સારાભાઇ મગનભાઇ મોદી

પ્રમુખસ્થાને શેઠ કલ્યાણચંદ શોભાગચંદ બીરાજ્યા હતા.

શરૂઆતમાં આગલી મીનીટ વાંચી મંજુર કરવામાં આવી બાદ નીચે મુજબ કામકાજ થયુ હતું.

૧ બનારસથી રાજા સત્યાનંદ પ્રસાદસીંહ તથા શેઠ મણીભાઇ ગોકળભાઇના પત્રો વાચવામાં આવ્યા. આ બાબત કેળવણીની હોવાથી આ કામ એજ્યુકેશન બૉર્ડને સોપવા નક્કી થયું.

૨ પંડિત બહેચરદાસના પત્રો તથા 'પાઇઅ લચ્છીય નામમાલા'નું પુસ્તક રજુ કરવામાં આવ્યું. તે પુસ્તકો રૂ. ૧૫૦ નાં લેવાં. અને ઓછી કિંમતે આપે તે માટે રા રા. મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીઆને રૂબરૂ મલવા પંડિત બહેચરદાસને લખવું.

૩ આબુ માજીસ્ટ્રેટને જાત્રાળુઓ સીધા દેલવાડામાં જઇ શકે તે બાબત લખેલ પત્ર તથા આવેલ જવાબ રજુ કરવામાં આવ્યો. આ બાબતમાં માજીસ્ટ્રેટે ચોખ્ખો જવાબ આપ્યો હોવાથી મુબઇમાં પ્રોટેસ્ટ કરવા જાહેર મેળાવડો કરવો. પેપરોમાં લેખો મોકલવા અને પ્રોવિન્સિયલ સેક્રેટરીઓ સાથે પત્ર વ્યવહાર કરવો. આબુ દેલવાડાના મુનીમ પાસેથી આ ઠરાવ ક્યારથી અને શા કારણથી થયો છે વિગેરે હકીકત મંગાવવી, આ બાબતના ઠરાવોની ૬ કોપીઓ મંગાવવી.

૪ ઑફીસમાં ક્યાસ લેવાનું નક્કી થયું.

૫ બાબુ સાહેબ પુરણચંદજી નાહર, શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ તથા ઝવેરી મોતીચંદજીનાં રાજીનામાં મંજુર કરવામાં આવ્યાં, અને અમદાવાદના રાવસાહેબ શેઠ પોપટલાલ લલ્લુભાઇને તથા કલકત્તાના શેઠ રામચંદ જેઠાભાઇને પ્રોવિન્સિયલ સેક્રેટરી તરીકે નીમવામાં આવ્યા.

૬ જીઆગંજથી મહારાજા બહાદુરસીંહજી તરફથી શીખરજીની અપીલ કર્યા બાબતના કાગળો રજુ કરવામાં આવ્યા તેની નોંધ લેવામાં આવી.

૭ રા નરોત્તમદાસ ભવાન શાહ તરફથી આવેલ પત્ર તથા પેમ્ફલેટની નોંધ લેવામાં આવી, અને ર. નરોત્તમદાસ આ કાર્ય ઉત્સાહથી કરે છે તે માટે આભાર માનવામાં આવ્યો અને તેઓ આ કાર્ય ચાલુ રાખશે તેમ જવાબ લખવા નક્કી થયું.

૮ શ્રી જૈન એસોસીએશન ઑફ ઇન્ડિયાનો પત્ર હેરૅલ્ડ માસિક સંબધીનો રજુ કરવામાં આવ્યો. તે ઉપર ખૂબ ડીસ્કસન થયા બાદ એસોસીએશનના સેક્રેટરીને લખવું કે મીટીંગના કામકાજની જે ખરી હકીકત હોય તે લખી મોકલશો [illegible] ને હેરૅલ્ડમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે. અને હેરૅલ્ડ માસિકના તંત્રીને એસોસીએશનનો પત્ર મોકલી તેમનો ખુલાસો મંગાવવા નક્કી થયું.'

श्री जैन श्वेताम्बर कॉन्फरन्स हेरॅल्ड.

Jaina Shvetambara Conference Herald.

પુ. ૧૩. અંક ૭. વીરાત્ ૨૪૪૩ અષાઢ, સં. ૧૯૭૩. જુલાઇ, ૧૯૧૭.

તંત્રીની નોંધ.

૨

જૈન સૂત્રોમાં જૈનેતર ગ્રંથોનાં નામોનો ઉલ્લેખ—

દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ એ નામના મહાત્મા એક પૂર્વનું જ્ઞાન ધરાવનાર હતા એમ કહેવાય છે અને જૈન ઇતિહાસ પ્રમાણે તેમણે વલભીપુર (હાલનું વળા-કાઠિયાવાડ)મા સંઘ એકઠો કરી સર્વ આગમો નિબદ્ધ કરાવ્યા હતાં અને તેમાંનું નંદિસૂત્ર નામનું આગમ પોતે પૂર્વમાંથી ઉદ્ધરી રચ્યુ કહેવાય છે. તે સૂત્રમા બાર અંગો ગણાવી તેને અને પૂર્વને સમ્યક્ શ્રુત કહેલ છે તે સમ્યક્ શ્રુત સમ્યગ્દષ્ટિને યથાવસ્થિત પરિણમે છે અને મિથ્યાદષ્ટિને વિપરીતાર્થે પરિણામે છે એમ કહી મિથ્યાશ્રુત ગણાવ્યુ છે કે—

मिच्छादिट्ठएहिं सच्छंद बुद्धिमइ विगप्पियं तं भारहं रामायणं दंभीमासुरुक्खं कोडिल्लयं सभगदियाओ खोडमुहं कप्पासियं नामसुहमं कणगसत्तरी वइसेसियं बुद्धवयणं तेसियं काविलियं लोगाययं सट्ठितंतं माढरं पुराणं वागरणं भागवयं पायंजली पुस्सदेवय लेहं गणियं सउणरूयं नाडयाई अहवा बावत्तरिकलाओ चत्तारिवेया संगोपणाएयाइं—मिच्छादिट्ठिस्स मिच्छत्तपरिग्गहियाइं मिच्छसुयं एयाइं चेव सम्मदिट्ठिस्स सम्मत्त परिग्गहियाइं सम्मसुयं—अहवा मिच्छादिट्ठिस्स एयाइं चेव सम्मत्तसुय-कम्हा ? सम्मत्तहेउत्तणओ जम्हा ते मिच्छादिट्ठिया तेहिं चेव ससमएहिं चोइआ समाणा-कइ सपक्खदिट्ठिओ चयंति से त मिच्छसुयं

—નંદિસૂત્ર પૃ ૩૯૦ થી ૩૯૪

—મિથ્યાદષ્ટિઓએ સ્વચ્છંદ બુદ્ધિમતિથી વિકલ્પિત (શ્રુત કરેલ છે) તેમાં (આ ગ્રંથો વગેરે છે) ભારત (મહાભારત), રામાયણ દભીમ સુગ્દા ? કૌટિલ્ય (ચાણાક્યનું અર્થશાસ્ત્ર વગેરે), [illegible] (?), ખોડમુખ ?, કાર્પાસિક (?) નામસૂક્ષ્મ ?, કણગસત્તરી (સાંખ્ય) [illegible], બુદ્ધવચન (બૌદ્ધશાસ્ત્ર), તૈસિય (ત્રૈરાશિક ?), કાપાલિક (કપીલનું શાસ્ત્ર), લોકાયત (ચાર્વાક), ષષ્ટિ તંત્ર, માઢર (નામ) પુરાણ વ્યાકરણ, ભાગવત (શ્રીમદ્ભાગવત), પાતંજલ (યોગસૂત્ર), પુષ્પદેવ (હૃનિમૂત્ર ?), લેખ (લેખન શાસ્ત્ર), ગણિત,

શકુન રૂપ, નાટકો, અથવા બ્હોત્તર કલાઓ, ચાર વેદો, અંગોપાંગ ઇત્યાદિ—મિથ્યાદષ્ટિને આ શાસ્ત્રો મિથ્યાત્વપરિગૃહિત હોવાથી મિથ્યાશ્રુત છે, સમ્યગ્દષ્ટિને આ સમ્યક્ત્વપરિગૃહિત હોવાથી સમ્યક્શ્રુત છે-અથવા મિથ્યાદષ્ટિને આ સમ્યક્શ્રુત કેવી રીતે થાય ? (ઉત્તરમાં) જેમ સમ્યક્ત્વ-હેતુથી (સમ્યક્શ્રુત તરીકે પરિણામે છે તેમ) મિથ્યાદષ્ટિઓ પોતાના સમગ્ર સમય એટલે સિદ્ધાંતોથી પ્રેરાયેલા થકા કોઇ સ્વપક્ષની દષ્ટિઓ એટલે દર્શનો તજે છે. આ પ્રમાણે મિથ્યાશ્રુત (કહેવામાં આવ્યું.)

૨

પત્રકારની ફરજો—

........It cannot be too earnestly insisted upon, that journalism implies a public trust, and carries with it, whether we will or no, responsibilities of a moral order. *Every* journalist is under an implied pledge to his readers, that he will tell them the very truth of things as he apprehends it. *If he errs as to facts, it must be honest, unconscious error* into which he has fallen and not the twisting and distortion of matters to suit a purpose or cause he has in hand. *Journalism of any other order is an offence against morals* and the just abhorrence of upright minds.........In the head there can be no clear vision, while the heart and sympathies of a man are wrong".

પત્રો કેવાં હોવાં જોઇએ એ બાબતનો ખરો ખ્યાલ જ્યારે પત્રકારને પોતાને ન હોય તો પછી લોકોમાં તેની પ્રતિષ્ઠા તથા ગૌરવ ક્યાંથી પડી શકે ? આપણી જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિની સમાજમાં જે જે પત્રો (કે જેમાં અઠવાડીક, અને માસિકનો સમાવેશ થઇ જાય છે) છે તેમાં (૧) કેટલાંક અમુક સંસ્થા તરફથી ચાલે છે અને તેના અધિપતિ ઑનરરી તંત્રી તરીકે કાર્ય કરે છે જ્યારે (૨) બીજાં ખાનગી માલીકીના છે. જે સંસ્થા તરફથી ઑનરરી તંત્રી દ્વારા ચાલે છે તેમનામાં તે તે સંસ્થાના હિત જાળવવા ઉપરાંત સમાજની સેવા કરવાનો આશય રહે છે, જ્યારે ખાનગી માલિકી ધરાવતાં પત્રોમાં પોતાને નફો કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હોય છે. એક ધંધા તરીકે પત્રકારનો ધંધો ખીલવવામાં જે સાહસ, અને સંદનશીલતા તથા પરાક્રમ અને પ્રામાણિકતા જોઇએ તે જો ન હોય તો તેનો ઉપયોગ બહુ ખરાબ રીતે એટલે કે અધમ ગતિમાં થાય છે.

પત્રકારનો ધંધો માત્ર ઉદરંભરી તરીકે નથી,-સ્વાર્થ પરાયણતામાં મશગુલ રહી પૈસાની ખાતર જનસમાજના પ્રગતિને બાધક તત્વોને વેરવા માટે સર્જાયેલો નથી પણ સમાજની નાડ તપાસી તેને અનુકૂલ દવારૂપી નવજીવન આપવા, ચૈતન્ય રસ રેડવા અને સમાજમાંથી સડો દૂર કરી તેમાં સુધારો સ્થાપવા માટે છે. તેજ ધંધો એક પત્રકારને અમે રૂબરૂ ચેતાવ્યું હતું તેમ જેવી રીતે સ્વર્ગમાં લઇ જનાર છે તેવીજ રીતે સાતમી નરક જેટલી અધોગતિને પહોંચાડનાર પણ છે.

ખરા પત્રકારનું એ કાર્ય નથી કે જ્યાં બે તડ હોય—જ્યાં બે સામસામા પક્ષો બંધાયા હોય ત્યાં 'ચોરને કહે તું ચોરી કરજે, ને ધણીને કહે તું જાગતો રહેજે' એવી પોલીસી, કે 'ભેંસ પાઘડી તાણી ગઇ' એવું નાશદાયક વાક્ય બોલનાર ન્યાયાધીશની પોલીસી રાખવી.-તેમ તેણે દરેક જાહેર મેળાવડાઓના પ્રસંગે તેના સંચાલકો પાસે પૈસાની ભીખ માગવાની નથી યા પૈસા ન આપે તો અમુક ખરાબ લખી તેમને હીણા પોતે પાડશે એવી બીક અને ધમકી આપી પૈસા કઢાવવાની નથી. તેમ નાના પોરીયા માફક જગ કોઇનો વાજબી પણ તીખો તાણો આવે તો અંગત દ્વેષથી તેની સામે ગાળ ગમ્મોચ અને જુઠાણું ભર્યો બકવાદ કરવાનો નથી. પૈસાની લાંચ લેવાની નથી યા પૈસાને ફોટા મૂકવાના બહાના નીચે યા જાહેર ખબર રૂપે લઇ તેઓનો ખોટો પક્ષ લેવામાં અને બીજાને લેવા દેવામાં અને તેની સામે વ્યાજબી દલીલવાળા આવેલા લેખોને પ્રકટ ન કરવામાં પત્રકારે પોતાના ધંધાને લઇ જવો જોઇતો નથી. પત્રકારનો ધંધો લિબરલ છે અને તે સંબંધે ઘણું કહી શકાય તેમ છે તો તે હવે પછી પત્રકારોની કૉન્ફરન્સ ભરવા સંબંધે લખતાં જણાવીશું

૩

જૈન ધર્મપર આવેલા આક્ષેપો—

મી. હર્બર્ટ વૉરન આપણા પ્રસિદ્ધ તત્ત્વજ્ઞાની સ્વ. વીરચંદ રાઘવજી ગાંધીના હસ્તથી દીક્ષિત શ્રાવક-જૈન છે. તેમણે પાશ્ચાત્ય દૃષ્ટિથી જીવનના મહાન્ સિદ્ધાંતોના સમાધાનમાં જૈનધર્મ, એ નામનું અંગ્રેજીમાં પુસ્તક રચેલ છે તેની સમાલોચના લંડનના 'ઑકલ્ટ રિવ્યુ' નામના માસિકે લીધી છે, તેમાં નીચે પ્રમાણે આક્ષેપો આવ્યા છે:—

(૧) જૈનધર્મ એ સરસ અને વાદવિવાદ મસ્ત છે.

(૨) તેનામાં ઇશ્વર નથી અને તેથી હૃદયવગરનો ને ધર્મ છે.

(૩) "સર્વજ્ઞનો જીવ સર્વ જાણે, પણ કરે નહિ કાંઇ' એવી વાત આકર્ષક નથી એટલુંજ નહિ પરંતુ મિથ્યા-અજ્ઞાનથી ભરેલ છે.

આ સંબંધમાં કોઇ પણ જૈન યોગ્ય લેખ લખી મોકલાવશે તો કૃપા થશે; અને તે પ્રકટ કરવા માટે અમે ચૂકીશું નહિ.

૪

આપણી ધાર્મિક સંસ્થાઓ—આના સંબંધમાં અમે બખતો વખત કોઇને કોઇ એક યા વધુ સંસ્થા લઇ અમારા વિચાર પ્રદર્શિત કરતા જઇએ છીએ. સામાન્ય રીતે સર્વ સંસ્થાના ત્રણ વિભાગ પાડી શકાય—૧ કેળવણીને લગતી, ૨ સમાજને લગતી. અને ૩ પુસ્તક પ્રચારક. કેળવણીને લગતી સર્વ સંસ્થાઓની હકીકત મેળવવા માટે જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડે ખાસ ફાર્મો છપાવી દરેકને મોકલી આપ્યાનો પ્રયાસ કર્યો છે અને તેને પરિણામે સો બસો સંસ્થાઓ તરફથી તે ભરાઇને આવી ગયાં છે. તે પરથી બારીક રીતે કાઢેલો સાર ભવિષ્યમાં મૂકવામાં આવશે. સમાજને લગતી સંસ્થાઓમાં આપણી કૉન્ફરન્સ, આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી,—જૈન એસોસીએશન ઑફ ઇંડિયા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે, તેમાં કૉન્ફરન્સ સંબંધી જુદી જુદી હકીકત આ પત્રના દરેક અંકના છેલ્લા આઠ પૃષ્ઠમાં આવે છે, તે ઉપરાંત તેના તરફથી રિપોર્ટ વાર્ષિક-દ્વિવાર્ષિક આદિ બહાર પડે છે. જૈન એસોસીએશનના રિપોર્ટ બહાર પડે છે અને તે સંબંધી થોડા થોડા વિચાર કહાય આપવામાં આવે છે, આણંદજી કલ્યાણજીના તરફથી શું શું બને છે તેનો હેવાલ વાર્ષિક કે

બાર વાર્ષિક બહાર પડતો નથી તેથી કંઇ બહાર આવતું નથી, પણ એટલું સમજાય છે કે તેણે પોતાનું બંધારણ ઘડયું છે ને જૂને ચીલે જે કામ કરતી આવી છે તે પ્રમાણે કરતી જાય છે. થોડા થોડા સુધારા હમણાં થવા લાગ્યા છે. પુસ્તક પ્રચારક મંડળને નામે જૈન ધર્મ પ્રચારક સભા, આત્માનંદ સભા, શેઠ દેવચંદ લાલભાઇ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ વગેરે સંબધી તેમનાં પુસ્તકોનું અવલોકન લેતાં અમારા તરફથી કંઇક લખાય છે. કેળવણીને લગતી સંસ્થામાં આપણી બોર્ડિંગો ખાસ અગ્રસ્થાન ભોગવે છે અને જૈનોમાં કેળવણીના પ્રશ્ન સંબંધી વિચાર કરતાં બોર્ડિંગોની ગણના કર્યા વગર કદી પણ ચાલે તેમ નથી. હાલમાં સિદ્ધક્ષેત્રની યાત્રાએ જવાનું થતાં ત્યાંની સિદ્ધક્ષેત્ર બાલાશ્રમની સંસ્થા જોવાનું બની આવ્યું તેથી તે સંબંધી અત્ર જે ત્યાં જણાવવામાં આવ્યું હતું તે અત્ર નીચે નિવેદન કરીએ છીએ.

૫

સિદ્ધક્ષેત્ર બાલાશ્રમ—

તા. ૩૧-૫-૧૭ ને રોજ આ સંસ્થાના દર્શન કરવાની તક પ્રાપ્ત થઇ હતી. સાધન વિનાનાં અને સામાન્ય સ્થિતિનાં ન્હાનાં બાળકોને શરીર પોષણ અને મનની કેળવણી મેળવી આપવા માટે જૂદી જૂદી સમાજમાં ખાસ સંસ્થાઓની આવશ્યકતા સ્વીકારાઇ છે અને તેથી તેવી એક સંસ્થા જૈન સમાજમાં 'બાલાશ્રમ' ના સુંદર નામથી જોવામાં આવે એ વાત આનંદ ઉત્પન્ન કરે છે. આવી સંસ્થાઓ એક સ્થળેજ એકની સંખ્યામાં જ નહિ, પણ અનેક સ્થળે અનેક ઉભી થવી જોઇએ છે, છતાં જ્યાં મૂળમાં એક પણ સંસ્થા ન મળે ત્યાં દશેક વર્ષથી આ એક સંસ્થા ઉત્પન્ન થઇ પગ ભર થઇ ઉદાર શ્રીમંતોના આશ્રય તળે ઉપયોગી કાર્ય વ્યવસ્થિત રીતે બજાવ્યે જાય છે એટલું પણ જૈન સમાજને માટે માન ઉત્પન્ન કરે તેમ છે.

ખંતીલા, હોંશીલા અને કાર્યદક્ષ શ્રીમંતોએ આ સંસ્થાની બાંહ્ય પકડી છે તેથી આ સંસ્થાના ઉજ્વળ ભવિષ્યની આશા રહે છે. પાલીતાણાનું ક્ષેત્ર પસંદ કરવામાં યાત્રાળુની ઉદારતાનો લાભ મેળવવાની સારી આશા—એજ કારણ હોઇ શકે છે. કાઠિયાવાડમાં કેળવણી માટે બીજાં અનેક ઉત્તમ ક્ષેત્રો જેવાં કે ભાવનગર અને રાજકોટ છે. રાજકોટ કાઠિયાવાડનું કેન્દ્રસ્થાન ગણી શકાય તેમ છે અને ત્યાં અનેક જ્ઞાતિઓએ બોર્ડિંગ-અનાથાશ્રમ આદિ કરેલ છે ત્યાં આવી સંસ્થા હોય તો ઘણી સંગીન કેળવણી પ્રાપ્ત થઇ શકે તેમ છે તે અત્ર સૂચન તરીકે જણાવું છું કારણ કે આ સંસ્થાનું જાયુકતું અને મજબુત ફંડ થઇ જાય તો આ સૂચના પ્રત્યે દૃષ્ટિ ફેંકી શકાય તેમ છે.

વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા પચાસ નજીક છે અને હાલના ફંડની સ્થિતિપર લક્ષ રાખતાં તેટલી સંખ્યા સારી ગણાય. વિશેષ સંખ્યા રાખી શકાય તેમજ અનેક સુધારા કરી શકાય તે માટે એ આવશ્યક છે કે હાલના તેના આશ્રયદાતાઓ મન પર વાત લઇને એક કાયમ ભંડોળ મેળવવા માટે બધા પ્રયત્નો કામે લગાડે.

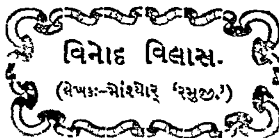
કેળવણીમાં વિદ્યાર્થીઓનો ગુજરાતી અંગ્રેજી અભ્યાસ પાલીતાણા ગામની શાળાઓમાં મોકલાવી કરાવવામાં આવે છે, તેથી તે કેળવણીનો આધાર તે તે શાળાઓમાં જેવા પ્રકારનું શિક્ષણ અપાય તેના પર રહે છે. ધાર્મિક અભ્યાસમાં મોટી સંખ્યા એ પ્રતિક્રમણ શિખવામાં રોકાયેલ છે. ગોખણ તેથી થાય છે, અને તે આવશ્યક પણ છે, પણ તે અર્થ

વિવેચન, હેતુ આદિની સમજ સાથે આપવાની જરૂર છે. તે ઉપરાંત યા તેને બદલે તત્ત્વાર્થ સૂત્ર મોઢે જ—ગોખણથી કરાવાય તો ઉત્તમ થશે. ક્રિયા કાંડની સાથે દર્શન-ફીલસુફી—તત્ત્વજ્ઞાનના શિક્ષણની ખાસ અગત્ય છે તેથી જીવ વિચાર અને નવ તત્ત્વ આદિ બહુ સુંદર પદ્ધતિએ હેતુ વિવેચન પૂર્વક બાળકોના હૃદયોમાં ઠસાવવાથી ધાર્મિક કેળવણીનો હેતુ સરે તેમ છે. આ વક્તવ્ય દરેક જૈન શિક્ષણ સસ્થાને માટે છે.

વ્યવસ્થા નિયમિત અને યોગ્ય નિયમ પર સ્થાપેલી છે જૈન સંસ્થાઓનું અધઃપતન સર્વત્ર સુવ્યવસ્થાના અભાવે થયું છે, થાય છે અને થશે એ વાત પ્રસિદ્ધ છે. પણ આ સસ્થા સુવ્યવસ્થિત ચાલતી જોતાં તેનુ ઉર્ધ્વ ગમન—ઉન્નત પ્રમાણ નિઃસંદેહ હાલ જણાય છે.

આટલા વિચારો પ્રથમ દર્શને થયા તે જણાવ્યા છે. દરેક બાબતની ઝીણવટમાં જવાનું, વિદ્યાર્થીઓની પરીક્ષા લઇ તેમના જ્ઞાનની કસોટી કરવાનું સમયના અભાવે બની શક્યું નથી. તેથી તેમ કરવાનું ભવિષ્ય માટે રાખી હાલતો આટલું કહી વિરમુ છું.

—આ પ્રમાણે પંચમ જ્યૉર્જના જન્મ દિવસે (૪-૬-૧૭) ના દિવસે પાલીતાણામાં સંસ્થાની વિઝિટર્સ બુકમાં જે વિચાર જણાવ્યા હતા તે અત્ર મૂકયા છે. આ સાથે એ પણ કહેવું પડશે કે જૈન સંસ્કૃત પ્રાકૃત પાઠશાળા કે જે મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજીના હસ્તક નીચે ચાલતી હતી તેની પણ મુલાકાત લેતાં જણાયું હતું કે તે પાઠશાળામાં અંગ્રેજી શિક્ષણ આપવામાં આવતું તે તો બરાબર અપાયું નહોતું એમ પરીક્ષા લેતાં લાગ્યું. ધાર્મિક શિક્ષણને સંસ્કૃત શિક્ષણમાં બહુ ખોડ ખામી દેખાઇ. આને હવે ગુરૂકુળ એવું નામ આપી સુધારાપર મૂકવાને પ્રયાસ કરવામાં આવે છે પણ તેના સંબંધીની હકીકત જૈન પત્રમાં વાંચતાં અમોને તેની જે યોજના કરવામાં આવી છે તે પરથી એમ જ લાગે છે કે જૂદી જૂદી સંસ્થાઓ એક જ પ્રકારની એક જ સ્થલે કાઢવાથી કંઇ વિશેષ સંગીન ફાયદો થવાનો નથી. નામ ગમે તે આપવાથી કાર્ય કંઇ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત થતું નથી. અમોને તો દૃઢ રીતે એવું લાગે છે કે જો તે સસ્થા આ વ્યવસ્થિત રીતે ચાલતી સિદ્ધક્ષેત્ર બાલાશ્રમની સંસ્થા સાથે જોડી દેવામાં આવે તો ઉદ્દેશ વિશેષ પ્રકારે અને સુંદર રીતે સચવાશે. હમણાં આટલા વિચારો બસ થશે. વિશેષમાં મે ૧૯૧૭ ના ગુજરાતી ચિત્રમય જગત્ નામના માસિકના અંકમાં 'અનાથ આશ્રમ વિષે બે બોલ' એ પર ૭૭ મે પૃષ્ઠે જે મહાત્મા ગાંધીજીએ જે ઉદ્ગાર કહાડયા છે તે પર ખાસ ધ્યાન ખેંચીએ છીએ.

[જૈન શાસ્ત્રમાં 'હાસ્ય' ને પાપસ્થાનકોમાંનું એક માનવામાં આવ્યું છે; હાસ્યનું નામ પડે ત્યાંથી તો એ ગાઉ અને અમો મૈલ દૂર ભાગવું જોઇએ કે જેથી પાપ બાઝીને

ગણે ન વળગે. અમારા મિત્ર મોંસ્યોર 'રમુજી' કે જે ફ્રાન્સ દેશ વાસી છે, અને જેમણે જૈન સાહિત્ય અને શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ, મનન તેમજ નિદિધ્યાસ કરેલ છે તેઓ 'હાસ્ય' નો અર્થ 'ખડખડ હસવું' એટલોજ કરે છે અને તેના આધારરૂપે સત્તરસો દલીલો રજુ કરે છે. તેમની દલીલોથી હારીને, તેમજ કેટલાક જૈનો જેઓની સુરત નિરંતર રડતીસુરત જેવી છે, અને જેઓ વ્યવહારે આચારે રસહીન લુખા સુકા અને વિચારે પરમાનંદ મેળવવાનાં પ્રથમ પગથીયારૂપ આનંદ વગરના-ચેતન વગરના જડ જણાય છે તેમને આનંદી હસમુખા અને તેજ બનાવી દેવાનું મોં. રમુજીએ માથે લેવાથી તેમજ તેના બદલા તરીકે કાંઇ પણ લીધા સીવાય પોતાને ખર્ચે હીંમામે અને જોખમે આંહી આવવા તેઓ સાહેબ તૈયાર હોવાથી અમારા નિમંત્રણનાં પરિણામે તેઓ- હેરલ્ડનાં ગ્રાહકોની સેવા બજાવવાની આજથી—શરૂઆત કરે છે. પાશ્ચિમાત્ય રૂઢી પ્રમાણે મોં. 'રમુજી'ની અધુરી ઓળખાણ કરાવી હવે મોં. 'રમુજી'ને તેની—પોતાની ફ્રેંચ રૂઢી પ્રમાણે તમારી સાથે પોતાની મેળેજ ઓળખાણ કરી લેવા અનુજ્ઞા આપીએ છીએ.]

તંત્રી.

પારીસથી અઢાર માઇલ દૂર એક નાના ગામડામાં હું કોટવાલ તરીકે કામ કરતો હતો ત્યારે મારા બંગલાની પાસેનાં પડોશમાં એક આર્મીનીયન રહેતો હતો. ગામડાનો કોટવાલ એટલે લંડનનો મેયર, મુબઇનો શેરીફ અને હિંદુસ્થાનનાં ગામડાનો ચોરા-પટેલઃ આ સર્વે સરખાં. ગામની મોટાઇ પ્રમાણે હકુમત અને સત્તામાં તો ફેર હોયજને? તે આર્મીનીયનનું 'પોરીયુ' (child; I don't know it was male or otherwise; that's why, you see.) ઘણુંજ તોફાની, રડીયું, મરતીખોર અને કકળાટીયુ. તેનાં ઘરનાં માણસને તો જંપવા ન દીએ પણ મને અને મારા કુટુંબને પણ પીડાકારક થઇ પડયું. આર્મીનીયને બહુજ કંટાળી એક દિવસ મારી પાસે કવિતામાં ફરીયાદ રજુ કરી. તેનો ઉપાય પણ મેં પદ્યમાં તેનાજ રાગ, તાન સુર આલાપ અને માનમાં આપ્યો. આ રહ્યુ તે કાવ્ય આખે આખું!

* * * * * *

પીડારૂપ પોરીયું.

આર્મીનીયન —
(ફરીયાદ નં. ૧)

અરે કોઈ ઉપાય બતાવોને
મેલા ઘેલા બગડેલાને, કોઇ કંઇ સમજાવોને. અરે.
"ઘ્વું રીંવું રીંયુ" રડતું, બધેય દુર્ગંધી પાથરતું
જ્યાંથી ત્યાંથી ખાખા કરતું

મોં. રમુજી (ઉપાય).

થપ્પડ એક લગાવોને. અરે.

આર્મીનીયન—
(ફરીયાદ નં. ૨)

નામજ લેતાં ગાળો ભાંડે, બાકી બટકાં ભરવા માંડે
નીમાઝ પડતાં મસીદે વળગી

મો. રમુજી (ઉપાય)—

ડોકથી છટકાવોને અરે.

(આર્મીનીયન)
(ફરીયાદ નં. ૩)

સૂર્ય સામને ધૂળ ઉરાડે, હથેળી માંહે ચંદ્રજ માગે,
ઉંચેથી નીચે પડછાયે

મો. રમુજી (ઉપાય).

(તો) સોટી જેરા ચમકાવોને—અરે.

(આર્મીનીયન) શાખ જગ નહિં દિલમાં ધરતું, જ્યાં ત્યાં પડતું ને આખડતું,
(ફરીયાદ નં. ૪) માંડ પડતું ડચકાં ભરતું,
મો. રંમુજી (ઉપાય છેલ્લો) પીડા પૂરી પતાવોને—અરે

આર્મીનીયનની લાંબી લચક ફરીયાદથી તો હું કંટાળ્યો. ' પોરીયા ' ને કહ્યું કે જરા માણસ થાને ! શું કામ સખ કરતુએ નથી ને કરવા દેતુએ નથી ! ! નહિ તો પછી બેદ્રેમજી જરા અપાટો બતાવવો પડશે ! ! !

તમે શું ધારો છો મારા (સુકા નહિ પણ) લીલા દમની અસરની ઉંડાઇનું માપ ? ચુપ ચાપ : :

* * *

સ્વરાજ્ય ! સ્વરાજ્ય ! ! સ્વરાજ્ય ! ! ! જોઇતું હોય તો આવો; રહેવો સટ રસ્તો બતાવું. શા માટે સરકાર પાસે માગોછો અને નાહક હેરાન કરો છો ? બોલો ! તમારે કેવા પ્રકારનું સ્વરાજ્ય જોઇએ ? સ્થાનિક સ્વરાજ્ય કે આખ્ખે આખું સ્વરાજ્ય ? જો સ્થાનિક સ્વરાજ્ય જોઇતું હોય તો થઇ જાઓ શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય'માં ' વિદ્યાર્થી ' તરીકે દાખલ ! અને આખ્ખું સ્વરાજ્ય જોઇતુ હોય તો થઇ જાઓ 'શ્રી સંયુક્ત જૈન વિદ્યાર્થી ગૃહ'માં 'બંધુ' તરીકે દાખલ ! ! ભલા માણસ ! સ્વરાજ્ય બક્ષનારી—આવી સસ્થાઓ ધમ ધોકાર ચાલે છે અને કેડે છોકરૂં બેઠું છે ત્યારે સરકાર માબાપને શું કામ હેરાન કરો છો અને જ્યાં ત્યાં ઢુંઢ્યા કરો છો ! ! ! હું તો તમને બાર દઇને ભલામણ કરૂંછું કે વેપાર ધધો, નોકરી ચાકરી, શેઠાઇ, પંડીતાઇ છોડી દઇને બની જાઓ ' વિદ્યાર્થી ' કે ' બધુ ' ઉપરોક્ત ' વિદ્યાલય ' કે ' ગૃહ 'નાં જો સ્વરાજ્યજ જોઇતુ હોય તો. બાકી ઘેર બેઠા સ્વરાજ્ય મળે તે અધું અને અધુરૂંજ અને સ્થાનિક સ્વરાજ્ય મળે તો તો ઝાડુ બત્તી ઈત્યાદી ઇત્યાદી Home Municipality ની ફરજો બજાવવાની, સમજ્યાને !

* * *

હું તો ત્યારનો વિચારજ કરૂંછુ ! ક્યારનો ? જ્યારથી ' શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય 'નો બીજો વાર્ષીક રીપોર્ટ—ગોડીજીનાં મદીરમાં ભરાયેલી સભા સન્મુખ રજુ થયો ત્યારનો, કે ' વિદ્યાલય 'ના વિદ્યાર્થીઓ 'ને ' ગૃહ 'નાં ' બધુ 'ની માફક આખ્ખું સ્વરાજ્ય કેમ નહિ આપ્યુ અને સ્થાનીક સ્વરાજ્યજ બક્ષવામા આવ્યું ? જરૂર તેમાં કઇંક મરમ—ભેદ હોવો જોઇએ, નહિ તો આટલો ભેદ શા માટે રહે ? એક આવેલુ છે સેન્ડહર્સ્ટ રોડપર, ત્યારે બીજાું છે પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટપર બન્ને છે તો સમાન હવાવાળા લત્તા એટલે કેનેડા અને હિંદની માફક હવા પાણીનો ફેર નથી. ત્યારે ? હું તમનેજ પુછુછુ કે ત્યારે કારણ શું ? વિદ્યાલયનું સ્થાન બીજા ત્રીજા મજલા ઉપર છે અને ગૃહનું સ્થાન ચોથા મજલા ઉપર છે તેથી ? કે સ્થાનીક સ્વરાજ્ય બક્ષનાર વિનીત વિચારનાં અને સ્વરાજ્ય બક્ષનાર ઉદ્દામ વિચારનાં છે તેથી ? કાંઇ તોડ નીકળતો નથી—, પણ, સબુર ! કદાચ એમ કાં ન હોય કે ' વિદ્યાર્થી 'ઓ અને ' બધુ 'ઓની કાર્યનાદક શક્તિ અનુસાર

નવાજેશ થઇ હોય ! ! એ બનવા જોગ છે. પણ ન બનવા જોગ કશું નથી એમ મારી નેપોલીયન દાદા કહી ગયા છે એટલે કાંઇ નક્કી કહી શકાય નહિં. રહ્યું ત્યારે !

*   *   *

'શ્રી સંયુક્ત જૈન વિદ્યાર્થી ગૃહ'ની ઉદ્‌ઘાટન ક્રીયા—સમયે ઝાલરા પાટણના નરેશે પ્રમુખ સ્થાનેથી લગાવેલો ફટકો મને યાદ આવે છે. મહારાજા કહે કે "જૈનોમાં 'સ્વમાન'ના તત્વની ગેરહાજરી જોવામાં આવે છે માટે તે તત્વ ખીલવવાની જરૂર છે. કોઇએ કાંઇ કહ્યું કે કર્યું તો વાણીઆ ભાઇની મુછ નીચી કરી સહન ન કરવું જોઇએ" મને લાગે છે કે મહારાજાની સુચના જૈન કોમની ખાસીયતના પૂર્ણ પરીચયના અભાવના પરિણામે થઇ હશે. ફ્રાન્સથી આવ્યા પછી જૈનો સાથે મારે થયેલા સમાગમમાંથી પરિણમેલા અનુભવ પ્રમાણે તો એક જૈન જો બીજાને કંઇ કહે કે કરે તો જોઈ લ્યો મજા ! जैनो जैनं दृष्ट्वा श्वानवत् घुर्घुरायते નો ઘાટ થઇ પડે ! ! આખી સાત પેઢી—ભૂત અને ભવિષ્યની—ને ચુંથી નાંખે ! ! જૈનોનાં પત્રોમાંજ ધોળા ઉપર કાળા રૂપે આવા દાખલા મોજુદ છે. કોણ કહે છે કે જૈનોમાં-વાણીઆઓમાં ' સ્વમાન ' નથી ?

*   *   *

ફ્રાન્સથી મારી પધરામણી મુબઇમાં થઇ ત્યારે મને લાલબાગમાં ઉતારો આપવામાં આવ્યો હતો. મારો સરસામાન ગોઠવવાની વ્યવસ્થા કર્યા બાદ હુ આમતેમ લટાર મારતો હતો ત્યારે બે મિત્રો વચ્ચે વાતચીત ચાલતી સાંભળી. હિંદુસ્થાનના લોકો કેમ બોલતા હશે એ સાંભળવાની મને જીજ્ઞાસા થઇ અને જરા દૂર ઉભો રહી હું સાંભળવા લાગ્યો.

પ્હેલો—બંધ કરાવ્યુ હો !

બીજો—શુ વળી ?

પ્હેલો—શુ વળી શુ ? હેરલ્ડ ! બીજું શુ ! !

બીજો—કેવી રીતે ! જરા ખુલાસો તો કર.

પ્હેલો—ખુલાસો શુ, તેની જીભજ બંધ કરી નાંખી, મોઢે તાળુંજ લગાવી દીધું. પુછ્યું કે આવુ કેમ છાપો છો અને આવુ કેમ નથી છાપતા ? જવાબજ નહિ.

બીજો—પછી ?

પ્હેલો—પછી પછી શુ પુછો છો ? કાંઇ રામાયણ માડી છે ? હવે તો કાંતો હેરલ્ડ નહિ અને હેરલ્ડ હોય તો તે તંત્રી નહિં. જોજે હવે શું પરિણામ—"

હું તો ગભરાયો કે ફ્રાન્સથી છેક આંહીં સુધી આવીને હું તો હેરલ્ડ સાથે ફસ્યો; પરંતુ મારા તંત્રી મિત્રની સાથે એ બાબતમાં ખુલાસો થતાં હું ખૂબ, ખૂબ હસ્યો.

Well, Ta Ta ! we meet next month, Eh ! !"

વિશુદ્ધાની વિશ્વસેવા.

લેખકઃ—રા. કૈવલ્ય.

પ્રકરણ પહેલું.

આકસ્મિક મુલાકાત.

ભવ્ય લંડન શહેરના વિશાળ અને રમણીય ‘હાઇડ–પાર્ક’નાં એક વલ્લરીવેષ્ટિત ગ્રીષ્મગૃહનાં બાંક ઉપર લડાઇમાં ઘાયલ થયલો એક શીખ સરદાર પોતાની બાજુમાં બેઠેલી હિંદી નર્સ સાથે રસભરી વાતમાં ગુંથાયો હતો. ‘માર્ને’ની પ્રખ્યાત લડાઇ કે જેમાં મિત્ર-રાજ્યોએ દુશ્મનને મારી હઠાવ્યા હતા તેમાં આ શીખ સરદાર ભયંકર રીતે જખમી થયો હતો, અને પ્રથમ તો તેની બચવાની આશા પણ ન્હોતી. ‘શેલ’માંથી ઉડેલી ગોળાઓથી તેનું માથું અને મોઢું વિંધાઇ ગયું હતું પરંતુ સદ્‌ભાગ્યે ત્હેની આંખોને જરાપણ આંચ આવી ન્હોતી. હવે ત્હેને સારી રીતે આરામ થયો હતો તોપણ માથામાંના ઘા હજુ રૂઝાયા ન્હોતા અને બે સ્થળે પાટા બાંધેલા હતા. પાસે બેઠેલી નર્સ ત્હેની સાથે ખુશ વાર્તાલાપ કરી ત્હેને વેદનાથી વિમુક્ત કરવા પ્રયત્ન કરતી હતી.

સાંજનો સમય હતો, અને ન્હાનાં ન્હાનાં વાદળાંઓની સાથે યુદ્ધ કરતો હોય અને તેમનાથી છુટા થવાને તરફડીયાં મારતો હોય તેમ ઝાંખો અને પ્રકાશહીન સૂર્ય ઘડીમાં દેખાતો ઘડીમાં વાદળામાં ગુમ થઇ જતો હતો. વિશાળ બાગમાં ચોતરફ યુરોપિયન અને અન્ય દેશીય યુગલો–પુરૂષો સ્ત્રીઓ અને બાળકો વિધવિધ ફેશનનાં રંગબેરંગી વસ્ત્રથી સજ્જીત થઇ સ્વચ્છંદે અને સ્વતંત્રતાથી ફરતાં વિહરતાં અને રમુજ કરતાં હતાં.

આ સમયે જે ગ્રીષ્મગૃહમાં શીખ સરદાર અને હિંદી નર્સ બેઠા હતા તે ગૃહમાં યુરોપીયન ડ્રેસમાં સજ્જ થયેલા બે હિંદી યુવકો દાખલ થયા; તેમાંનો એક અતિશય થાકી ગયો હોય એમ દેખાતું હતું. તેનો સહચર ત્હેને ગ્રીષ્મગૃહની ગોઠવણ અને સૌંદર્યનું દર્શન કરાવવા વખતોવખત ત્હેનો હાથ ખેંચી આકર્ષક વસ્તુ તરફ ખેંચી જતો હતો. આ ઉપરથી સહજ લાગતું હતું કે થાકી ગયેલા યુવકને હાઇડપાર્ક જોવાનો આ પહેલોજ પ્રસંગ હતો.

ફરતાં ફરતાં અને ચારેતરફ દૃષ્ટિ ફેરવી કુદરતની કૃતિ અને યુરોપીય મનુષ્યોની બુદ્ધિના મિશ્રણનું આનંદે અવલોકન કરતા બન્ને યુવકો જ્યાં શીખ સરદાર અને હિંદી નર્સ બેઠા હતા તે જગ્યા પાસે આવી પહોંચ્યા બન્ને યુવકો એક બીજાના હાથ પકડીને ચાલતા હતા પરંતુ થાકી ગયેલા યુવકની દૃષ્ટિ હિંદી નર્સ ઉપર જેવી પડી કે તુરતજ તેના સહચરના હાથમાંથી ત્હેનો હાથ સરકી ગયો અને ત્હેનાં મ્હોંમાંથી ‘કોણ! બા–આ–આ–આ—” એવા શબ્દો મ્હોટેથી નીકળી પડ્યા. સરદાર અને નર્સ બેઠા હતા તે બાંક તેમ-

નાથી દસેક વાર દૂર હતો છતાં પણ આવેશમાં નીકળી પડેલા ઉપલા શબ્દો તેમના કાને પડયા અને તેમના વાર્તાલાપમાં ખલલ પહોંચી. શીખ સરદારે બન્ને યુવકો પ્રતિ દષ્ટિ કરી નર્સને કહ્યું:—"હં, ચલાવો; કાંઇ નથી."

નર્સે પણ યુવકો પ્રતિ મુખ ફેરવી દષ્ટિ કરી પણ શીખ સરદારનાં વાકયથી દષ્ટિ જેવી પડી તેવીજ પાછી ફરી. આ તકનો લાભ થાકેલા યુવકે પુરેપુરો લઇ લીધો. ત્હેની ખાત્રી થઇ કે તે હિંદી નર્સ કોઇ બીજું નહિં પણ 'વિશુદ્ધા' છે. પરંતુ પોતે ભુલતો હોય તો? પણ એવી ભુલ થાયજ કેમ? એજ ચ્હેરો, એજ શરીરાકૃતિ, એજ રંગ અને એજ છટા; છતાં પણ કાંઇ અતેફ ન બને તેની સાવચેતી રાખી વધારે તપાસ કરવાની તેને આવશ્યકતા લાગી. ત્હેનો સહચર તેનો હાથ પકડીને વારંવાર પુછતો હતો કે " શું છે મધુર? કહે તો ખરો! " પણ મધુરલાલે " કાંઇ નથી એ તો સહજ " કહી આગળ વધવા પ્રવૃત્તિ કરી અને બન્ને ચાલવા લાગ્યા.

પછી ખાત્રી કેવી રીતે કરવી ત્હેની યોજના મધુરલાલે પોતાના મગજમાં ઘડી કાઢી હતી. તેઓ બન્ને પેલા શીખ સરદાર અને નર્સ બેઠા હતા તે દિશા તરફ ચાલતા હતા. મધુરલાલે બોલવાનું શરૂ કર્યું.

" સુમન! જ્યારે હું ગુજરાતી પાંચમી ચોપડી ભણતો હતો ત્યારે મ્હારી સ્કુલે જવાનાં માર્ગમાં મ્હારા વડીલ બંધુનાં સાસરાનું ઘર આવતું હતું. મ્હારા ભાઇનાં તે સમયે લગ્ન થયેલ નહિં તો પણ મ્હારી ભાભી વિશુદ્ધા—"

" મ્હારી ભાભી વિશુદ્ધા, " એ છેલ્લા શબ્દો સીખ સરદાર અને હિંદી નર્સ બેઠ હતા તે બાંક પાસે આવતાંજ મધુરલાલ બોલ્યો અને હિંદી નર્સ ઉપર તે શબ્દોની અસર શું થાય છે તે જોવા ત્હેના સામી દષ્ટિ કરી. વીંછીનો અણધાર્યો દંશ લાગ્યો હોય તેમ હિંદી નર્સ કે જેને હવે આપણે વિશુદ્ધાનાં નામથી ઓળખીશું અને જે આ વાર્તાની નાયિકા છે તે ચમકીને બાંક પરથી ઉભી થઇ મધુરલાલ પ્રતિ ક્ષણભર સચોટ તાકી રહી બોલી ઉઠી.

" મધુરભાઇ! ત્હમે અહીં—" વિશુદ્ધાનું ગળું બેસી ગયું. ત્હેનાથી વધારે બોલી શકાયું નહિં.

"હું તો અહીં બારીસ્ટર થવા આવ્યો છું, ભાભીશ્રી! પણ ત્હમે સ્વર્ગમાંથી અહીં કયારે આવ્યા?" મધુરલાલે જરા હસીત મુદ્રાથી પુછ્યું.

"વ્હાલાં સગાં સિવાય મ્હને બીજું કોણ સદેહે સ્વર્ગે મોકલી શકે?"

વિશુદ્ધાને માઠું લાગ્યું હોય તેમ ત્હેની મુદ્રા પરથી સાફ દેખાઇ આવતું હતું. તે જોઇ મધુરલાલ બોલ્યો

"માઠું લાગ્યું, ભાભીશ્રી! માફ કરજો; પરંતુ અમો એમ માનતા હતા કે 'ફોરચુના' સ્ટીમર સાથે ત્હમે સમુદ્રવશ થયા: એ સ્ટીમરને ડુબ્યાં લગભગ એક વર્ષ થયું તે દરમ્યાન ત્હમારા કાંઇ સમાચાર નહિં મળવાથી અમારી માન્યતા મજબુત થતી ગઇ."

"પરંતુ હવે તો તે માન્યતા ખોટી ઠરીને? ધીમેધીમે ત્હમારી બધી માન્યતા ખોટી ઠરશે, મધુરભાઇ! માત્ર સમયની ખોટ છે." બોલતાં બોલતાં વિશુદ્ધા ઉશ્કેરાઇ ગઇ. ત્હેના પગ ધ્રુજવા લાગ્યા.

"ભાભી શ્રી! ભૂતપર પડદો પાડો. વર્તમાનની વાતો—"

"પડદો પાડવો એ સૂત્રધારનું કામ છે" વિશુદ્ધા વચમાંજ બોલી. "વર્તમાનની વાતો ભૂતકાળના પ્રસંગો અને બનાવોનાં રંગથી વિરક્ત નથી. એવા ભૂતકાળપર પડદો કેમ પડે? કબુલ, ભૂતકાળ ઉપર પડદો. આછો પાતળો પડદો ઉપડશે અને ત્યારેજ જણાશે—ત્હમો સર્વેને ખાત્રી થશે—કે હું બીલકુલ નિર્દોષ—" વિશુદ્ધા અતિશય આવેશ અને વેગથી ધ્રુજવા લાગી. ત્હેની આંખો મધુરલાલ સામે તીક્ષ્ણ અગ્નિ વરસાવતી હતી; ત્હેની આંખના ડોળાની આસપાસ પાણી ભરાઇ આવ્યાં. પાસે બેઠેલો શીખ સરદાર આ બધુ કાંઇક વ્યાકુળતાથી પણ જીજ્ઞાસુ વૃત્તિથી સાંભળતો હતો તે વિશુદ્ધાની આ સ્થિતિ જોઇ શકયો નહિ. તેણે જોઇ લીધું કે મધુરલાલ સાથેના વાર્તાલાપથી વિશુદ્ધાને માનસિક વ્યથા થાય છે તેથી એ પ્રસંગનો અંત આણવા તે ઉભો થયો, અને વિશુદ્ધાનો હાથ પકડી બાંકપર બેસાડીને પુછ્યું:—

"નર્સ! એ કોણ છે?"

"કોઇ નહિ, એ તો અમારા દેશના ઓળખાણવાળા છે" કહી વિશુદ્ધાએ સગપણ છુપાવ્યું. મધુરલાલ સાથે સ્વસ્થ ચિત્તે થોડો સમય સગાવહાલાંની ખબર અંતર પુછી એક બીજાએ એક બીજાનાં સરનામાં લીધાં.

બન્ને યુવકે એક દિશા તરફ અને શીખ સરદાર અને વિશુદ્ધાએ બીજી દિશાતરફ ચાલવા માંડયું.

પ્રકરણ બીજું.

મૂર્છા.

વિશુદ્ધા અને શીખ સરદાર દિલજીતસિંહને લઇને દોડી જતી મોટરકાર જાણે હિંદુસ્થાન તરફ ધસડી જતી હોય તેમ વિશુદ્ધાને ભ્રાંતિ થતી હતી. મધુરલાલ સાથેની અચાનક અને અણધારી મુલાકાતથી જેમ ધરતીકંપને પરિણામે મહાસાગરનાં નીર ઉંચા ઉછળે તેમ વિશુદ્ધાનાં મગજ મહાસાગરને તળીયે વસેલાં ભૂતકાળનાં સ્મરણોનાં મોજાં ત્હેની દૃષ્ટિ સમીપ ઉછળવા લાગ્યાં હતાં. નર્સ તરીકેની ત્હેની વર્તમાન સ્થિતિથી માંડીને ત્હેની બાલ્યાવસ્થા સુધીમાં બનેલા સર્વ બનાવો એકએક મોજાં રૂપે ત્હેની દૃષ્ટિએ દેખાતા હતા. ત્હેનું મગજ ભમતું હતું, માથું ફરતું હતું, શરીરે તાવ ભરાતો જતો હતો, અને શ્વાસ લેતાં શ્રમ પડતો હતો. દિલજીતસિંહ આ બધું જોઇ શકતો હતો. તે અતિ ઉચ્ચ કુટુંબનો શીખ સરદાર હતો અને આશરે બે માસ થયાં વિશુદ્ધા ત્હેની સુશ્રૂષા કરતી હતી. એ ટુંક સમય દરમ્યાન દિલજીતસિંહે જોઇ લીધું હતું કે વિશુદ્ધા અતિશય ઉચ્ચ વર્તન અને નીખાલસ હૃદયની સ્ત્રી હતી. તોપણ ત્હેનાં કુટુંબ વિષયે કે ત્હેની સ્થિતિ પરત્વે ત્હેણે વિશુદ્ધાને એક પ્રશ્ન સરખોએ પુછયો ન્હોતો. જેમ વિશુદ્ધાનું કર્તવ્ય ત્હેને વણ વેદનાથી વિમુક્ત રાખવાનું હતું તેમ ત્હેનું કર્તવ્ય વિશુદ્ધાના પ્રયાસથી વેદના વિમુક્ત રહેવાનું છે એમજ તે સમજતો હતો. કોઇકોઇ વખત વિશુદ્ધાના મ્લાન મુદ્રા જોઇને ત્હેને અતિશય લાગી આવતું હતું પરંતુ ત્હેની સ્થિતિ પ્રત્યે કાંઇપણ

પુછપરછ કરવાની ત્હેની હિમ્મત ચાલી ન્હોતી. તો પણ વિશુદ્ધાના મનની આજની સ્થિતિ અતિ વ્યગ્ર જોઈને દિલજીતસિંહે ત્હેનો ઉપાય કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

"નર્સ, ત્હમને સંગીતનો શોખ છે?" દિલજીતસિંહે ઉપાય અજમાવવો શરૂ કર્યો.

વિચારવમળમાં ગુંચવાયેલી વિશુદ્ધા પુરૂં સાંભળી શકી નહિં પણ ત્હેનાં મગજ-મહાસાગરનાં મોજાં ઉછળતા બંધ થયાં અને સરદાર દિલજીતસિંહની સાથે પોતે મોટરમાં બેઠી છે એમ ભાન થતાં મહાસાગર સુકાઇ ગયો. દિલજીતસિંહની સામે બેબાકળી આંખે જોઇ ત્હેણે પુછયું:—

"શું કહો છો, સરના

"ત્હમને ગાતાં વગાડતાં આવડે છે?"

"થોડું ઘણું ગાતાં આવડે છે. હારમોન્યમ વગાડવાની થોડો વખત 'પ્રેક્ટીસ' લીધેલી પરંતુ 'પ્રેક્ટીસ'ને અભાવે શીખેલુ પણ ભુલી ગઇ. તે શિવાય—બસ, એટલુંજ."

દિલજીતસિંહે જોઇ લીધું કે વિશુદ્ધા કાંઇક છુપાવે છે.

"તે શિવાય બીજું શું? નર્સ! ત્હમે મ્હારાથી કંઇક છુપાવો છો. હું ત્હમને આગ્રહ કરીને કહી શકું તેવી સ્થિતિમાં નથી પરંતુ કાંઇ વધારે જાણુતા હશો તો તે જાણી મ્હને આનંદ પ્રાપ્ત થશે."

"હું એમ કહેવા જતી હતી કે મ્હને કાવ્ય બનાવવાનો પણ શોખ છે; પરંતુ આપે સંગીત સંબંધેજ પ્રશ્ન કરેલ હોવાથી મેં એ બાબત જણાવી નહિં."

"હું બહુજ ખુશી થયો નર્સ! કાવ્ય બનાવવાં એ સંગીત કરતાં વધારે મુશ્કેલ છે અને જો કે તે બન્નેને એક બીજા સાથે સંબંધ છે છતાં પણ બન્ને માર્ગ જુદા અને સ્વતંત્ર છે."

"એટલે?" વિશુદ્ધાએ જીજ્ઞાસાથી પૂછયું.

"એટલે એમ કે એક મનુષ્ય કાવ્ય કરી શકે અને ગાઇ વગાડી ન શકે અને બીજા ગાઇ વગાડી શકે અને કાવ્ય ન કરી શકે તેમ બને છે. એકનો આધાર બીજાપર નથી એટલે બન્ને એક બીજાથી સ્વતંત્ર છે એમ મ્હારા કહેવાનો ભાવાર્થ છે."

"પરંતુ એ બન્ને સાથે કરી શકાય તેવું હોય તો?" વિશુદ્ધાએ રસ લેતાં પૂછ્યું.

"તો તો સોના અને સુગંધનું સંમિશ્રણ. તેતો ઉત્તમોત્તમ, નર્સ!"

"ત્યારે જો સત્ય કહું તો હું તેમ થોડે અંશે કરી શકું છું. પણ ત્હમે આ પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો છે તેથી એમ ધારૂં છુ કે ત્હમને પણ શોખ તો હોવોજ જોઇએ."

"અલબત્ત! સંગીતનો શોખ કોને ન હોય? ન્હાનું બાળક તો શું પણ અજ્ઞાની પશુને પણ સંગીતની લહેઝત મીઠી લાગે છે. પરંતુ હું કાવ્ય બનાવી શકતો નથી. શું ત્હમે મ્હને શીખવી ન શકો?" દિલજીતસિંહે વિશુદ્ધાને વાતોમાં વધારે વધારે ખેંચવા માટે પ્રશ્ન કર્યો.

વિશુદ્ધાએ જરા હસીને કહ્યું, "માફ કરો, સરદાર! એ લાયકાત મ્હારામાં નથી. મ્હને લાગે છે કે આપ મ્હારી મશ્કરી કરો છો."

"ત્હમારી મશ્કરી કરવાનો મ્હને અધિકાર-હોય એમ હું માનતો નથી." સરદારે ગંભિર મુદ્રાથી જણાવ્યું. "વળી મ્હારો એ સ્વભાવ નથી; મ્હને એ પસંદ પણ નથી.

નિર્દોષ વિનોદ કે ખુશમીજાજી રમુજ મ્હને ગમે છે પરંતુ કોઇની અંગત મશ્કરી મ્હને ગમતી નથી. ત્હમે તો એક આર્ય સ્ત્રી છો અને ત્હમારી સાથેના આટલા ટુંક પરિચયમાં હું એ જાતની છુટ લઉં તો તે ઘટતા—"

"ના–ના–ના–ના" વિશુદ્ધાએ ત્હેને આગળ બોલતા અટકાવ્યો. "હું તો ત્હમને સહજ એમ કહેતી હતીકે—"

મોટરકાર સૅર હૉસ્પીટલ પાસે આવીને ઉભી રહી, અને વાતમાં ભંગાણ પડયું બન્ને ઉતરી અંદર ગયા દિલ્હજીતસિંહને ત્હેના ઓરડામાં દાખલ થવા દઇ વિશુદ્ધાએ જવાની રજા માંગતા દિલ્હજીતસિંહે કહ્યું

"મ્હારી ઇચ્છા એમ હતી નર્સ, કે આજે આપણે કાંઇક સંગીતનો સ્વાદ ચાખીએ. મ્હારી પાસે ફીડલ છે અને તે હું બજાવી શકું છું, ત્હમે પણ ગાઓ અને હું પણ ગાઉં અને વગાડું. મ્હને આનંદ થશે જો ત્હમને કાંઇ હરકત ન હોય તો."

"ત્હમારી ઇચ્છા હોય તો મ્હને કાંઇ હરકત નથી, હું અત્યારે ડયુટીથી પણ ફારગત છુ. મ્હને પણું હિંદી ગીત સાભળવાનો લાભ મળશે.

"લાભ અરસ્પરસ છે." આમ કહી દિલ્હજીતસિંહે પેટીમાથી ફીડલ બહાર કાઢી તેની દોરીઓના સુર ઉંચા નીચા કરી મેળવવા માંડ્યા. વિશુદ્ધાએ એક આરામાસન પર બેઠક લીધી.

"પ્હેલા ત્હમે ગાશો કે હું ગાઉં ?" દિલ્હજીતસિંહે ફીડલ પર 'બો' ફેરવતા પુછ્યું.

"ત્હમેજ ચલાવો."

આલાપ લગાવી દિલ્હજીતસિંહે શરૂ કર્યું.

પ્રભુ તેરી લીલા અપરમ્પાર–અગમ અપાર.
ખંડ બ્રહ્માંડ રચે સબ તેરે, કોઉ ન પાવત પાર,
સુરનર મુનિજન ખોજત હારે, પઢ પઢ બેદ વિચાર.
આ આ આ આ આ......આ આ...આ,
પ્રભુ તેરી લીના અપરમ્પાર–અગમ અપાર.

"ભૈરવી કે ?" તાનમાં આવી જઇ વિશુદ્ધાએ જ્ઞાતભાવથી પૂછ્યુ.

"હા, ત્હમને રાગની કદર છે એમ જાણી મ્હને ઉત્સાહ આવે છે" દિલ્હજીતસિંહે વગાડવાનું બંધ કરતા કહ્યું.

"આગળ ચલાવો." પ્રભુ તેરી લીના અપરમ્પાર.

અગમ નિગમ સબ તોહિં પુકારે, હે પ્રભુ સિરજનહાર:
ચન્દ સૂરજ દોઉ દીપક કીને, અગમ જ્યોતિ નિરંકાર,
અગમ અપાર–પ્રભુ તેરી લીના અપરમ્પાર.

પલટા ઉપર પલટા મારી–કંઠની મધુરતા, અને વાદ્યકુશળતાથી દિલ્હજીતસિંહે વિશુદ્ધાને ગાનમાં લીન બનાવી લીધી. ગાયન પૂરૂં થતાજ વિશુદ્ધાએ કહ્યું.

"વાહ ! ત્હમે તો સંગીતમાં ઘણાજ કુશળ છો"

"આવુ ગાઇ શકીએ છીએ. હવે ત્હમે ચલાવો.'

"મ્હને કાંઇ આલાપથી કે પલટાથી તેમજ તાલથી કે સુરથી ગાતા આવડતું નથી, માટે ત્હમેજ બીજુ ચલાવો."

" ખહુ સારૂં. પણ ત્હમારે એક ગાયન તો ગાવુંજ પડશે. "

" હુ પછી ગાઇશ."

દિલજીતસિંહે ચલાવ્યુ.

(સૈંધવી.)

શ્યામ સિધારે કૌન દેશ.

તિનકે કઠિન કલેજો સખીરી, જીનકે પિય પરદેશ—શ્યામ.

ઉન ઉધૌ કછૂ ભલી ન કીની, કૌન જગત કા વેશ—શ્યામ.

ક્ષણ ભરિ પ્રાણુ રહત ન શ્યામ બિન, નિશદિન અધિક અદેશ—શ્યામ.

અતિહિ નિઠુર પાતી નહિ પઠઇ, કાહૂ હાથ સંદેશ.

સૂરદાસ પ્રભુ યહ ઉપજત હૈ, ધરીયે યોગિન વેશ.

શ્યામ સિધારે કૌન દેશ.

ગાનને અધિક દીપાવવા દિલજીતસિંહે વધારે હલકથી છેલ્લી ટેક ઉપર પલટા લગાવવા માડયા, અને આલાપ લઇને એકએક લીટી ટેક સાથે પલટાવવા લાગ્યો, ત્હેનો મધુર કંઠ ફીડલના સુર સાથે એકતાર થઇ જતો હતો અને પોતે ગાન અને વાદ્યમાં એટલો તલ્લીન થઇ ગયો હતો કે પાસે વિશુદ્ધા બેઠી છે તેનું ત્હેને ભાન પણુ રહ્યું ન્હોતું.

એકાએક 'ધબ્બ' સરખો અવાજ થયો. દિલજીતસિંહ ચમકયો જોયું તો વિશુદ્ધા આરામાસન પર ન દેખાઇ. તે નીચે ઢળી પડી હતી-મૂર્છિત બની હતી.

રંગસાગર નેમિફાગ.

કર્ત્તા-શ્રી સોમસુંદર સૂરિ.

દેવસુંદરસૂરિના શિષ્ય સોમસુંદર સૂરિ હતા. તેઓ વિ સ. પંદરમા શતકમાં થયા. તેમનો જન્મ ૧૪૩૦ માઘ વદિ ૧૪ શુક્ર. દીક્ષા ૧૪૩૭, વાચકપદ ૧૪૫૦, સૂરિ પદ ૧૪૫૭, સ્વર્ગવાસ. ૧૪૯૯. તેમણે સ્તોત્રાદિ અનેક ગ્રંથ લખ્યા છે અને કેટલાક પર બાલાવબોધ કર્યા છે. તેમનો સર્વ ઇતિહાસ 'સોમ સૌભાગ્ય ' કાવ્ય કે જે ભાષાંતર સહિત પ્રસિદ્ધ થયેલ છે, તેમાંથી મળી આવે છે, આ સૂરિ કૃત આ કૃતિ પંદરમા સૈકાની ભાષાનો સુંદર નમુનો પૂરો પાડે છે. આ કૃતિની એક પ્રતિ મોરબીના ભંડારમાંથી ત્યાંના સંઘવી કાનજીભાઇ પાસેથી મળી આવી છે. તેમાટે તેમનો ઉપકાર માનવામાં આવે છે અને તે જેમ છે તેમ અત્ર મૂકવામાંઆવી છે. બીજી પ્રતિઓના અભાવે આમાં જે અશુદ્ધતા રહી હોય તેનું સંશોધન થઇ શકયુ નથી, પરંતુ કોઇ સ્થલે બીજી પ્રતો મળી આવશે તો શુદ્ધ સંસ્કરણ થઇ શકશે. અત્યારે તો આટલાથી સંતોષ માનવાનો છે. કર્ત્તાએ ક્યાંક ક્યાંક સંસ્કૃત પ્રાકૃત પદ્ય મૂકેલ છે. ભાષા શાસ્ત્રીને આ રચના અતિ ઉપયોગી નિવડશે. પ્રતિનો લેખનકાળ રા. મનસુખલાલ કિરતચંદ મહેતા વિ સં. ૧૬ મા શતકની આસપાસ હોવાનું માને છે. પ્રતના પત્ર ચાર છે. તેની જુની લીપિ વગેરે જોતાં પ્રાચીન પ્રત લાગે છે.

તંત્રી

પ્રથમ ખંડ.

ॐकारप्रणिधेयाय प्राणिनां त्राणकारिणे
तमालश्यामलांगाय श्री नेमि स्वामिने नमः ॥१॥

काव्यं

स्मृत्वा तां कविमातरं धरति या श्री पुस्तकं वल्लकी
दंडं पांडु कमंडलूज्ज्वलदलं भोजं चतुर्भिः करैः
श्री नेमेः परमेश्वरस्य यमकालंकारसारं मनः
स्मेरीकारकरंग सागर महाफागं करिष्ये नवं ॥२॥

रासक.

સમર વિસારદ સકલ વિસારદ સાર દયાપર દેવી રે
ગાઇસુ નેમિ જિણંદ નિરંજન રંજન જગહ નમેની રે ૩
રવિ તલિ વરતઈ સોરીઅ પુરવર અવરનયરસિ આરે રે,
સમુદ્રવિજય તિહાં રાજ કરતિ પતિ રતિપતિનઉ અવતાર રે. ૪

આંદોલ.

રતિપતિનઉ અવતાર, અવિહડ ભડ ભડાર
પ્રતપઇ જિતરિપુ એ, સમુદ્રવિજય નૃપુએ.
પટરાણી પુણિ તાસ, ગરૂઆ ગુણ આવાસ,
રૂપિ રતિં નવી એ, સોહઇ સિવા દેવી એ. ૫
અપરાજિત અભિધાન, પરિહરીય વર વિમાન,
કાતી વદિ બારસિંએ, રવિ ઊગમ દિસિંએ,
સિવા દેવી ઊઅરિ ઊપન, ચિહુ નાણે સપન,
બાવીસમઉ જિણવરૂએ, ચઉદ સુપનધરૂ એ. ૬

ફાગ.

સપન લહઇ હીડોલા ટઇ, ખાટઇ પઢીય દેવિ,
ગોરી પીન પયોહરી ઉદરીમાહિં સવેવિ. ૭
પહિલઉં પેખઇ એ ગયવર અમર ગઇંદ ઉદાર,
વૃષભ કપૂર રસામન સાગય સિંગ સિંગાર
ચંદ્ર ધવલ પંચાનન કાનન નાયક એક
વિમિ ગજ વિહિ અનુધાર રમિ સાર સિરિ અભિષેક ૯
દીહર દોહર નવસર નવમગ મધુકર વૃંદ,
સુંદર અમીય રસાગર આગરનંદન ચંદ. ૧૦
દિણયર તેજિં દીપતઉ જીપત તિમિર અભંગ,
સોવન દંડિ ધરી મજ હીયઉ મલિ જસુ ગ મ. ૧૧

કંસ માલા ખાડઇ વીર, પહુતા સાહસધીર,
બહૂ વાઇ બાકરીયેં, બલવંતા બાહિં કરીએ,
બલભદ્ર બલિઆ માર, ગારિઉ મૌષ્ટિક માલ,
કૃષ્ણ બલ પરિઉએ, ચાણૂર ચારિઉ એ.

ફાગ.

મૌષ્ટિક ચાણુર ચ્યરિય, દેખીય ઊઠિઉ કંસ,
નવ બલવંત નારાયણિં, તાસ કીધઉ વિધ્વંસ. ૩૭

काव्यं.

कंसध्वंस समेत्य दुर्द्धरजरासंधात्रिखंडाधिपे
सद्यः क्रोधमुपागते यदुमहीपालाः समुद्रादय ।
आदाय स्वतुरंगवारणि परीवारादि वारांपते
राशांयां क्षितिमंडनं सजलधि सौराष्ट्रदेशं गतां ॥ ३८ ॥

—इति रंगसागर नाम्नि श्री नेमिफागे जन्मोत्सव वर्णनं
प्रथम खंडं.

"WHO IS MY NEIGHBOUR?" *

[Introduction—"Thou shalt love thy neighbour as thyself."
"And who is my neighbour?"—"To show mercy to one
in trouble is to act a neighbour's part"—Thus
only can we inherit eternal life]

1 Thy neighbour? It is whom thou
Hast power to aid and bless,
Whose aching heart or burning brow
Thy soothing hand may press

2 Thy neighbour? 'Tis the fainting poor,
Whose eye with want is dim,
Whom hunger sends from door to door,—
Go thou and succour him.

3 Thy neighbour? 'Tis that weary man,
Whose years are at their brim,
Bent low with sickness, cares and pain,—

*N.—Royal Reader No. V.

Go thou and comfort him.

4 Thy neighbour? 'Tis the heart bereft
Of every earthly gem;
Widtow and orphan, helpless left,—
Go thou and shelter them.

5 Whene'er thou meet'st a human form
Less favoured than thine own,
Remember 'tis thy neighbour man,
Thy brother or thy son.

6 Oh, pass not, pass not heedless by;
Perhaps thou canst redeem
The breaking heart from misery,—
Go, share thy lot with him

"મોટાં પુરૂષ તે કોણ ?"

(સ્વ૦ શ્રી ગોવિન્દજી મુલજી મહેપાણી. બી. એ, એલ એલ બી.)

કુંવરજી—આહો! ધનજી શેઠ! કેમ, કોનો ખુશીમાં? વાહ! આજ ખુબ ઠાઠમાઠ કરી નીકળ્યા છો?

ધનજી—અમારે કાંઇ તમારી માફક ચીથરે હાલ ફરવું પાલવે? એતો કોઇ કમ અક્કલ કે લોભી માણસ હોય કે જે પોતાના મોભા પ્રમાણે નહિ વાવરે. મોટાને મોટાની રીત પ્રમાણે ચાલવું જ જોઇએ. જુઓ, અંગ્રેજો પણ કેવું સારૂં "એટીકેટ" જાળવે છે! દરેકે પોતાના કુળની મોટાઇ, બાપદાદાની આબરૂ તથા લોક લાજ પ્રમાણે વર્તવું જોઇએ.

કુંવરજી—મોટાએ મોટાની રીત પ્રમાણે વર્તવું જોઇએ એતો ઠીક પણ ખરી મહત્તા શામાં છે? "મોટા પુરૂષ" તે કોણ? તે પ્રથમ મને કહેશો?

ધનજી—લ્યો, વધારે અંગ્રેજી શીખ્યા,-બી. એ. થયા, કે પોતાનું ડહાપણ ચલાવ્યા વિના નહિં રહે. અમારી માફક કામ પુરતું શીખ્યા હોત તો આવા દોઢ ચતુર તો નહિં થાત! મોટા તે કોણ? વળી મને પુછે છે! એમાં તે શું પુછવાનું હતું? એતો સર્વ કોઇ જાણે છે કે—

> " લક્ષ્મી, વિદ્યા ને વળી, જ્ઞાતિની પટેલાઇ,
> અધિકાર ને ઉચ્ચ કુળ, તેજ ખરી મોટાઇ. "

કુંવરજી—એ તમારા પોતાના ઘરનો ન્યાય હોય તો ભલે! શું? જેટલા ગેડીયા તેટલા જ મોટા, અને બાકી બધા ખોટા! પૈસાવાળાજ બધા ખુબસુરત, અને પૈસા વિનાના સૌએ મૂર્ખ! વાહજી! વાહ!

ધનજી—કેમ નહિં ? તમારા જેવા મોટા મોટા બી. એ. પણ નોકરી અર્થે દરરોજ શેઠીયાઓને સાતવાર સલામ કરવા આવે છે. નાણાંથી શું નથી થતું ?-" જર ચાહે સો કર "-લક્ષ્મીથીજ ગાડી ઘોડા, ને વાડી બંગલાની મોજ મારી શકાય છે. લક્ષ્મીથીજ ખાનપાન, ગાનતાન, અને એશઆરામમાં, ઉદયાસ્તની ખબર વિના નિશ્ચિંતપણે, દિવસો નિર્ગમન કરી શકાય છે. લક્ષ્મીથીજ પ્રસંગ આવે બાલબચ્ચાં નાં વિવાહ કરી, ભભકાદાર વરઘોડા કાઢી અને ન્યાતો જમાડી, સંસારના સર્વ લ્હાવા લઇ શકાય છે. લક્ષ્મીથીજ જીંદગીનું ખરેખરી રીતે સાર્થક કરી શકાય છે. દ્રવ્ય વિના તે કદી મોટાઇ હોઇ શકે ?

કુંવરજી.—તમારો ન્યાય તમારા મોઢેજ થઇ જાય છે. તમારા શબ્દો પોતેજ કહી આપે છે કે લક્ષ્મીથી અભિમાન, બેભાનતા તથા મૂઢતા આવે છે. તો પછી તેથી શું મહત્તા છે ? હમણાં તો કદાચ તમને મારૂં આ કહેવાથી માઠું લાગતું હશે પણ એકાંતે આત્મ- સાક્ષિએ વિચાર કરવાથી તે અક્ષરશઃ સત્ય જણાશે. મોજમજા, એશઆરામ વગેરે સ્વાર્થ–સાધનાથી શું કોઇનું કલ્યાણ થવાનું હતું ? તમે ખરા મોટા ક્યારે કે જ્યારે તદ્દન ગર્વરહિતપણે દયા, પરોપકાર, કે દેશ હિતાર્થે તમારૂં દ્રવ્ય ખર્ચી તેનું સાર્થક કરો. એ પ્રમાણે લક્ષ્મીનો જે સદુપયોગ કરે છે તેજ ખરો શ્રીમંત કહેવાય છે. સાંભળ–

(સવૈયા એકત્રિશા.)*

પરમારથમાં વાવરનારો, પૈસો પોતાનો ગુણવાન,
સત્કામો કરવામાં નિત્યે, દીસે જેની બહુ બહુ હામ;
દેશ-હિતારથ કામ કરીને, રે'નારો ખુશી જેહ અપાર,
પૈસો સારાં કામે ખર્ચે, ધનાઢ્ય સારો એને ધાર. (૧)

પૈસો ભેળો ઝાઝો થાતાં, કોઇ કરે છે ખોટા ઠાઠ,
દાંડા વિવા નામે ખર્ચે, પૈસો રળિયો એને ગાટ !
પુણ્ય નથી એથી થાવાનું, શો સમજે છે એમાં સાર ?
પૈસો સારાં કામે ખર્ચે, ધનાઢ્ય સારો એને ધાર. (૨)

ઓષધશાળા સ્થાપી પોતે, રાખે છે જે નિત્યે નામ,
આશિષ દઈ લોક દીયે છે, એ જાણું પરમારથ કામ;
પરમેશ્વર રીઝે છે એથી, સર્જન કે' છે ધન્ય અપાર,
પૈસો સારા કામે ખર્ચે, ધનાઢ્ય સારો એને ધાર. (૩)

ધર્માલય કરવાને ખર્ચે, બંધાવે વિશાળ નિશાળ,
બાળ અને બાળાઓ ભણશે, શીખી લેશે સારા ચાલ;
ફળ એનું મોટું છે ભાઇ, શાણા પણ એમજ ગણનાર,
પૈસા સારાં કામે ખર્ચે, ધનાઢ્ય સારો એને ધાર. (૪)

દેશ હિતમાં ચિત્ત પરોવી, આપે સારૂં ઉત્તેજન,
ગર્વ વિનાનું મન છે જેનું, ધન્ય ધન્ય તેને ધન્ય ધન્ય;
હુન્નરને માટે પણ કરશે,-ઉપાય એ ધનનો સરદાર,
પૈસો સારાં કામે ખર્ચે, ધનાઢ્ય સારો એને ધાર. (૫)

* શ્રી રાયચંદજી કૃત. બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૩૧ મું. પા. ૨૬૫.

પુસ્તકશાળા સ્થાપી પોતે, કરશે કીર્તિ કેરો કોટ
જ્ઞાન મળે જેથી બહુ સારૂ, કરશે સુધારા ચડીચોટ,
નીતિ વિદ્યા ફેલાવામા, નાખે નાણું ધરિને પ્યાર,
પૈસો સારા કામે ખર્ચે, ધનાઢ્ય સારો એને ધાર (૬)
પુણ્ય સાથ આવ્યાનુ સમજી, દામની નહિ રાખે દરકાર,
નાણું ચંચળ મનમા સમજે, ધન્ય દિસે તેનો અવતાર,
ખોટા ડોળો ઘાલીને જરમ, ફરે ધનાઢ્યો શકુ અપાર,
પૈસો સારા કામે ખર્ચે, ધનાઢ્ય સારો એને ધાર. (૭)
રે'વાનું નહિ કદી હમેશા, દ્રવ્ય સુખ ને બીજા ડોળ,
પરમારથથી સારૂં થાશે, જોય વિચારી દ્રષ્ટિ ખોળ.
"રાયચંદ" ની વિનતિ એવી, એના રે'શે અમ્મર કાર્ય,
પૈસો સારા કામે ખર્ચે, ધનાઢ્ય સારો એને ધાર (૮)

દોહરો

દ્રવ્ય ગણો એનુ ખરૂ, એજ ખરો ધનવાન,
દેશ—હિતને આદરે, નહિ કો એહ સમાન (૯)

ધનજી—વારૂ, વિદ્યા અધિકાર વગેરેમા તો મોટાઇ ખરી કે નહિ ? જુઓ, વિદ્યાથી આપણે મોટા મોટા ભાષણો આપી સભા ગજાવીએ, માણસો આપણને વાહ વાહ કરે, અને જગમા આપણી નામના થાય અધિકારથી લોક આપણો ભય રાખે, ને સર્વત્ર આપણે ખમા ખમાથી વધાવાઇએ, તેમજ એવી સત્તા વડે આપણે મગી સબંધીપર રહેમ કરી તેમનુ દળદર ચૂર્ણ કરી શકીએ વળી ઊંચ કુળમાં જનમ્યા હોઇએ,—તો જ્ઞાતિની પટેલાઇ કરી શકીએ, પચમા પૂજાઇએ, જ્ઞાતિ—જનો પર સારો દાબ રાખી શકીએ બાપ દાદાની નીતિથી વિરૂદ્ધ ચાલતા તેમને અટકાવી શકીએ, તથા ચાલુ રીત રીવાજો જાળવી રાખીએ એથી આપણે કેટલો મહત ઉપકાર કરીએ છીએ ?

કુવરજી—લાઇ, દેશ હિતચિંતક કે સુધારકના ગુણ પ્રથમ સપાદન કર્યા વિના, ખોટા ડોળ ઘાલી, માત્ર માનાર્થે મોટા મોટા ભાષણો કરવાથી, કે છાપામા પોતાનુ નામ વાચી પોતાને કૃતકૃત્ય માનવાથી, લોકનુ ખરેખર કલ્યાણ શુ થવાનું હતુ ? પોથી માહેલા રીંગણાવત્ કહેણીરહેણી એકસરખી હોવા વિના,—પોતાના ઘરથી દાખલો બેસાડયા વિના,—એ સર્વ નિષ્ફળ છે—નિરર્થક છે આવા ઘણા ઘણા ભાષણો સાભળી માણસોને અજીર્ણ થઇ આવ્યું છે, અને વિશેષ હજી જો કરવામા આવશે તો તદ્દન અરૂચી થશે

ધનજી—તમારૂ કહેલુ કાઇક વ્યાજબી લાગે છે મારી વાતો એક પછી એક તમે ઠીક તોડતા આવો છો તો હવે અધિકારમા શુ લઘુતા છે તે બતાવો ?

કુવરજી—પરતંત્રતા, જુલમ, અનીતિ, લાચ તેમજ અન્યાય એ સર્વ એથી કરવા પડે છે, કે થાય છે

ધનજી—વારૂ, ઊંચ કુળમા નહિ જન્મેલા ગરિબ અવસ્થાના જ્ઞાતિજનોને જ્ઞાતની પટેલાઇ કરવા બેસાડવા એ શુ યોગ્ય છે ? મોભા વિનાના માણસોને કોણ માન આપનાર

હતું ? દોઢ દોકડાના માણસો સુધારો કરો સુધારો કરો એવો જે પોકાર કરી રહ્યા છે, તે શું આપણા બાપદાદા મૂર્ખ હતા, કે બધું ખોટું ચોકડું બેસાડી ગયા હતા, કે જે જ્યારે આપણે સરખું કરીશું ત્યારેજ સુખ પામીશું અને નહિતો નર્કમાં જઇ સડયાં કરીશું ?

કુંવરજી—ભાઇ, કેવળ અંધ પરંપરાને પકડી બેસવાથી કાંઇ કલ્યાણ થાય તેમ નથી. બાપે ખોદેલા કુવામાં દીકરાથી ડુબી મરાય નહિ. દેશ કાળ અનુસાર આપણા રીત રીવાજો નહિં ફેરવવાથીજ આપણે જમાનાની પાછળ રહી ગયા છીએ, અને તેથીજ હમણાં બહુ બહુ પ્રકારે નુકશાન ખમીએ છીએ.

ધનજી—ના, ભાઇ, ના. એ વાતતો મારા મનમાં કોઇ રીતે ઉતરે તેમ નથી. આજે તમે અમુક રીત રીવાજો ફેરવવા માગો છો તે તો ઠીક, પણ કાલે તમે તમારા બાપદાદાનો ધર્મ ઉથાપવા માગો તેનું શું ?

કુંવરજી—બંધુ, ધર્મ તે આત્માના પરમાર્થનો માર્ગ છે; અને પરમાર્થ તે ત્રણ કાલ માટે એકજ હોય છે. પણ આપણો લોક-વ્યવહાર તો પાપજન્ય છે; પરમાર્થ દ્રષ્ટિ વિના તે કરવામાં આવે છે; અને તેથીજ આપણને તેમાં સુધારો વધારો કરવાની જરૂર રહે છે. જો આપણો વ્યવહાર તમામ પરમાર્થ દ્રષ્ટિપર બંધાયલો હોય, એટલે આપણે ધર્મ-વ્યવહાર—લોકોત્તર-વ્યવહાર-પાળતા હોઇએ, તો ઉત્તમ ધર્મની માફક તેમાં પણ કાંઇ ફેરફાર કરવાની જરૂર ન રહે. ખરેખરા જ્ઞાનીઓને તો એવો શુદ્ધ વ્યવહારજ માન્ય છે. કહ્યું છે કે—

"એક હોય ત્રણ કાલમાં, પરમાર્થનો પંથ;
પ્રેરે તે પરમાર્થને તે વ્યવહાર સંમત."

પણ હમણા આપણે એવો લોકોત્તર-વ્યવહાર પાળતા નથી, પણ મિથ્યાચાર કે લોક-વ્યવહારમાં ડુબેલા છીએ; અને તેટલા માટેજ આપણા રીત રીવાજોની વખતો વખત ચિકીત્સા કરવી આવશ્યક છે. આપણી શાલુ રૂઢીઓ શાસ્ત્રસંમત છે કે નહિ, પરમાર્થને રસ્તે ચઢવામાં સહાયકારી કે વિઘ્નકારી છે, વગેરે બાબતોનું બારીકીથી નિરીક્ષણ કરી, યોગ્ય સુધારો વધારો કરવાની જરૂર છે. દેશકાળ અનુસાર વર્તવું એ ભગવાનનું વચન છે. પણ ઘણાક ધારે છે તેમ તેનો અવળો અર્થ લેવાનો નથી; જેમ કે, આ દેશ કાળમાં બધા અન્યાયે દ્રવ્યોપાર્જન કરે છે, માટે આપણે પણ તેમ કરવું;—એમ માનવું સદંતર ખોટું છે. દેશ કાળ અનુસાર વર્તવું એ વચનનો ખરો પરમાર્થ તો "આ દેશ કાળમાં આત્માના શ્રેયને અર્થે કયો રસ્તો અનુકુળ તથા ટુંકો છે, તેનો વિવેકપૂર્વક વિચાર કરી, ઝટ તે રસ્તે ચઢી જવું"—એ છે. જેઓ દેશકાળ અનુસાર યોગ્ય સુધારો વધારો કરતા નથી, તેઓ સમાજના સુખમાં વિઘ્ન કરનારા છે; ને તેમને, ખરૂં પૂછો તો, આ દુનિયામાં રહેવાનો હક્ક પણ નથી. તેમણે પોતાને અનુકુળ બીજી દુનિયા શોધી લેવી જોઇએ, અથવા અત્રે રહીને દેશકાળ અનુસાર વર્તવું જોઇએ. ખરી મોટાઇ—ખરી મોટાઇ—એમ કરવામાંજ રહેલી છે.

ધનજી—મિત્ર, આટલી વાતચિત પરથી હવે હું સમજી શકયો છું કે લક્ષ્મી, વિદ્યા, અધિકાર, મોટાઇ, વગેરે સર્વ બાબતોનું સાર્થક પરમાર્થે દ્રવ્યના વ્યય કરવાથી છે.

કુંવરજી—હા. પણ મોતની પળ અનિશ્ચિત છે; માટે પરોપકાર કરી પોતાના હાથે જીવનનું સાર્થક કરી લેવું અવશ્યનું છે.

ધનજી—એ તો સત્ય, પણ વારૂ, એટલું તો તમે કબુલ કરશો કે લક્ષ્મી આદિ ગુણો વિના કોઇનું કાંઇપણ સંગીન ભલું થઇ શકે તેમ નથી; માટે ગમેતેમ કરીને પણ આપણે લક્ષ્મી અધિકાર વગેરે પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે, કે જેથી લોકનું કલ્યાણ થઇ શકે તથા જગમાં આપણું નામ રહે.

કુંવરજી—ભાઇ, લક્ષ્મી વગેરેથી આપણે પરોપકાર કરી શકીએ તે તો ખરૂં; પણ તેટલા માટે ગમે તેમ કરીને તે ઉપાર્જન કરવા મથવું એ મોટી ભૂલ છે ધન એજ સુખનું સાધન છે એ ભૂલમાં કેટલા બધા પ્રવીણ પુરૂષોને પણ આજે આપણે ગોથાં ખાતાં દેખીએ છીએ? સુખની આશાએ પોતાના ખરા સુખનો કેટલો બધો ભોગ આપતા માણસોને આપણે રાત દહાડો જોઇએ છીએ? લગભગ આખું જગત એ માયા જાળમાં ફસાઇ ગયેલું જણાય છે "હમણા ન્યાય અન્યાયનો વિચાર કર્યા વિના જેમ ફાવે તેમ દ્રવ્યોપાર્જન કરતા જવું અને પછીથી અનુકુળતાએ કાંઇક દ્રવ્ય સારે રસ્તે ખર્ચી તે પાપમાંથી મુક્ત થવું"–એ ધોરણે ઘણા લોકો વર્તેછે; પણ એ શું ઓછું અનર્થકારક છે? એકવાર જે પાપ કર્મનો બંધ પડયો, તે પાછળથી, આમ એક પ્રકારની લાંચ આપવાથી, શું ટળી જવાનો હતો? કદિ વાવી કસ્તુરીની આશ રાખવાથી, કાંદો શું કસ્તુરી થઇ જવાનો હતો? કદી નહિં. કરવું તેવું ભરવું એતો નિશ્ચય છે. તો આમ નિર્ભયપણે, આત્માનુ ખરેખરૂં કલ્યાણ શામાં છે તેનો વિચાર કર્યા વિના, છતી આંખે આંધળા બની, પોતાના હાથે પોતાના પગમાં કુહાડો મારી, ક્ષણિક સુખની લાલસાએ, અનંત સંસારની અભિવૃદ્ધિ કરવી,–એ વ્યાપાર કોઇપણ સમજુ વાણિયો તો કદી કરે નહિં.

વળી, લક્ષ્મી આદિ ગુણોને શાસ્ત્રમાં "મદ" કહ્યા છે. કંઇક અંશે પણ તેઓ આપણામાં અભિમાન ઉત્પન્ન કરે છે. અને પ્રાય. નીચ ગતિના કારણ છે, માટે વાસ્તવિક રીતે જોતાં, લક્ષ્મી ઇત્યાદિ સર્વ કર્મ–મહત્તા છે. આત્માની મહત્તા એ કશામાં નથી આત્માની મહત્તાતો સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સત્ શીલમાં છે. ખરી મહત્તાનો પાયો હમેશાં સદ્‌ગુણપરજ સ્થાપવો હોય છે. એવા સદ્‌ગુણસંપન્ન મહાત્માઓજ ખરેખરા દેશ ઉધ્ધારક છે. એવા મહાપુરૂષોના ઉત્તમ બોધથી જે કલ્યાણ તથા સુખ થાય છે તે દ્રવ્યના ઢગલા આપ્યાથી કદી થઇ શકતું નથી. પોતાના સુખની પરવા નહિં કરતાં, સદાકાળ પરોપકાર તથા સત્ય તરફ લક્ષ રાખનાર એવા સત્ પુરૂષોજ, ભરતખંડની કીર્તિ, નીતિ અને વૈભવના મૂળ હતા. એવા નર રત્નોનો અભાવ એજ આપણી પડતીનું કારણ છે. માટે સારાસારનો વિચાર કરી, આત્માનુ હિત થાય તેમ વર્તવું ઉચિત છે.

ધનજી—ભાઇશ્રી, આજે આપે એક ખરેખરા મિત્રની ફરજ બજાવી છે. પ્રસંગ મળતાં, મારા સાંકડા તથા ભૂલ ભરેલા વિચારો ટાળી, અને ઉત્તમ બોધ આપી, તમે મારા ઉપર અનહદ ઉપકાર કર્યો છે. મોટા પુરૂષ તે કોણ? તે હવે હું યથાર્થ સમજ્યોછુ. ખરેખર, ભલે કરોડો રૂપિઆની પાસે સત્તા હોય, અધિકારનું મોટું સામર્થ્ય હોય, આપલા ક્ષત્રા ગ્રંથ કે શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કર્યું હોય પણ તેઓ મોટાપના માનને કદી

પાત્ર થતા નથી. જેઓ તત્વજ્ઞાની અને સદાચરણી છે એવા ધર્મવીરો શુધ્ધ પરોપકાર બુધ્ધિથી જે ઉત્તમ બોધ કરે છે તે, અને ધનવાન પુરૂષો જેઓ માત્ર કીર્તિને સારૂ નહિં, પણ પોતાના બધુજનોની ખરા પ્રેમથી દયા જાણીને, સમયને યોગ્ય એવા વિદ્યાવૃદ્ધિના, આરોગ્યરક્ષણના, ઉદ્યોગ હુન્નર વધારવાના, અને એવા બીજા સ્વદેશ સુધારાના કામમાં પોતાનાં નાણાં ખર્ચે છે, તેજ મોટા પુરૂષો છે. બાકી દાંભિક, એકલપેટા અને સંસારસુખમાંજ આસક્ત, એવા પુરૂષો-શેઠીયાઓ, જેઓ ગાડી, વાડી અને લાડીના છંદમા પડેલા છે, તેમને મોટા કહેવા યોગ્ય નથી. તેમનાથી પોતાના ગરીબ ભાઇઓનું શું ભલું થવાનું હતું ? કાંઇજ નહિં.

ગાયન.[1]

કરે અભિમાન જે હેવાન ધરી ગુમાન
સહી અપમાન તે નાદાન ખમે નુકશાન.—
મળ્યુ બહુ ધન રૂપાળું બદન કે વિદ્યા પ્રમન્ન !
કર્યો પરમાર્થ તો તો જાણ મળ્યુ એ પ્રમાણ—
સઘુ સચય કરી મરી રહ્યો, મદમાં ભ્રમર અજાણ;
ના દીધુ ના ભોગવ્યું, નાહક ખોયો પ્રાણ.—
દીધું હાથે રહે સાથે સાચું સમજ
મળ્યો જમરાય તો તો હાય પડ્યું અભિમાન,—
ગાજ્યું વાદળ જળ ભર્યું, વરસ્યુ ન ચાતક મુખ,
પવન ઝપાટે ઉડીયું, ભાગી ન કોઇની ભૂખ.—

બાળકને નહિં મારવા વિષે.[2]

ગરબી.

(સારૂં સારૂં રે સુરત શહેર, મુંબઇ અલબેલી—એ રાગ)

ઓ અણસમજુ માબાપ. શિશુને[3] શિદ મારો ?
માર્યે ભુલક[4] અશરાફ, નહિ સુધરે યારો.— } ટેક.
શાંત સરલ હેતાળ સ્વભાવે, જેવું મન જીતાયરે,
તેવું નિર્દય કડક સ્વભાવે, બાળ કદી ન વશ થાય.— શિશુ૦ ૧
હસતું વદન મીઠાશ વચનમા, રૈ'મ રોફ બે જોડેરે,
ચુકમાં ગભીર રહેરે ચાનક—દેતાં હુકમ ન તોડે.— શિશુ૦ ૨
નરમ વચનનો ટપકો ન્યારો, ગરમ વચનથી ચડનોરે.
શરમ વડે શરમાવ્યા જેવો, અન્ય ઉપાય ન જડતો.— શિશુ૦ ૩
ગભીરતાનો ગુણ કદી પણ, આવી શકે ન બરાડેરે,

૧ અનુમતિ (શ્રી દેશી નાટક સમાજ.) ૨ બુદ્ધિ પ્રકાશ-પુ. ૩૨ સુ. અંક ૫ મો.
૩, ૪. નાનાં બાળક.

ભાર બોજ રેંશે ન જરા જે,-પ્રતિદિન ચાડો પાડે. શિશુ૰ ૪
બીકે બાળક બગડી જાશે, ભયથી જુઠાં થાશેરે,
પછિ શરમાવ્યાં નહિ શરમાશે, ચિતમાં કદી ન મ્હાશે.— શિશુ૰ ૫
માતપિતાને નિરખી નાસે, ત્રાસ પડેછે પેટેરે,
વાઘ વ્યાલથી[1] દૂર રહે તેમ, ભાવે આવિ ન ભેટે.— શિશુ૰ ૬
મારઝાડ ને ગાળ ધાકથી, શરીર સ્વભાવ બગડશેરે,
કાયર કજિયાખોર અતત્રજ, બિકણ બાયલાં બનશે.— શિશુ૰ ૭
અટકચાળું આડાઇ કુટેવો, જોઇ મિજાજ ન ખોઇએરે,
નિજ પિતાને પણ કેળવિને, કમજ રાખવો જોઇએ— શિશુ૰ ૮

સો. વ. પે.

[આ ઉપરના નામે Who is my neighbour એ અંગ્રેજી કવિતા, મોટા પુરૂષ તે કોણ ? એ સંવાદ અને આ ગુજરાતી કવિતા એ ત્રણે આપણી શાળાઓનાં વિદ્યાર્થીઓ માટે ' રેસીટેશન ' એટલે મુખપાઠને માટે ખાસ યોગ્ય હોઇ અત્ર દાખલ કરેલ છે.

તંત્રી.

ચર્ચાપત્ર.

સાધુશાળાના બંધારણ માટે અભિપ્રાય.

[લેખક—સદ્‌ગુણાનુરાગી કર્પૂરવિજય.]

શ્રી શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ હેરલ્ડના ઓનરરી જોગ—ધર્મલાભપૂર્વક નિવેદન.

૧ કેવળ નિઃસ્વાર્થવૃત્તિથી શાસન સેવા કરવા ઇચ્છનારા સાધુ જનની સીધી દેખરેખ નીચે કેળવણી લેવા ઇચ્છતા સાધુઓ કે સાધુ-શિષ્યોને ચાલુ જમાનાને બંધબેસતી સર્વાંગી કેળવણી આપવાનો સાધુશાળાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હોવો જોઇએ.

૨ સાધુઓને કે સાધુ શિષ્યોને કેળવવા ભાડુતી શિક્ષકો રાખવા કરતાં જે નિસ્વાર્થ-પણે શુદ્ધ પ્રેમથી તેમને જોઇતી કેળવણી આપી શકે એવા પંડિત સાધુઓની કે ગૃહસ્થોની ઐચ્છિક નિમનોક તેમની યોગ્ય સગવડ સચવાય તેમ થવી જોઇએ. ગુરૂઓએ સ્વશિષ્ય વર્ગની કેળવણી માટે બરાબર કાળજી રાખવી જોઇએ.

૩ કેળવણી લેવા ઇચ્છનારની મેધા-બુદ્ધિના પ્રમાણમાં તેને જે અમુક જરૂરી વિષયમા અધિક રૂચિ-પ્રીતિ હોય તેમાં આગળ વધવા પ્રોત્સાહન આપવું. અને તે માટે યોગ્ય સાધન મેળવી આપી તેને આગળ વધારવા જોઈએ.

૪ એ રીતે તૈયાર થતા તેમજ પ્રથમ તૈયાર થયેલા સાધુજનોને આગમશાસ્ત્રોનો યથાર્થ (અસ્ખલિત) બોધ થાય તેવો ઉત્તમ પ્રબંધ રચવો જોઇએ. તે માટે પ્રથમ શાસનરસિક વિદ્વાન સાધુજનોનો અભિપ્રાય લેવો જોઇએ.

૫ આગમ શાસ્ત્ર સંબંધી જેમનો બોધ ઉમદા હોય તેઓ આવા ઉત્તમ કામમાં કોઇ પણ પ્રકારે મદદગાર થાય તેની તેમને અરજ કરવી અને જો તે માન્ય કરે તો

[1] ૧-સરપ.

તેમનો લાભ લેવા ઇચ્છનાર માટે યોગ્ય અભ્યાસક્રમ ગોઠવવો અને તે મુજબ અભ્યાસ કરવા-કરાવવા અને તેમાં પસાર થયા બાદ આગળ વધવા ખાસ નિયમ બંધાવો જોઇએ. પદવીઓ પણ પાત્રતાના પ્રમાણમાંજ અપાવી જોઇએ.

૬ અત્યારે ચાલતી આગમ વાચન (સમિતિ) ના અંગે જે કંઇ ઉપલક આગમ બોધ થતો જણાય છે તે દ્રઢ અને વાસ્તવિક થાય તેવા હેતુથી આગમ અભ્યાસ કરવો કરાવવો અને તેની પરીક્ષાઓ પણ મુકરર કરી તે પસાર કરવા પ્રેરણા થવી જોઇએ.

૭ સાધુશાળામાં લાભ લેનાર સાધુજનોને અને અન્ય સ્થળના સાધુજનોને અને આખી આલમને ઉપયોગી થાય એવી ઢબથી ઉક્ત આગમશાસ્ત્રોનું રહસ્ય સારી રીતે છણીને પ્રસિદ્ધીમાં મૂકવા સાધુશાળાના નિયામકોએ પ્રયાસ શરૂ કરવો જોઇએ.

૮ પ્રસિદ્ધીમાં મૂકવા યોગ્ય જે આગમ-શાસ્ત્રનું રહસ્ય તૈયાર થયું કે કર્યું હોય તે શાસન પ્રેમી અન્ય વિદ્વાન સાધુઓ પાસે સંશોધન કરાવવા અને તેઓ જે કંઇ સુધારા વધારા સૂચવે તે ઉપર પૂરતું ધ્યાન આપી તેનો અમલ કરવા અને તે કામને બને તેટલું સંગીન બનાવવા ખાસ લક્ષ રહેવું જોઇએ.

૯ એ રીતે તૈયાર થએલ આગમ-રહસ્યને પ્રસિદ્ધ કરવા જે જૈન સંસ્થા કે સંસ્થાઓ નિઃસ્વાર્થ ભાવે ઇચ્છા બતાવે અને તે પ્રસિદ્ધ કરવાનું કામ સારામાં સારૂં ખંતથી કરે તેવા ખાત્રીવાળાનેજ તે કામ સોંપવા સાધુશાળાના અધિકારીઓએ ખાસ લક્ષ રાખવું જોઇએ.

૧૦ અમુક સંસ્થાને સોંપાયેલું કામ સંતોષકારક થતું કે થએલુ ન જણાય તો તે કામ તેમની પાસેથી પાછુ ખેંચી લઇ તેની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવા અન્યત્ર સોંપવા પણ પ્રબંધ તેના અધિકારીએ કરવા લક્ષ રાખવું જોઇએ.

૧૧ આગમ રહસ્ય પ્રસિદ્ધ કરવા મેટર તૈયાર થયાં પહેલાં તે આખી આલમને ઉપયોગી થઇ શકે તેવી શૈલીમા તેને ગોઠવવા અને તેમાં કોઇ પ્રકારની ખામી રહેવા ન પામે તેટલા માટે તેને જેમ બને તેમ વધારે પ્રમાણમાં પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન સાધુઓ કે જે એક કે બીજી રીતે પવિત્ર શાસન સેવા કરવા પ્રવૃત્ત હોય તેમની પાસે સંશોધન કરાવી તે પ્રસિદ્ધીમાં મૂકવા અપાય ત્યારે પણ તેનાં પ્રુફો બરાબર સંભાળથી તપાસવા કે તપાસાવવા પૂરતી કાળજી રખાવી જોઇએ વળી તે માટે સારા કાગળ અને ઉંચી છપામણીથી કામ લેવા પણ યોગ્ય લક્ષ રહેવું જોઇએ.

૧૨ આવા શુભ પારમાર્થિક કામમા દ્રવ્ય સહાય કરવાં યોગ્ય જૈન ગૃહસ્થોનું કે જૈન સંસ્થાઓનું ધ્યાન ખેંચવું જોઇએ. અને જેઓ તેવી સહાય તેમની ઇચ્છાનુસારે આપવા અરજ કરે તે નિઃસ્વાર્થપણે સ્વીકારી તેને સંતોષ ઉપજે એવી તેની વ્યવસ્થા કરવા એક વગવાળી કમીટી નીમવી જોઇએ.

૧૩ જે કમીટીના સઘળા સભ્યોએ સંપીને નિઃસ્વાર્થપણે સાધુશાળાની તેમજ તેના અંગે જે જે જરૂરી કામ હાથ ધરવામાં આવે તેમાં ઘટતી દ્રવ્ય સહાય કરવા-કરાવવા અને તેની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી દેખાડવા પૂરતું લક્ષ રાખવું જોઇએ.

એ રીતે ભાવી સાધુશાળા માટે કંઇક રૂપરેખા મ્હારા અભિપ્રાય મુજબ આલખી જણાવેલ છે. યોગ્ય નિયમો સાથે આવી સાધુશાળા માટેનો પ્રયાસ શરૂ થ લેખાય

નવસારી તા. ૧૧-૭-૧૭.

ચોહાણ રાજાની વંશાવલી.

સપાદલક્ષીય ચાહમાન નૃપ વંશો લિખ્યતે.

સં. ૬૦૮ રાજા વાસુદેવ: ૧, સામંતરાજ: ,૨, નરદેવ: ૩, અજયરાજ:, અજયમેરુ-દુર્ગકારાપક: ૪, વિગ્રહરાજ ૫, વિજયરાજ ૬, ચંદરાજ ૭, ગોવિંદરાજ સુરત્રાણ સાવે. ગવૃસિ નામ્નો જેતો ૮, દુર્લભરાજ ૯, વત્સરાજ ૧૦, સિંહરાજ: સુરત્રાણસ્ય હેજરદીન નામ્નો જેઠાણાકજેતા ૧૧, દુર્યોજનો નિરદીન સુરત્રાણજેતા ૧૨, વિજયરાજ ૧૩, અપ્પયરાજ ૧૪, શાકંભર્યા રેવતાપ્રસાદાદ્ દેવમાદિ ખાનિ સંપત્ત: ૧૪, દુર્લભરાજ: ૧૫, ગંડૂ મહમદ સુર ત્રાણ જેતા ૧૬, બાપલદેવ. ૧૭, વિજયરાજ: ૧૮, ચામુંડરાજ સુરનાભુંક્તા ૧૯, દુસલદેવ: ૨૦ તેન ગૂર્જરેશ ધરિત્રી પતિ બધ્ધાનીત: । અજયમેર: મધ્યે તક્રવિક્રય કાગ-પિંત: । વીસલદેવ: ૨૧, સચ સ્ત્રીલંપટ: મહાસત્યાં બ્રાહ્મણ્યાં વિલગ્નો બલાત્ તચ્છાપા દુષ્ટ-વ્રણસંક્રમે મૃત: । બૃહત્ પૃથ્વીરાજ: ૨૨ વગુલી સાહસુરત્રાણ બુજમર્દી. આહ્લણદેવ ૨૩ સાહાબદીન સુરત્રાણ જિતં, અનલદેવં ૨૪, જગદેવ: ૨૫, વીસલદેવ: તુરુષ્કજિતં ૨૬, અમ-રગાંગેય: ૨૭, પોથડદેવ: ૨૮, સોમેશ્વર દેવ: ૨૯, પૃથ્વીરાજ ૩૦ સંવત્ ૧૨૩૬ રાજ્યં વીરતં (?) ૧૨૪૮ મૃતં, હરિરાજદેવ: ૩૧, રાજદેવ ૩૨, બાલસુદેવ ૩૩ બાબરીઆ લણિરહંતસ્ય વીરનારાયણ. ૩૪ સમસદીન યુદ્ધે મૃત:, બાહડદેવો માલવજેતા. ૩૫, જૈત્રસિંહ દેવ: ૩૬, શ્રી હમ્મીરદેવ: ૩૭ સં. ૧૩૪૨ વર્ષે રાજ્યં સં. ૧૩૫૮ સુધ્ધે મૃત: હસ્તી ૪ હસ્તિની ૪ અશ્વસહસ્ત્ર ૩૦, દુર્ગ ૧૦ એવં પ્રભુ સત્ત્વવાન્—ઇતિશ્રી હમ્મીરદેવવંશે. પ્રભા: પૂર્વજા:—

[આ પ્રમાણે રત્નશેખર સૂરિના પ્રબંધ કોષમાંના એક અને છેલ્લા પ્રબંધ ' વસ્તુ-પાલ-તેજપાલ પ્રબંધ 'ની પ્રતિ મોરબીના ભંડારમાંથી સંઘવી કાનજીભાઇ પાસેથી પ્રાપ્ત થઇ હતી તેની અંતે લખેલ છે તે અત્રે ઉતારી લેવામાં આવે છે. તંત્રી.]

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર એજ્યુકેશન બોર્ડ તરફથી ધાર્મિક હરીફાઇની પરીક્ષાનો થયેલો ઇનામી મેળાવડો.

પ્રમુખ રા. રા. મકનજી જુઠાભાઇ મહેતા બૅરીસ્ટર-એટ-લોનું ભાષણ.

જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડ તરફથી લેવાયલી ગઇ ધાર્મિક હરીફાઇની પરીક્ષામાં મુંબઇમાં ફતેહમંદ નીવડેલા ઉમેદવારોને રોકડ ઇનામ, પ્રમાણ પત્ર તથા મૌક્તિકનાં પુસ્તકો ઇનામ આપવા માટેનો જાહેર મેલાવડો શ્રી મુંબઇ માંગરોલ જૈન સભાના હોલમાં ગયા શનીવારે રાત્રે ૭॥ (મું૦ ટા૦) વાગે બોર્ડના પ્રમુખ મી૦ મકનજી જુઠાભાઇ મહેતા બારીસ્ટરના પ્રમુખપણા નીચે કરવામાં આવ્યો હતો.

શરૂઆતમાં બોર્ડના સેક્રેટરી ગ. રા મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઇએ આમંત્રણ પત્રિકા વાંચી સંભળાવી હતી; ત્યાર બાદ પ્રમુખ મી૦ મકનજી જુઠાભાઇ મહેતાએ ભાષણ કરતાં જણાવ્યું કે બોર્ડના પ્રમુખ તરીકે મારે માથે ઓછી તસ્દી મને સેક્રેટરીઓ આપે છે અને તે જે કાંઇ કાર્ય કરે છે તે પણ સારી રીતે કરે છે, બોર્ડની સ્થાપના પુના કોન્ફ-

રન્સમાં થઇ છે, બોર્ડે ઘણાં કામો ઉપાડેલાં છે અને તે સારી રીતે થાય છે. ધાર્મિક પરીક્ષા લેવામાં આવે છે તેમાં ફતેહમંદ થયેલા વિદ્યાર્થીઓને ઇનામ આપવા માટે મેળાવડો થયેલ છે. આવી પરીક્ષાની શરૂઆત કરનાર પ્રથમ મરહુમ શેઠ અમરચંદ તનકચંદ છે. તેઓ વાર્ષિક રૂ. ૫૦૦ પાંચ વરસ સુધી આપવા બાહેર પડયા હતા અને પાંચ વરસ સુધી આપ્યા હતા. આ કાર્ય કૅાનફરન્સે હાથ ધર્યું હતું અને બોર્ડને સોંપવામાં આવ્યું હતું. આવી પરીક્ષાઓનો લાભ જુદાં જુદાં સેન્ટરમાં ઘણા વિદ્યાર્થીઓએ લીધો છે. જુદાં જુદા સ્થળોએ એજન્ટો નીમવામાં આવ્યા છે. બીજા ગૃહસ્થો તરફથી પરીક્ષા લેવા માટે હવે રકમ મળતી નથી. હવે બોર્ડ તરફથી કેળવણી ખાતાંના ફંડમાંથી પરીક્ષા લઇ ઇનામો આપવામાં આવે છે. છોકરીઓની પરીક્ષા માટે શેઠ ઉતમચંદ કેશરીચંદ તરફથી ચાર વરસ સુધી રૂ. ૨૦૦૦ આપી પરીક્ષા ચાર વરસ સુધી લેવામાં આવી હતી. હવે તે પરીક્ષા પણ કેળવણી ફંડમાંથી લેવામાં આવે છે. આવા મેળાવડામાં શ્રીમંતોની હાજરી જોઇએ પણ તેઓ હાજર નથી. કોઇ શ્રીમંત તરફથી આવી પરીક્ષા માટે રકમ અપાય તો સારૂં. બોર્ડ ઘણાં સારાં કામ કરે છે તેનું ખરૂં માન તેના સેક્રેટરીઓને ઘટે છે; પણ ફંડ નબળું છે તેમજ કૉન્ફરન્સ ભરવાનું અચોક્કસ ને અનિયમિત થાય છે. સુકૃત ભંડાર ફંડ મુંબઇ, અમદાવાદ, ભાવનગર, સુરતમાંથી થયું નથી એ દિલગીરી છે. આપણા આસીસ્ટંટ જનરલ સેક્રેટરી ત્યાં મોજુદ છે તેમણે સુકૃત ભંડાર ફંડ માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. ફંડનો નિયમ એ છે કે અરધો કેળવણી અને અરધો ભાગ કૉન્ફરન્સ નીભાવ ફંડમાં આપવામાં આવે છે. આવો મેળાવડો પ્રવર્ત્તક મહારાજશ્રી કાંતિવીજયજી તથા મુનીમહારાજ શ્રી વલ્લભવીજયજીના વ્યાખ્યાન વખતે થાત તો સારૂં. સહાયક મેમ્બરો વધારવાની માત્ર આવશ્યકતા છે. ભવિષ્યમાં મહારાજ સાહેબનાં પ્રમુખપણાં નીચે મેળાવડા કરવા સેક્રેટરીઓ ધ્યાનમાં લેશે કે જેથી વિશેષ લાભ થશે.

મી૦ મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઇનું ભાષણ.

ત્યારબાદ મી૦ મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઇએ બોરડે કરેલાં કાર્યનું અવલોકન કરતાં જણાવ્યું કે,

આપને માલુમ છે કે આ બોર્ડ જૈન સમાજમાં કેળવણીના પ્રચાર અર્થે જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ નીચે સ્થપાયેલું છે. તેનો ઉદ્દેશ સાતમી જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સના ઠરાવ પ્રમાણે કેળવણી સંબંધી યોજનાઓ તથા તમામ પ્રકારનાં કાર્યો કરવાં એ છે અને ગત મુંબઇની દશમી કૉન્ફરન્સની બેઠકમાં તે માટે નીચે પ્રમાણે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે.

બોર્ડને આ ઠરાવમાં જણાવેલાં કાર્યો કરવા આ કૉન્ફરન્સ સત્તા આપે છેઃ–

કાર્યો–(૧) જૈનોમાં હસ્તી ધરાવતી ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારીક કેળવણીની સંસ્થાઓ સંબધે વીગતવાર હકીકત મેળવવી અને તે સારા પાયા પર મુકાય તેવા પ્રયાસો કરવા.

(૨) દરેક ધાર્મીક પાઠશાળામાં એક જ જાતનો અભ્યાસક્રમ ચલાવવામાં આવે તેવી ગોઠવણ કરવી.

(૩) જૈન વાંચનમાળા તૈયાર કરવી

(૪) જીવ વીચાર, નવતત્વ, દંડક ક્ષેત્રસમાસ, સંગ્રહીણી, કરમગ્રંથ તેમજ પ્રતીક્રમણાદી પુસ્તકો સરલ અર્થ સહીત હાલની શીક્ષણ પદ્ધતીપર તૈયાર કરવાં યા કરાવવા.

(૫) ઉપર જણાવવા પ્રમાણે એકજ જાતનો અભ્યાસક્રમ જે જે શાળામાં ચાલે તેની વાર્ષિક પરીક્ષા એકી વખતે લેવી.

(૬) તેની વાર્ષિક પરીક્ષામાં પાસ થનાર વિદ્યાર્થીઓને પ્રમાણપત્ર (સર્ટીફીકેટ) ઇનામો વીગેરે આપવા

(૭) ગરીબ તથા સામાન્ય સ્થિતિના વિદ્યાર્થીઓને વ્યાવહારીક શીક્ષણ લેવા માટે સ્કૉલરશીપો તથા પુસ્તકો ફી વગેરેની મદદ આપવી.

(૮) આવા વીદ્યાર્થીઓને જે જે સ્થળે જૈન બોર્ડીંગ હોય તેમાં દાખલ કરાવવા પ્રયત્ન કરવો.

(૯) જૈન તીર્થસ્થળો વગેરેમાંથી જૈનોને આપવાની પહોંચની બુકમાં જૈન કેળવણી માટેનું એક જુદુ કોલમ રાખવા માટેનુ એક જુદુ કોલમ રાખવા માટે પ્રયત્ન કરવો તેમજ બીજી અનેક રીતે કેળવણીનુ ફંડ એકઠું કરવા પ્રયાસ કરવા.

આ સર્વને પહોંચી વળવાને માટે એક યોજના તેજ કૉન્ફરન્સની બેઠકમાં એવી રીતે કરવામાં આવી છે કે દર વરસે પાંચ રૂપીઆ આપનારને 'સહાયક' તરીકે લેવા. તેવા સહાયકો દરેક શેહેરમાંથી અને ગામમાંથી અસંખ્ય મળી શકે તેમ છે કારણ કે દર વરસે કેળવણી જેવાં ઉત્તમ કરવામાં પાંચ રૂપીઆ જેવડી જુજ રકમ આપવામાં ભાગ્યેજ કોઇ આનાકાની કરે. આવી સરળ યોજનાથી સેંકડો નહી બલ્કે હજારો સજ્જનોની સંખ્યા મળી આવશે એવી અમારી ખાતરી છે, અને તેથી સહાયક મેમ્બરો વધારવા માટે વીનંતીરૂપે પત્રો લખવામાં આવેલા છે અને સાથે ફોરમ મોકલવામાં આવેલ છે.

બોર્ડે પોતાનાં કામકાજના રીપોર્ટો છપાવેલા છે અને વીશેષમાં તે સબંધીની હકીકત જૈન કોન્ફરન્સ હેરેલ્ડમાં તેમજઅન્ય જૈન અને જૈનેતર જાહેર પત્રોમાં બહાર પડે છે તેથી આપને તે સબંધી માહીતી હશેજ, છતા ટુંકમાં અત્રે જણાવીએ છીએ કે—

(૧) દર વરસે પુરૂષ અને સ્ત્રીધાર્મીક હરીફાઇ અને ઇનામી પરીક્ષાઓ લેવાય છે.

(૨) ફંડ તરફ નજર રાખી જૈન વીદ્યાર્થીઓને માસીક સ્કૉલરશીપો આપવામાં આવે છે.

(૩) જૈન પાઠશાળાઓને માસીક મદદ આપવામાં આવે છે

આટલુ કરવામાં આવે છે તે પુરતું નથી એટલુજ નહી પણ ઘણુજ ઓછુ છે, અને ગત કૉન્ફરન્સમાં આ બોર્ડે જે કરવુ જોઇએ તે સબંધી ઉપર જણાવેલો જે ઠરાવ કર્યો છે તે પ્રમાણે દરેક કાર્ય કરવા માટે બોર્ડની ઉમેદવારી ધારણા છે.

ત્યારબાદ **શ્રી. મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ સોલીસીટરે** વિવેચન કરતા જણાવ્યુ કે પ્રથમ આર્ય રતન શેઠ ઉત્તમચંદ કેશરીચંદ—શ્રી જેમ ધાર્મિક હરીફાઇની પરીક્ષા માટે રૂ. ૨૦૦૦ ની રકમ આવી હતી. અભ્યાસક્રમમાં પાંચ ધોરણ ગોઠવવામાં આવ્યા હતા. ૧ લા ધોરણમાં પ્રતિક્રમણ, ૨—૩—૪ યામાં નવતત્ત્વ વિગેરે પ્રકરણનું જ્ઞાન, નીચેની સ્થિતિથી તે મોક્ષ સુધી જૈનધર્મ શું કહે તેનું જ્ઞાન, પાચમાં ધોરણમાં પાંચ ભાગ—ન્યાય, કર્મગ્રંથ, અધ્યાત્મ, ઉપદેશ પ્રાસાદ પાંચ ભાગ, ઐતિહાસિક વિષયમાં ત્રિશષ્ટિ સલાકા પુરૂષ ચરિત્ર દશ પર્વ રાખવામાં આવ્યા હતા સ્ત્રીઓનો અભ્યાસક્રમ પણ તેજ પ્રમાણે સરલ

કર્યો હતો અનુભવપરથી જોવાય છે કે વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા વધે છે. અને તેથી આવી પરીક્ષાઓ ફતેહમંદ થયેલ છે. શેઠ દેવચંદ લાલભાઇ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી લગભગ ૬૫૦ માસિકના પુસ્તકો ભેટ મળ્યા તે માટે તેમનો ઉપકાર માનીએ છીએ.

બાદ **શેઠ મોહનલાલ મગનભાઈ ઝવેરી**એ ભાષણ કરતાં જણાવ્યું કે કેલવણીની કદર થતી જાય છે. અમદાવાદમાં ઓસવાલ એજ્યુકેશન ફંડની સ્થાપના રૂ. ૧૨૦૦ થી થઇ હતી. મુનિમહારાજ પણ કેલવણી માટે ઉપદેશ કરે છે. સુકૃત ભંડાર માટે અમદાવાદે કર્યું નથી. જે જે કારણો બાધક હતાં તે હવે વિલય થયાં છે. અમદાવાદ નગરશેઠપઃ એકાદ ડેપ્યુટેશન મોકલવામાં આવે તો તેના મનમાં ઉતરે. તેમજ અંબાલાલભાઇ પણ મદદ કરે, તેમાં માણેકલાલભાઇ મનસુખભાઇ શેઠના ભાગ લે અને બીજા લેશે નો અમદાવાદમાં ચાલવું મુશ્કેલ નથી. વિચાર કરતાં વાંઝણી વીયાય એ કહેવત પ્રમાણે જો વિચાર વિચારમાં રહેવાય તો કંઇ થાય નહિ વરઘોડા વાજા ગાજાંમાં ખર્ચ ન કરતાં કેળવણી પરજ હવે લક્ષ ગયું છે તે પ્રમાણે રહેશે તોજ ઇષ્ટ છે.

બાદ **રા. રા. સારાભાઇ મગનભાઇ મોદી**એ વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે આવો મેળાવડો મુંબઇમાં પ્રથમ છે તેથી ચળવળ જોઇએ તેવી થઇ નથી. બીજે સ્થળે મેળાવડા થાય છે તેથી આની ઉપયોગીતા જણાય છે. લગભગ ૪૦૦ ઉમેદવારો આ વર્ષે પરીક્ષામાં બેઠા હતા તે ઘણું આવકારદાયક છે. મહેનત સફળ થઇ છે. શાંતિનાથજી જેમ વિદ્યાશાળાને મદદ આપવાનું બોર્ડે જારી રાખ્યું હતું તેથી તે તેની નબળી સ્થિતિમાં ગરી જવાને બદલે ચાલુ રહી હતી. વ્યવહારિક શિક્ષણ સાથે ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે આપણું સારું કાર્ય ચાલે છે તે હમેશાં સંભાળતા રહીશું તો મને ખાત્રી છે કે શ્રીમંતો જરૂર આ તરફ નજર ફેંકશે.

ત્યારબાદ **મી. માવજી દામજી શાહે**-વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે ૯૦ સેન્ટરે છે તેમ જ્યાં જ્યાં વધુ વિદ્યાર્થી થાય ત્યાં ત્યાં સેંટર ઉઘાડવા પણ બોર્ડે જણાવ્યું છે તે ખુશીની વાત છે શેઠ અમરચંદ જેવા મદદ આપનાર મળ્યા. તેના કાર્યવાહક વિદ્વાન મળ્યા તેથી કાર્ય સારૂં થયું. ખ્રીસ્તી પોતાના ધર્મ પ્રચાર માટે ઘણું કરે છે. પ્રકરણાદિ પુસ્તકોની યોજના ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી જેવી કરી છે તે ઘણી પ્રશસનીય છે. આ પુસ્તકો તૈયાર થયાં પછી ૪-૫ વર્ષ કાયમ પરીક્ષા આપે અને ફતેહમંદ થાય તેને ડીગ્રી આપવામાં આવે તે બાબત સેક્રેટરીઓનું ધ્યાન ખેંચું છું.

બાદ **મી. લહેરૂભાઈ ચુનાલાલે** વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે અભ્યાસક્રમ સરળ થાય તો ૪૦૦ સેંટર કેમ ન થાય. શિક્ષકો યા શિક્ષિકાઓ સારા મળતા નથી. મહેસાણા વગેરે સ્થળે ટ્રેનિંગ કાલેજની તે માટે જરૂર છે. પર્યુષણ સમયે પેટી ફેરવી ફંડ મેળવી શકાય તેમ છે.

બાદ પ્રમુખ સાહેબે ફતેહમંદ નીવડેલા વીદ્યાર્થીઓને રોકડ ઇનામ પ્રમાણ પત્રો તથા મઉકતીકનાં પુસ્તકો વહેંચી આપ્યાં હતાં, અને પુસ્તકો ૬૫૦ ને આશરે શેઠ દેવચંદ લાલભાઇ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી ભેટ મળ્યાં હતાં. તે માટે તેમનો ઉપકાર માનવામાં આવ્યો હતો. બાદ પ્રમુખનો ઉપકાર માની સભા વિસર્જન થઇ હતી.

कॉन्फरन्स मिशन.

१ श्री सुकृत भंडार फंड.

(તા. ૪-૬-૧૭થી તા. ૭-૭-૧૭, સવત ૧૯૭૩ના જેઠ સુદ ૧૪થી અશાડ વદ ૩ સુધી)

વસુલ આવ્યા રૂ. ૧૮૬-૧૨-૦

ગયા માસ આખરની બાકી રૂ. ૧૫૫૭-૧૨-૬

૧ ઉપદેશક મી. વાડીલાલ સાંકળચદ—ઉત્તર ગુજરાત—
ઉનાવા ૧૨, દાઉમોટી ૬, બામેસણા ૯, વાલમ ૯ા, પચુંદર ૦ાા, સવાળા ૧૦. કુલ રૂ. ૪૭-૦-૦

૨ ઉપદેશક મી. અમૃતલાલ વાડીલાલ—ખાન્દેશ.
નંદુરબાર ૨૪ાા. કુલ રૂ ૨૪-૮-૦

૩ ઉપદેશક મી. પુંજાલાલ એમચદ—કાઠીઆવાડ (ગોહેલવાડ)—
તણુસા ૮ાા, રાજપરા ૬ાા, પ્રાચ પીંપળા ૦ાા, ત્રાપજ ૧૪ા, મણાર ૭ાા, અલંગ ૦ાા, લાકડીઆ ૦ાા, દીહોર પાા, ભારોલી ૧ા, ભદ્રાવળ ૫, ટીમાણા ૪ાા, ઠાડચ ૨ાા, કુઢણા ૧, દેવળીઆ ૦ાાા, ઠળીઆ ૭ાાા, છાપરી ૨, સીંગાણા ૧ાાા. કામળોલ ૬ાાા, સાખડાસર ૦ા, તળાજા ૧૭ા, પાવડી ૧ાા, સેલાવદર ૨, ફુલસર ૭ાા, ખંઢેરા ૨ાા, ઉંચડી ૨ાાા, પીથલપર ૨ાા, ઝાંઝમેર ૪, પ્રતાપપરા ૧ા, મેથલા ૨, વાલર ૭ા, તલી ૨ાા. કુલ રૂ. ૧૧૨-૧૨-૦

૪ આગેવાનોએ પોતાની મેળે મોકલાવ્યા—બી. એફ. સાલમચંદ ગુલાબચંદ-બેંગલોર ૨ાા. કુલ રૂ. ૨-૮-૦

એકંદર કુલ રૂ. ૧૭૪૪-૮-૬

૨ જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડની મીટીંગનું કામકાજ.

જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડની એક મીટીંગ તા૦ ૨૩-૬-૧૭ ની રાત્રે ૭ાા વાગે (મુ ટા.) શેઠ ચુનીલાલ વીરચંદના પ્રમુખપણા નીચે ના જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ ઑફીસમાં મળી હતી.

શરૂઆતમાં આગલી મીનીટ વાચી મજુર કરવામા આવી હતી બાદ નીચે મુજબ કામ કાજ સર્વાનુમતે પસાર થયુ હતું.

૧ જુદા જુદા વિદ્વાનો પાસે નીચેના પુસ્તકો તેની સામે મૂકેલા રૂપીઆનું ઑનરીયમ આપી, હાલની શિક્ષણ પદ્ધતિએ તૈયાર કરાવવા

જીવ વિચાર રૂ. ૧૦૦, નવ તત્વ રૂ ૨૦૦, કર્મ ગ્રંથ રૂ. ૩૦૦, દંડક રૂ. ૭૫, બૃહત્ સંગ્રહિણી રૂ. ૧૫૦, ક્ષેત્ર સમાસ રૂ. ૨૦૦

આ માટે નીચેના નિયમો ઘડવામાં આવ્યા છે.—

(૧) જે જે હરીફાઇમા ઉતરવા માગતા હોય તેમણે ઉપરના કોઇપણ ગ્રંથ પૈકી એક યા વધારે ગમે તેને ચુંટી તે પરે ચાર ફુલસકેપ કાગળ જેટલુ મેટર નમુના રૂપે લખી

તા० ૧૫ મી નવેંબરે ૧૯૧૭ સુધીમાં સેક્રેટરીપર મોકલાવી આપવું આવશ્યક છે. તેની સાથે પોતે કેવી રીતે કાર્ય કરવા માંગે છે તેનું માર્ગસૂચન સ્પષ્ટાકારે કરવું.

(૨) તે મેટર દરેકનું આવ્યે બૉર્ડ સમક્ષ યા બૉર્ડ જે કમીટી નીમે તે સમક્ષ મૂકી તેમાંથી જે જે યોગ્ય જણાશે તેને આખા ગ્રંથનું કાર્ય સોંપવામાં આવશે.

(૩) તે પ્રમાણે જે ગ્રંથ તૈયાર થશે તે બૉર્ડ પોતાના દ્વારા યા બીજી સંસ્થા યા વ્યક્તિદ્વારા છપાવશે. તેની લગભગ પડતર કીંમત રાખવામાં આવશે. તેનો કૉપીરાઈટ બૉર્ડને સ્વાધીન છે એમ સમજવાનું છે.

(૪) નમુનાનુ મેટર મોકલનારે પોતાનું નામ પોતાના મુદ્રાલેખ સહિત જૂદા કાગળમાં જણાવવું જ્યારે તેમનો ગાત્ર મુદ્રા લેખ મેટરના લેખપર મૂકવો.

૨ વાંકાનેરના મી० હેમચંદ સુળજીની અરજી વાંચવામાં આવી હતી. તેમને જો ભાવનગર બોર્ડીંગમાંથી માસીક રૂ. ૧૦) ની સ્કૉલરશીપ મળતી હોય તો રૂ. ૭ની સ્કૉલરશીપ આપવી. અને જો ભાવનગરથી સ્કૉલરશીપ ન મળતી હોય તો માસીક રૂ. ૧૦) દસની સ્કૉલરશીપ આપવી. આ બાબત તેમને પત્ર લખી પૂછાવવું.

૩ મુંબઇમાં એજ્યુકેશન કૉન્ફરન્સ ભરવાની છે તેમાં ડેલીગેટ તરીકે મોકલવા નીચેના મેમ્બરોની ચુંટણી કરવામાં આવીઃ—

રા. રા. મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીઆ, રા. રા. મકનજી જુઠાભાઇ મહેતા રા. રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ, રા. સૌભાગ્યચંદ પી. દેશાઇ, ડૉ. નાનચંદ કસ્તુરચંદ મોદી. રા. ઉમેદચંદ દોલતચંદ બરોડીયા,

૪ રાજા સત્યાનંદ પ્રસાદસીંહ તથા શેઠ મણીભાઇ ગોકળભાઇના પત્રો રજુ કરવામાં આવ્યા. શેઠ મણીભાઈના લખવા મુજબ રાજા સત્યાનંદ પ્રસાદસિંહ સાથે પોતે બારોબાર પત્ર વ્યવહાર કરવા સહાનુભૂતિ દર્શાવી આ બાબતમાં કોઇ વખતે બૉર્ડના ઓર્ગેનાઇઝર માંગેથી તો ઘણી ખુશીથી સલાહ આપશે.

૫ ભાવનગરના શેઠ અમરચંદ જસરાજને બૉર્ડના મેંબર નીમવામાં આવ્યા.

૬ લાઇફ મેંબર વધારવા માટે યોગ્ય ગૃહસ્થો સાથે પત્ર વ્યવહાર કરવો.

૭ નીચેના ગૃહસ્થોને સહાયક મેમ્બર તરીકે નીમવામાં આવ્યા.

વકીલ નગીનદાસ સાંકળચંદ—અમદાવાદ, રા. કેશવલાલ મલુકચંદ પારેખ—કપડવંજ. રા. રા. મણીલાલ ખાલાભાઇ નાણાવટી—વડોદરા, રા. ડાહ્યાભાઇ ખાલાભાઈ કોરા—ગોંડળ, ગ. રા. બાલાભાઇ ગુલાબચંદ—ગોંડળ, રા. રા. પ્રેમચંદ મોતીચંદ—કરકુવાડી શેઠ વાલચંદ હીરચંદ —યાસ, શેઠ મોતીજી હેમરાજ—કરતુલ, શેઠ ફતેચંદ મૈત્રીવાલ—ઉમરાવતી, શેઠ કેશવલાલ ઉમેદરામ—તાસગાંવ, શેઠ હીરાચંદ શેપકરણ—કલકત્તા, શેઠ ઇંદરજી લાલજી દોશી—કલકત્તા, રા. અમરચંદજી વૈદ આમા; શેઠ બુદ્ધમલજી ચાંદમલજી—છીંદવારા, કામદાર રતનજી નાગજી—નાનું ઝીંઝાવદર, મ્હેતા ચાંદમલજી જોધપુર. રા. હરીસીહજી કોઠારી નરસીંહ ગઢ, રા. પ્રેમચંદ કરમચંદ શાહ ગોંડળ, ગ. મોતીલાલ લક્ષ્મીચંદ શાહ કપડવંજ તથા મુંબઇના શેઠ ઝવેરચંદ અંદરજી, ડૉ. ત્રીભોવન લહેરચંદ શાહ રા. વાડીલાલ રાઘવજી શાહ, શેઠ દેવજી ભીમા તથા મી. માવજી દામજી શાહ.

બાદ પ્રમુખ સાહેબનો આભાર માની સભા વિસર્જન થઇ હતી.

———

श्री जैन श्वेताम्बर कॉन्फरन्स हेरॅल्ड.

Jaina Shvetambara Conference Herald.

પુ. ૧૩. અંક ૮. વીરાત્ ૨૪૪૩. શ્રાવણ, સં. ૧૯૭૩. અગષ્ટ, ૧૯૧૭.

વીર સમયનો જૈન સંઘ-એક સ્મૃતિ.*

ગઝલ સોરઠની.

તું જૈન નામ દીપાવતો, તને યાદ છે કે ન યાદ છે;
કર્તવ્ય પાલક તું હતો, તને યાદ છે કે ન યાદ એ. ૧
તું તો હતો વિજ્ઞાનવડ, સાહિત્યવડ પણ સૌમ્ય તું;
શણગાર તું સોનો હતો, તને. ૨
છળ જુઠ હિંસાહીન તું, સૌ વાત પ્રેમ પ્રવીણ તું;
નિર્દોષ નીતિમય હતો, તને. ૩
નહિ ભોગ થાતો અકાળને, ત્યમ ના કદીએ પાપનો;
હતું સ્વર્ગસમ ગૃહ તાહરૂં, તને. ૪
તું સર્વ શ્રેષ્ઠ સમાનને, વિદ્વાન વીર સુજાણને;
સાહ્યક હતો તું તમામને, તને. ૫
કાયર નહિ નહિ ક્રુર તું, સાહસ મતિથી પૂર્ણ તું;
આળસ અતિ દૂરે હતું, તને. ૬
આચાર શ્રેષ્ઠ હતો અને, ઉંડો વિચાર વિવેકમાં;
ઉદ્યોગમાં અવિરામ તું, તને. ૭
સિદ્ધાંત તારા ઉચ્ચ શા ? ને લક્ષ્ય તારૂં તુચ્છ ના;
આજે સ્થિતિ તારી શું છે ? સરખાવીને પ્રિય જાગ તું. ૮

શુક. રાજકોટ.

---

* [illegible] કમળાકરના કાવ્યથી સૂચિત

તંત્રીની નોંધ.

૧

રાજગૃહ સંબંધી જૈન સૂત્રોમાંથી હકીકત—

આવશ્યક નિર્યુક્ત્યવચૂર્ણિમાં આ પ્રમાણે છે —

अतीताद्धायां क्षितिप्रतिष्ठितं पुरम्. जितशत्रू राजा तत् क्षीणवास्तुकं मत्वा वास्तुपाठकै रन्य नगरस्थानं विलोकयति स्म. चनकक्षेत्रमेकं पुष्पितं (फलितम्) दृष्ट्वा तत्र चनकपुरं स्थापितम्, कालेन तदपि क्षीणं मत्वाऽरण्येऽन्याजय्यं वृषभं दृष्ट्वा तत्र ऋषभपुरं निवेशितम्, कालेन तस्मिन्नपि क्षीणे कुशस्तंबं दृष्ट्वा कुशाग्रपुरं कृतम्. तस्मिन् पुनः पुनरग्निना ज्वलिते सति प्रसेनजिन्नृपेण राजगृहं स्थापितम्–प्रसेन जितः पुत्रः श्रेणिकोराट्, तस्मिन् मृते सुतेन कोणिकेन चम्पा राजधानी कृता. कोणिके मृते तत्पुत्रेण उदायिन्नृपेण पाटलातरुस्थाने पाटलीपुरं स्थापितम्. तत्र उ-दायिमरणेन नवभिर्नन्दै राज्यं कृतम्.

—ભૂતકાળમાં ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત પુર હતું. જિતશત્રુ રાજાએ તે પુરને ક્ષીણવાસ્તુક માની વાસ્તુપાઠકોની સહાયતાવડે બીજું નગરસ્થાન વિલોક્યુ–સ્થાપના વિચાર્યું. પુષ્પ અને ફળવાળું એક ચનક ક્ષેત્ર જોઇ તે સ્થળે ચનકપુર સ્થાપ્યુ, કાલે કરી તેને પણ ક્ષીણ માની અરણ્યમાં અજય્ય વૃષભ-બળદને જોઈ ત્યા ઋષભપુર સ્થાપ્યું કાલક્રમે તે પણ ક્ષીણ થયું. ત્યાર પછી કુશ (ડાભ) ના ગુલ્મને જોઇ કુશાગ્રપુર સ્થાપ્યુ. તે પણ અગ્નિથી બળી ગયા પછી પ્રસેનજિત રાજાએ ' રાજગૃહ ' નગર સ્થાપ્યુ.

—શ્રેણિક રાજા પ્રસેનજિતનો પુત્ર હતો. તેના મરણ પછી તેના કોણિક નામના પુત્રે ચંપાનગરીને પોતાની રાજધાની કરી કોણિકનું મરણ થયા પછી તેના પુત્ર ઉદાયિ નૃપે પાટલા વૃક્ષને સ્થાને પાટલીપુર સ્થાપ્યુ. ઉદાયિરાજાના મરણ પછી તેમા નવનંદોએ રાજ્ય કર્યું "

રાજ્યગૃહ નગરનું વર્ણન ભગવતી સૂત્રના ટીકાકાર અભયદેવ સૂરિએ ' ઔપપાતિક ' સૂત્રથી જાણવાનું લખ્યું છે, પણ તે સૂત્રમા ચંપાપુરીનું વર્ણન આપ્યુ છે. રાજગૃહ અને ચંપા બંનેનાં વર્ણનો તુલ્ય હોવાથી તે ટીકાકારે ચંપાનું વર્ણન સ્વીકાર્યું જણાય છે. તે આ પ્રમાણે છે —

आइण्ण जणमणुस्सा. हलसय सहस्ससंकिट्ठ विकिट्ठ लट्ठ पण्णत्तसेउसीम्म, कुक्कुड संडेयगामपउरा, उच्छु–जव–सालिकलिआ, गो–महिस–गवेल गप्पभूआ, आयारवंतचेइयजुवइविविहसण्णि विट्ठबहुला, उक्कोडियगायगंठिभेय–भड–तक्कर— खंडरक्खरहिआ, खेमा, निरुवद्दवा, सुभिक्खा, वीसत्थ सुहावासा, अणेगकोडिकुडुं

नियाऽइण्णणिव्वुयसुहा, णड–णट्टग–जल्ल–मल्ल–मुट्ठिय–वेलंवय–कहग–पवग–लासग–आइक्खग–लंख–मंख–तूणइल्ल–तुंबवीणियाऽणेगतालायराणु चरिआ, आरामुज्जाण–अगड तलाग दीहिय वप्पिणगुणोववेया, नंदणवण संनिभप्पगासा, उव्विद्ध-विउल गभीर खायफलिहा, चक्क-गय-मुसंढि उरोहसयग्घि जमलकवाडघणदुप्पवेसा, धणु कुडिलवंक पागारपरिक्खित्ता; कविसीसयवट्टर इयसंठियविरायमाणा, अट्टालय चरिय–दार–गोपुर तोरणउण्णय सुविभत्तरायमग्गा, छेयायरिय रइयदढ फलि हइंद कीला, विवणि–वणिच्छेय–सिप्पिआइण्ण णिव्वुयसुहा, सिंघाडग–तिग–चउक्क–चच्चर पणियावणविविह वत्थुपरिमंडिआ, सुरम्मा, नरवइपविइण्ण महिवइपहा, अणेग वरतुरग–मत्त–कुंजर–रहपकर–सीय–संदमाणीयाइण्ण जाण जुग्गा, विमुउलण वण लिणिसोभियजला, पंडुरवरभवण सण्णि महिआ, उत्ताणयणपेच्छणिज्जा, पासाइया, दरसणिज्जा, अभिरुवा, पडिरुवा. "—

—તે નગર મનુષ્ય જનોથી આકીર્ણ હતુ માર્ગની સીમા સેંકડો અને હજારો હળો વડે દૂર દૂર સુધી ખેડાયેલી, લષ્ટ–સારી અને બીજ વાવવાને યોગ્ય થયેલી હતી. ત્યાં કુકડા અને સાંઢડાઓ ઘણા હતા તે શેરડી, જવ અને શાલિ (ચોખા) થી યુક્ત હતુ. તેમાં બનદ પાડા અને ગવેલક–મેંઢાઓ ઘણા હતા ત્યાં સુંદર આકારવાળા ચૈત્યો અને સારી યુવતિઓના સંનિવેશો–રહેઠાણો બહુલતાએ હતા. તે લાંચ ખાનારાઓથી, કેડ વગેરેથી સોના વગેરેની પોટલીને કાપનારાઓથી બળાત્કારે પ્રવૃત્તિ કરનારા ભટોથી, ચોરોથી અને ફાંસા દેનારાઓથી રહિત હતુ. તે ક્ષેત્ર, નિરૂપદ્રવ, જ્યાં ભિક્ષુકોને સારી ભિક્ષા મળે તેવુ, વિશ્વાસીઓ માટે શુભ આવાસવાળુ અને અનેક કુટુંબ પાનકોથી ભરેલું, સંતુષ્ટ અને શુભ હતું. વળી નટો નાચનારાઓ, દોર ઉપર ખેલનારાઓ, ચિત્ર બતાવનારા ભિક્ષુઓ, તૂણ નામનું વાજું વગાડનારાઓ, તુંબડાની વીણા વગાડનારાઓ અને અનેક તાન દેનારાઓ તે નગરને સેવતાં હતા તે આરામ, ઉદ્યાન, કૂપ, તળાવ, દીર્ઘિકા અને પાણીના ક્યારાઓના સૌંદર્યથી યુક્ત હતું, તે નંદનવન સમાન પ્રકાશવાળુ હતું ત્યાં વિશાળ ગંભીર–ઉંડી અને નીચે ઉપર સરખી ખોદેલી ખાઇ હતી. તે ચક્ર, ગદા. મુસંઢિ–શસ્ત્ર વિશેષ, ઉરોહ–છાતીને હણનાર શસ્ત્ર, શતઘ્ની–સોને મારનાર શસ્ત્ર, અને સાથે જોડેલા તથા નિશ્છિદ્ર કપાટોથી ઘણુ દુષ્પ્રવેશ હતુ તે વાંકા ધનુષ્ય કરતા પણ વાંકા કિલ્લાથી વ્યાપ્ત હતુ તે બનાવેલા અને જુદા જુદા આકારવાળા ગોળ કાંગરાઓથી વિરાજમાન હતુ અટારીઓ વડે, ચરિય–કિલ્લા અને નગર વચ્ચેના આઠ હાથ લાંબા માર્ગોવડે, કિલ્લાનાં અને નગરનાં દ્વારો વડે અને તોરણો વડે ઉન્નત અને જુદા જુદા રાજમાર્ગ વાળુ હતુ તે નગરનો મજબુત પરીઘ અને ઇન્દ્રકીલ ચતુર આચાર્ય–શિલ્પીએ–બનાવ્યો હતો તેમાં બજારો તથા વાણીઆનાં સ્થાનો હતાં અને તે શિલ્પિકોથી આકીર્ણ, નિવૃત અને સુખરૂપ હતું તે ત્રિકોણ સ્થાન, જ્યાં ત્રણ શેરી ભેગી થાય તે ત્રિક, ચોક, જ્યાં અનેક શેરીઓ ભેગી થાય તે ચત્વર, અને કરીઆણાની દુકાનો અને વિવિધ વસ્તુઓથી

મંડિત હતું. તે સુરમ્ય હતું, ત્યાં રાજમાર્ગ રાજાઓથી આકીર્ણ હતો. તે અનેક સારા ઘોડાઓ, મત્ત હાથીઓ, રથના સમૂહો; શિબિકાઓ અને સુખપાલોથી વ્યાપ્ત હતું. તે યાનોથી અને યુગ્મો-એ હાથના વેદિકાવાળાં વાહનો-થી યુક્ત હતું. ત્યાં નિર્મલ અને નવી કમલિનીઓથી પાણી શોભતું હતું. તે ધવળ સારાં ભવનોથી સન્નિમહિત હતું અને તે ઉંચી આંખોવડે પ્રેક્ષણીય મનને પ્રસન્નતા દેનારૂં, દર્શનીય, અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ હતું."

ભગવતી સૂત્રમાં જણાવ્યું છે કે;—

रिद्धत्थिमिय समिद्धे पमुइयजण जाणवए ।

—(પુરના ભવનાદિવડે) વૃત્ત-મોટું, (સ્વચક્ર વગેરે ભયથી રહિત હોવાથી) સ્થિર અને (પૈસાની તથા અનાજ વગેરેની વિભૂતિથી યુક્ત હોવાથી સમૃદ્ધ અને આનંદના સાધનરૂપ અનેક વસ્તુઓ ત્યાં હોવાથી ત્યાં રહેનારા) લોકો અને ત્યાં આવેલા દેશના લોકો-જાનપદો જ્યાં પ્રમોદ પામ્યા છે એવું.

૨.

એક ખુલાસો.

—વાયટ જ્ઞાતિના સંબંધમાં રા. રામલાલ ચુનિલાલ મોદીનો ઐતિહાસિક લેખ અમે તેમની સંમતિથી હેરૅલ્ડના ગત એક અંકમાં દાખલ કર્યો હતો તેમાં અમારા તરફથી અમરચંદ્ર સૂરિના ગ્રંથો સંબંધી ફુટનોટમાં ટીકા કરી છે તે સંબંધી ખંભાતથી પૂજ્યપાદ મુનિમહારાજશ્રી સિદ્ધિમુનિજી નીચે પ્રમાણે ખુલાસો કરે છે તે ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જેવો હોવાથી અત્ર મૂકીએ છીએ:—

વાયડ જ્ઞાતિના સંબંધીના લેખમાં તમોએ જિનેંદ્ર ચરિત્ર તથા પદ્માનંદ કાવ્ય વિગેરે સંબંધી લખ્યું તે પણ મેં વાંચ્યું છે અહીંનો તાડપત્રનો નગીનદાસનો (શાંતિનાથ ભંડાર) ભંડાર મેં સંપૂર્ણ હાલજ જોયો છે અને તેની વ્યવસ્થિત ટીપ વિગેરે પણ કર્યું છે તે પરથી સમજાયું છે કે જિનેંદ્ર ચરિત્ર એ ચોવીસ તિર્થંકરોનું ચરિત્ર છે. તેના ૧૮૦૨ શ્લોક છે પ્રત્યેક તિર્થંકરના ચરિત્રમાં કોઇમાં ૧૦૦ કોઇમાં ૭૫ કોઇમાં ૧૨૫ એમ શ્લોકો છે. પદ્માનંદ કાવ્ય એ તેથી જુદું હોઇ તેનું ૬૨૮૧ શ્લોકોનું પ્રમાણ છે અને પ્રશસ્તિ ૧૧૫ શ્લોક પ્રમાણ જુદી આ કાવ્ય વીરાંક છે. ગ્રંથાવલીમાં ૩૩૧ પૃષ્ઠમાં પદ્માનંદ કાવ્યની વૃત્તિ તરીકે આની નોંધ કરી છે તે આ કાવ્ય છે તેમાં રૂષભદેવનું ચરિત્ર વર્ણવેલું છે અને તે જિનેંદ્ર ચરિત્રમાં જે સંક્ષિપ્ત રૂષભદેવ ચરિત્ર છે તેના વિસ્તાર રૂપમાં છે પણ તે વૃત્તિની ઢબમાં નથી. જિનેંદ્ર ચરિત્ર અનુષ્ટુપ વૃતમાં છે અને આ કાવ્ય તો ભિન્ન ભિન્ન છંદોમાં ઘણા સર્ગોથી લખાયું છે. જિનેંદ્ર ચરિત્રમાં એક સંક્ષિપ્ત ચરિત્રમાં વપરાય તેવી અલંકારિક ભાષા છે ત્યારે આ પદ્માનંદ કાવ્યમાં પરિપૂર્ણ આલંકારિક ભાષા છે અર્થાત્ કાવ્યનાં સર્વ અંગોથી તે શોભિત છે. તેનાં વસંત વિગેરે રૂતુઓનાં વર્ણન અને એવાં બીજાં પણ વર્ણનો અપૂર્વ અને લાલિત્યતાથી યુક્ત છે આ સર્વ સંયોગોથી મારો એવો નિર્ણય થયો છે કે જિનેંદ્ર ચરિત્ર તે ચોવીસ જિનનું ચરિત્ર અને પદ્માનંદ કાવ્ય એ જિનેંદ્ર ચરિત્રાંતર્ગત રૂષભદેવ ચરિત્રની

કાવ્યરૂપે (નહિ કે તેના શબ્દાર્થ કથન રૂપે) વિસ્તાર કથનારી વૃત્તિ છે ગ્રંથાવલીમાં પૃ. ૨૩૮ માં ૭૬ પત્રનું અમરચંદ્ર કૃત પ્રાકૃત આદિનાથ ચરિત્ર નોંધેલું છે તે શંકા થાય છે કે આજ ભુલથી પ્રાકૃત છે એમ તો નહિ નોંધ્યું હોય (હું જાણતો નથી કે અમરચંદ્રનું તેવું પ્રાકૃત રૂષભચરિત્ર છે) અહિંના ભંડારમાં જિનેંદ્રચરિત્રની પ્રત છે તેનાં ૯૯ પત્ર છે અને પદ્‌માનંદ કાવ્યનાં ૨૧૯ પત્ર છે. પદ્‌માનંદ કાવ્યને જિનેંદ્ર ચરિત્રનાજ વિસ્તારરૂપ કહું છું એનો હેતુ એ છે કે તેના સર્ગાંતોમાં પદ્‌માનંદ કાવ્ય અપર નામ જિનેંદ્ર ચરિત્ર એમ સ્પષ્ટ લખેલું છે હાલ એ જ. વિશેષ ખુલાસો પુછવાથી મળી શકશે.

વિનોદ વિલાસ.

(લેખક;--મોંશ્યોર્ ' રમુજી. ')

[ગતાંકમાં મોં. રમુજીએ દીપેલ દેખાવને પરિણામે કેટલેક સ્થળેથી મોં. રમુજી સંબંધે અમોને પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા છે. ' શું તેઓ ખરેખર ફ્રાન્સથી આવ્યા છે ? ' એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં અમારાથી હસ્યા સિવાય અને ગતાંકનાં વિનોદ વિલાસનો હવાલો આપ્યા સિવાય રહી શકાયું નહિં, ' રમુજી ખરું નામ છે કે તખલ્લુસ ? ' આ પ્રશ્નનો ઉત્તર મોં. રમુજી આ પ્રકરણને અંતે આપે છે તે જોઇ લેવો. મોં. રમુજી ફ્રાન્સ દેશવાસી નથી એમ કોઇને શંક જતો હોય કે શંકા થતી હોય તેમણે અમારી ઓફીસમાં પધારવા તસ્દી લેવી અને ખાત્રી કરી લેવી. સ્ત્રીઓએ પધારવા તસ્દી લેવી નહિં............]

તંત્રી.

* * * *

ઠીક લગાવી મૂનિ મહારાજ ! તમે ચાબુક તો બરાબર લગાવી ! ! તમે તો ' એક મ્હોટું આશ્ચર્ય ' એ નામનો લેખ તા. ૧-૭-૧૭ નાં ' જૈન 'માં લખો છો. પરંતુ મને તો હઝાર ગણું મ્હોટું આશ્ચર્ય એ થાય છે કે છતે સૂર્યે અંધારું અને છતે પૈસે ભુખમરો ' એ તમારી દષ્ટિએ હમણાંજ પડયો ! મહારાજ, વોતો આગુંસે ચલી આતી હય ! ! તમે કહો છો કે બધુંય છે. વાણીયા ભાઇઓમાં " શ્રીમંત ગૃહસ્થો નથી એમ નથી. તેમ તેઓ કશુ ખર્ચતા નથી એમ પણ નથી. જૈનોમાં કંઇક શ્રીમંત ગૃહસ્થો પણ છે અને તેઓ મન માન્યા પ્રસંગે દ્રવ્યનો બહોળો વ્યય કરતો પણ દેખાય છે " ત્યારે શું નથી ?-" ખામી માત્ર વવા (વિવેક)નીજ છે. જો એક વવો (વિવેક) તેમનામાં પ્રગટે તો છતે પૈસે ભુખમરો કહેવાનો પ્રસંગ આવેજ નહિં. " સાચું મહારાજ ! તનો તલ સાચું ! ! પણ એ વવાને પ્રગટાવવો કયાથી ! એ પણ જરા જણાવી દ્યો ગુરૂજી. વવાનો છોડ-લાવો-તેને પયસીંચન કરો ત્યારે પ્રગટેને ? એ કાંઇ પેના શંકર જેવો

કોઇ નિર્વંશ થવા દેવાય ?"

તારૂં ખચ્ચર થાયરે તારૂં, તપસ્વિની !

× × × ×

શું કહોછો મહેરબાન ! 'લડાઇની કતલનાં પરિણામે મારી કુમારી કે વિધવા સ્વદેશ વાસીઓને હિંદુસ્થાન બોલાવું કે આફ્રીકા મોકલાવું; એમ ! અરે વાહરે બચ્ચા, તારી નજર કાંઇક ખાટી મીઠી થઇ લાગે છે. પણ સબુર કર-આ તારા ઘરની તો હોળી ઓલવ પછી ફ્રાન્સની ગોરી ગોરી મદમડીઓની વારે ધાજે. આ તારી લાખો હિંદવાણીઓ વગર લડાઇએ અને વગર વાંકે વિધવા થઇ ગઇ છે તેનું કાંઇ ધાર્યું ? તેને કયાં મોકલવી છે, કહે જોઇએ ! જરા નજર તો કર ! કેટલીક વિધવા તો હજુ પારણામાં ઝુલે છે !! કેટલીક વિધવાઓ હજુ ધાવરીને મોશલો ઓઢીને ફેરફુદડી ફરે છે !!! હજારો વિધવાઓ જીવનનો વસંત સમર્થ માબાપ પર ગાળો અને શ્રાપોનો વરસાદ વરસાવી કંગાલ હાલતમાં ગુજારે છે યાતો સ્વચ્છંદે દૂરાચાર કરે છે !!!! તે આ બાબત ઉપર કોઇ દિવસે કે રાત્રે વિચાર કર્યો છે ? કે અમથોજ પરગજુ થઇ પડયો છે ? બીચારો ફ્રાન્સની રમણીઓની દયા ખાવા આવ્યો છે ! ફ્રાન્સની રમણીઓની દયા ખાવાવાળા અમે હૈયાત છીએ; તું તારા દેશની રમણીઓનું ઉજાળને એટલે બસ.

× × × ×

અમે કાંઇ દેખાદેખીએ રૂઢી બંધનો યોજતા નથી સમજ્યોને ! અમારી નીતિ તે અમારીજ નીતિ. તમારી પેઠે તમારા બાપદાદાની નીતિ નહિં, બાપુ ! વેલુબાઇ વાણીયણે જમાઇને પોંખતી વખતે બીલાડી આડી ન ઉતરી જાય માટે તેને ટોપલા નીચે ઢાંકી; તે તેની સગી વ્હાલી અને દીકરીએ દેખ્યું. એટલે પછી પોંખતી વખતે ટોપલા નીચે બીલાડીને-કયાંઇથી પકડીને પણ-ઢાંકવાની પરંપરા ચાલી, ચાલી તે ચાલીજ આવી. તમારૂં બધુય આવું ને આવું. કારણ પૂછવાની કે ઉપયોગ-સમજવાની દરકારે કોણ કરે ! અમે તો જમાનાની સાથેજ નીતિ બદલતા જઇએ છીએ. અત્યારે અમે ' એક સ્રીવાદી ' (monogamist) છીએ પરંતુ ચાલુ લડાઇનાં પરિણામે કદાચ સ્રીઓની સંખ્યા વધી પડે તો શું વધારાની સ્રીઓને વાઢી રાખશું ? કે હિંદુસ્થાન કે આફ્રીકા ચડાવી દેશું ? રામ રામ કર, ને વાટ જોઇને બેસ. એવો વધારો થશે તો અમે એકને બદલે બે ત્રણ કે ચાર ચાર સ્રીઓને ઘરમાં બેસાડીને દેશની દુર્બળતા અને નિર્બળતાને હટાવીશું પણ તમારી પેઠે સ્રીઓને સબડતી સ્થિતિમાં નહિં રાખીયે ! સાંભળ્યું ? તમો કહો છો કે વાણીયા વિના ' રાવણ ' નું રાજ્ય ગયું પરંતુ હું તો કહું છું કે વાણીયા ભાઇઓએ પોતે હાથે કરીનેજ પોતાનું રાજ્ય ખોયું; તે આમને આમ !

RAMOUZIE.

રંગસાગર નેમિફાગ.

કર્ત્તા—સોમસુંદર સૂરિ.

(ગત માસના અંકથી ચાલુ.)

ખંડ બીજો.

श्री नेमि प्रमुख प्रौढ यदूनां वास हेतवे ।
शक्रादिष्टां पुरी चक्रे श्रीदः सौराष्ट्रमंडले ॥

રાસક.

સોરઠ મંડલિ ધનદિ ઇંદ્ર આએસિં કારણિ નવ બારીરે;
દ્વારિકા નગરી સોવન ઘલહરે ઘલહરે સાગરિન્હ નાગીરે. ૧
ઉત્તુંગ તોરણમણિ મંડપ મનોહર હરગિરિ હરાવણ દ્વારરે;
તીણઇ નગરી અતિ રૂઅડાં જિનહર હરઇ રયણિ અંધકારરે. ૨

આંદોલા

હરઇ રયણિ અંધકાર, ઝલહલતા મણિસાર,
હેમ ધવલહરૂએ, કનક કલસેમ ધરૂએ,
સુહડિ આવા ખભ, હારણી આદલા થભ,
રભકિ પૂતલીએ, મણિભમરી ભલીએ. ૩
દીસે નમરિ યુવાન, સુંદર સોવનવાન,
અનંગ સંજીવનીએ, ઘરિ ઘરિ પદમિનીએ,
યાદવ પુરવાસી, ચહુટાં ચઉરાસી,
સોવન પાવડીએ, જલભરી વાવડીએ. ૪

ફાગ.

નોવિદ્ધિ રંભ સમાણીય પાણીય પંહારિ સુરંગ,
ગઉખ જાલી મત બારણાં બારણાં તોરણ જંગ. ૫
નવરંગ ચંદ્રૂઆ ફાનીએ આલીએ ખેલઈ નારિ,
અવર ઊપમ દેવા ટલઇ, વાટલઇ વાટલઇ હેમ પગારિ. ૬
રયણ કોમી સાઉલિરે પોલિરે કનક કપાટ,
મણિમય તોરણ ઊપરિ દૂપરિ અવિચલ ઘાટ ૭
ષટ રિતુ મંડિત ઉપવન પવન હીંડોલિત ડાલ,
તરૂઅરિ પરિમલ વાસિત નાસિત રવિકરવાલ. ૮

आर्या.

नाना वास विमान मावरामा सुरामरीश्वारम्या ।
अमरनगरी समाना द्वारवती नाम नगरीअं ॥ ९ ॥

દ્વારિકા વર્ણન-રાસક.

તીણી નગરીઈ જરાસંધ વિધ્વંસક સકલ યાદવ દેવિદરે,
સયત રતનવંત રાજકરઇ હરિ હરિકુલ કમલ દિણિંદરે. १०
આયુધશાલા ગયુ એકદા ગોવિંદ નીઇંદ નીલવન્ન ઉદારરે, १
ખડગ ગદાદિક આયુધ શરગતિ રમતિં નેમિ કુમારરે. ११

આંદોલ.

રમતિં નેમિં કુમારરે, શરમઈં હરહ થાયરે,
શારંગ ચડાવઇએ, શંખ વજાવઇએ;
ધનુષ તણો ધોંકારિ, શંખ તણે ઉંકારી,
ડોલઈ ડુંગરૂએ. १२
નાદિ ભરિઉ બંભંડ, ખિણિ થભિઉ માર્તંડ,
પૃથવી થરહરીએ, મનિ ચમકિઉ હરીએ;
જયજયકાર કરંતિ, સુર કુસુમે વરિસંતિ,
નેમિ તિહાંયિઉએ, કાહ્ન કન્હઈ ગયુએ. १३

ફાગ.

નેમિં સિહાસણિ થાપીય આપીય બાંહ મુરારિ;
તવ બલ ગરવ કરાલીય ચાલીય નેમિ કુમારિ. १४
હરિકુલ કાનિનિ રાયઇએ સાચઇ એ નેમિ રસાલ,
બાંહ ડાલઇ પિકનો લટએ ડોલઇએ કંસનઉ કાલ. १५
નેમિ ભુજાબલ જાણીય આણીય કેસનિસંક;
લેસિઇ એ માહરૂ આજ એ રાજ એ હું નિકલંક. १६

काव्यं.

रामो जंपइ नेमि निप्भरभुआ दंडाण चंडं वलं ।
जाणे ऊण विसाल रग्घहरणा संकाकुलं केसवं ॥
सोरयं नरकंत मिच्छदि कहं ताम्ण पुष्पोविजो ।
जोगिं दोपरिणे दिनेग तरुणि वेरग्ररंगादरो ॥ १६ ॥

ફાગ.

ધણિં વયનિ અમી સરિસઈ એ હરિસઇ એ સીલવઈરાય;
બત્રીસ સહસ અંતેઉરી નેઉરી નિરૂપમ થાય. १७
કામિની જનમનો માહગ સોહગ સુંદર દેહ;
નેમિ મનાવિઉ રમણીય રમણી પરિભુવઉ એહ. १८

श्लोकः

यावद्रागासिता देशाः श्री नेमिरमणेच्छया ।
अंतःपुरे विनेयांति वसंतस्तावदान् गमन् ॥ १९ ॥

રાસક.

અવસરિ અવતરિ રતિ મધુ માધુ માધવી માલવી પરિમલ પૂરીરે;
કુસુમ આયુધ લેઇ વનસ્પતી સવિગ્હી વિરહી ઉપરિ સૂરીરે. ૨૦
મદન રણુ ગિ ગિ સારથિ પરિમલ ભરિમલ યાનિલ વાઈરે;
સુભટિ કિ મધુકર કરઇ કોલાહલ કોહલ કોકિન વાઈરે. ૨૧

આંદોલ.

કોઇલ વિંખયણી, મદિરારણુ નયણી,
નાર કિમ રહઠીએ, વનિ વનિ બઇઠીએ.
પંથી પ્રાણુપતંગ, કાલડે કાજલ ભૃગ,
ચંપક દીપડૂએ, વન ઘર દીપડૂએ. ૨૨
કુસુમિત એ કરણી, જાણે કિરિ તરણી;
મધુકર શ્રેણી એ, તેહ સિરિ વીણીએ.
જખીર બીજ ઉરી, વેઇલ વડેલ સિરિ;
પાડલ પારધીએ, મંગુરસ વારિધીએ. ૨૩

ફાગ.

વાડીય સવિ હુ કુસુમાયુધ આયુધ આશા લહવંતિ,
ભમર રહઇ તિહાં પાહરી માહરી એ મન ભ્રંતિ. ૨૪
સવત્રી ફૂલડઇ મહૂર અર મહુઅર રણુ જવ દીઠ,
મુગધ ભણુઇ તવ રાહુઉ આહૂઉ ચંદ્રી બઇઠ. ૨૫

કાવ્ય.

આવીએ મધુ માધવી રતિ ભલી ફૂલી સવે માધવી;
પીલી ચંકની કલીમયણુની દીવી નવી નીકલી,
પામ પાડલ કેવડી ભમરની પૂગી રુલી કેવડી;
ફૂલે દાડિમિ રાતડી વિરહિયાં દોહ્ડી હુઇ રાતડી. ૨૬

ફાગ.

સુલલિત ચરણુ પ્રહારિઇ મારઇ કામિની લોક,
ધિકા વિહસંતિ અભાગીયા તહવિ અશોક. ૨૭
રૂવભરિ કરઇ પરીરંભ રંભા સામાણી નારિ;
વનિ વનિ કુસુમ રોમ રોમાકર કુરબક ધરઇ અપારિ, ૨૮
પૂરઇ પટ્પદ ઊનટ ફૂલિ ટર્યા વનખંડ,
તિહુઅનિ મદન મહીપતિ દીપતિ અતિ પચંડ. ૨૯

કાવ્ય.

ઉઢી ત્રાહર ચીર સુંદર કસી હાલી કસી કાચલી,
આંજી લોચન કાજલે સિરિ ભરી સીમંત સિંદુરના;
લેઇ સાથિઇ નેમિ કુંવર સવે ગોવિંદની સુંદરી,
વાડીએ ગિરિનાર ડૂંગરિ ગઇ સિંગારિણી ખેલિવા. ૩૦

રાસક.

વસંત ખેલણિ લેઇ સાથિઈ દેવર, દેવર મણિસમ ગોરી રે;
પહુતલી ગિરિનાર ગિરિ અંબાવનિ બાવનિ ચંદનિ ગોરી રે. ૩૧
અનંગ જંગમ નગરા બહુવિધ પરિ પરિણેવા મનાવણ હારી રે;
લલાટ ઘટિત ઘનપીયલિ કુંકમા કુમર રમાડે નારી રે. ૩૨

આંદોલા.

કુમર રમાડઇ નારિ, હીંડોલે હીંચણહારિ;
ઉચ્છંગિ બઇસારી એ, મયરિ સિંગારીએ,
થાઇ ઘુમણિ ઘોર, દોલઇ દીહર દોર;
કંચણ ચૂડીએ, રણકઇ રૂયડીએ. ૩૩
દેઉર માર ઉર વરિ હાર, વઉલ સિરી સુકુમાર,
નવ નવ ભંગીએ, કુસુમચી અંગીએ;
ત્રીકમ તરૂણી ઘુગ, વિરચઇ ચંગ,
અતિ અણીયાલઉ એ, ધૂપ ધૂણાલઉ એ. ૩૪

ફાગ.

ધૂપ ધૂણાલઉ વિચિ વિચિત્ર કુંસુમ રચઇ એમિ;
અતિ હિ અલંકૃત કલી હરિ હરિ રમણી બ્રિહું એમિ. ૩૫
કનક ચઉ કીવટ માંડતી હા રસ પૂરિ,
નેમિ રમાડઇ સોગઠે સોગઠે સઉ સવિ દૂરી. ૩૬

અઢઇઆ.

વન ખંડન મડન અખંડ ખડો ખલી, મલયાનિલ પાલિત જલ ઉકલી;
ઉકલી ચતુર દુઆરિ તુ, ધન ધન તેહ જલિ વિલસંતઈ,
સવિ અલવેસરિ, વિગલિત કાજલ કુંકુમ કેસરિ,
તસરિ સીહરિ નારિ તુ, ધન ધન૦ ૩૭
ઝગમગ ઝગમગ ઝાલિ ઝમૂકઈ, રિમિ ઝિમિ રિમિ ઝિમિ ઝઝર ઝણકઈ;
ઝીલઇ ઝાકઠ નીરિ તુ, ધન ધન૦
સુરભિ સલિલ ભરી સોવન સીંગી, કેસવ સુદરિ સકલ સુરંગી,
સીચઈ નેમિ સરીરતુ ધન ધન૦ ૩૮
ઇણ પરિ વિવિધ વિલાસે રમણી, નેમિ કુમર સાનિ અચિલ જાણીય,
પરણીય રમલિ મઝારિતુ ધન ધન૦
વાનિ નિસી હુઇ નંપકની કુલી, રૂપિ કરની અપચ્છર નીકલી,

નીકલી આહિરિ નીસરી.
સરીરિ કરઈં સિણગાર પહિરઈ ચીર મનોહર,
રમણિ કુસુમ કુસુમ સુકુમાર.
નેમિ પાગ પડી પ્રેમ ભણુઇ અઝ્ઝ ભણી કરિ ન પસાઉ,
સાવ સલૂણ તું માનિ ન માનિની પરિણ ભાઉ,
નેમિ કહાઉ ભાગ ઉ લાગ ઉ, માન નઇ રંગિ,
તવ મનિ માનિ તું જાણીય રાણીય ઊલટઇ અંગિ. ૪૪

—ઇતિ રંગસાગર નામ્નિ શ્રી નેમિ જિન ફાગે વિવાહાકાર વર્ણન દ્વિતીય ખંડ.

ત્રીજો ખડ.

ગાજંતી ગજ ગેલિ ગંજન ગતિં ગોરી ગુણે આગલી,
સારી સાવ સલાસ્વણી સરસતી સસ્દીસતી સુદરી,
માગી નેમિ વિવાહ કારણિ કરી કન્યા કુલીણી કલા,
વંતી કુંઅરિ ઉગ્રસેન કુલની ગોવિ દિ રાજીમતિ. ૧

રાસક.

ઉગ્રસેન ભૂપતિ સંભવ કન્યા, ધન્યા ગુણહ નિધાન રે,
ગોવિંદિ માગી સુભગિમા ગુણ ભાજન રાજીમતી અભિધાનરે. ૨
સકલ ગંલકર લેઇય અલગન લગન લગન ઉચ્છાહરે;
અસંખ પટ ઉલાં બાધી ઈ માડવિ માંડવિ માહ વિવાહરે. ૩

આંદોલ.

માંડવ રચઈ વિસાલ, ચંદૂઆ ચઉસાલ,
મણિ મોતી ભરિઆ એ, દીસિઇ સિરિ ધરિઆએ.,
રતન ખચિતાચિ થંભ, હેમ ઘટિત સિરિ કુંભ,
માણિક દીવડાએ, દીપઇ રૂઅડાએ. ૪
ઈંદ્ર ધનુષ આકારિ, તલિઆ તોરણ બારિ,
મણિ હીરાલીએ, વંન આલી એ.
સંમહિઆં અતિ અણીઆલ, સુંદર ધવલ વિસાલ,
નાગર ખડડાએ, પાન અખંડડાંએ. ૫

ફાગ.

સંમહાં રંગ સનાગર નાગર ખંડડાં પાન,
પરથલ મધુકર ઘતે કરી તે કરી તે કરીઈ પકવાન. ૬
માંડીઈ મણિમય ભાજન, સાજન જિમઇ વિવાહિ;
મૂકીઇ પકવાન શાલિરે, દાલિ રેલિઈ ધૃત આહિ. ૭

કાવ્યં.

સાર્દૂલ. મૂકીઇ પકવાન વાનિ ધવલાં દેસાઉરી સૂખડી,
પીલી દાલિ (દાલિ) અખંડ શ્રાલિ સુરહૂ ઘી સામટાં સાલણાં,
ટાઢાં દેપ દદી અઉપરિયલું ગંગા જલે ઉજ્વલે,
હાથે હેવડી એક પૂર સરિસે તમોલિ પાના દલી. ૮

રાસકઃ

નેમિ અનેક પરિ કામિનિઅ સુગધ, દુગધજલિંઅ ધોલઈ રે
પંચ શબ્દ વિવિધ ધવલ દિઇં, શુહિરા સુહિ રાતી તંબોલિઇ રે. ૯
બાવનિ ચંદનિ ઊગટિ સારઇ, કારઈ સવિ સિણગારરે;
હીરા લગ અંગિ કૃષ્ણાગરૂ, બહિકઈં લહકઇ કુંડલ હાર રે. ૧૦

આંદોલા.

લહકઇ કુંડલ કાનિ, સસિ રવિ મંડલ માનિ,
મુકુટ મનોહરૂએ, સિરિ સોભાકરૂ એ.
નીલવટિ તિલકે વિશેષા, નયણે કાજલ રેખા,
વદનિ તંબોલૂએ, પગિ કૂંકૂં રોલૂએ. ૧૧
ઉરવરિ નવસર હાર, નવ જલધર જિમધાર,
મણિ રૂચિ પીયલીએ, વિચિ વિચિ વીજલીએ.
મુદ્રકી મંડિત પાણિ, વીરવલય ભુજ ઠાણિ,
બાંહડી બહિરખાએ, ઝલકે બિહુ પખાએ. ૧૨—શૃંગારવર્ણન.
ઇમ સિણગારીઉ સારી એ નારીએ નેમિકુમાર;
આગલિ મણિઆરીસઇ એ દીસઇએ સોહગસાર. ૧૩

ભાષા.

બાવનિ ચંદનિ ગૂંહલીરે, ઊપરિ ચઉકનફેરારે,
મણિક મોતી કેરારે, માંડિઉ સોવન પાટે સુંદરૂએ,
તેહ ઊપરિ હરખિં થાપીઇ માંડી મનિ ઉમાહોરે
થાલ મણિમય સાહી રે મોતીઅડે (વ) ધાવઈં કુંઅરૂએ. ૧૪
ભદ્ર જાતિક ધવલ મયગિલિ સિવાહે કુંઅરૂએ;
સોભાગ સુંદરૂરે, ચડિઉ જિનિઉ હુઇ પુરંદરૂએ,
બહિનિ બાલા પૂઠિ બઇઠી, લીલા લૂંણ ઊતરઇરે,
દૃષ્ટિ દોસ નિવારઇરે, ઉપરિ ધરિઉં મેઘાડંબરૂએ. ૧૫

ફાગ.

સિરિ છત્ર મેઘાડમ્બર અંબર્વ્યાપક કંતિ,
બિહુ પખિ સીકિરિ ઝામર ધવલ હલંતિ. ૧૬
ચઉ લગાઈ ધુરિ ધુલડી ધઉલડી રાઉલી દંતિ;
આગલિ અવસર સોલહી સોલહી નાચ કરંતિ. ૧૭

કાવ્યદ્વયં.

જે ગંગાનીલ કાલા કિ કાદા ખુરાસાણી (આ)
રીખલ સીંધુઆ કલહયા કાચ્ગારિયા કુંકણા,
ટંકા કાનિઆ નડ્યા નિ પિદ્દુવા પૂવે પાગ નીસલા.
તે ટ્રેવાડ કુઅરા તરવર્યાં તેજી તુખારે ચડ્યા. ૧૮

માતી મંડિત મુંડિ દંડ સરલા દીસંતિ દંતૂસલા.
હીરાલાં ઝલકંત સોવન કડી, સિંદૂર ભાલે ભલા,
થાલી સુ ધરીઆલ પાખર ખરે હીરે જડી જેહની,
અંગે નેહ ગજેંદ્ર ઊપરિ ચડયા ચાલંતિ રાણા સવે. ૧૯

રાસક.

મૃદંગ ભુંગલ ભેરિ ભુરંગ ગભીર સર, સરણાઇ-નીસાણુ વાજતિરે,
દડદડી દસામાં દેવ દુંદુભિ મહારવિ રવિરથ તુરીય ત્રાસતિરે. ૨૦
પાલખી તુરીયરથ ગયદ આડંબરિ, અંબરિ અમર નિહાલીરે,
છત્ર ધજા અલંબસી ફિરિતા મરધર સધર જાન હિવ ચાલીરે. ૨૧

આંદોલા.

તોરણુ પહુતી જાન, માગત દીજઇ દાન;
વાજિત્ર વાજઇ એ, અબરિ ગાજઈએ,
બઇઠી રયણુ ગવાક્ષિ, ચતુર ચકિત હરિણાક્ષિ,
રસિ રાજીમતીએ, નેમિ નેમિ નિહાલતીએ. ૨૨
રહિઉ તોરણુ બારિ, સુણીય પસુય પોકારિ
પશુઅ મેલ્હાવિઆએ, ભય ભરતાવિઆએ,
મયગલ વાલી નેમિ, પહુત ઉ નિજ ધરી ખેમિ,
રાજલિ હલવલીએ, તવ મહીયલિ ઢલીએ. ૨૩

ફાગ.

વીજણો કરઇં સખી જન વીજનરાલ જયતિ;
ઉપરિ તાપ નિકંદન ચંદન રસિં વિરસતિ. ૨૪
ચેતન આભીય રાજલિ કાજલિ કલુષિત દષ્ટિ
વિલપતિ વિરહ દેખાડતી, પાડતી (પાડતી) આંસુઅ વૃષ્ટિ ૨૫
પીડઇ કાંઇ બાપીયડા, પ્રીયડા વિરહ વિષાદિ;
પ્રાણુ હરે મોરડા મધુર નિનાદિ. ૨૭
રડઇ ય પડઇ સોટઈ એ મોટઇ એ કંકણુ ફાર;
ગમઇ ય નહીં અંગિને ઉર કે ઉરકરિ ઉરિહાર. ૨૮
રાજલિ વિરહઇ પૂરિઅ અવર કુમાર;
નેમિ નિરંતર સમરતિ સમરતિ પતિ ગુણ સાર. ૨૯
દાન સંવત્સર દેઇય લેઇ૧ સંયમ ભાર;
નેમિ કરઇ પણિ તે સવિ દેસ વિદેસ વિહાર. ૩૦

एपा गाथा.

आसो अमावसीए दिणंमि सिरि नेमि जिणवरिंदेणं ।
पत्ते केवल नाणे कुणंति देवा समोसरणं ॥ ३१ ॥

संस्कृत रासकः

सुरपतयो विदधति सम वसरणम शरण शरण मुदारं रे
- रजत कनक मणि सालसडंवर मंच्वरगतरु विभारं रे ॥ ३२ ॥
सकल मिलित वृंदारक दानव मानव नायक लोका रे
मधुकर निकुरंब मकरंद पारण कारण विलसदशोकं रे ॥३३॥

આંદોલા.

પ્રથમ અશોક વિશાલ, પુલ પગર કુમાલ;
નાદ મનોહરએ, ચંચલ ચામરએ.
હેમ સિંહાસણુ કંત, ભામંડલ ઝલકંત,
દુંદુભિ અંબરીએ, ત્રિણિ છત્ર ઊપરીએ. ૩૪
ઇમ પ્રાતિહારિજ આઠ, કસર જિલો ન ગુપાઠ;
રચઇં પુરંદરએ, ભૂરિ ભગતિધરએ,
પાલીય જિનવર પાસિ, સંયમ મન ઉલ્લાસિં;
સિવ પુરિ પુહુતીએ, રાજમતી એ સતીએ. ૩૫

ફાગ.

ધવલ આસાઢની આઠમિ ના ઠમહા મેવ નારી;
નેમિ જિણેસર સિવપુર બપુરિ ગયુ ગિરિનારિ. ૩૬

श्लोकः

श्रीमान्नेमिजिनौ दीक्षा ज्ञान निर्वाण लक्षणं ।,
कल्याणकत्रयं लेमे गिरिनार गिरीश्वरे. ॥ ३७ ॥

काव्यं.

देवे रैवतमौलि मंडनमणि र्देवी शिवानंदनः
स्वामी यादववंश वारिधि हरिः शंखां कितःश्यामलः
श्री नेमि जगदेकमंगलकरः कंदर्पदर्पापहो ।
भूयादुज्जलसोम सुंदरयशां श्री संघभद्रंकरः ॥ ३८ ॥

—इति श्री नेमिनाथस्य नवरसा विधनं भविकजनं रंजनं फागं समाप्तमिति.

પત્ર ૪ મોરબી ભંડાર.

હસ્તલેખનો કાળ. વિ. સં. ૧૬ મુ શતક આસપાસ. આ પ્રત ૧૪-૧૦-૦૬ માં રાજકોટ સાહિત્ય પરિષદ્‌માં મોકલાવેલી મૂકાયેલી હતી.

અનાથ આશ્રમ વિષે બે બોલ.

(લેખક.—મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી.)

હિંદુસ્થાનની મુસાફરીમાં મેં ઘણા અનાથ આશ્રમ જોયા છે, કેટલાકને ખુબ તપાસીને અને કેટલાક સાધારણ રીતે. તે ઉપર મેં કેટલીક જગ્યાએ મારા વિચાર વ્યવસ્થાપકોને દર્શાવ્યા છે. સહુને પોતાના વિચાર ઉપર મોહ હોય છે. તેવી દશા મારી પણ છે ને. મને લાગે છે કે એ વિચારો પ્રજાની સમક્ષ મુકાય તો ખોટુ નથી.

અનાથ આશ્રમની વ્યાખ્યા તો એજ થઇ શકે તે અનાથને આશ્રય આપી સનાથ કરવાનુ સ્થાન છે. આવા આશ્રમોપરત્વે અનાથનો વિશેષ અર્થ મા બાપ કે વાલી વિનાના બાળકો એમ કરવામાં આવ્યો છે. વાલીની ખોટ પૂરી પાડવાનો તેઓ દાવો કરે છે અથવા તેઓએ કરવો જોઇએ અનાથ આશ્રમ એ અંગ્રેજી શબ્દ ' ઓર્ફનેજ ' નો અર્થ છે. અનાથ શબ્દનો આવો અર્થ છે છતાં અનાથ આશ્રમોમાં બાળકો ઉપરાંત કમાણી કરી શકે એવા જુવાનોને લેવામાં આવે છે. વળી અપંગ, લુલા પાંગળા, આંધળાઓને પણ દાખલ કરવામાં આવે છે, ને હવે ગુપ્ત પેટીઓ આશ્રમમાં દાખલ કરવામાં આવી છે.

મને લાગે છે કે આમ કરવાથી એકે અર્થ પૂરો સરતો નથી આમાં જોકે ઉપરટપકે જોતાં વિશેષ પરોપકાર વૃત્તિનો આભાસ આવે છે પણ ઉંડા ઉતરતાં માલમ પડશે કે આ સ્થિતિ કેવળ વ્યાપાર વૃત્તિને આભારી છે. કૃપણ જેમ પોતાના પૈસામાંથી વધારેમાં વધારે વ્યાજ ઉપજાવવા ઇચ્છે છે ને છેવટે પતિત થાય છે તેમ અનાથ આશ્રમોનું ભવિષ્ય છે એમાં મને શંકા નથી સાવચેતીને ખાતર ' ભવિષ્ય ' શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે. હું તો પતિત દશા વર્તમાનમાં જોયા કરૂ છુ.

આ વ્યવસ્થા આપણી ભયભીત સ્થિતિની નિશાની છે. આપણી અશ્રદ્ધાની સૂચક છે. આપણે માની લઇએ છીયે કે દરેક સંસ્થાને સારૂ ઘણી મહેનતેજ આપણને ધનાઢયોની મદદ મળે છે. " આપણે અપંગોનુ રક્ષણ કર્યે છુટકો છે, આપણે ગુપ્ત પ્રસવોનું રક્ષણ કરવું પડશે એટલે જે મળ્યુ છે તેમાંથી આ કાર્યને પણ સંકેલીયે " આ કંગાળ વૃત્તિ છે. મારી તો ખાત્રી છે કે સારાં કાર્યોને સારૂ આ ગરીબ હિંદમાં પણ પૈસો મળી રહે છે; કાર્ય સારૂ છે એમ સાબિત કરવુ એ કારભારીનું કામ છે. જે સંસ્થાઓ ક્ષીણ થઇ છે તેનું કારણ ધનની ખામી નથી પણ દૃઢ, શ્રદ્ધાળુ ને ચારિત્ર્યવાન કારભારીની ખામી છે. આ માન્યતા ખરી હોય અથવા ખોટી ગમે તેમ હો છતાં આટલુ તો ચોક્કસ છે કે અનાથ આશ્રમો ત્રણ ઘોડે ચડતાં એકેનીપર પૂરો કાબુ મેળવી શકતા નથી.

ઉપરની સ્થિતિમાં અનાથ બાળકો સનાથ ક્યાંથીજ થાય ! તેઓને નિરંતર પોતાની નધણીયાતી સ્થિતિની યાદી મળી રહે છે આપણે આપણાં બાળકોને આ આશ્રમોમાં મૂકવા નહીં ઇચ્છીયે. આ અનાથ આશ્રમોની કસોટી છે. આપણા બાળકોને સારૂ અપંગ, આંધળાં પાંગળાનો સહવાસ આપણે નથી ઇચ્છવાના. જો આ આશ્રમો અનાથના નાથ હોય તો વ્યવસ્થાપકોનાં બાળકો આ આશ્રમોમાં જોવામાં આવે. તેઓ બેધડક થઇને બીજા

કંઇ કારણસર નહીં તો પોતાની કસોટી કરવા ખાતર પોતાના બાળકોને અનાથ બાળકો સાથે મૂકશે. આ માગણી વધુ પડતી નથી એમ બોહોળા અનુભવે હું કહેવા ઇચ્છુ છું. અનાથ બાળકોને માત્ર અપંગની સાથે મૂકવામાં આવે છે એટલુજ બસ નથી પણ એક વ્યવસ્થા પણ ઘણે ભાગે એવીજ હોય છે કે જેથી બાળકોને પોતાની દયામણી સ્થિતિ યાદી મળ્યા કરે. જો અનાથ આશ્રમો માત્ર નઘણીયાતા બાળકોનેજ સાર વાપરવામાં આવે તો તે આશ્રમો થોડા વખતમાં સ્વાશ્રયી બની શકે. આ બાબતમાં આપણને મુક્તિફોજ પાસેથી બહુ શિખવાનું મળી આવે છે. તેઓ જે અનાથ આશ્રમો ચલાવી રહ્યા છે જીવ છે. આપણાં પ્રમાણમાં નિર્જીવ છે. તેઓએ હજારો બાળકોને આશ્રય આપ્યો છે તેઓને મદદ બનાવ્યા છે.-તેઓને ધંધે ચઢાવ્યા છે. આપણાં આશ્રમના બાળકોને અદ્ નિર્વાહ પદ નથી મળ્યું. કેટલાકને નજીવી નોકરીઓ મળી છે. એનો હિસાબ કરવાની જ રૂર નથી. આપણાં આશ્રમોમાં બાળકો મોટાં થાય એટલે ઘણે ભાગે તેઓને રજા આપ વાનો રિવાજ હોય છે. મુક્તિફોજમા તેવુ કાંઇ નથી. જેમ કુટુંબમાં છોકરો મોટો થાય ત્યારે કુટુંબને સારૂ એક રક્ષક ને પોષક વધ્યો એમ મનાય છે તે પ્રમાણે મુક્તિફોજના સેવા બાળકો ઉમ્મરે પહોંચે એટલે તેના કારખાનામાં કામ કરવા લાગી જાય છે.

આપણાં આશ્રમમાં પણ તે કૌટુંબિક ન્યાય દાખલ થવાની જરૂર છે

અનાથ બાળકોને માત્ર રહેવાનું ખાવાનું ને પહેરવાનું આપીયે છીયે તેમ નહિ આશ્રમમાંજ શિક્ષા આપી શકીયે ને તેઓને આશ્રમના કારખાનામાં રોકી શકીયે આશ્ મમાં આપણે મહાન રાષ્ટ્રીય પ્રયોગો કરી શકીએ છીએ રાષ્ટ્રીય પદ્ધતિ પ્રમાણે કેળવણી આપી શકીયે, ઉદ્યોગો શિખવીયે, ખેતી શિખવીયે, જે ધંધા નષ્ટ થતા જાય છે તેને ચાવી લઇએ, આવી વ્યવસ્થાને પરિણામે આજના અનાથ બાળકો તે હાલના ખેડુત આશ્રમના શિક્ષકો, કારિગરો, નેતા બની શકે છે. આવાં અનાથાશ્રમમાંથી આપણે આપણા વાતાવરણને યોગ્ય એવું હિંદરક્ષક લસ્કર ઉત્પન્ન કરી શકીયે છીયે.

એમ મને નિશ્ચય પૂર્વક નથી જણાયું. એવી સગવડો કરવાથી વિષયી પ્રવૃત્તિ વધે છે એમ કંઇક આભાસ આવ્યા કરે છે. દરેક પ્રકારે પેદા થયેલા જીવોને આપણે અસંખ્ય ઉપાયો કરીને જીવતાજ રાખવા એ જીવદયાનો વિષય છે એવું કોઇ પણ રીતે સિદ્ધ નથી થઇ શકતું. એવો પ્રયાસ કરવો એ પણ વ્યર્થ છે. એમાં ગુઢ અહંતા રહેલી જોવામાં આવે છે. જીવદયાનો અર્થ સહેલાઇથી થઇ શકતો નથી એમ ક્ષણે ક્ષણે હું તો અનુભવી રહ્યો છું. એ વિષયને કંઇક મેં મારો પોતાનો કર્યો છે એટલે ભાર દઇને લખવાની હિંમત કરી છે. જીવદયાનો આધાર અમુક સંખ્યામાં જીવોને બચાવવા ઉપર મુદ્દલ નથી. એ આત્માનો ખાસ ગુણ છે. તેને લઇને દયામય આત્માના પ્રસંગમાં આવેલો જીવ તેની દયાનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ તુરત કરી લે છે. જીવદયામા અંકગણીતને કયાયે સ્થાન મળી શકતું નથી. સડેલાં આટામાં અસંખ્ય જીવોનો ઉપદ્રવ થયો હોય છે તેને સંઘરવો એ જીવદયા નથી. તેને દાટવો અથવા બાળવો એમાં જીવદયા રહેલી છે. જો કે બન્ને પ્રયોગોમાં આટા માંહેલા જંતુનો એક પ્રકારે નાશ થાય છે. શરીરને સ્વચ્છ રાખતાં જતાં પણ અસંખ્ય જંતુઓનો નાશ થાય છે. વિશુદ્ધ દયા આટો ન સડે, શરીર અસ્વચ્છ ન થાય એવા ઉપાયો શોધશે. તેમજ તેવી દયા ગુપ્ત પ્રવેશનાં કારણો શોધી પવિત્રતા વધારવાના ઉપાયો લેશે, ગુપ્ત પ્રવેશોનો બોજો ઉઠાવી અપવિત્રતાને ઢાંકી નિર્ભય બનાવી તેને ઉત્તેજન નહીં આપે.

મારે ભાગ્યેજ કહેવાની જરૂર હોય કે મારી ટીકા કેવળ મદદ કરવા અર્થે છે. આક્ષેપ મૂકવાના ઇરાદાથી નથી થયેલી. બધા આશ્રમોને બધી ટીકા લાગુ પડે છે એવું પણ નથી. બધા આશ્રમો ઉંચામાં ઉંચી સ્થિતિ ભોગવતા થાય એજ આ લેખનો હેતુ છે.

આપણી ઘણી ખરી બધી સંસ્થાઓને વિષે આપણે વણિક વૃત્તિ વિશેષે જોઇએ છીયે. આ વૃત્તિને ગૌણ રાખી ક્ષત્રિય (સાહસિક) વૃત્તિને બ્રાહ્મણ (દીર્ઘદ્રષ્ટીની) વૃત્તિને અને મુખ્યત્વે કરીને શુદ્ર (સેવા) વૃત્તિને પ્રધાન પદ આપવાની આવશ્યકતા છે.

શ્રી મુંબઇ માંગરોળ જૈન સભાના રજત મહોત્સવ પ્રસંગે ૨૫ વર્ષના કાર્ય-વૃત્તાંત વાચવાથી ઉપજેલા વિચાર.

લેખક:—રા. રા. રણજીતભાઇ વાલાભાઇ મહેતા. બી. એ.

આ વૃત્તાંત વાંચતાં જેવો આનંદ થયો છે તેવો આનંદ જવલ્લેજ થયો હશે. સેવાનું લક્ષ્ય ખરેખર આ સભાએ સાચવ્યું છે. મમત્વ, ખોટી કીર્તિ, હોંસા તોંસી, સ્વાર્થ વગેરેથી દૂર રહી વ્યવહાર જ્ઞાતિ સેવા કીધા કરી છે. પોતે શરૂ કરેલાં કાર્યો વધારે સમર્થ રીતે કરનાર સંસ્થા જણાવતાંજ તેને તે કાર્યો વગર સંકોચે સોંપી નવાં કાર્યો શરૂ

કરવાનો અપૂર્વ સેવાભાવ આ સભાએ બતાવ્યો છે. જ્ઞાતિસેવા અને તે બને તેટલા સહકારથી કરવી એજ ઉદ્દેશ પચીસ વર્ષ લગી સતત પાળવો એ નાની સૂની સિદ્ધિ નથી—નાનો સૂનો ચારિત્ર્યનો પ્રભાવ નથી. વળી જમાનાની જરૂરિયાતો પ્રમાણે સેવાના નવા નવા પ્રદેશોનો સ્વીકાર કરતાં પણ સભા અટકી નથી પોતાનાં સાધનો અને સંજોગોના પ્રમાણમાં જે જે કાંઇ થઇ શકે તે કરવાથી તે ડગી નથી; કોઇ પણ પ્રકારની મદદતા, સ્તબ્ધતા કે રૂઢિચુસ્તતાથી તેનો કાર્યપ્રવાહ બંધાઇ ગયો નથી. આટલું છતાં—આવું કાર્યસાતત્ય છતાં, આવી પ્રગતિશાલિતા છતાં, આવી સેવાનિષ્ઠા છતાં, આવા નીતિબળ છતાં, આવી વ્યાવહારિકતા છતા આ સભાને જૈન જેવી ધનાઢ્ય જ્ઞાતિ તરફથી ધનનો જે વિપુલ આશ્રય મળવો જોઇએ તે નથી મળ્યો એ અત્યંત નિરાશાજનક છે. નિરાશાનું કારણ જૈનોની સામાજીક સ્થિતિ છે. વેપાર ઉદ્યોગથી એમનો નિર્વાહ હતો. મુસલમાનો કે મરાઠાની માફક રાજસત્તાથી નહીં. અંગ્રેજી રાજ્ય જામતાં અને અંગ્રેજી કેળવણી પ્રસરતાં મુસલમાનો કે મરાઠા કે બ્રાહ્મણોની સૈકાઓથી સ્થિર રહેલી સ્થિતિને જેવો આઘાત લાગ્યો તેવો જૈનોને લાગ્યો નથી. ઉલટું એમને માટે વેપાર ઉદ્યોગના અનેક નવા પ્રદેશ ઉઘડયા અને એ દિશામાંથી આવતો ધનનો પ્રવાહ સૂકાવાને બદલે રેલાતો ચાલ્યો છે. આવકને અથવા સામાજિક પ્રતિષ્ઠાને જ્યાં ધક્કો લાગ્યો નથી ત્યાં નવા જમાનાની સામગ્રીઓથી સંપન્ન થવાની જરૂર નથી. આમ હોવાથી જૈનોમાં કેળવણીનો ફેલાવો થયો નહીં—ભણતર વગર લાખો રૂપીઆ કમાઇ શકાતા હોય તો પછી ભણતરની દરકાર કરવામાં આવતી નથી. કેળવણી વિના નવી અભિલાષા, નવી વાંછના, નવા આદર્શ, સાર્વજનિક સેવાની આવશ્યકતા જન્મ્યાં નહીં. જૂનું સાર્વજનિક જીવન રહ્યુ પણ તેનું પુનર્જીવન કે રૂપાંતર થયું નહી અને આમ થતાં હજુ બહુ વાર લાગશે. પરિસ્થિતિને લીધે જૈનોમાં જે નવુ ચેતન આવવુ જોઇએ તે ન આવવાથી એ નવુ ચેતન રોપનારી સંસ્થાને ઉદાર મદદ મળી ન શકી.

ધનાઢ્યો તરફથી મદદ નથી મળી શકતી તે સંબંધમાં એક બીજી વાત પ્રત્યે નજર નાંખવા જેવું છે. જૈનો ધનપ્રાપ્તિમાં રચ્યા પચ્યા રહે છે છતાં વૈરાગ્ય અને દાનની ભાવનાને અતિશય પોષણ આપે છે. સાધુઓ પ્રત્યે એમનો પૂજ્યભાવ ગાઢ હોય છે, આવી વિરુદ્ધસ્થિતિ છતાં વૈરાગ્યથી, સુશિક્ષિત જૈનોમાંથી કોઇ વિરક્ત થઇ સાધુ ન થયો અને પોતાનાં વૈરાગ્યથી, તપથી, ચારિત્ર્યથી, જ્ઞાનથી સાધુઓમાં અને શ્રાવકોમાં પૂજ્ય લેખાઇ પોતાનો પ્રભાવ તેણે જૈનોપર પાડયો નહીં. જૈનોમાં કોઇ વિવેકાનંદ કે રામકૃષ્ણ થયો હોત તો દાનનો માર્ગ ફેરવાયો હોત. જેમને નવા યુગનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત થયો હતો તેમાંથી કોઇએ ઐહિક સુખનો ભોગ આપ્યો હોત તો જૈનોનું ભાગ્ય વહેલું ફર્યું હોત. હજુ પણ આવો પ્રસંગ ગયો નથી, વેળા વીતી નથી ગઇ.

સંક્ષેપમાં એક વિલમતાનું પૃથક્કરણ કર્યું ભૂતકાળમાં આ સભાએ ઉજ્વળ કાર્ય કર્યું છે અને ભવિષ્યમાં એટલુજ અથવા એથી અધિક ઉજ્વળ કાર્ય કરવા ઉત્સુક છે એથી સભા સમક્ષ નમ્રભાવે કેટલાંક દૃષ્ટિબિંદુ રજૂ કરૂં છું.

૧. જૈનો કોઇ દ્વિપમાં વસતા નથી. વસવાટના પ્રદેશમાં અથવા તેની બહાર જૈનેતર લોકો સાથે તેમને સંબંધજ ન હોય એવું નથી. વર્તમાન અલગપણાવાળો નથી તેમ ભૂત-

કાળે પણ નહોતો અને ભવિષ્ય પણ નહીં રહે. હિન્દુ, મુસલમાન, પારસીની માફક જૈનો પણ હિન્દુસ્તાનમાં વસે છે. તેઓ જૈનો છે તે ઉપરાંત હિંદીઓ છે. જૈન તરીકેના ધર્મો છે તો હિંદી તરિકેના ધર્મ પણ તેમણે પાળવાના છે. જૈનોના ઉત્કર્ષ માટે જે જે પ્રયાસો હિલચાલ થાય તે તે સર્વે એવી પણ સાથે સાથે હોવી જોઇએ, જેથી તેમનું હિંદીપણું પણ વિકાસ પામે. તેમના હિંદીપણાને અણઉઘડયું રાખે અથવા નાશ કરે એવી હિલચાલને કોઇ પણ રીતે ઉત્તેજન ન મળવું જોઇએ. આ દષ્ટિબિન્દુથી બે બાબતોનો વિચાર કરીશું. જૈનો વેપારી છે. વેપાર પ્રત્યેક રાજાના જીવનનો, ઇતિહાસનો અને સંસ્કૃતિનો જેવો તેવો અંશ નથી. આ જમાનામાં સ્થલસ્થલના અંતર કમી થયાં છે, તેમજ વેપારની વસ્તુઓ ઉદ્યોગોને લીધે વિવિધ અને વિપુલ થઇ છે, વિજ્ઞાનની સગવડોને લીધે એ વસ્તુઓની ખપત પણ પૃથ્વીના ખુણેખુણામાં જાગી છે એટલે વેપારનું મહત્ત્વ ઘણુંજ વધી ગયું છે. દેશના હિતની દષ્ટિથી જોવાનું કે વેપારથી દેશની લક્ષ્મી દેશમાંજ રહે છે કે પરદેશ ચાલી જાય છે, પરદેશમાં ચાલતા ઉદ્યોગોથી ઉત્પન્ન થતી વસ્તુઓ આપણા દેશમાં ખપાવવાથી આપણને પુષ્કળ દલાલી મળતી હોય પણ એ વેચાણથી આપણા સ્વદેશી ઉદ્યોગો નાશ પામતા હોય, એ ઉદ્યોગોમાંથી નિર્વાહ કરનાર કારીગર વર્ગ નિરાધાર ધંધારોજગાર વગરનો થતો હોય. એથી દેશમાંનો કસબ નાશ પામતો હોય અને સામાન્ય જનસમૂહની રસજ્ઞતા ઉતરી જતી હોય, તો શું કરવું? દલાલીનો ત્યાગ કરવો? આવો ત્યાગ અતિશય વિરલ છે. માત્ર ઊંચામાં ઊંચી દેશભક્તિનેજ શક્ય છે. પણ વસ્તુસ્થિતિ એવી હોય કે એક ત્યાગ કરે છતાં બીજા વેપારીઓ (મેમણ, ખોજા, હોરા, પારસી, ભાટીઆ; લુહાણા વગેરે) એવો કાંઇજ લાભ નથી આવે અવસરે ત્યાગ કરવાથી હાથમાં લેવાય, તેટલો લેવો અને તેની આવકમાંથી દેશના ઉદ્યોગોને જમાના મુજબની રીતિમાં આવવા મદદ કરવી અને પરદેશ જઇ ત્યાંના ઉદ્યોગોનું જ્ઞાન મેળવી સ્વદેશમાં એવા ઉદ્યોગો જમાવવા એજ ખરી દેશભક્તિ છે. જૈનોને ઉદ્યોગોની ખીલવણી માટે પરદેશ વિદ્યાર્થીઓ મોકલ્યા હોત—હજુ પણ મોકલે તો દેશને કેટલો બધો લાભ થાય? મહોટા વેપારીઓ પોતાનાજ કુટુમ્બમાંથી ચાલાક અને હુંશીઆર છોકરાને મોકલ્યા જાય તો સારૂં. આમાં પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાની સાથે દેશનો પરમાર્થ સધાશે. ઉદ્યોગો શીખવા જેટલા જૈનોને પરદેશ મોકલી શકાય તેટલાને મોકલવા હવે જૈનામાં લોકમત પ્રબળ થવો જોઇએ.

વેપારમાં અથવા ઉદ્યોગમાં જે દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ થાય છે તે કયાંથી આવે છે? વેપારીના મગજમાંથીજ માત્ર આવે છે કે તેના ગ્રાહકોના પરસેવામાંથી પણ? આ વસ્તુસ્થિતિનો ખ્યાલ કોઇને રહેતો નથી એ ઘણુજ ખેદની વાત છે. જૈન પૈસાનું જૈનો માટે દાન કરે, ભાટીઓ ભાટીઆ માટે, મેમણ મેમણો માટે, ખોજે ખોજા માટે, પારસી પારસીઓ માટે, લુહાણો લુહાણા માટે ત્યારે ગ્રાહકોનું સ્મરણ રાખી તેમનો શ્રેય અર્થે પણ થોડુંક દાન કરતા હોય તો કેવું સારૂં! હાલ જેટલી જેટલી કોમી હીલચાલો ચાલે છે તેમાં આ ભાવનાનો અભાવ હોવાથી એવી કોમોની નીતિને નુકસાન થવાનો સંભવ છે. કોમના કલ્યાણ માટે થએલા પ્રત્યેક દાનનો અમુક ભાગ સાર્વજનિક કલ્યાણનો રાખવાનો સંપ્રદાય હવે શરૂ થવાની જરૂર છે.

પોતાની કોમની ઉન્નતિ કરવી છે પણ તે દેશમાં રહેતા બીજા લોકોના સ્નેહ, સ્વભાવ, સહકાર્ય, કદર, એખલાસ આદિ વગર કદી ટકશે નહીં એ પણ લક્ષમાં રાખવા

તીર્થંકર દેવ કે તીર્થંકર ભગવાનની પ્રતિમાના શરીર-દળના પરિભોગાદિક કારણે પણ પૃથ્વીકાયાદિક પરિણામપણે પણ અભવ્ય જીવો આવે નહિ ૫

ચક્રવર્તીને ઉપભોગ્ય એવા ચૌદ રત્નપણાને તેમજ દેવ વિમાનના સ્વામીપણાને તથા સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન, સયમ અને તપ પ્રમુખ ભાવ પરિણામને બંને રીતે (દ્રવ્ય ભાવથી) તે ન પામે. ૬

જિનેશ્વરોની સ્વાનુભાવ (શુદ્ધ પ્રેમોલ્લાસ) યુક્ત ભક્તિ, સ્વધર્મી બંધુઓ તથા બ્હેનોનું વાત્સલ્ય-તેમના ઉપર વિશુદ્ધ પ્રેમ લાવી તેમની ઉચિત સેવા-ભક્તિ, શુદ્ધ વૈરાગ્ય અથવા મોક્ષાભિલાષ અને શુદ્ધ ક્રિયા રૂચિપણાને પણ પામે નહિ. ૭

જિનેશ્વર દેવના જનક-પિતા, જનની-માતા અને જાયા-સ્ત્રીપણાને તેમજ જિનશાસનના અધિષ્ઠાયક જક્ષ, જક્ષણીપણાને, યુગપ્રધાનપણા ને આચાર્યાદિક દશ પદ ની સેવા (વિનય)ભાવને તથા વાસ્તવિક (ખરા-સાચા)ગુણની અધિકતાને ન પામે- ૮

અનુબંધ, હેતુ અને સ્વરૂપ ભેદે જે ત્રણ પ્રકારની અહિંસા-દયા જિનેશ્વર દેવોએ ઉપદેશી છે તે દ્રવ્યથી અને ભાવથી બંને પ્રકારે અભવ્ય જીવોને પ્રાપ્ત થઇ શકતી નથી. ૯

વિવેચન—વિશેષમાં અભવ્ય જીવોને અંગાર મર્દક આચાર્ય, કાલિકસૂરિ કસાઈ, કપિલાદાસી અને ઉદાયી રાજાના ઘાતક કૃત્રિમ વિનયકારી ' વિનય રત્ન ' ની જેમ પરભવનો કે પાપનો ડર અંતઃકરણથી હોતો નથી અને તેમને, સર્વજ્ઞ દેવે જેવા મોક્ષ સુખનું વર્ણન કરેલું છે તેવા મોક્ષ સુખની લગારે ઇચ્છા કે દરકાર હોતી નથી. જો કદાચ તે ચારિત્ર પણ ગ્રહણ કરે તો તે દેવતાદિકની ઋદ્ધિ દેખીને એ ઋદ્ધિ મેળવવાની બુદ્ધિથીજ. મતલબ કે પૌદ્ગલિક સુખની ઇચ્છા-અભિલાષા યા વાસનાથીજ તે ગમે તેટલી કરણ કરણી કરે અને તેના પ્રભાવથી ઉત્કૃષ્ટ નવમા ગ્રૈવેયક સુધી જઇ પણ શકે પરંતુ મંડક ચૂર્ણના ન્યાયે પરિણામે તે સંસારમાં ભમ્યાજ કરે-જન્મ મરણ કર્યાજ કરે. ફકત જે ભવ્યાત્માઓ-મોક્ષ ગમન યોગ્ય પરિણામવાળા હોય તેમનેજ પાપનો કે પરભવનો ડર હોઇ શકે. તેજ નિખાલસ દીલથી પાપ માર્ગને તજી પુન્યનો માર્ગ અને રાગ દ્વેષાદિક દોષ જાને તજી સમતા ભાવને આદરી શકે. ' હું ભવ્ય હઇશ કે અભવ્ય ' એવી આંતર ચિન્તાપણ એમનેજ થાય. જો કે કેટલાએક પુદ્ગલાનંદી અને ભવાભિનંદી જીવોને તેમની દુર્લભ્યતાને લીધે શુકલપક્ષનો-શુદ્ધક્રિયા રૂચિ માર્ગાનુસારીપણાનો ઉદય સુલભ્ય હોતો નથી તોપણ તે તેમને આગળ કોઇ અનકૂળ તકે પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. તેથી તેમને અભવ્ય કહી દેવાનું સાહસ કરવું નહિ. ભવ્યજનોને જ્યારે ત્યારે પણ સુંદર પરિણામ થવા પામે છે પરંતુ અભવ્યને તે કદાપિ થવા પામતો નથી તેથી તેનો નિર્ધાર તો અતિશય જ્ઞાની હોય તેજ સંપૂર્ણપણે કરી શકે છે. ઇનિશમ્

ક્ષમા કરજો.

પ્રિય મિત્ર ! અહો ! અંધકાર ગયો ! મન સૂર્ય તણોજ પ્રકાશ થયો !
ભુલથી અથવા નિજ જ્ઞાન થકી, કિધું કાંઇ બુરૂં વિસરો મનથી. ૧
વસમાં વચનો હૃદિએ ઉચર્યા, અપમાન થકી બુરા ભાવ ધર્યા,
ગુરૂ ! બંધુ ! પિતા ! જનની ! ભગિની ! સહુ છું હું તેય 'ક્ષમા કરજો.' ૨

અભેદ માર્ગમાં પ્રયાણ.

લેખકઃ—ગોકુલદાસ નાનુભાઇ ગાંધી. રાજકોટ.

પ્રકરણ બીજું.

શ્રી મહાવીરને પગલે પગલે.

કલશ પહેલો ગર્વ ત્યાગ.

અહંકાર, ગર્વ, માન, મદ, વગેરે પર્યાય જેવા શબ્દો છે. આ કલશમાં એ સર્વનો સમાવેશ થાય છે. આત્મજ્ઞાનને પામવાની ઇચ્છાવાળા પુરૂષે ગર્વ તો રાખવોજ નહિ. ગર્વ તો આત્મજ્ઞાનને પામવામાં મહાન આવરણ રૂપ છે. જે સ્થળે ગર્વનો સદ્ભાવ છે તે સ્થળે દેહ દ્દષ્ટિનો પણ સદ્ભાવ છે, કારણ કે દેહદષ્ટિ હોય તોજ અહંકાર ઉદ્ભવે છે. કંઇક મનોશાંતિને પામેલો પુરૂષ અહંકારથી હેઠો પડે છે. સરળતા વડે અહંકારને દૂર કરવા સતત્ પ્રયાસ કરવો જોઇએ. સરળતા વિના સત્જ્ઞાનની સંપ્રાપ્તિ થરોજ નહિ. સત્જ્ઞાન સરળ છે માટે સરળ સત્ જ્ઞાનને મેળવવા માટે મુમુક્ષુએ સરળ થવુંજ જોઇએ. સરળતા માણસોમાં એકદમ આવી શકતી નથી કારણ કે જીવને અનાદિકાળની અહંકારની ટેવ ગ્રંથીના આકારમાં પડી ગઇ છે. એ ટેવ તો જ્યારે કોઇ મહાત્મા પુરૂષનો યોગ મળી જાય અને તેઓ શ્રી તે જીવ ઉપર કૃપા કરીને પ્રભુ ભક્તિનો ઉપદેશ કરે, તે ઉપદેશનું શ્રવણ કરીને તે જીવ શ્રી પ્રભુ ભક્તિ કરવા મંડી પડે તો તે પ્રભુ ભક્તિદ્વારા પ્રભુ મહિમા તે જીવના જાણવામાં આવતાં પ્રભુની મહત્તા પાસે પોતે કશા હિસાબમાં નથી એવો તે જીવને અનુભવ થાય છે એવા અનુભવવડે તે જીવના અંતઃકરણમાં એક જાતની શાંતિનો અનુભવ થાય છે. એ અનુભવ વડે તે જીવમાં સરળતા પ્રકટતી જાય છે. અને અહંકાર વિલય થતો જાય છે. જ્યારે પ્રભુપ્રતિ અપ્રતિમ પ્રેમની જાગ્રતી થાય છે ત્યારે તે જીવમાં સરળતાનો પૂર્ણ આવેશ આવે છે અને અહંકારનો નાશ થાય છે. આ સ્થિતિમાં તે જીવનું હું પણું, દેહ પણુ, મમત્વપણુ, વગેરે મટી જાય છે અને સર્વત્ર આનંદમય પ્રભુ, આત્મારામનો અનુભવ થાય છે. પ્રભુ ભક્તિ કરનારને પણ થોડો વખત અભિમાન રહે છે પણ તે અભિમાન, અજ્ઞાનીઓની પેઠે છેવટ સુધી ટકતું નથી. થોડા વખતમાં તે અભિમાન ગળી જાય છે અને તે જીવ મટીને ભક્ત થાય છે. અભિમાન ગાળવા માટે પ્રભુ ભક્તિ એ સૌથી સુંદર ઉપાય છે, જ્ઞાન પણ એક સાધન છે. શુષ્ક જ્ઞાનથી વખતે અભિમાની થઇ જવાય છે પણ જો પ્રભુભક્તિની સાથેજ જ્ઞાન હોય તો તેવુ જ્ઞાન પણ જીવને નિરભિમાની બનાવે છે અને તે જ્ઞાન તે સત્જ્ઞાન એટલે કેવલજ્ઞાન કે પ્રભુ પ્રકાશરૂપે પરિણમે છે માટે પ્રભુભક્તિ સાથે જ્ઞાનની ઉપાસના કરવાથી પણ અહંકારનો વિલય થાય છે. અહંકાર, એ બહિર્દષ્ટિનો અનુભવ છે, જ્યાં મિથ્યાભિમાન છે, ત્યાં જરૂર આત્માનો અનુભવ હોય નહિ. હું ચૈતન્ય છું, હું

આત્મા છું, હું બ્રહ્મ છું, હું અનંતજ્ઞાની છું, હું અનંત દર્શની છું. હું દેહથી ભિન્ન છું, હું વીતરાગ છું, હું સિદ્ધ છું, હું અનંત આનંદમય છું, એ ભાવનાઓ વડે દેહ અને દેહને લગતા પદાર્થો ઉપરનું અભિમાન મટાડી શકાય છે માટે એ ભાવનાઓ ભાવ્યાજ કરવી. એ ભાવનાઓ પણ પૂર્ણ અનુભવ થયા પછી મટી જાય છે અને પોતે જેવો છે તેવા સ્વરૂપમાં, તે મૂળ સ્વરૂપમય બની રહે છે, એ ઉત્કૃષ્ટ અનુભવમાં તો તેને કોઈ તરફ કાંઇ કહેવાનું કે ભાવના ભાવવાનું હોતુંજ નથી. જ્યાં કહેવા પણું છે ત્યાંજ બધી ભાંજગડ છે. પણ પૂર્ણ અનુભવમાં તો કશી ભાંજગડ નહિ હોવાથી તે સંયોગોમાં તો કાંઇ પણ કોઇને કહેવાનું હોતુજ નથી. આવા અનુભવમાં સર્વ અહંકાર ગળી જાય છે. અહંકારને નિર્મૂળ કરવા માટે અને અનુભવમાં રળવા માટે ભક્તિ, ભક્તિ સહ જ્ઞાન, હું ચૈતન્ય છું એવી ભાવનાઓ એ સર્વ ઉપાયો છે. માટે એ ઉપાયોનું અવશ્ય સેવન કરવું. જે જીવ એ ઉપાયોનું સેવન નથી કરતો તે જીવ અહંકારને વશ થઇને આ વિભાવ ઔપચારિક એટલે કલ્પિત જગતમાં પોતાના અહંકાર રૂપ કલ્પનાવડે બહુ દુઃખ ભોગવે છે. દુઃખની નિવૃત્તિ માટે પ્રભુભક્તિ વગેરે ઉપાયોનું અવશ્ય સેવન કરવું. શ્રી મહાવીર પ્રભુએ જ્યારથી આત્મજ્ઞાનની આરાધના શરૂ કીધી ત્યારથી તેમણે અહંકારને ટાળવામાં ખુબ ઉપયોગ રાખ્યો હતો. શ્રી મહાવીરે દિક્ષા લીધા પછી અહંકાર કર્યોજ નથી. જેમ શ્રી મહાવીર સરળપણે વર્તતા હતા તેમ દરેક જીવે સરળપણે વર્તવુ જોઇએ. સરળપણે વર્ત્યા વગર વિનય ગુણ આવી શકતો નથી અને વિનય ગુણ આવ્યા વગર ધર્મ પમાતો નથી. શ્રી ભગવાન સૂત્રકારે અહંકારને નિષેધીને વિનયને ખાસ વખાણતાં ફરમાવ્યું છે કે ' विणओ सासणे मूलं विणओ निवाण साहगो ' વિનય એ શાસનનું એટલે શ્રી જિનઆજ્ઞાનું મૂળ છે અને મોક્ષ પણ વિનયથીજ મળે છે. જેમ ક્ષારવાળી જમીનમાં અનાજ ઉગી શકતું નથી તેમ ગર્વ રૂપ ક્ષાર જે જીવમાં હોય તેમાં ધર્મનો ખરો ઉદય થતો નથી. જ્યારે અહંકારનો નાશ થાય છે અને વિનય ગુણ પ્રકટે છે ત્યારેજ તે જીવમાં સત્ ધર્મનો ઉદય થાય છે. સત્ ધર્મનો ઉદય થયા પછી વિનય ગુણ અતિવૃદ્ધિ પામે છે અને મોક્ષ કાળ સુધી સાથેજ રહે છે. માટે વિનયથી જેમ મોક્ષ મળે છે તેમ ગર્વથી સંસારના જન્મ-મૃત્યુનાં કલ્પિત સુખ દુઃખો મળે છે નિર્મમત્વી અને નિરહંકારી થવાની ખાસ જરૂર છે, એ ગુણો આમ થયા પછીજ સંયમમાં પ્રવૃત્તિ થઈ શકે છે. ભગવાન સૂત્રકાર પણ ફરમાવે છે કે ' निम्ममो निरहंकारो चरे भिक्खु जिणाहियं ' નિર્મમત્વી અને નિરહંકારી એવો ભિક્ષુ, શ્રી વીતરાગ દેવે ઉપદેશેલ સમાધિરૂપ સંયમને આચરે મતલબ કે સંયમની આરાધના કરનારે અવશ્ય મમત્વ અને અહંકારને છોડવા—જોઇએ.

જગતની દૃષ્ટિએ અજ્ઞાનવશાત્ ઉચનીચ એવી કલ્પનાઓ ચાલે છે અને ઉંચ નીચપણામાં અહંકારની વૃદ્ધિ કરાય છે. ખરું જોતાં તો કોઇ ઉંચ પણ નથી તેમ કોઇ નીચ પણ નથી, સર્વ સમાનજ છે માટે ઉંચ અને નીચ પણાનો ગર્વ કદિ પણ કરવોજ નહિ એને માટે ભગવાન સૂત્રકાર ફરમાવે છે કે ' से असइं उच्चागोए, असइं णीयागोए । णोहीणेणो अतिरित्ते, णोपीहए इति संखाए के गोयावादी, के माणावादी, कंसि-यापगे गिज्झे ॥ આ જીવ-અનંતી વખત ઉચ્ચ ગોત્ર પામ્યો છે અને અનંતી વખત

નીચ ગોત્ર પામ્યો છે એટલે કે આ જીવ અનતી વખત ઉચ્ચપણામાં ખપ્યો છે અને અનંતી વખત નીચપણામાં ખપ્યો છે પરંતુ ખરૂ જોતાં તેમાં કશી અધિકતા કે ન્યુનતા નથીજ. સર્વ સમાન છે. કોઇ ઉચ પણ નથી તેમ કોઇ નીચ પણ નથી. કોઇ ધર્મી નથી તેમ કોઇ પાપી નથી માત્ર કલ્પનાના ભેદ વડે આ સર્વ મનાયું છે. જ્યારે કલ્પનાનો ભેદ સમજાય છે, ત્યારે આ સર્વ ઉચ્ચ નીચના સારા નઠારાના ખુલાસા થઇ જાય છે અને શ્રી વીતરાગના અભેદ માર્ગમાં પ્રવેશાય છે માટે કોઇ પણ જીવે કોઇપણ જાતનો કદિ પણ ગર્વ કરવો જ નહિ. આ જગતમાં ગર્વ કરવા જેવું કશું પણ છે નહિ. માત્ર સર્વ કલ્પનાઓ અને કલ્પનાઓનો ભેદો છે. કલ્પના જેમ મિથ્યા છે તેમ કલ્પનાજન્ય તરંગોમાં ગર્વ પણ મિથ્યા છે. આવું સમજીને કોણ ઉચ્ચ નીચ્ચનો કે સારા નઠારા ગોત્રાદિનો ગર્વ કરશે અથવા માન ધરશે કે ગૃદ્ધ થશે ? ખરૂં જોતાં આ વિશ્વમાં સર્વ કલ્પનાઓ હોઇ તેમાં ગૃદ્ધ થવા જેવુ કશુએ નથી. મોક્ષ સાધવામાં કટીબદ્ધ થએલા મુમુક્ષુએ માનને ટાળી નાખવા ભૂલવુ નહિ. ભગવાન સૂત્રકાર પણ ફરમાવે છે કે ' कोहाइमाणं हणियाय वीरे ' મોક્ષસાધકે તો ક્રોધના મૂળરૂપ માનને હણીનાંખવો જોઇએ. જ્યાં સુધી અંદર માન છે ત્યાં સુધીજ ક્રોધ હોય છે માનને તજવાથી ક્રોધનો સ્વયં તજાઇ જાય છે. કારણકે જ્યાં માન નથી ત્યાં ક્રોધ કોણ અને કોના ઉપર કરે ! ! ! માટે ક્રોધને ટાળવાનો ઉપાય પણ માનનો ત્યાગ કરવારૂપજ છે. જેનામાં ક્રોધ ન હોય તેનામાં માન પણ ન હોય અને જેનામાં માન ન હોય તેનામાં માયા પણ ન હોય. આને માટે ભગવાન સૂત્રકાર ફરમાવે છે કે ' जे क्रोधदंसी से माणदंसी, जे माणदंसी से मायदंसी ' જે ક્રોધને તજે છે તે માનને તજે છે, જે માનને તજે છે તે માયાને તજે છે વળી ભગવાન સૂત્રકારનું ફરમાન છે કે ' णो माणि माहणे ' સાધુ પુરૂષ કદિ માન કરેજ નહિ. જે આત્મજ્ઞાનની સાધના કરે તે સાધુ. આ ઉપરથી સમજાયું હશે કે શ્રી મહાવીર પ્રભુના વર્તન અને ફરમાન મુજબ વર્તવું હોય તો ગર્વનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. શ્રી મહાવીર પ્રભુમાં ગર્વ નહતો, શ્રી મહાવીર પ્રભુને પગલે ચાલવું હોય તો ગર્વ કરવો નહિ. ગર્વ નહિ કરવાથી શ્રી મહાવીર પ્રભુને જે દિવ્ય લાભો થયા હતા તે સર્વ દિવ્ય લાભો ગર્વ નહિ કરનારને થાય છે.

इति.

કલશ બીજો પ્રમાદ ત્યાગ.

આત્મધ્યાન ધરાવવામાં પ્રમાદજ અંતરાય રૂપ છે. પાપાદિ કર્મનું કારણ પ્રમાદજ છે. નિજ સ્વરૂપમાં રમણતા રાખવી એનું નામ પ્રમાદ છે પ્રમાદવડે આત્માભિમુખ વૃત્તિથી ચલિત થઇને જગદભિમુખ વૃત્તિવાળા થાય છે. પ્રમાદ છે એજ જગદભિમુખ વૃત્તિ છે. જેટલી આત્મસ્વરૂપથી વિમુખતા છે તેટલોજ પ્રમાદ છે. જેટલી આત્મસ્થિરતા છે તેટલોજ અપ્રમાદ છે. જે મહાભાગો પૂર્ણ સ્વરૂપ સ્થિત છે તેઓ પૂર્ણપણે અપ્રમાદી છે જ્યાં પ્રમાદ છે ત્યાંજ સ્વરૂપ રમણતા છે. પ્રમાદ છે ત્યાંજ જગત છે, કર્મ પણ ત્યાંજ છે અને પ્રમાદ છે તેજ કર્મ છે અને અપ્રમાદ છે તેજ ચૈતન્ય છે. ભગવાન સૂત્રકાર ફરમાવે છે કે ' पमायं कम्ममाहंसु अप्पमायं तहावरं ' પ્રમાદ છે તેજ કર્મ છે, અને

અપ્રમાદ છે તેજ અકર્મ એટલે આત્મસ્વરૂપ છે પ્રમાદ એટલે અયત્ના અને અપ્રમાદ એટલે યત્ના. યત્ના એટલે ઉપયોગ. આત્મસ્વરૂપમાં રમણુતા એજ ખરો ઉપયોગ અથવા ખરી યત્ના છે. અયત્નાએ ક્રિયા કરનારને જન્મ મૃત્યુ સંસ્રુતિરૂપ પાપ લાગે છે અને યત્ના પૂર્વક ક્રિયા કરનારને સંસ્રુતિરૂપ પાપ નથી લાગતું એમ ઉપદેશવા ભગવાન સૂત્રકાર ફરમાવે છે કે 'अजयं चरमाणोअ, अजयंचिठमाणोअ, अजयं असमाणोअ, अजयं-सयमाणोअ, अजयं भुंजमाणोअ, अजयं भासमाणोअ, पाण भूयाई हिंसई—तं से होई कडुअं फलम्' અજયણા એટલે આત્માભિમુખવૃત્તિ વગર ચાલનાર, ઉભો રહેનાર, બેસનાર, શયન કરનાર, જમનાર, બોલનાર, વગેરે ક્રિયામાં પાપકર્મને બાંધે છે કે જે પાપ-કર્મરૂપ સંસારનાં કડવાં ફળ ભોગવવાં પડે છે. બહિર્દૃષ્ટિથી ક્રિયા કરનાર કેવલ પાપનેજ બાંધે છે. ગમે તેવી ક્રિયા કરે પણ, જો તે વખતે આત્માનુસંધાન ન હોય તો તે કર્મ નક્કી જન્મ મૃત્યુરૂપ પાપનેજ વધારે છે. માટે આત્માનુસંધાન પૂર્વક દરેક ક્રિયા કરવા ભગવાન સૂત્રકાર ફરમાવે છે કે 'जयं चरे जयं चिठे, जयमासे जयंसए ॥ जयं भुंजंतो भासंतो,पावं कम्मं न बंधई ॥' આત્માભિમુખવૃત્તિ પૂર્વક ચાલનાર, ઉભોરહેનાર, બેસનાર, શયન કરનાર, જમનાર, અને બોલનાર પાપકર્મને બાંધતો નથી એટલે કે જન્મ મૃત્યુરૂપ વિશ્વને વિસ્તારતો નથી ભાવાર્થ એટલોજ છે કે પ્રમાદ છે તેજ પાપ છે અને અપ્રમાદ છે તેજ સ્વરૂપ સ્થિતિરૂપ મોક્ષ છે. જ્યાં જેટલો અપ્રમાદ ત્યાં તેટલો મોક્ષ એટલે નિજાનંદ છે. 'णोपमायए' પ્રમાદ કરવો નહિ. આ પ્રમાણે અપ્રમાદ એજ ચૈતન્ય છે એમ સમજીને પૂર્ણ મગ્ન થવું પણ આળસનું સેવન કરવુંજ નહિ. 'तं आइ-तुण णिहे ण णिक्खिवए जाणितु धम्मं जहातहा' અ પ્રમાદ એજ આત્મા છે એવા પ્રકારના ધર્મને યથાર્થ જાણ્યા પછી કદિ પણ આળસુ થવું નહિ. અને અપ્રમાદરૂપ અંતર્મુખ-ઉપયોગ ધર્મને કદિપણ છોડી આપવો નહિ. કારણકે આવો અપ્રમાદ ધર્મ હેર વખતે પ્રાપ્ત થતો નથી તેને માટે ભગવાન સૂત્રકાર ફરમાવે છે કે 'संधिं लोगस्स जाणित्ता' આત્મધ્યાન ધરવારૂપ રૂડો અવસર મળેલો જાણીને કદિપણ પ્રમાદ સેવવો નહિ પ્રમાદ નહિ સેવનારજ પ્રશંસાને પાત્ર છે. 'एस वीरे पसंसिए-जेणणिविज्जति आदाणाए' એવા અપ્રમાદી શુરવીરોજ વખણાય છે કે જેઓ કોઇપણ પ્રકારના ખેદવિના સુખેથી નિજાનંદને ભોગવે છે. અપ્રમાદી છે તેજ ખરો શુરવીર છે. અપ્રમાદીજ સંયમને યથાર્થ પાળી શકે છે. જ્યાં યથાર્થ સંયમ હોય ત્યાં યથાર્થ આત્માનુભવ પણ હોયજ. અપ્રમાદવડે મોક્ષ મળે છે અને પ્રમાદવડે સંસાર વૃદ્ધિ થાય છે એમ સમજાવવા ભગવાન સૂત્રકાર ફરમાવે છે કે 'अलं कुसलस्स पमादेणं, संति-मरणं सपेहाए भिदुरधम्मं सपेहाए' આત્મજ્ઞાની પુરૂષે અપ્રમાદથી મોક્ષ અનેપ્રમાદથી જન્મ મરણ જાણીને તથા શરીરને ભંગુર જાણીને પ્રમાદ સેવવો નહિ. પ્રમાદ એ કર્મ છે, કર્મ એ શરીર છે, શરીર ક્ષણભંગુર છે માટે પ્રમાદ તો કેવલ નકામો તથા દુઃખરૂપ છે તેથી પ્રમાદને તજીને અપ્રમાદી એટલે સ્વરૂપસ્થ રહેવું એજ શ્રેયસ્કર છે. સર્વ દુઃખોનું કારણ પ્રમાદ છે. 'अंधत्तं, वहिरत्तं, मूयत्तं, काणत्तं, कुंटत्तं, खूज्जत्तं, वडहत्तं, सामत्तं, सवलत्तं, सहपमाएणं अणेगरुवाओ जोणीओ संघाति, विरूवरूवे फासे पडिसंवेदेइ' આંધળાપણું, બહેરાપણું, મૂંગાપણું, ઠુંઠાપણું, કુબડાપણું, વાંકાપણું, કાળા-

પણું, કાવસપણું, અનેક યોનિમાં જન્મ ધરીને ભયંકર દુઃખો ભોગવવાપણું, વગેરે સર્વે દુઃખો જીવ પોતાના પ્રમાદ વડે જ એટલે જગદભિમુખ વૃત્તિ વડે જ પામે છે. જગદભિમુખ વૃત્તિ એટલે પ્રમાદમાં સઘળાં દુઃખો છે અને આત્માભિમુખ વૃત્તિ એટલે અપ્રમાદમાં એકે દુઃખ નથી પણ કેવલ સુખ સુખને સુખ તથા આનંદ, આનંદ અને આનંદ છે. આનંદ એજ અપ્રમાદનું લક્ષણ છે. શ્રી સર્વજ્ઞ મહાવીર પ્રભુ જીવન પર્યંત પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને અપ્રમાદનું સેવન કરીને વિચર્યા હતા. એજ પ્રમાણે દરેક સાધકે પ્રમાદને સંસાર અને અપ્રમાદને મોક્ષ જાણીને અહોનીશ અપ્રમાદનું સેવન કરવુ એટલે કે નિજ સ્વરૂપમાં રમ્યા કરવું. જેટલે દરજ્જે નિજાનંદમાં રહેવાય તેટલે દરજ્જે અપ્રમાદ ગણાય, જેટલે દરજ્જે અપ્રમાદ ગણાય તેટલે દરજ્જે શ્રી મહાવીરને પગલે પગલે ચાલ્યા ગણાય. અપ્રમાદનું સેવન કરવામાં અપાર આનંદ છે. એ આનંદ જીહ્વાથી વર્ણવી શકાય તેમ નથી એ તો જે અપ્રમાદી છે તેજ અનુભવી શકે છે. આ વિશ્વમાં એવો કોઇ પણ સ્થળે આનંદ નથી, કે જેની ઉપમા, અપ્રમાદીના આનંદ સાથે આપી શકાય. જેમ જેમ સાધકો અપ્રમાદી થતા જાય છે તેમ તેમ તેમને સુખ વૃદ્ધિને પામતુ જાય છે. સાધક જ્યારે પૂર્ણ જાગ્રત્ એટલે પૂર્ણ અપ્રમાદી થાય છે. ત્યારે તે સાધક મટીને સિદ્ધ થાય છે. તેનાં આસમાન અને જમીન ઉલટ પાલટ થઇ જાય છે. જે સ્થળે તે જડ અને દુઃખનો અનુભવ કરતો હતો તે સ્થળે તે આનંદ આનંદ અને આનંદનો અનુભવ કરે છે. જે સ્થળે તેને જન્મ મૃત્યુ જણાતાં હતાં તે સ્થળે તેને અજર અમરત્વ અનુભવાય છે. જે ક્ષણે ક્ષણે ભયભ્રાંત હતો તે સદાને માટે અભય અનુભવે છે. અપ્રમાદી માટે જેટલો અનુભવ લખીએ તેટલો ઓછો છે, અનુભવી થવાશે ત્યારે સર્વ સમજાશે. અપ્રમાદ છે એજ અનુભવ છે. માટે અપ્રમાદી થવા સતત્ પ્રયાસ નિરભિમાનપણે સેવવો. પ્રમાદનું કારણુ અજ્ઞાનરૂપ પ્રચલાદિ નિદ્રા છે માટે અપ્રમાદિ થવા સારૂ નિદ્રા ઉપર વિજય મેળવવાની જરૂર છે. ખુદ મહાવીર પ્રભુએ પણ પ્રમાદી ન થઇ જવાય તેટલા માટે નિદ્રા ઉપર પૂર્ણ વિજય મેળવ્યો હતો. સાધકે પણ અપ્રમાદી થવા માટે અજ્ઞાનરૂપ નિદ્રાને જીતવાનો પ્રયાસ સેવવો જોઇએ. જેમ જેમ નિદ્રા જીતાશે તેમ તેમ આત્માભિમુખ ઉપયોગ વૃદ્ધિ પામતો જશે અને વિશેષ વિશેષ અપ્રમાદી થવાશે અપ્રમાદિ થવાનો પ્રયાસ તત્કાળ શરૂ કરવાની જરૂર છે. ગયો વખત પાછો આવતો નથી, તેમ મનુષ્યનું આયુષ્ય ક્ષણિક છે, એમ વિચારીને એક ક્ષણ પણ આત્માભિમુખ વૃત્તિ વિના નકામો ગાળવાનો નથી. ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પણ ગૌતમ પ્રતિ એવા જ પ્રકારનો ઉપદેશ આપતાં ફરમાવે છે કે, ' कुसग्गे जह ओस बिंदुए थोवं चिट्टई लंबमाणए । एवं मणुणाय जीविय समयं गोयम मा पमायए ॥ દર્ભને અગ્રે જેમ જલબિંદુ અલ્પકાળ રહી ખસી પડે છે તેમ મનુષ્યનું આયુષ્ય અસ્થિર છે માટે હે ગૌતમ એક ક્ષણ પણ પ્રમાદ કરવો નહિ, ભાવાર્થ એવો છે કે અમુક વર્ષ ગયા બાદ આત્માભિમુખ વૃત્તિ રાખતાં શિખીશું એવા પ્રકારના વિચારોને તિલાંજલિ આપીને પહેલી જ ક્ષણથી આત્માભિમુખ વૃત્તિ રાખવા પ્રયાસ સેવવો. જ્યાં સુધી જગદદૃષ્ટિ છે ત્યાં સુધી જ પ્રમાદ છે. જ્યારે આત્મિક દૃષ્ટિ રખાશે ત્યારે પ્રમાદ નથી પણ અપ્રમાદ છે એમ સમજવું. અપ્રમાદરૂપ આત્મામાં આનંદ છે એ વાત અનુભવસિદ્ધ છે, માટે અપ્રમાદી બનવા જરૂર સતત્ પ્રયાસ કરવો જોઇએ જ્યાં અપ્રમાદ છે ત્યાં જ સત્ય સુખ, સત્ય જ્ઞાન, સત્ય આનંદ અને પૂર્ણ સત્ય છે એમ સમજી અપ્રમાદી થવું.

कॉन्फरन्स मिशन.

૧ શ્રી સુકૃત ભંડાર ફંડ.

(તા. ૮-૭-૧૭ થી તા. ૪-૮-૧૭, સવત ૧૯૭૩ ના અસાડ વદ ૪ થી શ્રાવણ વદ ૨ સુધી.)
વસુલ આવ્યા રૂ. ૩૮૨-૮-૦

ગયા માસ આખરના બાકી રૂ. ૧૭૪૪-૮-૬

(૧) ઉપદેશક મી. વાડીલાલ સાંકળચંદ—ઉત્તર ગુજરાત.
કમાણા ૯, ખરવાડા ૯ા, લાછડી ૧૯, ડાભલા ૩ા, દેવડા ૩ાા,
વડાસણ પા. કામલપુર ગોઠરા ૮ાા, ગોઠવા ૧ાા કુલ રૂ. ૫૭-૮-૦

(૨) ઉપદેશક મી અમૃતલાલ વાડીલાલ—ખાનદેશ.
અમલનેર ૫૦, સીરસાલા ૧૮, શીરપુર ૪૫, ધુળીઆ ૬૦ાા, નેર
૧૦, ચાળીસગાંવ ૧૧ાા. કુલ રૂ. ૧૯૫-૪-૦

(૩) ઉપદેશક મી. પુંજાલાલ પ્રેમચંદ—કાઠીઆવાડ (ગોહેલવાડ)
દાઠા ૧૬ાા, ગણીવાડા ૧ાાા, લોંગડી ૦ાા, જાગધાર ૧ા, ગાધેસર
૨, ભોરડા ૧ા કુંઢાણા ૩ાાા, ધરાઈ ૦ાા, મોણપર ૧ા, બગડાણા
૦ા, રાળગોન ૩ાા, ભંડારીઆ ૧૮ાાા, વડાળ ૩ા, મોરચુંપણા ૮ાા,
ભોદાનોનેસ ૧ા, વીજાનો નેસ ૧, ચોક ૧૯ાા, જાળીઆ ૧ાાા, રાજ-
પરા પાાા રાણુપરડા ૭, ગીરોડા ૨, હાથસણી ૩ાાા સનાળા ૦ાા કુલ રૂ. ૧૨૯-૧૨-૦

૨૧૨૭-૦-૬

સુધારો—પાછળના અંકોમાં સુરત ભંડાર ફંડના લીસ્ટમાં કેટલીક ભૂલો રહી ગઇ છે તે નીચે મુજબ સુધારી વાંચવાની છેઃ-જુન ૧૯૧૭, વસઇ ૬ ને બદલે ૩. જુલાઈ ૧૯૧૭-અલગ ૦ાા ને બદલે ૦ાાા, કુઢણા ૧ ને બદલે ૧ા, સીંગાણાને બદલે સાંગાણા, પાવડીને બદલે પાવઠી, વાનર ૭ા ને બદલે ૩ા વાંચવા-સમજવા.

---

૨ ઉપદેશક પ્રવાસ.

(દરેક ગામના કાગળ ઉપરથી ટુંક હકીકત લેવામાં આવી છે.)

ઉપદેશક મી. વાડીલાલ સાંકળચંદ.

ભાંડુ—ગામમાં સાદ પડાવી તમામ વસ્તીને એકઠી કરી ધર્મની અગત્યતા ઉપર ભાષણ આપતાં જીવદયાના ભાષણની અસરથી કબુતરો માટે ૭ મણ દાણા થયા હતા. ભાષણો આપી લોકના મનપર સારી અસર કરી છે.

કુંથરાવી—ભાષણની અસરથી જૈનેતર લોકો તરફથી જીવદયામાં (કબુતરો માટે) ૧૦-૧૨ મણ દાણા થયા હતા તેમના ધાર્મિક ભાષણો વૈરાગ ઉપજાવે તેવા હતા.

લણવા—જીવદયાના ભાષણો એ ગરાગીઆપર, કન્યાવિક્રયના ભાષણોએ પાટીદાર તેમ બીજા લોકોપર ઘણીજ અસર કરી છે.

દાઉમેરી—તમામ કોમ એકઠી કરી અસરકારક ભાષણો આપ્યાં હતાં. જેની અસરથી તમામના મનમાં કોમળતા ઉત્પન્ન થઇ ધર્મ ઉપર જાગૃતપણું પ્રાપ્ત થયું છે હાનિકારક રિવાજોથી દૂર રહેવા સર્વોપર શ્રધા કરાવી છે. આવા વકતાઓ વખતો વખત આવાગમન કરે તો લોકોનાં મન દયા, ધર્મ તરફ ઉત્સાહી રહે એમ અમારૂં માનવું છે.

બામોસણા—ભાષણોની અસરથી જૈનેતર લોકોએ રજસ્વળા પાળવા તથા સુવાવડ પ્રસંગે અમુક દિવસો પાળવા પળાવવા કબુલ કર્યું છે. તેમના ભાષણોએ ઘણી ઉંડી છાપ પાડી કોમળ મન ઉપર ઘણો પ્રેમ ઉપજાવ્યો હતો.

સવાળા—શિલવ્રતના ભાષણોની અસરથી સાંભળવા આવનાર શ્રાવિકાઓએ નઠારાં ગાણાં ન ગાવા સંબંધી હાથ જોડી બાધાઓ લીધી હતી. ઉપદેશક પોતે ખરા જીગરથી લોકોને સુધારવા પ્રયત્ન કરે છે

લાછડી—આપણી જૈન કોમમાં ભાષણો આપતાં જૈન બહેનોએ ફટાણાં ન ગાવાં પ્રતિજ્ઞાઓ કરી; અન્ય ધર્મના દેવને ન માનવા, તેમ ડાકલાં ન વગડાવવાં. ગામલોકો તરફથી મુખીએ સાદ પડાવી ચોરા આગળ જાહેર રસ્તામાં તમામ કોમ એકઠી કરી વૈરાગમય ભાષણોની સારી અસર થવાથી ગામના તમામ સ્ત્રીઓએ રજસ્વળા પાળવા નકી થયું અને તેથી વિરૂદ્ધ વર્તનારને દંડ કરી કબુતરના દાણામાં વાપરવા ઠરાવ કર્યો. કન્યાવિક્રયના ભાષણથી પાટીદાર લોકોનાં મન ઉપર સારી છાપ પડી છે. તેમ હોળીના માટે ભાષણો આપતાં તે જોવા ન જવું તથા તે પ્રગટ કરાવવી નહીં. એવા સુધારા થયા છે.

દેવડા—આ ગામમાં બારોટની વસ્તી વિશેષ છે, ભાષણની અસરથી નઠારાં ગાણાં ન ગાવા બંદોબસ્ત કર્યો. કન્યાવિક્રય અહીં નથી.

૩, શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ સ્ટેન્ડીંગ કમિટીની મીટીંગનું કામકાજ.

સ્ટેન્ડીંગ કમિટીના સ્થાનીક મેંબરોની એક મીટીંગ તા ૯—૮—૧૭ સંવત ૧૯૭૩ વદ ૮ ગુરૂવારે રાત્રે ૭ાા વાગે (મું. ટા) શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ ઓફીસમાં મળી હતી તે વખતે નીચેના મેંબરો હાજર હતાઃ—

શેઠ કલ્યાણચંદ શોભાગચંદ.	ડૉ. નાનચંદ કસ્તુરચંદ મોદી.
રા. રા. મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડિઆ.	રા. રા. મકનજી જુઠાભાઇ મ્હેતા.
,, મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ.	શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ.
શેઠ મણીલાલ સુરજમલ.	,, દેવકરણભાઇ મુળજી.
,, લક્ષ્મીચંદજી ઘીયા હ. શંકરલાલજી	,, મુળચંદ હીરજી.
	,, લલ્લુભાઇ કરમચંદ દલાલ.

પ્રમુખ સ્થાને શેઠ કલ્યાણચંદ શોભાગચંદ બીરાજ્યા હતા. શરૂઆતમાં આગલી મીનીટ વાંચી મંજુર કરવામાં આવી બાદ નીચે મુજબ કામકાજ થયું હતુંઃ—

૧ તીર્થ શ્રી મક્ષીજીના સંબંધમાં અપાયેલ જજમેંટ તથા તાર અને કાગળો વાંચવામાં આવ્યા અને તે સંબંધી ઘણી ચર્ચા થયા બાદ એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો કેઃ—

" શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી ખાસ તીર્થ રક્ષક સંસ્થા છે અને તે આ સબંધમાં ઘણી સારી રીતે વ્યવસ્થિત હકત તથા ચળવળ કરી શકશે માટે તેમના પર આ બાબતના સર્વ કાગળો મોકલાવી લખી જણાવવું કે તેમણે આ કાર્ય ઉપાડી લેવું અને તે સંબંધમાં જે કંઇ સહાયની અને સહાનુભૂતિની જરૂર હોય તે સર્વ આપવા કૉન્ફરન્સની કમિટી તૈયાર રહેશે. "

૨. પંડિત બહેચરદાસનો પ્રાકૃત શિક્ષા ક્રમ તથા પ્રાકૃત કોશ સંબંધી પત્ર વાંચવામાં આવ્યો પછી ચર્ચા થઇને એ ઠરાવવામાં આવ્યું કેઃ—હાલ પ્રાકૃત શિક્ષણ ક્રમનું કાર્ય હાથ લેવા માટે ઠીક લાગે છે તો તેના સંબંધમાં તેમાં શું ખર્ચ જોઇશે તેનો રા. મોતીચંદ ગિરધર કાપડીઆ તથા રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇએ પંડિત બહેચરદાસ પાસેથી રૂબરૂ ખુલાસો મેળવી તે સંબંધી લેખિત પત્ર મેળવવો અને તે પોતાના અભિપ્રાય સાથે બંનેએ આવતી મીટીંગમાં રજુ કરવો.

પ્રાકૃત કોશની યોજના વિશેષ ખર્ચાલ જણાય છે અને તેથી તેના સંબંધમાં પણ શું ખર્ચ થશે તેનો એસ્ટીમેટ તેમણે બંનેએ લિખિત મેળવવો અને જો તેનું ખર્ચ જોતાં બીજા શ્રીમંતો આદિ પાસેથી મેળવી શકાય તો તેવી રીતે, તેમજ કોન્ફરન્સ હસ્તકનાં ફંડમાંથી બને છે કે કેમ તે માટે વિચારરૂપે અભિપ્રાય તેમણે આપવો.

૩ ડૉ. નાનચંદ કસ્તુરચંદ મોદીને આસિસ્ટંટ જનરલ સેક્રેટરી તરીકે નીમવાનું સર્વાનુમતે ઠરાવવામા આવ્યુ

૪ લેખ સંગ્રહ, પાઇય લચ્છિય નામ માલા, મંદિરાવળી, ગ્રંથાવળી, ડીરેકટરી, રાસમાળાની બુકો યુનિવર્સિટી, ભંડારો, લાઇબ્રેરી, તથા સારી યોગ્ય સંસ્થાઓમાં ફ્રી મોકલવા આસિસ્ટંટ જનરલ સેક્રેટરી ડૉ નાનચંદ કસ્તુરચંદ મોદીને સોંપવામાં આવ્યુ.

૫ ઑડીટર રા. બાલાભાઇ જેચંદનો આભાર માનવામાં આવ્યો તેમજ આ વર્ષ તેમની ફરી નિમણુંક કરવામા આવે છે.

છેવટે પ્રમુખ સાહેબનો આભાર માનવામાં આવ્યો હતો.

હેરૅલ્ડ માસિકના ગ્રાહકોને વિનતિ, આવતો અંક વી. પી.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ હેરૅલ્ડ માસિકોના ગ્રાહકોને જણાવવા રજા લઇએ છીએ કે ચાલુ સને ૧૯૧૭ ના એટલે આ માસિકના પુ ૧૩ માનો અંક ૮ મો આપની સેવામાં મોકલવામાં આવે છે. આ માસિકનો હિસાબ સંવત પ્રમાણે રહેતો હોવાથી સંવત ૧૯૭૩ ની આખર અગઉ લવાજમ વસુલ કરી લેવાની ઘણી જરૂર હોવાથી આપના તરફ આવતો અંક વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે. તો ચાલુ સાલના લવાજમ ના રૂ. ૧-૯-૦ વી. પી સાથે પોસ્ટમાં ભરી વી. પી સ્વીકારી લેશોજી.

જે મહાશયો તરફથી સને ૧૯૧૫-૧૯૧૬ ના લવાજમના પૈસા આવ્યા નથી તેઓ સાહેબને ૩ વર્ષના લવાજમના રૂ. ૪-૮-૦ માટે રૂ. ૪ ૯-૦ નું વી. પી કરવામાં આવશે/ અને જેઓ સાહેબના સને ૧૯૧૬ના લવાજમના પૈસા બાકી છે તેઓને ૧૯૧૬-૧૯૧૭ બે વર્ષના લવાજમના રૂ. ૩-૧-૦ નું વી. પી કરવામાં આવશે.

પાછલા વર્ષના ચડેલા લવાજમ માટે અમોએ વિનંતિ પત્ર (ઉઘરાણી) લખ્યા છે તો તે ઉપર ધ્યાન આપી મ. ઓ. થી લવાજમ મોકલાવી આપશે તેઓ સાહેબનો અંક વી. પી. કરવામાં આવશે નહી.

પાયધુની-મુંબઇ નં. ૩

આસિસ્ટંટ સેક્રેટરી.
શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કૉન્ફરન્સ.

जाहेर खबर.

निम्नलिखित आगमो श्री मांगरोल (काठियावाड) के भंडार और एसी संस्थामें प्रदान करनेके लिये चहता है. किसी सज्जन दाम लेकर देनेको इच्छा रखता हो तो निम्न सही करनेवालाकी साथ पत्र व्यवहार करनेकी कृपा करें.

१ विपाकसूत्र ११ वा अंग ६ मरणसमाधि पयन्ना (९ वा)
२ पन्नवणा सूत्र ४ था उपांग ७ बृहत् कल्पछेद (२ रा)
३ महापच्चखाण पयन्ना (चवथा) ८ जीतकल्पछेद (४ था)
४ चंद्रविजय पयन्ना (७ वा) ९ लघुनीशीथ छेद (५ वा)
५ देवेन्द्रस्तव पयन्ना (८ वा) १० व्यवहार छेद (३ रा)

फ्रीअररोड नं. ८५
फोर्ट—बम्बई.

मूलचंद हीरजी.
एक्झीक्युटर—डा. चंदनजी अभयचंद.

લેખકોને વિનંતી.

પુજ્ય મહાશય

આપને વિનંતિ કે આ માસિકનો ખાસ અંક જૈન પર્યુષણના નિમિત્તે દરવર્ષની માફક આ વર્ષે પણ કાઢવા વિચાર રાખ્યો છે અને તેથી તેમાં એક ઉપયોગી વિષય પર આપ લેખ લખી મોકલવા કૃપા કરશો તો ઉપકૃત થઇશ.

આવા ખાસ અંકની મહત્તા આપના જેવા મહાશયના વિદ્વત્તા ભરેલા લેખોપર નિર્ભર છે અને તેથી વર્ષમાં એક વખત આપની પાસેથી એકાદ લેખ મેળવવાની ખાત્રી ભરી આશા રાખું તો અસ્થાને નહિ ગણાય, તો જેમ બને તેમ જલદી અને મોડામાં મોડો ૩૧ મી ઓગસ્ટ ૧૯૧૭ પહેલાં મોકલાવી આપશોજી. પરિશ્રમ માટે ક્ષમા યાચતો —

આપનો કૃપાકાંક્ષી

તળાવાળા બિલ્ડિંગ—લોહારચાલ—મુંબઇ. }
તારીખ ૧૯૧૭ }

મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ.
બી. એ. એલ્ એલ્ બી. ઑન. તંત્રી

તા. ક. આ પ્રમાણે ખાસ વિનંતિપત્ર જૈન તેમજ જૈનેતર વિદ્વાનોને મોકલવામાં આવેલ છે. આ સંબંધી ગયા અંકમાં કંઇપણ ઉલ્લેખ નથી થઇ શક્યો તે માટે ક્ષમા ઇચ્છીએ છીએ.

જોઇએ છે.

શ્રી પાલણપુર જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપુજક કન્યાશાળામાં બાળાઓને ધર્મિક અભ્યાસ કરાવવા માટે એક જૈન શિક્ષક જોઇએ છે સદરે શીક્ષકનો અભ્યાસ પાંચ પ્રતિક્રમણ પ્રકરણો કર્મગ્રંથ અને સંસ્કૃત બે બુકોનો હોવો જોઇએ કદાચ સસ્કૃત કંઇ ન્યુન હશે તો ચાલશે. સદરે શીક્ષક સ્કુલની કેળવણી લીધેલ ત્થા ભરત શીવણ આદી ઉદ્યોગના જ્ઞાનવાળાને વધુ પસંદ કરવામાં આવશે. ઉમેદવારોએ પોતાની અરજી નીચેના સરનામે મોકલવી તેમાં અભ્યાસ ઉમર વીગેરેની વીગત લખવી, કોઇ સર્ટીફીકેટ હોય તો તેની નકલ બીડવી પગાર લાયકાત મુજબ આપવામાં આવશે વધુ ખુલાસા માટે પત્ર વેહેવાર કરવો.

ચંદુલાલ સોભાગચંદ કોઠારી.
સેક્રેટરી.
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન કેળવણી ફંડ—પાલણપુર.

હેરલ્ડ માસિકના ગ્રાહકોને વિનતિ.

ચાલુ સાલનું લવાજમ વસુલ કરવા માટે આવતા સપ્ટેમ્બર—ઓક્ટોબર માસનો ખાસ અંક દરેક ગ્રાહકને વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે જે સ્વીકારી લેવા વિનતિ છે.

પાયધુની—મુંબઇ. }

આસિસ્ટંટ સેક્રેટરી.
શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ.

श्री जैन श्वेताम्बर कॉन्फरन्स हेरॅल्ड.

જૈન સંઘ સેવક.

પુ. ૧૩. અંક ૧૨. વીરાત્ ૨૪૪૩ - સં. ૧૯૭૪. ડીસેમ્બર ૧૯૧૭.

प्रार्थना.

(१)

दीनबन्धो मोक्षदाता, ईश मंगलमय प्रभो।
पतितपावन दयासिन्धो, शान्तिदाता हे विभो॥
दीनहूं मैं दुखित हूँ, अज्ञाननदमें हूँ गिरा।
विषयवायु झकोरसेहा, भटकता मैं हूँ फिरा॥

(२)

संसार सागर अगमस्वामी, थाह मैं पाता नहीं।
छोड़कर झंझट बखेड़े, चित्त कलपाता नहीं॥
मोहमाया जालमें, पड़कर अहो करुणानिधान।
जानता जिनको हितू, वे है छिपे वैरी प्रधान॥

(३)

रातदिन मेरा तुम्हारा, में समय होता है नाश।
हर समय घेरे हुवे इस, दीनको कर्मोंके पाँस॥
कष्ट कर्मोने दीये, अय प्रभु हमको हमेश।
चाहता भजना तुम्हे, निज भक्ति दो अब हे जिनेश॥

(४)

दीन शिशु मैं हूँ प्रभो, तुम दीन रक्षक हो पिता।
मैं पतित हूँ तुम पतिततारक कर्मनाशन हो पिता॥
कर कृपा दृष्टि दासपर, सुधि नाथ शीघ्रही लीजिये।
दीनबालक जानकर, निज भक्ति स्वामी दीजिये॥

आगरा.
ता° ८-९-१७

प्रार्थी,
'प्रेमी' एच एन. गुजरदर्जी
प्रेमभवन—आगरा

વિધવિધ નોંધ

૧ રામચંદ્રસૂરિ જૈન નાટકકાર—તરીકે સુપ્રસિદ્ધ છે. તેમણે અનેક નાટકો રાઘવાભ્યુદય, યાદવાભ્યુદય, નલવિલાસ, રઘુવિલાસ આદિ રચ્યા છે, તેમાંનું એક આત્માનંદ સભા તરફથી પ્રકટ થાય છે વિશેષમા અમોને રઘુવિલાસ નાટકની હસ્તપ્રત જોવાનો લાભ મળ્યો છે અને તેમા પ્રથમ સૂત્રધાર આવે છે અને તે દ્વારા તેના કર્તા શ્રી રામચંદ્રસૂરિએ પોતાને માટે નીચેના ઉદ્ગાર મૂકાવ્યા છે—

सूत्र० मारिष । समाजलोकस्य प्रबंधरामणीयकविशेषपरिज्ञानचातुरीसंपदा चमत्कृतो स्मि

चंद्र भावः सामिद्धरसानुबंधे कुत्र प्रबंधे समलंकृतसंपदां सभासदां सादरं चेतः

सूत्र० मारिष । श्रीसिद्धहेमचंद्राभिधान शब्दानुशासनविधान वेधसः श्रीमदाचार्य हेमचंद्रस्य शिष्यं रामचंद्रमभिजानासि ।

चंद्रः साक्षेपम्

पंचप्रबंधमिषपंचमुखानकेन
विद्वन्मनः सदसि भृत्यति यस्य कीर्तिः ।
विद्यात्रयीं चणमनुं चितकाव्य तंद्रं
कस्तं न वेद सुकृती किल रामचंद्रम् ॥

किंतु द्रव्यालंकारनामा प्रबंधो अनभिनेयत्वेन तावदास्तां अपरेषां राघवाभ्युदय यादवाभ्युदय नलविलास रघुविलासानां चतुर्णां रमणीयनमसं व्यंग निवेशानां विशद प्रकृतीना पुनर्मध्ये कुत्र प्रजानामनुरागः ।

૨-જૈનોનું સાહિત્ય—"જેમ શીખોનું સાહિત્ય બહાદુરી વધારનારૂં છે, તેમજ તેથી ઉલટુ જૈન ધર્મનું સાહિત્ય માણસોને વૈરાગ્ય તરફ વાળનાર અને બહાદુરીને તોડી નાખનારૂં છે તેથી જે બહાદુર ક્ષત્રિયો જૈન ધર્મમા દાખલ થાય છે તે પણ આજે બિકણમા બિકણ વાણીઆ જેવા બની ગયા છે. શીખ ધર્મમા દાખલ થનાર બિકણ માણસ બહાદુર બની જાય છે, ત્યારે જૈન ધર્મમા બહાદુર માણસ દાખલ થાય છે તે પણ બિકણ બની જાય છે કારણ કે જૈન ધર્મનું સાહિત્ય જ એવા પ્રકારનું છે કે કોઇ પણ માણસને તેની બહાદુરી બતાવવાની તક મળેજ નહિ દરેક કામ કરવામા એટલા બધા પાપ બતાવેલાં અને એટલો બધો ભય બતાવેલો કે કોઇ પણ માણસ જો બરોબર રીતે ધર્મ પાળે તો ઉંચુ માથુ કરીને કોઇ બહાદુરીનું કામ કરી શકેજ નહિ દયાને નામે પોતાની ફરજ બજાવવામા અને દુશ્મનો તથા રાક્ષસોનો સંહાર કરવાની બાબતમા તે એટલા બધા ઢીલા પડી જાય છે કે એ જોઇને કોઈ પણ સમજુ માણસને અજાયબી અને દીલગીરી લાગ્યા વિના રહે

નહિ. દયા બેશક પ્રભુને વ્હાલી વસ્તુ છે, પણ દયાને નામે પાપનો ભય, અને અનેક જાતનાં કર્મોને ત્યજી દેવાની યુક્તિઓ તથા વિધિઓ જૈન ધર્મમાં એટલી બધી દાખલ થઇ ગએલી છે કે આજના જમાના પ્રમાણે તે ધર્મ પાળીને કોઇ પણ માણસ આગળ વધી શકે નહિ. કારણ કે તેઓનું સાહિત્યજ એ પ્રકારનું છે. અને તેથી સેંકડો વિદ્વાનો જે એમ કહ્યા કરે છે કે ગુજરાતમાં જે મોળાપણું આવેલું છે તે જૈનોની કૃપાનું ફળ છે, એમા કેટલી સત્યતા છે તેની સાથે અત્યારે આપણે કામ નથી. પણ બહાદુરી બતાવવા માટે, લડાઇઓ લડવા માટે, ફતેહ મેળવવા માટે, અને સ્વતંત્રતા ભરેલુ જીવન ભોગવવા માટે, જેટલી છૂટ જોઇએ, તેટલી છૂટ એ ધર્મમાં નથી. સેંકડો વર્ષ થયા ધન કમાયા શિવાય બીજી કોઇ પણ જાતની ખાસ બહાદુરી જૈનો બતાવી શકતા નથી. કારણ કે તેઓને એક એક જાતનું સાહિત્ય મળેલુ છે. જૂદી જૂદી જાતનું સાહિત્ય મનુષ્યનું જીવન ઘડવામાં કેવી રીતે અસર કરે છે, તે સમજવા માટે આ દાખલો પણ જોવા જેવો છે. જૈન ભાઇઓને માઠું લગાડવા માટે આ વાત કહેવાતી નથી, પણ સાહિત્યની જીવન ઉપર શુ અસર થાય તે દષ્ટિએ જોતાં મને જે દેખાય છે તે જણાવવું એ મ્હારી ફરજ છે એમ સમજીને આ વાત લેવી પડી છે, અને છતાં જો કોઇ જૈન ભાઇને ખોટુ લાગે તો હું માફ માગું છુ

(આ પ્રમાણે સ્વર્ગના વિમાન વગેરેના લખનાર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા રા અમૃતલાલ સુંદરજી પઢિયાર કેળવણી નામના માસિકના ગત અંકના પૃ. ૬૧ મે થી જીવનનો અને સાહિત્યનો સબંધ એ વિષયમાં જણાવે છે. આનો કોઇ રદીયો આપશે કે? પઢિયારજીએ પોતે કયું સાહિત્ય જોયુ છે તેના પ્રમાણ નામ સહિત બતાવશે કે?

૩ મુંબઇ યુનિવર્સિટી લાયબ્રેરીમાં જૈન પુસ્તકો—ની હસ્ત લેખિત પ્રતિઓ છે તે તેના કેટલોગમાથી તેના એકસખી વિભાગમાં સંસ્કૃત હસ્તપ્રતો આપેલી છે તેમાંથી નીચેની યુંદી કાઢી છે.)

નંબર.

- ૨ અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ મુનિસુંદર કૃત ટીકા ધનવિજય પૃ. ૭૫ પંક્તિ ૧૪.
- ૮ અનેકાર્થ સંગ્રહ હેમચંદ્ર ૨૮–૧૭ લખ્યા સ. ૧૪૮૮.
- ૮ આ. અગવિદ્યા તાડપત્ર ૫૨.
- ૯ અંતર કથા સગ્રહ રાજશેખર પૃ. ૪૯–૧૫.
- ૧૪ આગમશોભા કથાનકમ્ ૯–૧૫ લખ્યા સ. ૧૫૯૮.
- ૧૯ આવશ્યક સૂત્ર પૃ ૧૭.
- ૨૬ ભરતેશ્વર બાહુબળી વૃત્તિ શુભશીલ ૨૯૦–૧૩.
- ૨૯ ભવભાવના પ્રકરણ હેમચંદ્ર ૭–૧૨
- ૩૫ દાનાદિ કુલકાનિ દેવેંદ્ર સાધુ દરેકમાં ૨૦ શ્લોક છે. તે બૌદ્ધ કુલક જૈનને બદલે ભૂલથી જણાવેલા છે. ૫–૧૧.
- ૩૬ દશાવકાલિક સૂત્ર ખડિત
- ૩૭ ધન ધર્મકથા મુનિસુંદર ગણિ પા. ૨૭ ૫. ૧૫ સં. ૧૪૯૯
- ૪૬ હોલિકા પર્વ કથા આણંદેવમુનિ ૧૭–૧૨ સ. ૧૬૭૦
- ૪૭ ઇંદ્રિય પરાજય શતક અને આદિનાથ દેશનોદ્ધાર ૧૬–૧૧
- ૪૯ કલ્પાંતર વાચ્યાનિ ૮૮–૧૩ સં. ૧૫૬૮

૫૧ કર્મપ્રકૃતિ સટીક. યશોવિજય મૂળ માગધી ટીકા સંસ્કૃત ૨૮૮–૧૬
૫૨ ક્રિયા રત્ન સમુચ્ચય ગુણરત્નસૂરિ ૧૬૫–૧૩ સં. ૧૪૬૧
૫૪ ક્ષેત્ર સમાસ જિનભદ્રગણિ ટીકા મલયગિરિ કૃત ૨૧૯–૧૩ સં. ૧૬૯૨
૫૬ લોકનાલિકા સૂત્ર ૫–૧૫
૬૪ નામમાલા બૃહદ્વૃત્તિ હેમચંદ્ર સટીક દેવસાગર ગણિકૃત ૩૩૦–૧૭
૬૬ ન્યાયાવતાર વિવૃત્તિ ૪૨–૧૭ પહેલા ચાર પૃ. નથી.
૬૯ પદ્માનંદ મહાકાવ્ય અમરચંદ્ર કૃત પૃ. ૯૦–૧૩
૭૦ પાક્ષિક સૂત્રવૃત્તિ યશોભદ્રસૂરિ કૃત ૬૫–૧૫
૭૧ પાલ ગોપાલ કથા જિનકીર્તિસૂરિ ૭–૧૬
૭૩ પાંડવ ચરિત્ર દેવવિજય ગણિ ૨૮૩–૧૩ સં. ૧૬૬૬
૭૫ પાર્શ્વનાથ કાવ્યપંજિકા શુભચંદ્ર સટીક ૮૦–૧૪
૭૬ પિંડવિશુદ્ધિ દિપિકા ઉદયસિંહ ૧૫–૧૩ સં. ૧૫૦૮
૭૭ પ્રશ્નશતક ટીકા જિનવલ્લભાચાર્યના પ્રશ્નશતક પર ટીકા
 કરનાર દેવસૂરિ ૯–૧૯ સં. ૧૬૨૪
૭૮ પ્રાસ્તાવિક શ્લોક ૧૦–૧૭
૭૯ પ્રતિક્રમણ વિધિ જયચંદ્ર ૨૩–૨૧
૮૦ પૂજાધિકાર માણિક્યસૂરિ ૪૨–૧૫ સં. ૧૫૫૬
૮૧ રઘુવંશ ટીકા ધર્મમેરૂ ૨૮૫–૧૩ સં. ૧૬૬૫
૮૬ શબ્દાનુશાસન વૃત્તિ ૮૩–૨૨
૯૦ સંવિભાગવ્રત કથા માણિક્યસુંદર ૮–૧૮
૯૮ સપ્ત ટીકા સૂત્ર જૈન ગ્રંથ
૧૦૨ શત્રુંજય માહાત્મ્ય હંસ રત્ન ધનેશ્વર કૃત ગ્રંથનો
 ગદ્યબદ્ધ ગ્રંથ ૧૭૭–૧૬ સ. ૧૮૪૧
૧૦૯ પષ્ઠીશતક પ્રકરણ નેમિચંદ્ર ભાંડાગારિક ૬–૧૪ માગધી લિપિ
૧૨૪ તત્વતરંગિણી. ધર્મસાગર ૫–૫ સં. ૧૬૩૫
૧૨૭ ઉપદેશમાલા સટીક મૂલ પ્રાકૃત ટીકા સંસ્કૃત ૨૭૮–૧૬ સં. ૧૬૫૯
૧૨૮ ઉપદેશપદ હરિભદ્રસૂરિ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ૨૮૪–૧૫
૧૩૦ ઉપસર્ગ સ્તોત્ર વ્યાખ્યા જિનપ્રભસૂરિકૃત મૂલ ભદ્રબાહુના
 સ્તોત્ર પર ૩–૧૯ સં. ૧૩૬૫
૧૩૧ ઉત્તમકુમાર ચરિત કથા ચારિત્રસાગર ગણિ ૧૩–૧૭ સં. ૧૭૬૮
૧૩૨ ઉત્તરાધ્યયન વૃત્તિ (માગધી તાડપત્ર પ્રતિ) ૩૬૦ પૃષ્ઠ. સં. ૧૪૪૬
૧૩૩ વાગ્ભટ્ટાલંકાર ટીકા જિનવર્દ્ધન ૧૪–૧૫
૧૩૯ વનસ્પતિ સપ્તતિ મુનિસુંદર ગણિ ૨–૧૩ સં. ૧૫૨૦
૧૪૧ વિચાર સાપ્તતિકા મહેન્દ્રસૂરિ ૩–૧૫
૧૪૮ યતિદિનચર્યા દેવસૂરિ ૧૦–૧૯ સં. ૧૬૧૪
૧૫૦ યોગશાસ્ત્ર હેમચંદ્ર કૃત ૧૫–૧૯ સં. ૧૪૮૯

૪—શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક શ્રમણ વર્ગને જાહેર વિજ્ઞપ્તિ—એ મથાળાથી રા. કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદી બી. એ. એલ એલ. બી. વકીલ હાજાપટેલની પોળ અમદાવાદના તરફથી પ્રકટ થઇ છે કેઃ—

૧. જૈન શ્રાવક વર્ગ હાલના જમાનામાં અપાતું જ્ઞાન (જે જ્ઞાનથી શ્રમણ વર્ગ તદન અજ્ઞાત છે.) લેતા હોવાથી અસલ પદ્ધતિથી જ્ઞાન લેતા શ્રમણ વર્ગ તેમના ઉપર છાપ પાડી શકતા નથી. અને તેથી જૈન ધર્મ ઉપર હાલના શ્રાવક વર્ગની શ્રદ્ધા ઓછી થતી જાય છે. આ રીત ચાલુ રહે તો થોડા વખતમાં ઘણુંજ ખરાબ પરીણામ આવવા સંભવ છે. અને તેથી હાલની પદ્ધતિનું જ્ઞાન શ્રમણ વર્ગને અવશ્ય હોવું જોઇએ એ વાત ચર્ચાયા કરે છે તેની જરૂરીયાત બધા તરફથી સ્વીકારવામાં આવી છે. પણ તે વિચાર અમલમાં મુકવા કંઇ પગલાં ભરાયાં નથી.

૨. હાલના જમાનાને ઓળખનાર, ભવિષ્ય તરફ દૃષ્ટિ કરનાર, જૈન કોમનું ભલું ઇચ્છનાર કેટલાક સુજ્ઞ જૈનોના સખ્ત પ્રયાસથી ને સાધર્મીક ભાઇઓની આર્થિક સહાયથી આવી સંસ્થા શરૂ કરવાનો પ્રસંગ આવી લાગ્યો છે અને પાટણમાં સંવત્ ૧૯૭૪ ના માગશર અગર પોષ માસમાં સંસ્થા ખોલવાની હીલચાલ ચાલુ છે. પૈસા સંબંધીની મુસ્કેલી ગયા પછી તે સંસ્થાને મક્કમ કરવાનો આધાર તે સંસ્થામાં લાભ લેતા શ્રમણ વર્ગ ઉપરજ છે. અને તેથી અમુક સંખ્યા થશે તો તે ખોલવા પ્રબંધ કરવામાં આવશે

૩. તે સંસ્થામાં અભ્યાસ કરનાર શ્રમણ વર્ગને પોતપોતાની મુજબ ક્રિયા કરવાનો કોઇ પણ પ્રકારનો બાધ નથી.

૪. તેથી વિનંતિ કરવાની કે જે જે શ્રમણો તે સંસ્થાનો લાભ લેવા ઇચ્છતા હોય તેઓએ અમો નીચે સહી કરનારને લખી જણાવવા મેહેરબાની કરવી. જેથી અભ્યાસ કરનારાઓની કેટલી સંખ્યા થશે તેનો અંદાજ મળેથી તે સંબંધી વિચાર કરી યોગ્ય શિક્ષકો વિગેરેની ગોઠવણ કરી શકાય.

તો દરેક પરમપૂજ્ય પંન્યાસ શ્રીને વિનંતિ છે કે તેઓ આ પર લક્ષ લઇ પોતાની પાસેના કોઇ પણ શ્રમણને લાભ લેવરાવવા ઇચ્છા હોય તો નિચેની વિગત મજકુર વકીલ સાહેબ પર તાકીદે ભરી મોકલવા વિજ્ઞપ્તિ છે.

શિષ્યનું નામ	ગુરુનું નામ	હાલનું નિવાસસ્થાન
ઉંમર	દિક્ષાપર્યાય	જન્મભાષા
હાલનો અભ્યાસ	સંસ્કૃત	માગધી
ન્યાય	સાહિત્ય	પ્રકરણ

સંસારીપણામાં કેટલી ગુજરાતી ચોપડીનો અભ્યાસ કરેલો છે? ઇંગ્રેજી અભ્યાસ કેટલો છે. વગેરે જે જે જણાવવા યોગ્ય લાગે તે.

૫—એક પ્રાચીન પત્ર—રા. કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદી વકીલ એક પ્રાચીન પત્ર મળી આવતાં તેની નકલ કરી મોકલાવી આપે છે, તે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અતિ ઉપયોગી નિવડશે તેમ ધારી અત્ર મૂકીએ છીએ. તેમાં કાગડા, ગર્દભ વગેરે અમુક દિશામાં બોલે તો શું ફળ થાય તેનાં યંત્ર પણ મૂકેલાં છે તે પણ સાથે સાથે આપીએ છીએ.

૩૦	,,	પીરોજ આદિ	૩૬	૭	૧૯	૧૯
૩૧	,,	અમાનન પણિજે	૩	૨	૧૧	૨૧
૩૨	,,	અલાવદી	૩૧	૬	૫	૨
૩૩	,,	નતસારદી—	૨૧	૦	૫	૬૦
૩૪	,,	ગ્યારસા	૨૧	૦	૧	૧૨
૩૫	,,	સમસદી	૧	૬	૧૬	૧૭
૩૬	,,	જલાલદી	૬	૬	૬	૬
પા૦		સાહ રૂકનદી	૭	૩	૧૩	૯
પા૦		અલાદિન અલાવદી	૧૦	૩	૧૫	૧૧
પા૦		કુતબત જરવકસ	૪	૨	૧૦	૧૧
પા૦		ગ્યાસદીઉલ	૪	૧	૧૩	૯
પા૦		મહમદ વાહડ	૨	૦	૩	૧૨
પા૦		પીરોજસાહ	૩૭	૩	૧૩	૩
પા૦		મુગલકસાહી	૦	૫	૩	૭
પા૦		સુનકસાહી	૬	૧	૫	૧૫
પા૦		દોલતષાહઅમનતી	૭	૧	૧૮	૧
પા૦		(મ)લુપાનુગલપ	૮	૮	૧૮	૪
પા૦		પદરીષાહ	૮	૮	૧૮	૧૧
પા૦		મહેમુદસાહ	૧૨	૧	૧	૭
પા૦		મબારષષાહ	૧૧	૧૧	૧૯	૨૪
પા૦		અલાબદી	૦	૩	૧૦	૯
પા૦		અજત અલાબદી	૩	૩	૮	૧૫
પા૦		સકંદેર લોદી	૩૮	૫	૧૨	૧૪
પા૦		ઇસ્હાહા લોદી	૧૦	૫	૨૭	૧૦
પા૦		બાબર મુગલ	૩	૫	૨૨	૧૫
પા૦		હેમાઉ મુગલ	૧૦	૪	૧૧	૧૭

સંવત ૧૫૯૭ વર્ષે જેઠસુદિ ૧૨ મુગલ હાર્યા. સેરબસ જીત્યા. દલી બેઠા. સાહાઆલમ સરિ હુયા.

પા૦	સાહાઆલમસુરિ	૬	૧	૯	૧૩
પા૦	સલેમસાનસુર	૯	૫	૮	૯
પા૦	પેરોસાહસુર	૦	૦	૩	૪

મમરેજખાને માર્યા–અમધલી નામ થ (ધ) રાયા.

પા૦	અંધલી	૦	૧	૩	૪
પા૦	સકંધર	૦	૬	૧૧	૪

સકંધર ગાજીખાન ઇસાહમ સુરત હુંઠું ઠાલ્યો હમાઉ પાતસાદ ૯ (૬) જે

પા૦ હમાઉ	૧	૧	૧૨	૨
પા૦ હેમુ ફણિક	૦	૦	૧૬	૫

વિક્રમાદિત નામ ધરાવ્યા વસંતરાય

પાણી પથે (પતે) લડાઇ પડી. અકબર જીત્યા. વણિક નાઠા.

સવત ૧૬૧૩ વર્ષે ફાલ્ગુન સુદિ ૨ દિને જલાલદી પા૦ અકબર બેઠા

પા૦ અકબર ૪૮ ૯ ૧૧ ૧૫

પા૦ સાહાસલેમ જાહાગીર સવત ૧૬૬૨ મૃગશિર વદિ ૧૨ આગરા માહે પાતસાહી બેઠા જાહાગીર

પા૦ સાહાજાન

પા૦ અવરંગસાહા

અથ ચીત્રોડકી પટાવલી.

દીત	૧૫ ઉત્તમ ભોજ	અથ રાણા
૧ ગહદીત	૧૬ નરપત રા૦	૧ રહાસૂ
૨ સોમદીત	૧૭ જમકરણ	૨ રરસૂર
૩ સાબદીત	૧૮ ભાદો રા૦	૩ નરસૂર
૪ કેશવદીત	૧૯ ગોપો રા૦	૪ જસકર્ણ
૫ સઘ ,,	૨૦ હાસો રા૦	૫ રાજપાલ
૬ રાજ ,,	૨૧ જોગરાજ	૬ નગપાન
૭ રાજ ,,	૨૨ વીરમદે	૭ પન્તકાલ
૮ ગોતમ ,,	૨૩ વરસઘદે	૮ પાઘડદે
૯ ઠાકર ,,	૨૪ શ્રીપૂજ	૯ લૂણસી
૧૦ ઘોઘ ,,	૨૫ કરણરાજ	૧૦ સમહેરસી
૧૧ વપ ,,	૨૬ જેતમી	૧૧ અજુ
૧૨ ઇશ્વર ,,	૨૭ તેજસી	૧૨ લખમણસી
૧૩ દેન ,,	૨૮ સમરસી	૧૩ અઇ
૧૪ નાગ ,,	૨૯ રતનસી	૧૪ હમીર
૧૫ જોગાદીત	૩૦ અમરસી	૧૫ ખેતસી
	૩૧ સમરસી	૧૬ લાખો
અથ રાવલ	૩૨ કુંવરસી	૧૭ મોકલ
૧ બાપો રાવલ	૩૩ મોહણસી	૧૮ કુંભો
૨ ભોજ રાવન	૩૪ પદમસી	૧૯ રાયમલ્લ
૩ કડભોજ	૩૫ શિવદે	૨૦ સાગો
૪ ખોમણ રા૦	૩૬ દેવોરા	૨૧ રતનસઘ
૫ ગોવદ રા૦	૩૭ નેરસુર	૨૨ ઉદેસઘ
૬ આલો રા૦	૩૮ ભોજમૂ	૨૩ પ્રતાપસઘ
૭ હસ રા૦	૩૯ ડુંગરસી	૨૪ કરણ
૮ શકન કુમાર	૪૦ કરમસી	૨૫ જગતસંઘ
૯ સાત વાહણ	૪૧ કનરદે	૨૬ રાજસઘ
૧૦ તેર વાહણ	૪૨ પાવોરા	૨૭ જેસઘ
૧૧	૪૩ ગોપા રા૦	
૧૨ અબ પસાય	૪૪ ગગેવ	૮૭
૧૩ કૃત વાહણ	૪૫ ઉમેઘ	
૧૪ નિર વાહણ		

૪ પ્રહર ૮ દિશા કાગડો ચીડી

ઇશાન ૮	પૂર્વ.	અગ્નેય ૨.
૧ દુ:ખપ્રાપ્ત ૨ શોકનાશ ૩ કન્યાલાભ ૪ સંતાપજ્ઞાન	૧ ધનહાનિ ૨ ધનલાભ ૩ પ્રાપ્ત ૪ રાજમાન	૧ ચોરભય ૨ રાજભય ૩ પ્રાહુણો આવે ૪ સજ્જન મિલે
ઉત્તર ૭ ૧ અભિલાપ ૨ સંતોષ ઉ૦ ૩ ધનલાભ ૪ પ્રાપ્તિ		દક્ષિણ ૩ ૧ ભયસંતાપ ૨ દ્રવ્યહાનિ ૩ દ્રવ્યલાભ
વાયવ્ય ૬ ૧ મિત્રલાભ ૨ રાજવાર્તા સુણાવે ૩ રાજક્લેશ ૪ મિત્રલાભ	પશ્ચિમ ૫ ૧ દુ:ખવાન ૨ મીઠા ભોજન ૩ ચોરભય ૪ સજ્જન મિલન	નૈરૃત્ય ૪ ૧ પ્રાહુણા આવે ૨ સંતોષ ૩ રોગપીડા ૪ સજ્જન મિલન

ગદહડા ચાર પ્રહર આઠ દિશા બોલે

ઇશાન ૮	પૂર્વ ૧	અગ્નેય ૨.
૧ મૃત્યુ ૨ અગ્નિ ભય ૩ રાજા પ્રસાદ ૪ ચોર ભય	૧ ધનલાભ ૨ સ્રીસમાગમ ૩ અગ્નીભય ૪ કાર્યનાશ	૧ સ્ત્રી આગમ ૨ રાજશોક ૩ વાયુ વાદલ ૪ અગ્નિ ભય
ઉત્તર ૧ ચોરભય ૨ દ્રવ્યલાભ ૩ રાજા મરણ ૪ વિજય	ગદહા	દક્ષિણ ૧ પાહુણો આવે ૨ સુખવાત ૩ ધનલાભ ૪ મરણ સુણાવે
વાયવ્ય ૧ વિદ્યાલાભ ૨ કષ્ટ ૩ સ્રીલાભ ૪ પીતાભોજન	પશ્ચિમ ૧ સંતોષ ૨ કષ્ટમગ્ન ૩ ધનલાભ ૪ વિદ્યાલાભ	નૈરૃત્ય ૧ વરસાદ ૨ ભય ૩ કષ્ટ ૪ કલ્યાણ

૬—**કૉન્ફરન્સનું ૧૧ મું અધિવેશન**—કલકત્તામાં વિજયવંતું થઇ ચૂક્યું છે તેમાં પસાર થયેલા ઠરાવો-પ્રમુખ સાહેબના ભાષણો વગેરે આવતા અંકમાં આપીશું. હાલને માટે જણાવવાનું કે મુંબઇમાં રેસીડેન્સીઅલ જનરલ સેક્રેટરી તરીકે શ્રીયુત હીરજી ખેતશી ખીમશી નીમાયા છે. આશા છે કે તે યુવાન સેક્રેટરી ઝળકતી કારકીર્દિ બતાવશે. તંત્રી.

આંતરજીવન અને બાહ્યજીવન.

(લેખક—મુનિ મહારાજશ્રી ચારિત્રવિજયજી—પાલીતાણા.)

પર્વતની કોઇ એક ખીણમાંથી નિર્મળ જળનું ઝરણુ સતત ગતિએ વહી જતું તમારા જોવામાં આવ્યું છે ? આ નિર્મળ જળ કયાંથી આવતું હશે તેનો તમે વિચાર કર્યો છે ? વિચાર કરતાં તમને એમ નથી લાગ્યું કે આ દેખીતા જળપ્રવાહની પાછળ, આ જળપ્રવાહના મૂળમાં ગમે ત્યાં પણ એક આવાજ સ્વચ્છ જળનું સરોવર હોવું જોઇએ ? આ જગતનો નિયમ જ એવો છે કે આંતર મૂળમાં જે વસ્તુ ન હોય તે બાહ્ય સ્વરૂપે પ્રતીત થઇ શકતી નથી. વધારે સરલ શબ્દોમાં કહીએ તો કારણ વિનાનું કાર્ય સંભવતું નથી.

મનુષ્ય જીવનના સંબંધમાં પણ એમજ છે. મનુષ્યનું બાહ્યજીવન એ તેના આંતર જીવનને જ સંપૂર્ણપણે આધીન હોય છે. મનુષ્યના આંતર જીવનમાં જે વસ્તુ ન હોય તે તેના બાહ્ય જીવનમાં વ્યક્ત થઇ શકતી નથી, અલબત્ત દંભ કે કપટનો આધાર લઇ મનુષ્યો પોતાના આંતરજીવનમાં ન હોય તે બાહ્ય જીવનમાં વ્યક્ત કરવાનો મિથ્યા પ્રયત્ન કરે છે, પણ તે તેમનું પોતાનું જીવન નથી હોતું અને તેથી તે જીવન તેમની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિમાં સહાયક થવાને બદલે ઉલટું વિઘાતક જ થઇ પડે છે. વળી તેની સાથે બીજી એક વાત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે મનુષ્યનું જેવું આંતરજીવન હોય તેવું જ બાહ્યજીવન હોય એમ પણ બનતું નથી. જો કે તે બાહ્યજીવન આંતર જીવનને અનુકૂળ બનવાનો પ્રયત્ન તો કરતું જ હોય છે પણ કેટલાંક સ્વાભાવિક કારણોને લીધે આંતર જીવનની આબેહુબ પ્રતિકૃતિરૂપ બાહ્ય જીવન બની શકતું નથી. જે સરોવરનું પાણી ઝરણરૂપે બ્હાર વહેવાની યોગ્યતા ધરાવતું હોય, તે સરોવરની આડે અથવા તો જળપ્રવાહની આડે કુદરતી અથવા અકુદરતી રીતે સખ્ત અંતરાયો આવીને ઉભા રહે તો તે ઝરણુની શી ગતિ થાય ? પ્રવાહને પોતાની ગતિનો રોધ કરવો જ જોઇએ અને તેમ નહીં તો પોતાની નિત્યની શિથિલતા સ્વીકારી જ લેવી જોઇએ. મનુષ્યોના સંબંધમાં પણ તેમજ બને છે. એક મનુષ્યનું આંતર જીવન અનેકાનેક શુભ ભાવનાઓ, સુંદર મનોરથો અને ઉચ્ચ મહત્વાકાંક્ષાઓથી પરિપૂર્ણ હોય પણ જો વચમાં સંસારના, વ્યવહારના કે અંતરાય કર્મનાં વિઘ્નો આવીને ઉભાં રહે તો તે પોતાની ભાવનાઓ, મનોરથો કે મહત્વાકાંક્ષાઓને અનુરૂપ એવું બાહ્યજીવન પ્રકટાવી શકે નહીં. આંતરજીવન પ્રયત્નો કરવા છતાં જ્યારે બહિર્ભાવને નથી પામતું ત્યારે તેમ થવામાં કર્મોદય, પાપપ્રકૃતિનો ઉદય કે અંતરાયકર્મનો પ્રતિબંધ નડે છે એમ આપણને માન્યા વિના ચાલતું નથી. મનુષ્યનું આંતર જીવન કેવા પ્રકારે ઘડાય છે એ વિષય બહુ ગંભીર છે. અને તેના સ્પષ્ટીકરણને માટે આવો જ બીજો એક નિબંધ તૈયાર થઇ શકે તો પણ હાલના પ્રસંગે એટલુ કહેવું બસ થઇ પડશે કે અનેકાનેક વિચારો, અનુભવો, નિશ્ચયો અને વ્યવહારો મનુષ્યનું આંતરજીવન ઘડવામાં સહાયક થઇ પડે છે. આ ભવના અને તેની સાથે પૂર્વ ભવના પણ અનેક સંસ્કારો આંતરજીવનની સાથે સંકળાયેલા હોય છે. કેટલાક વિદ્વાનો કહે છે કે વર્તમાનકાળનો પ્રતીત થતો મનુષ્ય એ તેના ભૂતકાળના વિચારોનું અને સંસ્કારોનું જ એક પરિણામ છે, અર્થાત્ મનુષ્ય પોતાના જીવનની પ્રત્યેક

ક્ષણે જે અનુભવો કરે છે, જે વિચારો કરે છે અને જે દૃઢ નિશ્ચયો કરે છે તે તેના આંતરજીવનની સામગ્રીરૂપે બની રહે છે અને તે જ અનુભવો, તેજ વિચારો અને તે જ દૃઢ નિશ્ચય વખત જતાં બાહ્યજીવનમાં વ્યક્ત કરવાનો ઉદ્યમ કરે છે. આમાં કદાચ તે નિષ્ફળ નીવડે છે પરન્તુ એની નજીવી નિષ્ફળતાઓથી લાંબા કાળનું સુંદર રીતે ઘડાયેલું આંતર જીવનનું બળ શિથિલ થતું નથી. વટવૃક્ષના એક બીજે પોતાના આંતરજીવનમાં ગગનભેદી ઉન્નતિની જે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી હોય તે યોગ્યતા નજીવા અવરોધોને દૂર કરી પોતાની આંતરિક શક્તિને પ્રકટ કર્યા વિના શાંત રહી શકશે નહીં. પછી તે અવરોધોનું બળ પોતાના સામર્થ્ય કરતાં અધિક પ્રમાણમાં હોય તો ન છૂટકે નિષ્ફળતા સ્વીકારી લેવી પડે. પરંતુ તે ઉપરથી તે બીજમાં અંતર્ભૂત કોઇ શક્તિ જ નથી એમ કહેવું ઉચિત નથી. વસ્તુતઃ બહારના અવરોધો જ તેના આંતરજીવનની વધારે કસોટી કરાવનારા થઇ પડે છે. મતલબ કે આંતરજીવનમાં જે સામર્થ્ય અને સૌંદર્ય હોય તે સામર્થ્ય અને સૌંદર્ય ઉપરથી જ મનુષ્યની યોગ્યતાની કીમત નક્કી થઇ શકે છે—તેના બાહ્યજીવન ઉપરથી નહીં.

આંતરજીવને જીવવું એ જ યથાર્થ જીવન ગણાય છે. એક મહા દુરાચારી અને નૃશંસ વ્યક્તિ પણ ધારે તો પોતાના બાહ્ય જીવનને એક પરમ યોગી તપસ્વી જેવું દર્શાવી શકે. કારણ કે તેમ કરવામાં ખાસ પરિશ્રમ કે સાધના કરવાની જરૂર તેને રહેતી નથી. કોઇની પાસેથી નાણાં ઉધારે માગી લાવી પૈસાદાર કહેવડાવવું એ તો એક દરિદ્રીથી પણ બની શકે તેમ છે. ચોરી કરી અન્યની મીલ્કત ઉપર પોતાનો દાવો રજુ કરવો એ તો એક ભીખારી પણ કરી શકે તેમ છે. પરંતુ ચારિત્ર્ય અને નીતિની દ્રષ્ટિએ તેની એક કોડીની પણ કિમત અંકાતી નથી. જે યોગીપણું તેનાં આંતરિક યોગીજીવનનું પરિચાયક હોય એ જ યથાર્થ કિમતી અને વિશ્વોપયોગી છે. જે નાણું પોતાના પરિશ્રમથી ઉપાર્જન કર્યું હોય તે નાણું જ મનુષ્યને પૈસાદારની યથાર્થ પદવી અપાવવામાં ઉપયોગી થઇ શકે છે. મનુષ્ય માત્ર આ વાત સારી રીતે સમજે છે. આંતરજીવન એ જ યથાર્થ મનુષ્યજીવન છે એમ પ્રત્યેક અંતઃકરણ સ્વીકારે છે. છતાં ઘણીવાર એવું બને છે કે સિંહની ચામડીથી વીંટળાયેલા ગર્દભો સિંહપણાનું માન પડાવી લઇ સિંહમા ખપી જાય છે. કારણ કે આંતરજીવનની કસોટી કરવાની શક્તિ વ્યક્તિમાત્રમાં એક સરખી હોતી નથી; બાહ્યાડંબરમાં રચી–પચી રહેલો જમાનો ગર્દભનું બાહ્ય સિંહદર્શન જોઇ ક્ષણવાર અંજાઇ જાય છે, પણ એ કહેવાતા અને મનાતા સિંહના મુખમાંથી જ્યારે પોતાનો સહજ સ્વર બહાર આવે છે ત્યારે તે સિંહની કેવી દયાજનક સ્થિતિ થઇ પડે છે એ પંચતંત્રમાંની એક વાર્તા જ કહી આપે છે. જેના હૃદયમાં સિંહત્વ નથી, જેના આંતરજીવનમાં વિક્રમ કે પરાક્રમ નથી તે બાહ્ય જીવન સિંહનો અધીશ્વર હોવાનો દાવો કરે તે શું કામનો? જગતને સિંહના આંતરજીવનની જેટલી જરૂર છે તેટલી બાહ્યજીવનની નથી. ખેદનો વિષય તો એ છે કે આજકાલ બાહ્યજીવન સુધારવા માટે જેટલું મંથન થાય છે તેટલું મંથન આંતરજીવન સુધારવા માટે થતું નથી. મનુષ્યનો બાહ્ય વ્યવહાર સુધારવા માટે જેટલા ઉપદેશો અપાય છે તેટલા મનુષ્યના આંતર વ્યવહાર સુધારવા માટે અપાતા નથી. આ જમાનો બાહ્ય દેખાવ, મિથ્યા આડંબર અને ટાપટીપમાં એવો મ ગ્ધ થઇ ગયો છે કે વસ્તુ માત્રને એક પ્રકારનું આંતર જીવન હોય છે અને એ આંતરજીવન જ તેનું યથાર્થ જીવન હોય છે એ વાત જ પ્રાયઃ

ભૂલી ગયો છે. આપણને આપણા ઉપદેશકો આપણું જીવન સુધારવા કેવો ઉપદેશ આપે છે? તેઓ કહે છે કે "રોજ બે ઘડી દેરે-ઉપાશરે જઇ સામાયક, પડિક્રમણું કે પૂજાપાઠ કરો." આ ઉપદેશને માન આપી લોકો કડવું મ્હો કરી બે ઘડી ધર્મના સ્થાનકોમાં જઇ આવે છે. અમે એમ નથી કહેવા માગતા કે દેરાસર કે ઉપાશ્રય આદિ ધર્મસ્થાનોમાં જઇ બે ઘડી બેસવું એ અયોગ્ય છે. અમારો કહેવાનો આશય માત્ર એટલો જ છે કે આંતરજીવન સુધાર્યા વિના કેવળ બાહ્ય ચિન્હો વળગાડી દેવાં એ જ સર્વસ્વ નથી. મનુષ્યોને જો પરમ ધાર્મિક અને સુચારિત્રવાન બનાવવા હોય તો સૌ પ્રથમ તેમના આંતરજીવનો ઉપર સંસ્કાર કરવા જોઇએ, તેમના આંતરજીવનોમાં જે કાઇ અનીતિ કે પાપ જેવું હોય તે દૂર કરી તે સ્થળે નીતિ અને પુણ્યનો સુંદર પટ ચડાવવો જોઇએ. આવી પ્રાથમિક તૈયારી કર્યા વિના કેવળ બાહ્યજીવન સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો તે તો હાથે કરીને જગતને દંભી અને કપટી બનાવવા જેવુ છે, હાથે કરીને સંસારને નર્ક બનાવવા જેવું છે. એક દર્દીને વૈદ્ય પીવાની અને ચોપડવાની (ઝેરી) દવા આપે અને દરદી એ વૈદ્યની સલાહને ખોટી રીતે સમજી ચોપડવાની ઝેરી દવાનો ઉપયોગ પીવામાં તથા પીવાની દવાનો ચોપડવામાં ઉપયોગ કરે તો તેનું કેવું પ્રાણનાશક પરિણામ આવે? આપણા વ્યવહારમાં પણ એવું જ ભયંકર પરિણામ આવ્યું છે. શાસ્ત્રકારોએ પ્રબોધ્યુ છે કે અમુક પ્રકારનું આંતરજીવન જેનું હોય તેનું બાહ્યજીવન અમુક પ્રકારનાં લક્ષણોથી અંકિત થયેલું હોવું જ જોઇએ. અર્થાત્ સ્થૂલ જીવન-દ્રવ્ય જીવન,એ ભાવ જીવન-આંતરજીવનનું સૂચક હોવું જોઇએ. આનો અર્થ એવો થવા લાગ્યો કે જ્યાં અમુક પ્રકારનું બાહ્યજીવન હોય ત્યાં તેમને મળતું આંતરજીવન હોય જ-ન હોય તો પણ આપણે માનવુંજ જોઇએ. આવી વિચારશૂન્યતાએ આપણને એવા પામર અને મોહમુગ્ધ બનાવી દીધા કે આંતરજીવનની ઉપયોગિતા સમજવા જેટલી શક્તિ પણ રહી નહીં. આનું પરિણામ એ આવ્યુ કે મિથ્યા આડંબર અને દંભને અતિશય ઉત્તેજન મળ્યું-પ્રપંચીઓએ ભક્ત અને ભાવિક હૃદયોને છેતરી પોતાની વાસના પૂર્ણ કરી. જગતથી આંખે એવા સજ્જડ પાટા બંધાવી દીધા કે એ પાટાને વેગળા કરવાની સૂચના આપનારને પણ પોતાના પરમ શત્રુ માનવા લાગ્યા. અમુક વસ્ત્રમાં માનવી સારો લાગે એટલા માટે વસ્ત્રની ઉપયોગીતા સિદ્ધ થઇ. પણ પાછળથી એ ઉપયોગીતા એટલી બધી વધી ગઇ કે એ વસ્ત્રો જ મનુષ્યનાં લક્ષણો તરીકે ગણાવા લાગ્યા. આપણી રૂચિ, નીતિ અને ચારિત્ર્યનું આ રીતે કેટલું અધઃપતન થયું છે તેનો ખ્યાલ સુદ્ધા પણ ભાગ્યેજ કોઇ કરતું હશે. ગુજરાતનો એક સ્વર્ગસ્થ વિદ્વાન્ બહુ અસરકારક શબ્દોમાં કહેતો ગયો છે કે "એક જમાનો એવો આવશે કે જે વખતે યથાર્થ સદાચારનો કોઇ ભાવ પણ પૂછશે નહીં—વિજયી દુરાચાર જ સદાચારની પંક્તિમાં ગણાવા લાગશે." આ કથન વર્તમાન યુગને માટે અક્ષરશઃ સત્ય નીવડયું છે. એક માણસ હૃદયથી સદાચારી છે કે નહીં, તેનું આંતરજીવન સચ્ચારિત્રયુક્ત છે કે નહીં તેનો નિર્ણય કરવા જેટલી અમને અત્યારે ફુરસદ નથી. જેને પોતાનો દુરાચાર છુપાવતાં આવડે, જેને સદાચારના બાહ્ય લક્ષણો માઇન બોર્ડની માફક કંઠે વળગાડી જાહેરમાં ફરતાં આવડે તેના ચરણમાં અમારાં મસ્તિષ્કો નમાવવાં તૈયાર છીએ. આમ કરવાથી અમારા હૃદયમાં, અમારા સંસારમાં અને અમારા આધ્યાત્મિક ઉન્નતિના માર્ગમાં કંટકો વેરાતાં હોય તો પણ અમને તેની પરવા રહી નથી. અમને બાહ્ય આડંબરનું કામ છે, અમારે તો બાહ્યજીવનની જરૂર છે. આમ કહેનારાઓને ઉદ્દેશીને તો એમજ કહેવું પડે કે—

" ધિક્ ! મૂર્ખની મૂર્ખાઇના વખાણ ઝાઝાં શા કરૂં,
દિલ દગ્ધને દંભી કહે...... "

આ ઉપરથી બાહ્ય સદાચારના અમે વિરોધી છીએ, એમ માની લેવાનું નથી, સદાચાર તો ગમે ત્યારે પણ ઉપયોગી અને હિતાવહ જ છે—એ સામે અમારો લેશ માત્ર વાંધો નથી. અમારો વાંધો કેવળ દંભ અને કપટ જાળ પ્રતિ છે. હૃદયમાં હળાહળ ઝેર ભર્યું હોય અને લોકોને તે અમૃત મનાવવાનો જે બળાત્કાર થતો હોય, આંતર જીવન કાંટા અને જાળા-ઝાંખરાથી છવાયેલું હોય અને લોકોની પાસે તે પરમ રમણીય ઉદ્યાન કહેવરાવવાનો આગ્રહ સેવાતો હોય તો અમારે કહેવું જોઇએ કે એવી આત્મઘાતીઓની સૃષ્ટિઓમાં રહેવા કરતાં સ્મશાનમાં જઇ રહેવું એ જ ઉચિત છે

અમને આ સ્થળે, એવો પ્રશ્ન કરવામાં આવશે કે–" આંતર ' જીવન ઉપર આટલું બધું મહત્ત્વ મૂકવાની શું જરૂર છે ? આંતર જીવનની આટલી બધી કીંમત આંકવાનું તમને શું કારણ છે ? લોકો તો બાહ્ય જીવનને જ સમજી શકે છે તો પછી એક માણસ પોતાનું બાહ્ય જીવન સુંદર રીતે નિર્ગમતો હોય તો પછી તેના આંતરજીવનમાં ડોકીયું કરવાનો તમને શું હક્ક છે ? " આના ઉત્તરમાં અમારે જે કાંઇ કહેવાનું છે તે અમે ક્રમે ક્રમે સ્પષ્ટ કહીશું. જગતમાં જેટલાં સ્થૂળ બળો છે તે સૂક્ષ્મબળની પાસે કશી બીસાતમાં ગણાતા નથી. એક કુંભારના છોકરાને પાંચ-પચીસ ગર્દભો હાંકી જતો તમે કદી જોયો છે ? ભેંસો અને ગાયોના ટોળાને ભરવાડનો એક નાનો છોકરો રમતો રમતો હાંકી જાય છે તેનું શુ કારણ તેનો તમે વિચાર કર્યો છે ? જો એ વિષય ઉપર તમે તમારા મનને વિચાર કરવા દીધો હશે તો તમે સમજી શક્યા હશો કે ગમે તેટલું શરીરબળ કિંચિન્માત્ર મનોબળની પાસે એક તણખલા કરતાં સહેજ પણ ચડીયાતું નથી. ભેંસો અથવા ગાયોમાં પેલા ન્હાના છોકરાને પરાસ્ત કરવા જેટલું શું શરીરબળ નહીં હોય ? પરન્તુ એ સ્થૂલ બળ મનના સૂક્ષ્મબળ પાસે નમી જાય છે અને ભરવાડનો છોકરો જે તરફ વાળે તે તરફ તે ટોળાને દોરાવું પડે છે. મનના બળ કરતાં પણ હૃદયનું–ચારિત્રનું બળ વિશેષ સૂક્ષ્મ હોવાના કારણે વિશેષ અસરકારક ગણાયું છે. દૃઢ બુદ્ધિ બળવાળા અને મનો બળવાળા પણ એક ચારિત્ર્ય બળવાળા વ્યક્તિ પાસે પોતાનું મસ્તક નમાવ્યા વિના રહી શકતા નથી. જળ એ સ્થૂલ વસ્તુ છે, જળ જેટલું કામ કરી શકતું નથી તેટલું વરાળ કરી શકે છે. કારણ કે તે જળ કરતાં વિશેષ સૂક્ષ્મપણાને પામ્યું હોય છે. મહાભારતમાં એક એવા ભાવની કથા છે કે દુર્યોધન અને અર્જુન જ્યારે કૃષ્ણની સહાયને માટે ગયા ત્યારે કૃષ્ણે એક પક્ષને પોતાની સેનાની સહાયતા અને અન્ય પક્ષને પોતાની અંગત સહાયતા આપવાનો સંકલ્પ જાહેર કર્યો હતો. સ્થૂલબળના લાલચુ દુર્યોધને કૃષ્ણનું સેનાબળ પોતાના પક્ષમાં ખેંચી લીધું અને કૃષ્ણનું અંગત–એકલું બળ પાંડવોને માટે રહેવા દીધું. મહાભારતના વાંચન ઉપરથી આપણે જાણી શક્યા છીએ કે તેમાં છેવટે વિજય તો કૃષ્ણના એકલાના બળનો–બુદ્ધિબળનોજ થયો હતો, સેનાબળનો–સ્થૂલબળનો નહીં. કૃષ્ણે પાંડવોને જે નૈતિકબળ–મનોબળ અને ચારિત્રનું બળ અર્પ્યું હતું તેજ તેમના વિજયમાં નિમિત્તભૂત હતું. આવા અસંખ્ય દૃષ્ટાંતો સૂક્ષ્મબળની કીમાયતમાં આપી શકાય તેમ છે. સારાંશ એ છે કે સ્થૂલ કરતાં સૂક્ષ્મ વિશેષ અસરકારક, સ્થાયી અને સામર્થ્યયુક્ત હોવાથી ખરેખરૂં કીમતી અને ઉપાદેય છે અને એટલાજ માટે અમે આંતરજીવનની સવિશેષ ઉપયોગિતા સ્વીકારીએ છીએ.

આંતરજીવન એ સૂક્ષ્મ જીવન છે, તેની સાથે તે સ્થાયી અને અક્ષય બળયુક્ત હોય છે. એ વાત ખરી છે કે સ્થૂળ જીવન મનુષ્યોની દ્રષ્ટિએ જેટલું ચડે છે તેટલું આંતરજીવન ચડતું નથી અને તેથી લોકો તેની ઉપયોગીતા સમજી શકતા નથી. પરંતુ સચ્ચારિત્રશીલ આંતરજીવને જગત ઉપર કેવી ઉંડી અસરો કરી છે, જગતમાં કેવાં પરિવર્તનો કર્યાં છે તેનો વિચાર કરશો તો જણાશે કે આંતરજીવન એ જ મનુષ્યસૃષ્ટિની ખરેખરી સંપત્તિ છે, સુંદર આંતરજીવન એ જ પ્રજાનો અમૂલ્ય અને દેવદુર્લભ વારસો છે. શ્રી સ્થૂળભદ્ર કોશા વેશ્યાને ત્યાં ચાતુર્માસ રહ્યા હતા. વેશ્યાને ત્યાં એકાંતમાં ચાતુર્માસ રહેવું એ બાહ્યદૃષ્ટિને કેટલું બધું ભયંકર લાગે છે? પરંતુ આંતરદૃષ્ટિએ સ્થૂળીભદ્રના આંતરજીવનનો વિચાર કરીએ તો એ વ્યતિકર સંયમ અને વૈરાગ્યનો કેવો અપૂર્વ પ્રબોધ આપણા હૃદયમાં જાગૃત કરે છે? આજે સ્થૂળભદ્રને પસાર થઇ ગયાં હજારો વર્ષો વીતી ગયાં, પણ એ મહાત્માના આંતરજીવનને પ્રજા હજી પ્રેમથી પ્રશંસી રહી છે. ભારતવર્ષના ઇતિહાસમાં એવા બીજા અનેક પુરૂષો થઇ ગયા છે કે જેમનાં બાહ્યજીવનો બાહ્યદૃષ્ટિને ભડકાવનારાં હોય, પરંતુ તેમના આંતરજીવનો જગતને કાંઇ અનેરા અને અદ્ભૂત પાઠો શીખવી ગયા છે. કારણ કે આંતરજીવનનુ સામર્થ્ય એવું અસીમ છે કે દેશકાળનું બળ તેને લેશ પણ હાની કરી શકતું નથી. જગતમાં આંતરજીવનની જેવી ચિરસ્થાયી અસર રહે છે તેવી બાહ્યજીવનની રહેતી નથી. જગતને આંતરજીવન જેટલું ઉપયોગી થાય છે તેટલું બાહ્યજીવન થઇ શકતું નથી. એક તપસ્વી થોડી મુદત સુધી ઉગ્ર તપસ્યા સેવે તો તે તપસ્યા તેના પરિચયમાં આવતા ભવિકજનોના અંતઃકરણમાં કંઇક અસર કરી શકે, પરંતુ તે તપસ્યા પુરી થઇ રહ્યા પછી તપસ્વીનુ બાહ્યજીવન વિશ્વને કશી ઉપાદેય સામગ્રી આપી શકતું નથી. પણ જો તે તપસ્વીનું આંતરજીવન જ તપસ્યામય હોય તો વિવિધ વિલાસો અને વૈભવાની મધ્યમાં રહેવા છતાંએ પ્રત્યેક ક્ષણે હિતાવહ બોધપાઠો તે આપી રહ્યું છે. આમ હોવાથી જ કેટલાક વિદ્વાનો કહે છે કે આચાર કરતાં વિચાર સહસ્ત્રગણો અધિક મૂલ્યવાન છે, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો બાહ્યજીવન કરતાં આંતરજીવન અનેકગણું અધિક ઉપાદેય છે.

જગતમાં ઘેર ઘેર સ્થૂળીભદ્ર અથવા જનક હોય એમ બનતું નથી. પરંતુ તેમના જેવી વિચિત્ર સ્થિતિમાં મૂકાયેલા અનેક મનુષ્યો આપણને અત્યારે પણ મળી આવે તેમ છે. કારણકે મનુષ્ય જે પ્રકારે પોતાનું આંતરજીવન નિર્ગમવા ઇચ્છતો હોય તે પ્રકારના અનુકૂળ સંયોગો પ્રાપ્ત નહીં થવાથી તેને બાહ્યજીવન છેક જૂદી જ રીતે નિર્ગમવાની ફરજ પડે એ વાત તદન કલ્પનામાત્ર નથી. ઘણીવાર એવા મનુષ્યો જોવામાં આવે છે કે જેઓ પોતાના આંતરજીવનમાં પરમ સંયમી અને વૈરાગી હોવા છતાં બાહ્યદૃષ્ટિએ તેમને વૈભવી અને વિલાસી હોવાનું પોતાના જીવનદ્વારા પ્રકટ કરવું પડે છે. સ્વાધીનતાના પરમ મિત્ર ગણાતા અનેક યુવકોને નોકરીની મજબૂત બેડીઓ પોતાના પગમાં નાંખવી પડે છે. બાળલગ્નના કટ્ટા શત્રુઓને પણ ઘણીવાર પોતાના ઘરમા જ સમાજના કે પરિવારના દબાણથી બાળલગ્ન કરવાં પડે છે. નિરૂપાયે પોતાના આંતરજીવનથી વિરૂદ્ધ જીવન નિર્ગમવાનાં આવાં ઉદાહરણો સંખ્યાબંધ મળી આવે છે. પરંતુ તે ઉપરથી તેમના આંતરજીવનની અવગણના કરવી એ બુદ્ધિમાનોને માટે ઉચિત નથી. આંતરજીવનની સઘળી મહત્વાકાંક્ષાઓને ગમે તે ભોગે, ગમે તેટલી વિરૂદ્ધતાઓની સામે થઇ અમલમાં આણી શકે એવા નરવીરો જગતમાં દુર્લભ હોય છે. જે નરવીરોને આપણે યથાર્થ આંતરજીવન અનુસારે જીવ્યાનું માનતા

હોઇએ છીએ તેઓ પણ પોતાના આંતરજીવનમાં એટલા બધા ઉન્નત અને ગગનવિહારી હોય છે કે આપણે તેમના યથાર્થ આંતરજીવનને સંપૂર્ણ રીતે સમજી શકતા નથી અને તેથી જ તેમના બાહ્યજીવનમાં તેમના આંતરજીવનની સોળે કળા પ્રકટેલી હોવાનો નિશ્ચય કરી બેસીએ છીએ. વસ્તુતઃ આંતરજીવન બાહ્યજીવનરૂપે સંપૂર્ણપણે વ્યક્ત થઇ શકતું નથી. જેમને આપણે બાહ્યજીવનમાં પરમ યોગી કે ઋષિ-મુનિરૂપે સ્વીકારતા હોઇએ છીએ તેમના આંતરજીવનમાં ઉંડા ઉતરી તપાસ કરીએ તો ત્યાં તેઓ એટલા બધા ઉચ્ચ અને શિખર-સ્થિત હોય કે આપણી દૃષ્ટિ અંત સુધી પહોચી શકે નહીં. આંતરજીવનને સર્વાંશે બાહ્ય-જીવનમાં કિંવા વ્યવહારમાં ઉતારવું એ અશક્ય છે અને એટલા જ માટે અનુભવી પુરૂષો ગાઇ ગયા છે કે–"કથની કથે સહુ કોઇ, રહેણી અતિ દુર્લભ હોય." આંતર જેવું સંપૂર્ણ બાહ્ય બની શકતું હોત તો આજે સંસારમાં અને નંદનવનમાં કાંઈ ફેર રહેવા પામત ખરો?

આંતરજીવનમાં જે મહત્વાકાંક્ષાઓ અને ઉચ્ચાભિલાષો હોય છે તે જ્યારે બાહ્યજીવનનું સ્વરૂપ ધારણ કરવા લાગે છે ત્યારે આંતરજીવન પણ ક્રમે ક્રમે આગળ ગતિ કરતું જતું હોય છે. આપણે ક્યારે રમકડાની સાથે રમવાની શરૂઆત કરી હતી અને ધીમે ધીમે ક્યારે અને કેવી રીતે ઉચ્ચ પ્રકારના રમકડા–દ્રવ્યોની સાથે ખેલવાનું શરૂ કર્યું તે જેવી રીતે આપણે જાણી શકતા નથી તેજ પ્રકારે આંતરજીવન કેવી રીતે આગળ ગતિ કરતું જતું હોય છે તે તેજ સમયે આપણાથી જાણી શકાતું નથી. ચતુર્થ ગુણસ્થાનકવર્તી સમ્યક્ત્વધારી મનુષ્ય સમ્યક્ત્વના બાહ્યજીવનમા રહી દેશવિરતિ (પંચમ ગુણસ્થાનક) ના આભ્યંતરિક જીવનને ધારણ કરે છે અને તેજ રીતે પંચમ ગુણસ્થાનવર્તી શ્રાવકના દ્વાદશવ્રત પાળનાર તે સ્થિતિએ બાહ્યજીવનમાં રહીને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકના એટલે સર્વવિરતિપણાના આંતરજીવનને ધારણ કરે છે. છઠ્ઠા પ્રમત્ત ગુણસ્થાનકવાળો સાતમા અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકનું આંતરજીવન વહેતો હોય છે. મતલબ કે વ્યવહારમાં મનુષ્ય જેવા પ્રકારનો હોય તેથી સહેજ અધિક યોગ્યતાવાળો તેના આંતરજીવનમાં હોય છે. આંતરજીવનની સીડીનો એવો ક્રમ છે કે તે પોતે કેટલો ઉપર આવ્યો તે નીહાળી શકતો નથી–કિન્તુ તે પોતાની જગ્યાએ ઉભો રહી ઉપરના એક પગથીયા ભણી આતુર દૃષ્ટિ કરી તે પગથીએ પહોચવાની વ્યાકુળતા અનુભવતો હોય છે. જેમ જેમ એ ક્રમારોહણ વધતું જાય છે તેમ તેમ મહત્વાકાંક્ષા પણ વૃદ્ધિ પામતી જાય છે. આવો એક સ્વાભાવિક નિયમ છે. એટલાજ માટે એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે મહત્તા આવતી દેખાય છે, પણ તે સંપૂર્ણપણે આવી હોય એમ કોઇને લાગતું નથી.

મનુષ્યમાત્રની એ પવિત્ર ફરજ છે કે તેણે જેમ બને તેમ આંતરજીવન સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો. કેવળ બાહ્યજીવન સુધારવું એ નિરર્થક છે. આંતરજીવનમાં જે પ્રકારની ભાવનાઓ સંગ્રહિત થઇ હોય તે ભાવનાઓને અનુસરતું બાહ્યજીવન વ્યક્ત ન થતું હોય તો તેથી નિરાશ બની બેસવું એ ઉચિત નથી. આપણને લક્ષાધિપતિ બનવાનો કે મહાન્ યોગેશ્વર બનવાનો સંકલ્પ સ્ફુર્યો કે તુરત જ લક્ષાધિપતિ બની જઇએ એમ થતું નથી. કુદરતમાં અકસ્માત્ જેવું કદાપિ સંભવતું નથી જેને આપણે અકસ્માત્ કહીએ છીએ તે પણ અમુક નિયમાશ્રિત તો હોય છેજ. કુદરત કોઇ પણ પ્રકારના આંચકાને સહન કરી શકતી નથી. હઠયોગથી કે કદાગ્રહથી અકસ્માત્ બાહ્યજીવનને સુધારવા જતાં તો કાચ

તેમ થયેલું તમે જોઇ શકો. પરંતુ આખરે એ અકસ્માત્ તેનો બદલો લીધા વિના રહેવાનું નહીં. આંતરજીવનમાં જે સુધારણા થાય છે અથવા તેમાં જે ભાવના પ્રવેશે છે તે પ્રાયઃ ક્રમપુરઃસર જ બને છે. આંતરજીવન આકસ્મિકપણે સુધરતું નથી. તેમાં સાધના, ઉદ્યોગ અને અધ્યવસાયની પગલે પગલે જરૂર પડે છે. જે વસ્તુ ક્રમશઃ વિકાસ પામે છે તે વસ્તુ વિશેષ સ્થાયી અને દ્રઢ બને છે. આંતરજીવનને એવું જ સ્થાયી અને દ્રઢ બનવા દો. વખત જતાં બાહ્યજીવન એને અનુરૂપ બની જશે, બાહ્યજીવનને અનુરૂપ બનવું જ પડશે. બળાત્કારની કે હઠયોગની કશી જરૂર નહીં રહે.

આંતરજીવન ભાવનામય-વિચારમય-અભિલાષમય હોય છે. તે સંપૂર્ણપણે તેના પ્રવર્તકને-માલેકને આધીન હોય છે. બાહ્યજીવન સયોગોને આધીન હોય છે. પ્રતિકૂળ સંયોગો હોય તો બાહ્યજીવનને પગલે પગલે આઘાત સહન કરવો પડે છે, આંતરજીવનના સબંધમાં તેમ નથી. મનુષ્ય પોતે ધારે તો પોતાના અંતઃકરણમાં દેવદુર્લભ સુંદર ભાવના-ઉદ્યાન ખીલવી શકે. સમાજ, જ્ઞાની, ધર્મ કે રાજ્ય તેને કંટકાચ્છિન્ન જંગલ જ ઉપજાવી કહાડવાની ફરજ પાડતું નથી. મનુષ્ય ધારે તો પોતાના અંતઃકરણને સમાનતા, મૈત્રી-કરૂણા અને સ્વાતંત્ર્યનાં સુંદર આભૂષણોથી સર્વાંગ સુંદર બનાવી શકે. બાહ્યજીવનમાં તે ગમે તેટલો પરાધીન કે દાસાનુદાસ હોય તો પણ આંતરજીવનને તેવુંજ નબળું-કાયર કે પામર બનાવવાની કોઇની તાકાત નથી કે આજ્ઞા કરી શકે. વચને કિં દરિદ્રતા ? આ કથન જો કે કપટ જાળનું સૂચક છે તો પણ તેમાં સહેજ ફેરફાર કરી એમ કેમ ન કહી શકાય કે અંતરે કિં દરિદ્રતા ? પ્રિય વાચક ! તારા વિચારોને નિર્બળ અને નિઃસત્ત્વ નહીં બનાવતાં પરમ પ્રબળ અને વેગવાન્ બનાવ ! અંતરમાંતી સમસ્ત શિથિલતાઓને અને અનીતિઓને હાંકી કહાડવાનો પ્રયત્ન કર અને એ રીતે અધ્યાત્મનાં ઉચ્ચ આકાશમાં ઉડવાનો પ્રયત્ન કર. બાહ્યજીવનમાં એનાં લક્ષણો પ્રતીત ન થાય તો તેની દરકાર કરીશ નહીં. જેને તેવા જીવનની જરૂર છે, જેઓ તેવા ઉચ્ચ જીવનનું મહત્ત્વ આંકવા જેટલી ક્ષમતા ધરાવે છે તેઓ તને ગમે ત્યાંથી શોધી કહાડશે. જગત્ સુખથી કદાચ તારા આંતરજીવનની પ્રશંસા ન કરે તો તેથી નિરાશ થઇશ નહીં. અંતરના યથાર્થ જીવનને જીવનારાઓને જો કે તેવી કશી પરવા નથી હોતી એ અમે જાણીએ છીએ તોપણ દુર્દૈવવશાત્ એવી નિર્બળતા જ્યારે જ્યારે તને અનુભવાય ત્યારે ત્યારે પૂર્વના મહાન પુરૂષોનાં ચરિત્રોનુ સ્મરણ કરી તેમના આંતરજીવનની આજે કેટલી અનુમોદના થાય છે તેનો વિચાર કરી ક્રમારોહણના માર્ગ તરફ ગતિશીલ બનજે.

વખત જતાં જગત આંતરજીવનની કદર કર્યા વિના રહી શકતું નથી. આંતરજીવનની પવિત્રતા એક એવી જવલંત ચીણગારી છે કે તે સામાના હૃદયના સમસ્ત પાપોને ભસ્મીભૂત કર્યા વિના રહેતી નથી. માત્ર એક જ દ્રષ્ટાંત આપવું અત્ર બસ થઇ પડશે. નાટકમાં જ્યારે સીતાના હરણનો દશ્ય ખડો થાય છે અને દુષ્ટ રાવણ જ્યારે સીતાને બળાત્કારપૂર્વક પોતાની શય્યા સહચરી થવાની કઠોર આજ્ઞા ફરમાવે છે ત્યારે ગમે તેવા પરસ્ત્રીરત અને લંપટ પુરૂષોની આંખમાં પણ અશ્રુબિંદુઓ ભરાઇ આવે છે. રાવણના જેવો અન્યાય અને જુલમ વાપરનારા તટસ્થ પ્રેક્ષકો પણ એ વખતે નાટકના રાવણ ઉપર સખ્ત વાગ્બાણ છોડવા લાગી જાય છે. જોકે તેઓ પોતે જાણે છે કે પોતે નાટક જોવા આવ્યા છે,

પોતે શાવણથી કોઇ રીતે અધર્મ-અન્યાયમાં ઉતરે તેવા નથી તોપણ આંતરિક પવિત્રતા પ્રત્યેનો તેમનો સ્વાભાવિક અનુરાગ તેમના મુખમાંથી ધિક્કાર અને કિટકારના હૃદયસ્પર્શી વચનો બ્હાર કઢાવે છે. પરસ્ત્રી લંપટોની આવા પ્રસંગોમાં જેવી દશા થાય છે તેવી જ રીતે વિશ્વાસઘાતી અને મલીન જાતિના પરમ શત્રુઓની પણ તેવી જ દશા થાય છે. તેઓ પોતાના જીવનને અનુકૂળ વર્ત્તન નાટકના રંગ મંડળ ઉપર મૂર્તિમંતરૂપે જોવા છતાં તેવું જીવન ગાળનાર પ્રતિ ઉશ્કેરાઇ જાય છે. કારણ કે તેમના અંતરની સ્વાભાવિક મૃદુતા, કોમળતા અને ન્યાયપ્રિયતા તે વખતે અંદરથી પોકારી ઉઠે છે. આ આંતરજીવનનો સહજ પોકાર વાસનાના કે કામના પ્રવાહમાં તણાયા પછી તેઓ સાંભળી શકતા નથી એજ તેમનું કમભાગ્ય છે.

સારાંશ એ છે કે ગમે તેવો પાપી અને નીચ મનુષ્ય પણ આંતરજીવનની મહત્તા સમજી શકે છે. વાસનાઓની પ્રેરણાને આધીન થઇ મુખથી ગમે તેટલી નિંદા કરે તોપણ અંતઃકરણમાં તો તે આંતરિક ગુણોનો પુજારીજ હોય છે. જો તેમ ન હોત તો અનીતિવાન પાત્રના મુખમાંથી નીકળેલા શબ્દો સાંભળી તે ઉશ્કેરાત નહીં.' જેને હૃદય છે તે અન્ય હૃદયને ન સમજી શકે એમ બનતું નથી, જેને આત્મા છે તે અન્ય આત્માની ઉચ્ચતાને ન સમજી શકે એમ બનતું નથી. પ્રિય વાંચનાર ! આંતરજીવનમાં શ્રદ્ધા રાખો, એ જીવનને જેમ બને તેમ ઉચ્ચ-ઉચ્ચતર બનાવતા જાઓ, એ જીવનજ તમને આ ત્રિવિધતાપમય સંસાર સાગરની પેલે પાર લઇ જવામાં નૈકા સમાન કાર્યકર થઇ પડશે.

(નોટઃ—આ લેખ અમારા ખાસ અંક માટેનો ખાસ લેખ છે. પરંતુ સ્થાનાભાવને લીધે અમે તેમાં પ્રકટ કરી શકયા નથી તે માટે લેખક મુનિશ્રીની ક્ષમા યાચીએ છીએ.)
તંત્રી.)

વણિકોની સાંપ્રત સ્થિતિ.

રા. બ. હરગોવિંદદાસ દ્વારકાંદાસ કાંટાવાળા.

ધર્મે કરીગુજરાતના વણિકોના મુખ્ય બે ભાગ પડેલા છે, શ્રાવક અને મેશ્રી અથવા જૈન અને વૈષ્ણવ. જૈન અને વૈષ્ણવમાં પેટા પંથો છે, અને તે શિવાય શિવમાર્ગી, પ્રણામી વગેરે પંથોને માનનારા કેટલાક વણિકો જોવામાં આવે છે. વાણિયામાં અનેક નાતો, સંઘા કે પોળ છે. કેટલીક નાતોમાં શ્રાવક (શ્વેતાંબરી), ઢુંઢીઆ દિગંબર (એમ જૈન) ને મેશ્રીમાં વૈષ્ણવ અને સ્વામીનારાયણ) એ ત્રણે ધર્મ ચાલે છે, તે છતાં તેઓ માંહોમાંહે ખાવા પીવાનો અને કન્યા આપવા લેવાનો વ્યવહાર રાખે છે, તેમ કેટલીકવાર એક નાતની કન્યા બીજી નાતમાં પણ જાય છે, પછી ભલે તેમના ધર્મ જૂદા હોય. કેટલીક શ્રાવક મેશ્રીની નાતો એક બીજાથી અલગ રહેનારી પણ છે; એમ છતાં સર્વ જાતના વણિકોના સામાજિક રીતરિવાજ બહુ ભાગે સરખા છે, અને તેમના વેપાર રોજગાર પણ મળતા છે.

વણિકોનો મુખ્ય પેશો વેપારનો છે. વણિક-વાણિયા શબ્દજ (વણિજ્, વાણિજ્ય, વાણિજ્ય ઉપરથી) વેપારી-વેપાર કરનાર અર્થ સૂચવે છે; એમ છતાં તેઓ પરાપૂર્વથી

આપણે પ્રથમ સામાજિક સ્થિતિ તપાસીએ. વાણિયાની ૮૪ નાતો વિમળ પ્રબંધમા ગણી બતાવી છે, તેથી તે પાચસે સાતસે વર્ષથી ચાલી આવેલી જણાય છે તેમા દશા વિશાનો ભેદ બતાવ્યો નથી, અને તે પછી જે સ્થાને ફરીને એકડા બંધાવાથી, તડો પડવાથી કે ધર્મને લઇને જે ભાગના પડી ગયા છે તે ગણતા સખ્યા ઘણી મોટી થઇ જાય છે નાના નાના વાડાવાળી હોવાથી કન્યાઓની અછત થઇ છે, લાયક જોડાં બાંધી શકાતા નથી, કજોડા કરવા પડે છે કે વાઢા મરવુ પડે છે, કન્યા વિક્રય અને સાટા તેખડા થાય છે બાળલગ્ન કરવા પડે છે અને સસાર સુખ જોઇએ તેવુ પ્રાપ્ત થતું નથી. લગ્નાદિ સબધમા દશાવિશા, શ્રાવક મેશ્રી, કે સ્થળાતરનો તફાવત શા માટે ગખવો જોઇએ? નાતો સુધારવા માટે પરિષદો ભરવામા આવે છે, પણ તેનું જાણવા લાયક પરિણામ ભાગ્યેજ આવે છે નાતના શેઠીઆ ગરીબ લોકોને કચરી મારે છે તેની કોઇ દાદ ફરિયાદ સાભળતું નથી. આપણે ખોડા ઢોર માટે પાંજરાપોળો કાઢીએ છીએ, પણ આપણા ભૂખે મરતા નાતીલા કે દળણા ખાડણા કિંવા મહેનત મજુરી કરીને પેટ ભરનારી વિધવાઓ માટે કઇ કરતા નથી કોઇ કોઇ નાતમા કેળવણી માટે નાના ફડ કે વસતિ ગૃહો સ્થપાય છે, પણ તેથી જોઇએ તેવુ પારણામ આવનાર નથી ઉચી કેળવણીને માટે મોટી થાપણોની જરૂર છે બિનરોજગારીને ઉદ્યમે લગાડવા માટે નાણાની સોઇ જોઇએ. જો આમાનુ કઇ ન કરવામા આવે તો પછી નાતોનો ઉપયોગ કેવળ કન્યા આપવા લેવા ને જમવા જમાડવા જેટલોજ રહે છે

શહેરોમા વાણિયા લક્ષાધિપતિ કે ક્રોડાધિપતિ હોય છે, પણ તેની સખ્યા એટલી જુજ છે કે તે અપવાદ રૂપ ગણાય ગામડામા જાઓ અને ત્યા વાણિયાની સ્થિતિ બારીકીથી તપાસો દેશી કારીગરી નષ્ટ થતા તે ઉત્પન્ન કરવામા જે ધન વાણિયાનુ રોકાતું તે બધ પડયુ, હાથની કારીગરી સચાની કારીગરી સાથે ટકી શકે નહિ વિલાયતી માલ દેખીતો સસ્તો ને સારો લાગતા તેનો મોહ વધ્યો, એટલે દેશના ધધા બધ પડવા લાગ્યા. નવા કાયદા કાનુન ને અદાલતોએ તથા લોકોની બુદ્ધિ બગડતા ધીરધારનો ધધો મૃત્યુપ્રાય થયો, અગર જે થોડો ઘણો ચાલે છે તેમા કસ રહ્યો નથી વાણિયાને માત્ર માલની આપ લે કરવાનો ધધો રહ્યો છે તો પણ મોટા પાયાપર મુડીને અભાવ ન હોવાથી મળતર ઝાઝુ થાય નહિ. કેટલાકને કોથળા કરવા પડે છે અને કેટલાક સો પચાશની ગુમાસ્તી કરી દહાડા કાઢે છે એ કમાઇ એક પટાવાળાની કમાઇ જેટલી ગણાય, તેમા વળી કહેવાયા ઉજળી વર્ણ એટલે કપડા લત્તા ઠીક પહેરવા પડે, ઘર પણ સારૂ રાખવુ પડે, અને વરા વાજન કરવા પડે, તેથી તેમની કેવી અવસ્થા થતી હશે તેની અટકળ પણ થઇ શકતી નથી. વાણિયાના દિકરાથી અમુક ધધાજ થાય, એટલે બીજા ધધા કરી ન શકાય ઉંચી પ્રતિનુ જ્ઞાન મેળવ્યા વગર સારી નોકરી મળી શકે નહિ, તેથી દશપદર રૂપરડીની નોકરી પસંદ કરવી પડે, અને પેટ છોકરા પડયા હોય તો આવા હડહડતા મોંઘવારીના વખતમા બિચારાના માઠા હાલ થાય

જો વાણિયાઓને ઉંચી દશામા આવવુ હોય તો તેમણે હરેક રીતે ચઢતી કેળવણી લેવી જોઇએ આ ચડસા ચડસીના સમયમા તે વગર મોટી નોકરી કે ભારે વેપાર થઇ શકે એમ નથી તેમણે શાસ્ત્રીય જ્ઞાન મેળવીને નવા નવા કારખાનામા પડવુ જોઇએ, અને પૈસાદાર લોકોએ ભડોળ ભેગુ કરીને નવી તરેહના કારખાના કાઢી તેમા એવા ભણેલાઓને રોકવા જોઇએ વિશેષ જ્ઞાન મેળવવા વિલાયત જવાની ઇચ્છા રાખનારને નાણા

ધીરવાની પેઢીઓ ઉઘાડવી જોઇએ (કેમકે શિષ્યવૃત્તિઓ બહુ આપવાનું લોકોથી બની ન શકે), પરદેશ સાથેના વેપાર રોજગારમાં જોડાવું જોઇએ. 'સાહસિક બની દેશે દેશ ફરવું જોઇએ, અને આપણો કયો માલ કયાં પોસાશે કિંવા કયા દેશનો કયો માલ આપણા દેશના ખપનો છે તે શોધી કાઢી તેને લગતો વેપાર કરવો જોઈએ. આવી તરેહના ઉદ્યમ કર્યા વગર વાણિકોની દશા વળવાની નથી. તેમનામાં ઓધે ઉતરેલાં વેપારીનાં લક્ષણ હોય છે, ઉમર થય કે જૂદો વેપાર કરવાની રૂચી થાય છે, આપકર્મી થવાની અભિલાષા હોય છે, ભીખ માગવી પસંદ નથી, તેમ રસોઇઆ ચાકર જેવું હલકું કામ તેમને ગમતું નથી, તેથી તેઓ લાયક થાય ને આશરો મળે તો સારી સ્થિતિમાં આવ્યા વગર રહે નહિ.

(નોટઃ—આ લેખ અમારા ખાસ લેખ માટે સૌથી પ્રથમ આવ્યો હતો અને તે ઉપયોગી હોઇ આગળના ભાગમાં રાખવા નર્ધાર્યું હતું પણ તે ધારણા પાર ન પડી તે માટે લેખક મહાશય અમને માફ આપશે. તંત્રી)

છોકરાંઓ માટે વધારે પૈસા રાખી જવાથી થતી ખરાબી.

વૈદ્ય અમૃતલાલ સુંદરજી પઢીઆર.

પોતાનાં છોકરાંઓ માટે જોઇએ તે કરતાં વધારે દોલત મૂકી જવી એ તેઓને નાલાયક બનાવવાનું સાધન સોંપી જવા બરાબર છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને સેતાનના હાથમાં સોંપી દેવા જેવું છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે વારસો આપી જવો એ તેઓને પાપમાં નાંખવા જેવું કામ છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓના પુરૂષાર્થને તોડી પાડવા જેવું કામ છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓમાંથી માણસપણું ઓછું કરી નાખવા જેવું કામ છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને ઘણી જાતના દુર્ગુણો આપી જવા બરાબર છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને ઘણી જાતના ગુન્હાઓ કરવાનું મેદાન આપવા જેવું છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓની કુદરતી બુદ્ધિને ખીલતી અટકાવી નાંખવા જેવું કામ છે. પોતાંના છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને દુનિયાના સાધારણ લોકોના મ્હોટા ભાગમાંથી નાત બહાર કરી મૂકવા જેવું કામ છે. પોતાના છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને ઘણી જાતનું બહિકપણું (?) આપી જવા બરાબર છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને અર્ધું નાસ્તિકપણું આપી જવા બરાબર છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને મિથ્યા અભિમાની સોંપી જવા બરાબર છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને આળસુના પીરનો વારસો આપી જવા બરાબર છે. પોતાના છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને અમલદારોના ખુશામતીયા

બનાવવા જેવું કામ છે. પોતાના છોકરાંઓને જરૂર કરતા વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને વગર મફતના કજીયાખોર બનાવવા જેવું કામ છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓની લાગણીઓને બુઠ્ઠી બનાવી નાંખવા બરાબર છે. પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને ખોટા આડંબર ને વગર જરૂરની મોજમજા આપી જવા બરાબર છે. પોતાના છોકરાઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને ઘણી જાતના રોગો આપી જવા જેવું છે, પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓની અપકીર્તિ આપી જવા જેવું છે. અને પોતાના છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે પૈસા આપી જવા એ તેઓને મ્હોટામાં મ્હોટા શ્રાપ આપી જવા બરાબર છે. કારણ કે જ્યારે હજારો ગરીબ માણસોના હકો લુંટી લેવામાં આવે ત્યારેજ એટલી મ્હોટી દોલત મેળવી શકાય છે. અને હજારો લાયક હકદારોના હક ન ચુકવાય ત્યારેજ એ દોલત પોતાનાં છોકરાંઓ સારૂ રહી શકે છે. માટે જરૂર કરતાં વધારે દોલત કે જેની ઉપર હજારો હકદાર જીવોનો હક છે તે દોલત પોતાના છોકરાઓને પાપરૂપ થઇ પડે એમાં નવાઇ શું? એટલુંજ નહિ પણ મને તો એમ લાગે છે કે, પોતાનાં છોકરાઓને જરૂર કરતાં વધારે દોલત આપી જવી એ તેઓને નરકની ટીકીટ આપી જવા બરાબર છે. માટે ધર્મને જાણવાવાળો કોઇ પણ માણસ આવું મ્હોટું પાપ કરે નહિ, પણ એવા ડાહ્યા માણસો તો પોતાના છોકરાંઓને

સાચો વારસો

આપી જાય છે. અને તે એજ છે કે, તેઓ પોતાનાં છોકરાઓને ઉંચી જાતની કેળવણી આપે છે. પોતાના છોકરાંઓને સદ્‌ગુણો શીખવે છે. પોતાનાં છોકરાંઓને હુન્નર કળાનાં કામો શીખવે છે. પોતાનાં છોકરાંઓને ધંધા રોજગારમાં લગાડી જાય છે. પોતાના છોકરાઓને ઉદ્યોગી બનાવે છે. અને પોતાનાં છોકરાંઓ માટે પોતાની ચોકખી નીતિનો, પોતાની પરમાર્થ વિષેની મ્હોટી કીર્તિના લાગવગનો, અને ગરીબોના આશીર્વાદનો વારસો મૂકી જાય છે, પણ જરૂર કરતાં વધારે ધન મૂકી જતા નથી. કારણ કે તેઓ એમ સમજે છે કે, ધન છે એ માયા છે, અને માયાને તો ઋષિ મુનિયો પણ જીરવી શક્યા નથી, તથા અમારો પણ હજી સુધી એમાંથી મોહ છુટતો નથી, તેથી અમે અમારા પોતાના કલ્યાણ સારૂ પણ છુટથી તેને ખરચી શકતા નથી, ત્યારે એ ભગવાનની મહામાયા ને અમારાં બાળક કે જુવાન છોકરાંઓ કેમ જીરવી શકે? નજ જીરવી શકે. અને તેમ છતાં તેઓના હાથમાં માયા સોંપવી એ તો વાંદરાના હાથમાં તરવાર સોંપવા જેવું છે. એમ વિચારીને અનુભવી માણસો પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર કરતાં વધારે ધન આપી જતાં નથી, પણ તેઓને પોતાના સદ્‌ગુણનો વારસો આપી જાય છે, તથા ધંધા રોજગારમાં લગાડી દે છે. અને પોતાનું ધન તો પોતાની હયાતીમાં પોતાને હાથે કરીને પરમાર્થ માટે ખરચી નાખે છે. કારણ કે જે માણસ પોતાની ફરજ શું છે? તે સમજે, ધનની કિંમત શું છે? તે સમજે. ધન કેટલી હદ સુધી કામનું છે? તે સમજે. ધનનો ઉપયોગ શું છે? તે સમજે. અને અહિં પૈસા મૂકીને મરી જવું ને અનંતકાળના રસ્તામાં ખાલી હાથે ચાલ્યા જવું એ કેટલી બધી મ્હોટી નાલાયકી છે? એ સમજે, તે માણસ પરમાર્થ ન કરે તો બીજું શું કરે? એ માણસ ધનને કેમ રાખી શકે? કારણ કે તેને તો એમ લાગી જાય છે કે, ગોર્તું

ધન હોય તે છાણના ઢગલા જેવું છે. અને જો છાણનો ઢગલો એકજ ઠેકાણે ઘણીવાર સુધી પડયો પડયો સડયા કરે તો તેમાંથી દુર્ગંધી નીકળ્યા વિના રહેજ નહિ, તથા તેમાં જીવડાં પડયા વિના રહેજ નહિ, પણ જો એ છાણને છુટું છુટું કરી નાખીને ખાતર તરીકે ખેતરોમાં વાપર્યું હોય તો તે ખેતરોમાંથી મ્હોટા પાક ઉતરી શકે છે. તેમજ જો ધનનો પણ એકજ ઠેકાણે ઢગલો કરી રાખ્યો હોય અને તેનો કાંઇ ઉપયોગ ન થતો હોય તો તેમાંથી ઘણી જાતની લાલચો, ઘણી જાતના કજીઆઓ, અને ઘણી જાતનાં પાપો થાય છે. પણ જો એજ ધનને જુદા જુદા પરમાર્થના કામોમાં વાપર્યું હોય તો એમાંથી બહુજ મ્હોટા લાભ મેળવી શકાય છે. માટે અસલના ઋષિ મુનિયો પોતાની પાસે જરૂર કરતાં વધારે ધન રાખતા નહિ. એટલુંજ નહિ પણ બીજા શેઠ શાહુકારો તથા રાજા મહારાજાઓ પણ પોતાનાં છોકરાંઓને જરૂર જેટલું ધન આપી બાકી વધારાનું ધન પોતાને હાથે પરમાર્થમાં ખરચી નાંખતા હતા, અને ધનને લીધે થતી ઉપાધીઓમાંથી છુટીને ઘડપણની અવસ્થા શાન્તીમાં ગાળતા હતા. કારણ કે તેઓ એમ સમજતા કે, ધનને રાખી મૂકવાથી કાંઇ મુક્તિ મળે એમ નથી, પણ પોતાને હાથે કરીને ધનને ખર્ચવાથીજ કલ્યાણ થઇ શકે તેમ છે; છતાં પણ જો ધનને ખરચીએ નહિ ને રાખી મૂકીએ તો એ કરતાં વધારે મ્હોટી મૂર્ખાઇ બીજી કઇ ? ધન રાખીને મરી જવાથી કાંઇ તૃષ્ણા મટે એમ નથી પણ એથી તો ઉલટી તૃષ્ણા વધતી જાય છે, અને ધનને ખર્ચવાથી તો અંતરનો દિલાસો મળે છે; છતાં પણ જો અમારે હાથે કરીને અમે પરમાર્થનાં કામોમાં અમારૂં ધન ખરચીએ નહિ તો પછી એ કરતાં વધારે ખરાબી બીજી કઇ ? અમે જાણીએ છીએ કે, જો છોકરાંના નશીબમાં ધન હશે તો અમે તેઓ સારૂ થોડું ધન રાખ્યું હશે તેમાંથી પણ ઘણું ધન થઇ પડશે, અને જો તેઓના નશીબમાં ધન નહિ હોય તો તેઓને માટે અમે ઘણું ધન રાખ્યું હોય છતાં પણ તેઓ દીવાળાં ફૂંકશે. કારણ કે છોકરાંઓનાં નશીબ છોકરાંઓની સાથે છે, છતાં પણ જો છોકરાંઓને વધારે ધન આપી જવા સારૂ કરીને અમે પરમાર્થનાં કામો કરીએ નહિ ને ધરાર નરકમાં જઇએ તો એ કરતાં વધારે નાલાયકપણું બીજું કયું ? અમે નજરે જોઇએ છીએ કે, જે શ્રીમંતો પોતાનાં છોકરાંઓ સારૂ જરૂર કરતાં વધારે ધન મુકી જાય છે, તેઓમાંથી ઘણાંનાં છોકરાંઓથી કાંઇ પણ શુકરવાર થતો નથી પણ ઉલટી તેઓની ઘણી જાતની બહુ ખરાબી થાય છે. માટે હે સજ્જનો ! છોકરાંઓ સારૂ ઘણું ધન મુકી જતાં પહેલાં સંભાળજો. અને તમારે હાથે કરીને તમારા ધનનો કાંઇક સદ્ઉપયોગ થાય અને જીંદગીની સાર્થકતા થાય તેમ કરજો એજ અમારી વિનંતિ છે. અને બહુજ કડવું લાગે તેવું છે છતાં પણ સત્ય છે માટે કહેવું પડે છે કે, જો એમ નહીં કરો તો તમને નરકની ટીકીટ લેવી પડશે, અને તમારાં છોકરાંઓને રોગ, ચીંતા, કુટુંબ ક્લેશ, કોર્ટ, ચોર ને અગ્નિનો ભય લાગ્યા કરશે, અને સટ્ટામાં કે વકીલ ડાકતરો દોલત ગુમાવવી પડશે. તમારાં બાળકોની એવી ખરાબી ન થાય માટે જરૂર જેટલી દોલત તેઓને આપજો, અને બાકી વધારાની દોલતનો તમારા હાથે કરીને દેશોન્નતિના કામોમાં સદ્ઉપયોગ કરજો. એજ અમારી ભલામણ છે.

જીવનમાં આનંદ ને પરમાનંદ કયાં છે?

(લેખક—લાલન.)

આ સંસાર ચિત્રરૂપ છે. તેમા માનવ સંસાર વિચિત્ર છે. જીવન જેને સામાન્યત. જીવન કહેવામા આવે છે. તેને એક છેડે મૃત્યુ તો બીજે છેડે જન્મ જોવામાં આવે છે. મરણની શોકગ્રસ્ત પોકો ચિત્તને ફાડી નાંખે છે, જન્મોત્સવના ધવલમંગળો ચિત્તમાંથી ઉત્સાહને ઉભરાવી નાખે છે. ચિત્રતા તો એજ આમાં છે કે કોઇ વેળા નિકટ પડોશીઓમાં આ દુઃખકર અને સુખકર દેખાવ જોવામા આવે છે. સુહૃદયના અંતઃકરણ જેમ ચીરાય છે તેમ તેમનાજે હ્રદયમાંથી હર્ષ ઉભરાય છે. હા. પરંતુ જેમાં દુઃખની ઉંડી ઉંડી ઓટો નથી, અને સુખની ઉંચી ઉંચી ભરતી નથી એવું જીવન માનવજીવનમાં એ બન્ને અવસ્થાની વચ્ચે વિલસે છે. કોઇ કોઇ વેળા તેમા પણ અન્ય પ્રેક્ષકને આધિઓના તરંગો, વ્યાધિઓના મોજાઓ, અને ઉપાધિઓના ઉછાળા દેખવામાં આવે, અને સહન કરનાર ખિન્ન પણ દેખાય, તેમજ આધિઓને બદલે મનોગમ ઉત્સવ લહરીઓ, વ્યાધિઓને સ્થળે સૌંદર્યવતાં આરોગ્યોના સભવો અને ઉપાધિઓને સ્થાને શાંત સમાધિના પ્રમોદો પણ જોવામા આવતા ભોગવનાર આનંદમા પણ જોવાય, તથાપિ એ સહનાર કે ભોગવનાર વસ્તુતઃ તેવો હોતો નથી. હા, તેનાં બાહ્ય ચિન્હો ઉપર મુજબ થતા જોવામાં આવે છે ખરાં. સમુદ્રમાં ભરતીઓટ થાય છે, પણ શાંત સમુદ્ર (પેસિફિક સમુદ્ર) માં ઉંચા જન્મથી હર્ષ નથી અને નીચા મરણથી એ જીવનમા શોકની પણ ગંધ નથી, પરતુ સમાન જીવનનો આનંદ અનુભવાય છે. આ જીવનમા—આ મધ્યવર્તી જીવનમાં જ સંયમ કરનાર શરીરના મરણ જન્મના બન્ને છેડાની પાર પોતાના જીવનને આ માનવ સંસારમાં જોવા પામી શકે છે. સયમ દર્પણમા જન્મની પેલી મેર આદિ વગરનું, અને મરણની પેલી મેર અંતર વગરનું તેના દેખવામાં આવતાં આ આખું જીવન તેનું આનંદરૂપ બની રહે છે. આ આનંદ કર્મમાં સંયમ કરનારને હોતો નથી, પણ ચૈતન્યમા—સંયમ કરનારા—સંયમી જનો પરમાનંદ પણ અનુભવે છે.

ત્યારે જે વિના સંયમે કે વિના વિચારે જીવનને ઉપર ઉપરથી જોઇ તેના મરણનેજ દેખે તે એકાંતવાદી કાણા નથી; જેને તે અનિત્યજ ભાસે તે એકાંતવાદી નથી? તેમજ જે જન્મનેજ જુએ છે તે પણ એકાંતવાદી એકાક્ષી નથી? જેઓ આધિનેજ દેખે તે રતાંધળા, જેઓ મનોગમતાનેજ જુએ તે દિનાંધ, જેઓ વ્યાધિનેજ દેખે તે કમળાવાળા, જેઓ આરોગ્યતાને દેખે તે આંખમા ફૂલાંવાળા, જેઓ ઉપાધિરૂપ જીવનને નિહાળે તે આંખે પડળવાળા, જેઓ આનંદરૂપે તેને પેખે તે આંખે ચસ્માવાળા હોય તેવા નથી દેખાતા? આ પ્રકારે જેઓ મરણને કે આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિને જોનારા, તેમજ જન્મને કે મનોગમતા, આરોગ્યતા કે અલંકારના જીવનમાં દેખે છે તે ઉભય એકાંતવાદી અજૈનદર્શની જેવા લાગે છે. પરંતુ આ ઉભયપક્ષને દેખનારાજ માનવ સંસારમાં અનેકાંતવાદી કે

સ્યાદ્વાદી કે જૈન દર્શની છે એમ માગવું જોઇએ. **જીવન નિત્ય નથી તો હર્ષ શા માટે જોઇએ, જીવન તેમ અનિત્ય પણ નથી તો શોક શા માટે તાણી લાવવો ઘટે?** આ અવસ્થાએ ચડેલ સયમી જોઇ શકશે કે આત્મઉપયોગ એજ જીવન છે. માનવ સંસારમાં પાપકર્મમા પડેલા આધિ–વ્યાધિ–ઉપાધિ ને મરણથી ત્રાસે છે, પુણ્ય પથે ચડેલા જન્મ, લગ્ન, સ્નેહ અને સાનયા હમે છે, અને આનંદ તો સમતામાં–આત્મજીવનમાં ભોગવાય છે. જેમ સંસારમા પાપરૂપ કષાય (કષાય) છે, તેમજ સંસારમાં પુણ્યરૂપ રક્ષક પણ છે જ, જેમ સંસારમાં બંધનરૂપ વિષયો (વિષો) છે, તેમ સંસારમાં મુક્તિરૂપ અમૃત પણ છે. મોહ મુઝવે, પણ જ્ઞાન ઉત્સાહવાન્ બનાવે, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, કામ, ભ્રાન્તિ પ્રાણહારકો છે. ક્ષમા, નમ્રતા, સરલતા; સંતોષ, બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાણદાતકો પણ છે, જન્મમરણના ઉભય છેડાઓની વચ્ચે રહેતું જીવન ક્ષણિક એક પક્ષે નથી, તેમ બીજે પક્ષે શાશ્વત પણ નથી પણ લગભગ સો વર્ષનું તો હોય ખરૂં, પરંતુ *અધ્યાત્મદર્પણમાં જોતાં આવડે તો જીવન અનાદિ અનંત છે. માનવજીવન આમ આનંદરૂપ છે, પરંતુ સંયમથી જીવનને અનુભવતાં તે પરમાનંદ પણ અહીંજ દેખાય છે. શરીરના જન્મ મૃત્યુની વચ્ચમાં રહેલા જીવનને જ્ઞાનપ્રકાશે જોતા માનવ જીવનરૂપ વૃક્ષને શાંતિરૂપ બીજ, સંવેગરૂપ મૂળ, નિર્વેદરૂપ થડ, કરૂણારૂપ જલ, આસ્તિક્ય કે સમ્યક્ત્વરૂપ રસ, અનુવ્રતરૂપ પત્ર, મહાવ્રતરૂપ મોહોર, અને "શિવ"રૂપ ફલ પણ આ માનવ સંસાર સુભૂમિમાં ઉગતા, રહેતા, વધતાં જોવામાં આવે છે. ધર્મ–રક્ષા પુનઃ પણ માનવજીવનને આકર્ષે છે; પાપ પુન મનુષ્યજીવનને મરણથી પછાડી તિર્યંચમાં ફેંકી દે છે. વિશેષ પાપ નરકે, અતિ પાપ નિગોદે લઇ જાય છે. વિશેષ-પુણ્ય–ધર્મ રક્ષા સ્વર્ગે ચડાવે છે, અને સંયમે શિવ પણ માનવજીવનમાં આવી ભેટે છે. આમ સંસાર ચિત્ર છે, ને માનવસંસાર વિચિત્ર છે, અને તેમાં આનંદ વિચારે છે, પરમાનંદ સંયમે છે.

વિનોદ વિલાસ.

(લેખક—મોરપીર ' રમુજી ')

[ગતાંકમાં ' વિનોદ વિલાસ ' ની ગેરહાજરીને સબબે કેટલેક સ્થળેથી અમને તે સંબંધમા પૃચ્છા થઇ છે. મોરપીર ' રમુજી ' ને લડાઇમા ઉતરવાને હાજર થવાનો હુકમ મળ્યો તો નથી? એવી શંકા કેટલાએક કદરદાન વિનોદી ગૃહસ્થોને થઇ છે એ શંકા નિવારવાને માટે એટલો ખુલાસો જરૂરનો છે કે મોરપીર ' રમુજી ' હૈયાત છે, એટલુંજ નહિ પણ હિંદમાં-અમારી પાસે અને તમારી સેવામા હૈયાત અને હાજર જ છે. પરંતુ ગતાંક સમયે છાપાના ભૂતે તેમને જગ્યા નહિ આપવાથી-અને તે વખતે છાપાના ભૂતને સીસામા ઉતારનાર [illegible] ફુરસદ નહિ હોવાથી મોરપીર ' રમુજી ' ને વાચકોની સેવા કરવાની અમૂલ્ય તક ગુમાવવી પડી જે બદલ્ દિલગીરી છે મોરપીર ' રમુજી ' [illegible] પ્રદર્શિત કરાય છે તેને ઉપરના ખુલાસાથી દીલાસો લેવાનું સૂચવીએ છીએ.]

— તંત્રી.

× × × × × × ×

---

* એટલે દર્શન કે ધારણાથી, "જ્ઞાન કે ધ્યાનથી અને ચારિત્ર કે સમાધિથી" જોવામાં આવે.

આખી દુનિયામાં ચારેકોર ભારે લડાઇ ચાલતી હોય ત્યારે હિંદુસ્થાનમાં ન ચાલે તે કેમ ચાલે? ભલેને પછી બીજુ કોઇ બ્હારનું ન મળે તો અંદર અંદર જ! તલ્વાર ન મળે તો જીભથી જ!! ગોળા ન મળે તો ગાળોથી!!! બોમ્બ ન મળે તો ચોપાનીયાઓથી!!!! પણ લડાઇ કર્યા વગર કાંઇ ચાલે! હિંદવાસીઓમાંથી શું લડાયક ખમીર ખુટી ગયુ છે? ઉલટું, હિંદીઓનું ખમીર તો યુરોપિયન પ્રજા કરતાં પણ એટલા વધારે પ્રમાણમાં જુસ્સાદાર છે કે ભલેને એક વાત નમાલી કે છોકરવાદી હોય તો પણ લડવામાં જરા પણ આંચકો ખાય નહિં કે પાછી પ્હાની ભરે નહિં! ભલેને પછી 'મીંયાભાઇની ઢાલ' વાળી વાત હોય તો પણ "ઢાલની બન્ને બાજુ" જોવાની તસ્દી લીધા વગર જ બન્ને જણા સામસામા ગાળાગાળી ને મારામારી ચલાવવામાં જરાપણ હઠે નહિં!! બાપુ! હિંદ તો શુરવીરોની ભૂમિ છે. આગલા જમાનામાં હિંદમાં ઘેરેઘેર અને શેરીએ શેરીએ વીરનરો નિપજતા અને આથડેતા હતા. તેવા વીરનરોના વંશજ અને તેમાં પણ ખાસ કરીને ક્ષત્રીયવંશી કોમોનો જુસ્સો તો લડાઇનું નામ સાંભળતા ઝાલ્યો ઝલાય ખરો? નહિં જ! જૈનો પણ સંદ્ધિ સીદ્ધા ક્ષત્રીયવંશી ખરા કે નહિં! એટલે તેમને પણ લડાઇની અસર લાગ્યાવિના ન રહી; તે એટલી હદ સુધી કે પવિત્ર પર્વાધિરાજ પર્યુષણ પર્વને નિમિત્તે બન્ને ગચ્છો બાંય ચડાવીને મયદાને જંગમાં ઉતરી પડયા! જાણે પર્યુષણ પર્વ તે બાપદાદા તરફથી વારસામાં મળેલી મીલ્કત હોય તેમ તેના ભાગલા કરવા તૈયાર થઇ ગયા અને એક ગચ્છે ૫૦ દિવસે પર્વને કબ્જે કરી ઉજવ્યા પણ ખરા! શાહાબાશ! એનું નામ તે ભડવીર!!

× × × × × ×

પણ બીજા ગચ્છવાળા કાંઇ કાચા નહિં હોં! તે પણ (પોપૈયા જેવા) પક્કા ખરા. ધરાસાર તેમણે ૭૦ દિવસને હિસાબે જ પર્વ ઉજવ્યા. તેમની મુખ્ય દલીલ એ, કે અધિકો માસ નપુંસક ગણાય તેથી તેના રાજ્ય દરમ્યાન પર્વ ઉજવાય નહિં! વાહ! દલીલ તો જબરજસ્ત!! કારણ કે નહિં તો 'યથા રાજા તથા પ્રજા' નો નિયમ લાગુ પડવાની ધાસ્તી રહે ખરી!!! પરંતુ અને શંકા એ થાય છે કે ધાર્મિક પર્વો ઉજવવામાં વળી મહિનાની નપુંસકતા આડે આવે ખરી? બીજું અધિક માસ તે નપુંસક કે પુરૂષોત્તમ? જે માસને જૈનો નપુંસક કહે છે તેજ માસને જૈનેતર હિંદુઓ પુરૂષોત્તમ કહી ધાર્મિક ક્રિયામાં જ વ્યતીત કરે છે. બીચારા જૈનોને એ માસમાં ઉપવાસ અને એકાસણા કરવામાં પણ બાધ લાગે છે! કેટલો ફેર!! જૈન અને જૈનેતર હિંદુઓની વચ્ચે ફેર પડે તે તો જાણે ઠીક પણ શ્વેતાંબર શ્વેતાંબરમાં પણ પર્વાધિરાજનાં સમય પરત્વે ફેર! તપગચ્છ અને અંચળ ગચ્છનાં પર્યુષણ જુદા એટલે ગુજરાતી અને કચ્છીઓમાં પણ ફેર!!

× × × × × ×

પરંતુ આ ભારતવર્ષમાં એ કાંઇ આશ્ચર્યની વાત નથી. સર્વેને પોતપોતાના ધર્મની ત્રિરાશી બાંધી હિસાબ કરવાની છુટ હોવાથી તેમજ હિંદીઓ બધા અફલાતુન ખગોળવેત્તા અને ગણીતશાસ્ત્રી હોવાથી જેમ તાળો મળ્યો તેમ લગાવી-દાખલાનાં જવાબમાં જુદા પડવામાંજ સરસાઇ ભોગવતા હોય તેમ લાગે છે. હિંદુઓમાં શૈવ માર્ગી અને વિષ્ણુ પંથીઓની એકાદશીમાં ફેર! જૈનોમાં શ્વેતાંબર દીગમ્બરનાં પર્યુષણમાં ફેર!! પારસીઓમાં કદમી અને શહેનશાહીની પતેતીમાં પણ ફેર!!! મુસલમાનોમાં વ્હોરા અને બીજા મુસલ-

માનોના મહોરમ્ અને રમઝાનમા ને ઈદમાં પણ ફેર!!! ફેર ફેર ને ફેર!!! બાઈ, આવા ફેરના દાખલા આપતાં હવે તો મને પણ ફેર આવે છે.

× × × ×

પરંતુ ફેર એટલો ફેર! હિંદુસ્થાન અને યુરોપની વચ્ચે-East અને West ની વચ્ચે ગજબ ફેર!! જો યુરોપના કોઇ દેશમાં હાલના જમાનામાં તમારા ગચ્છોની વચ્ચે જેવા ઝગડા ચાલે છે તેવા ચાલે તો યુરોપિયનો શું કરે તે તમને ખબર છે? દડડાટ કરતાને દોડતા જાય દેવળમાં અને બીશપ બાપાનો હાથ પકડીને કહેશે કે મહારાજ, જરા ખુલાસા કર દીજીયેગા! સંતોષકારક ખુલાસો થાય તો ઠીક છે; પણ ન થાય તો બીશપ બાપાની ટાલ પડી જાય અને જો ટાલ પડેલી જ હોય તો ટાલની ચામડી ખરી જાય!! ઠેકઠેકાણે મીટીંગો ભરાય-ભાષણો થાય, મચ્છડીઓ વીખી ખાય અને કઇ કંઇ તોફાન થાય; અને તેને પરિણામે બીશપ બાપા તરતજ રાજીનામું આપી પોતાની નાલાયકાત સિદ્ધ કરી આપે ત્યારેજ લોકો જંપે! બીશપો અને પ્રીસ્ટોને અમે પાળીએ છીએ, પોષીએ છીએ અને પૂજીએ છીએ તે શુ કરવા? આવા ઝગડાઓનું કે મનની શકાનુ સમાધાન ન કરે તો તેનુ સાર્થક શુ? તો તો પછી અનાથાશ્રમ, વિધવા આશ્રમ, પંગુલાશ્રમ અને સાધુ આશ્રમમાં ફેર શો? મમતીલી મુમતી બાંધતા કે હાથમા રાખતા તો મનેય આવડે છે! નવકારમત્રનો શુદ્ધોચ્ચાર તો હું પણ કરી શકું છુ! મારી જીંદગીનો અર્ધો ઉપરાંતનો ભાગ બ્રહ્મચર્યાવસ્થામાં પસાર થવાનો છે! આત્માની ઉન્નતિ કયી રીતે થાય તે પણ હું શોધી અને બાંધી શકું છુ! આસ્તિક શ્રાવકને ઘેર આહાર વ્હોરવા માટે વિહરવાનું પણ મને બહુજ ગમે છે! હિંદ જેવા ગ્રીષ્મ પ્રદેશમા એકાદ બે શ્વેત વસ્ત્ર સિવાય બીજું કાંઇ ધારણ કરવાનું પણ મને મન થતું નથી!! કહો ત્યારે? મને મોંસ્યોરૂને બદલે મુનીની પદ્વી આપશો? બસ, હા કહો એટલી વાર છે! મારી હૅટ બૅટ ને પેન્ટ બેન્ટ ને કોટ બોટને હમણાંજ એક એના સમુદ્રમાં પધરાવી આવું! અને મોંસ્યોર રમુજીને બદલે મુનિ રમુજવિજયનુ બોર્ડ તૈયાર કરવા આપી દઉં તેમજ કોઇ દેરાસરમાં જગ્યા રીઝર્વ કરાવી લઉં!!! પછી જુઓ મજા!!!

× × × ×

એક મીનીટમાં તમારા ઝાંખરીયા ઝઘડાઓને જપાવી નાંખું! એક સેકંડની અંદર તમારા ગચ્છોનાં ભેદભાવને દૂર કરી નાખું! ("ગચ્છ" નો અર્થજ "જવું"; ગચ્છ જવા માટેજ સરજાયેલાં અને જવા માટે જ તૈયાર છે પણ મોકલનાર કોઇ નથી). શ્વેતામ્બર દીગમ્બરને માટે એકજ શ્વેત દિક્નુ અંબર વણી તેનું છત્ર કરી આપું! તમારા દેવાલયોની અંદરજથી મહાવીરને શરણે અને જેજ્યુએટ સાધુઓને શરણે હજારો જૈન વિદ્યાર્થીઓને શીખવા માટે સ્કુલોની યોજના કરી આપુ અને પાલીતાણા, સમેત શીખર અને મક્ષીજીમાં સરકારની મંજુરી મેળવીને જૈન યુનિવર્સિટીઓ સ્થાપી આપુ! નિધુર અને વિધવાઓનો એક અણુમાત્રમા શઢ્યો કરી આપું! તમારી માયકાદવા જેવી નિર્માલ્યતાને ધર્મના ધ્વનિથી પરલોકમા રવાના કરી દઉં! જમાનાઓ થયાં સુપ્ત રહેલી તમારી હીમ્મત અને શુરવીરતાને એક નિમિષ માત્રમાં 'ૐ શ્રી મહાવીર'ની વીરહાકથી સતેજ કરી દઉં!! શ્રી મહાવીર' ની હાકનો ધ્વનિ આખા ભારતવર્ષમાં જગાવું! આખા એશિયા ખંડમ,

ફેલાવું ! યુરોપ સુધી લંબાવું ! અમેરીકામાં પ્રસરાવું ! આઇસ લેન્ડ અને ઉત્તર ધ્રુ—— ....પણ સગુર ! તમે મને મુનિની પદ્વી આપો નહિ ત્યાં સુધી એ શીતતમ પ્રદેશમાં હું શું કરીશ એ તમોને નહિ કહું. મને મુનિ કહો તો કહું ! એ તો સોદો છે ! હવે હું મુનિ થયા પ્હેલાં આ બાબત સંબંધે મૌન્યજ ધારણ કરીશ. પરંતુ મુનિ થયા પછી તો... ....બધાયને મૌન્ય ધારણ કરાવીશ !! ખરો મુનિ તેજ કહેવાય !!!

× × × ×

જૈનો ક્ષત્રીયવંશી નથી એમ કોઇને શંકા થતી હોય તો તેણે પોતાનુ ભેજું સડે છે એવી પણ શંકા સાથે રાખવી. જ્યારથી શ્રી માંગરોલ જૈન સભાની એક મીટીંગના પ્રમુખસ્થાનેથી પેલા ' વાડી ' ના લાલે તલ્વાર ઉછાળી ત્યારથી જ મને તો પક્કી ખાત્રી થઇ ગઇ કે જૈનો ક્ષત્રીયથી પણ ચઢી જાય—બે વાંભ જેટલા ચઢી જાય ! ક્ષત્રીયો તો, માત્ર રણાંગણમાં જ તલ્વાર ઘુમાવે અને બાકીનો સમય તો અફીણનાં નીસામાં કે દારુનાં સીસામાં ગુમાવે. ત્યારે જૈનો ! અરે જૈનો તો મીટીંગોમાં પણ તીખી તલ્વાર ઘુમાવે !! પેલો વાડીનો લાલ મીટીંગમાં તલ્વાર અદ્ધર હવામાં ઉરાડીને કહે કે—એ તો ' પ્રેમની તલ્વાર ' !!! અરે વાહરે, ક્ષત્રીય બચ્ચા ! એ વળી તેં નવી શોધ કીધી ! શીરોહીની તીખી ને (ભજીયાં, ચટણી જેવી) તમતમતી તલ્વાર મુકીને વળી એ કાતીલ ' પ્રેમની તલ્વાર ' તેં કયા કારખાનામાં બનાવરાવી ને કયી રેલ્વેના ભારખાનામાં મંગાવરાવી ? મેં તો તે આજેજ સાંભળી ! ગુજરાતી નાટકચેટકોમાં ' પ્રેમની કટાર ' વપરાશમાં છે પણ ' પ્રેમની તલ્વાર ' હજુ સુધી વપરાતી નથી. એટલું જ નહિ પરન્તુ અમારી ફ્રેન્ચ મડમડીઓ કે જેઓ આખી દુનિયામાં પ્રેમની બાબત અને બનાવટમાં એઇ-વરે શ્રેષ્ઠતમ ગણાય છે તેમણે હજુ સુધી ' પ્રેમની તલ્વાર ' બનાવી નથી ! તારી શોધ બીલકુલ નવીન છે.

કો માસ નપુસક ગણાય તથા આય એટલી સલાહ આપવાની પણ છુટ લઉં છું કે તારે જબરજસ્ત ! કારણ કે નહિં તો ' યથાં રોજીની તલ્વાર 'નું અભંગ પેટંટ મેળવી લેવું ! એ રહે ખરી !!! પરંતુ મને શંકા એ થાય છે કે ધાર્મિક ને કીમતના બદલામાં તારે મને એક પુમકતા આડે આવે ખરી ? બીજુ અધિક માસ તે નપુંમક જેથી કરી નાતાનના ટાંકણે મારી નપુસક કહે છે તેજ માસને જૈનેતર હિંદુઓ પુરૂષોત્તમ કહી પા.ઉપકાર માનશે ને તારાપર કરે છે. બીચારા જૈનોને એ માસમાં ઉપવાસ અને એકાસણા કરવામાં છે ! કેટલો ફેર ! ' જૈન અને જૈનેતર હિંદુઓની વચ્ચે ફેર પડે તે તો × શ્વેતામ્બર શ્વેતાંબરમાં પણ પર્વાધિરાજનાં સમય પરત્વે ફેર ! તપગચ્છ અને કોઇ જાયતનો લોક પર્યુષણ જુદા એટલે ગુજરાતી અને કચ્છીઓમાં પણ ફેર !! ત્યારે મને ખરેખર

× × × × × પવા જોઇએ એવી

પરંતુ આ ભારતવર્ષમાં એ કાંઇ આશ્ચર્યની વાત નથી. સર્વેને પેં બાદબાકી કરવાની ત્રિરાશી બાધી હિસાબ કરવાની છુટ હોવાથી તેમજ હિંદીઓ બધા શા તો ' વાણીયા કેમ વેતા અને ગણીતશાસ્ત્રી હોવાથી જેમ તાળો મળ્યો તેમ લગાવી નહિ આવે ? જુદા પડવામાંજ સગ્સાઇ ભોગવતા હોય તેમ લાગે છે. હિંદુઓમાં જમાનામાં અને આ જમા પથીઓની એકાદશીમાં ફેર ' જૈનોમાં શ્વેતાંબર દીગમ્બરનાં પર્યુષણ આગળ વધતું પગલું ભરો કે ? કદમી અને શહેનશાહીની પટેટીમાં પણ ફેર !!! મુસલમાનોમાં વ્હે વ્યવહાર જ્ઞાન કરતાં વિશે

વિદ્યા સંપાદન કરવાની વૃત્તિ રાખતો. હવે તો મોચી અને ચમાર પણ ગ્રેજ્યુએટ થઇને ગુરૂ થઇ શકે છે! આગલા જમાનામાં ઝાઝી વિદ્યાની પણ આવશ્યકતા નહોતી અને જીંદગીની જરૂરીયાતો પણ ઝાઝી નહોતી. જેટલી હતી તેટલી કુદરતી રીતે જ પૂરી પડતી હતી. અને હવેની જરૂરીયાતોને પુગી વળતાં કુદરત પણ થાકી ગઇ અને બનાવટની અવધિ થઇ તોપણ અનેકાનેક ધમધોકાર વધતી જ જાય છે. આવા જમાનામાં તે ગુરૂકુળ સ્થાપીને તમે શું શું કરવીના હતા! કેટલાંક અને કયાં ગુરૂકુળો સ્થાપશો? કેવા પ્રકારની કેળવણી આપશો? ધાર્મિક કે વ્યવહારૂ? બન્ને આપશો તો બન્ને કેળવણી અધુરી રહેશે અને પરિણામે અર્ધદગ્ધોનો સમૂહ ભયંકર પરિણામ લાવશે. એકલી ધાર્મિક કેળવણી આપશો તો બધા સાધુ થઇ જશે તેને પછી પોષશે કોણ? એકલી વ્યવહારૂ કેળવણી જ આપવાની હોય તો સ્કુલોને જ ગુરૂકુળ માની લ્યોને? જંગલ કરતાં સમાજની વચ્ચે વાદસ્ય વ્યવહારૂ કેળવણી મળી શકશે.

× × × × ×

વળી બીજું "ગુરૂકુલો માટે એવો એક આદર્શ પુરૂષ કયાંથી લાવશો?" આ શબ્દો પેલા વાડીના લાલના પ્રમુખ સ્થાનેથી નિકળ્યા હતા. બાર લાખ જૈનો તેમાંથી વિધવા-સધવા-અધવા કે નિર્ધવાઓને બાદ કરતાં લગભગ પાંચ લાખ જૈન મરદ બચ્ચાંમાંથી એક-અરે એક પણ આદર્શ પુરૂષ ન મળી શકે એ મારાથી તો મનાતું નથી! પછી તો કોણ જાણે! જે કોમની અધોગતિ થતી હોય તેને માથે કાંઇ શીંગડા ઉગે છે? પણ આદર્શ પુરૂષ ન મળી શકે તે માટે ગુરૂકુળ સ્થાપવાનો વિચાર માંડી વાળવાનીએ કાંઇ જરૂર નથી. આદર્શ પુરૂષોને માથેય કાંઇ વાવરા ઉગે છે કે ઉડે છે? ઘણાયે પડયા હશે. 'માઇના પુત'? તમારે જોઇતા જ હોય તો ઉપાય સ્હેલો છે. એક જાહેર ખબર પ્રસિદ્ધ કરોને! "જોઇએ છીએ; જૈન ગુરૂકુલ માટે એક જૈન આદર્શ પુરૂષ. વર્યગુણ વર્ણન સાથે લખો ઝ ને 'જૈન રીવ્યુ' ની ઓફીસ'!.

કેવી અરજીઓ આવે છે તે જુઓ, વાંચો અને થાકો:—

૧. હું બારીસ્ટર છું. લીંકન ઇનમાં મેં અભ્યાસ કીધો છે એટલે ગુરૂકુળનો આદર્શ પુરૂષ થવા ઉમેદવાર છું.

૨. ઇતિહાસનો પ્રોફેસર છું. ગેમનો ઇતિહાસ ગુરૂકુળના સમયના હિંદ પૂર્વનો એટલે યોગ્ય ઉમેદવાર છું.

૩. ડોકટર—લંડનમાં પાસ થયો છું. વાઢકાપ ખુબ કીધી છે. આંહી તો અલબત્ત માખીઓ ઉપર વાઢકાપ (મારવી) પડે છે તેનું કારણ કે હિંદના લોકોને વિલાયતમાં પાસ થયેલા ડાકટરોની કદર કે કીંમત નથી છતાં પણ એવી બેકદર સ્થિતિમાં આંહી રહેવાનું કારણ એજ કે તેમની બીચારાઓની મને દયા આવે છે. હવે દયા એ તો જૈનનું ધર્મનો મુખ્ય સ્થંભ છે. એટલે હું આદર્શ પુરૂષ થવાનો ઉમેદવાર છું. વિગેરે.

૪. એડીટર—છઉં. મારા છાપાનો અધિપતિ છઉં એટલું જ નહિં પણ બીજા છાપાનો રિપોર્ટર પણ છેએ એકઉં. હું જૈન છઉં એટલેથી જ અટકાયું નથી પણ હું લગભગ બધા જૈન શેઠીયાઓને ઓળખું છું. તમે પોતે પણ (જો શેઠીયા હશો તો) મને ઓળખતા જ હોવા જોઇએ. મારા પરાક્રમથી મેં ઘણાને ઉંચાઈ (શત્રુંજય જેટલી) પાયરીપર (હડસેલીને) ચડાવી દીધા છે. અને કાંઇ પણ મેરબાનગીથી આત્મશ્લાઘા સિવાય

જ નહિં. One thing more and I-am done. (એકજ વાત કહેવાની છે અને પછી મારૂં આવી બન્યું.) મને તમારૂં સરનામું જણાવો એટલે હું તમોને મળું. માત્ર એક જ મુલાકાતથી તમને સીદ્ધા દોર કરી દઇશ. (will set your right).

કેમ થાકયા કે હજુ સંભળાવું! તમારામાં આદર્શ પુરૂષની ખોટ નથી પણ ખોળી કાઢનારની ખોટ છે. રે ખોડ છે. મળે નહિં શું વળી?

कॉन्फरन्स मिशन.

१ श्री सुकृत भंडार फंड.

(તા. ૭-૯-૧૭ થી તા. ૨૪-૧૧-૧૭, સંવત ૧૯૭૩ ના પ્રથમ ભાદરવા વદ ૬ થી આસો વ. ૩૦ સુધી.) વસુલ આવ્યા રૂ. ૩૫૦-૪-૦.

ગયા માસ આખરના બાકી રૂ. ૨૪૧૯-૧૨-૬

(૧) ઉપદેશક મી. વાડીલાલ સાંકળચંદ—ઉત્તર ગુજરાત.

સમૌ ૩૦, વડુસમા ૨ા, ચરાડા ૩, બીલોદરા ૫, કાલવડા ૧૪ા, વીહાર ૪, ગેરીતા ૫, ઉબખલ ૬, પામોલ ૧૩, ગવાડા ૨૪.

કુલ રૂ. ૧૦૬-૧૨-૦.

(૨) ઉપદેશક મી. પુંજાલાલ પ્રેમચંદ—કાઠીઆવાડ (ગોહિલવાડ).

સભાડીઆ ૨ા, ખોચડવા ૦ાા, સમઢીઆળા ૨ા, રાજપીંપળા ૩ા, રંધોળા ૧૨ા, ગાંગાવાડા ૧ાા, ભુતીઆ ૩ા, ગઢુલા ૧ા, નાનીવાવડી ૧ાા, સણોસરા ૬, જરીઆ ૧ાા, સરવેડી ૨, પાટાપાણુ ૧ા, સમઢીઆળા (નોંઘણવદર) ૪ા, નોંઘણવદર ૧૫ા, હણોલ ૬ાા, વાળુકડ ૩ા, આકોલાળી ૧ાા, કુંભણ ૬ાા, ખાખરીઆ ૧, સેંજળીઆ ૧; સરોડ ૧ા, જસપરા (કુંભણ) ૦ાા, લાસડા ૦ાા, રતનપર (આકોલાળી) ૦ાા, જમણવાવ ૧ાા, રાજયળી મોટી ૧, બડેલી ૧ાા, પાલીતાણા ૭૨, મોખડકા ૨ા, રંડોળા ૪ા, મઢડા ૯, થુદણા ૩ા, દુદસર ૨, વરલ ૫ાા, ટાણા ૧૪ા, અગીઆળી ૪ા, દેવગાણા ૯ા, નવાગામ (સીહોર) ૧ા

કુલ રૂ. ૨૧૫-૪-૦

(૩) ઉપદેશક મી. અમૃતલાલ વાડીલાલ—ગુજરાત.

વાસદ ૯ા.

કુલ રૂ. ૯-૪-૦

(૪) આગેવાનોએ પોતાની મેળે મોકલાવ્યાઃ—

સાંગલીના શેઠ ચુનીલાલ છગનલાલ માર્ફત ૧૫ાા.

કુલ રૂ. ૧૫-૧૨-૦

શેઠ પાશવીર સુળજી લોઢાયા—મુબઇવાળાના રૂ. ૫૧) આ ફંડ ખાતે અનામત છે તેના સં. ૧૯૭૩ ની સાલના વ્યાજના ૩ા.

કુલ રૂ ૩—૪—૦

એકંદર કુલ રૂ. ૨૭૭૦—૦—૬

— ૭—૦—૦

૨૭૬૩—૦—૬

ઉપર મુજબ રૂ. ૨૬૭૦—૦—૬ માંથી હાયરમના રૂ. ૭) જમા થયેલ છે પણ વસુલ આવેલ ન હોવાથી કમી કરવામા આવ્યા.

૨ ઉપદેશક પ્રવાસ.

(દરેક ગામના કાગળનો ટુંકસાર દાખલ કરવામાં આવે છે.)

મી. વાડીલાલ સાંકળચંદ—ઉત્તર ગુજરાત.

ગવાડા—ગામની તમામ કોમને એકઠી કરી જાહેર રીતે ધાર્મિક બાબતો ઉપર ભાષણો આપતાં ઘણા આસુમોએ જૂદી જૂદી બાધાઓ લીધી. જૈનોમાં પણ સારી અસર થઇ છે.

પીલવાઈ—આ ગામમાં ગરાશીઆની વિશેષ વસ્તી હોવાને લીધે ધાર્મિક વિષય સાથે જીવદયાના ભાષણથી લોકો ઉપર સારી અસર થતાં જીવહિંસા ન કરવા, માંસભક્ષણ ન કરવું તેવી ૧૫ ગરાશીઆઓએ બાધા લીધી. જેઓનાં નામ અહીંના મહાજનના ચોપડામાં નોંધી લેવામાં આવ્યાં છે.

ઓરાણ—તાલુકદારના દીકરા અનવરઅલીના પ્રમુખપણા નીચે ચાર વખત ગામની તમામ કોમોને એકઠી કરી જૂદા જૂદા વિષયો ઉપર ભાષણો આપ્યાં. જૈનોએ પ્રતિજ્ઞાઓ લગ્ન સંબંધીની કેટલીક કરી. ઠાકોર રામાજી વીરાજીએ જીવહિંસા ન કરવા તેમ માંસભક્ષણ ન કરવા પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. રા. અનવરઅલીએ પોતાના તાબાના ગામોમાં પાપ ન કરવા બંદોબસ્ત કરાવ્યો છે. માછલાં ન મારવાનો અગાઉ ૭ વર્ષ પહેલાં કરેલો ઠરાવ હજુ આ ગામે પાળવામાં આવે છે. તેમના મામા બચુભાઇ પણ જીવદયા તરફ સારો પ્રેમ બતાવે છે.

તાજપુર—પાટીદાર લોકોએ ભાષણની અસરથી તમાકુ ન વાપરવા, આચારવિચારમાં શુદ્ધતા વાપરવા વગેરે કેટલીક છુટી બાધાઓ થઇ હતી.

લાકરોડા—ગરાશીઆ લોકોએ જીવદયાના ભાષણની અસરથી જીવિત પર્યંત જીવહિંસા ન કરવા પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી જેઓનાં નામ પણ કાગળમાં જાહેર કરેલાં છે.

વરસોડા—જીવદયાના અસરકારક ભાષણથી ઠાકોરસાહેબે રૂ. ૨૦) ટીપ કરાવી આપ્યા. ઘણા જૈનોએ પણ બીડી ન પીવાની પ્રતિજ્ઞાઓ કરી. (ઠાકોરસાહેબે સર્ટીફિકેટ આપ્યાની નકલ અહીં છે).

પુંધરા—ભાષણોની અસરથી ગામ લોકોએ હોળીપૂજન ન કરવા, ઢોરને ન મારવા, ખેતરમા કાંટા ન સળગાવવા વગેરે કેટલીક બાબતો પાળવા કબુલ કર્યું.

સામેત્રા—ભાષણની અસરથી જૈનોમાં કેટલીક બાધાઓ થઇ હતી.

પાંચોટ—ઉપાશ્રયના ઓટલા ઉપર જાહેર ભાષણ આપ્યું. અન્યધર્મીઓએ પણ ભાગ લીધો હતો. એકજણે બ્રહ્મચર્યની અને કેટલાકોએ બીજી પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી હતી. ગામલોકોને પણ સારી અસર થઇ.

૩ ધાર્મિક હિસાબ તપાસણી ખાતું.

(તપાસનાર શેઠ ચુનીલાલ નહાનચંદ, ઓ. ઓડીટર શ્રી જૈન શ્વે. કૉન્ફરન્સ.)

૧ પાલણપુર ઈલાકાના (ઢઢાર દેશના) સનીયાણા ગામ મધ્યે શ્રી પાર્શ્વનાથજી મહારાજના દેરાસરના વહીવટને લગતો રિપોર્ટઃ—

મજકુર સંસ્થાના શ્રી સંઘ તરફથી વહીવટ કર્ત્તા શા. ડોશજી ડુંગરના હસ્તકનો સં. ૧૯૭૧ ના અશાડ સુદ ૧ થી સં. ૧૯૭૩ ના આસો વદ ૮ સુધીનો હિસાબ અમોએ તપાસ્યો તે જોતા નામું રીતસર રાખી વહીવટ સારી રીતે ચલાવ્યો છે.

૨. પાલણપુર ઇલાકાના (ઢંઢાર દેશના) ગામ ચીત્રોડા મધ્યે શ્રી મુનિ સુવ્રત સ્વામી મહારાજના દેરાસરના વહીવટને લગતો રિપોર્ટ:--

સદરહુ સંસ્થાના શ્રી સંઘ તરફથી વહીવટ કર્ત્તા વાણુ તલકચંદ નાનચંદ તથા વાણુ ખખા સુરચંદ તથા વાણુ કેસુ દોલા તથા શા. નાનચંદ ડુંગર તથા વાણુ અમુલખ ઉગરચંદ હસ્તકનો સં. ૧૮૭૯ ના માહા સુદ ૧ થી સં. ૧૯૭૩ ના અશાડ વદ ૧ સુધીનો વહીવટ અમોએ તપાસ્યો તે જોતા વહીવટ રીતસર ચલાવવામાં આવ્યો નથી.

મજકુર સંસ્થાના ચોપડા તપાસતાં દેરાસર તથા મહાજનનો વહીવટ ભેળસેળ કરી નાંખી સદંતર ગોટાળા પડતો ચલાવી નામુ એવું તો ગોટાળા પડતું લખવામાં આવ્યું છે કે તેમાંથી દેરાસરની ઉપજ તથા મીલકત શું છે તે જોઇ શકાતી નથી તેમજ કોઇ આસામી પાસે દેરાસરનું લહેણું હોય તે પણ જોઇ શકાતું નથી. સ. ૧૯૦૧ થી સ. ૧૯૩૮ ની સાલ સુધીના ચોપડા તપાસતા ઉપર જણાવ્યા મુજબ ગોટાળા પડતું નામુ માંડવામાં આવ્યું છે અને સંવત ૧૯૩૯ ની સાલથી જોકે નામુ તો ગોટાળા પડતું જ માંડવામાં આવ્યું છે. દેરાસરની સીલીક જુદી રાખવામા આવી છે તે સીલીક બરાબર છે કે નહીં તેની સંવત ૧૯૩૯ ની સાલથી આજ સુધીની સીલીક કોઇ રીતે ચોપડા તપાસતાં મેળવી શકાતી નથી. અમોએ જે ઉપજ ખર્ચનું સરવૈયું મેળવ્યું છે તે અદ્ધર અદ્ધરથી મેળવ્યુ છે. હવેથી જરૂરના ચોપડા સદંતર બંધ કરાવી રીતસર નામુ લખવાનું ગોઠવી આપી તે પ્રમાણે વહીવટ ચલાવવાનું શરૂ કરાવ્યુ છે.

મજકુર મોટા ભાગના જૈનો સરલ હોવા છતાં અજ્ઞાનતાને લીધે દેવ દ્રવ્યના લેપમાં ફસે છે. જો આ તરફ સાધુ મુનિરાજોનું આવાગમન વધારે થાય તો તે લોકો જૈન શૈલીના અનુભવી થઇ દેવ દ્રવ્યના લેપમાં પડે નહીં.

સદરહુ ગામ મધ્યેના જૈનો દેરાસરનાં નાણાં મહાજનને તેમજ જૈનોને અંગ ઉધાર ધીરે છે તે જૈન શૈલીથી ઉલટું છે. એટલું જ નહીં પણ વખતના વહેવા સાથે દેણદારોની સ્થિતિ નબળી થઇ જાય છે ત્યારે દેણદારો સંઘમાં લાગતવળગતા હોવાથી સંઘવાળાને ઉંધુ ચતું સમજાવી તેમજ પોતાના લાગતા વળગતાને પોતાના પક્ષમાં લઇ સંઘમાં અનેક પ્રકારની તકરારો ઉભી કરી નાણાં વસુલ આપતા નથી અને પોતાની એમ ઉઘાડી પડી જવાના ભયને લીધે આ સંસ્થાના માણસોને હિસાબ દેખાડવતા પણ અચકાય છે માટે તે બદલ સંઘવાળાને સમજુતી આપી નાણાં ધીરવાનુ બંધ કરાવ્યુ છે.

મજકુર ગામ મધ્યેના જૈનો સાધારણ સ્થિતિના હોવા છતાં પૂજનને લગતો દરેક ખર્ચ પોતાની ગીરોથી કરે છે તે એટલે સુધી કે ગોઠીનો પગાર, તથા દીવાનું ઘીનું ખર્ચ પણ પોતાની ગીરોથી આપે છે તે માટે તેઓને ધન્યવાદ ઘટે છે.

(બાકીનું હવે પછીથી)

અનુક્રમણિકા સને ૧૯૧૭.

(શ્રી. જૈ. શ્વે. કૉ. હેરલ્ડ–પુસ્તક ૧૩)

जैन पोलीटीकल कॉन्फरन्स.

वर्धामां व्हेली खास बेठक.

सभापति मी. वाडीलाल मोतीलाल शाहनुं तत्त्वज्ञानमय व्याख्यान.

नेशनल कॉन्ग्रेसना छट्ठा ठरावने अनुमोदन.

कोमी प्रतिनिधित्वनो निषेध.

इनकम टॅक्सनां नवां फॉर्म तथा रॉलेट कमीटीनी भलामणो तरफ सख्त नापसंदगी.

મૉન્ટેગ્યુ-ચેમ્સફર્ડની હિંદી સુધારાની યોજના સબંધમાં હિંદની જુદી જુદી સભાઓ, ઍસોસીએશનો વગેરેનો અભિપ્રાય માગવામાં આવેલો હોવાથી સમસ્ત હિંદનો સંયુક્ત અવાજ રજુ કરવા માટે ઇંડિયન નેશનલ કૉન્ગ્રેસની એક ખાસ બેઠક મુંબઇ ખાતે મળી હતી અને સુધારા સંબંધી રૂપરેખા નક્કી કરી હતી કૉન્ગ્રેસના નિર્ણયને મોસ્લેમ લીગની ખાસ બેઠકે પણ ટેકો આપ્યો હતો. જૈન પોલીટીકલ કૉન્ફરન્સની પણ એક ખાસ બેઠક, એટલા જ માટે, ભરવી જરૂરની જણાતાં વર્ધા (મધ્ય પ્રાંત)ના દિગમ્બર, શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક તેમજ સ્થાનકવાશી જૈન ભાઇઓએ એ બીડું ઝડપ્યું અને તા. ૨૫ મી સપ્ટેમ્બરે ઑલ ઇંડિયા જૈન પોલીટીકલ કૉન્ફરન્સની ખાસ બેઠક ભરવાનું આમંત્રણ જાહેર કર્યું. રિસેપ્શન કમિટિના ચૅરમેન તરીકે મી. લુલે વકીલને તથા મંત્રીઓ તરીકે મી. રાગાસાવ બક્ષારામ રોડે (દિગમ્બર), મી. હીરાલાલજી ફતહપુરિયા ઓસવાલ (શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક) અને મી કુનચંદજી ઓસવાલ (સ્થાનકવાશી)ને મુકરર કરવામા આવ્યા કૉન્ફરન્સનું પ્રમુખ પદ લેવા મી. વાડીલાલ મોતીલાલ શાહને મુંબઈ લખવામા આવ્યું હતું, અને હેમણે તે જોખમદારી કેટલાક પત્રવ્યવહાર બાદ સ્વીકારી હતી તા. ૨૫ મી સવારે મી. વાડીલાલ વર્ધા સ્ટેશને આવી પહોંચતા ત્રણે ફીરકાના જૈન બંધુઓ, વોલંટીઅરો, કેટલાક હોમ-રૂલરો તથા લખનૌવાળા શ્રીયુત બાબુ અજીતપ્રસાદજી જૈન M. A. LL. B. એઓએ હેમનો ઉચિત સત્કાર કર્યો હતો.

રાત્રે સ્ટાર ક. ૮ વાગે ખરે થિએટરમાં કૉન્ફરન્સનું કામ શ્રીયુત બાબુ અજીતપ્રસાદજીએ સુંદર મંગલાચરણથી શરૂ કર્યું હતું રિસેપ્શન કમિટિના ચૅરમૅન મી. લુલેએ ત્યાર બાદ સ્વાગતનું ભાષણ વાચ્યું હતું, જેમાં જૈનોએ સંપૂર્ણતઃ કૉન્ગ્રેસને અનુસરવું જોઇએ એવી સલાહ આપી હતી તે વિદ્વત્તાયુક્ત ભાષણ બાદ 'હિંદુ'ના પ્રકાશક શ્રીયુત બાબુ સુરજમલ જૈને પ્રમુખપદની દરખાસ્ત રજુ કરત તથા 'જૈન સંસાર'ના સમ્પાદક શ્રીયુત કૃષ્ણલાલ વર્મા વગેરે મહાશયોએ હેને અનુમોદન આપતાં મી. શાહની યોગ્યતા ઉપર

દષ્ટિએ પછી એ હક્કો લોકમાન્ય થઈ પડયા છે. વ્યવહારે માનેલા સઘળા હક્કોના મૂળમાં 'સ્વાર્થ' નું જ તત્ત્વ છે; હા, એટલું ખરૂં કે સ્વાર્થ સાધવાની રીતો જૂદી જૂદી હોય છે; ઉચ્ચાત્મા એક રીતે સ્વાર્થ સાધે, તુચ્છાત્મા **બીજી** રીતે. ઉચ્ચાત્મા **ચીજની પ્રાપ્તિમાં નહિ પણ ક્રિયાની મહત્તા (Magnanimity of action)માં** 'આનંદ' માને અને એ ક્રિયાથી પોતાનું આત્મબળ વધે એને જ સ્વાર્થસાધના સમજે. સામાન્યગણ ચીજની પ્રાપ્તિમાં જ સ્વાર્થ માને, મહત્તા કે આત્મબળનો ખ્યાલ હેને અસર કરે નહિ.

ઇંગ્લંડે હિંદને ઉન્નત અને સ્વતંત્ર બનાવવાના વચનો ઘણાએ આપ્યાં, પરન્તુ એમ કરવાથી 'ચીજની પ્રાપ્તિ'માં ખલેલ આવવાનો ડર હેને વચન ઉપર આબાદ રહેવા દે તેમ નહોતું. 'તે પરોપકારી નથી' એવો દોષ દેવો તત્ત્વજ્ઞાનને પાલવે નહિ, પણ સ્વાર્થના **ઉચ્ચતમ માર્ગનો શોખ** હેની પ્રકૃતિમાં આમેજ થયો નથી એટલું જ તે કહી શકે. બીજા હાથ ઉપર, મહેરબાની માગવામાં રહેલી તુચ્છતા માટે હિંદને ઠપકો આપવો એ પણ ઉચિત નથી; કારણ કે હિંદી આત્માની આજની નિર્બળતાને એ સિવાય બીજો માર્ગ સૂઝી શકે જ નહિ—પાલવી શકે પણ નહિ.

પરન્તુ આશ્ચર્ય તો એ છે કે, હમણાં હમણાં જ્યહારે હિંદે બ્રિટને હેને શિખવેલી 'હક્ક' ની ભાવનામાં જાગૃત થવા માંડયું અને સ્વરાજ્યના 'હક્ક'નો દાવો કરવા માંડયો, ત્યહારે તે જ શિક્ષણ આપનારા જે બ્રિટનપુત્રો હિંદના પગારદાર રાજકર્ત્તા બન્યા છે તેઓનું મ્હોં ચ્હડવા લાગ્યું અને તેઓ ખુલ્લી રીતે ના કહેવાની સ્થિતમાં ન હોવાથી એક મોહક બ્હાનું રજુ કરવા લાગ્યા કે સ્વરાજ્યના હક્કની માગણી **સમસ્ત હિંદી પ્રજા તરફથી** થાય તો જ તે પ્રજા સ્વરાજ્યને લાયક બની છે એમ માની શકાય, અને તેઓ દુનિયાને એમ બતાવવા માગે છે કે હિંદ **એક અવાજથી** માગણી કરતું **નથી.** અમલદારશાહીને વળી તે મુઠ્ઠીભર હિંદીઓની સહાયતા મળી છે કે જેઓ પોતાને 'મૉડરેટ' અને પોતા સિવાયના સમસ્ત દેશના પ્રતિનિધિઓને 'ઍક્ષ્ટ્રીમીસ્ટ' કહે છે અને મૉડરેટ કહેવડાવામાં 'માન' તથા ઍક્ષ્ટ્રીમીસ્ટ કહેવડાવામાં 'અપરાધ' માને છે ! મૉડરેટો તથા અમલદારશાહીનું આ જોડાણ એ ગંદું પૉલીટીક્સ છે. વચનપાલન તથા જોખમદારીનું ભાન તેઓમાં નથી. અમલદારશાહી પ્રાતઃસ્મરણીય પ્રતાપી મહારાણી વિક્ટોરીઆના ૧૮૫૮ ના ઢંઢેરાને તથા તે પછીના વચનોને ભૂલી જાય છે, અને જે હિંદીઓ આજે ભારતીય મહાસભાથી અલગ થઇ પક્ષ જમાવી બેઠા છે તેઓ, તે જ મહાસભામાં પોતાની શામેલીઅતથી કરેલી સ્વરાજ્યવિષયક યોજનાને ભૂલી તે નિશ્ચય ઉપર દૃઢ રહેવાની પોતાની પ્રતિજ્ઞા ઉપર પાણી ફેરવે છે. પ્રતિજ્ઞા પર કાયમ રહેવા ઈચ્છનાર આખા દેશના પ્રતિનિધિઓને ઇર્ષ્યા—ઍક્ષ્ટ્રીમીસ્ટ—કુન્દ્ધ ઠરાવનાર આ મૉડરેટ દળ, જર્મનોની માફક પ્રતિજ્ઞાના કાગળના ટૂકડા કરી હવામાં ફેંકવા જેવા પોતાના વર્તનને 'નીતિ' ઠરાવવા બહાર પડયું છે ! જર્મનો પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ અવશ્ય કરે છે, પણ પોતાના હિતને નુકસાન કરવા માટે તો નહિજ; પરન્તુ ભારતીય મહાસભા અને મોસ્લેમ લીગની સ્વરાજ્યવિષયક યોજના પર દૃઢ રહેવાની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરનારા તો પોતાના જ સ્વાર્થનો શિકાર કરે છે, એટલું જ નહિ પણ તે સાથે બ્રિટનને પણ નુકસાન કરે છે. કારણ કે આધિન પ્રજાનો દબાયલો અસંતોષ અંતે રાજકર્ત્તા પ્રજાને એક યા બીજી રીતે પુગ્યા સિવાય રહી શકતો નથી. મૉડરેટ અને ઍક્ષ્ટ્રીમીસ્ટ

શબ્દ સાભળીને મ્હને ખરેખર હસવુ આવે છે સમસ્ત દેશના પ્રતિનિધિઓની સાથે બેસીને વિચારની આપ–લે કરવાની વિનતિનો પણ અસ્વીકાર કરનારા દુરાગ્રહીઓ પોતાને 'મૉડરેટ' કહે છે, અને મુઠ્ઠીભર મૉડરેટોને પ્રસન્ન રાખી દેશનો સયુક્ત અવાજ ઉઠાવવાના શુભ હેતુથી પોતાના વિચારોનો પણ અશત ભોગ આપનારા પ્રતિનિધિગણને 'ઍક્સ્ટ્રીમીસ્ટ' કહે છે ! ખરૂ કહીએ તો કહેવાતા મૉડરેટો જ ઍક્સ્ટ્રીમીસ્ટ છે અને કહેવાતા ઍક્સ્ટ્રીમીસ્ટો ખરા મૉડરેટ છે પરન્તુ મૉડરેટ–ઍક્સ્ટ્રીમીસ્ટ **એવા શબ્દોની જાળમાં ફસાઇને લક્ષ્યથી દૂર ભટકીશું તો, મ્હને ભય છે કે, તર્કવાદ આપણો ભક્ષ કરી જશે. તર્કની** ખેચતાણમા મ્હને બહુ ઓછી શ્રદ્ધા છે પૉલીટીક્સનો પણ હુ પ્રેમી નથી, હુ માત્ર સીધી સાદી સામાન્ય અક્કલ (Common Sense) તથા અધ્યાત્મશાસ્ત્રનો જ અનુયાયી છુ મ્હારો નિર્ણય હુ કદાપિ પૉલીટીસ્યનોની સલાહ ઉપર અવલબિત રાખતો નથી, પરન્તુ જ્યહારે કોઇ અધ્યાત્મપ્રવિણ મહાત્મા સયોગવસાત્ પોલીટીકલ ક્ષેત્રમા 'ખેલવા' તત્પર થાય છે ત્હારે હુ ચુપચાપ ત્હેની પાછળ પાછળ ચાલવા તૈયાર છુ, કારણ કે એવા મહાત્માઓનો નિર્ણય કોઇ 'ભય' કે કોઈ 'ઇનામ' ઉપર આધાર રાખતો નથી સામાન્ય પ્રજાગણને હુ એટલુ જ કહુ કે દેશનાયકોના વિચારો અને કૃત્યોના 'ન્યાયાધીશ' બનવાની લાલચથી દૂર રહેજો. ત્હેમને માટે શ્રેષ્ઠ અને સરળ માર્ગ એ જ છે કે કોઇ આધ્યાત્મિક પૉલીટીસ્યનના શ્રદ્ધાળુ શિષ્ય બની ત્હેને જ અનુસરવું, કારણ કે તેનાથી હમેશ રાજા–પ્રજા બન્નેનુ હિત જ થાય છે, એવા રાજનીતિજ્ઞો રાજકર્તી પ્રજાને શિખવે છે કે, જ્હા શક્તિ નથી ત્હા ભીતિ અવશ્ય છે, જ્હા ભીતિ છે ત્હાં ગુપ્ત કે પ્રગટ અશાન્તિ અવશ્ય છે, અને જ્હા અશાન્તિ છે ત્હા રાજા–પ્રજાબન્નેને હાનિ છે. તે એમ શિખવે છે કે, જેઓ ખરેખર શક્તિમાન હોય છે તેઓ આસપાસનાઓને પણ શક્તિશાલી બનાવવામા જ પોતાનુ 'ગૌરવ' ('virtue') સ્હમજે છે. આજ સુધીમા કોઈ ઇતિહાસમા એવુ જોવામા નથી આવ્યુ કે કોઇ પ્રજા હમેશને માટે બીજી અમુક પ્રજાના તત્રમા રહેવા પામી હોય કેટલીક વખત એમ બને છે કે રાજકર્તી પ્રજા પોતે ઉદાર દીલથી આધિન પ્રજાને સશક્ત બનાવી ત્હેને પોતાની સદાની સખી બનાવી લે છે, કેટલીક વખત આધીન પ્રજા શિર ઉઠાવીને સ્વય સ્વતત્ર બની જાય છે, અને કોઇ વખત એવા જ સજોગો ઉભા થાય છે કે જેથી અણધારી રાજ્ય ક્રાન્તિ (revolution) ઉદ્ભવે છે અને પરાધિન પ્રજા વગર પ્રયત્ને અને વગર સહાયે સ્વતત્ર બનવા પામે છે. એક પ્રજા બીજીને સદાને માટે પોતાના અધિકારમા રાખી શકે એમ બનવુ કુદરતના કાનુનથી પ્રતિકૂલ છે માટે આધિન પ્રજાને, 'પરોપકાર' ખાતર નહિ પણ બુદ્ધિમત્તાપૂર્ણ 'સ્વાર્થ' ખાતર અને મહત્તાપૂર્ણ પોતાની 'ભાવના'ને અનુસરવા ખાતર, સશક્ત બનાવી ત્હેનાની ગાઢ મૈત્રી રચવી એ જ ઉચ્ચ પ્રકારની રાજનીતિ છે મહર્ષિ દાદાભાઈ નવરોજી, લોકમાન્ય ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે એ જ વાત કહેતા હતા, દેવી બિસેન્ટ અને લોકમાન્ય તિલક મહોદય પણ એ જ સુર આલાપે છે, પરન્તુ અમલદારશાહીના આત્માની નિર્બળતા એ કઠીન સત્ય (hard truth) ને પચાવી શકતી નથી ૩૩–૩૪ વર્ષ થયા આ પ્રકારની ઉદ્ઘોષણા થયા કરવા છતા તે–દિન સલાહના અવાજે નહિ પણ યુરોપના ભયકર યુદ્ધે જ અમલદારશાહીને કાઇક કાઇક લાગણિ આપી. હિંદને હવે પૂછવામા આવ્યુ કે ત્હને જોઇએ શુ ? હિન્દી પ્રધાન મોન્ટે

ના૦ વૉઇસરૉયે તૈયાર કરેલી સુધારાની યોજનામા પણ સ્વીકાર કરવામા આવ્યો કે 'હિન્દ હવે જાગ્યું છે, ત્હેની ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરવી જ જોઇશે.' પરન્તુ કોરા શબ્દોથી કાંઇ ભૂખ મટતી નથી. દેવાની વાત આવે છે ત્હા ભારતમંત્રી ખૂબીથી પાછા પગ કરેછે. કૉંગ્રેસ-લીગની યોજનાને તે નાપસંદ કરે છે અને જે કંઈ આપવાનું કહે છે તે દાન નહિ પણ **અપમાન** જેવું છે. ત્હેમની યોજનાથી સૂચિત થાય છે કે ત્હેમને હજી પણ હિંદી પ્રજામા પુરતો વિશ્વાસ નથી, પરન્તુ એ **આંતરિક** અવિશ્વાસ સ્પષ્ટ શબ્દોમા, પ્રકટ ન કરતા એમણે એમ જાહેર કર્યું છે કે હિંદ હજી સ્વરાજ્યને યોગ્ય બન્યું નથી અને યોગ્યતા **જલદી** આવે એવું પણ એમને લાગતું નથી! ભારત પોતાની યોગ્યતા કેટલી છે—પોતાના ગુણદોષ ક્યા તે છે—તે સારી રીતે જાણે છે. સ્વીકારે છે કે **બીજી તમામ પ્રજાઓની** માફક ત્હેનામા પણ કેટલીએક અપૂર્ણતાઓ **અવશ્ય** છે. પરન્તુ એ અપૂર્ણતાઓ માટે પણ ભારત દોષિત નથી, અમલદારશાહી દોષિત છે. જે પ્રજાના હાથમાંથી, વ્યાપાર, સત્તા અને હથીઆર ત્રણે ચીજો ચાલી જાય તે પ્રજાને 'તું કેમ સમ્પૂર્ણ યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરતી નથી?' એમ કહેવું તે ખરેખર ત્હેની હાસી કરી લેવા બરાબર અગર દાઝ્યા ઉપર ડામ દેવ. સરખુ કામ છે. પોતાને દુનિયાની સર્વોત્તમ પ્રજા મનાવનારાઓ સંસારમા સૌથી વધારે પ્રાચિન અને ઉચ્ચ સંસ્કારવાળી હિંદી પ્રજાને એક શતાબ્દિમા પણ જો સુશિક્ષિત તથા ઉન્નત ન કરી શક્યા હોય તો એમા ભારતનો નહિ પણ અમલદારશાહીનો જ દોષ કહેવાય. વારંવાર અમને કહેવામા આવે છે કે હિંદના દરવાજા સુધી ભય આવી પહોંચ્યો છે, પરન્તુ તે છતા પણ ભારતને સશક્ત બનાવવા તરફ ધ્યાન દેવાની ઇચ્છા થતી નથી, એટલું જ નહિ પણ એવી સૂચના કોઈ કરે છે તો તે પણ અમલદારશાહીની આંખમા ખટકે છે. મોંઘવારી અને દુષ્કાળને લીધે લૂટફાટ ચાલુ થવા છતા એ ભય સ્હામે સ્વરક્ષણ કરવાને શહેરીઓ અને વ્યાપારીઓને હથિઆર રાખવાની છૂટ હજી અપાતી નથી. ઇંગ્લંડ યુદ્ધમા રોકાવાને લીધે બીજા દેશો અહીંનો બજાર એક હાથ કરી બેઠા છે તથાપિ હજી પારકા ખાય તે કરતા હિંદ ખાય એ અમલદારશાહીને રૂચતું નથી જેમની દૃષ્ટિ **આટલી બધી** સંકુચિત છે ત્હેમના હાથથી ભારતની ભલાઈની યોજના થવાની આશા કેવી રીતે રાખી શકાય? અને એટલા માટે તો ભારતના બુદ્ધિશાળી નેતાઓ મૉન્ટેગ્યુ—ચૅમ્સફર્ડના સુધારાનો સમ્પૂર્ણ વિરોધ અને અસ્વીકાર કરવા માગતા હતા, પરન્તુ ત્હેમના ઉચ્ચાશયને સમજવા જેટલી શક્તિ બીજાઓમા નહિ હોવાથી તથા મ્હોટા ભાગને છોડીને જે અભિપ્રાય અપાય તે કાંઈ 'પ્રજાકીય અભિપ્રાય' કહી શકાય નહિ તે કારણથી તેઓએ દુઃખાતા હૃદયે પોતાના અભિપ્રાયમા કાપકૂટ કરીને ઘણો જ મધ્યમસરનો—કહો કે બચાવ જેવો— અભિપ્રાય પ્રજાકીય અભિપ્રાય તરીકે જાહેર કર્યો. આખા હિંદે તે અભિપ્રાયને મંજુર રાખ્યો. મુઠ્ઠીભર મૉડરેટોનો મતભેદ હોવ એથી કાંઇ હિંદના અવાજની કમજોરી ગણાય નહિ એવો મતભેદ દુનિયાના ક્યા ભાગમા નથી? જેઓ એમ કહેતા હોય કે સમ્પૂર્ણ ઐક્ય આદિ તમામ યોગ્યતાઓ જે પ્રજામા હોય ત્હેને જ પોતાનું શાસન ચલાવવાનો હક હોઇ શકે, તેઓ અપ્રમાણિક છે. એવું ધોરણ સ્વીકારવામા આવે તો આજની કોઈ પ્રજા સ્વરાજ્ય ભોગવવાને લાયક ગણાય નહિ; કારણ કે સંપૂર્ણતા તો પ્રાચિન ગ્રીસ અને પ્રાચિન ભારતની સાથે પૂરી થઇ હતી. ત્હેને પુનર્જન્મ આપવા માટે જ પ્રભુ તેઓ આ વિશ્વવ્યાપક યુદ્ધ ખડું કર્યું

છે. શું ઇંગ્લંડ કે ફ્રાન્સ કે અમેરિકા કે જૅપાનમાં સમ્પૂર્ણતા છે? શું ટકા સુદ્ધની મધ્યમાં પણ પાર્ટીઓની ખેંચતાણ, ઉપયોગી બાબતોના નિર્ણયમા પણ અયોગ્ય વિલંબ, રાજકારી ભૂલો, વહેપારના મોજશોખ અને વ્હેપારનો ભૂખમરો આ સર્વ તત્ત્વો જોવામા નથી આવતા? તેઓને તે છતા પોતાનું શાસન ચલાવવાનો જ નહિ પણ બીજાઓ ઉપર અધિકાર ભોગવવાનો ઈશ્વરદત્ત હક્ક મળેલો માનવામા આવે અને બીજાઓને ત્હેમના છત્ર નીચે રહીને પણ પોતાનુ શાસન ચલાવવાનો હક્ક ઈચ્છવા માટે મૂર્ખ કે ગુન્હેગાર ઠરાવવામા આવે એ શુ 'પ્રમાણિકતા' છે? અનેક પ્રકારની શાસનપ્રણાલિકાઓ પછી એવી તો એક પણ પ્રણાલિકા નથી કે જે પ્રજાને સઘળી જાતનું સુખ અને 'નર્યું' સુખ જ આપવાનો દાવો કરી શકે. દુનિયાની આદિથી અંત સુધી સુખ અને દુઃખ, ભલું અને બુરૂં જોડકે જોડાયલા છે, અને દુનિયાનો કોઈ પણ માણસ, કોઈ પણ રાજ્ય કે કોઇ પણ નીતિ તે જોડકાને છૂટા પાડી શકે જ નહિ. માટે 'ત્હમારૂં શાસન ત્હમને સોંપવામા આવે તો ત્હમે હાલની માફક અંદરોઅંદર લડી મરો અને દુઃખી થાઓ' એવા તર્કવાદથી હિંદીઓના આત્માની સ્વાભાવિક ક્ષુધાને મારી નાખવાની જરૂર નથી; એમ કરવામા પ્રમાણિકતા નથી. અને હિંદીઓએ પોતાના ભાઇઓના ભયથી, કે રાજકર્તાઓ રૂઠીજશે એવી શંકાથી, કે પાપના અને નરકના ડરથી, પોતાની સ્વતંત્રતાની સ્વાભાવિક લાગણીને દાબી દેવી જોઇતી નથી; કેમકે એમ કરવું એ આત્મહત્યા છે. સ્વતંત્રતા એની સાથે રહેલા ક્લેશો છતાં પણ મનુષ્યનો કિંમતી ખજાનો અને ઉંચામા ઉંચું ધ્યેય છે. એ મેળવવા ખાતર પ્રશસ્ત લોભ, પ્રશસ્ત કામ અથવા ઈચ્છા, પ્રશસ્ત માન (Self-respect), પ્રશસ્ત ક્રોધ (noble indignation) વગેરેનો ખપ પણ કરવો જ જોઇએ. જેનામા એ તત્ત્વો નથી તે 'નિગોદનો જીવ' (હલકામા હલકો જીવ) છે અગર તો મનુષ્યપણું વટાવી મોક્ષે પહોંચેલો જીવ છે; આપણે 'મોક્ષે પહોંચેલા' નથી તે તો કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર છે અને આપણે નિગોદના જીવ બનવાનું પસંદ કરીશુ નહિ એમ ત્હમારૂં જ દીલ કબુલ કરશે. ત્હારે પછી સિદ્ધોની સિદ્ધાન્તની વાતો બાજુએ રાખી આપણી પરિસ્થિતિઓને યોગ્ય ભાવના (ideal)ને અનુસરવું એ જ વધારે પ્રમાણિક અને શ્રેયસ્કર છે. 'અમે તો સાટા (bargaining)ના સિદ્ધાન્તને ગયક નહિ આપવાના, કારણ કે તે સ્વાર્થની વાત છે' અને 'અમે તો સ્વરાજ્યની માગણી નહિ કરવાના, કારણ કે તેથી અમલદારશાહીને દુઃખ થાય છે'—એવી એવા સિદ્ધાન્તની વાતો સિદ્ધો માટે-પોતાના સ્વાર્થોની સમ્પૂર્ણ સિદ્ધિ કરી ચુકેલા જીવો માટે-રહેવા દઈ, આપણે તો 'પ્રમાણિક'પણે આપણો સ્વાર્થ, બીજાને બીનજરૂરી દુઃખ ઉપજાવવાની લેશ માત્ર ઈચ્છા સિવાય, સાધવાની શરતની કબુલાત કરવી જોઇએ, અને એ જ શરતને ધર્મ માની અનુસરવી જોઇએ.

ચળવળ કઈ વસ્તુસ્થિતિઓને આભારી છે?

શું આપણે નથી જોતા કે આપણા વ્યાપાર-હુન્નર લગભગ નષ્ટ થયા છે અને ઇંગ્લંડ બીજા દેશો કે જે ભવિષ્યમા પોતાને જ ભય રૂપ થઇ પડે ત્હેમને પણ આ દેશનો વ્યાપાર એકહાથ કરવા દેછે પરન્તુ હિંદનો વ્યાપાર ખીલવવા તરફ પુરતું લક્ષ આપવા તૈયાર થયુ નથી? શું આપણે નથી જોતા કે પરદેશી શત્રુઓના હુમલા કે અંદરો અંદરની ધાડ સ્હામે આપણે તદ્દન લાચાર બની વેવલા મોઢે ઉભા રહીએ એવી સ્થિતિમા મૂકાઇ ગયા છીએ?

શુ આપણે નથી જોતા કે વગર દુકાળે પણ હિંદના એક નહિ ને એક ભાગમા ભૂખ મરાની ખૂમ નિરંતર ચાલુ જ રહે છે? શુ આપણે નથી જોતા કે આ દેશમા હવે દૂધ-ઘી તો શુ પણ અન્નની પણ હમેશને માટે ભયકર મોંઘવારી એટલી હદ સુધી વધી પડી છે કે મ્હોટા ભાગને માટે જીવવુ એ જ મુશ્કેલ થઇ પડ્યુ છે? ટૅક્ષો અને કાયદાની તથા કાયદા બહારની બીજી સતાવણીઓને બાજુએ રાખીએ તો પણ શુ આટલી પરિસ્થિતિઓ આપણને આશાઓમા બહુ વખત રમવા દઈ શકે તેમ છે? અમારી અજ્ઞાનતા, અમારો કુસંપ, અમારૂ જ ગલીપણુ, અને બીજુ જે કહો તે, અમને દોઢસો વર્ષ પહેલા આવી સ્થિતિ આપી શક્યુ નહતું. જેને આજે સુધારો, રાજદ્વારી શિક્ષણ અને સુરક્ષા કહેવામા આવે છે તે, ભૂખમરો, સ્વમાનરહિતતા અને નિર્બળતા ઉત્પન્ન કરનાર બલા છે એમ કયો પ્રમાણિક મનુષ્ય નહિ સ્વીકારે? અને તે છતા અમલદારશાહી હજી હિંદને સોનાનુ ઇંડુ આપનારી મરઘી માને છે અને ઇંડાથી સતોષ ન વાળતા મરઘીનો એક સામટો લાભ લઇ લેવા જેવી પૉલીસીને 'પૉલીટીક્સ' માને છે। જ્યા સુધી આ પૉલીસીની અપ્રમાણિકતા અને તેમા રહેલી સ્વપરની હાનિનુ ભાન તેઓને ન થાય ત્હા સુધી હિંદે પોતાનો અવાજ આખી દુનિયામા—દુનિયાના છેડા સુધી અને આકાશની પેલી પાર ઉંઘતા ઇશ્વર સુધી—જો ઇશ્વર ખરેખર ત્હા હોય તો તે ઉંઘતો જ હોવો જોઇએ—પહોચાડવો જોઇએ.

આપણી દરેક ચળવળ 'કાયદા'ને માન આપીને કરવી જોઇએ, એમ હુ ભાર મૂકીને કહીશ, જો કે કાયદા અને દાદ આપવાની પ્રણાલિકા એવી ગોઠવવામા આવેલી છે કે જે પ્રયત્નો વડે સો ટકા ફળ આવવું જોઇએ તે જ પ્રયત્નોનુ છ ટકા જેટલુ જ ફળ આવી શકે છે. પરતુ આજે સભ્ય યુરોપે બુદ્ધિવાદના કાયદાને ઇશ્વર ઠરાવ્યો છે—સઘળા ઇશ્વરો માણસે પોતાની સગવડ જાળવવા ખાતર જ બનાવ્યા છે—યુરોપના દેશો સેકડો ખુનખાર લડાઇઓ વડે આબાદ અને સ્થીર થઈ બેઠા પછી—'સર્વાર્થસિદ્ધ' થયા પછી—એ આબાદીની સ્થિરતાને જાળવવા ખાતર ન્યાય અને સુલેહશાન્તિના બુદ્ધિવાદ પર ચણાયેલા કાયદાને ઇશ્વર તરીકે ઠરાવી બેઠા છે. એ 'સત્ય' (Truth) નથી, પણ સ્વાર્થરક્ષાની સુદર 'કલા' (Art) છે. તથાપિ, જે હો તે હો. ઘણાએ ઠરાવેલો ઇશ્વર આપણે ઇશ્વર તરીકે જ પૂજાય અને ત્હેના વિરુદ્ધ બોલવું કે ચાલવું તે આત્મઘાત કરવા બરાબર જ થઈ પડે. દુનિયાએ માનેલા કાનુન (Tables of Ethics) ને બદલવાનો અધિકાર માત્ર મહાવીર, કૃષ્ણ, નેપોલીઅન જેવા અસાધારણ પુરુષોને જ હોઇ શકે. સામાન્ય ગણ માટે—આપણે માટે—તો, 'કાયદાને માન આપો' એવા આપ્તવચનને વફાદાર રહીને જ ચળવળ કરવી ધર્મ છે. શાસ્ત્રકારોએ પણ કહ્યુ છે કે, ' निश्चय ' અર્થાત્ Absolute Truth સ્હમજવું ખરૂ, પરન્તુ આચારમા તો ' व्यवहार ' (Practical Truth) ને અનુસરવું જોઇએ અને એટલા જ માટે યુરપના રાજદ્વારીઓએ નિર્માણ કરેલી કાયદેસરની ચળવળ કરવા માટે નેશનલ કૉન્ગ્રેસ સ્થપાઇ હતી. એ ચળવળમા જે ન જોડાય તે હિંદી નથી, એ પ્રવાસને તોડે કે લુલો કરવા કોશીશ કરે તે હિંદદ્રોહી છે. દરેક કોમે અને દરેક પથે એમા સામેલ રહેવું જોઇએ છે હિંદની જ્ઞાતિઓ અને ધર્મપથોએ આજસુધી પોતપોતાના જુદા વાડામા જે પોતાની પ્રવૃત્તિ ગોંધી રાખી હતી, બહોળા રાષ્ટ્રિય મેદાનમા ખેલવાનો શોખ હજી ત્હેનામા હમણાં હમણાંજ પેદા થવા લાગ્યો છે. એ શોખ ખીલવવા માટે અને એને પોષણ આપવા માટે જ આજના જેવી કામી કૉન્ફરન્સો ખરવી પડે છે.

કોમી કૉન્ફરન્સોનો બચાવ.

કોમી કૉન્ફરન્સોનો બચાવ ત્હારે જ થઈ શકે કે જ્યારે તેઓસ્પષ્ટ એકરાર કરે કે 'અમે કાંઈ જૂદું રાજ્ય જમાવવા માંગતા નથી, અમારે કોઈ ખાસ હક્ક જોઇતો નથી, અમે નેશનલ કૉન્ગ્રેસની પુત્રી તરીકે તેણીની આજ્ઞાઓનો અમલ કરનારી સ્વયંસેવિકાઓ માત્ર છીએ.' સ્વયંસેવકે પોતાની ઇચ્છાઓને દાબી રાખી સેવ્ય વ્યક્તિની ઇચ્છાને જ પાર પાડવાની હોય છે, તેમ જૈન કે અજૈન, પારસી કે મોસ્લેમ, ઍન્ગ્લો-ઇંડિયન કે અન્ય કોઇપણ કોમ, જે હિંદમાં વસતી હોય અને હિંદના અન્ન-જળથી પોષાતી હોય ત્હેણે નેશનલ કૉન્ગ્રેસના વાવટાને જ પૂજવો જોઇએ અને પોતાના કોમી સ્વાર્થની તૃપ્તિની લાલચને આ મહાન ભાવનાના યજ્ઞમાં હોમી દેવી જોઇએ.

કોમી પ્રતિનિધિત્વ.

નામદાર હિંદી પ્રધાન હિંદની પરિસ્થિતિઓ તપાસવા અહીં પધાર્યા અને 'બોલો, ત્હમને શું જોઇએ છે?' એમ પૂછવાને— હિંદના ઇતિહાસમાં પહેલપ્રથમ પૂછવાને— કૃપાવંત થયા ત્હારે હિંદની આ અનેક પુત્રીઓને હર્ષઘેલછા થઈ આવી અને તે ઘેલછામાં ત્હેમણે ડહાપણને ધરાણે મૂક્યું. ત્હેમણે પોતપોતાના સંકુચિત હિતની ભિક્ષા માંગવા હાથ પસાર્યા. બુદ્ધિશાળી પ્રધાને હિંદનો દાણો દાબી જોયો. દિલ્લી કૉન્ફરન્સ વખતે આમંત્રાયેલા દેશનાયકોએ નામદાર વાઇસરોય સમક્ષ, અને હિંદની અનેક જ્ઞાતિઓએ હિંદી પ્રધાન સમક્ષ, પોતાનું પોત પ્રકાસ્યું અને સંપ તથા આત્મબળની ખામીની સાબીતી આપી, કે જે ખામી બાબતમાં પાછળથી મૉન્ટેગ્યુ સાહેબે પોતાની સ્કીમમાં ભાર મૂકયો છે. મનુષ્ય તરીકે આપણે આપણી કસૂર પહેલી જોવી જોઇએ છે. માત્ર પારકા દોષ જોનારાઓ કોઇ દિવસ આગળ વધી શકતા નથી. (અને એટલા જ માટે આગળ પર મ્હારે આપણા દોષો બાબતમાં પુષ્કળ કહેવાનું છે.) દરેક કોમે દરેક ઍસોસીએશને, દરેક કૉન્ફરન્સે, દરેક સભાએ, દરેક વ્યક્તિએ, એ વખતે એક જ જવાબ આપવો જોઈતો હતો કે "કૉન્ગ્રેસ-લીગની યોજના એ જ અમારી ઇચ્છા છે, એ જ અમારી હક્ક તરીકેની માગણી છે, એ જ અમારો અવાજ છે. હિંદીઓ માટે, હિંદીઓ વડે અને હિંદી બુદ્ધિથી કરાયલી તે પસંદગી સિવાય બીજી પસંદગી કોઇ પણ હિંદીને હોઈ શકે જ નહિ. તે સારી હો યા ખોટી હો, સંપૂર્ણ હો યા અપૂર્ણ હો, તે અમારી કરેલી અમને વધુમાં વધુ પસંદ પડેલી યોજના છે અને તે સિવાય બીજી કોઈ ચીજ અમને કામની નથી. જ્યારે ત્હમે અમને જ અનુકૂળ થવાની ઇચ્છા બતાવો છો ત્હારે ત્હમારી પસંદગીનું ધોરણ અમારે કામનું નથી. એકને માટે જે ચીજ અમૃત હોય તે બીજાનું વિષ પણ હોય. અમને અમારું જ 'અમૃત' લેવા દો, પછી તે બીજાઓને મન ભલે ઝેર હો. અમે અમારું હિત અમારી જ બુદ્ધિથી સાધીએ એમાં જ અમારી પ્રગતિ છે—એમાં જ અમારું development છે.' આ પ્રસંગે 'ઑલ ઇંડિયા મરાઠા પોલીટીકલ કૉન્ફરન્સ' કે જે પાંચેક માસ ઉપર બેલગામમાં મળી હતી ત્હેના સભાપતિ શ્રીમંત રાવરાવ દેશમુખને ધન્યવાદ આપ્યા સિવાય હું રહી શકું નહિ, કે જેમણે પોતાના જાતિ ભાઇઓની ભૂલ સુધારવા ઘણા જ ડહાપણભરેલા અને મક્કમ શબ્દોમાં કહ્યું હતું કે "મરાઠા કોમ ધારાસભામાં ખાસ પ્રતિનિધિત્વનો હક્ક માગે છે તે માગણીનો આરંભ ભ્રષ્ટ (vicious) છે અને કોમને ખાસ કરીને તથા

દેશને સામાન્ય રીતે તે ઘણો જ નુકશાનકારક છે. હું મ્હારા મરાઠા ભાઇઓને અંતઃકરણપૂર્વક અરજ કરીશ કે તેઓ માગણી છોડી દેવી અને દેશને જ્હારે એકતાની ઘણામા ઘણી જરૂર છે તેવે વખતે ભિન્નતા ઉત્પન્ન કરવામા હથીઆરરૂપ થતા અટકવું. " એ જ અરસામા જાણીતા હોમરૂલર મી. જમનાદાસજીએ પણ પારસીકોમની એવીજ પ્રવૃત્તિ સ્હામે પ્રોટેસ્ટ ઉઠાવી મ્હોટી સભા સમક્ષ કહ્યું હતું કે ' આ સવાલ પારસીઓ માટે એક મહાન કલંક સમાન છે અને તે હીલચાલને મજબુત હાથથી તોડી પાડવી જોઇએ છે. પારસીઓ, હિંદુઓ, આપણે બધા હિંદીઓ જ છીએ. પારસી કોમની આબરૂ બચાવવાની દરકાર હોય તો આ હીલચાલ પડતી મુકવી જોઇએ." પરંતુ મ્હને કહેતા અભિમાન થાય છે કે સાથી પહેલા આ પ્રોટેસ્ટ ઉઠાવવામા કોઇએ પહેલ કરી હોય તો તે જૈન આગેવાનોએ કરી હતી, જેઓમા સર હુકમચંદજી, શ્વેતામ્બર સંઘપતિ શેઠ રતનચંદ ખીમચંદ, શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ વગેરે વગેરે પણ શામેલ હતા. હું અંતઃકરણથી ઇચ્છું છુ કે, હિંદના વધારેમા વધારે લાયકાતવાળા પુરૂષોને ધારાસભામા બિરાજતા જોઇ દરેક કોમ ગર્વ લેતી થશે અને અમુક ધર્મ કે જ્ઞાતિના હોવા માટે ધારાસભામા બિરાજવાના હક્ક ઇચ્છવાનું છોડી દેશે. કેટલાક એમ માને છે કે એક કોમે માગણી કરી તો અમારે પણ કેમ ન કરવી ? ત્હેમને કહી શકાય કે એકે વિષપાન કરવાની મૂર્ખતા કરી માટે ત્હમારે તેમ કરવું યોગ્ય છે શુ ? કોઇ કહે છે, બીજાને ખાસ હક્ક આપો તો જ અમને આપજો એવી અમારી માગણી નિર્દોષ છે. ત્હેમને કહેવું પડશે કે, એ ત્હમારા દીલનું ઓછાપણું જ હિંદને ભયરૂપ છે. ત્હમે શા માટે એવો અનુકરણીય માતૃપ્રેમ નથી શિખતા કે જેથી ત્હમને દરેક તુચ્છ વાત પર—તુચ્છ સ્વાર્થ પર—સ્વાભાવિક રીતે જ તિરસ્કાર થતા પામે ? ત્હમારી અડગતા બીજાં ડગમગતા હૃદયોને પણ સ્થીર બનાવશે. એવી કોઇ ચીજ વગર માગ્યે પણ ત્હમને આપવામા આવે તો પણ ત્હમારે ત્હેનો અસ્વીકાર કરવો જોઇએ. હિંદે જે પરાધીનતા અને દુઃખો સહ્યા છે તે બધા પ્રાયઃ કોમી કે વ્યક્તિગત લાભની લાલચને પરિણામે જ ઉદ્ભવેલા છે. અભણ કોમો કહે છે કે અમારી અભણતા ખાતર દયા કરી અમને ધારાસભામા બેસવાનો ખાસ હક્ક આપો; આગળ વધેલી કોમો કહે છે કે અમારી લાયકાત ખાતર અમને તે માન આપો. બન્ને ભૂલે છે. ધારાસભા જેવી રાજકીય સભામા અભણનુ કાંઇ કામ હોઇ શકે નહિ, અને આગળ વધેલી કોમના લોકો પોતાની લાયકીથી હરીફાઇમા જીતીને ધારાસભામા આવી શકતા હોવાથી ત્હેમને મહેરબાનીથી મળતા ખાસ હક્કની આવશ્યકતા હોઇ શકે નહિ. નામદાર હિંદી પ્રધાને પોતાના રિપોર્ટમા આ સવાલને ઘણી સારી રીતે ચર્ચ્યો છે ત્હેમા તેઓ કહે છે કે ' હિંદના ચાહનારાઓ કબુલ કરશે કે હિંદમા ' શહેરી ' તરીકેની ભાવના હજુ પુરતી ખીલી નથી અને અમારે હિંદને ખરેખર સ્વરાજ્ય તરફ દોરવું જ હોય તો હિંદીઓમા શહેરી તરીકેની ભાવના ખીલવવા બને તેટલો પ્રયાસ સેવવો જોઇએ. ધર્મો અને જ્ઞાતિઓના ભાગ પાડવાથી રાજકીય છાવણીમા સામસામા તડ ઉભા કરવા જેવું થશે, અને તેથી લોકો ' શહેરી ' તરીકે નહિ પણ પક્ષકાર તરીકે વિચાર કરતાં શિખશે. આવી પદ્ધતિ કોઇ કાળે પણ પ્રજાકીય પ્રતિનિધિત્વની ભાવના કેવી રીતે ખીલવવા પામશે તે સમજી શકાતું નથી. બ્રિટિશ ગવર્નમેન્ટ ઉપર વારંવાર એવો આરોપ

મૂકવામાં આવે છે કે તે માણસો ઉપર રાજ્ય કરવા માટે માણસોમાં તડ પાડે છે. હવે જે વખતે સરકાર હિંદીઓને સ્વરાજ્યને રસ્તે મૂકવાનું કહે છે તે જ વખતે જો તે લોકોને જ્ઞાતિઓ અને ધર્મોના ભેદોમાં નાહક વહેંચી દે તો સરકાર પોતા ઉપર આવતા ઢોંગીપણાના અને સંકુચિત દૃષ્ટિના આરોપને જૂઠો પાડી શકશે નહિ....વળી એક બીજું પણ ઉપયોગી દૃષ્ટિબિંદુ તપાસવા જેવું છે. જો એક ન્હાની કોમને હેની નિર્બળતા અને પછાતપણા ખાતર ખાસ પ્રતિનિધિત્વનો હક્ક આપવામાં આવે તો હેનું ચોક્કસ પરિણામ એ જ આવે કે તે કોમ નમ્ર થયેલી સહીસલામતીની લાગણીને વશ થાય, અને વધારે મજબૂત કોમોની બરાબર બનવાને માટે યોગ્યતા અને જ્ઞાન મેળવવાની હેને ગરજ ન રહે. તેમજ બળવાન કોમો પણ એમ સમજશે કે પછાત કોમોને જે જોઈતું હતું તે તો મળી ચૂક્યું છે, હવે અમારે હેમના પ્રત્યે કાંઈ કરવાનું રહેતું નથી...જાતવાર-પ્રતિનિધિત્વથી હાલના સંજોગો સ્થિતિચુસ્ત-દઢ-બનશે, સુધરશે નહિ." હિંદી પ્રધાનના આ વિચારો હિંદી પ્રજાએ શાન્તિથી મનન કરવા જોગ છે અને એવા સહૃદય અંગ્રેજોને આપણે હાર્દિક ધન્યવાદ આપવામાં આનાકાની કરીશું નહિ. અમારાં હૃદય હજી મરી ગયાં નથી કે જેથી ભારત મંત્રીના ઉદાર આશયની કદર ન બુઝી શકીએ. અમે તો પણ સમજીએ છીએ કે જો હેમના ઉપર બીજાઓની અસર ન પડી હોત તો તેઓ પોતાની યોજના એથી તો ઉદાર બનાવી શક્યા હોત કે તેથી હિંદને અને પરિણામે બ્રિટનને પણ અલૌકિક લાભ થવા પામત. પરન્તુ અમારા કમનશીબે ઇંગ્લંડમાં લૉર્ડ સીડનહામ જેવા પણ હિંદના ખેર-ખાંઓ મોજુદ છે કે જેઓ અહીં હતા ત્હારે મીઠી મીઠી વાતો કરતા અને ઇંગ્લંડ ગયા પછી અમારા પ્રગતિમાર્ગમાં પથરા ગગડાવવામાં જ મજા માને છે. એઓએ અમારી વિરૂદ્ધમાં પ્રબળ આંદોલન મચાવ્યું છે અને અમારો તો અવાજ પણ ત્હાં ન પહોંચી શકે તેવી હેરકતો ઉભી કરી છે. અમારા માનનીય પ્રતિનિધિઓના ડેપ્યુટેશનને ઇંગ્લંડની સ્વાતંત્ર્યપ્રેમી ભૂમિમાં જતા અટકાવી દીધા છે અને ભારતનું લૂણ ખાઇ ભારતનો જ વિરોધ કરવા માટે હથીઆરભૂત બનેલા ડૉ. નેઅરને લૉર્ડ સીડનહામનું દૂતત્વ કરવા જવાની છૂટ મળી છે. હિંદમાં ન મટે એવી બીમારીનું નામ દઇને ગયેલા ડાક્ટર સાહેબ ત્હાં પહોંચતા જ એકદમ ચંગા જેવા થઇ ગયા અને બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણેતર કોમો વચ્ચે દ્વેષ ઉભો કરી લોકોને પરસ્પર લડવામાં જ રોકવાની ખટપટ અને દરેક કોમને પોતાના ખાસ લાભ મળવા જોઇએ એવી હીમાયત કરવા લાગ્યા. હિંદમાં અનેક જ્ઞાતિઓ અને ધર્મપંથો હોવાથી હિંદ સ્વરાજ્યને યોગ્ય ગણાય જ નહિ એમ કહેનારા આ હિંદના હિતૈષીઓ હમણાં કોમો અને પંથોને ખાસ હક્ક માંગવાની શિખામણ આપવા લાગ્યા છે ! અને આપણે ભોળા થઇ હેમના નચાવ્યા નાચવા લાગ્યા છીએ ! આ પ્રસંગે હિંદભક્ત મી. હૉર્નિમનના શબ્દો બરાબર ગોખી રાખવા જોઇએ છે કે "If United India is our ambition and aspiration, communal representation is the worst enemy we have to encounter in the way." આપણે ઇચ્છીશું કે કોમી લાભોના લોભને વશ ન થતાં હિંદની દરેક કોમ અને દરેક પંથ રાષ્ટ્રિય હિતને મજબૂતપણે વળગી રહેશે, અને સરકાર જે જે સભાઓને કે સંસ્થાને આ બાબતમાં અભિપ્રાય પૂછે તેઓ રાઇટ ઑનરેબલ મી. મોન્ટેગ્યુના જેવા સુજ્ઞ કોમી પ્રતિનિધિત્વની વિરૂદ્ધમાં જ મત આપશે.

હિંદના સમસ્ત જૈનોનો પ્રતિનિધિ કોણ ?

રાજ્યકીય બાબતમાં કે જૈન કોમને લગતી બીજી કોઈ બાબતમાં સરકાર જૈન એસોસીએશન ઑફ ઇંડિયાનો અભિપ્રાય પુછે છે તે સંતોષ પામવા જેવું છે, પરંતુ આ બાબતમાં એક સૂચના કરી લેવાની જરૂર છે. જૈન કોમમાં લગભગ સરખી સંખ્યા ધરાવતા ત્રણ ફીરકા છે, જેઓ પૈકીના એક શ્વેતામ્બરમૂર્તિપૂજક ફીરકાના અનુયાયીને જ ઉપલી એસોસીએશનમાં મેમ્બર તરીકે દાખલ થવા દેવામાં આવે છે, બીજાને નહિજ. અને એ એક ફીરકાના પણ બધા પ્રાંતોના મેમ્બરો એ સભા ધરાવતી નથી. એ સંજોગો વચ્ચે એ સભાના અભિપ્રાયને હિંદની સમસ્ત જૈન કોમના અભિપ્રાય તરીકે લેખવો એ ન્યાય ગણાય નહિ. ખરી રીત તો એ છે કે, ત્રણે ફીરકાની સ્વતંત્ર કૉન્ફરન્સો ભરાય છે, જેમાં દરેક ગામના ચુંટાયલા પ્રતિનિધિઓ હોય છે, તે ત્રણે કૉન્ફરન્સની હેડ ઑફિસોને પત્ર લખી તેઓનો જૂદો જૂદો અભિપ્રાય મંગાવવો જોઇએ; અગર ત્રણે કૉન્ફરન્સ ઑફિસો દરેક ફીરકાના અમુક ગૃહસ્થોની કમીટી મુકરર કરી સંયુક્ત મત લખી મોકલે તે મતને સમસ્ત જૈન કોમના મત તરીકે ગણવો જોઇએ. રાજકીય બાબતમાં મત પૂછવાનો હોય ત્હારે ઉપર કહેલી ત્રણ કૉન્ફરન્સો ઉપરાંત જૈન પોલીટીકલ કૉન્ફરન્સનો પણ મત પુછવો જોઇએ, કારણ કે ત્હેનું ક્ષેત્ર પૉલીટીક્સ છે અને ત્હેમાં ત્રણે સંપ્રદાયના જૈનોની શામેલગીરી છે.

આપણા દોષોની તપાસ.

ગૃહસ્થો ! હવે હું ત્હમો પૈકીના ઘણાખરાને અપ્રિય લાગે એવી—પણ એટલા ખાતર જેને જતી કરવાનું હિંદને પાલવે તેમ નથી તેવી—કેટલીક બાબતોપર આવીશ. આપણે બધા બ્રિટિશ છત્ર નીચે સ્વરાજ્ય—પોતાની વ્યવસ્થા પોતે કરવા પામીએ એવી જાતની 'સ્વતંત્રતા'—માગીએ છીએ. કૉંગ્રેસો અને કૉન્ફરન્સો, સભાઓ અને ભાષણો, પ્રોટેસ્ટો અને પેપરો—ખુદ આપણી આ કૉન્ફરન્સ—એ સર્વનો એક જ અવાજ છે કે અમને અમારૂં શાસન અમારી જાતે કરવા દો. આપણે કહીએ છીએ કે આવું સ્વરાજ્ય અમો પૂર્વકાળમાં ભોગવતા, અમારી પંચાયત પદ્ધતિ હજી પણ ત્હેના નમુના તરીકે કાયમ છે, વગેરે, વગેરે. અલબત્ત, બીજા પર કટાક્ષ અને પોતાની વાહવાહ કરવી જ હોય તો, ત્હેના ઘણા રસ્તા છે, અને તેમ કરતાં કોઈ રોકતું નથી. ત્હમને એવી રીતે ખુશાલીના સ્વપ્નમાં જ રમવાની ઇચ્છા હોય તો હું પણ ત્હમને ઘડીભર કહું કે, આજે પણ આપણી નાતોના શેઠીઆ, શું સ્વરાજ્ય ચલાવતા નથી ? અમારા દેશી રાજ્યો શું સ્વરાજ્ય ચલાવતાં નથી ? અમો જૈનોમાં તો વળી રાજા, હાઉસ ઑફ લૉર્ડસ અને હાઉસ ઑફ કૉમન્સ (તીર્થંકર, સાધુ અને શ્રાવક) વડે શાસન ચાલે એવી પ્રણાલિકા છે એટલે અમારે તો મૂળથી જ સ્વરાજ્ય છે. પરન્તુ આમ કહેવું એ માત્ર આત્મશ્લાઘા છેઃ નાતોના અંધેર કોણ નથી જાણતું ? દેશી રાજ્યોના જુલમ, અંધેર, પ્રમાદ અને અજ્ઞાનતાનો અનુભવ કોને નથી ? જૈન સંઘપદ્ધતિના સડા કોનાથી અજાણ્યા છે ? 'જે સ્વરાજ્ય ત્હમારી પાસે ઘણા સૈકાઓથી છે ત્હેનો ત્હમે શું સદુપયોગ કર્યો' એવો સવાલ પૂછનાર આગળ આપણે શું નીચું નહિ જોવું પડે ? અવશ્ય જોવું પડશે. આપણે **પરદેશી** પ્રજા પાસેથી હક માગતા છે અને જે હક આપણી પાસે છે ત્હેનો સદુપયોગ કરવાની આપણામાં દાનત નથી. પારકા દોષ કહાડતા છે અને પોતાના પગ નીચેના બળતા

સ્હામે આંખમીંચામણાં કરવાં છે. આપણો આશય જો બ્રિટિશ સરકારને હંફાવવાનો જ હોય તો ના આમ કરવું ઠીક જ છે, પણ જો આપણો આશય વધારેમા વધારે સુખ અને પ્રગતિ મેળવવાનો હોય તો આપણા-હાથમાની સત્તાઓનો લાભ લઇ એટલી બાબતમા તો આગળ વધવાનો પ્રમાણિક પ્રયાસ કરવો જ જોઇએ છે. ધ્યાનમા રાખજો કે **પ્રગતિ ક્યાંઇ બ્હારથી આવતી નથી, અંદરથી જ આવે છે.** વળી ધ્યાનમાં રાખજો કે **માગ્યું મળતું નથી, મેળવ્યું જ મળે છે.** ભૂલશો નહિ કે, બડબડવું અને માગવું એ અશક્તોનું છેલ્લામાં છેલ્લું ઓજાર છે. શક્તિવાળાઓ પોતાની શક્તિથી દરેક ચીજ મેળવી શકે છે અને મહેરબાની કરવા કોઈ પ્રજા નવરી બેઠી નથી. આપણા હાથમાં રાજ્ય હતા ત્યારે આપણે પણ આપણું જ હિત સાધતા, બીજાઓ ઉપર મહેરબાનીની રાહે કાંઈ આપી દેવા નવરા નહોતા. એ તો કુદરતનો કાનુન છે. એમા સિદ્ધાઇની વાતો કરવી નિરર્થક છે. આજે આપણે ગોરી પ્રજા અમને ઉતરતી પ્રજા ગણે છે એમ કહી રડીડાઇએ છીએ, પણ આપણા દેશના લાખો નહિ પણ ક્રોડો દેશબંધુઓને અસ્પર્શ્ય ઠરાવી ત્હેમના ઉપર કેવો તિરસ્કાર બતાવીએ છીએ ? વર્ષો થયા આ સામાજિક જુલમ સ્હામે લખાણો અને ભાષણો થવા છતા પરદેશીઓ પાસેથી સમાન હક્ક માગવા ઇચ્છતા આપણે હિંદીઓએ આ ક્રોડો અસ્પર્શ્ય ઠરાવેલા દેશીઓની બેડી હજી શું દૂર કરી છે ? ત્હમને આ શું માત્ર ઠંડા પહોરની વાતોનો વિષય-શું માત્ર ચર્ચાનો વિષય-લાગે છે ? બંધુઓ, આ આપણું મહાપાપ આપણને પ્રતિક્ષણ ખાય છે અને આપણા હાથમાની બેડીઓને પ્રતિક્ષણ વધારે ને વધારે સખ્ત બતાવતું જાય છે. કર્મનો કાયદો અચલ છે, નિષ્ઠુરપણે-કોઈની પણ શરમ કે દયા રાખ્યા સિવાય-તે પોતાનું કામ સુપડાથી પણ મક્કમપણે બજાવે જાય છે.

આપણે જૈનો ધર્મનું નામ જ્હા ત્હાં-સગવડ ખાતર-ઘુસાડીએ છીએ, અને કહીએ છીએ કે સુધારકો અને સરકાર અમારા ધર્મમા હસ્તક્ષેપ કરે છે તે અમારાથી સહન થશે નહિ. પણ હું ત્હમને પૂછુછુ કે શું જાતિભેદને તોડવા આપણા ચરમ તીર્થંકર મહાવીર પ્રભુએ ઓછો પુરૂષાર્થ સેવ્યો હતો ? શુ ચંડાલો પણ કેવળ જ્ઞાની થયાનું મહાવીરના શાસ્ત્રોમા કથન નથી ? શું મુક્તિદ્વાર આપણા શાસ્ત્રોએ સઘળા મનુષ્યો માટે ખુલ્લા મુક્યાં નહોતા ? ત્યારે આ ક્રોડો હિંદીઓને હમેશાની બેડીમાં-વંશપરંપરાની બેડીમા-રાખવામા આપણે ધર્મનું પાલન કરીએ છીએ કે અધર્મનું ? સુધારકોને બાજુએ રાખો સરકારને પણ દૂર રાખો ખુદ ત્હમારાં શાસ્ત્રો અને દેવને જ પૂછો અને ત્હેમની આજ્ઞા મુજબ વર્તો અને પછી કહો કે સુધારકો અને સરકાર ત્હમારા ધર્મમા હાથ ઘાલતા હતા કે ત્હમે પોતે ત્હમારા ધર્મનો ધ્વંસ કરતા હતા અને આ બીજાઓ તો ત્હમને ધર્મનું પાલન કરવાને રસ્તે દોરતા હતા ? આ બાબતમા ત્હમને સુધારો કરવાને છૂટ છે-સરકાર ના કહેતી નથી, તે છતાં ત્હમે સુધારો કરતાએ નથી અને કરવા કરનારને ગાળો દેતા થાકતાએ નથી. ત્હમે શું ગાળોથી આબાદી અને પ્રગતિ મેળવવાની આશા રાખો છો કે ? હમણાં સાયજીનન શ્રીયુત વિઠ્ઠલભાઇ ઝવેરભાઈ પટેલે વડી ધારાસભામાં એક એવો ખરડો રજુ કર્યો છે કે જે પાસ થાય તો હિંદુ જાતિઓમા પરસ્પર લગ્નવ્યવહાર કરનારને કાયદા તરફનું નુકશાન થવા પામે નહિ. આ ખરડાની વિરૂદ્ધમા આપણા જ કેટલાક મેમ્બરોએ એમ કહીને વાંધો લીધો હતો કે આ તો **ધર્મ વિરૂદ્ધની** બાબત છે. કાયદાના